HIERONYMI
FRACASTORII
VERONENSIS
OPERUM
PARS PRIOR.

PHILOSOPHICA ET MEDICA continens, quorum elenchum pagina ſequens indicat.

Acceſſit huic poſtremæ editioni Index rerum ac verborum memorabilium locupletiſſimus.



GENEVÆ,
Typis IACOBI STOER.
M. DC. XXXVII.

INDEX

OPERVM FRACASTORII HOC VOLVMINE

contentorum.

HIERO-

HIERONYMI FRACASTORII VITA.

Hieronymus Fracastorius Veronensis, Fracastoria perantiqua Veronæ, atque ob id valde nobili Familia ortus, non antiquorum modo ciuium suorum Catulli,& C.Plinij gloriam æmulari,sed omnes prorsus nostræ, & superioris ætatis homines præstanti omnis doctrinæ laude, & eximia in pangendis carminibus gloria,longo interuallo superare contendit. Is, Paulophilippo Fracastorio, & Camilla Mascarellia Vicetina, summę probitatis parentibus ortus,atque à patre liberaliter educatus, vt primum per ætatem in luce hominum versari cœpit, tale de se specimen apud omnes præbuit, vt iam tum ex eo adhuc puero, qui postea vir futurus esset, facilè homines coniectarentur: quod immortalis Dei

maturo quoque teſtimonio pridem fuerat confirmatum, quum pene infans, & vix cunis egreſſus, à matre quadam die in vlnis blandè pertractatus, dum grauis fortè tempeſtas repentè coorta eſſet, ipſa fatali de cœlo ſecta fulmine, incolumis ſeruaretur. Patauium, ad capiendum animi cultum, adhuc adoleſcens, profectus, ingenti cura; atque indefeſſo labore, iam tum ad ſummum gloriæ faſtigium generoſi ſpiritus indole ſibi iter aperuit, quum poſt bonarum literarum cognitionem, ad arcana cuiuſque doctrinæ, ſed Mathematicarum præcipuè ſcientiarum infinita lectione, inuſitatáque memoria ſibi eſſe penetrandum iudicaſſet. Sed quum Philoſophiæ ſtudiis per multos annos operam dediſſet, Petro Pomponatio Mantuano præceptore vſus, tanto animi ardore, atque alacritate, Genio ſuadente, ſe totum ad Medicinam conuertit, tanta porrò contentione in Gymnaſio per quotidianas Medicorum diſceptationes ſeſe exercuit, vt doctores ipſi atque æqualis iuuentus, eum ad omnia natum eſſe diuino quodam conſilio faterentur, illíque maximos Suggeſtus honores tunc detule-

detulerint, quod Pataulj ante illum ne- mini, nisi maturo in studiis, & perfectæ demum ætatis viro, contigerat. Studiorum socios,& sodales habuit Pataulj, illustriores quosque eius ætatis iuuenes, Gasparem Contarenum, qui postea Cardinalis fuit, Andream Naugerium, & Marcum Antonium Contarenum Patricij ordinis Venetos, eosdem postea clarissimis legationibus ac magistratibus insignes, Ioannem Iacobum Badulonum Mantuanum, qui grauissimus Philosophus fuit, Pomponium ac Lucam Gauricos fratres Astronomiæ peritissimos, & Ioannem Baptistam Rhamnusium, qui postmodum X. virum Consilij Senatus Venetiarum à Secretis fuit, Græcarum literarum, sed Cosmographiæ præsertim atque omnis ferè Historiæ peritissimum: sed præter cæteros, Marcum Antonium, Ioannem Baptistam, & Rhaymundum Turrianos, nobilissimos fratres Veronenses, præcipuè coluit: quibuscum quotidiano ferè in conuictu Pataulj versabatur, quum Hieronymus eorum pater exactæ doctrinæ, & auctoritatis vir, primum inter medicos in eodem Gymnasio ho-

neſtiſſimis conditionibus ſuggeſtus locum obtineret. Sed, exorto demum bello, & euerſo Patauino Gymnaſio, quum nuntiata eſſet illi patris mors , & in patriam iter pararet, Liuianus Venetarum copiarum Imperator, muſarum liberalis hoſpes, & ingeniorum cenſor longe grauiſſimus, honeſtiſſimis accitum conditionibus in Academiam Foroiulienſem ad Portum Naonem inſtitutam, in Andreæ Naugerij, & Ioannis Cottæ præcellentium poetarum contubernium euocauit. Vbi cûm aliquandiu verſatus eſſet, carminúmque, quæ ab eo quotidie, ex nobili ſemper occaſione ſummę dignitatis emanabunt, authoritate vniuerſæ Italiæ carus ac iucundus eſſe cœpiſſet, illius ſcripta exinde publico ſemper excepta plauſu, reliquorum ad hanc diem omnium famam oppreſſerunt. Sed quum pluribus bellis Liuianum ſecutus eſſet, eo tum demum ex ipſa Gallorum ad Abduam victoria fuſo ac capto, ſe in patriam ſero contulit, quum omnia penè funditus euerſa ac deuaſtata direptionibus, & incendiis paterna bona expoſita reperiſſet. Duxit vxorem viuo adhuc ſuadentéque

patre,

patre, dum ſtudiorum cauſa Patauij mo-rаretur, haud pari fœlicitate, quum non duorum modo, quos immature ſibi ereptos nobili carmine acriter dolet, filiorum funeri interfuiſſet, niſi pręter Paulumphilippum (quem hodie Veronæ præclaro florentem ingenio admiramur) tertium quoque annis grauē, & conſilio maturum amiſiſſet. Fuit Fracaſtorius parua quidem, ſed quadrata corporis ſtatura, latis humeris, & barba decenter honeſtatus: nigra coma prolixáque: facie rotunda, ſubnigris oculis, naſo, ab diutiſſime contemplandis ſtellis cōtracto, ſimóque. Cæterum totius oris aſpectu, ingenium maximè viuidum, miram probitatem ſincerique animi candorem referēre. Domum habuit Veronæ, iuxta D. Euphemiæ, quanquam ſeceſſu Caphio, Melſineóque plurimum oblectaretur: de quo quidem Caphio monte, antequam ſermo vlterius proferatur, pauca ideo dicenda eſſe videntur, ne locus, toto Veronenſi agro hoc tam eximio cultore celeberrimus, quum is, ingenuo pudore detentus de eo pauca admodum ſcripſerit, omnino ignoretur. Eſt Caphius mons, ad radices Baldi xv. millia paſſuum Ve-

rona distans, inter Athesim, & Benacum medius: ibi, quum paululum ascenderis, villa in collis iugo, in media planitie ad conspectum Benaci (non eximiis illa quidem, vt reguli, ac beatioris fortunę homines, opibus ingenióque validiores supra ciuilis fortunę censum ædificarunt, picturis exornata, sed vno tantum loci genio, ac situs prærogatiua admirabilis) reperitur. Quadrata domus est, ac liberiori vndique, præterquam ab aquilone, cœli facie coronata: nam qua ab oriẽte Athesim ad radices montis ex intima Germania propè Baldum rapido cursu defluentem attingit, Veronam vrbem & circumfusas innumerabiles in subiecta planitie villas longissimè prospectat: atque in his, omnis generis armenta errantia, & fumantia sub vesperam tecta intuetur: ab occidente autem Benacum è conuerso lætissima facies excipit: pari hercle occurrentium collium varietate mirabilior ac iucundior: quum vel altos interdum Benaci fluctus, & beatam Catulli peninsulam, ac veliferas item classes, & piscantium nauiculas longè aduenietes perspectare, tum diuersa oppida apricis promontoriis exposita lubet

iubet contemplari:hinc Bardolinum subiectum:hinc frequẽti olea,& citriis colles coronatos: hinc demum nemorosa & læta virentibus pascuis, nascentiũ montium iuga despectantur: noxios ventorum flatus ad meridiem paulusum extans ante domum cubitus eminentibus pomiferis arboribus iucundus, ac Baldus mons ad aquilonem vergens, omnem hyemis duritiem procul expellit: ita tamen, vt & in media æstate quũ ex alto Sol vrget,obortis Ætesiis blandissime ventiletur,nec ardere in cœlo Sirium sentiat: & per hyemem,apricum ferè semper solẽ,& nebulę omnis expertem diem admittat. Benacus porrò,qui maritimi littoris naturam ęmulatus nunquam gelascit, atque omnem hyemis duritiẽ suauiter frangit, frequenti nobiliũ Troctarum, & Carpionum piscatione, non parum momenti cæteris quoque affert commodis. Hic illum interior domus æstiuis hybernísq; cubiculis,atque interioribus conclauiis, vbi amicos benignè atque hilariter excipere consueuerat, perquã commoda,quòd magnopere multis expetitur,strepitu vacua,atque alti plena silentij, omnibúsque munditiis nitida,

rona distans, inter Athesim, & Benacum medius: ibi, quum paululum ascenderis, villa in collis iugo, in media planitie ad conspectum Benaci (non eximiis illa quidem, vt reguli, ac beatioris fortunę homines, opibus ingenióque validiores supra ciuilis fortunę censum ædificarunt, picturis exornata, sed vno tantum loci genio, ac situs prærogatiua admirabilis) reperitur. Quadrata domus est, ac liberiori vndique, præterquam ab aquilone, cœli facie coronata: nam qua ab oriẽte Athesim ad radices montis ex intima Germania propè Baldum rapidò cursu defluentem attingit, Veronam vrbem & circumfusas innumerabiles in subiecta planitie villas longissimè prospectat: atque in his, omnis generis armenta errantia, & fumantia sub vesperam tecta intuetur: ab occidente autem Benacum è conuerso lætissima facies excipit: pari hercle occurrentium collium varietate mirabilior ac iucundior: quum vel altos interdum Benaci fluctus, & beatam Catulli peninsulam, ac veliferas item classes, & piscantium nauiculas longè aduenietes perspectare, tum diuersa oppida apricis promontoriis exposita

lubet

iubet contemplari: hinc Bardolinum subiectum: hinc frequẽti olea, & citriis colles coronatos: hinc demum nemorosa & læta virentibus pascuis, nascentiũ montium iuga despectantur: noxios ventorum flatus ad meridiem paululum extans ante domum cubitus eminentibus pomiferis arboribus iucundus, ac Baldus mons ad aquilonem vergens, omnem hyemis duritiem procul expellit: ita tamen, vt & in media æstate quũ ex alto Sol vrget, obortis Ætesiis blandissime ventiletur, nec ardere in cœlo Sirium sentiat: & per hyemem, apricum ferè semper solẽ, & nebulę omnis expertem diem admittat. Benacus porrò, qui maritimi littoris naturam ęmulatus *nunquam gelascit*, atque omnem hyemis duritiẽ suauiter *frangit, frequenti* nobiliũ Troctarum, & Carpionum piscatione, non parum momenti cæteris quoque affert commodis. Hic illum interior domus æstiuis hybernísq; cubiculis, atque interioribus conclauiis, vbi amicos benignè atque hilariter excipere consueuerat, perquã commoda, quòd magnopere musis expetitur, strepitu vacua, atque alti plena silentij, omnibusque mundities nitida,

ad ſecretiora accedentem ſtudia comiter accipiebat: quando editis æternæ famæ carminibus, nobile illius caput ſertis, & vireti per omnem Europam laurea coronaret. Vitę genus adamauit quietum, cunctis ſolutum curis & litibus, quum vir minime ambitioſus & paruo contentus, honeſtæ ac iucundæ vitæ ad bonam ſemper frugem percupidus, vnam tantum ſtudiorum laudem ſpectaret: hilari ac frugi menſa, exactiſſima ſemper ad tuendam valetudinem ratione inſtructa: tam aperto, liberali, & perblando ſemper ingenio, vt cum ſumma eſſet morum temperie, facilitatéque naturæ, nõ eloquio, non cultu, faſtum vllum oſtenderent: nunquã in alieni operis cenſura amarulentus aut parcus laudator eſſe conſueuiſſet: vt etiam Ioannis Baptiſtæ Mõtani medici clariſſimi, illius vel æmuli, vel, vt plures iudicabant, in re medica principatum acriter affectantis mortem, nobili epigrammate ſit proſecutus, medicinam, ad quam perdiſcendam ſe totum ab adoleſcentia conuertit, & in qua, nominis celebritate primũ inter illuſtres totius Europę medicos locum obtinebat, toto vitæ tempore ita exercuit, vt in affe-

ctis

ctis corporibus sanandis, in quibus illi mirifica quædã & diuina prorsus vis fuit, nullius quęstus potius quàm officij rationem haberet. Et quoniam hac vitæ ratione multorum amicitiã suo sibi beneficio comparauerat, inimicum verò meritò habebat neminẽ, omnes non Venetiæ tantum, atque illius oræ, sed externi etiam principes & reguli, vt de, vel desperata vel dubia vitæ re illum consulerent, maximis ad se conditionibus accersebant: à quibus ille discedẽs, salute eisdẽ restituta, nullum prorsus pretium, præter amicum, animum in patriam referre vnquam volebat. Delectabatur, cùm in otio esset, antiquorum historias, & illustria clarissimorũ virorum facta perlegere: adeò vt Plutarchus atque interdum Polybius ex manibus ferè nunquam exciderent. Mathematicis itẽ scientiis, & præsertim Musicæ, oblectandi animi causa studium adhibebat: sed ex mitioribus omnibus disciplinis, in vnã Cosmographiam incumbebat: quam tãto studio quandoque colere cõsueuerat, vt grauioribus quandoque studiis intermissis terrarum omnium ab Lusitanis primum in oriente, mox à Columbo in occidẽte no-

ſtro ſæculo inuentarum deſcriptiones & loco, ligneis orbibus ad amuſſim affabre-factis, altitudinum & latitudinum adhibitis dimenſionibus delinearet. Cõſuetudo aſſidua illi erat multum cogitãdi, plurima ſecum animo voluendi: neque enim vel deambulando tẽpus vllum labi fruſtra, vir nunquam otioſus, patiebatur: ideóque & raro admodum, & niſi plurimis adhortationibus inuitatus, loquebatur: triſtémq; ac ſeuerum homines exiſtimabant, quum illius ſermonibus ad hilaritatem ſæpius cõuerſis, nihil lætius, nihil vrbanius poſſet reperiri. Sed qui herbariæ facultati ac ſimplicibus medicamentis ex antiquorum libris accuratè perdiſcendis egregiam pridem operam nauauerat, non obſcurè laudis compoſitionem atque aduerſus peſtilentes febres miræ poteſtatis antidotum, quod *Diaſcordion* appellant, medentibus ſimul & pharmacopolis neceſſarium, ſuperioribus annis magna hercle noſtri ſeculi vtilitate parauit, quum multis præterea herbis ab antiquis pridem deſcriptis, ſed noſtro æuo incerta ſimilitudine perobſcuris, eruditam claritatem attulerit. Amicos habuit nobiles quoſque toti9 Europæ,

ropæ atque in omni doctrinę genere prę-
ſtantes viros, ne vnum aut alterum eorum
hoc loco commemorem, tam fauſto, fœ-
licíque ſemper euentu, vt illum omnes
non vt ſummæ doctrinæ ac probitatis vi-
rum adamarẽt, ſed quaſi quoddam in ter-
ras delapſum numen mirarẽtur. Sed graſ-
ſante demũ in vrbe peſtilentia, quum pri-
mo quoque tempore in ſuos ſe Caphios
tranſtuliſſet, & multũ otij nactus eſſet, ſu-
peratis hercle omnibus, quicunque pluri-
mos ab hinc annos floruiſſent, poëtis, Sy-
philida Petro Bembo Leonis X. Pont. tũc
à ſecretis dicatã, perenni atque eo propè
æterno carmine decantauit: tanta omniũ
admiratione, vt quum nõ multos poſt an-
nos Neapolim ad Iacobum Sanazarium
in lucem edita deferretur, vir ille omnium
noſtrę & ſuperioris ætatis diſertiſſimus, &
Virgilianę maieſtatis affectator egregius,
atque alieni carminis laudator, alioqui
parcus atque amarulẽtus, Hippolyto Me-
dici Cardinali, qui forte ad eũ ſalutãdum,
nobili eruditorum corona ſtipatus, atque
adeo ipſo Mõtano acri æmulo acceſſerat,
hunc vnũ eſſe confeſſus ſit, à quo non Io-
uian' modò Põtanus, ſed ipſemet quoque

in partu Virginis accurata carminis dignitate, viginti amplius annorum lima ac labore perpoliti, esset victus. Cæterum in amicitiis alendis ac conseruandis (vt pauci solent) fuit Hieronymus in primis diligens ac circunspectus: amabat omnes, omnium semper obsequiis, ac commodis erat intentus, vt, vel in media hyeme à Christophoro Cardinale Madrutio Principe Tridentino, qui Fracastoriũ mirificè diligebat, valetudinis causa accersitus, Tridẽtum magnis itineribus, semel atque iterum per abruptas conualles, proficisci non grauaretur. Eorum verò, quorum fidem beneuolentiámque in se cognitam atque exploratam habebat, mutuis atque iis quidem fere semper maioribus obsequiis prosequeretur, &, non viuentes solum, quod magnum est, coleret: sed suam in vita functos etiam, quod præstãtius est, beneuolentiam, quantũ in se esset, voluerit testatam relinquere. Id quod ex postremis illius scriptis facile patet, quibus Turrianorum Veronensium nobilissimorum fratrum memoriam, cùm eorum alterum in Dialogo de Intellectione acriter disputantem, alterũ in Dialogo de anima multa dif-

ta differentem & acure percunctantem inducerer, posteritati voluit cõmendare: Andreæ porrò Naugerij prçaltam ingenij vim atque eloquẽtiam,& Ioannis Iacobi Bardulonis Mantuani subtile ac valde acutũ in omni philosophia ingenium,cum vel nulla , vel ea certe pauca ingenij sui monumenta reliquerint, suo de Poetica dialogo Ioanni Baptistę Rhamnusio,tanquam veteri amico & sodali dedicato,appositè atque elegãter posteris manare definiuit.Sed quòd ad Fracastorij gloriã vel maxime pertinet,tãta,vir eximius nullius fastus appetens,& humilia hæc atque terrena semper despiciens, non apud suos Veronenses,aut reliquas tantum Italię ciuitates, sed in omni etiam Europa authoritate fuit,vt ex innumerabili diuersarum gentium & illustrium procerum multitudine,quæ Pischeriam ad Carolum V.Cęsarem ex Germania Mediolanum & Genuam proficiscentem,atque inde in Algerium expeditionem parantem visendum conuenerat, ipse quoque, qui forte solennis pompæ die è proximis Caphiis cum iucundioribus amicis spectatum descenderat, solus demonstrante illũ palàm Ma-

nestissimis conditionibus suggestus locum obtineret. Sed, exorto demum bello, & euerso Patauino Gymnasio, quum nuntiata esset illi patris mors, & in patriam iter pararet, Liuianus Venetarum copiarum Imperator, musarum liberalis hospes, & ingeniorum censor longe grauissimus, honestissimis accitum conditionibus in Academiam Foroiuliensem ad Portum Naonem institutam, in Andreæ Naugerij, & Ioannis Cottæ præcellentium poetarum contubernium euocauit. Vbi cûm aliquandiu versatus esset, carminúmque, quæ ab eo quotidie, ex nobili semper occasione summę dignitatis emanabunt, authoritate vniuersæ Italiæ carus ac iucundus esse cœpisset, illius scripta exinde publico semper excepta plausu, reliquorum ad hanc diem omnium famam oppresserunt. Sed quum pluribus bellis Liuianum secutus esset, eo tum demum ex ipsa Gallorum ad Abduam victoria fuso ac capto, se in patriam sero contulit, quum omnia penè funditus euersa ac deuastata direptionibus, & incendiis paterna bona exposita reperisset. Duxit vxorem viuo adhuc suadentéque

patre,

patre, dum ſtudiorum cauſa Patauij mo-
raretur, haud pari fœlicitate, quum non
duorum modo, quos immature ſibi ere-
ptos nobili carmine acriter dolet, filiorum
funeri interfuiſſet, niſi preter Paulumphi-
lippum (quem hodie Veronæ præclaro
florentem ingenio admiramur) tertium
quoque annis graue, & conſilio maturum
amiſiſſet. Fuit Fracaſtorius parua quidem,
ſed quadrata corporis ſtatura, latis hume-
ris, & barba decenter honeſtatus: nigra
coma prolixáque: facie rotunda, ſubnigris
oculis, naſo, ab diutiſſime contemplandis
ſtellis cõtracto, ſimóque. Cæterum totius
oris aſpectu, ingenium maximè viuidum,
miram probitatem ſinceríque animi can-
dorem referẽte. Domum habuit Veronæ,
iuxta D. Euphemiæ, quanquam ſeceſſu
Caphio, Melſineóque plurimum oblecta-
retur: de quo quidem Caphio monte, an-
tequam ſermo vlterius proferatur, pauca
ideo dicenda eſſe videntur, ne locus, toto
Veronenſi agro hoc tam eximio cultore
celeberrimus, quum is, ingenuo pudore
detentus de eo pauca admodum ſcripſe-
rit, omnino ignoretur. Eſt Caphius mons,
ad radices Baldi xv. millia paſſuum Ve-

rona distans, inter Athesim, & Benacum medius: ibi, quum paululum ascenderis, villa in collis iugo, in media planitie ad conspectum Benaci (non eximiis illa quidem, vt reguli, ac beatioris fortunę homines, opibus ingenióque validiores supra ciuilis fortunę censum ædificarunt, picturis exornata, sed vno tantum loci genio, ac situs prærogatiua admirabilis) reperitur. Quadrata domus est, ac liberiori vndique, præterquam ab aquilone, cœli facie coronata: nam qua ab oriēte Athesim ad radices montis ex intima Germania propè Baldum rapido cursu defluentem attingit, Veronam vrbem & circumfusas innumerabiles in subiecta planitie villas longissimè prospectat: atque in his, omnis generis armenta errantia, & fumantia sub vesperam tecta intuetur: ab occidente autem Benacum è conuerso lætissima facies excipit: pari hercle occurrentium collium varietate mirabilior ac iucundior: quum vel altos interdum Benaci fluctus, & beatam Catulli peninsulam, ac veliferas item classes, & piscantium nauiculas longè aduenientes perspectare; tum diuersa oppida apricis promontoriis exposita

lubet

iubet contemplari: hinc Bardolinum subiectum: hinc frequēti olea, & citriis colles coronatos: hinc demum nemorosa & læta virentibus pascuis, nascentiū montium iuga despectantur: noxios ventorum flatus ad meridiem paulusum extans ante domum cubitus eminentibus pomiferis arboribus iucundus, ac Baldus mons ad aquilonem vergens, omnem hyemis duritiem procul expellit: ita tamen, vt & in media æstate quū ex alto Sol vrget, obortis Æteſiis blandiſſimę ventiletur, nec ardere in cœlo Sirium sentiat: & per hyemem, apricum ferè semper solē, & nebulę omnis expertem diem admittat. Benacus porrò, qui maritimi littoris naturam ęmulatus nunquam gelascit, atque omnem hyemis duritiē suauiter frangit, frequenti nobiliū Troctarum, & Carpionum piscatione, non parum momenti cæteris quoque affert commodis. Hic illum interior domus æstiuis hybernísq; cubiculis, atque interioribus conclauiis, vbi amicos benignè atque hilariter excipere consueuerat, perquā commoda, quòd magnopere musis expetitur, strepitu vacua, atque alti plena silentij, omnibúsque munditiis nitida,

ad secretiora accedentem studia comiter accipiebat: quando editis æternæ famæ carminibus, nobile illius caput sertis, & vireti per omnem Europam laurea coronaret. Vitę genus adamauit quietum, cunctis solutum curis & litibus, quum vir minime ambitiosus & paruo contentus, honestæ ac iucundæ vitæ ad bonam semper frugem percupidus, vnam tantum studiorum laudem spectaret: hilari ac frugi mensa, exactissima semper ad tuendam valetudinem ratione instructa: tam aperto, liberali, & perblando semper ingenio, vt cum summa esset morum temperie, facilitatéque naturæ, nō eloquio, non cultu, fastum vllum ostenderent: nunquã in alieni operis censura amarulentus aut parcus laudator esse consueuisset: vt etiam Ioannis Baptistæ Mōtani medici clarissimi, illius vel æmuli, vel, vt plures iudicabant, in re medica principatum acriter affectantis mortem, nobili epigrammate sit prosecutus. medicinam, ad quam perdiscendam se totum ab adolescentia conuertit, & in qua, nominis celebritate primũ inter illustres totius Europę medicos locum obtinebat, toto vitæ tempore ita exercuit, vt in affe-
ctis

ctis corporibus sanandis, in quibus illi mirifica quædã & diuina prorsus vis fuit, nullius quęstus potius quàm officij rationem haberet. Et quoniam hac vitæ ratione multorum amicitiã suo sibi beneficio comparauerat, inimicum verò meritò habebat neminẽ, omnes non Venetiæ tantum, atque illius oræ, sed externi etiam principes & reguli, vt de, vel desperata vel dubia vitæ re illum consulerent, maximis ad se conditionibus accersebant: à quibus ille discedẽs, salute eisdẽ restituta, nullum prorsus pretium, præter amicum, animum in patriam referre vnquam volebat. Delectabatur, cùm in otio esset, antiquorum historias, & illustria clarissimorũ virorum facta perlegere: adeò vt Plutarchus atque interdum Polybius ex manibus ferè nunquam exciderent. Mathematicis itẽ scientiis, & præsertim Musicæ, oblectandi animi causa studium adhibebat: sed ex mitioribus omnibus disciplinis, in vnã Cosmographiam incumbebat: quam tãto studio quandoque colere cõsueuerat, vt grauioribus quandoque studiis intermissis terrarum omnium ab Lusitanis primum in oriente, mox à Columbo in occidẽte no-

stro sæculo inuentarum descriptiones & loco, ligneis orbibus ad amussim affabrefactis, altitudinum & latitudinum adhibitis dimensionibus delinearet. Cõsuetudo assidua illi erat multum cogitãdi, plurima secum animo voluendi: neque enim vel deambulando tẽpus vllum labi frustra, vir nunquam otiosus, patiebatur: ideóque & raro admodum, & nisi plurimis adhortationibus inuitatus, loquebatur: tristémq; ac seuerum homines existimabant, quum illius sermonibus ad hilaritatem sæpius cõuersis, nihil lætius, nihil vrbanius posset reperiri. Sed qui herbariæ facultati ac simplicibus medicamentis ex antiquorum libris accuratè perdiscendis egregiam pridem operam nauauerat, non obscurè laudis compositionem atque aduersus pestilentes febres miræ potestatis antidotum, quod *Diascordion* appellant, medentibus simul & pharmacopolis necessarium, superioribus annis magna hercle nostri seculi vtilitate parauit, quum multis præterea herbis ab antiquis pridem descriptis, sed nostro æuo incerta similitudine perobscuris, eruditam claritatem attulerit. Amicos habuit nobiles quosque toti⁹ Europæ,

ropæ atque in omni doctrinę genere prę-
ſtantes viros,ne vnum aut alterum eorum
hoc loco commemorem, tam fauſto, fœ-
licíque ſemper euentu, vt illum omnes
non vt ſummæ doctrinæ ac probitatis vi-
rum adamarēt, ſed quaſi quoddam in ter-
ras delapſum numen mirarētur. Sed graſ-
ſante demũ in vrbe peſtilentia,quum pri-
mo quoque tempore in ſuos ſe Caphios
tranſtuliſſet,& multũ otij nactus eſſet,ſu-
peratis hercle omnibus,quicunque pluri-
mos ab hinc annos floruiſſent, poëtis, *Sy-
philida* Petro Bembo Leonis X.Pont.tũc
à ſecretis dicatã, perenni atque eo propè
æterno carmine decantauit: tanta omniũ
admiratione,vt quum nō multos poſt an-
nos Neapolim ad Iacobum Sanazarium
in lucem edita deferretur,vir ille omnium
noſtrę & ſuperioris ætatis diſertiſſimus,&
Virgilianę maieſtatis affectator egregius,
atque alieni carminis laudator, alioqui
parcus atque amarulētus,Hippolyto Me-
dici Cardinali, qui forte ad eũ ſalutãdum,
nobili eruditorum corona ſtipatus, atque
adeo ipſo Mōtano acri æmulo acceſſerat,
hunc vnũ eſſe confeſſus ſit,à quo non Io-
uian' modò Pōtanus, ſed ipſemet quoque

ſtro ſæculo inuentarum deſcriptiones & loco, ligneis orbibus ad amuſſim affabrefactis, altitudinum & latitudinum adhibitis dimenſionibus delinearet. Cõſuetudo aſſidua illi erat multum cogitãdi, plurima ſecum animo voluendi: neque enim vel deambulando tẽpus vllum labi fruſtra, vir nunquam otioſus, patiebatur: ideóque & raro admodum, & niſi plurimis adhortationibus inuitatus, loquebatur: triſtémq; ac ſeuerum homines exiſtimabant, quum illius ſermonibus ad hilaritatem ſæpius cõuerſis, nihil lætius, nihil vrbanius poſſet reperiri. Sed qui herbariæ facultati ac ſimplicibus medicamentis ex antiquorum libris accuratè perdiſcendis egregiam pridem operam nauauerat, non obſcurè laudis compoſitionem atque aduerſus peſtilentes febres miræ poteſtatis antidotum, quod *Diaſcordion* appellant, medentibus ſimul & pharmacopolis neceſſarium, ſuperioribus annis magna hercle noſtri ſeculi vtilitate parauit, quum multis præterea herbis ab antiquis pridem deſcriptis, ſed noſtro æuo incerta ſimilitudine perobſcuris, eruditam claritatem attulerit. Amicos habuit nobiles quoſque toti9 Europæ,

ropæ atque in omni doctrinę genere pręstantes viros, ne vnum aut alterum eorum hoc loco commemorem, tam fausto, fœlicíque semper euentu, vt illum omnes non vt summæ doctrinæ ac probitatis virum adamarēt, sed quasi quoddam in terras delapsum numen mirarētur. Sed grassante demū in vrbe pestilentia, quum primo quoque tempore in suos se Caphios transtulisset, & multū otij nactus esset, superatis hercle omnibus, quicunque plurimos ab hinc annos floruissent, poëtis, Syphilida Petro Bembo Leonis X. Pont. tūc à secretis dicatā, perenni atque eo propè æterno carmine decantauit: tanta omniū admiratione, vt quum nō multos post annos Neapolim ad Iacobum Sanazarium in lucem edita deferretur, vir ille omnium nostrę & superioris ætatis disertissimus, & Virgilianę maiestatis affectator egregius, atque alieni carminis laudator, alioqui parcus atque amarulētus, Hippolyto Medici Cardinali, qui forte ad eū salutādum, nobili eruditorum corona stipatus, atque adeo ipso Mōtano acri æmulo accesserat, hunc vnū esse confessus sit, à quo non Iouian' modò Pōtanus, sed ipsemet quoque

in partu Virginis accurata carminis dignitate, viginti amplius annorum lima ac labore perpoliti, esset victus. Cæterum in amicitiis alendis ac conseruandis (vt pauci solent) fuit Hieronymus in primis diligens ac circunspectus: amabat omnes, omnium semper obsequiis, ac commodis erat intentus, vt, vel in media hyeme à Christophoro Cardinale Madrutio Principe Tridentino, qui Fracastoriū mirificè diligebat, valetudinis causa accersitus, Tridētum magnis itineribus, semel atque iterum per abruptas conualles, proficisci non grauaretur. Eorum verò, quorum fidem beneuolentiámque in se cognitam atque exploratam habebat, mutuis atque iis quidem fere semper maioribus obsequiis prosequeretur, &, non viuentes solum, quod magnum est, coleret: sed suam in vita functos etiam, quod præstātius est, beneuolentiam, quantū in se esset, voluerit testatam relinquere. Id quod ex postremis illius scriptis facilè patet, quibus Turrianorum Veronensium nobilissimorum fratrum memoriam, cùm eorum alterum in Dialogo de Intellectione acriter disputantem, alterū in Dialogo de anima mul-

ta differentem & acute percunctantem induceret, posteritati voluit cōmendare: Andreæ porrò Naugerij prealtam ingenij vim atque eloquētiam, & Ioannis Iacobi Bardulonis Mantuani subtile ac valde acutū in omni philosophia ingenium, cum vel nulla, vel ea certe pauca ingenij sui monumenta reliquerint, suo de Poetica dialogo Ioanni Baptistę Rhamnusio, tanquam veteri amico & sodali dedicato, apposite atque elegāter posteris manare definiuit. Sed quòd ad Fracastorij gloriā vel maxime pertinet, tāta, vir eximius nullius fastus appetens, & humilia hæc atque terrena semper despiciens, non apud suos Veronenses, aut reliquas tantum Italię ciuitates, sed in omni etiam Europa authoritate fuit, vt ex innumerabili diuersarum gentium & illustrium procerum multitudine, quæ Pischeriam ad Carolum V. Cęsarem ex Germania Mediolanum & Genuam proficiscentem, atque inde in Algerium expeditionem parantem visendum conuenerat, ipse quoque, qui forte solennis pompæ die è proximis Caphiis cum iucundioribus amicis spectatum descenderat, solus demonstrante illū palàm Ma-

drutio Principe Tridentino, gressum Cæsaris æstiuo in Sole ac puluere huc illuc prospectātis tenuerit. Sed postremo, cum Christianæ reip. quæ totius orbis Tridenti generale pridem Concilium indixerat, suam non semel operam ac fidem præstitisset, in patriam eo se animo contulit, vt, abdicata prorsus omni antiquæ Medicinę opera, quæstúque, quicunque ex ea, vel amplissimus posset prouenire, Æsculapio sacra facturus, lęto animo ad musarum vireta contenderet: quo alacriore mēte extremū postea vitæ diem, qui exactè Christianam semper pietatem coluisset, quum grauis quotidie ætas pręcipitante iam canitie properaret, feliciter clauderet. Scripsit summa ingenij fertilitate nondum senex de Stellis, astrologiæ omnis peritissimus, in Ioannis Matthæi Giberti Episcopi Veronensis, & gratissimi Mæcenatis gratiam, librum summæ eruditionis, in quo præter alia multa, quæ de Eccentricis orbibus atque Homocentricis disserit, de duobus illis pręcipuè motibus à Ioanne Baptista Turriano inuentis agit, quorum ope quum aditus ad multa eorum, quæ in natura abditissima sunt, pateat, tum via ad ea sine

ta sine vlla obliquitate demonstranda aperitur, quæ circa stellas apparent. Scripsit de Criticis item diebus alterum, contra Galenum. Scripsit grauiore ætate, ac plane senex, de Sympathia & Antipathia rerum, & contagionibus, & contagiosis morbis pari ingenij splendore libros ad Alexādrum Farnesium Cardinalem, eundem liberalissimum Mœcenatem, atque inde præclaram nominis famam latissime propagauit, nouissime vero, dum duos Dialogos accurate & eleganter, de Poetica vnum, & de Intellectione alterū conscriptos in manibus haberet iamiam editurus. Tertium de anima, quem aduersus insana non minus quàm impia Pomponatij præceptoris placita conscripserat, & Iosephi historiam, quam heroico carmine fuerat aggressus, summo vate dignam, fatali morbo properante absoluere non potuit. Carmina quædam ingenij ad maiora tendentis præludia, quæ viuens publicari nunquam voluit, magni tamen atque ingentis illius spiritus vim referentia extant. Ex iis, ea presertim, quibus Cæsar Fregosius Palladis virenti olea coronatæ caput, nobili gemma vel decerer cœla.

¶¶

tum, Margaritæ Valesiæ Nauarræ Reginæ Francisci Gallorum regis sorori, dono misit. Citriorum Epigrammata, & perennis famæ Odæ, tenera quadam ac prædulci ad Malfesenum suauitate decantatæ, ac nusquam apud amicos repertæ, ideo perierunt, quòd eruditus vir, atque vna tantum sciendi gloria contentus, omnem qui ex carminibus inani hercle si non ridenda antiquorum comparatione publicatis prouenit fastum ita prorsus contempsit atque despexit, vt quod plerique alij summa ope nituntur, ne illorum quidem archetypum apud se in hunc vsum esse vnquam pateretur: vt, hæc etiam qualiacunque sunt, quæ nunc in lucem emissa leguntur, non exiguo labore ac cura ab amicis hinc inde collecta, prout dispersa prius quæque reperiebatur, in vnum diuinitus redacta sint. Fato functus est septuagenario maior, octauo Idus Augusti M D L I I I. dum pranderet, apoplexia correptus in mensa, quum nimio æstu damnatos menses, in suis Caphiis, vrbe secedens, deuitaret: eò quidem tranquilliore vitæ excessu, quòd Paulumphilippum filium tāti nominis hęredem relinqueret,
cum

cum bona etiam spe præclaræ posteritatis, quando iam ex eo plures auitæ indolis nepotes non semel aut iterum amplexus esset. Ferunt Hieronymum, dum langueret, cognito fatali morbo, post multas amicas sibi herbas in olfactum balbutiente lingua efflagitatas, amisso penitus sermonis vsu, manu sæpius in verticem exporrecta, iis, qui aderant, innuere voluisse, vt celeriter cucurbitula affecto & laboranti cerebro, quo ille peropportuno remedio se olim Veronæ vnam Monialium virginum Diuo Bernardino dicatarum curasse adhuc meminerat, subuenirent: sed, re nequaquam à domesticis intellecta, quum alij alia adhibenda tum esse remedia prædicarent, frustra expectato remedio, leniter sub noctem expirasse. Illius ossa Veronam paulo post in D. Euphemiæ, honorificentissimo relata funere, sunt condita: flebili id carmine huius sæculi celebrantibus omnibus Poetis. Ænea illius & Andreæ Naugerij effigies scite expressa Patauij in fornice portæ iuxta pontem D. Benedicti, à Patauina iuuentute atque vniuerso Gymnasio salutatur: quam Ioannes Baptista Rhamnu-

ſius, ſupremum amicitiæ munus perſoluens, addita antiquorum Aræ peruetuſta dicatione ex ruinis Salonarum vrbis Dalmatiæ eruta, ad ſtudioſæ poſteritatis ſolatium luculenter exornauit: vt doctiſſimorum hominum ſimulachra, qui arcta viuentes inter ſe neceſſitudine coniuncti fuerant, à poſteris quoque in nobiliſſimo terrarum orbis Gymnaſio eodem in loco pariter ſpectarentur. Cæterum Veronenſes gratiſſimi ciues, quod ad perenne Fracaſtorij decus vehementer pertinet, ne à Rhamnuſio eiuſdem amico, pietate in tantum ciuem ſuperari paterentur, biennio poſtquam idem Rhamnuſius Patauij æneam Fracaſtorij imaginem collocaſſet, iidem communi conſenſu, vno omnium nobiliſſimo decreto, marmoream Veronæ ſtatuam præclara maiorum ſuorum imitatione, qui Catulli Vatis, & C. Plinij, reliquorúmque ciuium ſuorum memoriam marmoreis imaginibus honeſtare voluerunt, in publico cum laurea erigendam curarunt: quæ hodie Veronæ viſitur in veteri Arcu lapideo vrbis prope Comitium, in Area quæ Dominorum appellatur: nec procul ab eodem Catullo, cęteríſque

rísque illustrioribus ciuibus Veronensibus, artificio Danesij Catanei Carrariensis ex Lunensi agro, præstantissimi huius ætatis statuarij, non minus pia quàm admiranda comparatione conspicitur. Quum autem variis elogiis ab amicis sepulchrum Fracastorij Veronæ ornaretur, Adami Fumani carmen omnium consensu principem locum obtinuit.

ADAMI FVMANI VERONENSIS.

Longe vir vnus omnium doctißimus,
Verona per quē non Marones Mantua,
Nec nostra priscis inuident iam sæcula,
Virtute summam consecutus gloriam
Iam grandis æuo hic conditur FRASTORIVS.
Ad tristem acerbæ mortis eius nuntium
Vicina fleuit ora, flerunt vltimæ
Gentes, perisse musicorum candidum
Florem, optimarum & lumen artium omnium.

LVDO-

LVDOVICI NOGAROLÆ COMITIS,

Ad Paulum Rhamnusium Venetum.

FRastori monumenta hoc tu dum Paule libello
Colligis, è cæcis eripiens tenebris,
Scilicet vt vates, Medicáque excelluit arte,
Percurrítque domos ætherias animo,
Ingenteis Verona refert tibi nunc mea grates
Cum Baldo, atque Athesi, cum Benacóque suo.
Qui tanto assurgent plausu, quantum ipsa labore
Fama sui ciuis se efferet aucta tuo.

EXEMPLUM EX ACTIS CONSILIORUM

Magnificæ Communitatis Veronæ.

Die Iouis post Nonam, XXI. Nouembris, M. D L V. In Camera Consilij, in Consilio Duodecim & Quinquaginta, præsentibus Clarissimis Rectoribus, & Magnificis Dominis Camerariis, in vocibus Quinquaginta octo.

Pro erigenda Statua marmorea, Excellentissimo Domino Hieronymo Fracastorio Poëta Clarissimo felicis memoriæ, posita fuit Pars infra scripta, Die XII. Instantis publicata, & nunc repetita, & capta de Ballotis XLV. Pro, & XIII. Contra: cuius tenor est, Videlicet.

Ea fuit

EA fuit virtus, & diuersarum scientiarum cognitio Excellentissimi Domini HIERONYMI FRACASTORII Ciuis nostri, vt inopinata eius mors ingentis mœroris, & luctus causam non solùm nobis, & cunctis Italiæ Ciuitatibus præbuerit, sed etiam multis barbaris nationibus, ad quas tanti viri fama peruenerat. Ille enim Philosophiæ, & Medicinæ peritia nostri temporis celeberrimos homines æquauit: Humaniorum verò literarum scientia,& in primis Poësi, sicuti multos ex veteribus, ita omnes, qui post annos mille quingentos aliquod in eo genere scribendi nomen habuere,superauit. Testantur diuinum illud Syphilidis, siue de Morbo Gallico, Poëma, Heroico carmine scriptum: atque item Libri duo, nuncupati Ioseph, quos morte præuentus absoluere non po-

tuit, compluréſque alij luſus Poëtici, qui nuperrime in lucem prodiere. Proinde cum Patres noſtri eos etiam Ciues ſuos, qui ante humani generis redemptionem ſingulari quadam eruditione, ac ingenij ſplendore floruere, publicis monumentis,& imaginibus decorandos cenſuerint. Nos etiam,tantum Virum,Nobili genere ortum, támque illuſtrem Poëtam, quem nos ipſi aluimus, & in patriæ ſinu morientem vidimus, pari honoris & gloriæ tituló defraudare non debemus: Et ideo ad propoſitionem Spectabilis Domini Chriſtophori Fracaſtorij Prouiſoris communis.

VAdit Pars, poſita per Spectabiles Dominos Prouiſores, & Conſilium Duodecim, quod maiorum noſtrorum exemplo,qui Catullum, Plinium, & reliquos Ciues ſuos,

ſuos, qui in diuerſis ſcribendi facultatibus præſtitere, ex veterum inſtituto marmoreis imaginibus honeſtare voluerunt, erigatur ipſius Domini HIERONYMI marmorea Statua, Poëtæ habitum referens, redimitáque tempora Lauro, ſupra Arcum viæ, Salæ huius Conſilij contiguæ, iuxta ordinem reliquarum conſtituenda.

HIERONYMI
FRACASTORII
IN LIBROS DE SYMpathia & Antipathia rerum, morbíſque contagioſis, ad Lectorem.

PRÆFATIO.

PRo eo ocio, quod mihi conceſſum fuit, de contagione & contagioſis morbis omnibus, & eorum curatione ſcribere mihi viſum eſt. Magna quidem materia, & admirationis non paruæ plena: cui & commentarium adieci, non minus (vt arbitror) deſideratum, de conſenſu & diſſenſu rerum, quam Sympathiam & Antipathiam vocant, ſine quo natura contagionum plane perquiri & monſtrari poſſe non videbatur: vtrunque autem negotium mihi eo li-

eo libentius suscipiendum duxi, quod quum hoc quidem scitu dignum sit, illud ad salutem mortalium non parum conducere videatur: tum de vtroque quàm paucissima quidẽ à maiorib. nostris, quæ extent, quæq́; viderimus nos, literis mandata sint. De Sympathia quidem & Antipathia rerũ Galenus tam sese nonnulla scripsisse refert, verum ea scripta aut interiere, aut ætate nostra, quòd nos sciamus, adhuc in lucẽ non peruenere. De cõtagione verò Hyppocrates quidem circa populariter vagantes morbos nonnulla tetigisse videtur, sed tamẽ qui obseruaret magis quàm naturas eorum traderet. Galenus vero post ipsũ plura quidem monstrauit, sed & ipse tamen, & sectator illius P. Aegineta, Aetius Amidenus & alij veteres non pauca, vt mihi videtur, reliquere, quæ possent magnopere desiderari. Recentiores autem nihilo plus de cõtagione videtur dixisse, quam quod ab occulta quadam proprietate proueniat. Quæ autem in

vniuersum natura contagionum sit; & quo principio efficiant, & quo pacto gignantur; & cur aliæ fomitem relinquant, aliæ ad distans sese etiã propagent: & morborum cur alij contagiosi sint, leniores, mitioresque existentes, alij minimè contagiosi, acerbiores, ardentioresque multo quum sint: & quo à venenis contagio differat, & eiusmodi alia multa nulli dicere tentauere, satis quidem fecisse rati, si horũ omnium causas in occultas illas (ita ipsi vocant) proprietates reduxissent, quibus acquiescendum nõ modo sibi sunt arbitrati, sed & aliis præcepere: atque his contenti in quamplurimis philosophati sunt, quod certè philosopho homine semper indignũ existimauit. Causarum enim cùm quædã vniuersalißimæ sint & remotißimæ à rebus, quædã verò propinquiores & particulares magis, ac demum quædã propinquißimæ, & propriæ: proprias quidem & propinquißimas in reconditis & difficilibus attigisse aut Dei certe est, aut diuini. Vniuersa-

uersalißimis verò stare ignaui & rustici ingenij est, medias verò inquirere, & ad proprias niti (quantum homini datur) philosophi certe est. Admiraberis autem fortasse duas me hasce materias sumpsisse scribendas, quarum alterã maiores nostri penè intactam reliquerunt, alteram omnes fateantur ab homine sciri non posse. Verumenimvero, quòd tum Sympathiæ rerum, tum & natura contagionũ in difficili atque arduo positæ sint, & nos quidem concedimus: quin & ineptum quoque aut arrogantem magis eum fore dicimus, qui propinquißimas & proprias earum causas præsumat inquirere: verumtamen idem ille si medias peruestiget, multa illum inuenturum non diffido, quæ tum delectare, tum & magnopere prodesse poßint, quod institutum & mihi ipse in hac nostra peruestigatione proposui. Præteritam verò fuisse à maioribus nostris contagionum materiam, neminem mirari velim, quando id accidat disciplinis

omnibus, vt non omnia ab iis, qui ea condunt, absolui possint, quoniam vniuersalia magis & rerum principia prosequatur: ita in ea, quæ de natura est, philosophia innumera quidem partim intacta, partim non plane discussa relicta sunt: nam neque quomodo intellectio in nobis fiat, hactenus traditum fuisse video, neque earum qualitatum, quas spirituales vocant, naturam satis demonstratam, & alia multa: quod & in re medica consimiliter quoque contingit, in qua plurima adhuc supersunt, quæ posteris & nepotibus inquirenda patres nostri reliquerint, nos porrò nepotibus nostris relinquemus. Multa præterea intereunt eorum, quæ scripta iam fuere, multa viuunt quidem, sed non apud omnes, ita se habet mortalium rerum conditio & vicißitudo. Necessaria autem necne sit contagionum inquisitio, quam nos in præsenti aggredimur, si Deus annuerit, vnusquisque videre poterit, qui ea legerit, quæ scribemus.

Hiero-

Hieronymi Fracastorij

DE SYMPATHIA ET ANTIPATHIA RERVM LIBER.

CAPVT PRIMVM.

PRIMVM autem de latenti rerum consensu & dissensu, quam Sympathiam & Antipathiam dicunt, agamus, quo nihil admirabilius est in tota natura, nihil scitu desideratum magis. Gallinaceus pullus vix natus equum Elephantémque nihil reformidat, Miluum vel longe conspectum adeo expauescit, vt ad matrem statim confugiat. Eadem agno, & lupo, & aliis multis inimicitia est. Marsi & Psili serpentes illæsi tractant. Thessalos, & quasdam familias in Creta legimus laudando afficere fascino consueuisse, intuendo vero Infantes in tabem vertere. Fulmen aurum colliquat intacto loculo, tum vina absumit vase nec quicquam læso. Adamantem ferunt solo Hircino sanguine mollescere, mala medica insperso in eorum cumulum pane flaccescere. Vnisono in cithara tacto moueri & aliud vnisonum vidimus, quod ne prope etiam sit: concusso vero tympano è corio lupi confecto,

dicuntur ea dissolui tympana, quæ ex agnino corio sint conflata. Herculeus lapis ferrum ad sese trahit, Adamas & Electrum pilos & surculos. Quid vero æque mirandum est, quàm ignotum illud antiquis miraculum nauigatoriæ pyxidis, cuius extremum perpendiculum temperati magnete ferri, in incredibili distantia ad eas semper partes se conuertat, quæ ad Polos spectant? Quid quòd Leo animalium omnium terror, gallinaceo tamen gallo terretur, præsertim cantum emittente? Taurum affirmant quamuis furentem alligatum fitu statim mansuescere. Brassicæ & rutæ tanta inimicitia est, vt iuxta seri nolint. Cucumis autem supposito oleo recuruari videtur. Aurum neque oleum, neque aquam imbibit, argentum viuum statim, ac raptim quodammodo ebibit. Oleum aquæ non admiscetur, quam nec Adiantum admittit, quanquam riuos & fontes amat. Calx vero, & spongiæ, & id genus liquida omnia ita absorbent, vt mirari liceat, quum alioqui inter ipsa contrarietas non parua sit. Et illud quoque mirandum est, quòd oscitante alio & nos pariter, nisi aduerterimus, oscitamus, & alio edente acerba quædã, saliua alteri in os prosilit. Catablepha animal hominem ad mille passus conspectum interficit. in fœtus signa quædam eorum transire videntur, quæ matres auidissime appetiuere. Octimestris partus non viuit, quum tamen septimestris viuere conspiciatur. Porrò supra omnem credulitatem videtur esse Echeneis paruus piscicu-

lus

lus, Remoram appellamus, qui medio in mari nauem vi atque impetu ventorum actam sistat, vt alij ferunt, aut saltem, vt alij, tardet. & infinita alia id genus, quæ incredibilis admirationis sunt plena, inter quæ & contagionum natura est.

De primo consensu rerum omnium.

CAP. II.

PRimus autem, communis rebus omnibus, & admirandus est ipsius vniuersi consensus, in quo quæ sunt corpora, ita omnia inuicem connexa, ita hærentia esse volunt, vt nulla potentia sit, quæ eorum extrema, quibus sese mutuo tangunt, seiungere prorsus possit, atque ita separare, vt vacuus locus intercidat. Mira profecto res est hac de causa grauia sursum trahi, leuia deorsum, contraria, quæ sese pellere, atque etiam interimere solent, nolle tamen seiungi, tantus est consensus ille rerum omnium in vniuerso. Cuius rei si quis forte finem requirat, & cuius gratia fiat, non difficile certe erit assignare rationem, quam & omnes assignant, ne detur vacuum: quippe vacuum in natura esse non potest, quoniam nihil natura sustinet, nihil admittit, quod frustra sit, quódque vniuersi ordinem & leges impediat: quæ quidem contingant, si vacuus sit vllus locus, in eo enim, nec quicquam fieri potest, nec quicquam recipi. At vero si quis non solo fine contentus sit, sed & agens quoque requirat, & quidnam illud sit, quod diuellenti resistat, & quomodo, non erit fortasse ita promptum reddere

rationem tanti nexus: quando vniuersi partes neque eum finem agnoscunt, neque per naturam appetere possunt, aut contrariis iungi, si contraria sint, aut sursum duci, si grauia, aut deorsum, si leuia. Neque enim dicendum (vt quidam aiunt) vniuersi partes, tametsi non eum cognoscunt finem, dirigi tamen à cognoscente: quando hic nō vniuersalem & primam caussam quærimus, sed particularem & propriam: quale esse non potest eorum vllum, quæ immaterialia sunt, sic enim petiisset natura. Neque rursus dicendum, vt alij, qui materiam in caussa ponunt, quæ per se semper continua sit, sine forma autem omnino esse non possit, vnde accidat vniuersum semper esse continuum, & plenum: materiæ enim neque actionem, neque resistentiam vllam iure possumus attribuere. Rectius igitur fortasse illud dicetur, primum finem, quem omnia per naturam habent, esse, vt sint, ac conseruentur: conseruantur autem substantiæ & corpora principaliter ac maxime per mutuum nexum, & contactum extremorum: sic enim euitant vacuum, quo nihil esse potest inimicum magis omni naturæ: atque hoc est, quod alij locari dicunt, locus enim fit vnum corpus alteri, vnde & recte aiunt locum esse locati conseruatiuum: quod profecto maxime fit, quum à vacuo præseruet. Non cognoscunt igitur eum finem substantiæ, & corpora, quæ in vniuerso sunt, per naturam tamen resistunt, ne separentur omnino. Non enim necesse est, quæ gratia alicuius agunt, finem etiam

cogno-

ognoſcere, ſed alia cognoſcunt quidem, alia
et naturam agunt. In hoc autem ſimplici cor-
orum nexu,&loco nihil alteri contrarium eſt,
ulla verſatur inclinatio ſurſum, aut deorſum.
Quòd ſi contraria ſunt aliqua inter ſe corpora,
certam habent inclinationem, habent qui-
em,non quatenus ſimpliciter corpora ſunt,ſed
uatenus talia (puta) calida, & frigida, gra-
ia,& leuia:quare & quatenus talia,vim aliquã
iti poſſunt, ſimpliciter autem non. Quacunq;
itur intercidere vacuum poſſet, nexus & lo-
is eſt neceſſarius ſubſtantiis omnibus:propter
iod & omnia,quæ intra primum corpus ſunt,
cum habent ſecundum extrema omnia, quo-
am ſecundum omnia extrema vacuum inter-
dere poſſet.Primum autem corpus, quoniam
r ſupremam, & extimam ſuperficiem vacuo
on eſt obnoxium, nec alterius conſeruatiò-
indiget, per internam ſolum ſuperficiem lo-
tur.

De Sympathiis Elementorum ad loca propria.

CAP. III.

Gitur quum omnia corpora finem eum ha-
beant,vt conſeruentur,prima quidem rerum
nium conſeruatio eſt ſimplex illa locatio &
cus, quo præſeruantur à vacuo, vt dictum
: ſecunda autem, quæ priorem hanc præſup-
it,eſt certa & determinata locatio & nexus,
m conſenſum habent in primis elementa
n locis propriis: neque enim quatenus ta-
ſunt calida, frigida, grauia, & leuia, vbique
uenientem locum habent, ſed certas ſedes

exposcunt,& certos quorundam corporum nexus. Atque igni quidem qui pro natura debetur locus, est totum illud, quod interiacet inter concauum orbis Lunæ & deuexam aeris superficiem, vbi conuenientissime collocatur, quoniam cum altero extremo illi orbi iungitur, à quo quàm optime per lumen conseruatur, cum altero vero aeri, cui per caliditatem respondet: respondere autem per vtranque qualitatem non datur, quoniam sic ignis iam aer esset, quare per alterum si respondeat, sat naturæ datum est. Aeris vero situs inter ignem & aquam quàm aptissimus est, cum hac enim humiditate, cum illo caliditate concordat. Porrò aquæ sedes inter aerem & terram est, cum altero enim humiditate, cum altero frigiditate consentit. Terra vero circa centrum in aquæ cõcauo locum habet, cui frigiditate respondet. In his igitur locis omnem habent elementa conseruationem, quam habere natura possint. nam & simplicem illum nexum & locum habent, quo præseruantur à vacuo, tum vero & proprium vbi propria eorum natura maxime bene habet: in reliquis autem locis priorem quidem, & communem nacta sunt conseruationem, propriam autem non, propter quod prouidit natura illis, vt per media contraria viam sibi aperiant ad propria loca. Habet autem dubitationem quandam, quod diximus loca propria elementorum esse nexum certorum corporum, quibus consentiant qualitatibus, quoniam quærentibus elementis loca sua, indiuisibile quiddam videtur

esse

esse, quod vocant vbi, ad quod per se feruntur,
um tota ipsa, tum eorum partes , ac centrum
ui faciunt. cuius signum illud est, quòd si loco
quæ poneretur aer, terra nihilominus ad cen-
rum ferretur: & si loco aeris poneretur aqua,
gnis quidem moueretur ad locum , quò &
nunc mouetur : quare accidere quodammodo
elementis videtur moueri ad superficies alio-
um. Dicendum duas elementa habere ratio-
nes, alteram , quatenus vna quædam natura est
vnumquodque illorum; alteram, quatenus par-
tes sunt vniuersi & naturæ totius. ac certe
quatenus vna quædam natura sunt, fit profe-
cto certum vbi , certúmque locum habent v-
numquodque illorum , ad quod per se ferun-
ur; ac ignis quidem locus est linea media in-
ter concauum orbis Lunæ , & deuexam aeris
superficiem , ad quam & ignis totus & pars e-
us quælibet per se mouetur , & centrum fa-
iunt. Aeris vero locus est linea media inter
gnem & aquam. Aquæ vero locus linea me-
dia inter aerem & terram. Porrò terræ locus
st centrum. at quatenus partes totius natu-
æ sunt elementa , & veluti membra vniuer-
i, loca quidem eorum sunt ea, quæ dicta sunt:
icut enim in animali partes inter se consen-
um & relationem non paruam habent , & in
o certos exposcunt situs , ita & in vniuerso,
uod perinde, ac animal quoddam est, partes
ius situs inuicem consentientes expostulant,
lioquin vniuersum ipsum debite constitutum
on erit. Non accidunt autem loca hæc ele-

mentorum, vt partes sunt totius naturæ lineis illis mediis, ad quas mouentur, vt naturæ quædam per se, immo causæ & fines illorum sunt: si enim quærat quis, cur ignis ad lineam inter Lunam & aerem mediam moueatur, respondere licet iccirco esse, quòd eo pacto rectè collocantur elementa in vniuerso, & natura tota suos consensus habet, nec ignis ipse bene haberet, nisi in ea linea facto totius centro, hinc quidem Lunæ concauum, inde aeris deuexum tangeret. atque itidem de aliis quoque dicatur. neque alia quidem est in locis elementorum vis conseruatrix, vt multi putant, quàm hæc, quæ dicta est.

De consensu partium in toto.

CAP. IV.

Est autem & alius in elementis consensus partium, quatenus in toto sunt: Constat enim, si vi rarefactæ illæ sint, sese condensare, si condensatæ, rarefacere, quousque veniant ad eum situm, qui toti pro natura debetur: qui quidem consensus non minus prædictis est admirandus, tum quòd mirum est partium alias descendere in eo toto, alias ascendere, alias in latus ferri, tũ quòd ex causa hac maximi quidem & plurimum admirandi effectus proueniunt. nam & soni primum per hunc modum audiuntur, tum & primæ animalium motiones cõtingunt, & proiecta in aere continuum motum

um habent, & quo nihil admirabilius vidit tempestas nostra, Tormenta quoque illa, quæ mœnia & vrbes tanto impetu demolimur, per hoc principium dant eam stragem. Soni quidem, nisi addensetur aer, non sentiuntur, quoniam qualitates, quæ sensus mouent, omnes quidem subiectum, in quo per se sunt, densum amant, medium vero, per quod feruntur earum species, non omnes densum volūt, sed quędam rarum exposcunt, quædam densius: lux igitur in subiecto raro non videtur, in densiori videtur, medium vero, per quod species illius transit, rarum esse oportet. Quædam vero tam subiectum, in quo sunt, quàm medium, per quod deferuntur species, densius poscunt, vt sonus, qui si aut subiectum aut medium rarius habeat, sensum non mouet. Qualitas ergo illa, quæ sonus dicitur, in materia densa per se est, et in ligno & aliis sicuti & lux, & odor, & sapor: at species eius, si mouere sensum debet, medium poscit continenter densum: dico autem densum non per admistionem terræ, sed vi addensatum, quod in aere accidit facto ictu. Inde enim facta prius distractione & rarefactione, tum subita fit addensatio partis post partem, more vndarum, vnde circulationes cōantur, quod non aliud est, quàm successiue quædam aeris addensatio in orbem facta, per quam delata species à primo profecta sensum mouere potest. Fit autē successiua illa addēsatio in aere priorib. quidem partib. subito ac vi densatis, subito etiam sese rarefacientibus, ac alias

alias successiue densantibus: qui motus est partium in toto per consensum factus. Proiecta quoque per eandem rarefactionem & condensationem portantur per aerem, partib. quidem, quæ ante sunt, viam quodammodo aperientibus, & propellentibus vndationem, iis verò, quę circa & à tergo successiue addensatis, & rarefactis vna post aliam, & proiectum vehentibus non aliter, at per vndam, celeriter autem & impetu multo, quoniam nihil celerius est rarefactione, quæ partium in toto fit. A principio autem segnior est motus propter resistentiam totius aeris nondum positi in motu, mox factis circulationibus multis, & potente iam aere sese expandere velocitas longe maior augetur, donec summa fiat: ad quam quum peruentum est, lentescit sensim deinde motus, aere, qui ante est, plurimum rarefacto; ac iam condensatione continenter magis & magis desinente, minorata obsistentia: atque hoc pacto tandem laxatio & solutio circulationum fit: vnde & vectio demum cessat. In bellicis autem tormentis tantus impetus accidit igne multo repente genito è fomite, qui vi conclusus rarefactionem sibi propriam quærit. Si igitur obsistens potentius ipsum sit, quam ignis, extingui ignem accidit, aut etiam generari non posse: sin contra ignis post luctamen multum potentior ipse sit, tum subita, atque ea quidem ingenti rarefactione facta, aut vas rumpit, aut obiectam pilam impetu magno extrudit, quæ mox per aerem eodem modo portatur, quo & sagittæ, &

pro-

proiecta reliqua : quæ omnia per consensum partium in toto fiunt:nihil autem contra naturam patiuntur partes , quum sese aut condensant,aut rarefaciunt,quanquam aliæ ascendant, aliæ descendant , quoniam sursum aut deorsum inclinare non inest partibus , quatenus in toto sunt,aut mouentur , sed illi solum , quod totius rationem habet,& per se est, atque extra moueri vult : sic enim aut sursum inclinat, aut deorsum.De motione autem animalium, quomodo & ipsa per hoc principium fiat , paulo post inquiremus.

De attractione,& motu similium ad similia.

CAP. V.

Videtur autem & alia quædam plurimum admirãda,quæ inter affinia & similia versatur,Sympathia : Constat enim vnum ad aliud moueri , donec & in vnum coeant , quod & in elementis , & aliis manifestum est,in aere quidem inter bullas illas,quæ in aqua fiunt, videmus enim vnam ad aliam appellere:& eo velocius,quod proximiores fiunt. Similiter autem & in igne sæpius est videre paruam flammam à maiori velocissime trahi. In aqua autem, & terra non ita promptum est , propter eorum corporum incommoditatem. In mistis vero multis manifestissime cernitur, vt Magnete, Electro, Adamante, & aliis pluribus, præcipue autem in animalibus & plantis. De quibus omnibus nunc in vniuersum quæremus, quomodo is motus fiat , mox de mistis nonnulla seorsum dicemus. Sunt ergo, qui putent simile moueri

ueri ad ſimile propter ipſam ſimilitudinem, qua ſeſe mutuo conſeruant: nam qua cauſa elementa mouentur ad loca propria, eadem & ſeparata pars ad ſuam conſimilem mouere videtur: mouentur autem Elementa ad loca propria, vt locentur illic, vniantúrque ſimili, à quo conſeruantur: cur ergo & pars ad partem non moueatur, vt illi vniatur, ac conſeruetur, quum maior multo, & intrinſeca magis ſit earum ſimilitudo, quàm elementi ad locum proprium? Sed certe hoc, tametſi apparentiam quandam habeat, non tamen (vt arbitror) recte dicitur, pars enim ſeparata, neque per cognitionem, neque per naturam moueri ad conſimilem poteſt, ac non cognoſcere quidem manifeſtum eſt, per naturam autem non moueri & ſigna ſunt, & cauſæ, ac ratio, quæ conuincant. Primum enim videmus ſimilia hæc moueri non in omni diſtantia poſita, ſed certam requirere, atque eam quidẽ valde paruam in multis: oporteret autem in omni diſtantia moueri, ſi per naturam, & ſimilitudinem agerentur: ſimilia enim vbique ſimilia ſunt, & eandem naturam habent, quemadmodum elementa ad ſua ſe loca ferunt, vbicunque poſita ſint. Præterea & quanto maior eſt moles eius ſimilis, quod ad aliud mouetur, tanto difficilius duci conſtat, ac nec poſſe etiam moueri, ſi maior accreuerit quantitas, quod contra fieri accideret, ſi per naturam ſeſe ipſa mouerent: quanto enim maior eſt in iis quantitas, tanto facilius fit motus, quòd plus adſit eius naturæ, & virtutis, quæ mouet.

nouet. Indicant hæc non per naturam appli-
:ationem ſimilium fieri , ſed intercidere vim:
quod & ratio quoque commonſtrat. Quæri-
mus enim nunquid per præſentiam vnius ſimi-
is, vt Magnetis , natura & forma alterius, vt
ferri, mutetur ab eo,quod per ſe eſt,an non: ac
mutari quidem non videtur, niſi corrumpatur,
non corrumpitur autem. Si ergo eadem rema-
net, quæ prius non præſente magnete, idem
profectò faciet,quod prius, & eandem inclina-
ionem habebit: at prius inclinabat deorſum:
ergo & nunc quoque ad idem inclinabit. qua-
re ſi ſurſum ducatur,contra ferri naturam fiet,&
vim patietur. Qua de cauſa non rectè dicunt
ſimilia per naturam ad ſimilia moueri: nec par
eſt, ſi elementa per naturam feruntur ad pro-
pria loca,vt & ſeparata pars ad conſimilem per
ſe moueri debeat: quoniam ſeparata pars iam
facta eſt totũ quoddam, quod per ſe propriam
naturam habet ſurſum, vel deorſum inclinan-
tem,quæ donec manet, ſemper illuc inclinat.
Alij dicunt alterari ferrum à magnetis ſpecie,
& ita alteratum per ſe moueri ad ipſam. Sed
certe & hoc nihil eſt, & eadem quæſtio redit:
nam per ſpeciem illam magnetis, vel corrum-
pitur forma & natura ferri, vel remanet: ſi re-
manet & eadem eſt,cur non eandem habeat in-
clinationem?

Quid igitur defecit ne natura in hoc, vt ſi ſi-
milia mutuo conſeruantur, modum non dede-
rit,quo vnum ad aliud moueri poſſit? Non de-
fecit quidem natura, ac modum dedit, quo ſi-
mul

mul coniungi possent: verum non eum, quo elementa mouentur ad loca propria, sed alium, qui quodammodo naturalis est, quodammodo violentus, de quo iam sequitur, vt dicamus. Quoniam igitur nulla actio fieri potest nisi per contactum (vt in naturalibus demonstratur) similia autem hæc non sese tangunt, nec per naturam mouentur vnum ad aliud, necesse est, si applicari inuicem debent, demitti aliquid ab vno ad aliud, quod proxime tangat, & eius applicationis principium sit: hoc autem aut corpus erit, aut forma aliqua simplex materialis, vel spiritualis. Antiqui quidem, vt Democritus & Epicurus, quos è nostris Lucretius secutus est, effluxiones corporum, quas Athomos appellabant, principium eius attractionis ponebant: quæ quidem effluxiones ne negandæ quidem sunt (vt mox ostendemus) modus autem, quem ipsi tradebant, sat rudis & ineptus erat; quem quoniam tum Alexander Aphrodisiensis, tum & Galenus satis aperte reprobant, à nobis prætermittetur. Verumtamen receptis Athomorum effluxionibus nos modum alium tradere posse videmur, quo attractio similium fiat: meminisse autem oportet eorum, quæ supra dicta sunt de consensu & motu partium in toto. Supposito igitur, quod à rebus affluant insensibilia corpora, dicimus ab vno ad aliud similium reciproce transmitti ea corpuscula, è quibus totum quoddam fit atque vnum, verum difforme in partibus, neque enim quæ iuxta a sunt & iuxta b, eam habent rationem situs, &

ratita-

:aritatis, ac denſitatis, quàm habent, quæ in
nedio ſunt: qua de cauſa partes in toto illo
ıon debite ſe habent. Sicut igitur ſupra dixi-
mus in elementis partes conſenſum habere
naximum, & in toto moueri, quum debitum
ıon habent ſitum, & modo conſtringi, modo
axari, ita & hic in ea athomorum nubere ſe
ıabere dicimus, vt partes in eo toto nunquam
lebite collocentur, & pro natura conſiſtant,
lonec in vnum non coeant: motis ergo parti-
:ulis illis,& ſubiecta ſimul, in quibus ſunt,mo-
ıeri accidit & ſimul coire. Atque hoc quidem
nodo ſi quis dixerit attractionem ſimilium fie-
:i, nullum (vt arbitror) aſtruet inconueniens,
:auſam referens ad motum partium in toto:
:uius rei & illud eſſe ſignum poteſt,quod con-
ricata quædam vt Succinum, & Adamas for-
ius ſurculos trahunt. Quòd ſi cauſa hæc omni-
ous aſſignari in vniuerſum poſſet,non alia pro-
ecto quærenda à nobis (vt mihi videtur) fo-
et,ſed certe cauſa hæc non omnibus eſſe com-
nunis poteſt (vt mox dicemus.) Quapropter a-
iud fortaſſe principium inquirendum vide-
ur,quam athomorum, quod commune omni-
us eſſe queat : atque hoc quidem,ſi non eſt
orpus,quod ab vno ad aliud tranſmittatur:ne-
eſſario erit forma ſimplex, & aut qualitas,aut
ubſtantia: at certe qualitas nulla earum eſſe
oteſt,quæ materiales vocantur,non caliditas,
on frigiditas, non alia (vt manifeſtum eſt.)
uare ſi qualitas vlla eſt, erit vtique earum a-
qua, quæ ſpirituales vocantur, quod & multi
exiſti-

existimant. Sed habet dubitationem non paruam, quomodo spirituale illud esse principium possit illius motus: nam quod ipsum alteret simile vt ferrum, quod alteratum sese mox moueat ad magnetem, supra satis improbatum fuit: quod vero spirituale ipsum sit illud, quod per se mouet, non satis rationabile videtur, quoniam nihil per se moueri potest, quod non sit aut corpus, aut saltem natura & substantia in corpore. Porrò nec videtur, quomodo spiritualia hæc mouere possint, præsertim trahere, quoniam productio eorum non fit cum motu locali, sed per quandam magis generationem partis post partem momento factam. Si igitur spirituales vocatæ species omnes qualitates quędam sunt, dicere fortasse nullo pacto possumus per ipsas eiusmodi attractiones fieri: si vero aliquæ illarum substantiæ sint, nihil (vt opinor) prohibet ad eas rationem omnem tam miri effectus referri, qui inquiratur à nobis. Recipiendum autem est (vt multis placet) spirituales species eiusdem rationis esse cum formis illis, quarum sunt species, nec differre ab iis nisi modo subsistēdi: eatenus enim materiales sunt, & dicuntur quatenus crassa quadam existente in materia sunt, & certos terminos poscunt. Ingenitum autem est formis omnibus sese (quo magis possunt) propagare, quod quidem faciunt crassæ illæ formæ, quæ materiales vocantur: verum propagare sese per eum modum, & existentiam, quæ ipsæ sunt, non vtique possunt, sed tenuem, & superficialem sui vel partem,
vel

vel gradum producunt,quem Epipolim vocăt,
qui ob tenuitatem sui & contrarium non ha-
bet, & momento gignitur,ac propagatur, ceu
soboles quædam. Hæ igitur tenues & super-
ficiales formæ aptæ in primis sunt id, quod
sunt, repræsentare vsque ad crassas illas, à qui-
bus productæ sunt, propter quod simulachra
earum & species sunt appellatæ:propter tenui-
tatem autem,& quod momento gignuntur,spi-
rituales dici consueuere, eiusdem tamen ratio-
nis cum iis, quæ & crassæ & materiales dicun-
tur.Si igitur qualitates primæ, substantię sunt
elementorum, vt multi Aristoteli attribuunt,
aut etiam si substantiæ non sint: sed tamen,
quantum de iis inducitur, tantundem & de
substătia subgeneratur, vt Auerrhoi placet,aut
vniuersaliter si substantiæ species spirituales
habent & ipsæ, viam fortasse habere possumus
ad ostendendum, quo pacto similium contra-
ctio & vnio à substantia fiat per spiritualem
speciem. Quippe delato spirituali ab a ad b,&
reciprocè à b ad a, quod eiusdem rationis sit
cum a,& b,& substantia,quemadmodum ipsa,
totum quoddam fit ex a & b, & spirituali illo,
in quo toto partes non planè debitum esse, &
situm habent,nisi inuicem ita astringantur, vt
simul & a,& b coeant: sic enim totum illud be-
ne habet, & secundum naturam coexistit,non
secus ac si aër aliquis valde distractus ad sese
redeat, & partes, quæ longius aberant, in v-
num cogat & vniat, qui motus tandem est par-
tium in toto sese ad suum situm mouentium à

b forma

forma factus, quæ natura & substantia est. Est ergo partim quidem naturalis (quoniam motus omnis partium in toto natura fit) & à forma illa, quæ in eo toto natura est: partim verò & violentus est, si ferro comparetur, & extremis ipsis, quæ per se & vt grauia, inclinationem deorsum habent, quod & aëri etiam rarefacto & distracto accidit, altero extremo, quod sursum est, descendente per motum partium in toto: quod non inconuenit parti, dum pars est, vt in toto certo modo moueatur, quo non moueretur, si per se esset, & vt totũ. Qua de causa partim violentus est motus ille extremis partibus, quoniam naturam propriam seruant, qua vel graues, vel leues sunt: partim autem est naturalis, quoniam in toto mouentur & non per se. Ad quæ si quis respiciat, non alienum fortasse & veluti paradoxum quoddã existimabit, quod Alexander dixit attractionem omnem à calore esse: si enim qualitates primæ, substantiæ sint elementorum, producant autem species spirituales eiusdem rationis, quæ longe productæ ad sua similia per dictum modum possint applicationem eorum facere: calori quidem maxime & præcipue debebitur ea facultas: latet autem nos caliditas illa, quoniam spirituales species sensibilem actionem non habent in alterando, quãquam in mouendo vim non exiguam prodant. Atque hæc quidem sunt, quæ probabiliter de tanto problemate nobis dicenda visa sunt, ad quæ credenda & ea nos induxerunt, quæ Galenus, & alij dicunt, quum eiusmodi effectus à to-

ta

ta interdum rerum ſubſtantia fieri dicunt, intelligi poſſe videntur, niſi per dictum modum: per ſimilitudinem enim à Galeno intelligi ſimplicem relationem, aut relationis fundamentū ego nunquam exiſtimare potui, quum hæc per ſe principium motus illius eſſe non poſſint, neque enim relatio, neque fundamentum nō tangens mouere valent: ſed per ſimilitudinem ego arbitror ſpeciem ſpiritualem accipiendam eſſe, quæ tangit: per totam autem naturam audienda eſt forma, quæ ſui ſpeciem propagans, & ad conſimile copulans mouere poſſit, vtrum autem mouere per dictum modum, qui ſit modus partium in toto, Galenus exiſtimauerit, an per alium, incertum eſt mihi. Sicut autē inter ſimilia mutua verſatur attractio, ita & inter diſſimilia, & contraria verſari propulſationē quādam mutuam conſentaneum eſt credere: quod quoniam in miſtis manifeſtum eſt magis, infra certius oſtendetur: nunc ad reliquos elementorum conſenſus, & diſſenſus pertranſeamus.

De conſenſu & diſſenſu elementorum circa qualitates contrarias.

CAP. VI.

EST autem & alia magnopere admiranda elementorum Sympathia & Antipathia circa eas qualitates, quæ contrariæ inter ſe ſunt, vt caliditas, frigiditas, humiditas, & ſiccitas: nam has quidem contrarias eſſe, & ſeſe mutuo deſtruere, atque interimere manifeſtum eſt: at

lum rursus destruat,& à se repellat, ne cum septem suæ frigiditatis consistat, quoniam nihil in seipsum agit, neque simpliciter, neque quatenus frigidum in se quatenus calidum per vnum gradum. Si enim ageret, ageret quidem inducendo frigiditatem aliquam: aut ergo inducet, quam habet iam, aut quam non habet: at ea, quam habet, produci quidem non potest, vtpote quæ iam habet, minus verò ea, quam non habet,& iam amisit, quoniam per illam actu non est, nec est à quo fiat: relinquitur igitur vt gradus ille vnus caliditatis in b, cum septem frigiditatis stet,& conueniat: similiter & de aliis dicatur. Sed habet difficultatem quomodo primus ille gradus ab a producatur in b, & post ipsum alij, & quomodo cum actione simul & reactio fieri possit. Tangentibus enim sese a & b, si quidem potentius est a, quomodo patitur? si verò impotentius, quomodo agit? si æquè potens, quomodo aut actio, aut passio fit? quid igitur quisque hac in re dicat, nostrum institutum non est nunc recensere, quid autem rationabiliter existimemus nos, in medium breui afferemus, quædam declarationis gratia præmittentes. Primùm quidem quòd in actione contrariorum consideranda est potentia, per quam fit actio, qualis sit,& quanta, deinde illud, quod inducitur, ac demũ in quod proprie agunt: ac potentia quidem semper mensuratur per gradus illos, secundùm quos est contrarietas. quoniam enim graduum quidam quibusdam contrarij sunt, quibusdam

 non

non, vniuersaliter nulla actio fit inter eos, qui contrarij non sunt, nec ab iis potentia resultat, sed ab iis solum qui contrarij inter se sunt. Illud vero, quod inducitur, semper est remississimus gradus, incipiēdo ab vno, vel fortè à medio, aut minori, ascendendo versus summum. Contra verò illud, in quod fit actio, semper est intensior gradus, descendendo à summo ad minimum. Ex his fit, vt tangentibus se a & b, siue æqualia sint, siue alterum potentius, semper alterum in alterum reciprocè necessario agant; etsi enim b simpliciter impotentius sit, frigefaciet tamen a, & necessario gradum vnum primo inducet, mox & duos, & ita alios consequēter: quoniam id, in quod proprie agit, est gradus summus, vt octo ipsius a calidi, ad quem b contrarietatem habet per omnes sui gradus: aget igitur per potentiam resultantem ex omnibus gradibus. quod autem inducit, est gradus vt vnum frigiditatis, ad quem a contrarietatem non habet, nisi per gradum vnum, qui est vt octo, per septem enim non contrariatur, siquidem vnus frigiditatis gradus cum septem caliditatis stat, & contrarietatem non habet. Potētia igitur, per quam a agere potest in gradum illum, vt vnum frigiditatis, qui inducitur, non resultat ex omnibus, sed ex vno solum. quare resistat, a per solum gradum vnum. quum ergo b per omnes suos gradus agat, a autem per vnum tantum resistat gradui vni, qui inducitur, fiet quidem, vt necessario primus ille gradus inducatur, nec obstabit pars nō passa, quoniam & ipsa

& ipsa per gradum vnum solum aget, per septem enim non contrariatur: at vero & secundus pariter inducetur eadem ratione, quod b aget in gradum vt septem ipsius a, cui per septem sui gradus contrariatur: a autem in gradum vt duo: qui à b inducitur, nõ aget nisi per vnum gradum, hoc est per illum, qui est vt septem, quoniam duo frigiditatis gradus cum sex caliditatis stant, & cum iis contrarietatem non habent. Resistet igitur a per vnum solum gradum, b autem per septem aget, quare necessario & secundum producet gradum, & consimiliter tertium, & ita deinceps, quoniam semper maior est potentia, per quam agit, quàm ea, per quam resistitur gradibus, qui introducuntur, quæ semper non nisi per vnum est, aut fortè per minus, & minus in infinitum. Idem dicatur & de a respectu b, nam quum a agat primo in gradum summum b, cui contrariatur per omnes suos gradus, inducátque vnum gradum caliditatis, cui b non resistit nisi per gradum vnũ, qui est vt octo, per septem enim non contrariatur, necessario quidem fit, vt a primum caliditatis gradum introducat in b, mox & secundum, & alios eadem ratione, quo tandem pacto fit, vt & actio fiat, & reactio inter contraria, quod nõ sine fine quodam magno à natura institutum est, quo mista conflari possint, alia quidem inanimata terræ metalla, lapides, & id genus, alia animata plantæ, & animalia, & ipse demum homo: de quorum mistorum Sympathiis superest iam, vt dicamus.

De Sympathia & Antipathia mistorum, & attractione similium.

Capvt. VII.

HAbét ergo & mista ipsa Sympathias suas, & Antipathias,& quidem admirãdas: atque in primis eas habent,quas habere elementa dictum est:imò insignius propter densitatem materiæ. Sicut enim ignis & aër elementa non lucent, non sonant, nec calefaciunt, nec odorem, aut saporem edunt,nisi addensentur, ita nec alias virtutes ita exquisitè ostendunt, vti quum per mistionem sunt cõdensata. Igitur & communem vniuersi consensum loci & nexus in primis habent mista, tum verò & eum, qui est partium in toto. Constat enim si vi fuerint addensata, sese rarefacere,si rarefacta, densare, At verò & ad loca elementorum in iis prædominantiũ mouentur, ac postremo similia quoque & affinia ad sese trahunt, quod in quibusdam admirationem non paruam præbet, vt in Magnete,Electro,Adamante,& plantis,& animalibus: quamquam particulares quasdam dubitationes habeant consensus isti: nam si per similitudinem(vt supra diximus) fit hæc attractio,cur magnes non potius magnetem trahit, quàm ferrum,& ferrum cur non potius ad ferrum mouetur quàm ad magnetem? quænã affinitas est pilorum, & surculorum cum Electro, & Adamante? præsertim quod si cũ Electro affines sunt, quomodo & cum Adamante affinitatem habebunt, qui dissimilis Electro est? At vero & illud dubium est, vtrũ omnia sua similia trahant,

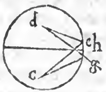
trahat,vt lapis lapidem, & caro carnem,& reliqua,de quibus nihil constat:deinde & quænã sit illa similitudo, vtrum specie, an genere, an in accidente aliquo sit. Sunt qui dicant similia esse oportere : sed non eadem , propinqua autem , ac propterea simile moueri ad aliud, à quo perficitur magis, quod supra satis est improbatum. Si enim natura graue est,donec natura illa remanet , semper deorsum inclinabit. Videtur igitur mihi similia esse oportere, & eadem specie , quæ sese mutuo trahunt : dico autem eadem specie aut actu,aut proprio subiecto: voco proprium subiectum id,à quo emittitur spirituale illud, quod trahit,quod sæpe in mistis latet propter mistionis difformitatẽ, per quam sæpe aliud actu sunt,aliud potentia. Pili igitur, & surculi ad Electrum fortasse,& ad Adamãtem trahuntur,non qua pili sunt, sed qua aut aër in ipsis inclusus est,aut principiũ aliud, quod primò trahitur, & rationem analogiámque habet cum eo,quod per se trahit,in quo & Adamas , & Electrum conueniunt per principium vtique cõmune. Quapropter & Magnes, & alia multa non trahunt fortasse per id, quod actu sunt , sed per latens aliud in ipsis principium , quod simile ferro est aut ipsi,aut principio in eo. Simile autem omne trahere suum simile,si analogum sit, & potentiam habeat,cõsentaneum est credere:quoniam ita in elemẽtis apparet,& eadem est omnium ratio & finis. Interdum autem spirituale illud , quod trahendi principium est , validissimum est,interdum debile

bile, ſicuti & principium, & forma, à qua demittitur: propter quod alia ſimilium valenter ſeſe inuicem applicant, alia ſegniter & impotenter: per ſe autem debere ſe omnia ita habere non ſolum ratio eſt, quæ omnibus eſt communis, ſed & experientia apparet. Nos enim præſentibus multis è noſtris Medicis experientiam multorum fecimus, perpendiculo bene & concinnè aptato quale eſt in nauigatoria pyxide, ac manifeſtè vidimus Magnetem trahere Magnetem, ferrum ferrum, tum Magnetem trahere ferrum, ferrum Magnetem: porrò electrum parua electri fruſtula rapere, argentum attrahere argentum, &, quod valde mirati fuimus, Magnetem vidimus argentum trahere: item Electrum non ſolum ſurculos & paleas mouere ad ſe, ſed & argentum. Vidimus quoque idem fruſtum Magnetis per vnam faciem Magnetem trahere non ferrum, per aliam ferrum non Magnetem, per aliam vtrumque quod indiciũ eſt in vna parte plus eſſe Magnetis, in alia plus ferri, in alia vtrumque æqualiter, vnde fiat diuerſitas illa tractionis. Quare nemini dubium eſſe debet ſimilia omnia per ſe, ſe inuicem trahere, niſi per accidens impediantur.

Nunc & de motu illo quæramus, quo perpendiculum illud temperati Magnete ferri ad eas partes conuertitur, quæ ad polos ſpectant: qui ad ſimilium quoque attractionem reducendus videtur: quanquam ſunt, qui non trahi vllo modo perpendiculum illud putent, ſed cœli vertigine omnia perturbante ſeſe ita conſtituere

tuere, vt quiescat magis, quo potest, talis autem est linea, quæ ad polos spectat. Alij existimant ferrum illud sese ad eas stellas conuertere, quæ in polis sunt, non aliter, quàm herbæ quædam ad Solem, vt Heliotropion, Tragopogum, & Ornithogalum: quorum neutrum rationabiliter dicitur, perturbari enim à cœli vertigine omnia falsum est, quando illa huc non pertingit, & multa quiescere hic videntur: quòd si causa illa ad perpendiculum faceret, vtique & sine temperamento Magnetis ad eum situm sese conuerteret. A stellis autem nulla attractio fieri potest, nisi quæ à calore per accidens fit, calefactis quibusdam, quæ mox per naturam sursum tolluntur, aut forte circumaguntur cum Sole, vaporibus, qui in vna parte facti sunt, & successiuè de vna in aliam fiunt, recipientibus impetum successiuum, & in orbem sicuti principium, à quo generantur, in orbem fertur: vnde accidit quosdam teneros flores & folia propter humiditatem circumuerti cum Sole: hæc autem ad perpendiculum in nauigatoria pyxide nullam habent attinentiam. Constat præterea perpendiculum illud declinare à linea, quo ad polos spectat, in nostro quidem hæmisphierio, quod est à fortunatis insulis ad Catygaram, declinare dextrorsum per gradus circiter nouem, in alio autem hæmisphierio vltra Insulas fortunatas declinare sinistrorsum, & modo plus, modo minus: obseruant enim qui ad nouum orbem nauigant, quum peruentum est ad meridianum, quod per Astores vocatas insu-

insulas transit, mutari perpendiculum: &, quum in nostro mari dextrorsum flectat à polo, illic sinistrorsum verti. Vt si polus arcticus sit b. perpendiculum in nostro mari, vbi c, in alio autem mari, vbi d, declinabit quidem in nostro mari à b polo per lineam c g, in alio per lineā d e. Nos igitur diligentius rem cōsiderantes dicimus causam, quod perpendiculum illud ad polum vertatur, esse montes ferri, & magnetis, qui sub polo sunt, vt negotiatores affirmāt, quorum species per incredibilem distantiam vsque ad maria nostra propagata ad perpendiculum vsque, vbi est magnes, consuetam attractionem facit: propter distantiam autem quum debilis sit, non moueret quidem magnetem, nisi esset in perpendiculo: quare & si non trahit vsque ad principium, vnde effluxit, at mouet tamē, & propinquiorem facit, quo potest. Quòd si naues fortè vllæ propinquiores sint illis mōtibus, ferrum omne earum euellitur, propter quod nauigiis incolæ vtuntur clauis ligneis astrictis. Propter situm igitur eorum montium declinat perpendiculum in nostro mari dextrorsum, in alio sinistrorsum à polo. Polus b,



montis magnetis, vbi e h perpendiculum in nostro mari vbi c, in alio, vbi g. In nostro igitur mari declinabit à polo lineam c h, in alio per lineā g e. Attractio autem hæc ad Atomos & corpuscula reduci posse non



ſe non videtur, quoniam corpus nullũ in tanta diſtantia demitti poteſt, quod vnum continuum facere poſſit ab iis montibus vſque ad noſtra maria: ſpeciem autem ſpiritualem nihil demitti prohibet, quod & in lumine manifeſtum eſt,cuius ſpeciem à ſupremo orbe,& ſtellis huc vſque demitti conſtat: qua de cauſa attractiones ſimilium ad corpora vniuerſaliter reduci poſſe ſupra non arbitrati ſumus.

De Echeneide,quomodo firmare nauigia poſſit.

CAPVT VIII.

MAius miraculum prębet Echeneis piſcis, ſi modo verum eſt,quod fertur, aut firmare nauigia,aut tardare.Cauſa,ſi qua eſt, non alia certe eſſe poteſt,quàm partim attractio per ſpecies prædictas facta, partim vacuũ: modus autem eſt duplex. Vnus,vt piſcis ille non cauſa ſit eius retentionis, ſed ſignum alterius, quod retinet: alius, vt etiam cauſa ſit.Primùm igitur nihil prohibet ſaxa & ſcopulos, vbi Echeneides degunt,conſimilem ſpeciem vſque ad nauigia mittere, qualem & montes magnetis ad ferrum in nauigiis fixum: ſicut igitur,ſi ferrum fortiter & tenaciſſimè nauigio infixum eſſet, ita vt nec extrahi poſſet, non attraheretur quidem nauigium ad montes illos, ſed firmaretur tamen, ita & circa ſcopulos Echeneidum accidit tranſmiſſa ad naues ſpecie, quæ vel ad clauos earum,vel ad aliud analoga ſit, retineri ipſas:quare inuentus illic piſciculus ille ſignum dat ſubeſſe ſcopulos eos, qui firmare nauigium poſſint. Si vero non ſignum eſt Echeneis, ſed cauſa

causa eius detentionis, oportet existimare ipsã primo arctissime effigi nauigio, vt euelli non inde possit, nisi vi multa, ab ipsa vero ad certos scopulos, & ab iis ad ipsam mutuo demitti vel speciem, vel etiam corpuscula more torpedinis, quæ consuetam tenent attractionem similiũ, nec ipsa igitur nauis attrahi in fundum potest propter resistẽtiam sui, nec ab ipsa auelli Echeneis propter fortem affixionem ob vacuũ, vnde fit vt firmetur tãtum nauis, aut tardetur saltem: quo pacto fieri posset, vt ferri frustum in aëre pendere quidem, sed nec sursum nec deorsum moueri posset, quod quidem contingeret, si desuper Magnes poneretur, qui tantum trahere sursum ferrum, quantum ipsum deorsum inclinat, æquali potentia posset: sic enim in aëre firmaretur ferrum, quum enim potentia, quę deorsum mouet, certa sit, certa item, quæ sursum trahit, fieri potest, vt modo altera potẽtior sit, modo vtraque æqualis: æquales igitur si sint pendere in aëre ferrum necesse est. Nihil ergo prohibet & nauigiũ tãtum resistere, ne deorsum trahatur, quãtũ species ipsa in contrariũ trahere nititur, quare firmari necesse est. Nec plura quidẽ dici aut inquiri debẽt de tam abdita re.

De Antipathia contrariorum, & quomodo se mutuò pellant.

Cap. IX.

Sicut autem sese similia trahunt propter conseruationem, ita dissimilia & contraria propter eundem finem sese mutuo pellunt, & fugant: quod in antiperistasi multorum patet, in

plan-

plantis autem & animalibus manifestissimum est, quæ vti affinia & familiaria attrahunt, ita extranea & incommoda à se abdicāt, ob quam causam & candelæ flamma iuxta posito aliquo valde frigido, vt ferro, & similibu, in latus absscedit: est & magnetis genus, quod ferrum abigit, ex quo cultelli ita præparari solent, vt alter ferrum ad sese trahat, alter pellat: quamquam nos, quum hoc experimētum in medium olim inductum esset, monstrauimus non id accidere, quòd ferrum abigeretur, quamuis perpendiculum in latere, vbi erat magnes, pelli videretur, causam autem esse, quòd magnes ille eorum esset, qui magis ferrum, quàm Magnetem trahit. Applicitus ergò perpendiculo trahebat latus, in quo magnes non erat commistus, ex quo fiebat, vt latus alterum Magnete temperatum necessario abscederet, propter quod videbatur pelli ab applicito Magnete. Verùm nihil prohibet etiam talem inueniri Magnetem, qui ferrum pellat propter latens in eo principium, quod ferro cōtrarium sit. Eadem de causa & cucumis recuruatur supposito oleo, quoniam multum aquæ continet, præsertim dum in incremento est: aquæ autem & oleo nō parua discordia est, & naturæ contrariæ: quum igitur per contrarias species alterum ab altero abscedat, crementum cucumeris in latus fit: vnde recuruari videtur. Adianton porrò non madescit, neque aquam admittit propter siccitatem superficiei, quæ aquæ contraria est, & eam solet repellere, quemadmodum in puluere, &

re,& pennis,& aliis ſiccis contingit,in quibus non conſiſtit aqua,ſed aut elabitur, aut in guttulas rotundatur: rotundatur autem, quoniam duobus modis aqua ſitum naturalem exquirit, vno modo motu elementi deſcendendo ad locum proprium, quando poteſt: poteſt autem, quum ſuper aliquo plano ſtatuitur, quod contrarium non ſit: & deſcenſum eius non impediat, vt ferrum, & lapides, & id genus, ſuper quibus coextenditur,& deſcendit aquæ quantum poteſt. Alius modus eſt,quum non totum extra mouetur, ſed partes in toto, quærentes conuenientiſſimum ſitum: quod tum fit,quum incidit in ſubiectum, quod propellit vndique partes: quod faciunt multa ſiccorum per contrariam ſpeciem.Propter quod non motus elementi fit ad locum ſuum, ſed partium in toto ſeſe aptè locantium, quantum expedit,& bene eſt: talis autem ſitus eſt, quum partes contrarium tangunt ſecundum minimum, quo poſſint, & quo magis vnitæ ſunt, & propinquæ inuicem: quæ omnia maxime præſtat orbicularis figura, quæ & in puncto tangit,& breuiſſimas habet ad centrum lineas: propter quod aqua in ſicca incidens rotundatur,Signum autem quod in Adianto non conſiſtat aqua propter ſiccitatem,id eſt, quòd duabus exiſtẽtibus Adianti ſpeciebus albo & nigro, nigrum quidem madeſcit, quòd humidioris ſuperficiei ſit: album autem non,quòd ſiccioris. Ad has cauſas & lethalis Catablephæ aſpectus eſt reducendus,quippe ſpiritualis ſpecies, quæ ab ipſa ad di-

ad distantiam multam protenditur, ob contrarietatem & Antipathiam, quam cum spiritibus hominis habet, eos diuoluit, ac fugat, vnde & homo perit.

Cur calx, & pannus, & alia multa sicca existẽtia aquam promptissime amittant. Cap. X.

Sed quî fit, vt, si, quæ sicca sunt, repellant ob siccitatem aquam, Calx tamẽ, & pannus, & linea, & farina, & spongiæ, & ossa, & terrarum genera, vt sphtagis, & bolus armenus, & eiusmodi sicca existentia omnia aquam & liquidũ omne promptissime admittant? quinimo, quod mirum est, vidimus in spongijs & lineis aquam, qua si trahatur, sursum etiam ascendere, in calcem vero adeo intime ingredi, & penetrare, vt eam dissoluat. An sicca foraminulenta, & (vt dicunt) porosa sunt omnia, sed alia poros habent tenues & angustos, alia habent laxos magis & bene coniunctos? quæ igitur angustos habent sicca existentia, aquam non admittunt. nam neque, quatenus porosa sunt, neque quatenus sicca, recipiunt: quæ vero laxiores habent poros, quanquam ob siccitatẽ quodammmodo obsistant aquæ, quatenus tamen porosa, admittunt: in ijs enim tangente aqua abscedit è foraminibus aër, qui in ijs clauditur, cuius loco succedit propter vacuum aqua, propter quod & ascendit etiam, quòd si bene coniuncti sint pori, penitissime penetrat aqua, & ad particulas omnes quamuis minimas: quapropter quòd calx & dissoluitur, & incalescit, dissoluitur quidem, quoniam penetrante aqua

ad partes omnes remollescit earum nexus propter humiditatem, vnde & separari accidit: incalescit vero facta separatione, igneis particulis, quę prius dispersę, & diuisæ fuerant, & quodammodo in potentia, nunc actu factis, atque vnitis, & potentibus agere iam: quapropter tum Calx ipsa, tum & aqua incalescunt, & feruent.

Sed rursus difficultatem non minorem habet, cur fiat, vt tangente aqua aër è foraminibus abscedat: nunquid ipse per se abit, an propulsatur ab alio? & si propulsatur, quomodo, & à quo propulsatur? Sunt, qui dicant propulsari aërem, quod densetur ab aqua, atque in angustius cogatur, cuius loco ipsa mox succedat. Sed quomodo fit hoc quum densari non possit aër nisi à frigido, imbibatur autem aqua in porosa, non solum quæ frigida est, sed & quæ calida, imo hæc magis & citius? Condensatio præterea certum terminum habet, vltra quem non procedit: at motus eius aëris, qui abscedit, terminum nullum habet, donec abscesserit totus.

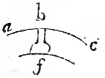
Alij putant propelli aërem ab aqua ob pondus aquæ, quoniam spongiosum ipsum, in quo est aër, in aqua aliquatenus immergitur, & partes aliquas aquæ habet, quæ aliquibus aëris superstent: descendentibus ergo ijs, quæ superstant, aërem inde propelli accidit. Sed & hoc non plane satisfacit: & si enim, quantum superstat aquæ, descendere possit, & aërem, qui subsidet, propulsare, quum tamen ventum est ad lineam illam, per quã non amplius superstat aqua

qua, quid erit mox, quod rursus propellere aërem possit, neque enim dicendum est aërem primo propulsatum aliū pellere, & hunc aliū, & ita successiue, quoniam, quum totus aër ille cōclusus à primo per partem post partem tantum abscessit, quantum est locus, quem aqua occupauit: tum non vltra impulsio fit partium aëris, sed cessat: oportet ergo aliud assignare quod pellat continenter aërem, donec abscedat totus. Vtrum igitur aqua non densatione, non pondere propellat aërem, sed per species contrarias, vt supra dictum est cōtraria & dissimilia sese mutuo pellere? dissimilis autem & extraneæ naturæ est aqua, & quæ aquea sunt, cum aëre, quare tangens, vicinas sibi propulsat partes, quod vel facillime fit propter tenuitatem aëris, qui promptissime impulsum omnem recipit: succedente igitur aqua, ac permanente semper dissimilitudine eadem, continua fit propulsatio, & continua successio aquæ, ac demum fuga totius aëris in foraminibus clausi, atque hoc quidem si quis dicat, inconueniens (vt arbitror) nullum astruet.

Audiendi tamen & illi sunt, qui non propulsationem per se vllam aëris fieri dicunt, sed attractionem magis humidi, quo attracto necesse est cedere, qui in poris continetur aër, attrahere autem porosa humidum, non quatenus porosa (licet viæ requirantur) sed quatenus exsiccata, & priuata naturali humido. Duo enim siccorum genera statuenda sunt, alia namque per se, & per naturam sicca sunt, ac talia qui-

dem attrahere humidum noti possunt, sed propellere magis habent, quoniam attractio omnis & à simili fit: alia vero sunt, quę per se quidē & natura, humida sunt, per accidens autem sint exsiccata, remanet tamen in ijs forma sua, & natura cum virtutibus omnibus, quas à principio sortita est, inter quas est spiritualis species, quæ attrahere nata est, quod simile est: simile dico non quatenus tale per accidens actu est illud, cuius est species: sed quatenus per naturam, & per se tale est. Quæ igitur porosa sunt, maxima pars exsiccata per accidens sunt, per se autem in humore constituta, propter quod & porosa sunt facta extracto humido, cuius appetentiam semper habent, & facultatem atttrahendi, quod in siti manifestum est: tangente igitur aqua nihil mirum, si à poroso exsiccato & carente naturali humido trahitur ad partes omnes, quod contangit humidum: ac talia sunt calx, spongiæ, linea, & terrarum genera. Adianton autem, & pennæ, & id genus, non solum quòd angustos poros habeant, sed fortasse quòd sicca per se sint, aquam non admittunt. Non tacebimus postremo & causam aliam, quæ adduci potest ad hoc problema, dicentes rationem eius rei non esse propulsationem vllam, non esse attractionem, quæ à sicco fiat, sed esse motum aëris illius, quæ in foraminibus clauditur, qui sese naturaliter mouet à loco, vbi præter naturam tenebatur, vt cum toto suo vniatur, ac coextendatur secundum naturam: quippe Elementorum partes nūquam natura

ualiter locantur, nisi toti sphæræ ita coextendantur, vt nulla earum exerta sit, & abscedat à toto, sed omnes æqualiter in eo consistant, qua è causa fit, vt aër, qui in foraminibus siccorum conditur, tametsi toti continuetur per vnum extremum, non tamen illic secundum naturam consistat, sed violenter. vt si aëris totius superficie sit a b c. porus vero, in quo aëris pars cõcluditur, b. f: aqua tangens, vbi f: violenter quidem tenetur aër in b f, cuius signum est, quòd si dirumpatur porus, aër quidem, qui in eo erat, ad superficiem totius a b c feretur, coextendetúrque illi, atque ita vnietur, vt æqualiter secundum partes omnes in eo locetur, & totum vnum faciat æquale vndique. Indicat hoc non contineri secundum naturam partes aëris in poris clausi. Permanent tamen in illis, nec abeunt, dum porosum est in regione, & sphæra aëris: si enim inde dimoueretur, necessario aliquid aliud succedere oporteret, quod certe aër esset: cur igitur succedat hic, ille abeat, quum nulla ratio magis huius sit, quàm illius, præsertim quòd, si hic succederet, & ipse quidem pari ratione violenter detineretur in poris? si igitur & ille discedat, alium succedere necesse est, qui pariter si discedat, alius succedat oportet, & ita in infinitum: necesse igitur est primum aërem, quem casus ab initio illic conclusit, illic etiam permanere, dum porosum in sphæra aëris continetur. At vbi fiat, vt porosum non iam vndi-



que in sphæra aëris sit, sed aut in aqua totum ponatur, aut aqua saltem per aliquod extremum tangat, tum qui in foraminibus est aër, extra statim fertur, & mouetur ad locum totius, cui succedit aqua, quæ quidem violentiam aliquam & ipsa patitur propter eandem causam, quòd & ipsa à toto suo abscedit, verũ minus violenter tenetur illa in eo poroso, quàm aër, propter conuenientiam naturæ, quæ in vtroque grauis est, & quandam habet analogiã. Est autem & alia ratio, cur aqua succedere debeat, & sursum trahi, quoniam id quod trahit, & mouet, est aër totus, qui in poris conclusus recessum quærit, quod vero mouetur, est pars aquæ minima, quæ in poros paruos trahitur, & parum resistit propter paruitatem: cui idem accidit, quod trocleis per helices fabrefactis, quũ per illa pondus vel maximum eleuamus, quòd sensim & in latus eleuatio illa fiat. Signum autem, quòd aqua consimiliter attracta facile sequatur, illud, quòd si porus sit valde latus, qualis est fistula, non succedit aqua, nec aër, qui in ea fistula, abscedit, in paruis autem & obliquis poris abscedit. Aut igitur hæc est causa ingressus aquæ in ea, quæ porosa sunt, aut & aliæ concurrunt, vt propulsatio, quæ per species fit, & attractio humidi, quæ à poroso accidit, de quo satis iam dictum sit.

De analogia rerum in agendo.

Capvt. XI.

Est

EST præterea rerum cõsensus, & dissensus alius in agendo aut simpliciter, aut pro certo fine. neque enim omnia in omnia agunt, sed certa solum in certa: quorum ratio quærenda quidem est, sed in vniuersum. Ergo in omni actione tria præcipue requiruntur, præsertim si certi cuiusdam gratia futura sit: sunt autem facultas agentis, aptitudo materiæ, & applicatio conueniens: dico autem applicationem contactum, situm, moram, & in quibusdam organa. Hæc igitur quum consentiunt omnia, tum actio sperata vt, & obtinetur finis, & quæ eiusmodi sunt, Analoga dicuntur: si vero aut omnia, aut plura, aut & vnum horum deficiat, actio quidem frustratur aut simpliciter, aut pro fine, & hæc non analoga vocantur. Accidit autem sæpissime aliquod vnum, aut plura ex his deficere: interdum enim agentis potentia minor est, quàm oporteat, interdum maior: quare sæpe prius, quàm intentam inducat formam, subiectum aut absumit, aut liquat, aut in vaporem vertit: qua de causa magna flamma nutriri in parua candela non potest, colliquat enim statim pabulum totum, quod sensim in fumum, & inde in flammam verti debebat. Quandoque materia ipsa inepta est, neque enim ex terra aut aqua flamma vnquam consurget, sed vapor, qui abibit: at neque ex luto, neque ex lapide, nisi hæc forte in alia multa prius conuersa fuerint: quòd si flamma futura sit, ex misto fiat, oportet, neque ex omni, sed ex sicco, aut vnctuoso, propinquo naturæ ignis.

Ita nec homo nutrictur ex quolibet vel etiam tenero, neque enim ex gramine, vti equus, quoniam aliena est ea natura à natura hominis.

Aliena autem sũt in vniuersum alia ob qualitates contrarias, quæ longe distant, alia ob spirituales, quæ contrariorum sunt, & refugere animam faciunt: aut & quædam etiam repellunt alia ob substantiæ modum, qui est aut duricies, aut mollicies, aut crassicies, aut lentor, & eiusmodi, ob quæ aut non trahitur, quod oportet, aut non pellitur, quod oportet, aut nõ miscetur, quale oportet. Sæpe autem conuenientia erunt & agens, & materia, sed applicationis modus non conueniet, aut enim non plane fiet applicatio, aut non consentiet propter figuram, vel vias & foramina, quæ aut laxa plus æquo sunt, aut angusta: interdum contactum prohibet spiritualis species: interdum nimis arcta & astricta quædam tenet aut species, aut vacuum. Interdum contactus fit, sed mora aut longior fit, quàm deberet, vnde exutitur materia, aut breuior fit, quàm oportuisset. Sæpe actioni obstat partium situs: miro enim modo mista composita sunt: alijs villi per longitudinem protenduntur, alijs per latitudinem, alijs in orbem, alijs aliter, qui modi pene infiniti sunt: propter quæ alia per longum bene solubilia sunt, alia per latum, alia aliter: quæ res in alterationibus quoque actionem non parum euariat. Quædam postremo certa instrumenta requirunt.

Propter

Propter has igitur causas non omnia in omnia agunt,sed certa in certa solum. Fulmen aurum & vina colliquat nihil læso loculo & vase, in aurum enim & vina penetrat, & tangit, & moram trahit, & propter acrimoniam caliditatis eliquat,ad loculum autem & vas debita aplicatio non fit, aut propter laxitatem foraminum, aut propter paruam moram. Aurum non imbibit oleum & vinum,aut propter angustiam foraminum, aut propter contrarietatem qualitatum spiritualium,quæ seiuncta ea tenet. Argentum autem vinum vel auidissime ebibit, quòd statim penetret in foramina, & attrahatur & propter similitudinem,& sympathiam. Oleum aquæ misceri non vult, vino autem miscetur melius,optime autem cum vino aqua : liquidorum enim alia bene miscibilia inuicem sunt, alia non bene : bene quidem, quæ aut vnam & eandem substantiam habent, aut saltem diuidi mutuo ad minima possunt : aqua igitur cum aqua, & vinum cum vino optime commiscentur, quoniam vnum sunt,& vnum continuum conflant : vinum autem cum aqua bene & ipsum miscetur, quoniam, si forte vnum non est cum aqua,nec continuum facit, sed contiguum solùm quòd forma differat & terminis, diuidi tamen cum illa facilè potest in particulas minimas:diuiduntur autem ad minimas partes, quoniam natura tum elementorum,tum liquidorum est,vt eorum partes meliorem situm habeant,quo possibile sit : melior autem situs est ille, quo partes

re,& pennis,& aliis ſiccis contingit,in quibus non conſiſtit aqua,ſed aut elabitur, aut in guttulas rotundatur: rotundatur autem, quoniam duobus modis aqua ſitum naturalem exquirit, vno modo motu elementi deſcendendo ad locum proprium, quando poteſt : poteſt autem, quum ſuper aliquo plano ſtatuitur, quod contrarium non ſit: & deſcenſum eius non impediat, vt ferrum, & lapides, & id genus, ſuper quibus coextenditur,& deſcendit aquæ quantum poteſt. Alius modus eſt,quum non totum extra mouetur, ſed partes in toto, quærentes conuenientiſſimum ſitum: quod tum fit,quum incidit in ſubiectum, quod propellit vndique partes: quod faciunt multa ſiccorum per contrariam ſpeciem.Propter quod non motus elementi fit ad locum ſuum, ſed partium in toto ſeſe aptè locantium, quantum expedit,& bene eſt : talis autem ſitus eſt, quum partes contrarium tangunt ſecundum minimum, quo poſſint, & quo magis vnitæ ſunt, & propinquæ inuicem: quæ omnia maxime præſtat orbicularis figura, quæ & in puncto tangit,& breuiſſimas habet ad centrum lineas : propter quod aqua in ſicca incidens rotundatur,Signum autem quod in Adianto non conſiſtat aqua propter ſiccitatem,id eſt, quòd duabus exiſtẽtibus Adianti ſpeciebus albo & nigro, nigrum quidem madeſcit, quòd humidioris ſuperficiei ſit: album autem non,quòd ſiccioris. Ad has cauſas & lethalis Catablephæ aſpectus eſt reducendus,quippe ſpiritualis ſpecies, quæ ab ipſa ad di-

ad distantiam multam protenditur, ob contrarietatem & Antipathiam, quam cum spiritibus hominis habet, eos diuoluit, ac fugat, vnde & homo perit.

Cur calx, & pannus, & alia multa sicca existẽtia aquam promptissime amittant. Cap. X.

Sed quî fit, vt, si, quæ sicca sunt, repellant ob siccitatem aquam, Calx tamẽ, & pannus, & linea, & farina, & spongiæ, & ossa, & terrarum genera, vt sphtagis, & bolus armenus, & eiusmodi sicca existentia omnia aquam & liquidũ omne promptissime admittant? quinimo, quod mirum est, vidimus in spongijs & lineis aquam, qua si trahatur, sursum etiam ascendere, in calcem vero adeo intime ingredi, & penetrare, vt eam dissoluat. An sicca foraminulenta, & (vt dicunt) porosa sunt omnia, sed alia poros habent tenues & angustos, alia habent laxos magis & bene coniunctos? quæ igitur angustos habent sicca existentia, aquam non admittunt. nam neque, quatenus porosa sunt, neque quatenus sicca, recipiunt: quæ vero laxiores habent poros, quanquam ob siccitatẽ quodammmodo obsistant aquæ, quatenus tamen porosa, admittunt: in ijs enim tangente aqua abscedit è foraminibus aër, qui in ijs clauditur, cuius loco succedit propter vacuum aqua, propter quod & ascendit etiam, quòd si bene coniuncti sint pori, penitissime penetrat aqua, & ad particulas omnes quamuis minimas: quapropter quòd calx & dissoluitur, & incalescit, dissoluitur quidem, quoniam penetrante aqua

ad partes omnes remollescit earum nexus propter humiditatem, vnde & separari accidit: incalescit vero facta separatione, igneis particulis, quę prius dispersę, & diuisæ fuerant, & quodammodo in potentia, nunc actu factis, atque vnitis, & potentibus agere iam: quapropter tum Calx ipsa, tum & aqua incalescunt, & feruent.

Sed rursus difficultatem non minorem habet, cur fiat, vt tangente aqua aër è foraminibus abscedat: nunquid ipse per se abit, an propulsatur ab alio? & si propulsatur, quomodo, & à quo propulsatur? Sunt, qui dicant propulsari aërem, quod densetur ab aqua, atque in angustius cogatur, cuius loco ipsa mox succedat. Sed quomodo fit hoc quum densari non possit aër nisi à frigido, imbibatur autem aqua in porosa, non solum quæ frigida est, sed & quæ calida, imo hæc magis & citius? Condensatio præterea certum terminum habet, vltra quem non procedit: at motus eius aëris, qui abscedit, terminum nullum habet, donec abscesserit totus.

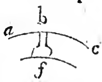
Alij putant propelli aërem ab aqua ob pondus aquæ, quoniam spongiosum ipsum, in quo est aër, in aqua aliquatenus immergitur, & partes aliquas aquæ habet, quæ aliquibus aëris superstent: descendentibus ergo ijs, quæ superstant, aërem inde propelli accidit. Sed & hoc non plane satisfacit: & si enim, quantum superstat aquæ, descendere possit, & aërem, qui subsidet, propulsare, quum tamen ventum est ad lineam illam, per quã non amplius superstat aqua

qua,quid erit mox, quod rursus propellere aërem possit, neque enim dicendum est aërem primo propulsatum aliū pellere, & hunc aliū, & ita successiue, quoniam, quum totus aër ille cōclusus à primo per partem post partem tantum abscessit, quantum est locus, quem aqua occupauit: tum non vltra impulsio fit partium aëris, sed cessat: oportet ergo aliud assignare quod pellat continenter aërem, donec abscedat totus. Vtrum igitur aqua non densatione, non pondere propellat aërem, sed per species contrarias, vt supra dictum est cōtraria & dissimilia sese mutuo pellere? dissimilis autem & extraneæ naturæ est aqua, & quæ aquea sunt, cum aëre, quare tangens, vicinas sibi propulsat partes, quod vel facillime fit propter tenuitatem aëris, qui promptissime impulsum omnem recipit: succedente igitur aqua, ac permanente semper dissimilitudine eadem, continua fit propulsatio, & continua successio aquæ, ac demum fuga totius aëris in foraminibus clausi, atque hoc quidem si quis dicat, inconueniens (vt arbitror) nullum astruet.

Audiendi tamen & illi sunt, qui non propulsationem per se vllam aëris fieri dicunt, sed attractionem magis humidi, quo attracto necesse est cedere, qui in poris continetur aër, attrahere autem porosa humidum, non quatenus porosa (licet viæ requirantur) sed quatenus exsiccata, & priuata naturali humido. Duo enim siccorum genera statuenda sunt, alia namque per se, & per naturam sicca sunt, ac talia qui-

dem attrahere humidum noti possunt, sed propellere magis habent, quoniam attractio omnis & à simili fit: alia vero sunt, quę per se quidē & natura, humida sunt, per accidens autem sint exsiccata, remanet tamen in ijs forma sua, & natura cum virtutibus omnibus, quas à principio sortita est, inter quas est spiritualis species, quæ attrahere nata est, quod simile est: simile dico non quatenus tale per accidens actu est illud, cuius est species: sed quatenus per naturam, & per se tale est. Quæ igitur porosa sunt, maxima pars exsiccata per accidens sunt, per se autem in humore constituta, propter quod & porosa sunt facta extracto humido, cuius appetentiam semper habent, & facultatem attrahendi, quod in siti manifestum est: tangente igitur aqua nihil mirum, si à poroso exsiccato & carente naturali humido trahitur ad partes omnes, quod contangit humidum: ac talia sunt calx, spongiæ, linea, & terrarum genera. Adianton autem, & pennæ, & id genus, non solum quòd angustos poros habeant, sed fortasse quòd sicca per se sint, aquam non admittunt. Non tacebimus postremo & causam aliam, quæ adduci potest ad hoc problema, dicentes rationem eius rei non esse propulsationem vllam, non esse attractionem, quæ à sicco fiat, sed esse motum aëris illius, quæ in foraminibus clauditur, qui sese naturaliter mouet à loco, vbi præter naturam tenebatur, vt cum toto suo vniatur, ac coextendatur secundum naturam: quippe Elementorum partes nūquam natura

turaliter locantur, nisi toti sphærę ita coextendantur, vt nulla earum exerta sit, & abscedat à toto, sed omnes æqualiter in eo consistant, qua è causa fit, vt aër, qui in foraminibus siccorum conditur, tametsi toti continuetur per vnum extremum, non tamen illic secundum naturam consistat, sed violenter. vt si aëris totius superficie sit a b c. porus vero, in quo aëris pars cõcluditur, b. f: aqua tangens, vbi f: violenter quidem tenetur aër in b f, cuius signum est, quòd si dirumpatur porus, aër quidem, qui in eo erat, ad superficiem totius a b c feretur, coextendetúrque illi, atque ita vnietur, vt æqualiter secundum partes omnes in eo locetur, & totum vnum faciat æquale vndique. Indicat hoc non contineri secundum naturam partes aëris in poris clausi. Permanent tamen in illis, nec abeunt, dum porosum est in regione, & sphęra aëris: si enim inde dimoueretur, necessario aliquid aliud succedere oporteret, quod certe aër esset: cur igitur succedat hic, ille abeat, quum nulla ratio magis huius sit, quàm illius, præsertim quòd, si hic succederet, & ipse quidem pari ratione violenter detineretur in poris? si igitur & ille discedat, alium succedere necesse est, qui pariter si discedat, alius succedat oportet, & ita in infinitum: necesse igitur est primum aërem, quem casus ab initio illic conclusit, illic etiam permanere, dum porosum in sphæra aëris continetur. At vbi fiat, vt porosum non iam vndi-



que in sphæra aëris sit, sed aut in aqua totum ponatur, aut aqua saltem per aliquod extremum tangat, tum qui in foraminibus est aër, extra statim fertur, & mouetur ad locum totius, cui succedit aqua, quæ quidem violentiam aliquam & ipsa patitur propter eandem causam, quòd & ipsa à toto suo abscedit, verũ minus violenter tenetur illa in eo poroso, quàm aër, propter conuenientiam naturæ, quæ in vtroque grauis est, & quandam habet analogiã. Est autem & alia ratio, cur aqua succedere debeat, & sursum trahi, quoniam id quod trahit, & mouet, est aër totus, qui in poris conclusus recessum quærit, quod vero mouetur, est pars aquæ minima, quæ in poros paruos trahitur, & parum resistit propter paruitatem: cui idem accidit, quod trocleis per helices fabrefactis, quũ per illa pondus vel maximum eleuamus, quòd sensim & in latus eleuatio illa fiat. Signum autem, quòd aqua consimiliter attracta facile sequatur, illud, quòd si porus sit valde latus, qualis est fistula, non succedit aqua, nec aër, qui in ea fistula, abscedit, in paruis autem & obliquis poris abscedit. Aut igitur hæc est causa ingressus aquæ in ea, quæ porosa sunt, aut & aliæ concurrunt, vt propulsatio, quæ per species fit, & attractio humidi, quæ à poroso accidit, de quo satis iam dictum sit.

De analogia rerum in agendo.

Capvt. XI.

Est

EST præterea rerum cõsensus, & dissensus alius in agendo aut simpliciter, aut pro certo fine. neque enim omnia in omnia agunt, sed certa solum in certa: quorum ratio quærenda quidem est, sed in vniuersum. Ergo in omni actione tria præcipue requiruntur, præsertim si certi cuiusdam gratia futura sit: sunt autem facultas agentis, aptitudo materiæ, & applicatio conueniens: dico autem applicationem contactum, situm, moram, & in quibusdam organa. Hæc igitur quum consentiunt omnia, tum actio sperata vt, & obtinetur finis, & quæ eiusmodi sunt, Analoga dicuntur: si vero aut omnia, aut plura, aut & vnum horum deficiat, actio quidem frustratur aut simpliciter, aut pro fine, & hæc non analoga vocantur. Accidit autem sæpissime aliquod vnum, aut plura ex his deficere: interdum enim agentis potentia minor est, quàm oporteat, interdum maior: quare sæpe prius, quàm intentam inducat formam, subiectum aut absumit, aut liquat, aut in vaporem vertit: qua de causa magna flamma nutriri in parua candela non potest, colliquat enim statim pabulum totum, quod sensim in fumum, & inde in flammam verti debebat. Quandoque materia ipsa inepta est, neque enim ex terra aut aqua flamma vnquam consurget, sed vapor, qui abibit: at neque ex luto, neque ex lapide, nisi hæc forte in alia multa prius conuersa fuerint: quòd si flamma futura sit, ex misto fiat, oportet, neque ex omni, sed ex sicco, aut vnctuoso, propinquo naturæ ignis.

Ita nec homo nutrictur ex quolibet vel etiam tenero, neque enim ex gramine, vti equus, quoniam aliena est ea natura à natura hominis.

Aliena autem sūt in vniuersum alia ob qualitates contrarias,quæ longe distant,alia ob spirituales, quæ contrariorum sunt, & refugere animam faciunt: aut & quædam etiam repellunt alia ob substantiæ modum, qui est aut duricies,aut mollicies,aut crassicies,aut lentor,& eiusmodi,ob quæ aut non trahitur,quod oportet,aut non pellitur,quod oportet, aut nō miscetur,quale oportet.Sæpe autem conuenientia erunt & agens, & materia, sed applicationis modus non conueniet,aut enim non plane fiet applicatio, aut non consentiet propter figuram,vel vias & foramina,quæ aut laxa plus æquo sunt, aut angusta: interdum contactum prohibet spiritualis species:interdum nimis arcta & astricta quædam tenet aut species, aut vacuum. Interdum contactus fit,sed mora aut longior fit,quàm deberet,vnde exutitur materia, aut breuior fit, quàm oportuisset. Sæpe actioni obstat partium situs: miro enim modo mista composita sunt: alijs villi per longitudinem protenduntur, alijs per latitudinem, alijs in orbem, alijs aliter, qui modi pene infiniti sunt: propter quæ alia per longum bene solubilia sunt,alia per latum, alia aliter: quæ res in alterationibus quoque actionem non parum euariat. Quædam postremo certa instrumenta requirunt.

Propter

Propter has igitur causas non omnia in omnia agunt,sed certa in certa solum. Fulmen aurum & vina colliquat nihil læso loculo & vase, in aurum enim & vina penetrat, & tangit, & moram trahit, & propter acrimoniam caliditatis eliquat,ad loculum autem & vas debita aplicatio non fit, aut propter laxitatem foraminum, aut propter paruam moram. Aurum non imbibit oleum & vinum,aut propter angustiam foraminum, aut propter contrarietatem qualitatum spiritualium,quæ seiuncta ea tenet. Argentum autem vinum vel auidissime ebibit, quòd statim penetret in foramina, & attrahatur & propter similitudinem,& sympathiam. Oleum aquæ misceri non vult, vino autem miscetur melius,optime autem cum vino aqua : liquidorum enim alia bene miscibilia inuicem sunt, alia non bene : bene quidem, quæ aut vnam & eandem substantiam habent, aut saltem diuidi mutuo ad minima possunt : aqua igitur cum aqua, & vinum cum vino optime commiscentur, quoniam vnum sunt,& vnum continuum conflant : vinum autem cum aqua bene & ipsum miscetur, quoniam, si forte vnum non est cum aqua,nec continuum facit, sed contiguum solùm quòd forma differat & terminis, diuidi tamen cum illa facilè potest in particulas minimas:diuiduntur autem ad minimas partes, quoniam natura tum elementorum,tum liquidorum est,vt eorum partes meliorem situm habeant,quo possibile sit : melior autem situs est ille, quo partes

tes minus distant inter se, quo possint: &, si quidem datur, continuæ fiunt inter se, si vero non datur, quia formæ non vnum sint, propinquiores tamen & vnitæ magis, quo possunt, partes esse volunt, & quærunt, propinquissimus autem situs est, quo distant solum per interpositionem vnius minimi, quod vltra diuidi non potest, si enim distarent per interpositionem trium vel quatuor minimorum, maiorem proculdubio violentiam sustinerēt: quare mutuo sese ad minimas particulas diuidunt, sic enim melius locantur. Quæ vero liquidorum, neque vnam substantiam habent, neque inuicem diuisibilia sunt ad partes minimas, illa bene miscibilia non sunt: talia autem sunt, quæ & naturas valde diuersas habent, & alterum illorum fortis & compactæ mistionis est, quale oleum, quod cum aqua plurimum distat, natura aëreum & igneum existens, & pingue & fortiter mistum: propter diuersam igitur naturam cum aqua, neque continuum fieri cum illa potest, neque plane contiguum, tum quod particula quælibet illius non bene diuiditur pinguis existens, tum quod altera ad alteram attrahitur (vt est videre) propter aërem, qui plurimus est in oleo: quare non admiscetur illi, sed superstat: dupliciter enim bene locantur liquida, aut quum ad minima diuiduntur, aut quum alterum subsidet, alterum superstat: superstant autem, quæ leuiora sunt, & cum aëre consentiunt magis, quale oleum, ad minima vero miscentur, quæ aquea magis sunt. Vinum igitur quòd

quòd aqueum magis sit, sed tamen & aëris atque ignis plurimum habeat, & si neque ipsum optime miscetur oleo, melius tamen miscetur, quàm aqua. Mira res est argẽtum viuum, quod liquidorum nulli admiscetur, sed durioribus solum, & ijs nõ omnibus, sed auro, & argento, & stãno, & plumbo, in quæ ita imbibitur, vt mollia ea reddat: liquidis autem alijs non admiscetur, quòd propter pondus subsidat omnibus, & quòd diuersæ multum naturæ sit, & fortis mistionis, neque igitur vnum continuum eum alijs facere potest, neque ad minima cum ijs diuidi. Est autem fortis mistio alia quidem in duritie consistens, alia, quæ diu & fortiter agitata est, & miscibilia habet ad quam minimas partes redacta: sic enim separari inuicem non facile possunt, tum quòd propter propinquitatem similia similibus sese astricta tenent, quare, quum dissimilia dissimilibus minutissime commista sint, similia in sua consimilia valde possunt propter propinquitatem, tũ forte & propter vacuum, quod propter eam partium vicinitatem plurimum obstat, ne separatio particularum componentium fiat. Est autem mira ea mistio, & compositio in argento viuo, cõstat enim è calidissimis simul, & frigidissimis partibus, verum redactis ad tam minimam quantitatem, & ita ordinatis, vt penè sese omnia tangant, & similia iuxta similia, & iuxta dissimilia sint, quod plurimum facit ad continendam mistionem: propter hæc igitur alijs liquidis non miscetur, durioribus vero quibusdã miscetur,

vt auro

vt auro, argento, stāno, & plumbo propter sympathiam naturę (vt dictum est) attrahitur enim in eorum vocatos poros ad particulas omnes: propter quod & ea mollefacit, non secus alia liquida, vt aqua, solet duriora porosa, vt ligna & eiusmodi, mollia reddere: ipsum quoque duriciem quandam & consistētiam recipit, si prędictorum scobes cum eo misceantur: attrahit enim & ex ea commistione consistentiam acquirit: quod plerosque fallit, putantes per eam viam posse argentum conflare, nescientes non veram mistionem fieri, sed apparentem per iuxta positionem quorundā constitutam, quæ facillime solui possint, & separari. Simile quiddā pati & Adamantem censendum, si modo verum est hircino sanguine solo mollescere: penetrat enim & ipse in Adamantis foramina vsque ad minimas partes propter analogiam, quę est vel in principio communi, vel foraminum ratione, propter quod & mollescit: quæ autem analogia particulatim ea sit, Deo & naturæ notum est. Habere autem sympathiam ad quædā Adamantem, & commune attrahendi principium, illud monstrat, quòd & paleas & surculos trahit: quare nihil prohibet & ad hircinum sanguinem consimilem quoque habere rationem. Idem & citrijs accidere, insperso in eorum cumulum pane putandum est, attracta enim in panem humiditate eorum, atque illic ceu alieno in loco putrescente, principium reliquo datur, vt computrescat, qua de causa flaccescunt ea mala.

Vni

Vniſonum autem aliud vniſonum commotat, quoniam quæ ſimiliter tenſæ ſunt cordæ, conſimiles aëris vndationes & facere, & recipere natæ ſunt, quæ vero diſſimiliter ſunt tenſæ, non eiſdem circulationibus aptæ ſunt moueri, ſed vna circulatio aliam impedit: ictus enim cordæ, motus eſt cōpoſitus è duobus motibus, vno quidem, quo corda pellitur ante, hoc eſt verſus aëris circulationes, alio vero qui retro fit, corda reducente ſeſe ad ſitum proprium: ſi igitur mota vna corda debet & alia moueri, oportet, vt in ſecunda talis proportio ſit, vt vndationes & circulationes aëris, quæ impellunt, & faciunt motum ante, non impediant motum, qui retro fit à corda: quam proportionem ſolum eæ cordæ habent, quæ etiam conſimilem tenſionem habent: quæ vero diſſimilem ſortitæ ſunt tenſionem, non ſeſe commotant, quoniam dum ſecundus fit motus, id eſt reditus cordæ retro, circulatio ſecunda illi obuiat, & ſeſe impediunt: vnde nec motus fit vllus præter primam impulſationem, quæ intenſibilis eſt. Vidi ipſe in Eccleſia quadam, vbi ſtatuæ multæ cereæ circa ſacellum loco alto diſpoſitæ ſtabant, pulſante tintinnabulo quodam vnam illarum tremere reliquis immotis permanentibus, quod quum quibuſdam, qui prope aderant, indicaſſem, admiratio multa eos cepit: cauſa non alia erat, niſi quæ & in vniſonis accidit. Plures quoque quum pondus aliquod ferunt, eadem proportione indigent, vt, quum alius pedem ſiſtit, alius moueat: ſic enim

enim sine labore ferunt: quòd si sese impediant quietes & motus, fatigatio fit multa, & ferre tandem non possunt. Item accidit & ijs, qui panem pinsunt, quum duo aut tres lignum illud longum ac graue modo eleuant, modo deprimunt: si enim non ea ratione id agant, vt pariter omnes tollant, ac pariter deprimant, sed, quum alius tollit, alius premere incipiat, motus impeditur, & labor accidit. In chordis autem propter celeritatem circulationum non percipitur.

Alia vero ratio est, quæ Lupina Tympana ea dissoluunt, quæ ex agnino corio sunt conflata: in his enim non solum aëris motus ad impulsionem facit, sed & spiritualis species: dictũ est enim contrariorum species contraria pellere: Lupo vero & agno contrarias esse naturas constat: species igitur contrarij vnius delata per aërem ad aliud, pellere maxime & dissoluere etiam potest non solum per se, sed adiuta aëre, partim quòd densior ille sit factus, partim quòd per circulationes & ipse impellat in penitissimos poros ingressus. Propter eandem contrarietatem dicuntur & Aquilarum pennæ pennas alias dissoluere.

Quæ vero brassicæ, & rutæ inimicitia est, præter inimicitiam specierum, inde fortasse putandum est accidere, quod vtraque calida est, & crassarum radicum: quare, quum multum humidi quælibet ad sese trahat, fit tandem, vt iuxta satæ præ humoris inopia arescant.

De octimestri autem partu plura fortasse opor-

oportet dicere : nunc tantum dicatur , quòd quemadmodum in genere tritici est quoddam semen, quod tribus mensibus generat, vnde & trimestre vocant, alij setanium appellãt, quoddam vero quod mensibus nouem, ita & in genere humani seminis quoddam est, quod septem mensibus parit quoddam, quod nouem. Partus igitur , qui editur octauo mense, esse quidem non potest ex eo semine, quod septem mensibus gignit: quare ex eo erit, quod nouem mensibus solet maturum producere: igitur quũ ante nonum mensem editus sit, indicat immaturum esse , vt vi aliqua eiectum : talis autem vtpote immaturus & præcox, moriturus enatus est; cuius signum est, quòd certis regionibus, vt in Ægypto, octimestres partus etiam viuere ferunt, quòd bonitate regionis defectui immaturitatis satisfiat. Cur autem duo tantum sint humani seminis genera, & alterum septem , alterum nouem mensibus partum edat, eandem habet quæstionem, cur & in genere tritici duo similiter seminis genera sint. Caussa in vniuersum est analogia talis agentis ad talem materiam , nam quis quærat cur tanta flamma tantum roboris absumat in hora vna? Ac de Sympathijs tum elementorum , tum & mistorum, quatenus mista sunt, hactenus traditum per transcursum sit.

De anima Sympathijs & Antipathijs.

Caput XII.

Nunc ad animam transeamus, cuius consensus & dissensus non minor etiamnum

adm-

admirationẽ præbent, præsertim eius, quæ cognitrix est: nam quæ vegetat solum, & in plantis præcipue spectatur, communes videtur cõsensus cum iis habere, quæ simpliciter mista sunt, tametsi propter miram compositionem, quæ organica est, existimẽt aliqui habere plantas peculiares quasdam actiones, quatenus organicæ sunt: vnde & Plato sensu quodam participare eas dixit, quod & confirmare etiam Galenus videtur. Verum operationum, quę organa insequuntur, aliæ ab anima fiunt, vt simpliciter mista est, aliæ ab ea, vti cognoscitiua, quare & attractiones aliquæ simplices sunt, aliæ organicæ: organicas dico, quæ fiunt per cõstrictionem & dilatationem villorũ, simplices autem, quæ per species, vt supra dictum est. Videntur igitur plantæ simplices quidem attractiones & expulsiones habere, quemadmodum & alia mista, organicas autem non: neque enim ad eas obeundas cõstructione sui & dilatatione vtuntur, sed solum simpliciter trahunt familiaria, fugant autem contraria: dedit tamen natura illis organa quædam, quo melius possent hæc operari: miro enim ordine ea procedit: trahunt siquidem & elementa, & mista non organica, ac demum & organica, verum elementa simplicissimam exercent attractionem, mista vero non organica non ita simplicem possunt attractionem facere, sed poris saltem indigent, & via, qua possint & similia ad omnes partes trahere, & dissimilia vndequaque propellere: at plantę maiori etiam organo indi-

indiguere, per quod certa solum attraherent, & certo tempore continerent, & digererent, vnde tandem nutriri possent: animalia porrò præter hæc organum etiam mouent, & constringunt, & laxant, prout bene est. Plantis igitur & si necessarium est organum quoddam ad attractionem, non tamen propriè organicam faciunt attractionem: quare nec sentiunt, nec cognoscunt, nisi per transumptionem quandam, quòd miro quodam quasi ingenio discernant, quæ sibi conuenientia sunt, & quæ contraria, ac per artificiose compositas vias trahant, & pellant: atque hoc esse arbitror, quod Plato voluit significare, quare nec simpliciter dixit sensum habere plantas, sed sensum quendam: si enim sensum proprie haberent, sic vtique & cõstringi possent percepto malo, & laxari percepto bono, vt paulo post ostendemus. Quærat autem fortasse aliquis, quomodo in plantis & vniuersaliter in iis, quæ aluntur, & vegetare dicuntur, attractio alimenti fiat: siquidem attractio eatenus fit, quatenus aliquid simile est, alimentum, quum trahitur, dissimile est, quippe quod alterari & transmutari indigeat si postea membro assimilari debet. Oportet igitur eorum meminisse, quæ supra dicta sunt, quæ sese trahunt, per principium vtrisque commune trahi, quod sæpe in mistis latet, quæ aliud actu sunt, aliud potentia: multa enim actu & per accidens priuata sunt, quod per se & per naturam habent, remanente tamen natura propria & forma cum virtutibus & potentiis propriis,

inter quas est & attractio. Attrahitur igitur alimentum à forma, non qua actu, & per accidens talis est aut ipsa, aut alimentum, sed qua per se talia sunt, ac sic quidem est similitudo principium eius attractionis: alteratio tamen quædam mox fit, vt id abiiciatur, per quod actu dissimilia sunt: quo abiecto demum exquisita fit similitudo & vnio. Illud autem, per quod actu, & per accidens dissimile est, quandoque quidem est forma trahens, priuata aliquo sibi per naturam debito: interdum est id, quod trahitur, vt alimentum, quod per accidens superabundat aliquo contrario, & abiiciendo, per se autem simile est: quare quatenus simile, attrahitur: quatenus contrarium, alteratur.

De Sympathiis animæ cognitricis.

CAP. XIII.

MAiores autem & magis admirandos consensus & dissensus ea habet anima, quæ cognitrix est. Primum autem recipiamus cognitionem omnem tum sensuum, tum phantasiæ, & intellectus per eas species fieri, quæ spirituales vocantur, porrò species hasce repræsentare non solum res, quarum sunt species, sed & rerum modos: dico autem modos, figuram, situm, magnitudinem, locum, motum, quietem, & relationes multas, vt simile, dissimile, dextrum, sinistrum, & id genus: inter quos modos præcipui & maxime intrinseci sunt conuenientia, & disconuenientia eius, quod offertur, cum ani-

ma

ma: omnis enim oblata res recipitur quidem ab anima vel vti amica & conueniens, vel vti ingrata & disconueniens. Atque hi primi quidem sunt, & simplicissimi consensus, & dissensus rerum cum anima, à quibus duo etiam effectus primi & simplicissimi ab anima fiunt, constrictio, & dilatatio: quippe recepta ingrati & disconuenientis specie, constrictio animæ & membri fit, recepta vero grati & conuenientis, laxatio & dilatatio: qui motus quomodo ab anima fiant, non paruam habet dubitationem: quoniam contraria sunt dilatatio & constrictio, contraria autem per se ab vno non possunt fieri, nisi forte ad vnum certum fuerint: condensantur quippe elementa, rarefacta quum fuerint, & rarefaciunt se condensata, sed hoc ad vnum certum est, quo veniant ad eum situm & terminum, qui illis pro natura debetur: aer quoque, si loco ignis ponatur, descendit, si in loco aquæ, ascendit: sed hæc fiunt non vt contraria, sed vt ad vnum tendant: at constrictio, & dilatatio membrorum non ad vnum est, sed modo magis, modo minus vtrunque faciunt, quinimo & ab eo etiam termino sæpe recedunt raritatis & densitatis, qui formæ misti debetur, quatenus mistum est, quod per naturam fieri posse non videtur. Si igitur anima per naturam facere contrarios illos motus non potest, quid per deos erit, quod ipsos faciat? Sunt qui in his ad instinctus naturæ recurrant, dicentes habere animalis naturam instinctus quosdam, per quos mouet, prout bene est, &

magis expedit:sed certe hoc nõ aliud est, quàm candem quæstionem repetere : si enim instinctus ille est principium per se eorum motuum, oportet naturam esse: natura autem omnis vna est, & vnius factiua, aut plurium quidem ad vnum:hi autem motus neque vnum sunt,neque ad vnum,imo non solum inter se contrarij, sed formæ misti contrarij.

Fortasse igitur dicendum est, sicuti elementum plures habitudines, & plures motus habere potest, vnum scilicet ad loca propria, alium partium in toto, ita & anima,quæ forma membri est, potest plures habere habitudines & motus, vnum quidem ad motum elementi prædominantis,alium partium in toto, & hunc duplicem, alterum, quatenus simpliciter mistum quoddam est, alterum, quatenus est forma cognoscens : vtroque enim modo partes in toto moueri possunt : nam, quatenus totum illud simpliciter mistum est, sese partes in eo & condensant, & rarefaciunt, quo veniant ad certum illum terminum, qui toti conuenit: at vero & , quatenus totum illud cognoscens est, sic possunt in eo moueri partes, vt bene est, si enim non cognoscentia possunt per naturam simplicem debitam coexistentiam sibi parare, cur & cognoscentia & sententia bonum & malum non itidem possint? Est igitur anima quodammodo vna natura, quodammodo non vna : vna quidem, quatenus membrum simpliciter mistum est, cuius est forma, ac talis quidem vnius factiua est, aut plurium ad vnum:

non

non vna autem est, quatenus cognoscens, sic enim quumà diuersis mouetur, diuersa etiam fit, aut saltem non eodem modo se habens: quare & vt talis, plura & contraria potest efficere, quoniam non vt simplex, & vna natura agit. Nec inconuenit partes in toto moueri vna habitudine, quæ toti contraria est secundum aliam habitudinem: nam & in aliis mistis partes interdum rotundantur in toto, & non descendunt, interdum descendunt, & non rotundantur, tum & se rarefaciunt, ac condensant, nunc ascendentes contra totius naturam, nunc descendentes: quare nec inconuenit constringi & laxari membrum, quatenus cognoscens, vltra eum terminum rarefactionis, qui sibi debetur, quatenus mistum est: neque enim repugnant eundem motum eidem esse violentum sub vna ratione, conueniens autem sub alia. Igitur recepta specie ingrati & disconuenientis nihil repugnat membrum constringi, sic enim partes melius esse, & situm habent, quoniam tactus fit secundum minimum, quo potest, & retractio à nocente: contra vero, si boni & grati species recipiatur ab anima, dilatatio fit, quoniam penitissime partes omnes id bonum recipiunt, alioqui totum non bene haberet, nisi secundum partes omnes frueretur eo bono. Primi igitur & simplicissimi consensus & dissensus animæ hi sunt, & primi motus animalis constrictio, & laxatio: ex quibus paruis principiis mox ad magnos & admirandos sensim peruenire animal potuit. Primum autem

de Sympathiis sensuum & Antipathiis prosequamur.

De sensuum Sympathia & Antipathia.

CAP. XIIII.

Mira profecto ea concordia est, quæ inter sensus & eorum obiecta versatur, si temperata sint: alioqui, si excedant, non solum non consentiant cum sensitoriis, sed ea perturbent & corrumpant. Soni igitur (vt ab iis ordiamur) si valde magni sint, si nimis acuti, si nimis graues, si asperi, si multi confusi, si prorsus insoliti & ignoti, si vniformes, ac demum si immusici sint, omnes per molestiam recipiuntur: causæ autem occultæ admodum sunt: communis vero omnium ratio est ingratos eos offerri sonos, in quibus anima incommodam cognitionem facit: quoniam enim finis eius & perfectio est ipsa cognitio, ad hoc autem requiruntur & bonus organi status, & virtus potens, & applicatio conueniens, ac modus receptionis idoneus, tum quidem per displicentiam anima recipit, quum aut virtus laborat, aut organum vim patitur, aut applicatio impeditur, aut incommode recipit. Qui igitur imbecilles sunt, aut circa auditum dolent, sonos pene omnes ferre non possunt, verum causa non accidit ex ipsis sonis: at si sonus ingens ipse sit, commotat organum propter circulationes aeris, tum & virtutem dissoluit, & applicationem tollit, vnde & confundi animam accidit & terreri: similiter &, si acutus valde sit sonus, & stridulus, applicatio vim patitur, quasi in angusto facta, tum & membrana

brana auditus quasi icta offenditur; vnde contrahitur repente, ac cum ea simul & neruuli quidam vsque ad radices dentium, in quem locum subito incidens nouus aer horrorem quendam circa dentes facit. Grauis quoque plus æquo si sonus inferatur, plus aeris mouet, quàm sensitorium fera, tum & applicationem valde amplam exposcit: asper vero est, qui fertur per inæqualem superficiem, quare circulationes aeris confundit, & speciem quasi fractam ad sensum defert, vnde & sensatio simul varia fit & confusa, ad quam nec applicatio conueniens adhibetur. Vniformis autem iccirco molestus redditur, quòd nihil addiscit anima, coacta nihilominus intensionem frustra adhibere. Cur autem ignoti & valde insueti soni timorem incutiant, mox dicemus, quum de timore agemus. Qua vero de causa fiat, vt, qui immusici sunt, molestia audiantur, musici vero & certis constantes numeris suaues gratique recipiantur, difficultatem non paruam habet: quando nec numeri, nec in vniuersum quantitas vlla per se potest esse principium vllius actionis, per accidens autem, & vt modi eius, quod per se est, quomodo concurrant numeri, non satis patet. Vtrum igitur, vt quidam dicunt, quòd anima maxime musica ipsa sit, (vt Timæus tradit) musicis etiam sonis gaudeat, an rethoricum magis est hoc? & Timæi generatio animæ poeticum quiddã est, nihil aliud significare volens, quàm quòd anima ex maximis rerum perfectionib. constat: ad numeros autem, qui in so-

nis sunt, equidem non video, quam cognationem habeat. Fortasse igitur dicendum est, sicut in numeris quidam integri sunt, quidam fracti, ita & in sonis quidam integri, quidam fracti dicuntur. Integri sunt omnes per se soni, qui vocem vnam faciunt, vna autem vox, quæ tota simul mouet: fracti vero, qui vel vnam vocem non simul totam reddunt, sed per partes, vel vocem vnam & insuper partem eius includunt.

Si igitur integer sonus ad aurem veniat, siue vnus fuerit, siue plures, collati inuicem suauiores accedunt, quàm si fracti veniant; vnus quidem quia si vocem non vnam facit, sed per partes ad vnam ascendit vocem, asper quodammodo est, & inæqualis, atque indistinctus, si vero vocem vnam totam reddat, &, vt dicitur, rotundam, distinctus est, atque idcirco gratus. Similiter & si plures sint, fracti autem aut omnes, aut aliqui, molesti sunt, siue voces non reddant vnas, siue vnam insuper partem includant: in omnibus enim inæqualitas quædam est, & indistinctio: at si voces rotundæ omnes veniant, tum & ordo quidam in illis est & distinctio: omne autẽ ordinatum & distinctum delectat, quod & Aristotel. significare voluit circa problemata. Numeri igitur, quatenus numeri, nihil per se faciunt ad suauitatem, & molestiam in sonis, sed solum, quatenus per ipsos modi sonorum notantur, qui aut distincti, aut confusi & asperi ad animam pertingunt: quanquam de his plura fortasse oportet dicere, nunc autem

autem tantum dictum sit, quantum attinet ad propositum.

Eadem & circa visum contingunt, & propter easdem causas: lumen enim si ingens sit, ab anima ferri non potest. quoniam & ipsam virtutem & applicationem dissipat, quo & colores quoque faciunt, qui nimium lucis habent, vt albi, & rubri, si & fulgidi sint: medij vero, quòd temperatiores sint, grati omnes recipiuntur, & inter ipsos viridis, qui temperatissimus est, tum qui illi sunt proximi, vt puniceus, & flauus, niger vero, quòd priuatio quædam sit lucis, minus delectat: paruorum quoque conspectus ingratus pariter est, quòd applicatione multa indiget, & indistinctus est. In saporibus quoque, qui valde acuti sunt, vt Euphorbij, Clematidis, & similium, molesti omnes sunt: fortasse autem & sensum tactus feriunt, quoniam calidissimi sunt: calidi quoque sunt salsus, amarus, & dulcis, sed salsus acuitatem habet haud ingratam, quoniam diluti subtilis nonnihil habet, propter quod asper non est, sed æqualiter sensum tangit: at amarus contra inæqualiter tangit; quòd ex terreo adusto constet, & in crassa substantia fit, quare aspera est illius applicatio, & confusa: dulcis vero suauissimus omnium recipitur, quoniam excessum in mistione nullius habet, sed omnium conuenientem miscellam ex aereo multo & aqueo, cum quibus quæ terrea & ignea sunt, minutissime sunt confracta, & rotunde commista, propter quod æqualissime sensum attingit, & vt vnum

vnum, quam ob causam rotundis constare Pythagorici aiebant: è frigidis autem ponticus acutis oppositus est, qui è multo terreo constat non plane digesto, hoc est non exacte commisto, sed in rudi & crassa substantia constituto, propter quod & ille asper est, & inamabilis: si vero in eodem terreo plus aquei humidi adsit, acerbus fit sapor, qui & ipse asper est, & ingratus, minus tamen, quàm ponticus propter dilutionem: quòd si minus adhuc terræ, plus autem subtilis aquei bene commisti affuerit, acidus vocatur sapor minus adhuc ingratus: si vero terreum subadustum fuerit, subtile autem, multo autem aqueo bene commistum, acetosus fit sapor. In vniuersum autem terra ingratum videtur saporem facere, quòd inæqualis sit, ac sicca, & frigida, humiditas vero gratior videtur, quoniam æqualis est, & lenis: quòd si cum caliditate coniuncta sit, omnium suauissima habetur, quoniam & calor gratissimus est animæ, propter quod aer maxime ad suauitatem saporum facit, aqua vero propter frigiditatem minus: ignis porrò & ipse, nisi acrimonia officiat, propter caliditatem ad suauitatem cõducit. Multum præterea refert, vtrum mistio ex minutissimis conflata sit, & iis, quæ vnum facere apta sunt, an aliter: quas ob causas diuersæ saporum mistiones fiunt, quarum aliæ gratæ, aliæ ingratæ animæ sunt: ingratissima omnium illa est, quæ non aliam habet appellationem, nisi quòd abominabilis dicitur, vt luti, stercorum, & quorundam medicamentorum: horum autem

tem digestio nulla est, nec mistio, quæ ad vnum sit, sed plurium confusio , quorum alia amara sunt, alia acria, alia insipida, alia aliter se habentia , ad quæ nec applicatio conueniens esse potest, nec distinctio, nec ordo, nec demum familiaritas vlla cum anima. Proportionaliter autẽ se habent & odores , quorum ingratissimus est, qui fœtidus appellatur , quíque abominabili in saporib. correspondet : nam & hic ex iis pariter resultat, quæ nullam habent digestionem nec rationem mistionis , sed confusionem è multis ac diuersis, qualia ferè sunt putrescentia, in quibus dissoluta mistione euaporatio diuersorum contingit. Oportet præterea & illud non ignorare, quod contrariarum mistionum contrariæ quoque formæ sunt , & contrariarum formarũ contrariæ quoque sunt spirituales species in repræsentando : propter quod in saporibus & odoribus illud præcipue accidit, vt quorum contrariæ sunt mistiones, illorum quoque & sapores, & odores contrarij sunt : quare nec qui vni animali est gratus sapor, aut odor , etiam alteri est gratus, sicuti nec eisdem omnia nutriuntur, quòd diuersæ sint diuersorum mistiones, & diuersis gaudentes : quod & inter homines quoque est videre, quorum alij vinum, alij acetum, alij carnes , alij alia fastidiunt, vel natura, vel morbo.

Porrò & circa tactum eadem quoque spectantur : suauissimus & maxime conueniens est illi calor , si temperatus sit, tum & humiditas, quoniam lenis est , & æqualem tactum facit, non

non asperum: mistio quoque illa voluptuosissima est, quæ dulci saporum proportione respondet, in qua decoctio est optima, & miscella rotunde confecta, temperata autem qualitatibus, quale est semen: propter quod suauissima omnium est voluptas, quę in seminis emissione sentitur in ea parte, quæ pariter omnium titillantissima est. Ingrata vero tactui per se frigiditas maxime est, quæ cum sicco coniuncta est, propter quod terra, & ea, in quibus dominatur, ingratissima sunt. Figura porrò, & partium situs, quæ tangunt, non parum faciunt ad voluptatem, & molestiam illius sensus: vnde, quæ aspera sunt, & quasi hamatæ superficiei, ingrata animæ sunt. Ingratus præterea, & dolorosus est & sensus ille, qui fit separatæ partis à parte: nullus enim conuenientior est situs partium membri, quàm continuatio illarum, quare separata parte, quicquid aliud subingreditur, & tangit, inimicissimum aduenit: subingreditur autem vt plurimum aer. Sunt tamen, qui dicant separationem ipsam sentiri, vnde & dolor insurgat, quòd violentissima res sit separatio: quod certe dici non potest, si quis bene aduertat, quid sit per se separatio: non enim aliud est, quàm localis motus, aut partes illæ duæ separatæ: motus autem per se non sentitur, nec numerus ille, nisi quid aliud subsit, quod per se sensum moueat.

De primis effectibus, qui fiunt ex consensu & dissensu sensuum.

CAP. XV.

Sen-

SEntiunt autem partes & membra animalis quãdoque quidem per se sola, animali ipso non sentiente, nec iudicante se sentire, interdum animali simul sentiente partis sensationem,& iudicante:nam motus quidem, quo intestina & venæ succum trahunt, & deponunt, & torquentur ad emittenda excrementa, tum venarum, & cordis dilatatio & constrictio, & id genus per se quidem à membris fiunt animali ipso nihil sentiente : vrinæ autem emissio & fæcum, & tussis, & sternutatio, & ira,& timor, & progressio non sine phantasia fiunt, & iudicio animalis:quædam etiam imperante voluntate proueniunt. Simpliciores autem & natura priores videntur motus,qui sine phantasia fiunt : fieri autem illos per sensum quendam membrorum credendum est, constrictiones enim, & dilatationes non nisi per boni & mali receptionem quandam fieri possunt, vt dictum est: propter quod natura, quæ ab imperfectissimis per gradus ad perfectissima progreditur, animalia quædam fecit, quæ vegetant solum,& sentiunt sine totius phantasia, sed membris solum per tactum bonum & malum comprehendentibus, quales spongiæ sunt: quapropter de membrorum motibus, qui sine phantasia sunt, primo breuiter agamus, mox & de phantasiæ Sympathiis agemus.

Reassumamus igitur, quæ supra vniuersaliter dicta sunt, speciem omnem, quæ ab anima recipitur, recipi quidem vel vti bonam & conuenientem, vel vti malam & dissidentem : ad

hæc

hæc autē primos & ſimpliciſſimos animæ motus eſſe conſtrictionem, & dilatationem, hanc quidem recepta boni ſpecie, illam, mali. Ab his ergo & alij deinceps fiunt, & quidem admirandi, interdum in eodem membro, interdum & in annexis: quippe recepta nocentis ſpecie, & facta conſtrictione ſæpe paulo poſt & dilatatio fit, quod alioqui mirum videtur: fit autem ſæpe tam vehemens & ſubita dilatatio illa, vt excutiatur nocens, verum motus illi non ſecundum idem, & ſecundum eandem rationem fiunt: ſiquidem conſtrictio fit, vt tangatur nocens ſecundum minimum, quo poteſt, dilatatio vero mox fit, quoniam minimum illud, quod tangit, diu ferre non poteſt illum contactum, tum quia vt miſtum vim patitur nimis aſtrictum, tum quia vt ſentiens eo in ſitu perſiſtere non poteſt. Quibus de cauſis repentina laxatio fit, & ſæpe tanta, vt excutiatur nocens: quod ſi excuti non detur, ſed neceſſario ineſt, & inſiſtat, tunc alternatim fit nunc conſtrictio, nunc dilatatio, ſic enim membrum quietem quandam & pauſam doloris inuenit, vt accidit in iis, quos phalangia pupugere. Interdum fit & motus tremulus, qui & ipſe compoſitus eſt è dilatatione & conſtrictione: verum differt à priori. in illo enim vtrunque motum faciebat anima, in hoc laxatio fit à pōdere membri propter debilitatem, conſtrictio verò à virtute & ab anima, quę vbi pauliſper ceſſit ponderi, quaſi reaſſumptis viribus conſtringit membrum ac ſuſtinet, quem motum alternatim facit, quoniam ſubſtinere ſem-

per

per si vellet anima, deficeret: quare melius, quod potest, facit. Interdum recepta specie mali non constringitur membrum, sed dilatatur, quod maximè fit, quum intrinsecum est nocens. Constrictio enim ipsum auget, dilatatio minuit, quoniam sic refugit anima, quo pacto cor fortasse, & venæ dilatationes suas factitant; introrsum enim quum caliditas magna fit, si inflammari ipsum accidat, tum sese laxat ac dilatat; sic enim minus tangit: porrò facta dilatatione rursus constrictio fit, qui motus est naturalis membro redeunte ad situm proprium. Vtrique autem motui sua consequuntur beneficia, naturæ cognita. nam ad priorem dilatationem sequitur attractio noui aeris, à quo refrigeratur cor, ad constrictionem verò sequitur expulsio eiusdem aeris calefacti, & simul fuliginum multarum circa existentium: quæ quidem beneficia cognita Deo & naturæ sunt, non autem ipsi cordi: quare quodammodo per se fiunt à corde, quodammodo per accidens, per se quidem, si consideretur cor vt pars totius naturæ, quæ res ordinat, & fines noscit, per accidens autem, quatenus cor est natura quædam vna per se, quæ quidem non aliud agit, nisi quod per se & per naturam potest, ad quod si & finis sequatur à natura totali intentus, per accidens fit, quantum ex se est: non enim sese dilatat cor primo & per se, vt aerem nouum trahat, à quo refrigeretur, sed vt minus tangat internum nocens: nec constrin-

ftringitur, vt expellat fuligines, fed vt redeat ad fitum proprium: qua tamen viciffitudine temperiem acquirit, fine qua viuere non poffet. Sępe & quiddam aliud maius molitur membrum recepta nocentis fpecie. nam conftringendo fefe in vna parte deponit nocens in aliam partem, qua rurfus conftricta deponitur idem nocens in aliam, & ex hac rurfus in aliam, quo pacto tandem in totum lædens abiicitur: fic inteftina fæces & excrementa, veffica vrinam deponunt, res quidem mira, quòd vnum membrum nunc has, nunc illas partes cōtrahat, & modo hos villos, modo illos, quafi ratione quadam vtatur: non eft autem ratio alia, nifi partium motus in toto, in quo quælibet ita locatur, vt melius expedit, tantus eft confenfus earum inter fe & in toto: propter quod fæpe non vno modo mouentur omnes, & villi omnes, fed modo hi, modo illi reliquis quiefcentibus, & ita cunctis ac toto melius fe habentibus, quo poffibile fit. Sicut autem in receptione mali diuerfi contingunt motus, ita & in boni receptione varij effectus fiunt. fi enim per totum membrum receptum fuerit bonum, tum dilatatio & laxatio totius fit, quo partes omnes profunde bono fimul frui poffint (vt dictum eft) fi vero non fecundum totum receptum fit bonum, fed in parte folum, tunc non dilatatio totius fit, fed aut conftrictio magis totius, aut partis faltem, quæ bono caret, ad eam partem, quæ habet. Non funt autem confenfus ifti, & diffenfus tantum in fimplicibus membris

bris, & eorum partibus, sed & inter composita visuntur, & ea, quæ non continua sunt, sed contigue, altero alteri famulante, & consentiente, vno enim effecto & alia consimiliter afficiuntur: propter quod diuinum dicebat Hippocrates esse consensum inter membra. Laborante matrice, & aut sursum, aut in latus retracta, ita & reliqua coafficiuntur membra, vnum post aliud, vt eorum nullum audeat motum conari, omnia quietem agunt, palpebræ clauduntur, respiratio vix fit, & cuncta demum ita immota manent, vt ne pes quidem aut digitus dimoueri queat sine molestia. Causam Galenus putat, quòd à matrice frigiditas quædam stupefactiua non alter eleuetur ad membra reliqua, ac in Torpedine pisce effundi accidit, quod quidem vt admittatur, potest nihilominus sine eo stupore ad simplicem membrorum consensum referri (vt mihi videtur,) præsertim quòd stupefactum nullum apparet membrum, sed & audit mulier, & calet, ac rubet: nòn mouetur autem vllum membrorum, vt consentiant primò affecto, quem consensum in multis aliis est videre. Dolente ore ventriculi incuruatur corpus totum, in calculo situs quosdam natura docet, sub quibus melius nos habemus, quàm omni alio modo: & in dolore capitis sępe oculos ita claudi accidit, vt si aperiri cogas, molestissime facias, & dolorem augeas. Ita ergò & affecta matrice nerui & ligamenta, quæ ad illam pertingunt, contrahuntur, aut simul tenti nentur, mox successiue & crurum nerui, &

è dorsi

dorſi & diaphragmatis,& pectoris, & aliorum idem faciunt,ac demum totum immotum perſtat, qui ſitus & ſtatus vti magis conueniens à natura eligitur, nec partes melius in toto locari & conſiſtere poſſunt itá affecto primo membro: cuius ſignum eſt, quòd,ſi dimoueas membrum aliquod,mulier torquetur, & moleſtiam pati indicat, tantus eſt conſenſus inter membra, quæ, quanquam diuerſa ſint qualitatibus & natura, animam tamen vnam ſortita ſunt. Quærat autem fortaſſe aliquis, vtrum affecta vna prima parte ſpecies eius affectus vna ad alia membra mittatur, an plures ſint ſpecies, quot & membra, & affectus: nihil autem prohibet nec plures eſſe ſpecies, nec primam mitti ad alia membra,ſed ſatis eſt aliquod primum eſſe effectum, per quod anima, quæ vna in omnibus eſt, poteſt partes omnes in toto mouere, vt melius eſt,& locare: ſicut enim in vno membro ſimplici recepta boni vel mali ſpecie non ſecundùm totum, ſed in parte ſolum,totum tamen ſitum quærit, quo poteſt, meliorem, ita & in toto animali, quamquam, non vbique ſit ſpecies boni & mali, ſed in aliqua parte tantum, poteſt tamen totum ipſum & partes in eo meliori modo locari, quo poſſibile ſint: de quo & nonnulla mox dicemus. Ac de ſympathiis & antipathiis ſenſuum,& ſimplicium membrorum per tranſcurſum dictum ſit.

De conſenſibus & diſſenſibus phantaſiæ.

CAP. XVI.

Maie-

Maiores multo, & magis admirandi sunt consensus alij, & dissensus, qui fiunt specie boni & mali ad phantasiam delata, per quam non iam sensus aliquis iudicat, sed animal ipsum: videtur enim ea facultas quasi toti deputata; vti ministra & cognitrix eorum, quæ ad totum pertinent. Habet autem phantasia consensum quidem cum toto, sed cum corde maximum ac præcipuum; statim enim & cor eisdem speciebus afficitur, quibus & phantasia, siue boni fuerint species, siue mali: porrò & cor cum vocatis spiritibus supra, quàm credi possit, consentit, atque iis vtitur, vti famulantibus. Quam ob rem de vtroque non parua dubitatio est, ac primum de corde, quomodo afficiatur à phantasiæ speciebus: si enim non cognoscit per illas, quomodo moueri potest, & constringi, & dilatari? diximus enim fieri hæc ab anima, quatenus cognoscitiua est: si verò cognoscit per illas, vtrum ne sensu aliquo cognoscit solum, an & ipsum habet quandam aliam cognitionem maiorem, quàm sensus? siquidem per sensum cognoscit tantum, quomodo igitur afficitur & mouetur à speciebus omnium sensuum? oportebat enim solum ab vno moueri obiecto: at, si maiorem habet cognitionem, quàm sensus, habétne & ipsum phantasiam, aut consimilem aliam vim? quod certe non satis videtur. Porrò de spiritibus vocatis difficultas quoque vel maxima est, quando constat moueri eos ad omnem partem, & sursum, & deorsum, & in latus: vnum autem tantum vnum

posse videtur facere : ipsi autem vnum quid sunt, ac separati, & per se existentes in animali, quinimo ne etiam cognitionis participes. Ad priorem autem difficultatem possumus cum antiquioribus dicere cognitionem inesse cordi non solum sensu maiorem, sed & phantasia, tum quòd non modo ea dignoscat quæ & phãtasia, sed etiam & motum sensationémque ipsius phantasiæ, tum quòd & intellectus quoque actionem ad cor pertingere manifestum est, atque eadem cor iudicare bona & mala, quę & intellectus cognouit, vtpote princeps membrum : nam sicuti sensus & phantasia intellectui seruiunt, & ministrant, ita & intellectus & aliæ facultates in cor veluti regem & vltimum ordinatæ sunt : signum cuius est eisdem affici, atque vltimo affici, vtpote finem, quod antiqui omnes opinati sunt. Verumtamen, si cui videatur non habere aliam cognitionem cor, quàm quæ tactu fit, facta tamen phantasia quorundam nihil prohibet, si dixerimus cor non eisdem speciebus cognoscere, posse tamen & constringi, & dilatari, & signa terroris, & iræ, & gaudij præ se ferre : quoniam anima (vt dictum est) vna est in toto animali, ad motum autem partium alicuius totius animati non est necessarium partes omnes, quæ mouentur, per se cognoscere bonum & malum, sed sufficit esse aliquod primum cognoscens, per cuius cognitionem totum ipsum mouetur in suis partibus, vt bene est, modo omnibus, modo quibusdam. Igitur recepta boni & mali specie in phan-

phantasia totum animal mouetur in suis partibus, modo vna, modo alia, vt magis expedit; mouetur autem principaliter cor, quoniam inde origo est virtutum omnium, & de ipso totum maxime solicitum est. De spiritibus autem recte illud dici videtur, quòd & ad partes omnes mouentur sursum, deorsum, & in latus, & separati etiam sunt à membris aliis: si enim continui forent cum illis, impelli quidem non possent huc, & illuc sine membrorum offensa & distractione: qua de causa separatos illos natura fecit, verum non ita, vt quasi athomi quædam per se consistant, hic, & illic distincti, sed magis continuos inter se esse ceu nubem quandam putandum est. Vtrum autem animati sint, dubitatio apud omnes non parua est: nam animatos non esse indicium est, quod & in sanguine sunt, & in semine, hæc autem nec sentiunt, nec nutriuntur, quoniam organis carent, anima autem sine organo esse non potest: at vero si animati non sunt, quomodo ad partes omnes moueri possunt? Dicendum fortasse animatos esse spiritus eos saltem, qui partes membrorum sunt, animatos autem esse non tāquam membra per se, sed tanquam partes membri. Sunt autem partium aliæ, quæ primæ dicuntur, vt elementa, quæ sicuti in misto sunt, ita sunt animatæ: quare quum potentia quodammodo sint in misto, ita & potentia sunt animatæ: aliæ autem sunt partes, quæ secundæ dicuntur, quæ quodammodo actu sunt, quodammodo potentia, vt partes organici

membri: actu enim sunt, quoniam esse suum habent, & signari possunt: potentia vero, quoniam ex omnibus tertium quoddam fit, quod per se tale est. Atque hoc modo & spiritus partes sunt carnis, nerui, & ossis, & aliorum, ex actione enim spirituum, & temperie ab iis data, cum aliis, ex quibus componitur caro & neruus, fit tertium illud, quod caro appellatur, & neruus, & os, quorum præcipua pars sunt spiritus. Igitur, quod per se animatum est, caro est, & neruus, spiritus autem per se animati non sunt, sed solum vt partes; atque, ita si sint, facile erit ostendere, quomodo moueri ad omnes partes possint, nam & ipsi mouentur, sicuti partes in toto, vt bene est. Cognoscente igitur phantasia, quod mali & boni est in hac vel illa parte, nunquam bene se habet totum, nisi partes eum situm quærant, quo totum bene habet, quare laborante corde ad ipsum mouentur spiritus, quasi opem laturi: qui finis in natura quidem animalis est, & Deo cognitus, & communi naturæ, non autem ipsis spiritibus, qui tamen moti, vti partes in toto finem præstant naturæ notum. Nihil autem inconuenit partes in toto motas, & sursum, & deorsum, & in latus ferri (vt supra dictum est,) inconueniens autem esset, si spiritus, tanquam vnum quid per se existens, in diuersa agerentur. Quo autem modo & illi moueantur, qui in sanguine sunt, si quis quærat, dicendum fortasse moueri ipsos alio modo, vel attractos ab iis, qui primo vt partes animati mouentur, vel conse-

quen-

quentes propter continuitatem, quam cum iis habent. E tanto igitur consensu, quem phantasia cum corde habet & spiritibus, illi primo fiunt, qui affectus animi dicuntur, gaudium, amor, spes, risus, admiratio, ecstasis, tristitia, timor, ira, verecundia, commiseratio, & siqui alij sunt, de quibus bene erit, si non omnia, quæ ad ipsos attinent, at quædam tamen obiter & per transcursum dici.

De gaudio & appetitu. CAP. XVII.

QVod igitur recepta boni specie gaudium fiat, nemini dubium est: verum non proprie gaudium dici videtur, quum sine phantasia simpliciter membrum aliquod per se bonum recipit, sed tum magis, quum animal ipsum iudicat, quod per phantasiam fit, vt dictum est: videtur enim gaudium totius animalis affectus quidem ob bonum apprehensum: apprehenditur autem bonum & ab intellectu, verum, quia hoc commune non est animalibus omnibus: videntur autem gaudere omnia, propter hoc gaudium phantasiæ attribuitur magis, quæ omnibus animalibus est communis, aut perfectioribus. Si igitur præsens sit bonum, & habeatur, tum simplex fit gaudium, & fruitio boni: si vero apprehendatur quidem per phantasiam, præsens autem non sit, & non habeatur, aut non bene habeatur, tunc appetitus vocatus fit, hoc est motus animæ ad prosequendum bonum non habitum, aut non bene habitum: nihil enim est aliud appetitus (vt & nomen sonat) quàm motus animæ ad prosequen-

 dum

dum bonum oblatum , non autem habitum; propter quod appetitus ex gaudio & tristitia quadam compositus est : quatenus enim bonum percipitur, eatenus gaudium fit, tristitia vero, quatenus non habetur, aut non commode habetur: quapropter mouetur anima ad consequendum, fit enim motus omnis ad id, quod non habetur. Primus autem & simplicissimus appetitus fit, quum bonum quidem recipit anima, nondum autem profunde & penitissime habet: quare dilatatio fit cordis, quo secundum partes omnes fruatur bono. Interdum anima secundum vnam partem habet , secundum aliam non, vnde & alius appetitus innascitur, vt secundùm omnes partes fruatur: quare aut partem, quæ caret bono , ad aliam mouet, aut vtrãque inuicem astringit, aut bonum illud successiue de vna parte in aliam deponit : quo pacto ab infantibus admoto ad mammillam ore, primum astrictio oris fit vndequaque circa mãmillam, & suctio lactis: deinde, vt & aliæ quoque partes fruantur , attractio fit lactis de parte in partem vsque ad ventriculum, quæ quidem attractio non solum simplex est à specie facta, sed & organica, hoc est per constrictionem & dilatationem villorum factam per modum dictum , quo partes in toto mouentur, prout expedit, specie boni percepta per phantasiam: non sunt autem hi motus, & ordo inter membra absque fine naturæ cognito , quanquam particularia membra simpliciter agant. Interdum oblatum bonum nullo modo habetur,

tur, sed separatum est, appetitus nihilominus fit ad prosequendum, vnde animal ipsum sese aut totum mouet ad bonum, aut partem aliquam, vt manum quo magis potiri potest: verum actio hæc non statim fit nato animali, sed in quibusdam longe post,& non nisi iam phantasia habente experiētiam multorum motuum, vt lacertorum, & aliorum iis seruientium: quo pacto tandem progressio fit, quippe è paruis principiis & motibus ad maiores, & demum ad maximos peruenitur: tantus est consensus partium & inter se,& in toto.Porrò specierum, quæ vt bonæ recipiuntur, aliæ fiunt cum abiectione contrarij, quod per successionem quandam fit, & in tempore, vt sedatio sitis, & vniuersaliter primarum qualitatum receptio: aliæ momento,& sine motu perficiunt,vt visio:quæ igitur cum motu accidunt, & in tempore fiunt, delectare magis videntur, quia longior est voluptas,& diutius producitur:quæ vero momento perficiunt, quasi simul fiant, & factæ sint, delectant minus: atque hoc modo se habent, quæ gaudium faciunt. Quoniam autem & per phantasiam & per intellectum homo apprehendere,& appetere bonum potest, reliqua vero animalia per phantasiam solum, appetitus quidem in homine, qui per intellectum fit,voluntas dicitur, qui vero tam in homine, quàm in aliis animalibus per phantasiam fit, appetitus simplex dicitur: est autem & voluntas motus animæ ad consequendum bonum per intellectum oblatum, non autem habitum. Consul-

fulcat quidem intellectus,& ratiocinatur,& bonum ostendit,& eligendum,quo oblato, si non habetur,motus fit animæ ad consequendum,quę voluntas dicitur. Affectus porrò alius, qui ex gaudio proficiscitur,est amor vocatus:duo enim quum ad gaudium concurrant, receptio scilicet boni,& causa,siue res, quæ bonum illud producit, siquidem consideretur anima, quatenus bonum recipit,&apprehendit,sic quidem simpliciter gaudet:si vero consideretur,vt & causam respicit, quæ gaudium illud facit in ipsam, si quidē amor fit,hoc est desiderium quoddam,quo & illi rei bene esse optatur,qui amor vocatur: quòd enim amor eiusmodi sit,illud mōstrat, quòd res illæ si bene habent, lætamur,si male, tristamur, Quapropter amor per se causam respicit secundum se,quæ gaudium facit, quem affectum magis exprimit nomen beneuolentiæ: & simpliciter quidem non aliud est amor, quàm beneuotia rei,qua gaudemus: quòd si rem illam in voluptatem nostram vertamus, non amor est, sed libido: amor enim per se omnis purus est,& nihil aliud vult,nisi vt bene sit illi rei: quem amorem non solus homo, sed & alia animalia habent,quibus phantasia & memoria inest,nam & filios ea tueri videmus, & iis escas parare: propter quod & diuina res est amor, & à natura propter finem diuinum datus,

De tristitia,& odio. CAP. XVIII.

SIcut igitur recepta boni & conuenientis specie lætitia fit, ita recepta specie mali & dissen-

dissentientis tristitia innascitur, quæ propriè tristitia dicitur, quum animal ipsum iudicat per phantasiam: quamquam etiam tristitia dicatur, & quum membrum aliquod per se mali speciem recipit. Est autem & in tristitia appetitus suus, hoc est motus animæ, sed hic est ad euitandum malum, qui est primus & simplicissimus appetitus, qui in tristitia fit. Sunt autem plures modi, quibus anima malum euitat: primus est refugere, qua potest, propter quod constringitur membrum, sic enim secundum partes multas refugit, nisi intrinsecum sit malum, tunc enim dilatatur, vt dictum est: quum vero constringitur, si diu ferre eum situm non potest, tum aut motum facit compositum, modo dilatando se, modo constringendo, aut motu tremulo agitur, aut excussionem nocentis tentat, membro sese repente & impetu quodam laxante: quod quidem in simplicibus membris sine phantasia motis naturaliter fit eo modo, quo dictum est: in animali autem iudicante per phantasiam maiori quadam eruditione fit, edocta iam phantasia plures motus. Quis monstrauit Asello rudissimo animali, quum pungitur, pellem primo constringere, mox repentino quodam ac grandi conatu facto eandem laxare, & distendere, ac per eum motum lædens excutere? nempe prius natura docuit constrictionem facere recepto nocente, mox & eadem dilatationem docuit, partibus, quæ prius constrictæ fuerant, non potentibus diu eo sub situ stare: quos motus vbi semel edocta fuit phanta-

ſia, tum quaſi facta arte quadam & memoria promptiſſime cum excuſſionis motum operatur: operatur autem modo hoc, modo alio ingenio, modo pedes admouendo, modo manus, modo alia membra, per quæ nocens abiicitur: quòd ſi nullo modo propellere, & amouere poſſe iudicet, animal ipſum fugit, & amouet ſeſe à nocente. Sicut autem in gaudio erat & gaudium ſimplex, & amor, ita in triſtitia eſt & ſimplex triſtitia, & odium: triſtitia quidem, quatenus anima ſub recepto malo male habet, odium vero, quatenus cauſam reſpicit, cui male vult: eſt enim odium deſiderium quoddam, quo male optamus cauſæ, à qua triſtamur. Eſt autem & in animalibus omnibus, aut perfectioribus ſua maleuolentia, in quibuſdam quidem conſpicua, in quibuſdam obtuſior, in quibus imperfecta quædam eſt phantaſia; ſunt enim animalium, quæ ſolum refugere à malo nouerunt, quædam vero, quæ etiam repellere poſſunt. Hominum autem alij natura triſtes ſunt, alij lætabundi magis, triſtes ſunt, qui contrariis reſiſtere minus poſſunt, læta vero obire non ſunt idonei, lætabundi autem, qui & ad læta aptiſſimi ſunt, & triſtibus maxime poſſunt reſiſtere. Qui igitur pauci caloris ſunt, & exangues, ac debiles, vt ſenes, & ægri, & conualeſcentes parum reſiſtere contrariis poſſunt, quare vt plurimum triſtes ſunt, porrò & hi, & qui melancholici natura ſunt, & amarioris ſanguinis, ad læta minus idonei ſunt, quare nec ea vti læta recipiunt, vt ſpectacula, veneres, comeſſa-

infestationes, conuentus, lusus, & id genus: ægri quidem, & pauci caloris, quia non possunt, & dispositionem non habent: melancholici vero, quia ad contraria dispositi sunt. Iracundi vero & ipsi non lætantur, quia ira non sine tristitia quadam est, qui vero optime sani sunt, & multo abundant sanguine & eo quidem dulci & leni, non acri, & bilioso, & melancholico, ij quidem, quòd & maxime resistunt contrariis, & quòd optime dispositi sunt, omnia ferè aut vti læta recipiunt, aut vti minus tristia, quare & ad societates, & cantus, & spectacula, & lusus, & alia id genus maxime proni sunt: vnde & iuuenes, & pueri maxime gaudentes sunt. Alij præterea maxime amant, qui scilicet & læti natura sunt, multa enim recipiunt vti grata: talium autem est amor: alij parum amant, qui & tristes natura sunt, plurima enim odere propter contrariam causam, quòd omnia ferè vti ingrata recipiunt: in iis autem odium versatur. Sunt porrò qui neminem fere amant: nam, quemadmodum inter animalia quædam sunt, quæ reliqua ferè omnia odere, & persequuntur, vt serpentum genus, ita & inter homines quidam sunt, qui reliquos odio habent, quod & in gustu quoque accidit, in quo dispositiones quædam inueniuntur, quæ edulia ferè omnia abominentur: sicut igitur in his praua quædam constitutio est in lingua, & stomacho longe ab ea, quæ ordinario, & vt plurimum fieri à natura solet, ita & inter animalium species, & inter homines ipsos censendum est, in

qui-

quibusdam alienissimam ab eo, quod vt plurimum est, constitutionem esse humorem, & complexionis, per quas reliquos odio habent. Aliæ his opiniones sunt, alij mores, alius color, alius aspectus: sanguis eorum cœnosus, turbidus, & quadam sordida melancholia redundans, quibusdam quidem fringens, quibusdam exustus, qui & insolentes sunt & superbi, reliquos despectui habentes, ad seipsos omnia trahentes, inuidi præcipue, vtpote maleuoli. Atque ita se habent tristitia, & gaudium.

De timore. CAP. XIX.

QVòd autem & timor tristitia quædam sit, manifestum est, omnes enim ex malo aliquo timemus: si igitur malum præsens iam sit, & lædat iam, tristitia simplex fit, si vero præsens non sit, sed immineat vt affuturum, tum timor vocatus & pauor fit: nihil enim aliud est timor, quàm tristitia ex imminenti malo. Primum autem, quod in timore fit, est fuga caloris introrsum, eius quidem, qui extra cor est, versus cor: eius autem, qui in corde, in penitissima cordis: propter quod timentes & pallent, & tremunt calore deserente membra. Fit autem in timore maxime concursus caloris ad cor & fuga, quoniam & laborat maxime cor: in simplici namque tristitia, præsente malo in aliquo membro, phantasia quidem fit euitandi malum in ea parte aut per constrictionem, aut per motum tremulum, aut per excussionem, aut aliter: ipsum autem cor per se non laborat: at vbi species mali imminentis ad phantasiam,

tasiam,& ad cor fertur, ipsum quidem per se laborat, quare maxime ad ipsum fit coloris concursus. Fit quidem interdum, vt & in simplici tristitia laboret cor, vt in nuncio cæsi filij in prælio, aut fugati exercitus, & eiusmodi: verum differt & hoc à timore, quod in timore simul cum tristitia semper anima videtur satagere, & consilium quærere, vnde confunditur, & tremit: in nuncio autem fugati exercitus sola tristitia fit: cuius signum est, quòd, si nuncietur fugatum esse exercitum, adhuc tamen incertum sit, tremor simul & timor cum tristitia illa iungitur, eo quòd anima satagit, & consilij confusa est, & nescit quid faciat: propter quod minus timent, qui consilium capiunt aduersus imminens malum, vnde &, quum de improuiso imminet malum, timemus magis.

Eorum autem, quæ timorem incutere solent, multiplex est natura, vniuersaliter autem quorum mistiones & naturæ contrariæ sunt, & multum dissimiles, sicuti per inimicitiam quandam & disconuenientiam recipiuntur ab anima, ita &, si sub modo aliquo, quo nocere possint, recipiantur, timorem inferunt. Miluo quidem & pullo gallinaceo inimica natura est: non timet autem miluus viso pullo, quòd nihil ab ipso lædi potest, pullus autem contra viso miluo expauescit, quòd naturam eius vti inimicam & nocere potentem recipit: elephantis autem & equi natura cum pullo non est contraria. Videtur autem natura non frustra hunc timorem insinuasse animalibus, quo possent & fugere, &

& se tueri: quinimo & propter hanc causam non solùm voluit formas contrarias formidabiles esse, sed & certas figuras & motus, sub quibus delata species timorem apportet: propter quod non solum verus Miluus, sed & fictus similitudinem habens gallinaceo pullo pauorem infert.

Est autem animalium inimicitia interdum cum tota specie, interdum non cum tota specie propter certa quædam: qua de causa cum Psillis & Marsis non ea serpentum inimicitia est, quæ cum reliquo genere, siue sit mistio iis non omnino contraria, siue odor, siue aliud, per quod species minus ingrata accidat: quæ amicitia & inimicitia naturæ inter homines quoque versatur: propter quod alios sine causa odimus, alios amamus propter modos, cum quibus species rerum ad animam veniunt qui sunt conuenientia & disconuenientia. Formidolosa quoque ea sunt, quæ vti prorsus ignota pertingunt ad phantasiam: dico autem ignota, non quantum ad vniuersale illud, quod cognitionem facit, vt color, sonus, & id genus, sed quantum ad coniuncta, quæ sub ipso vniuersali latent: quum enim nescimus quæ sint, & an bona, an mala, tum ignotum illud pertimescit anima, quòd phantasia fiat de sublatente, atque imminente malo: propter quod & noctis, & solitudinis, & maris, & præcipitiorum imago & belli formidabilis est: omnium enim horum phantasia fit coniuncti cuiuspiam, quod nocere possit: cuius signum est, quòd assuefacti nihil

hil præterea timemus, quasi securi: hac de causa sæpe expauescimus ex paruo lapilli casu, si impræuisus accidat: & superueniente nobis aliquo, vel etiam amico, si de improuiso superueniat, timor fit, quod nondum parata anima sit, & non cognoscat, re autem cognita statim cessat timor. Eadem de causa in Ephialte, quem alij incubum vocant, formido fit, quoniam per somnum obstructis neruis illis, qui ad pectus eleuandum veniunt, & prohibita dilatatione illius, memoria subit eorum, quæ solent eam dilatationem prohibere, inter quæ occurrit pondus aliquod nos opprimens: quare phantasia fit ponderis nos opprimentis: hoc autem quum vti ignotum offeratur, timor fit: facto autem timore rursus memoria fit terrefacientium, inter quæ nobis occurrit aut Dæmon, aut quid simile, antiquis autem Ephialtes gigas: semper enim in somno ea primo occurrunt, quę maxima sunt in vnoquoque genere: quare tandem phantasia fit dæmonis alicuius, aut alterius similis nos opprimentis, vnde excutimur præ timore. Sunt porrò magis & minus timorosa ea, ad quæ magis & minus sumus potentes: alij scalas timent ascendere, quòd minus agiles sint, alij nihil timent, quòd agiles sint, & alij ponti angusto committi expauescunt, alij non. Timidi vero natura sunt, qui frigidi magis sunt, quales mulieres, eunuchi, senes & melancholicorum genus, contra vero audientes magis, qui natura sunt calidi, & multi sanguinis, & spirituum: ea enim est optima animæ dispositio, per quam ipsa

f maxi-

maxime poteſt, & operatur, & reſiſtit: operatur autem & poteſt per calorem: quare quibus is eſt plurimus,& minus confundũtur in periculis, & ſemper cõſilium capiunt, & ſi pars ſanguinis & ſpirituum introrſum fugit, pars tamen multa relinquitur: quare nec tremunt, nec pallent ſicuti alij, & ſe tuentur. Timidiores quoque ſunt cæteris partibus, qui paucorum habent experientiam,multa enim iis vti ignota offeruntur: propter quod pueris maxime infertur timor, experti vero, & ſecuri, & potentes diſtinguere coniuncta cum rebus, pauciora expaneſcunt: ſunt tamen nonnulli,qui, quod experti nõ ſunt, quæ ſubſunt rebus,multa non timent, nondum enim nouere pericula,quę coniungi conſueuere propter quod & qui plura conſiderant, & plura experti ſunt, interdum magis timent, quàm qui ad pauca aduertunt,vt ebrij,& qui natura ſimiles ebriis ſunt.

De admiratione, & ecſtaſi, & riſu.

CAP. XX.

SI vero nouum aliquid vti ignotum offeratur, non tamen phantaſiam faciens imminentis mali, tunc non timor fit, ſed admiratio ſola: nihil enim aliud eſt admiratio, quàm ſuſpenſio animæ, ſeu fixio, & applicatio intenta: nam & tenduntur nerui,& calor,ac vis omnis animæ ad id affigitur, vnde & intentio vocatur. Si igitur ignotum illud vt ſimpliciter ignotum offeratur, tunc inquiſitio ſola fit, id eſt, applicatio animæ ad eam rem, & ad coniuncta cum

cum illa ad quæ mouetur de vno in aliud: quod quomodo fiat, difficultatem non paruam habet: diximus autem de eo in iis, quæ à nobis de intellectione aliàs scripta sunt. Si vero, quod offertur vti ignotum, sub ratione offeratur cuiusdam magnitudinis consueta longe excedentis, sed rei tamen, quam per opinionem veneramur, & amamus, tunc ecstasis vocata fit, hoc est mentis phantasiæque excessus quidam in admiratione, per quam ab omni alia re distracti, immotique reddimur, & insensitiui: quod maxime iis accidit, qui aut vere sancti sunt, aut sibi ex melancholiis videntur: his enim & angelorum choros & Deos videre apparet. Idem & amantibus interdum euenire consueuit ex ingenti intentione in rem amatam, sæpe enim adeo magna est, vt species ea in phantasia perinde moueat, ac si in oculis esset: nihil enim refert ad apparentiam faciendam, siue species deforis veniat ad oculos, siue introrsum: propter quod videre sese putant, & obstupescunt, & extra se fiunt. Si vero res sub ratione magnitudinis oblata sit, sed rerum timendarum, vt Dæmonum, & Manium, tunc affectus supra ecstasim fit, qui nomen non habet, sed ab effectu horror appellatur: horrescimus enim, & rigidi euadimus, admiratio enim tensionem facit, timor frigiditatem, vnde quasi congelati distentique neruos & pilos, immoti stamus.

Noua quoque ea sunt, quæ risum mouere solent. Verum illud in primis sciendum est letitiam omnem cordis spirituum & diaphragma-

tis dilatationem facere, horum autem dilatationem dilatare & musculos, qui à lateribus buccæ sunt, ac facere motum illum oris, qui risus dicitur, qui in natura finem aliquem habet, quo lætitia interna in facie manifestetur: qua de causa, quum aut amicis & familiaribus, aut filiis, & vniuersaliter charis occurrimus, præsertim si vti noui adueniant, ridere solemus, & lætitiam ostendere. Verum hæc non proprie ea sunt, quæ ridicula dicuntur, neque eiusmodi proprie risus est: res autem, quæ proprie risum mouent, sunt in primis nouæ, repentinæ, leues, ac ludicræ, habentes argutiam quandam, & concinnitatem ad aliud, ab his enim maxime ridere solemus: quales sunt facetiæ, & quæ mimi repręsentant, & personati, & extranea quædam subito ac concinno quodam casu facta, vt si quis ad negotia sua intente pergens subito labatur: hæc enim omnia vti noua offeruntur, & propter nouitatem subitam admirationem inducunt: repentina autem esse oportere monstrant facetiæ, quæ quum protenduntur & affectate dicuntur, leporem & salem omnem amittunt, subito enim ferire volunt: leues autem res esse debent, alioqui, si seriæ sint, non risum facient, vt si, qui mimus est sit pater, aut qui labitur, male afflictatur: porrò delectant hæc, quoniam argutiam habent & concinnitatem quandam. Oportet autem scitu facilem esse argutiam, alioqui inquisitionem faciet non risum: quæ igitur eiusmodi sunt, omnia subitam & repentinam admirationem, ac repentinam

nam etiam delectationem faciunt: admirationem quidem, quia vt noua offeruntur: repentinam vero, quia subito oblata: delectationem vero, tum quia cognoscuntur facillime (delectat enim omnis cognitio, vtpote animæ finis, & perfectio) tum quia appositam ad aliud concinnitatem habent: qua de causa & translatio delectare solet: delectatio autem omnis vtpote res læta expansionem cordis facit, hæc autem motum oris, qui risus dicitur. Quòd autem appositam quandam concinnitatem habeant, quæ risum mouent, monstrant & facetiæ, & mimi, & personati: facetia enim omnis arguta est, vnde & sales dicti sunt: mimi vero propter aptam imitationem maxime delectant: personati vero & ipsi imitantur: non omnes autem risum mouent, sed qui per noua quædam, & extranea, quæ quatenus talia, admirationem primo subitam faciunt, mox delectant, si apta sit nouitas. Est autem & in eo, qui cadit, & inopinate labitur, sua concinnitas, quæ delectat: aptissime enim videtur fieri, vt qui intente in rem suam pergit, repente labatur, nullus enim (vt dici solet) poterat illi accidere pulchrior casus. Quis non ridet, qui videat duos monachos super equo aliquo, qui calcitret, & deiicere illos patres velit? nimirum appositissima res est, & facetissimus casus: quòd si periculum aliquod graue iis immineat, iam non risus fiet, sed timor, & pietas, quoniam res seria fit, non amplius iocosa & ludicra.

Est autem risus compositus ex admiratione

& lætitia motus, propter quod & quędam contranitentia in risu est, admiratio enim suspensionem quandam in anima facit, lætitia vero expansionem: qua è re fit, vt, quum producitur risus, non sine molestia fiat: quanquam & alia quoque causa coniungatur, quòd non debitè perflatur cor in illa quasi continua expansione existens. Assimilatur autem risui & is, qui ex titillatione contingit, compressis capitibus lacertorum quorundam, & neruorum, vt coxarum, & plantæ pedis, & subalarum: non est autem proprie risus, sed assimilatur, quoniam & ille mistus est motus ex suspensione & dilatatione cordis repente facti: quod accidit non quomodocunque compressis, & tactis lacertis, & neruis illis, sed leuiter tantum, & per summa, ac subito pressis, & subito etiam dimissis, atque ita alternatim dimotis: ex primo enim contactu & leui pressione quidam veluti horror repentinus accidit, qui ad diaphragma & cor pertingens repentinam contractionem & suspensionem animæ facit, mox subito etiam dimissis neruis illis subito etiam cessat horripilatio & cor ad propriam naturam redit, quod cum delectatione, & gaudio fit, & dilatatione: est autem tam subitus vterque motus, vt simul pede sint suspensio animæ & dilatatio, quod & in risu quoque contingit: propter quod & hic quoque proportionale quiddam risui contingit, non sine molestia quadam. Nemo autem sese ipsum titillat, quoniam subita quædam horripilatio est, quod titillare dicimus, subita autem

tem

tem sit titillatio, & repentina, quum animi imparata, & non aduertente contactus fit, at sese tangente aliquo semper parata, & aduertens anima est alio vero tangente, etiam si aduertere velimus, horror nihilominus fit, quia tam continua non est animaduersio illa, vt tamen non tangatur tanquam de improuiso: cuius signum est, quòd, si intentissime & obstinate aduertamus, aut titillationem non sentimus, aut minorem. Idem accidit, & si quis capillum alteri vellicet non aduertenti, subito enim horrescit, quod nemo patitur, sibi ipsi capillum vellicans. Sunt autem alij ad risum promptissimi, alij duriores: duo enimin risu sunt, admiratio subita rei nouæ, & ludicræ, & delectatio: qui igitur facillime admirantur, ij ex causa hac aptiores sunt ad ridendum, propter quod pueri maxime, & mulierculæ, & plebs facillime ridere solent, grauiores autem, & seueriores, vt viri, & ij quidem philosophi minus in risum ducuntur. Porrò, qui læti natura sunt, aut ex accidenti aliquo facilius in risum mouentur, facillime enim lætis afficiuntur propter dispositionem: quare per naturam iuuenes, & optime sani, & qui sanguinem plurimum habent, & eum dulcem, non biliosum, non melancholicum, maxime ridere solent: ex accidentibus vero dispositi quoque ad risum sunt, qui in lætitia quasi sunt constituti, vt ebrij, & quibus multa adsunt eorum, quæ læta dicuntur, si noua sint: quare, & qui in conuiuiis sunt inter familiares & amicos, quàm plurimum ridere consueuere,

imo ſæpe adeo effuſe rident, vt continere non poſſint riſum, & incontinentiæ notentur: cauſa eſt, (vt Ariſt. ait) quòd ipſa lætitia quaſi riſus quidam eſt, & ij quodammodo in motu ſunt ſemper, res autem in motu poſita adeo promptè impellitur, vt contineri non poſſit: contra autem, qui aut natura, aut ex accidenti aliquo triſtes ſunt, vt melancholici, & quibus amarior eſt ſanguis, & ægri, & iracundi non facile ridere ſolent, quoniam delectari non poſſunt, vnde & aliqui viſi ſunt, qui nunquam riſere (vt de Philippi Imper. filio legitur) qui ob id Agelaſti appellantur. Nunc de ira dicamus.

De Ira. CAP. XXI.

QVòd igitur, quicunque iraſcitur, ex offenſa aliqua iraſcatur, manifeſtum eſt: cognoſcitur autem offenſa & per intellectum, & per phantaſiam. Iraſci autem commune eſt animalibus omnibus, aut perfectioribus, quare & iis per phantaſiam accidit, quatenus commune eſt, iraſci. Non eſt autem ira, quum non iudicante animali ipſo, membrum aliquod recepto nocente aut conſtringitur, aut etiam nocens expellit, ſed tum ſolum, quum animal ipſum iudicat: porrò nec, ſi animal recepta mali ſpecie phantaſiam faciat, aut ſe contrahendi, aut aliter cauendi à nocente, aut etiam propulſandi, quatenus ſeſe à malo defendat, iraſci ipſum dicimus: neque enim aut in tuſſi, aut ſternutamento ira moueri animal dicimus, niſi communi quadam appellatione: quare tum ſolum iram vocamus, quum & odium ſit in rem, quæ offen-

offendit: nec solum odium, sed & appetitus nocendi illi, & quodammodo vlciscendi iniuriam: quod quum per membra exteriora fiat, vt per manus, aut pedes, aut cornua, aut dentes, & id genus alia, quibus natura animalia armauit, necessarium animæ est vires colligere, ac mox demandare ad ea membra, quæ agere debent. Primum igitur quod fit in ira, appetitu nocendi oborto, est collectio caloris circa cor, vbi sedes animæ & vis est, propter quod recte aiunt esse iram sanguinis ebullitionem: hoc enim primo fit, mox, nisi quid impediat, trāsmissio etiam caloris collecti fit ad partes, quæ nocere paratę sunt: prohibent autem quędam eam sępe transmissionem, vt aut timor maioris periculi, aut iudicium, quòd frustra id fiat, aut ratio, & eiusmodi alia: sed hæc accidunt, quare ira per se est appetitus nocendi causæ nos offendendi, ex quo collectio caloris fit circa cor, & transmissio eiusdem per se ad partes, quæ nocere habent. Nocent autem animalia nunc per has, nunc per illas partes, vt cuique promptius est, at homo, quum non aliter nocere potest, lingua iram conceptam monstrat, aut iurgiis, aut imprecatione mali, aut & blasphemiis in Deum, quem causam esse omnium, quę fiunt, in opinione hominum est. Sunt autem alij prōptissimi quidem ad irascendum, tardi autem ad prosequendam vindictam, alij vero tardiores quidem ad irascendum, promptiores vero ad sumendam vindictam: alij ad vtrunque promptissimi, alij ad vtrumque tardissimi. Qui igitur

tristes

triſtes natura ſunt, & omnia fere per diſplicentiam recipiunt, vt ægri, & male affecti, & ex aliis cauſis irati, & quibus bilioſior eſt ſanguis, & melancholici, omnes quidem hi, quòd ex omni cauſa facillime offenduntur, facillime iram concipiunt: tardius autem exequuntur, quicunque ex his timidiores ſunt, & pauci ſanguinis, & frigidioris, tum vero & prudentiores, & rationi parentes magis: contra vero, qui bene valent, & multi ſanguinis ſunt, & lenioris, ſerius quidem iraſcuntur, & non facile, quia omnia fere vel vti læta recipiunt, vel vti minus triſtia: at, vbi de offenſa iudicium fecere, tum promptiſſime iram effundunt, & vlciſcuntur: ad vtrunque vero impigri ſunt, quicunque calidi quidem ſunt, & multi ſanguinis, ſed bilioſi, & amari, aut exuſti melancholici, præcipue autem & irrationales, & ſuperbi: ſuperbi enim ex omni iniuria vel leui magnam iram concipiunt, quod iniuriam non metiuntur, quanta per ſe eſt, ſed quantus ille videtur, cui illata eſt: tardi vero ſunt ad vtrunque frigidi natura, ſed mites tamen, & ingenij haud peruerſi, atque hi obliuiſcuntur etiam iniuriarum, quod non ij faciunt, quibus craſſus, & fibroſus eſt ſanguis, quique inuidi ſunt, & ſuperbi, & praui ingenij.

De Verecundia. CAP. XXII.

VErecundia autem eſt triſtitia de defectu proprio in præſentia alterius, propter quam fit motus ſanguinis & caloris ad eas partes, quæ laborant maxime: laborat autem maxime facies in præſentia alterius, qui indicet defectus

defectus nostros, propter quod & erubescimus, & demittimus oculos in pudore: tristamur igitur, & dolemus ob defectum proprium (vtpote malum.) Nihil autem refert, siue actu fiat defectus ille, siue factus fuerit, aut immineat, omnino enim tristamur, & si nemo sit præsens, tristamur solum, si vero alius, aut plures præsentes sint, non tristamur solum, sed propter præsentiam laborat facies: quasi ferre non potens præsentiam eius, qui nostrum defectum videt: propter quod natura quasi opem latura illuc calorem mittit, calor etiam sanguinem trahit, vnde rubemus. Quod in adolescentibus signum bonum dici solet, signum est enim ingenui animi, cui cura sit defectus proprij, & corrigi sit sperandum: in sene autem verecundia laudari non solet, vtpote qui factus senex, correctus tamen non sit, & virtutem non habeat. Qui igitur arrogantes sunt, & sibi plurimũ tribuunt, cæteros contemnunt, & nihili habent, quíque scelerum & defectuum propriorum curam nullam habent, hi solent inuerecundi esse, propter quod impudentes cum exprobratione quadam nominantur: sunt tamen qui inuerecundi sunt, vel quòd ad defectus proprios non aduertunt, vel non cognoscunt. Timidi vero, & qui alios non nihili faciunt, defectuum autem propriorum curam gerentes, & aduertentes, magis solent verecundia capi. Atque hæc quidem de affectibus animi, & eorum causis, & sympathiis ac antipathiis dicta sint per transcursum.

De aliis quibusdam consensibus phantasia.

CAPVT.

CAPVT XXIII.

QVosdam præterea consensus habet phantasia, quum à memoria quorundam mouetur, aut valde intenta est: quippe alio oscitante & nos pariter oscitamus, si non aduerterimus: quod fit excitata memoria al eius ab oscitatione, tum & facto repente & inaduertenter appetitu eiusdem, quod alias anima vti bonum agnouit, vnde & nos simul oscitamus: nihil enim refert ad faciendum eum motum, an vapores aliqui pigri super musculis sint, vnde appetitus fiat excutiendi, an alio modo, & ex memoria innascatur idem appetitus, idem enim omnino fit: innascitur autem non aduertentibus nobis facta memoria, aduertentibus autem non innascitur phantasia rectum iudicante. Similiter & edente alio acerba quædam, memoria fit & appetitus consimilium, omnis autem appetitus animam mouet, & calorem, anima autem, quæ in membro est, quod appetit, quasi sibi deficiat aliquid in eo, suggerit proportionale quiddam, aut saliuam, aut quod melius indicat: sicut & in Veneris phantasia appetitu facto intenditur virga suggerente anima plurimum spiritus, & dolente membro calor & sanguis concurrit: ad quæ si recte respiciamus, impossibile non existimabimus, quod de prægnantibus dicitur, remanere scilicet in fœtu signa quorundam, quæ ipsæ auidissime appetiuere: siquidem facta ingenti quadam phantasia & appetitu quorundam, anima ex iis, quæ in corpore sunt, proportionale ali-

aliquid

quid mouet præcipue in sanguine, ex quo quum nutriatur fœtus, nihil prohibet signa quædam eius alimenti ita affecti in eo remanere, præsertim coloris, propter quod ea signa rubentia ferè omnia sunt, & exustionem aliquam in sanguine factam ostendentia: fortasse autem & figura cupitæ rei ostenditur, quod in eo proportionali anima etiam figuram mentiatur. Eadem porrò phantasia intenta potest & fascinum inferre, non quidem ab vnoquoque hominum, sed à certis solum, quorum humores & spiritus adeo remoti sunt à natura aliorum, vt penè venena sint: ij igitur concepto in infantem odio intentissime intuentes, spiritus quosdam ex oculis, & tota è facie eiaculantur, qui ad teneros infantis spiritus appliciti eos vti venena sensim absumunt: ex oculis autem, & toto è corpore euaporare insensibilia corpuscula monstrant specula, in quæ mensibus laborantes mulieres inspectant, spurca enim & squallore quodam ac situ obsita redduntur: legimus & familias quasdam fuisse in Creta, quæ laudando fascinum inferebant, quod certe vti possibile recipiendum est: existente enim natura quorundam (vt dictum est) perindeac venenosa, & eiaculatis ex oculis eorum spiritibus perniciosis, nihil prohibet non infantes solum, sed & grandiores fascino affici, laudando autem maxime, quoniam laus propria lætitiam parit: lætitia autem, vt diximus, dilatationem tum cordis, tum & spirituum facit, tum & totius faciei, & præcipue oculorum, vnde aditus quodammodo aperi-

aperitur veneno, quod à fascinatore eiaculatur: qua è re forte enatum est illud, quod præfamur, quum aliquos laudare volumus, bene enim prius ominantes, Verba nostra, dicimus, tibi non noceant: quin & aliqui sunt, qui, dum laudantur, faciem auertunt, non tantum vt indicent molestam sibi esse laudationem, sed vt à fascino caueant, iam enim in opinione est per laudationes fascinum fieri. Vtrum autem & numeri quidam, & figuræ, & imagines sympathias quasdam & antipathias habeant ad amores, & odia, & fascinos, & vtrum verba, & cantationes, & id genus ligent, & soluant, alterius quidem est & temporis, & contemplationis. De ingenio autem eorum animalium, quæ intellectu carent, & quomodo nidos ad alendos fœtus, & telas ad capiendas escas tam artificiosè fabricentur, & alia eiusmodi, nonnulla quidem diximus in iis, quę de intellectione à nobis scripta sunt, nondum autem emissa, neque plane exculta, & digesta: quod faciemus, si vita & ocium suppetet nobis. Atque hæc de sympathia & antipathia rerum, quantum attinet ad contagiones, pro tempore dicta sint.

De quibusdam dubiis à Ioan. Bapt. Rhamnusio scriptis.

CAP. VLT.

HÆc cum iam impressa essent, ac visa à Io. Bapt. Rhamnvsio Illustriss. Consilij Decem Senatus Venetiarum Secretario, vtriusque linguæ peritissimo, & eorum, quæ ad bonas literas & disciplinas attinent, multa per-

docto,

docto, gratulatus ille pro vetere amicitia nobis, simul & nonnulla dubia ad nos perscripsit, & nouas quasdam sympathias proposuit, quarum rationem, si ocium mihi foret, expostulabat, digna quidem omnia, de quibus consideratio haberetur diligentissima. Nam, quum ego causam, quòd in nauigatoria pixide perpendiculum semper in polum spectet, retulissem in montes Ferri & Magnetis, qui sub polo sunt, dubitationem ille non negligendam attulit, primum quidem quòd, qui de subiectis polo partibus scribunt, nulli dicunt montes Ferri, & Magnetis sub polo esse: deinde quòd, & si dentur ij montes, causa tamen ad eos referenda non videtur in nostro mari, quando constet in Ilua insula iuxta Populoniam Italiæ esse Magnetis montes (inde enim erui omnem Magnetem, quo hic vtimur) nec tamen nauium illac prætereuntium perpendicula ad eos montes verti, oportere autem ita fieri, si Magnetis species perpendiculum mouet, propinquissimis existentibus insulæ illius montibus: cur enim non magis moueant, quàm qui remotissimi sunt sub polo?

Ad hæc autem & miras quasdam proposuit antipathias, quarum vna erat, qui fiat vt imposito oleo in charta ita aptata, vt contineat, subiectus ignis oleum quidem calefaciat, chartam autem non. Alia erat consimilem habens rationem, cur & circa pomum circumvoluto tenui linteo, pomum ab igne calefieri cernamus, linteum neç quicquam lædi. Addebat autem

&

& quòd à fulmine nauium malos sæpissime videmus tangi, carinas autem nunquam. Tum & illud quoque quærebat, quæ ratio efficiat, vt feruente, & exundante in aheni saccaro, si butyrum quamuis modicum imponatur, statim subsidat feruor, quo ingēnio vtuntur artifices ad prohibendum, ne erumpat saccarum. Vtuntur & alio ingenio ad idem purificandum quod pariter videri mirum potest: vbi enim coagulari saccarum incipit, proiiciunt in vocatas campanas, tum cretam tenuem cicotriconizant, ac superim ponunt, qua campanæ ostium patet, crassitudine digiti, atque ita saccarum purgant surculis omnibus, & fœculentia omni ad cretam attracta. Hæc sunt, quæ ille nobis examinanda proposuit, quod quidem faciemus à suprascripto instituto nostro non recedentes, vt non proprias & propinquissimas causas assignare nitamur, sed medias & propriis propinquiores, quo possibile nobis sit.

Primum igitur vtrum sub polo sint Magnetis montes, necne, sub ambiguo relinquamus: scimus enim esse, qui scribant planas magis esse eas regiones, de quo Paulus Iouius Episcopus Nucerinus Luculentus historiarum nostri temporis scriptor, circa eam Sarmatiæ partem, quæ Moscouia nunc dicitur, diligentem inquisitionem ab incolis fecit, qui ne eos etiam inueniri montes retulere, qui Rhyphei ab antiquis dicti sunt: meminimus tamen nos quasdam chartas vidisse earum, quas mundi mappas appellant, in quibus sub polo montes notati erant

tierant (qui Magnetis montes inscripti fuerant.) Siue igitur sint, siue non sint ij montes, nihil ad nos in præsentiarum attinet, quando per montes polo subiectos cathenam illam montium intelligimus, qui ad Septentrionem spectant: tanti, & tam vasti, ac Ferri & Magnetis feraces: qui, & si magis distant à nostro mari, quàm Iluæ insulæ montes, potentiores tamen sunt ad mouendum perpendiculum propter abundantiam & copiam Ferri, & Magnetis. Fortasse autem, & qui in Ilua est Magnes, non multæ actionis est in ea minera: multi enim dum in minera sunt, minus valent, quàm extracti, quòd spirituales species sua habeant impedimenta: signum autem parum valere in sua minera Iluæ insulæ Magnetem, quòd tam propinquus quum sit nauigiis illac prætereuntibus, perpendiculum tamen non ad se conuertit. Incalescere autem & feruere in charta oleum, chartam non accendi, communem habet rationem cum lebete, in quo aqua quidem feruet, lebetis fundus friget, & pomo, quod & ipsum calefit linteo illæso. Horum autem omnium causa est antiparistasis: frigida enim sunt aqua, oleum, pomum, propter quod prohibent inter medium calefieri. Sed quomodo calefiunt ipsa, si medium non calefit? actio enim omnis contractu fit, ignis autem non tangit aquam, oleum, pomum, nisi per intermedia lebetem, chartam, & linteum: hæc autem nisi calefiant, tantum calefiant, quantum aqua, & oleum, pomum, non videtur, quomodo calefieri pos-

sint: quòd si calefiant, quo facto igitur per antiperistasim & frigiditatem prohibent, ne intermedia incalescant; Dicendum porosis existentibus lebete, charta, & linteo citissime calorem contrahere aerem, qui in poris includitur, ac per ipsum incalescere aquam: porrò, quicquid aquæ calefactum est, tolli statim, & ascendere, ac loco eius subsidere aquæ partem nihil calefactam, quæ lebetem infrigidat, qua pori non sunt, atque ita continenter fieri, vt aquæ pars cedat, & tollatur, pars succedat, & refrigeret: ita & oleum facit, nam & ipsum actu frigidum est: ita & pomum, quoniam humidum est, & frigidum, & semper pars eius aliqua frigida tangit intermedium, ac calefieri prohibet per certum tempus.

Cur verò Fulmen nauium malos tangat, carinas autem & spondas, quæ iuxta aquam sunt, non, dubitationem maiorem habet, si modo verum est, quod fertur: nam & de Lauro traditur non feriri ipsam à fulmine, quod non satis certum est: eo autem recepto, quòd res ita se habeat, promptior quidem potest esse ratio in Naui, quàm in Lauro: nam antennas feriri à fulmine facile est, quòd altæ sunt, alta autem à fulminibus peti in prouerbio etiam est: causa autem est, quòd fulmen vapor est quidam mistionis fortis, qui in altis gignitur, & extrusus è nube in latus acquirit impetum, quare alta maxime ferit, interdum tamen impetus in ima inclinat: verum, vbi antiperistasim inuenit, aut frangitur, aut & repellitur: dictum est enim supra

pra contrariorum species fugare contraria: igitur iuxta aquas quum descendit vapor, partim quidem frangitur, partim repellitur, quoniam aer aquis vicinus plenus est vaporibus frigidis ex aqua eleuatis, qui tum materiali antipathia, tum spirituali fragunt, ac repellunt fulmen: quare carinas & proximas spondas aut non tangit fulmen, aut fractum non immutat. In Lauro autem vtrum talis antipathia sit, incertum est: illud magis in causa putarim, quod Laurus rotunda admodum est, & corticis densi ac læuis, à quibus omnibus fit, vt incidens vapor non inhæreat, propter quam rationem nec columnas à fulminibus tangi videmus, quòd rotundæ tersæque sint.

Butyrum autem iniectum compescere feruorem saccari dignam habet inquisitionem: idem verò & Oleum facere videamus in pulmenta, si qua corpulentiora sunt, vt in fabæ & ciceris lomenta; feruorem enim & exundant am eorum compescit. Horum autem causa est, quòd duo præcipuè concurrunt, quum feruor exundans fit, alterum est excessus caloris, & vaporum copia breui facta, alterum est obsistentia feruentis rei, si corpulentior sit: multum enim extenditur & in magnas ampullas prius, quàm cindatur, propter quod & dupliciter etiam ompescitur exundantia illa, vllo modo, si ca-orem & vapores frangas, qui extenduntur, uod fit iniectis frigidis vt aqua, alio modo, si sum obsistens ita præpares, vt extendi in maas ampullas non possit, quod faciunt vn-

ctuosa iniecta, diuiduntur enim ipsa ad minimas, & non vltra diuisibiles partes, quæ intermistæ partibus corpulenti humidi prohibent extensionem amplam fieri: extensio enim rarefactio quædam est, rarefieri autem non admodum possunt minima vnctuosi, tum quòd minima sunt, tum quòd tenacis mistionis: quare, quum vndique interposita intermistáque sint obsistenti, faciunt, vt nec ipsum obsistens recipere extensionem possit, nisi paruam, & per paruas ampullas factam: quare exundantia compescitur, & feruor fit per ampullas crebras, & paruas. Vnctuosa autem sunt præcipue oleum, & butyrum, & bene diuisibila in minimas particulas: at butyrum cum saccaro probe conuenit propter dulcedinis, & pinguitudinis sympathiam, quare, & si modicum sit, sufficit tamen ad compescendam exundantiam saccari, quoniam bene miscibile est, & modicum omne in multa partibile. Creta vero imponitur supra campanæ ostium, non quòd ipsa attrahat fœculenta, sicuti magnes ferrum, sed quòd prohibendo exhalationem inclusi ignis & vaporũ, fit, vt penitissime vapores permeent per saccarum, qui mox ascendentes secum ferunt agglutinatas omnes sordities, & sursum impellunt, quæ hærentes cretæ propter tenacitatem sic reddunt purum & syncerum saccarum.

Si igitur per hæc & doctissimo Viro IOAN. BAPT. RHAMNVSIO, & aliis factum est satis, tibi præsertim Cardinalis amplissime, mihi quidem & gaudeo, & gratulor: sin autem & alia desi-

desiderantur, excusabit me horum consensuum & dissensuum natura, quæ adeo in abdito est. Si qui vero laborem nostrum commendabunt, aditúmque & viam per nos apertam his rebus fatebuntur, id omne debebunt tibi.

Hieronymi Fracastorij DE CONTAGIONIBVS, ET CONTAGIOSIS MORBIS, & eorum curatione

LIBRI III.

Quid sit Contagio. CAP. I.

NVNC autem de Contagione prosequamur, cuius gratia tot de sympathia & antipathia rerum quæsita sunt, ab iis incipientes, quæ vniuersalia magis videntur, & aliorum principia. Quòd igitur contagio sit quædam ab vno in aliud transiens infectio, vel ipsum nomen ostendit: in duobus enim semper contagio versatur, siue illa duo diuersa sint, siue duæ continuæ vnius partes: verum, quæ inter diuersa fit, simpliciter & proprie contagio dicitur, quæ vero inter duas vnius partes, non proprie, sed quodammodo. Videtur autem & consimilis es-

se in vtroque infectio, & cui contagio fit, & à quo, tùm enim contagionem factam dicimus, quum simile quoddam vitium vtrunque tetigit; quam ob rem, qui hausto veneno pereunt, infectos quidem fortasse dicimus, contagionem autem accepisse, minime: & in aere quæ simpliciter putrescunt, lac, & carnes, & reliqua corrupta quidem vocamus, non auté contagionem passa, nisi & aer ipse corruptus consimiliter fuerit: de hoc autem diligentius in sequentibus inquiremus. Videtur autem actio omnis & passio aut circa reru substantiam fieri, aut circa accidentia: contagioné auté accepisse quempiá non appellamus, quod calefactus ab alio fuerit, aut factus vitiosus, nisi per trásumptioné: quapropter videtur contagio consimilis quędam infectio secundum substantiam. Vtrum igitur, quum domus incendio vicinæ ardet, contagionem vocemus? at certe neque hoc contagio est dicenda, nec in vniuersum, quum totum ipsum corrumpitur primo secúdum quod totum est, sed tum magis, quum in particulis minimis & insensibilibus quædam infectio fit, & ab illis incipit: quod & nomen infectionis ostendit, infectum enim vocamus, non corruptum, qua totum est, sed quodammodo, & circa insensibilia: totum autem voco ipsum compositum, particulas verò minimas, & insensibiles voco eas, ex quibus compositio fit, & mistio. Exustio igitur circa totum ipsum fieri videtur, contagio autem circa particulas componentes, quanquam & ab iis mox corrumpatur & totum ipsum; propter quod &
misto-

istorum passio quædam videtur contagio. Quoniam autem dupliciter corrumpuntur, & tereunt mista, vno modo per aduentum contrarij, sub quo consistere non potest eorum forma, alio modo per dissolutionem mistionis, ut in putrefactis contingit, dubitationem fortasse habet, vtro modo contagio fiat infectione particulis minimis illata: ad hæc autem & quanam sit hæc infectio, vtrum corruptio earum particularum, an alteratio sola, & quid demum patiantur: quare & illud potest dubitari, vtrum contagio omnis sit putrefactio quædam. Quæ omnia manifestiora quidem fient, si contagionũ differentias primas, & earum causas in primis perquisiuerimus: nunc, si licet aliquo modo contagionis rationem subfigurare, dicemus contagionem esse consimilem quandam misti secúdum substantiam corruptionem, de vno in aliud transeuntem infectione in particulis insensibilibus primo facta.

De prima contagionum differentia.

CAPVT II.

TRiplex autem videtur esse prima contagionum omnium differentia: alia enim contactu solo afficiunt, alia præter hoc & fomitem quoque relinquunt, & per ipsum contagiosa sunt, vt scabies, phthisis, areæ, elephantiasis, & id genus: fomitem appello vestes, ligna, & eiusmodi, quæ incorrupta quidem ipsa existentia conseruare nihilominus apta sunt contagionis seminaria prima, & per ipsa afficere: nonnulla

porrò sunt quæ non contactu solo, nõ solo fomite, sed & quod distans etiam transferũt contagionem, vt pestilentes febres, & phthisis, & lippitudines quædam, & exanthemata illa, quæ variolæ vocantur, & similia. Videntur autem ordine quodam se habere hæc: nam, quæ ad distans faciunt contagionem, ea & fomite & contactu afficere consueuere: quæ vero fomite contagiosa sunt, eadem & contactu contagiosa sunt, ad distans autem non omnia, at contactu omnia: quapropter & simplicissima est, & natura prior ea contagio, quæ solo contactu afficit, quare & de ea primo agemus, inquirentes, quomodo fiat, & per quod principium, mox & de aliis, vt videamus an omnium sit commune quoddam principium, an diuersum in singulis, & quid proprium habeat vnaquæque.

De contagione, quæ solo contactu afficit.

CAP. III.

VIdetur autem, quæ inter fructus contagio versatur, maxime eiusmodi esse, quæ solo contactu afficiat, vt vuæ ad vuam, & pomi ad pomum, quare quærendum est, quodnam eius infectionis principium sit: quòd enim tangentia sese isthæc afficiantur, marcescente aliquo illorum primo, manifestum est, quo autem principio, non manifestum: quoniam autem primum, vnde omnis infectio in alia transit, putrefactum fuit, censendum est & secundum quoque consimiliter putrefactionem concepisse, si quidem contagio consimilis erat in vtroque infectio. Est autem putrefactio dissolutio quædam

dam

dam mistionis calido innato euaporante, atque humido: eius vero euaporationis principium semper est aliena caliditas, siue ea in aere sit, siue in circumfuso humido: igitur quod in vtroque est principium putrefactionis, idem & contagionis principium erit, caliditas scilicet extranea: sed ea in primum aut ex aere accessit, aut ex alio, & contagio nondum dicitur: in secundum autem accessit ex iis particulis insensibilibus, quæ euaporant è primo,& iam contagio est, quoniam similis est in vtroque infectio: potest autem euaporans è primo calidum in secundum facere, quo aer in primum, & similiter putrefacere, imo magis propter analogiam.

Quoniam autem, quæ euaporant è primo particulæ, aliæ quidem sunt calidæ & siccæ,vel per se, vel ex commistione, aliæ sunt calidæ & humidæ similiter vel per se, vel ex commistione, videntur quæ calidæ sunt & siccæ, aptæ quidem exurere magis, putrefacere autem minus, quæ vero calidæ & humidæ sunt, è contrario putrefacere aptæ magis,exurere vero minus:humidum enim partes eius, quod tangit, emollit,ac laxat, benéque separabiles reddit,calidum autem sursum tollit, ac separat, vnde dissolutio mistionis fit euaporante calido & humido innato, quæ putrefactio erat: quapropter existimandum est calidas & humidas particulas aut per se, aut ex commistione humidas, quæ euaporant è primo, esse principium & seminarium eius putrefactionis,quæ in secundo fit: dico autem humidas ex commistione, quoniam in euapora-

porationibus, quæ contingunt in putrescentibus, misceri vt plurimum accidit particulas minimas ac sic principia fieri tum generationum quarundam, tum & corruptionum nouarum: aptissima autem est ad putrefactiones & contagiones inferendas ea commistio, quæ è calidis fit cum humidis. In fructibus igitur quæ contagio accidit, per hæc principia fieri putandum est, at vero & in aliis quoque omnibus, quæ putrescentia sese tangunt, si analoga sint, idem euenire, & per idem principium existimare par est: principium autem sunt particulæ illæ insensibiles, quæ euaporant, calidę quidem, & acres, sed humidæ commistione, quæ deinceps seminaria contagionum dicantur.

De contagione, quæ fomite afficit. CAP. IV.

VTrum autem & ea, quæ per fomitem contagionem afferunt, per hunc modum & per idem principium fiant, dubitationem habet: quoniam principium, quod est in fomite, alterius naturæ videtur esse, siquidem, vbi in fomitem secessit à primo infecto, illic diutissime perdurare inseruaríque incorruptum potest: vt admirationem non paruam præbeant, quæ & phthisici, & pestilentes tetigere, lectuli, vestes, ligna, & id genus, sæpissime enim vidimus virus illud per duos & tres annos seruatum: at particulæ, quæ è putrescentibus euaporant, nullæ tam diu perdurare posse videntur: sed profecto propter hanc causam nemo putare debet non idem esse principium, quod in fomite est, cum iis quæ solo contactu afficiunt, quan-

quando particulæ, quæ euaporant è primo, eædem & in fomite pariter referuari possunt, atque ita seruatæ, idem facere, quod & tum fecissent, quum euaporarunt è primo. Quòd autem tam diu perdurare seruaríque possint in fomite, si quis persuaderi vult, & minus admirari, debet se in consimilibus exercere: nónne videmus alienum odorem in ligno, & vestibus, & aliis per multum temporis asseruari, nec nuda quidem illic qualitate, & sine subiecto existente, sed corpusculis magis cum ea minimis, atque effugientibus visum? quid de fuligine & fumo dicemus in parietibus obducto? nónne & hæc ex minimarum particularum admistione tinctura fit, quæ diutissime durare incorrupta consueuit? ac talia certe infinita alia sunt, quorum omnium rationem si quis forte requirat, è duobus dicimus maxime dependere, quorum alterum est subtilitas, alterum est fortitudo & constantia mistionis: propter subtilitatem igitur penetrant, & in foraminibus quorundam conduntur, vnde neque aeri subiecta sunt, neque multis extrinsecarum alterationum: propter validam autem mistionem durare possunt aduersus multa. Est autem valida & fortis mistio duplex, altera in duricie consistens, vt ferri, lapidum, & eiusmodi, quorum insensibilia minima annos per multos viuunt, altera in lentore quodam, & multa elaboratáque mistione constituta: dura igitur & si non sunt seminaria contagionum, at lenta elaboratáque esse possunt: est autem laborata mistio, quæ è valde minimis

nimis fit bene inuicem agitatis (vt in iis, quæ de sympathia diximus:) accidit autem talem mistionem fieri in euaporationibus illis, quæ conclusæ sunt, vbi non dispergitur, quod euaporat, sed valde agitatum minutissime commiscetur, quod si lentorem quoque accipiat, & valida mistio fit, & apta seruari in fomite: cuius signum est, quòd quæcunque per fomitem afficiunt, omnia lenta, glutinosáque conspiciuntur: & propter hoc sola ea, quæ talia sunt, fomitem habere possunt: quæ autem lenta non sunt, sed aut in sicco per se consistunt, aut multo aqueo abundant, aut apta citissime alterari, ea quidem putrescentia contagiosa esse possunt ad id, quod tangunt, fomitem autem non relinquunt, quod vel non adhærescant, & glutinentur, vel cito alterentur: propter quod marcescentes fructus contactu quidem afficiunt, fomite autem non, plurimo enim aqueo abundant, & quod euaporat lentum non est, lenta verò agglutinantur quidem, & resident in iis, quæ tangunt, & propter fortem mistionem non facile alterantur: quòd si analoga sint, cum eo, quod tangunt, statim contagionem inferunt, si vero non analoga fuerint, &, quod tangitur, non aptum quidem est affici ipsum, sed seruare tamen seminaria, tum fomes fit, & nactum mox aliquid, quod analogum cum primo sit, non aliter inficit, ac & primum fecisset: nihil enim refert, siue aliquid statim tangat, siue mediante alio. Non sunt autem apta omnia, vt fomites fiant, sed solum quæ foraminulenta

sunt

sunt, & calida, aut parum frigida: in iis enim & condi possunt seminaria contagionum propter foramina, & non alterari neque ab ipso fomite, neque ab extrinsecis, nisi ea plurimum excedant, propter quod aduersum ignem non defenduntur: igitur neque ferrum, neque lapides, & eiusmodi frigida & non foraminulenta idonea sunt, vt fomites fiant, lana vero, & panni, & lignorum multa, idonea magis sunt. Quòd igitur, & quæ fomite afficiunt, commune principium habeant, & communem inficiendi modum cum iis, quæ contactu solo, ex his manifestum esse potest: differunt autem mistione, quòd his quidem fortis & lenta sit, in illis debilis, & non lenta, & propter hoc alia fomitem relinquunt, alia non.

De contagione, quæ ad distans fiat. CAP. V.

MAiorem autem tum admirationem, tum dubitationem præbent ea, quæ non contactu solo, non solo fomite, sed & ad distans etiam cōtagionem faciunt. Lippitudinis genus est, quo qui laborat, omnes solet inficere, qui in ipsum spectant: notissimæ sunt & pestiferæ febres, & phthisis, & alia multa, quorum labe cohabitantes, quanquam ne etiam tangant, coafficiuntur: horum igitur quæ natura sit, & quo pacto id vitium propagetur, dubitatio non parua est: quapropter accuratissime de hoc est inquirendum, quoniam maxima pars hæc est eorum, quæ inuestigamus. Videtur autem contagio hæc & alterius natura esse, & per illud principium fieri: primum quidem quia pestife-

tarum febrium nonnullæ sunt, quæ horis decem, aut duodecim perdunt, ægro nihil caliditatis, nihil frigiditatis sentiente. Præterea, si lippus alium lippum reddit, alterius quidem naturæ videtur affectus iste, quoniam visio non per caliditatem, aut frigiditatem fit, sed per vocatas species & simulachra rerum. Porrò subita & penè momentanea penetratio harum contagionum idem prorsus ostendit, statim enim & ictu (vt dicitur) oculi penetrant per totum animal, & necant, quod nulla alia qualitatum notarum tam prompte facere potest, quòd contrarium habeant. Adde quòd, si à notis qualitatibus fieret hæc contagio, ad debilius quidem, & minus resistens semper propagaretur, quod certe fieri non videmus, quando sæpe id, quod debilius est, aut nihil, aut minus patitur: vt oculos quidem phthisis non carpit teneriores, delicatioresque existentes, pulmones autem corripit. Postremò, quum hæc contagio vndique, & ad omnem partem feratur, imitari quidem videtur spiritualium motum, qui in orbem fit: corpora verò, quæ notis qualitatibus constant, vnum tantum motum habent, sursum, aut deorsum, quare alius impetus, alia vis esse videtur harum contagionum, & venenis, aut Catablephæ animali assimilari, non autem reliquarum contagionum modum & naturam sequi.

Quòd causa contagionum, quæ ad distans fiunt, reducenda non sit ad proprietates occultas.

CAP. VI.

Qui

QVi igitur occultas proprietates inducunt, paruo negotio ab his sese difficultatibus extricant per pauca rationem omnem earum contagionum ad hasce proprietates referentes: quod & in aliis multis omni solicitudine liberi & securi factitant: bene igitur erit de his proprietatibus breui quædam percurrere; simul enim & illud aperietur, quodnam esse possit harum contagionum principium. Supponendum autem est nobis, quum decem sint rerum omnium genera, actiua tamen principia esse tantum substantiam & qualitatem: constat enim neque quantitatem, neque ad aliquid, neque vbi, neque alia (vt summatim dicamus) effectiua esse, nisi per accidens: porrò substantiam per se nihil aliud facere: nisi locales motus sursum, deorsum, rarefactionem, & condensationem, & circularem, hi enim à forma rerum fiunt, reliquæ verò actiones à qualitatibus proueniunt. Qualitatum verò aliæ materiales dicuntur, calidum, frigidum, humidum, siccum, lux, odor, sapor, & sonus: aliæ spirituales vocantur, quæ species sunt, & simulachra materialium, siue sint cum iis vniuocę, siue non, vt lucis lumen, saporis vero, & odoris, & soni species nomen non habent, nisi saporimen, & odorimen, & sonimen velimus effingere, sicut à luce lumen: similiter & caliditatis, & frigiditatis, & aliarum species nomen non habent, constat autem eas esse tum ex sensibus, tum ex intellectu. Quòd igitur materiales qualitates multa possint efficere, manifestum est: nam pri-

mæ quidem vocatæ omnia generant, & alterant: secundæ vero appellatæ lux, odor, sapor, & sonus nihil quidem inter se agunt, quoniam contraria non sunt, sensus tamen mouent, sed & hoc iis mediantibus quæ spirituales vocantur: harum vero spiritualium, quòd actio multa sit, & vis in natura, similiter est manifestum (vt in iis diximus, quæ de rerum sympathia & antipathia scripta sunt) nam & sensus, & intellectum mouent, & principia sunt motionum in animalibus: deinde & motus locales videntur facere attractionem, & fugam, nonnullæ etiam & primas qualitates producere, vt lumen, quod calorem gignit. Hæc igitur quum ita sint, quærimus quidem ab iis, qui occultas proprietates inducunt, quando actio omnis vel à substantia fit, vel à qualitate materiali, aut spirituali, quonam principio dicant actionem hanc fieri, qua contagiones produci videmus. Ac certè si à substantia, & forma fieri asserant, quid oportebat occultam proprietatem vocare? sed vocent, vt lubet, nihil tamen ea forma facere poterit, nisi locales motus sursum, deorsum, rarefactionem, & condensationem, contagionem autem non, quæ per se localis motus non est, sed magis quorundam corruptio, & quorundam generatio. Si vero qualitate aliqua fieri dicant, siquidem materiali, nihil ignotum assignabunt, nisi forte ignotum quoddam qualitatum genus effingant, quod nec caliditas, nec humiditas, nec siccitas sit, quod certe effingi non potest: si autem spiritualem aliquam qualitatem in causa ponant,

poterant

poterant quidem notiori saltem vocabulo vti, & statim dicere spirituale aliquod contagiones hasce producere. Sed certe neque hoc adducere pro causa possunt, primum quia spiritualia hæc tam diu solum durare consueuere, quam diu præsens est illud, à quo effluxere, nisi forte fuerint in intellectu, at quæ ad distans faciunt contagionem, absente etiam primo perdurant nihilominus & in fomite, & in aere, quinimò de loco ad locum feruntur trans etiam maria, quod signum est corpus esse, quod & defertur, & perdurat, longe à primo se habens. Quòd si dicant corpus vtique esse hoc, quod de loco ad locum fertur, agere tamen per spiritualem qualitatem, profecto & ad non necessaria recurrunt, & inconueniens assignant: si enim recte definita contagio est, oportet tale in secundo fieri, quale in primo fuit, & idem esse in vtroque principium, idémq; & in quarto, & quinto, & in aliis, quæ contagionem recipiunt: tale autem non potest facere vllum spiritualium per se, per accidens quidem nihil prohibet spiritualia enecare, & dissoluere etiam mistionem aliquam fugādo quædam contraria, quod & fœtor facere potest, & Cathablephæ animalis aspectus (vt dictum in sympathiis fuit:) generare autem tale in secundo, quale in primo fuit, non possunt spiritualia, generatio enim omnis per primas fit qualitates. Oportet autem in hisce contagionibus non putrefactionem solum fieri, sed à primis seminariis & alia quoque gigni, & propagari, quæ

ipsis similia natura sint, & mistione,non aliter, quàm spiritus in animali è sanguine solent alios sibi consimiles generare,quod spiritualium nullum efficere per se potest: quam ob causam & in contagionibus, quæ ad distans fiunt,idem esse commune principium, & eundem inficiendi modum per qualitates notas censendum est, quod & Arist. & Galen. existimasse sine dubio videre possumus. Differunt autem harum contagionum seminaria & ab iis, quæ solo contactu afficiunt, & ab iis, quæ fomite solo:sed primum dicamus, quo pacto ad distans ferri possint, & quomodo in orbem moueri videantur, & qua ratione vim tantam sortita sint, & tam cito penetrent, & quales sint earum analogiæ, tum demum, quàm differentiam habeant ad alia seminaria, diffiniemus.

Quomodo seminaria contagionum ad distans ferantur, & in orbem.

CAP. VII.

Ergo illud in primis inquiramus,quo motu agantur seminaria illa contagionum, quando longe,& ad eos, qui distant,ea ferri manifestum est, quod multi adeo mirantur. Est autem inter prima respiciendum ad consimilia, quo minus admirari possimus: quis putaret è cepe & alio lacrymas nobis vel è longinquo elici, è pipere, iride, ptharmica sternutamentum, è croco, solano stricno somnum consiliari è tractatione metallicorum apoplecticum hominem fieri? exhalant nimirum ex omnibus his,

ac

ac circumquaque feruntur insensibilia corpora quorum diuersæ actiones sunt, & facultates: manifestissimum autem hoc apparet in iis, quæ corrumpuntur, & putrent. Principium autem motus eorum corpusculorum ad omnes partes, partim quidem per se est, partim ab alio datur: per se igitur euaporatio omnis sursum fertur, quod & in fumo & aliis multis spectari potest, si quis nesciat euaporationem omnem calidam esse: ab alio autem accidit & in latus, & deorsum postremo pelli: quod præcipue duabus de causis euenit: altera est obsistentia aut aeris, aut tabulatorum, & eiusmodi, in quæ incidunt, quæ primum exhalant, partes: vbi igitur vltra ferri non possunt, pelluntur quidem & in latera ab iis, quæ succedunt, & hæc ab aliis, donec accidat repleri totum: altera causa est aer ipse, qui euaporationem omnem, si tenuis sit, & bene solubilis, diuidit vsque etiam ad minimas & non vltra diuisibiles partes: ea enim est elementorum, & liquidorum omnium natura, vt situm conuenientem quærant, quantum possibile est: conuenientissimus autem situs est, quum partes continuæ inter se sunt, aut, si continuæ esse non possunt, minus tamen inter se distent, quo possibile sit: sic enim minorem violentiam sustinent, vt in iis diximus, quæ de sympathia tradita sunt: qua de causa aer continenter eam euaporationem diuidit magis, & magis, donec ad eas veniat partes, quæ non vltra diuidi, & separari possunt: facta igitur innumerabili illa diuisione multum aeris

repleri accidit, & circumquaque misceri, quod & in fumo manifestissimum est videre: propter has igitur causas, & quæ circa contagiones contingunt euaporationes, circumquaque feruntur, & aeris multum occupant, quoniam exhalatio omnis multum diffunditur, magis autem sursum, & primo, sed tamen mox & ad latera, & postremo deorsum accidit ferri: ac sic & cohabitantes possunt inficere seminaria hæc, & non solum in fomite, sed & in aere per certum tempus seruari, diutius autem in fomite. Quo autem modo fiat, vt tam paruæ quantitatis existentia non alterentur saltem medio in aere exposita; priorem habet dubitationem: nam quæ tam fortis esse mistio potest in tam parua particula, vt in aere diu consistere valeant, præsertim, quæ in duricie non consistunt; sed certe; quæ lenta sunt, & glutinosa, quanquam paruissima sint, possunt quidem si non omnino tantum, quantum dura, viuere, at paulo minus possunt. Dura quidem propter tria resistunt alterationibus maxime; & quod in pauca quantitate plus habent materiæ; & quod propter terram plus habent frigiditatis, & quod partes non bene subtiliari & rarefieri possunt propter densitatem: quod fieri oportet, si caliditas induci debet: priora igitur duo & si lenta non habent æque, ac dura, attamen in parte habent & ipsa: tertium vero habent non minus, quàm dura, hoc est difficultatem subtiliationis propter partium tenacitatem, & quòd mistio è valde minimis constat: tenacitas enim facit, vt

pars

pars non facile secedat à parte, mistio vero è quàm minimis facta bene vnitis aduersus alterationales omnes valet: quoniam si ratefieri oporteat, statim præsto sunt partes terræ, quæ prohibeant, iuxta quodlibet minimum sitæ, si vero densari necesse sit, præsto sunt ignis partes propter propinquitatem, quæ similiter obstent: qua de causa non solum dura, sed & lenta sese defendunt ab alterationibus multis, si mediocres sint, magnas autem non ferunt: propter quod & ab igne absumuntur seminaria omnium contagionum, & ab aqua etiam frigidissima franguntur. Quòd si curiosior quispiam illud quærat, cur intrinsece saltem non alterentur hæc seminaria, quum è diuersis sint mista, sciat ille non esse hanc solis seminariis propriam quæstionem, sed & aliis multis communem, vt piperi, calci, euphorbio, pyriti lapidi, & metallicis, & aliis pluribus, quæ quum è diuersis sint mista, alterationem tamen nullam intrinsecus, aut nullius momenti patiuntur, sed annos multos immutata perseuerant, vt mirum sit lapides annos mille, & duo millia durare. Causa omnium est, quòd mistio, quæ è diuersis fit, ad tam minimas particulas redacta est, quòd propter paruitatem excessum non habent particulæ inter se illum, qui requiritur ad agendum: qua de causa dum mistio illa eo pacto perstat, dum igneæ partes separatæ sunt, & dispersæ, sepultæque in aliis, alteratio nulla introrsum fit: quare & piper, & euphorbium, & reliqua tractata manibus frigida sentiuntur: at

vbi casu aliquo mistio illa soluitur, & mutatur, & partes, quæ eiusdem rationis sunt, in vnum coeunt, & maiorem quantitatem, & potentiam ad agendum acquirunt, tum actu fiunt, & agunt iam: vnde & calx, & piper, & euphorbium iam calida percipiuntur: quum prius potentia solum calida essent, actu vero aliter se habentia: propter eandem causam nec seminaria intrinsecus sese alterant, quanquam è diuersis constent, vtpote mista. Quòd autem in tam pauca quantitate vis multa inesse possit, declarat fulgur, quod non aliud est, quàm vapor: declarant & euphorbij & piperis, & similium particulæ minimæ & effugientes visum, quibus tanta vis à natura tributa est: adeo refert ignem in materia densa contineri, quanquam parua sit. Talia quoque sunt seminaria contagionum, omnia enim acria per se sunt, quanquam in lentore constituta, quæ & ipsa actu fiunt à calore animalis subtili ante eam mistionem, & vniente partes consimiles: talia autem ad humores & spiritus non paruam potentiam habent, quare & perdere etiam possunt paucis horis, si ad spiritus analoga sint: de quo mox largius dicemus. Eadem & ex oculis lippientibus eiaculari possunt in alterius oculum & consimilem infectionem inferre, quæ visio quidem non est, sed vitium in oculo. Quòd autem in animal penetrent & nonnulla citissime nemo mirari debet, si modum quo ingrediuntur, consideret: ingrediuntur autem è paruis poris, & venis, & arteriis in maiores, & ab his

his in alios, sæpe etiam vsque ad cor. Vnus penetrationis modus est per propagationem & quasi solobem: prima enim seminaria, quæ adhæserunt è vicinis humoribus, ad quos habent analogiam, consimilia sibi alia generant, & propagant, & hæc alia, donec tota humorum massa & moles afficiatur. Alius modus est per attractionem, quæ intro fit tum inspiratione per anhelitum, tum venarum dilatatione: simul enim cum aere, qui attrahitur, ingrediuntur commista contagionum seminaria, quæ vbi introducta sunt, non eadem facilitate regrediuntur per expirationem, qua ingressa per inspirationem fuere, quoniam agglutinantur humoribus & membris, & nonnulla etiam spiritibus, qui contrarij speciem refugientes, secum & inimicum ad cor ferunt: non enim dicendum est (vt quidam aiunt) venena & contagiones præcipue cor petere, atque aggredi, vti inimicum, quasi cognitio & voluntas iis insint.

Tardius autem penatrant, quæ per se minus acria sunt, aut in lentore multo sepulta, & analogiam habentia ad crassiores humores, & quæ per venas trahuntur, celerius autem, quæ per anhelitum, & quæ subtiliora sunt: & acrimoniæ maioris, ad spiritus autem analoga. Forcasse autem & alius est penetrationis modus: omnis enim euaporatio de angusto in amplum facillime diffunditur: quare, quum minores & angustiores sint venæ, quæ circa summa sunt, maiores vero continue, quà versus

coritur, inde fit, vt & contagio quàm facillime ex angustis venis in amplas diffundatur, vbi etiam maior est calor, atque ad cor etiam feratur, nisi quid obstet. Quòd igitur, & quæ ad distans fit contagio, per idem commune principium fiat cum aliis, & per eundem modum, & quo motu feratur, & quomodo penetret, & tantam habeat vim, hactenus dictum sit: quomodo autem particulari & propria quadam natura ab aliis differat, nunc dicatur. Ab iis igitur, quæ solo contactu afficiunt, differre videtur, quòd hæc in forti mistione constituta videtur & lentore quodam, illæ vero non: ab iis vero quæ fomite solo & contactu inficiunt, differunt eæ, quæ ad distans protenduntur, quòd validior adhuc mistio iis inesse videtur, & subtilitas maior, propter quod & penetrant magis, & maiorem actionem habent. Fortasse autem & antipathia ad animal his est, non ea solum, quæ materialis dicitur, sed & spiritualis etiam, quæ spiritus potest fugare, & calorem, qui humorum mistionem continet, propter quod & maxime potest putrefactionem inferre, de quo etiam mox dicemus.

De analogia contagionum. CAP. VIII.

Contagionum autem analogiæ multiplices quidem sunt, & maxime admirandæ: pestis quædam est arborib. aut satis, animalium nulli obest: contra quædam tangit animalia, satis & arboribus parcit: & inter animalia, hęc hominem carpit, illa boues, illa equos, aut alia: sed & in eadem specie, quæ pueris & iuuenibus est

contagio, senum neminem lædit, & è contrario: nec quæ mares, semper etiam mulieres attingit: promiscue vero alij certas pestes sensere, alij non: & alij inter pestilentes illæsi versantur, alij non. Inter membra porrò est & sua analogia. Lippitudo nulli membro nocet nisi oculis: phthisis vero non oculis, quanquam delicatioribus, sed pulmoni: Alopeciæ & Achores caput solum tentant. At vero & in humoribus quædam vni est contagio, alij non, quædam omnibus, aliæ spiritus præcipue perdunt: quorum omnium admiranda quædam ratio est, assimilantur autem & aliis multis, de quibus omnibus diximus in iis, quæ de sympathia, vbi etiam communes causas perquisiuimus, quæ vel ad rationem agentis referuntur, vel materiæ, vel applicationis, propter quæ non omnia agunt in omnia, sed certa in certa solum, quæ analoga dicuntur. Particulares autem, & proprias analogias nec institutum nostrum est dicere, nec prudentis inquirere: sat enim in præsenti sit, si non proprias & propinquissimas causas: at medias tantum sciamus, & ad proximas nitamur, quantum pro subiecta materia dabitur.

Vtrum contagio omnis putrefactio quædam sit.

CAP. IX.

NVnc illud inquiramus, vtrum omnis contagio putrefactio quædam sit, & an omnis putrefactio contagiosa. Videtur autem putrefactio omnis contagiosa, aut simpliciter, aut saltem ad continuam partem: ad aliud vero contagiosa non omnis est, quoniam ad agendum

dum multa, vt diximus, requiruntur, Omnem autem contagionem in putrefactione quadam consistere dubitationem fortasse habet, quoniam rabies contagio quædam videtur, putrefactio autem non similiter & vinum, quum acescit, ab alio contagionem quandam pati videtur, putrefactionem autem non: nam quum putrescit, tum & fœtet: & ingustabile est, acetum vero suaue est, & putredinibus etiam resistit: sed certe & eæ putrefactiones quædam sunt existimandæ. Verum illud circa putrefactiones est intelligendum, quod interdum sola misti dissolutio fit & sola euaporatio humidi, atque innati caloris, generatio autem noua nulla cõsequitur, atque hæc simplex putrefactio dicitur: interdum in ipsa euaporatione simul & generatio aliqua prouenit aut animalis, aut alterius quod formam vnam & certam habet, & mistionis rationem, ac digestionem suam. In quibus igitur simplex fit putrefactio, generatio autem nulla, & fœtor fit, & abominabilis sapor propter causam, quæ in sympathiis dicta est: vbi vero generatio aliqua intercidit, & digestio ordóque partium pro certa forma, tum sæpe neque fœtor fit, neque abominabile quicquam: igitur & quandoque quidem simpliciter putrescit, marcorem contrahit, & ingratum, ingustabiléque est, interdum non simpliciter putrescit, sed & simul generatio aliqua sequitur, vt aceti: euaporante enim quod dulce atque aereum est, relicto multo terreo subtili adusto cum plurimo aqueo, mistum illud fit, quod ace-

tum

tum vocamus, cuius & forma sua est, & digestio, & ordo partium, & sapor, & odor. Quod autem præcedat putrefactio aliqua prior, declarant & lac & pituita, quæ quum putrescere incipiunt, statim acescunt. In rabie quoque putrefactionem quandam accidere censendum est facta contagione ab alio: latet autem nos, quoniam duæ in viuo animali putrefactiones fiunt, non admodum manifestæ sunt: verisimile est autem ita se habere, quoniam & canes, quum rabiunt, febre quadam corripi solent. Si igitur in omnes contagiones inductio fiat, omnes quidem in putrefactione quadam consistere videbuntur: quod & ratio quoque persuadet, quoniam nulla alia euaporatio aptior esse videtur ad contagiones inferendas, quam quæ in putrefactionibus fit.

Quoniam autem diximus contagionem esse in insensibilibus particulis, primo quærat fortasse quis, vtrum particulæ illæ corrumpantur quidem, an alterentur solum: ad quos dicimus, quantum quidem sufficit ad putrefactionem faciendam, non necesse esse corrumpi particulas ipsas, sed alterari solum, quatenus dissolui mistio possit, & euaporare calidum cum humido innato, nihil tamen prohibet & corrumpi etiam, sed non necesse est, quatenus attinet ad faciendam putrefactionem.

Quoniam autem putrefactiones omnes ad continuam saltem partem consimilem putrefactionem inferre aptæ sunt, si omnis quid

quidem contagio putrefactio est, videbitur quidem contagio simpliciter & communiter dicta, putrefactio quædam consimilis de vno in aliud transiens, siue continuum illud sit, siue diuersum: verum hæc non est ea, quæ proprie contagio dicitur, sed illa, quæ inter diuersa versatur: quòd & si etiam maxime proprie velimus contagionem considerare, quæ in morbis spectatur, & non solo contactu afficit, erit quidem contagio, consimilis de vno in aliud transiens putrefactio, cuius seminaria actionis multæ sunt, in forti ac lenta mistione cònstituta, ac ántipathiam ad animal habentia non solum materialem, sed & spiritualem etiam: ex qua definitione ratio omnium eorum manifesta est, quæ circa contagionem videntur.

Cur morborum alij contagiosi sint, alij non, & contagiosi cur lenes sint. CAP. X.

IN primis igitur cur morborum alij contagiosi sint, alij non, & quomodo fiat, vt alij ardentiores quum sint, & grauiores, nullam tamen inferant contagionem, alij vero placidiores, mitioresque existentes contagiosi plurimum sint, quæramus: quod certe dubitationem quandam habet: si enim contagio vim & actionem sequitur, qui acutiores sunt morbi, viderentur magis contagiosi: si vero adustionem sequitur contagio (vt multi medicorum putant) similiter viderentur, qui ardentiores sunt, contagiosi magis, quòd si putrefactionem multam sequitur contagio, in pluribus quidem multa putrefactio fit, contagio autem nulla. Ergo mor-

morborum quicunque abſque putrefactione fiunt, nulli quidem contagioſi ſunt, quoniam, vt dictum eſt, contagio non ſine quadam putrefactione fit:in quib. vero putrefactio contingit,requiri quidem acumen dicimus,ſi contagio ſequi debet, ſed non ſufficit acumen ſolum, & potentia agendi,verum & lentor quoque requiritur,& fortis atque elaborata miſtio,vt dictum eſt. Similiter neque aduſtionem ſequitur contagio, ſed, ſi qua in contagionibus aduſtio accidit,illa ſequitur magis,quàm origo contagionis ſit. Nec ſimiliter omnem putrefactionem ſequitur contagio, quanquam larga ſit, & multi humoris, ſed ea ſolum, in qua ſeminaria fieri poſſint, quæ & miſtionis ſunt fortis, & in lentore conſtituta. Febrium igitur multæ ardentiſſimæ ſunt, vt quæ è cholera, ſed in ſicco conſiſtentes, è quibus quæ euaporant particulæ, ſeminaria eſſe non poſſunt contagionis in alio, ſiue quòd miſtio earum debilis ſit, ſiue quòd non adhæreant, & agglutinentur propter ſiccitatem: at quæcunque ſordidam habent putrefactionem, & concluſam,illæ ſeminaria gignunt ad inferendas contagiones idonea: ſordidam autem dico putrefactionem, in qua non fit ſuperficialis putrefactio, & euaporatio eius, quod putreſcit, ſed profunda & ad totum: concluſam autem voco, in qua non abeunt, & exhalant, quæ euaporant, particulæ,ſed quodammodo concluſæ bene ac diu agitantur, & miſcentur lentorem quidem habentes, ſic enim & fortis fit miſtio & glutinoſa: lenes autem apparent

parent contagiosi morbi, præcipue febres, quæcunque contagiosæ sunt, propter id, quòd profunda sit putrefactio, in qua multum humidi euaporat, quod tum lentorem inducit, tum & acrimoniam hebetat: in quib. autem acumen, & ardor multus sentitur, in iis superficiales magis particulæ euaporant calidæ, & siccæ, propter quod nec contagiosæ sunt.

In quo conuenit cum venenis contagio, & in quo differat. CAP. XI.

CONueniunt autem & cognationem quandam cum venenis habent nonnullæ contagiones, quoniam sicut illa inimicitia quadam fraudulenta latentia, perdunt animal, & cor petunt, ita & contagiones quædam facere solent: propter quod venenosas solemus quasdam febrium appellare. Differunt autem inter se non parum, quòd venena nec proprie putrefacere possunt, nec tale in secundum gignere, quale in primo fuit principium & seminarium: cuius signum est, quòd venenati ad alios contagiosi nō sunt. Causa vero iccirco est, quòd venenorum est duplex genus, alia enim spiritualia qualitate enecant, qualis est serpentum maxima pars, & Catablephæ aspectus, alia vero materiali qualitate operantur. Quæ igitur per spirituales species agunt, corrumpere quidem possunt fugando calorem innatum, & tristitiam intolerabilem ingerendo: generare autem nihil simile possunt, quoniam generatio omnis à primis qualitatibus fit: propter quod in venenatis nihil tale vnquam factum vidimus, quale est quod à Vipera

pera & Basilisco emittitur. Eorum vero, quæ per materialem qualitatem operantur, alia calida sunt, vt vocata caustica & vrentia, alia frigida, vt opium, & hyosciamus, & id genus: verum quę calida sunt vrentia, omnia in sicco sunt consistentia, quare, & exurere magis apta sunt, quàm putrefacere, & contagionem inducere: quod si quædam à medicis putrefactiua dicuntur, hoc tamen improprie dicitur, simpliciter.n. caustica sunt: appellant aũt putrefactiua hęc illa caustica, quod caustica crustã & vocatam escaram prius faciunt, vocata vero putrefactiua vesicã prius inducunt, quasi in his calor naturalis euaporet, sicut in iis, quæ putrescunt: verum proprie caustica & illa sunt, vt Arsenicum, Auripigmentum, Pythiocampe, & Chantharides: quæ putrefactiua dicuntur: cæterum non putrefaciunt, sed vrũt: è quibus quod euaporat seminariũ contagionis esse non potest, vtpote siccum. Quæ igitur venenorum calida & vrentia sunt, propter hanc causam contagiosa non sunt: quæ vero frigida, & stupefactiua sunt, putrefacere quoque non solent, quare neque hæc contagionem inferre: ita igitur differunt, quę contagiosa sunt, à venenis.

De aliys differentiys contagionis. CAP. XII.

SVperest nunc, vt de differẽtiis aliis prosequamur, ac earum causis: neque enim omnes vno modo contagiones se habent, aliæ namque in nobis primo fiunt, & generantur in aliquo, mox ab illo in alium transeunt: aliæ extrinsecus primo veniunt, & factæ, de vno in alium propagantur: & aliæ per summa errant, & vix cutim

car-

carpunt, aliæ ſolidiora occupant, aliæ & interna, & aliæ omnia tam interna, quàm externa: quædam porrò promptiſſime inhærent, & afficiunt, quædam ſerius: & aliæ ſe ſtatim manifeſtant, aliæ non niſi longe poſt: aliquæ ad hæc lethales ſunt, aliquæ ſine vllo vitæ periculo: omnes autem in viuo corpore natæ infectionem diſſeminare, in mortuo non: & corporum alia ſuſcipiunt facillime, alia aut nunquam, aut cum difficultate: vnde & illud quæri poteſt, vtrum peſtilentiis aſſueſcere poſſimus, ſicuti venenis. In nobis igitur primo oriri ſeminaria contagionum manifeſtum eſt, non ſolum in ſcabie, achoribus, phthiſi, ſed in febribus etiam, quæ peſtiferæ dicuntur: cauſa eſt, quòd in nobis & humoribus noſtris putrefactiones fieri nihil prohibet, quæ & ſordidæ ſunt, & concluſæ, à quibus ſeminaria illa fiunt, quæ tum lenta, tum & fortis miſtionis ſint: hæc autem contagiones inferre dictum eſt ſupra, ac in aliquo primo ita fieri poſſe nemo dubitat. Illud fortaſſe dubium eſſe poſſet, vtrum & in ſecundo, qui afficitur contingat ſimiliter ſordida & concluſa putrefactio, an non ſi enim non contingit, quomodo in ea noua ſeminaria fiunt, quæ tertium aliquem inficere poſſint? at ſi contingit, à quonam fit, quando cauſæ eædem in ſecundo non ſunt, quæ in primo fuere? ſi quidem in primo cauſæ fuerunt obſtructiones, plenitudo, & malitia humorum, & ſimilia; in ſecundo autem nihil horum adeſſe neceſſe eſt, quando videmus temperatum & prope ſanum exiſtentem aliquem conci-

concipere tamen ab alio contagionem, solis seminariis sufficientibus inferre. Dicendum igitur & in secundo sordidam ac conclusam putrefactionem fieri, sordidam quidem, quoniam profunde corrumpitur, quòd à seminariis recipit putrefactionem, propter multam inhęsionem, & actionem eorum, atque analogiam: talis autem & conclusa est, propter multam euaporationem, quę fit: quòd si & non talis per se esset, nihil tamen refert, dum profunda accidat: omnino enim tale in secundo fuit, quale in primo principium & seminarium est, quoniam dictum est eam seminariis inesse vim, vt sibi simile propagare, & gignere possint, sicuti & spiritus faciunt. In primo igitur causę fuerunt illę, quę passim solent putrefectiones in nobis facere, obstructiones, plenitudines, & humorum prauitates, à quibus facta putrefactio sordida & conclusa plurimum, accidit inde seminaria enasci, quę apta sint in alium contagionem transferre, siue in eo fuerint causę & dispositiones, quę in primo fuere, siue non: quare analogum humorem nactę in secundum, & tertium, & alios contagionem apportant. Quòd vero & extrinsecus quoque in nos veniant principia & seminaria contagionum, & in nobis non primo fiant, similiter quoque manifestum est, quoniam sępe videmus populariter vagantes morbos, quas Epidemias vocant, quorum alij communes quidem pluribus aut ciuitatibus, aut regionibus sunt, sed non contagiosi, qui communes tantum dicuntur: alij vero e-

tiam contagiosi, id est qui semel in vno concepti absque aeris dispositione illa communi cōtagionem in alium transferunt: atque hi non communes tantum dicuntur, sed contagiosi simul, quales sunt pestilentię, vti ea, qui circum Gręciam vagata est, de qua Thucydides scribit, & quales illę, quę nostris annis apparuere in Italia ab iis lenticulę, ab aliis puncticula appellatę. Referemus etiam insolitam anni 1514. contagionem, quę in boues solum irrepsit, vi-a primo circa Foroiuliensem tractum, mox sensim & ad Euganeos delata, atque inde in agrum nostrum: abstinebat primo bos à cibo sine causa alia manifesta, spectantibus autem in ora eorum bubulcis, asperitas quędam & paruę pustulę percipiebantur in palato & ore toto: separare protenus infectum oportebat à reliquo armento, alioqui totum inficiebatur: paulatim labes illa descendebat in armos, & inde ad pedes: ac quibus ea permutatio fiebat, sanabantur fere omnes, quibus autem non fiebat, plurima pars interibat. Harum ergo contagionum quę extrinsecus veniunt, potissima causa est aër, quanquam ex aquis, & paludibus, & aliis nihil prohibet euenire: aptissimus autem est aer, tum quòd facillime & proprias & alienas infectiones concipit, tum quòd necessario eo vtimur ad vitam. Sed illud maxime aduertendum est, quòd aer interdum alterat solum calefaciendo, infrigidando, humectando, & exsiccando, interdum non solum alterat, sed & vapores extraneos in nos immittit, interdum non

vapo-

vapores simplices, sed & seminaria contagionum. Differt autem seminarium contagionis à vapore simplici, quòd vapor alterabile satis est corpus mistionem non habens fortem in lentore, quale est seminarium: concurrunt tamen vapores in nos importati multipliciter ad putrefactiones, quæ fiũt: primo enim & obstruũt, deinde & locum habent alienæ caliditatis & humiditatis, tum & immisti humoribus inamabiles illos reddunt, & ingratos membris, vnde respuuntur, & relinquuntur à natura, ac sic putrescunt: seminaria vero non solum hæc faciũt, sed maxime faciunt, ac simul & consimilia sibi alia ceu sobolem procreant, quæ ad alium delata contagionem inferunt. Si igitur vapores simplices in nos aer importet, non iam contagio est, nec ægritudo per se contagiosa, nisi profunda, & conclusa putrefactio fiat: quia nec similiter, si ad aerem comparetur, contagio dicitur, quoniam non est consimilis in vtroque infectio, sed si ad alium comparetur, qui secundus sit, & tertius, & quartus, iam contagio dicitur, & ægritudo contagiosa: si vero ab aere seminaria statim immittantur contagionis in aliquem primum, & contagio dicitur ab aere accepta, & ad alium apta est transire: idem enim vitium & aer passus est, quod ille, cui illatum est: idem, & de terra, & aqua dicatur: nam & ipsa interdum vapores solos in nos transferunt, interdum & seminaria ipsa contagionum: quibus autem de causis tum aer, & aqua, & alia inficiantur, & modo seminaria contagionum

concipiant, modo vapores extraneos: & modo alterent solum, recipiendum est nobis vti notum: Illud fortasse magis desideraretur, vtrum à cælo,& syderibus contagiones vllæ per se dependeant, quando astrologi sæpe quosdam futuros morbos, & Epidemias prædicunt, quemadmodum Syphilidem siue Gallicum vocatum morbum prædixisse ipsos constat multo ante, quàm apparuisset:sed certe (quando nihil à cælo huc demitti potest,quod proxime tangit, nisi spirituale aliquod, seu lumen, seu tale aliud) si ad ea respiciamus, quæ supra de actionibus spiritualium dicta sunt, videbimus à cælo nullas contagiones per se fieri posse, per accidens autem nihil prohibet quasdam ab ipso fieri, ac prædici etiam ab astrologis posse: qui scientes ea, quę à syderibus per se vt plurimum fiunt, possunt simul & illa præuidere, quæ per accidens cum illis vt plurimum coniunguntur:possunt autem per se sydera calefacere, sed calefactionem autem sequitur & vaporum plurima ex aquis,& terris eleuatio,qui mox varias,& diuersas corruptiones efficiant, modo nouas,modo consuetas,modo magnas, prout & syderum constitutiones se habent. Igitur has considerantes astrologi, ac docti, quos apportare solent, prænunciant effectus: qui,quanquam per accidens à syderibus fiunt, vt plurimum tamen concomitantur ea,quæ per se fiunt: nihil enim prohibet quædam per accidens esse, & vt plurimum esse. Aptissimæ autem sunt:ad magna & noua producenda illæ syderum constitutiones,

in

in quibus plures Planetarum in vnum coeunt, præsertim sub insignibus aliquibus earum stellarum, quæ fixæ dicuntur: raro enim fit, vt, quum eiusmodi conuentus fiunt, notabilem aliquem partum & portentum non edant; sed de his plura fortasse oporteret dicere.

Per summa autem erant scabies, porrigo, papulæ, lepra, & circa caput achores, areę, ophiasis, & id genus: horum autem omnium seminaria crassiora, & minus acria sunt, quàm quę intima petunt, hęc enim subtiliora sunt, & acria magis, & ad spiritualia magis analoga. Eorum autem, quę in summo insident, alia summam cutim tentant, alia profundius immerguntur, quę in densiori materia sunt, quales sphaceli, & estiomeni, & carbunculi, & elephantia, & syphilis morbus, & id genus. Cito autem afficiunt, quęcunque seminariorum in acrimonia multa consistunt, & subtilia sunt, pręsertim per anhelitum cor petentia, quorum analogia est ad spiritus, aut ad subtiliores humorum: at quorum materia densior est, & analoga ad humores crassiores, ea tarde serpunt, vt syphilis, & rabies: mortuum autem animal contagem eam non seruat, qua tenebatur viuens, quoniam seminaria contagionis vnà cum calore innato extincta sunt. Paratiora vero sunt ad contagiones corpora ad eas quidem, quæ primo in nobis fiunt, immunda quidem & valde humida, & carnis ac foraminum constipatorum: ad eas vero, quę extrinsecus veniunt paratiora sunt, quę foramina aperta, & laxa habent, ca-

lida autem, & humida: difficulter autem recipiunt, & serius, quibus frigida est, & sicca, densáque corporis constitutio: propter quod senes & aniculæ minus corripiuntur, quàm iuuenes: attendendę tamen sunt analogię contagionum, quę vnum magis, quàm alium tentant: minus item recipiunt, qui per ocium vitam traducunt, quàm vegetes, & negotiatores: quosdam porrò vidimus, qui in mediis pestilentiis versantes securi esse consueuere, de quibus quędam suo loco dicemus, & vtrum consuescere pestilentiis possimus.

De signis contagionum. CAP. III.

SVnt autem & indicia contagionũ sua, quorum alia pręnũcia sunt futurarum, alia prę-sentes monstrant, ac eorum, quę pręnuncia dicuntur, alia è cęlo sumuntur, alia ab aere, alia ab iis, quę circa terras, & aquas fiunt, quorum quędam vt plurimum veracia sunt, alia sępe: quare nec per omnia prognosticari, nisi probabiliter, licet. In cęlo igitur quum eorum sydeꝛum, qui planetę dicuntur, vides vnam in partem plures conuenire, vt sępe accidit plures aut septentrionales fieri, aut australes, necnon & coniungi etiam inuicem, iam scito in ea parte mutationes magnas circa terras futuras, ac primum quidem humiditates plurimas sublatis vaporibus multis è terra & aquis, mox siccitates non paruas consecuturas consumptis tãdem vaporibus & exustione circa terram & aere facta: hęc autem solent & putrefactiones apportare: quòd si coniũctio sydeꝛum illorum fit plu-

rium

rium quidem sub maioribus earum, quę fixæ dicuntur, tum & prædicere potes insignem aliquã portendi contagionem. Sunt porrò & aspectus quidam planetarum, quib. astronomi hæc portenta tribuunt, qui nec omnino negligẽdi sunt, nec semper timendi. Ex aere porrò sua quoque indicia haberi solent, ac primum quum multæ, crebræque incensiones illæ apparent, quę in suprema regione è vocato hypocaumate fiunt, vt cadentia sydera, cometæ, trabes, æges, & id genus, putrefactionem circa terram fieri ostendũt: omnia .n. hæc è fomite vnctuoso & lento fiunt: hoc autem monstrat vapores, qui à terra tollũtur, tales quoque existere, quòd potissimum circa putrefactiones contingunt. Notare præterea oportet & alias inferioris aeris constitutiones, neque.n. sine suspicione est, quum aut austri plurimi perflarint, & diu incubuerint, aut caligines quasdam præter modum certam regionem videris occupare, & si fuscus & veluti puluerulentus aer Solem diu tristem reddiderit. Tum vero tibi maxime cauendum erit, quum ventos quosdam fueris conspicatus ex ea regione perferri, vbi pestilentia crassetur: non solum autem timẽdum tibi sit, sed fugiẽdum, quũ ea quæ sub diuo ponuntur, vt obsonia, & lintea, & id genus marcorem quendam & situm contrahunt. Sed & aquæ quoque sua signa dant, quũ inundãt flumina, & diu restagnãt: quum loca paludosa cœnosaque relinquuntur: quum maria pisces emortuos plures in littoribus deponunt. Terra quoque, vbi plurimam insectorum generationem

profert, putrefactiones conceptas nunciat, quæ nisi totæ in ea animalia absumptæ fuerint, contagiones subesse declarant: potissimum autem isthæc portendunt locustæ, quarum sæpe innumerabilis ac penè infinita generatio fit: hoc autē non solum mōstrat magnam putrefactionem præcessisse, sed sæpe nouam facit: tolluntur enim quasi exercitus ingens, & in certas euolant regiones, quas vbi latè depopulatæ sunt, illic sæpe commoriuntur, vnde mox immensa corruptio sequitur: qualem in Africa contigisse legimus anno 118. delatis ad littora locustis incredibili numero, atque ibi emortuis: similiter & in Gallia euenisse anno 864. memoriæ mandatum est: in Italia vero anno 1478. in agro Ferratiensi, Mantuano, Veronensi, Brixiensique, & vicinis aliis quum ingens increuisset earum multitudo, paulo post miseranda pestilentia secuta est: quod & annis superioribus etiam contigisset, nisi Dei Opt. clementia, & mortalium cura prouidisset, quo tempore tantum eius generis animantum vidimus, quantum antea nunquam visum fuisse putandum est: quarum pars multa in huius superioris Italiæ agris resedit, pars versus Gallias euolauit diebus septem non sufficientibus migrationi tanti exercitus. Idem sæpe faciunt & cadauera cæsorum in præliis. Quin & cibi nonnulli sunt, quorum vsus frequens nunc has, nunc illas infectiones producit, alij Elephantiam, alij scabiem, alij carbunculos, alij alia. Interdum & animalia, quæ sub terra degunt, solent nonnullas infectionum significationes

gnifi-

gnificare, quum multa eorum è latibulis & propriis laribus in apertum exeunt.

Sape exiguus mus
Augurium tibi triste dabit, tellure sub ima,
Quem non vllus amor tenuit, sed in aera apertum
Erupit scrob bus, vitaque, atque immemor vsus,
Et paruos natos, & dulcia tecta reliquit.
Ipsa etiam tellus ceu non ignara futuri,
Quum tremit, atq; intus grauida suspirat ab aluo.
Signa dabit: tremuere vrbes, & vertice toto
Formidauit Athos, timuitque sub æquore Nereus.

Quippe crebri terræ motus & ipsi nunciant contagiones futuras, quoniam exhalatio, quæ intus concluditur, non solum noxium quiddam acquirit, sed etiam gignitur ex ipsis maxime putrefactionibus, quæ sub terra fiunt. Ad hæc & cum vides carbunculos multos, & exanthemata, & bubones enasci, timere quodammodo potes. Præsentes vero contagiones indicant, eas quidem, quæ extrinsecus veniunt, multitudo eiusdem morbi, tametsi non, quandocunque multi eodem laborant morbo, contagiosa est ægritudo: esse autem contagiosam cognosces & ex genere morbi, & ex iis, quæ sequuntur, eas vero, quæ primo in nobis fiunt, contagiosæ ne sint, an non, cognosces similiter & ex genere morbi, & ex his, quæ sequuntur. Sed iam de contagione quid sit, & quo pacto fiat, & quibus principiis, & quæ sint contagionum differentiæ, & causæ, tum & quæ sint earum signa communia, in vniuersum dictum hactenus satis sit.

Hiero-

Hieronymi Fracaſtorij
DE MORBIS CONTAGIOSIS
LIBER II.

De febribus contagioſis.

CAPVT I.

AD hæc conſequens eſſe videtur, vt de ſingulis contagioſis morbis, qui nobis cogniti ſunt, agamus, qui ſint, & quibus de cauſis fiant, & quomodo differant inter ſe, ab iis incipientes, quorum cognitio neceſſaria magis videtur: tales autem ſunt, febres, quæ in contagione conſiſtunt, de quibus tanto accuratius eſt agendum, quanto plures earum nouę inuſitatæque annis noſtris apparuere. In vniuerſum autem de omnibus pauca quidem à maioribus noſtris pro tanto negocio literis mandata ſunt. Quid autem ſimpliciter ſit febris, & quomodo fiat, in præſentiarum nobis eſt ſupponendum.

Contagioſæ autem vocantur, non quæcunque vicinum & contiguum humorem poſſunt inficere, ſed illæ ſolum, quæ in alium conſimilem inferre infectionem valent, & dicta ſeminaria contagionis per ſe includunt. Earum vero, quæ contagioſæ dicuntur, aliæ peſtilentes vocan-

vocantur, aliæ non pestilentes: & pestilentum quædam simpliciter pestilentes sunt, quædam malignæ tantum appellantur, quasi mediæ inter pestilentes & non pestilentes: quippe contagiosarum febrium quædam vt plurimum salubres sunt, quædam vt plurimum perdentes, quædam vero partim salubres, partim perdentes, à quibus multi quidem euadunt: multi vero pereunt, in dubio, qui plures sint: quales, quæ lenticulæ dicuntur.

De variolis, & morbillis. CAP. II.

ERgo de iis contagiosis primo est agendum, quæ, tametsi contagiosæ sunt, pestilentes támen non appellantur, quòd maiori ex parte salubres sint: tales autem videntur illę, quas, qui Arabum libros transtulere, Variolas, & Morbillos vocant, per variolas intelligentes eas, quas & vulgus varolas vocat ex similitudine, arbitror, pustularum, qui vari dicuntur: per morbillos autem eas, quas vulgus fersas nuncupat, à feruore fortasse dictas: de iis autem Græci non videntur sub alio egisse nomine quàm exanthematum, quod nomen & varium etiam apud ipsos reperitur. Contii git igitur eiusmodi febres præcipue pueris, raio viris, rarissime senibus: videntur autem & omnibus semel in vita aut accidere, aut aptæ esse, quæ accidant, nisi prætox mors hominem tollat: non facile autem dignoscuntur adesse, prius quam pustulæ ipsæ malum prodant, signa tamen quædam præcedunt, ex qui-

quibus suspicio esse potest eiusmodi affuturam febrem. Ac primum, quum vides populariter quodammodo vagari genus id febrium, puer autem est, qui febrit, tum suspicari potes communi illo teneri morbo, necessarium tamen non est, quare & alia signa spectato si conuersatus est cum alio affecto, si lucent oculi, si dorsum confractum sentitur, si facies rubet, febris autem continenter affligit, morosa quidem magis, quàm mordax: hæc enim primum indicia apparent: tum interroga, nunquid aliàs senserit eiusmodi febrem, quæ solet exanthemata illa apportare: raro enim fit, vt, qui semel affectus fuit denuo etiam patiatur: tum vide, si quid à natura ad cutim pellitur, nam vt plurimum circa quartum diem, aut paulo post apparere solent primum quidem sparsæ quędam ceu maculæ rubentes, mox manifestius in pustulas concrescunt interdum humidiores, & variis similes, interdum sicciores, & similes iis exanthematibus, quæ ex calore solent pueris euenire, quas vulgus sufferşuras vocat: vtræque mox tenui quadam pituita, & sanie replentur, ac per ipsas soluitur ægritudo, facillime quidem pueris, difficilius autem grādioribus: propter quod matres optare solent febres hasce filiis aduenire, quum tenera in ætate sunt. Contagiosæ igitur sunt, quoniam, quod exhalat in putrefactione, lentum admodum est, & seminarium contagionis in alterum, eo pacto quo in aliis fieri diximus: maiori autem ex parte salubres sunt: quoniam ebullitio hæc purificatio quędā sangui-

ſanguinis eſt: neque enim contemnendi ſunt, qui dicunt infectionem à ſanguine menſtruo contractam in vtero matris ſecerni per eiuſmodi ebullitionem, & putrefactionem eius, ac ſic defæcari ſanguinem per quandam quaſi criſim à natura factam: propter quam cauſam omnes ferè hunc affectum patimur, quoniam omnes eam infectionem menſtrualem deferimus à ventre matris: qua de cauſa non perdit vt plurimum febris hæc per ſe, ſed purgat magis. Pueris vero benignior eſt, quàm adultis, quoniam, ſi qui per ætatem teneram eam ſanguinis infectionem non expurgant, ſignum eſt eſſe malè idoneam ſeparari: quare mox, quum in grandiori ætate fit ſeparatio illa, contingit quidem vi multa, & affligit magis, minus autem, quum mollior eſt ſanguis, & aptior, vt ſeparetur ab eo labes illa. Ob id etiam, quum ſemel acceſſit, non reuerti præterea ſolet, quoniam ſecreta iam ſit infectio: viſa tamen quandoque fuit bis acceſſiſſe, quibus ſcilicet prius non exactè ſecreta fuiſſet. Si igitur ſanguis pituitoſior ſit, puſtulæ variformes fiunt albæ, rotundæ, mucore quodam plenæ: ſi vero biliſior extiterit, puſtulæ ſicciores erumpunt: analogia autem eius contagionis ad eam ſanguinis ſuperfluitatem eſt, quæ è menſtruo ſanguine contracta fuit: quare ad eos ſolum analoga eſt hæc infectio, quibus purificatio ſanguinis nō eſt facta, propter quod nec omnes inficit, nec humores omnes. Nec plura de his dicantur.

De peſtilentibus febribus. CAP. III.

Nunc

NVnc de pestilentibus vocatis prosequamur, quarum aliæ vt plurimum perdunt, vere pestilentes vocatæ, aliæ multos solum perdunt, malignæ appellatæ, communi autem vocabulo omnes pestilentes nuncupari solent: de quibus accuratissime perquirendum est, omnes enim peculiarem quandam & rationem, & curationem habere existimant, quæ autem peculiaris ratio sit, nondum plane assignatum video: quidam breui sese ab hac difficultate explicantes ad occultas proprietates recurrunt, de quo multa in superioribus dicta sunt, quæ hic non aliter repetentur, tanquam nihil dicentibus, & docentibus, qui difficultates propositas per ignota soluere student: Galenus vero interdum videtur dicere pestilentes febres habere quandam venenositatem, & per hoc differre ab aliis: interdum peculiare iis inesse, vt putrefactio circa cor sit, quandoque in substantia eius, quandoque in contentis: de quo rectum est rationem habere: nam quid sit venenositas illa, non declarat Galenus, & vtrum veram venenositatem intelligat, an magis assimilationem quandam interficiendi. Quòd si veram venenositatem intelligit, oportebat dicere, in quo consisteret: venena enim aut per materiales qualitates, aut per spirituales necant: quòd vero dicit peculiare esse his febribus, vt aut cordis substantiam putrefaciant, aut contenta, rursus dubitationem non paruam habet: qua de re IOAN. BAPTISTA. MONTANVS ciuis noster primarius iam, & nun-

nunquam satis laudatus in re medica, & in quem, si Pythagoricè loqui licet, Galeni anima migrasse videtur, subtiliter quidem multa disseruit pro Galeni placitis, quantum quidem videre potui ex scriptis quibusdam, quæ sub eo ordinariam Medicinæ Patauij legente ab auditoribus notata, & literis mandata fuere: quæ, quum fortè ad manus nostras tum peruenissent, quum & ipse de hisce febribus scriberem, suspensum me admodum reddidere, quum ego, alia via forte fortuna incederem: nam si inceptis nostris persistere voluissem, non solum timor oboriebatur, quomodo mihi ipse considerem deuianti ab eorum calle, sed & rem valde arrogantem videbar aggredi, qui & à primo Galeno, & à secundo dissentire auderem: quocirca, quum quasi decreuissem retractare, quæcunque de ea materia scripsissem, rem tamen cum quibusdam amicis communicaui, qui ingenue consulentes persuaserunt, quæ ego iam scripsissem, tametsi viderentur nouo calle procedere, emittenda tamen esse non per assertionem aliquam, sed vti problemata magis. Quæ igitur MONTANVS noster ex Galeni placitis tradit, hæc ferè sunt.

Febres, quæ pestiferæ vocantur, differre ab aliis, quæ in putrefactione consistunt, quòd pestilentum putrefactio vel in substantia cordis sit, vel in contentis: in aliis vero iam nec putrefactam esse cordis substantiam, nec contenta: transmitti quidem ad cor vapores putridos, atque

atque accendere tum cor, tum contenta, putrefacere autem non: quòd si eò veniant, vt putrefaciant, iam febrem pestilentem esse: porrò pestilentem omnem febrem hecticam etiam esse, si quidem facta putrefactione in corde, aut contentis fieri non posse, vt iam confirmata non sit, atque hinc illa contingere, quæ in pestiferis apparent febribus, non sentire scilicet ægrum se febrire, pulsus non magnos, non citatos percipi, maximam mortalium partem perire: conuenire autem pestilentes febres partim cum putridis, partim cum hecticis, cum putridis quidem, quia omnino febres hæ à putredine pendent, cum hecticis vero, quia iam confirmata sit febris: verum neque simpliciter hecticas dici debere, nec simpliciter putridas, sed pestilẽtes hecticas, & putridas: venenositatem autem earum non aliud esse, quàm gradum putrefactionis largioris circa cor.

Atque hæc ferè sunt, quæ ego scripta vidi, quæ si bene considerentur, non paruas habent difficultates, ac primum, quòd progressus hic non declarat, cur pestilentes febres contagiosæ sint, quod peculiare quiddam & proprium videtur cum ipsis iungi. Præterea, si quæratur, cur in iis putrefactio sit in corde, aut contentis, dicere quidem videntur causam esse, quòd ingens & larga quædam sit putrefactio, per quam accidit & cor aut contenta infici. Si vero rursus quæratur, cur fiat ingens illa putrefactio, contingere dicunt ex præparatione, hoc est nimia humiditate, quæ vel intrinseca est, vel

vel extrinsecus accedit: quod certe non minorem habet difficultatem: nam primo mirum videtur in decem millibus hominum, qui in pestilentia pereunt, eam esse præparationem in omnibus, præsertim quòd videmus innumeros exactissime sanos existentes, & nullo vitio humorum deprauatos concipere tamen contagem illam ex sola conuersatione cum pestilentia affecto, aut ex illius vestibus: quidnam igitur in hoc fecit illam ingentē putrefactionem, quum nec obstructiones fecerint, nec humiditas aut propria, aut ab aere acquisita? quare aliquod aliud principium assignari necesse est, quod in causa sit. Oportebat præterea declarari, qualisnam esset ea ingens putrefactio; num quantitate ingens & mole, an gradu actionis? nam si actione ingens, cur ardentissimæ causones, & furentes, non tamen pestilentes sunt? quinimo nec illæ, quæ ex æruginosa cholera sunt: si vero quantitate ingens est, quæ necessitas erat ponere cor ipsum putrefieri? poterat enim sufficere quantitas illa ingens putrefactionis. Adhæc & illud dubium est, si adeo ingens est putrefactio, cur non sentiat æger se febrire, quum aliæ alioquin minoris putrefactionis inflammationem inducant: nec recurri ad hecticam posse videtur, quando multo ante, quam hectica fiat, putrefactio illa ingens fit, imo causa, cur hectica fiat, est putrefactio circa cor, illam autem facit ingens putrefactio per corpus reliquum: cur ergo prius non sentitur, quàm hectica facta sit? Postremo & mirū illud videtur in his febribus

k putre-

putrescere cor, aut & contenta, statim enim videretur animal perire, quoniam nec erysipelata tolerare potest delicatissimum membrum: non perire autem hominem statim manifestum est, sed maiorem partem peste affectorum vltra quartum & septimum viuere, quin imo & multos euadere, quod certe fieri posse non videtur, si febris iam hectica confirmata est. Praeterea cur & alię hecticę non sunt pestilentes, quando febris confirmata est in corde? & si vapores putridi circa cor ad id venerunt, vt possint facere hecticam & confirmatam caliditatem in corde, videtur etiam posse & putrefactionem facere aut in ipso, aut in contentis saltem: quod si sit, necessario perire oportere pestilentes omnes videtur: atque hęc sunt, quę dubitationem faciunt circa positionem hanc: quare non tacebo, quę ego prius conceperam, paratus opinionem mutare, si minus satisfacere videbuntur.

Inhęrendo igitur fundamentis illis, quę circa contagionum naturam iacta sunt, dico pestilentes febres ab aliis putridis differre in multis: primum in principio agente, deinde & in materia seu modo putrefactionis, ac demum in accidentibus propriis, quę sequuntur: quippe in aliis putridis principia & causę putrefactionis sunt aut obstructio, aut plenitudo, aut malitia humorum in quantitate, vel qualitate: voco autem principia hęc agendi, quia causę sunt, cur à caliditate loci putrefactio fiat: in pestilentibus autem febribus nullum horum per

se

sæ causa est, & principium putrefactionis, possunt enim esse in aliquo mensuratè humores, potest abesse omnis obstructio, omnis plenitudo, pestilentia tamē ab alio concipi: oportet igitur esse aliud principium per se eius contagionis. Nihil quidem prohibet quādoque & has dispositiones adesse, sed accidunt quidem quantum ad id, quod per se agit; æque enim putrefactio fit, siue adsint, siue non: quin imo illud fieri potest, vt in aliquo præparatum sit aūt phlegma, aut cholera, vt putrescant ex prædictis principiis, minus tamen corripiantur à contagione, quàm humor alius, quòd analogia non sit ad illos: quare nec omnes putrefactiones, quæ circa terras, & aerem fiunt, etiam disponunt ad eam, quæ circa pestem versatur, sed certæ solum.

Si igitur recte tradita sunt, quæ de contagione à nobis sunt dicta, principia quidem contagionum per se sunt seminaria ipsa, de quorum natura tanta narrata sunt, quæ quidem, tametsi communi quodam principio cum vaporibus & loci caliditate conueniunt in agendo, peculiarem tamen quandam sortita naturam sunt, & rationem putrefaciendi: in primis enim diximus habere ea vim & actionem multam, tum & mistionem fortem & elaboratam, necnon & mistionem in lentore constitutam, ac demum non materialem solum antipathiam ad calorem naturalem, & ad animam ipsam, sed & spiritualem.

Hæc igitur quum ita se habeant, longe

diuersam putrefactionem ab aliis faciunt, siquidem in aliis superficialis quodammodo fit putrefactio, non profunda, & sordida, in his autem profundissima, & ad partes vel penitissima eius, quod putrefit: quod quidem iccirco accidit, primo, quòd seminaria non paruę actionis sunt, quemadmodum simplices vapores, sed longe minoris propter fortem mistionem, propter quam nec cito & facile alterantur, sed perstant, & actionem continuant: propter lentorem autem agglutinantur valde illi humori, ad quem habent analogiam, in quem incumbentia cito dissoluunt, actiua multum quum sint, & humida: ad quod non parum adiuuat spiritualis antipathia, quę naturalem calorem fugat, & propellit, à quo destitutus humor cito contrahit putrefactionem profundam: fit etiam putrefactio illa non profunda solum, sed & valde larga, hoc est multarum partium, quoniam seminaria hinc inde dispersa sunt, & hęc alia ceu sobolem generant, illa alia: recte igitur dicebat Montanus magnam putrefactionem in pestilentibus febribus fieri, sed rationem non dedit per se id facientem, assignans humiditatem contractam, & pręparantem. Differunt pręterea hę febres ab aliis putridis in accidentibus propriis: ad has enim sequitur esse contagiosas ad alium, cuius causa assignari non aliter potest, quàm per rationem seminariorum, quę ad alium delata tale in secundo faciunt, quale in primo fuit: quòd si pestilens aliqua febris primo in nobis fiat, nunquam tamen esse pesti-

pestilentem dicimus, nisi tum, quum seminaria contagionis iam facta sunt: quare æque est factam esse febrem ex seminariis, & aptam esse ex iis fieri, atque ea per se includere. Si igitur licet pestilentem febrem diffinire, dicemus esse febrem sordidæ, & profundæ putrefactionis, includentem seminaria acutissimæ contagionis per se, propter quod & lethalis est, & ad alium contagiosa, atque hæc per se ratio est pestilentis febris, non autem quòd vel cor, vel contenta in eo putrescant: nihil quidem prohibet, & ad illa putrefactionem deferri, præsertim si analogia ad illa sit, sed siue hoc sit, siue non, ratio non est hæc pestis, sed forte ratio vehementioris pestis, & citius interficientis: quod autem per se est, & (vt aiunt) formale, est esse febrem per se includentem seminaria contagionis lethalis: propter quam causam, quæ è venenis fiũt febres, lethales quidem sunt, sed non pestilentes, quoniam contagiosæ non sunt: carent enim eo, quod formale est, & per se ratio pestilentiæ.

De differentiis pestilentum febrium, & accidentibus earum. CAP. IIII.

PEstilentum vero febrium aliæ extrinsecus in nos veniunt, aliæ in nobis primo fiunt: aliæ omnes perdunt, aliæ maiorem partem, aliæ multos solum. Diuersa porrò est earum analogia, & admiranda: quædam ad sanguinem præcipue analogæ sunt, quædam ad choleram, quædam & ad humores alios, aliæ promiscue ad omnes, & aliæ ad spiritus solos, aut ad ipsos maxi-

me: & quædam citissime perdunt, quædam serius.

Extrinsecus veniunt, quorum seminaria prius concepta sunt aut in aere, aut terra, & aliis: oportet autem & ea prius corrupta fuisse, si proprie contagio dicenda est, dico autem seminaria, non vapores simplices, multum enim differt (vt diximus) inter seminaria & vapores. In nobis autem primo fiunt, quæ è communibus quidem causis cum aliis originem habent, vt plenitudine, obstructionibus, & humorum malitia: verum putrefactio & sordida est, & conclusa, eiusmodi autem, vt in ea seminaria fiant contagionis perniciosæ, nihil enim prohibet sæpe talem in aliquo primo fieri, mox ab illo in alios importari. Omnes autem perdunt, quæ ad spiritus & spiritualia analogiam habent, maxime quæ extrinsecus veniunt per anhelitum attractæ contages: maiorem verò partem perimunt, quæ ad acutos humores analogæ sunt, præsertim si & ipsæ extrinsecus apportentur: multos autem solum, quæ ad crassiores humores rationem habent: quo autem modo, & quibus de causis diuersæ sint analogiæ earum, supra quidem demonstratum vniuersaliter fuit, quare nunc non aliter repetendum erit.

Sed iam de accidentibus earum dicatur, quatenus signa, & notitia earum haberi possint: primum ergo, quod per se has febres sequitur, est esse contagiosas, quod & maximum est earum signum, quod quoniam non semper datur videre posse, alia signa attendenda sunt:

com-

commune autem est omnibus ferè, per initia, omnia videri valde placida, ita, vt vix febrire existimetur, qui nihilominus latentem pestem concepit: pulsus vrinæque id attestantur, sed ita tamen, vt peritum non lateant: per processum porrò tametsi sua sunt argumenta, tota tamen per se febris placida videtur, & lenis: calor tactu mordax non est, introrsum vero morosus magis, quàm acris percipitur, quippe interrogati, qui ęgrotant, num febriant, non febrire se dicunt, sed tamen in angustia quadam versari: decubitus supinus est, dorsum perinde ac verberati, anhelitus solito longior, pulsus non citatus, non altus, sed pressus magis, & vix audens se attollere: hęc ergo signa per primos morbi processus apparent, quę quum vides, tum ad alios spectato, quos febres tenent, ac quum multos emori vides è consimili morbo, tunc time pestilentem inesse febrem, cui astas: in dies autem certiora se ostendent signa: nam vel maculæ in cute apparebunt, vel abscessus circa emunctoria vocata: oculi ad hæc subrubent, & vacillant, anhelitus extraneo quodam fœtore grauis est, quo solo signo periti sæpe pestilentem febrem deprehendunt: verba sæpe dicuntur multa, & interdum incomposita, caput grauescit, & modo vigiliæ, modo somnus nimius ægrum tenet: Hypochondria tenduntur, egestiones liquidæ sunt, corruptæ, longinquæ à forma fęcum & humorum, fœtentes vrinę aut subiugalium similes, aut quasi vinum

granatorum, aut tenues, crudę, aut confusę, rubrę, quandoque & similes sanis sunt: lingua sordescit, virtus omnis labat, & fatiscit: mala autem signa sunt, delirium perseuerans, vrinę detentio, fluxus sanguinis narium, ad quem leuatio nulla consequitur, ventris deiectio multa per initia oborta, vel è leui pharmaco facta, apparitio macularum, & abscessuum, ac subita mox delitescentia.

Quòd igitur per initia mites appareant hę febres, nihil mirum videri debet, quum toto genere, & in toto processu lenes plurimum sint: causam aliqui reddunt, quod nec nos tangentes ardorem febris sentiamus, nec ęger ipse, nos quidem, quia febris hęc extrorsum quieta est, introrsum turbans, æger vero neque ipse sentit, quoniam hecticam febrem patitur, de quo supra dictum satis fuit. Nos è nostris principiis causam inde esse arbitramur, quòd profunda admodum fit putrefactio, in qua acrimonia omnis multum obtunditur, & hebescit humido multo simul euaporante, & lentore tanto facto: in febribus autem, quę in sicco consistunt, quales sunt cholericę, acrimonia, & feruor sentitur, membra exuruntur, sitis vexat, ariditas linguę fit, quoniam igneum est, quod euaporat, & siccum, propter quod nec contagionem facit, quoniam non agglutinatur, quanquam magnę actionis sit: est fortasse & alia concausa, cur peste laborantes febrem non sentiant, quòd sensus illis magnopere obtusi sunt, obsepti tanta putredine, in qua virtutes non solum dissol-

issoluuntur, sed nec transmittuntur ad sensiiua membra: quòd vero pulsus parui sint, & ariores, rursus causam assignant alij, quòd pestilentes hectici fiant, quare, quum nec caliditatem nouam percipiant, pariter nec noua euentatione indigent, vnde & pulsus non valde diuersi sunt à seipsis sanis existentibus. Nos, si licet, aliam causam assignamus, illud prænotantes, quòd natura semper illud eligit, quod aut melius est, aut minus malum, vt in iis diximus, quæ de sympathiis tractata sunt: sicut igitur oblato fœtore aliquo à natura fit, vt vix anhelemus, vix halitum per nares trahamus, quasi sic minus aperiatur aditus fœtori, ita lata ingenti, atque abominabili putrefactione, seu exhalatione ad cor vix audet natura ipsum dilatare, vix venas tollere, quominus via putredini aperiatur: quare tantum tollit, quantum vix satis est vitæ, & euentationi cordis: propter quod pulsus paruus fit, & rarus, & anhelitus longior, & angustior, constrictio vero seu expiratio velocior, quæ dilatatio & inspiratio: quod & in pulsibus etiam venenatorum contingit, vt sæpe vidimus. Vrinæ autem vt plurimum subiugalium similes sunt propter multam & diuersorum ebullitionem, quòd si humor crudior fuerit, albida sæpe vrina fit, & subtilis, si vero sanguinis excrementa redundent, rubra exit, & confusa propter ebullitionem quæ si subadusta & subtilia fuerint, aut tenui melancholiæ admista, similem vino granatorum vrinam faciunt. Sed iam particulares febres prosequamur.

De

De ephemera pestilenti in Britannia. CAP. V.

IN Britannia insula, quæ nunc Anglia vocatur, genus est pestilentis febris & contagiosæ, quæ ad ephemeras referenda videtur, quòd die vna aut hominem perdit, aut liberat: est autem non contagiosa solum de vno in alium, sed & vagatur etiam de ciuitate in ciuitatem, non tantum per eam insulam, in qua fere vna videri solet, sed sæpe & ad vicinos Belgas deferri visa est. Quapropter & vitio aeris præcipue enasci censendum est: cur autem in ea insula præcipue oboriatur, vniuersalis quidem causa est analogia eius aeris, particulatim vero, in quo ea consistat analogia, difficile certe est nosse: quanquam sunt, qui dicant id è soli ratione contingere, quod maxime gypseum est, vnde & Albion olim appellatam fuisse volunt: certis igitur constitutionibus humidis vapores è solo illo accidit eleuari subtilissimos quidem, corruptos tamen, qui & subtilem etiam inferunt contagionem, cuius analogia est vel ad spiritus, vel ad tenuem spumam, quæ sanguini supernatat. Quæcunque autem causa sit, constat analogiam eius contagionis esse ad subtile sanguinis, propter quod die vna aut finitur ægritudo, aut æger: vt plurimum autem finitur ægritudo per sudorem, vnde & febrem etiam sudorem appellant incolæ: nullis vero aliis medicamentis vtuntur aduersus ipsam, quàm expectatione sudoris: nam quibus aduenit, omnes ferè euadunt, quibus autem retinetur, maxima pars perit: quare cura omni & diligentia procurant,

curant, ne impediatur sudor, quod vel facillime accidit, si tantùm æger situm, atque accubitum mutet: qua de causa iubent medici, vt æger integra die vna situm non mutet: quam molestiam qui ferre possunt, mercedem laboris recipiunt & euadunt, qui vero ferre non valent, sed se iactant, decubitum mutant, nouum aerem aucupantur, impedito sudore sua causa pereunt.

De febre, quam lenticulas, vel puncticula, aut peticulas vocant.

CAP. VI.

SVnt & aliæ febres quæ mediæ quodammodo sunt inter vere pestilentes & non pestilentes, quoniam ab iis multi quidem pereunt, multi etiam euadunt: contagiosæ autem sunt, & iccirco naturam pestilentum sapiunt, appellari autem solent malignæ magis, quàm pestilentes: quales illæ fuere, quæ annis 1505. & 1528. in Italiâ primum apparuere ætate nostra non prius notæ, certis vero regionibus familiares, vt Cypro, & vicinis insulis, maioribus etiam nostris cognitæ, vulgus lenticulas, aut puncticula appellat, quòd maculas proferant lenticulis, aut puncturis pulicum similes: quidam mutatis literis peticulas dicunt, de quibus diligenter agendum videtur, quòd & nunc quoque crebro visantur modo cõmunes multis, modo quibusdam particulatim contingentes: visi etiam sunt, qui ex Italia in alias regiones profecti, vbi nullæ essent eiusmodi febres, ex iis tamen perie-

perierint, quasi secum infectionem detulerint, quod clarissimo & doctissimo Viro ANDREÆ NAVGERIO ORATORI pro Serenissima Venetorum Repub. apud Franciscum Regem Gallorum anno salutis 1529. contigit. Ex hac enim labe interiit in ea prouincia, in qua ne nomine quidem nota erat ægritudo eiusmodi, vir eius doctrinæ & ingenij, vt nulla maior literarum iactura sit facta iam multis annis. Fuit enim vir ille, non omni modo optimarum scientiarum genere ornatus, sed multis magnísque gerendis rebus ad patriæ commoda & salutem natus. Nam difficillimis reipub. temporibus, tota Europa bello vndique deflagrante, quum ex Hispaniensi diuturna ad Carolum V. Imperatorem legatione, cui ob insignes virtutes maxime charus fuit, vix dum Venetias rediisset, vísque alia belli maior proxima æstate aduentu Cæsaris in Italiam exarsura videretur, ineunte vere Naugerius exitiali festinatione mutatis ad celeritatem iumentis, Orator in Galliam mittitur. Vbi, morbo peticularum breui erumpente, quum vix primum patriæ officium præstitisset, FRANCISCVM GALLORVM REGEM semel aut iterum allocutus, Blesio in oppido ad Ligerim, viij. Idus Maij, ante lucem 1529. paucis diebus absumptus est, quum annum ætatis sextum & quadragesimum attigisset: tanto bonorum omnium & eruditorum luctu, tanto totius Galliæ mœrore, vt illum Franciscus Rex Musarum amicus ampliss. funeris honore prosequeretur. In patriam delatus vt testamenti ta-

bulis

lis iusserat, in maiorum sepulchrum illatus
:Bartholomeo & Petro fratribus summæ pro-
tatis hæredibus relictis: quorum Barthelo-
eus maior natu, ex Clarissima Gabrielia gen-
vxorem duxit: & aliquot susceptis liberis
nter quos hodie Andreas & Bernardus maxi-
ıæ spei iuuenes vigent) propè intermortuum
Jaugeriæ familię decus excitauit. Cæterum,
ui fortunę beneficio reipubl. negotia summa
œlicitate confecerat, domesticis in rebus haud
ɔarem fortunę benignitatem sensit: nam vir
ummi ingenij summique etiam spiritus, assiduis
ɔatrię occupationibus distentus, vt nul-
lum ferè temporis spacium literarum studiis su-
peresset, vt qui se ipsum probe nosceret: quę fe-
cisset, cum non esse huiusmodi putaret, vt in
vulgari citra sui nominis iacturam possent, dum
tantę existimationi, quanta iam ipse apud om-
nes eruditos omnium ferè nationum agebat,
vtpote nec polita satis, nec vnquam recogni-
ta, non vsquequaque responderent, quęcunque
apud se habuit, paulo ante mortem, igne dele-
uit. Quare, libri eius de Venatione duo pulcher-
rimi, in Bartholomei Liuiani gratiam heroico
carmine eleganter scripti, & vnus de situ orbis
eodem stylo confectus, quos alias legimus, pe-
riere: atque vt omittam laudationem illam,
quam in funere Catherinę Cypriç Reginę
Marci Cornelij Senatoris amplissimi filię, de
Veneta Corneliorum gente nobilissima ad
Leonardum Lauretanum Venetiarum Princi-
pem & Senatum publice habuit, & alia multa
quę

quæ eodem igne concrementa sunt, quo piaculo dixerim luculentissimam Historiam, ab ingressu Caroli VIII. Gallorum Regis in Italiam, ad ea vsque tempora tot vigiliis tantóque labore amplissimorum Decemuirûm iussu deductam considisse? Sed quis hanc culpam præstare debeat? quando, ait poeta, ducunt nolentem Fata, volentem trahunt: Ab amicis igitur funebres Liuiani Imperatoris & Lauretani Principis laudationes antiquæ puritatis candore venerabiles, & carmina quæ clanculum exscripta erant, quoniam in Italia omnino extabant, quasi funeris eius reliquiæ in lucem editæ, præclarum NAVGERII ingenium & excellentem doctrinam futuris seculis ostendent. Sed ad febrem lenticulatum siue peticularum reuertamur.

Contagiosa igitur est & hæc febris, sed non celeriter, nec fomite, & ad distans, sed tantum per tractationem infirmi: per initia autem quum febres omnes pestilentes placidæ sint & mites, tum hæc adeo placide inuadit, vt vix admittere medicum ægri velint, vnde & medicorum multi primum decepti sunt, expectantes resolutionem morbi paulo post, nec quicquam contra parantes: mox vero signa malignæ febris aperiebantur: nam, quanquam calor mitis pro natura eiusmodi febrium sentiebatur, interne tamen perturbatio quædam percipiebatur, tum & fractio in toto corpore: lassitudóque more fatigati, decubitus erat supinus, caput grauescebat, sensus hebetes erant, & mens magna

ex parte, post quartum aut septimum non
stabat, oculi rubescebant, verba multa di-
intur, vrinę primum exalbidę vt pluri-
m cernebantur, plenę tamen, mox ruben-
& confusę, aut similes vino granatorum,
sus rarus, & humilis, qualem diximus, ex-
menta corrupta, fœtentia, circa quartum
eptimum in brachiis, dorso, & pectore ma-
e rubentes, sępe & puniceę erumpebant
ıcturis pulicum similes, sępe maiores, imi-
; lenticulas, vnde & nomen inditum est:
s autem aut nulla, aut parua aderat: sorde-
bat tamen lingua, somnolentia quibus-
n aderat: quibusdam & vigilię, interdum
eodem vtrunque per vices; status aliis ad
ıtimum, aliis ad quartumdecimum, aliis &
ra, vrina quibusdam detinebatur, quod pes-
ıum signum erat, ea febre mulieres paucę,
ıes paucissimi, Iudęi ferè nulli deperiere, iu-
nes & pueri multi, & ij quidem nobiles
ntrario modo ac pestilentes verę consue-
re, quę quum vulgum pręcipue capiant,
m hę febres maxime innobiles grassari visę
nt.

Perituros sua signa pręcedebant, sicuti & e-
suros; mala erat, si statim ęger virtute defici
sensisset, si assumpto leui pharmaco ingens
ui deiectio secuta fuisset, si facta crisi non ac-
ssisset alienatio: nam vidimus, quib. lib. iij. san-
ıinis erupissent è naribus, paulo post tamen
ɔiisse: malum item, si vrinę detinebantur, si
nticulę delituissent, si ægre erupissent, si liuidę
fuissent,

fuissent, & valde puniceæ: quòd si aut omnia, aut plura ex his accessissent, certissima sequebatur mors, euasio vero, si contraria aut omnia, aut plura apparuissent.

De causis. CAP. VII.

HÆc quidem in propatulo erant, & ante oculos: quibus autem de causis, & quomodo euenissent, magna inter medicos discrepantia, magna altercatio erat, variis varia existimantibus: alij adustionem & acuitatem in causa ponebant, alij plenitudinem, alij intranspirationem corporum, alij occultam proprietatem: quare & quisque pro existmatione sua auxilia afferebat non sine artis ludibrio, quod vulgares non lateret tanta dissentio. Quoniam autem vagantes erant eæ febres, & multis vno tempore communes, communem quoque causam tum habuisse censendum est, præcipue autem contractam ab aere: quod satis rationabile apparet, quando anno 1528. præcedente hyeme austrina, pluuiosa, vere quidem multa flumina inundauere, apud nos quidem Athesis, & Padus, apud alios alia: fuere pariter & caligines quædam, quibus arborum germina, olearum præsertim quàm plurima aruere: quibus de causis & principium his febribus datum credendum est: quæ vero sparsæ nunc apparent, causam particularem in nobis habent, in quibus primæ fiunt, & consimilem putrefactionem acquirunt, qualis illa fuit, quæ primum communem multis originem ab aere traxit. Quoniam autem contagio hæc per comparationem ad vere pestilen-

ſtilentes, ſatis mitis apparet, nec celeriter contrahi ſolet, nec fomitem relinquit, nec ad diſtans protenditur, ſed tarde & per tractationem ſolam, cenſendum eſt ſeminaria ipſius non eſſe admodum acria, nec fortem illam elaboratámque miſtionem habere, ſed magis aptá eſſe; vt & alterentur facilius, & non agglutinentur, quemadmodum alia ſolent, quæ fomitem relinquunt, & in ſumma quæ à natura vaporum non multum remota ſint, acria tamen, quantum ſuffi it eiuſmodi contagionem inferre. Conſimilem ergo infectionem in aere primum fuiſſe cenſendum eſt, quæ mox in nos ingeſta tale febrium genus attulerit, quæ tametſi peſtilentes veræ non ſunt, in limine tamen earum videntur eſſe. Analogia vero eius contagionis ad ſanguinem præcipue eſſe conſtat, quod & maculæ illæ, quæ expelli conſueuere, demonſtrant: omnes enim rubentes ſunt principij colorem & rationem retinentes: quá de cauſa & magna etiam & late fuſa eſt putrefactio propter humiditatem, & fluxibilitatem ſanguinis: eadem de cauſa & lenior etiamnum eſt hæc, quàm peſtilentes aliæ non poteſt tamen non moroſa ſentiri facta magna introrſum euaporatione prauæ putredinis: propter quod & laſſitudo quoque ſentitur, & mens non conſtat, & caput grauat, & oculi rubent: quæ euaporatio, quoniam lenis eſt, & tractabilis, rariſſime ſolet phreneſim facere, quód multi medicorum timere ſolent, videntes dulirium fieri. Porrò nec mirum eſt, ſi egeſtiones corruptæ, liquidæque apparent,

rent, tam larga quum putrefactio fiat, vnde & malum erat signum, si assumpto leui pharmaco ingens deiectio secuta fuisset, præsertim primis diebus, signum enim erat valde amplam esse corruptionem. Somnus autem iis multus obrepebat, quibus pituitosior erat sanguis, vigiliæ vero, quibus biliosior. Maculæ autem apparebant in cute, natura foras pellente, quam poterat, partem infectionis: nam & modo per sanguinis fluxum è naribus, modo per sudorem, modo per alui deiectionem exonerabatur, sed salubrior erat, quæ per eiusmodi maculas tentabatur expulsio, propter quod multi eorum euadebant, quibus large fiebat ea: multi vero peribant, quibus raræ & sparsæ erumpebant maculæ, aut, vbi erupissent, delitescebant: significabat enim aut naturam non esse potentem, aut materiam male obedientem, quæ aut expelli non posset, aut retrocederet, natura tentante aliam expulsionem. Sanguinis vero effluxio per nares nullos penè leuabat, quoniam magnum quidem stimulum arguebat, & naturam maxime cogi ad expellendum, qua poterat, contrarium, quod in maioribus venis inerat: sed ea via non erat idonea ad expellenda seminaria contagionis, quæ maxime in minoribus venis sedem habebant, vtpote quæ extrinsecus accessissent. Similiter nec multum proderat ventris deiectio, quoniam corrupta quidem materia expurgabatur, seminaria autem non: quare ex omnibus conuenientior erat, quæ per cutim expulsio fiebat, primum quidem per

ma-

maculas facta, mox & per sudorem, propter quod & multi visi sunt euasisse, quibus largus sudor superuenisset: per has enim vias magna pars seminariorum vna cum subtili parte sanguinis excernebatur.

Detinebatur autem interdum vrina, siue quòd absumeretur aquositas, siue quòd aliò verteretur, vt in maculas, vel sudorem, siue quòd redundantia nimia humorum, aut crassities vias obstrueret, siue deficeret virtus, propter quod pessimum erat signum. Pueros autem, & iuuenes capit magis ea contagio, quòd in iis plus adsit sanguinis, & humidioris, ad quem habet analogiam: tum verò & ij foramina magis aperta habent, & calidiores sunt, vnde attractio fit maior, tum per venas, tum per anhelitum, propter quam causam, &, qui negotiabantur magis, magis etiam carpebantur, minus autem ociosi, & frigidi, & sicci natura, quale ferè est senum & Iudæorum genus: mulieres vero frigidæ & ipsæ sunt, & densioris carnis.

Porrò nobiles magis, quàm plebs hac tanguntur labe, contrà vero pestilentia magis plebs quàm nobiles, quoniam pestilentia potissimum in contagione vnius ad alium versatur, minus vitio aeris, hæc autem infectio magis aeris vitio, quàm transitu vnius in alium: ab ea igitur contagione, quæ ab vno in alium transit, magis cauere nobiles possunt propter diuitias, & commoditates alias, quibus plebs caret: ab ea vero, quæ dependet ex aere, minus defendi

possunt nobiles,quàm plebs,quoniam ea,quum communis omnibus sit, magis eos occupat, qui delicatiores sunt, & minus robusti, quíque & plus habent sanguinis, & humidiores sunt, quales sunt nobiles propter luxum & vitæ quietem: plebs autem & robustior est, & siccior, vtpote fatigata magis, & victus parcioris. Ita igitur se habent lenticulares febres,& ex his causis fiunt. Nunc de verè pestiferis dicamus.

De verè pestiferis febribus. CAP. VIII.

QVæ vero pestiferæ propriæ dicuntur febres, partim quidem cum his conueniunt, partim differunt: conueniunt quidem natura quadam communi, quod contagiosæ omnes sunt, & per eundem modum afficiunt: differunt autem,quòd pestilentum contagio longe promptior est, & celerrimæ susceptionis, tum vero & fomitem quoque relinquit, & ad distans sese etiam extendit, item & aut omnes, aut maiorem partem eorum perdit, ad quos pertingit. Sæuiora quoque sunt & reliqua accidentia; nam & virtus velocissime, & multa exoluitur, & perturbatio, quæ interna est, longe maior sentitur: nonnullæ quoque sunt, quæ per interna ardentissimam febrem apportant, tametsi reliquæ, & illæ etiam mox, lenes apparent pro natura totius generis: vigiliæ vt plurimum infectos tentant, quandoque sopore commistæ: pulsus & in his, quales in aliis percipiuntur, rariores, & humiliores, quàm ægritudo videatur poscere: vrinæ conturbatæ, aut albæ aut etiam similes sanis: egestiones corruptæ, liquidę,

dæ, fœtentes: in quibusdam bubones, aut parotides, aut alij abscessus apparent: maculæ aut nullæ, aut rarius in iis visæ, quod alioquin mirum est, quum materia harum febrium sit longe subtilior. Sunt & harum differentiæ inter se quædam: aliæ extrinsecus in nos accedunt, præcipue ab aere, qui quum corruptus est, & seminaria statim in nos transfert, tum nihil mortalibus miserabilius potest accidere, verum rarissime contingit, vt ex aeris corruptione pestilentia contingat: aliæ ab ipso quidem originem trahunt, sed non statim ab eo seminaria recipiunt, sed aut vapores, aut consimiles quosdam affectus, & dispositiones, à quibus mox febris in nobis primo pestilens fit, & ab vno in alium transmittitur: aliæ & in nobis primo fiunt non vitio aeris, sed aliorum vt ciborum, & vniuersaliter vitio eorum, quæ prauas putrefactiones facere consueuere.

Quoniam igitur celerrime suspicitur hæc contagio, existimandum est acutissima & subtilissima esse earum febrium seminaria, & analogiam præcipue habere aut ad spiritus, & spiritualia, aut ad biliosos humores: qua de causa nonnullæ interficiunt paucis horis, quæ scilicet ad spiritus, & spiritualia analoga sunt, & antipathiam habent non solum materialem, sed & spiritualem: nonnullæ serius necant, perdunt autem vel omnes, vel maiorem partem: omnes quidem, quæ ad spiritus, & ad cor habent antipathiam vtranque, maxime autem ab aere pendent, & per anhelitum attrahuntur: maiorem

partem, quæ in humoribus sedem habent biliosis, aut sanguine exusto, aut etiam puro, propter quæ & vigiliæ magis adsunt in his febribus, quàm in aliis: quæ tamen in sanguine fiunt (præsertim si pituita abundet) coniunctum vigiliis somnum afferunt. Cæterum mites & hæ videntur, quanquam ingens sit ægritudo: causa eadem, quæ in aliis, quod profunda est putrefactio, & sordida, in qua acrimonia non plane percipitur, tum quod obtunditur multo humido, quod euaporat, cuius signum est lenta esse seminaria & fomitem relinquere, tum quod sensus hebetes per se sunt: quòd si nonnullæ ardentissimæ videntur per initia, hoc iccirco accidit, quòd nondum putrefactio profunda est, sed febres illæ in nobis primo incipiunt tales, quales aliæ, quæ contagiosæ non sunt, cholericæ autem vt plurimum, mox profunda fit putrefactio, & contagiosa ac lenior incipit febris videri.

Pulsus propter prædictam in aliis causam rariores & humiliores videntur, quòd natura non audet venas tollere, ne aditum veneno aperiat. Quòd autem vrinæ similes sanis appareant interdum, admirationem non paruam præbet, quòd enim aut conturbatæ, aut & albidæ videantur, nemo itidem miratur. Causam aliqui dicunt iccirco esse, quòd similes sanis videantur, quòd corruptio & putrefactio circa spiritualia versetur, quare nihil impedire, ne & hepar, & renes officiis propriis fungantur, propter quod vrinæ concoctione quadam non

careant:

carent: sed certe, si febris est totius passio, mirum est spiritualia laborare, virtutes omnes exolui, hepar tamen & renes, quasi sana sint membra, concoctiones debitas facere.

Fortasse igitur illud potius existimandum est, quòd existente vrina crassa & plena sæpe accidit, vt deficiente iam virtute, & non potente crassiores illas partes expellere, percoletur quodammodo vrina, &, vbi primum crassa admodum fuerat, incipiat iam crassa minus descendere, deinde & minus adhuc crassa, donec perueniat ad mediocrem quandam consistentiam, in qua nubeculæ quædam pendeant: propter quod sanis assimilatur, non est autem vere sana, sed apparet, quod sæpe non solum in pestiferis febribus, sed & in aliis videtur, quum prope mors est, & virtus iam non potest crassas vrinæ partes expellere: quæ res inexpertos quosdam medicos sæpe fefellit, incipientes bene sperare ex ea vrinæ mutatione.

Fiunt autem abscessus magis, quàm maculæ in hac febre, quoniam furens magis, ac turgens materia illius est: furit autem introrsum magis & circa principalia membra, hepar, cor, & cerebrum: omnis autem furens humor irritat plurimum, & cogit expelli, quare à partibus, quæ introrsum sunt, motus fit præcipue ad emunctoria principalium membrorum: mouetur autem non solum materia furens, sed & quæ illi commista est, propter quod abscessus maxime fiunt, & non maculæ: contingit tamen & illas quandoque simul fieri expulsa

tenui materia quadam circa cutem, præsertim vbi in sanguine infectio fit: ita igitur se habent, quæ cantagiosæ vocantur febres. Nunc ad alios morbos pertranseamus, qui & ipsi in contagione consistunt.

De phthisi contagiosa. CAP. IX.

QVi de phthisi hactenus tractauere, videntur quidem de ea egisse magis, quatenus primo in nobis fit, & originem habet aut ex defluxionibus, quæ ad pulmones feruntur, aut è fracturis quarundam venarum, aut sanie derelicta: vel è pleuretide, vel peripneumonia, & similibus: de ea vero, quæ ex contagione concipitur, nulla quidem, aut quàm paucissima tradidere. Nos vero eam, quæ in nobis primo fit, non negligentes, ac supponentes magis, nunc maximè de ea agemus, quæ in contagione versatur, quod institutum est nostrum (constat enim & contagione concipi) & propriam quandam animaduersionem exposcere demonstrabimus. Nostri tabem vocant, quod vocabulum sicut & apud Græcos phthisis, interdum communius est pro consumptione corporis, quæcũque sit interdum proprie magis, quum pulmonis vitio per se contingit: quod rursus dupliciter solet euenire, quandoque quidem ex vlcere in pulmone habito, vnde sanies vera emanat, quandoque non ex vero vlcere, nec vera sanie, sed magis in saniem quandam conuersis pituitis, quæ illuc descendere.

Verum & illam quoque possumus phthisim satis proprie appellare, quæ corruptis putrefactisque

ctísque pituitis ita pulmonem affecit, vt, si non vlceratus est, at flaccidus tamen & putridus iam reddatur: quippe factis dissectionibus quorundam vidimus interdum partem pulmonis sinceram, & nullatenus vitiatam, partem nondum exacte putridam, nondúmque vlceratam, sed tamen flaccidam, mollémque, atque in marcorem tendentem, quandoque & totum pulmonem talem vidimus: quare, quum iam marcor ille in pulmonem serpit, phthisicum appellare merito hominem possumus: quum vero simpliciter corrumpuntur pituitæ circa pulmonem, nondum autem affectus ipse est, tum non vocari phthisicus homo debet, sed aut dyspnoicus, aut quid tale. Quæ igitur sint phthisis illius causæ, quæ in nobis primo fit, satis esse notum medicis arbitror, quarum nullam necesse est in ea præcedere, quæ è contagione concipitur: potest enim esse, vt quis nec distillationibus detentus sit: nec venam fractam gerat, neque vllo vlcere circa pectus affectus fuerit, nec pleuretidem passus, nec demum vllo vitio tactus, sed optime sanus existens ex consuetudine tamen, & conuictu cum phthisico, aut ex fomite labem illam contraxerit: nam mirum profecto est, quanta tenacitate, quanto tempore seruetur virus illud in fomite, ita, vt vestes, quas phthisici gestauere, sæpe visæ sint post biennium attulisse contagionem: quinimo tales etiamnum fiunt & cameræ, & lectuli, & tabulata, vbi phthisici periere. In fomite igitur illo non aliud putandum est relinqui, quàm semi-

naria

natia contagionis ex ea putrefactione euaporantia, quæ in phthisi fit, quorum mira quædam est analogia, quando ea non ad oculos, non ad palatum, non ad aliud membrum contagiosa sunt, quàm ad pulmonem, causam in vniuersum supra monstrauimus, neque.n.omnia in omnia agunt, sed solum quæ & agentis, & materiæ, & applicationis rationem certam habent, atque ob id analoga dicuntur. Signa autem iam tabefacti pulmonis sæpe oculis patent, sæpe enim frustula etiam ipsius per sputum reiecta apparent, tabescentis, & flaccidi iam, non ita manifesta sunt signa, sed tamen, quum prolongari morbum vides, sputa horribilia aspectu apparere, fœtore, ac saniem repræsentare, quum & genæ roseæ fiunt, tum certo scire potes tabescere iam pulmonem, præsertim si è contagione concepta fuerit phthisis: conceptæ autem per contagionem indicia habere poteris, si causas diligenter inuestigaueris. Similes autem contagiosis & illæ sunt, quæ hæreditariæ à parentibus contrahuntur, mirum enim est quasdam familias vsque in quintam & sextam generationem omnes eadem tabis conditione perire, & quosdam eadem ætate.

De rabie. CAP. X.

NOn minorem admirationem præbet rabies, de qua, sequitur, vt agamus, ea per se teneri animal nullum præter canes Galenus scribit, atque ita certe conspicitur, quæ vero anima-

animalium rabidi canes momorderint, rabire omnia præter hominem Aristoteles tradit. Quæ autem hac in contagione spectantur, hæc ferè sunt. In primis constat non concipi eam contactu omni, non fomite, non ad distans, sed tum solum, quum è morsu canis ita dilaceratur cutis, vt sanguis eliciatur, quasi in sanguine ipso contagio fiat per contactum dentis & spumæ animalis rabientis. Serpit præterea tum segniter, & per moras, vt rarissime ante vigesimam diem prodatur infectio, maiori ex parte post trigesimam, multis non nisi post quatuor aut sex menses, quibusdam etiam post annum, aliqui & post quinquennium manifestari tradidere: vidi ipse puerum, qui octo post menses, ex quo demorsus fuerat, contagionem ostendit, ex qua mox periit. Interea nec febris vlla sentitur, nec vllum aliud malum, nesciente ægro, quanta pernicies lateat, quam mox tum ferè percipit, quum ea ad cor pertingit, quò vbi peruenit, incredibili cruciatu hominem affligit, cor, & præcordia vellicantur, æger nec stare, nec quiescere potest, sed more furentis huc illuc agitur, manibus corpus dilacerat, sitit immense, sed illud maximum incommodum accedit, quòd & aquam & liquida omnia adeo reformidat æger, vt potius emori eligat, quàm bibere, aut ad aquam deduci, tum vero & alios ipsi mordent, spumatos, oculi torui aspectu sunt, ac demum fatigati vitam miserabiliter efflant.

Ferunt & si quis sub sorbo arbore iacuerit, qui

aliàs demorſus à cane rabido fuerit, rurſus in rabiem verti. De his igitur quærendum eſt, quibus è cauſis fiant, verum non per eas rationes, quas demonſtrationes appellant, ſed ſi rationabiliter & ex communibus locuti fuerimus, ſatis feciſſe exiſtimari debemus. Quoniam igitur fomite non concipitur hæc contagio, nec in cute fit per contactum ſimplicem, ſed dilaceratione cutis indiget, exiſtimandum eſt ſemina illius non admodum lenta eſſe atque ea craſſiora fotaſſe, quàm vt in foraminibus condi poſſint, quare non niſi ſanguini agglutinari, ſpuma, in qua ſeminaria latent, illi commiſta: porrò & quoniam tarde ſerpit, par eſt putare analogiam eius eſſe vel ad ſolidas partes, quales ſunt nerui, & eiuſmodi, vel ad craſſum aliquem humorem: at conſtat ſolidorum nullum hac in labe corrumpi, quare ad craſſos humores analogam eſſe contagionem: tales autem ſunt phlegma, & melancholia: videtur autem ad melancholiam magis ea eſſe analogia, quia videmus rabioſos, demum etiam furentes fieri, quemadmodum & melancholicos, deinde quia & canis, à quo primum contagio oritur, valde melancholicum animal eſt, & ſiccum: porrò phlegma in humano corpore multum eſt comparatione melancholiæ, quod & aptiſſimum eſt, vt putreſcat: quare ſi in ipſo foret contagio hæc, non tandiu lateret, vt poſt annum manifeſtaretur: at melancholia, quoniam & paucior eſt, & frigida, & ſicca, & minus apta putreſcere, diutius ſeruare latentia ſeminaria poteſt. Febrem

brem autem non excitat hæc contagio nisi ad postremum,quoniam sensim fit,& quod euaporat,non statim ad cor fertur, sed longe post, aut etiam expellitur: propagatur tamen per partem post partem ad interna, ac demum ad præcordia, quò vbi peruenit, & febrem suscitat, & septum transuersum, & cor ipsum conuellit, ac postremo furorem & mortem affert. Maxime autem tanguntur ea canes, quoniam, vt diximus, maxime sicci sunt,& adusti sanguinis:primum igitur ij more melancholicorum tristes fiunt, & solitarij: mox paulatim incalescente sanguine ad omnia indignabundi fiunt, cuncta incipiunt odisse, ac iam & præ iracundia mordent: oculi rubent, os spumat, ac tandem in furorem aguntur: animalium vero, quæ momorderint,omnia rabiunt, & moriuntur præter hominem quod iccirco fit, quia animalia propter feritatem, in qua cum cane conueniunt, concepta contage necessario rabiunt propter analogiam: hominis autem natura longe aliena est ab ea faritate & conuenientia, propter quod nec analogiam promptam habet ad suspiciendum: vnde fit, vt non omnes, qui demorsi sint, etiam rabiant, sed multi beneficio temperaturæ ex se, aut non contrahunt contagem, aut superant: atque hoc ego illud esse existimo, quod Arist. voluit, quanquam scio esse, qui in eo textu, vbi hac de re agitur,non legendum esse præter hominem, sed prius, quàm homo, volunt, quasi Græca lectio non πλὴν,sed πρὶν audiri debeat, quod nullam habet necessitatem. Cur autem

tem adeo reformident liquida & canes ipsi, & qui à cane demorsi sunt, vnde & hidrophoui appellantur, difficultatem habet, & abditissimam rationem: neque enim illud credendum est, quod multi dicunt, & Ætius etiam existimare videtur, iccirco ita timeri aquam, quòd iis appareat sese catulos quosdam in aqua cernere, quandoquidem nonnulli eorum, qui iam aquam cœperant formidare, interrogati, nunquid tale appareret, vt viderent, nihil tale videre responderunt. Vtrum igitur, quemadmodum & quibusdam aliis morbis abominatio quorundam fit propter indispositionem stomachi, aut linguæ, ita & in rabie detentis accidat? an magis defectus & dispositio non est in stomacho, & lingua: nam & sitiunt, & quantum è lingua est, humida etiam expetunt, sed defectus potius in phantasia est? cuius signum est, quòd nec videre volunt, nec tangere, quanquam vti potum, appetant humida. Fortasse igitur (vt diximus in iis, quæ de sympathia) phantasia quorundam memoriam excitat, quæ pauorem solent incutere, quod & in rabie potest contingere: quoniam enim & spuma circa os eorum obuersatur, & corde præcipue liquescunt, ex his phantasia fit quædam liquidi eos extinguentis, vnde formido fit, quoties aut vident, aut tangunt, aut & audiunt offerri liquida sibi.

In ægris autem phantasia fit horribilium ex paruis occasionibus, vt sæpe ex aspectu paruatum figurarum in parietibus videmus ægros,

&

& lupos, & canes, subimaginari, ac clamare, & iubere, vt inde auferantur. An (quemadmodum diximus in sympathiis) quæ exsiccata sunt, humida possunt appetere, & trahere, quum forma secundum naturam per se remanet, quanquam actu & per accidens aliter sit; at vero, quum siccitas eo vsque processit, vt iam forma naturam non seruet amplius, sed iam ab ea ceciderit, tum sicca illa non solum non appetunt humida, sed vti contraria abhorrent, & à se abdicant: quemadmodum accidit & in iis, qui prope mortem sunt, omnem enim & cibum & potum ita abhorrent, vt nihil molestius & horribilius iis offeratur, quàm cibus & potus, quoniam membra iam priuata natura sua sint, ita igitur in rabie facta exsiccatione tanta, vt iam natura propria collapsa sit, &, quæ prius vti conuenientia & bona recipiebat, nunc vti contraria & horribilia recipit, non solum potus liquidorum omnium, sed & phantasia abominationem parit: exsiccari autem rabie affectos manifestum est, quum etiam & in conuulsiones ex siccitate incidant.

Cur vero & , qui sub sorbo arbore iacent, rursus in rabiem vertantur, si aliàs rabidi fuére, consimilem habet latentem caussam, si modo verum est, quod fama quadam circumfertur; nihil autem prohibet vapores, qui ex ea arbore continenter exhalant, styptici quidem, &, si licet dicere, melancholici, ad hominem delatos, & intus calefactos idem facere posse quod & seminaria rabie,

magis

magis autem in eo, qui rursus rabidus, propter relictam dispositionem. Atque hæc de rabie probabiliter dicta sint.

De Syphilide morbo, seu Gallico. CAP. XI.

NVnc ad eas contagiones pertranseamus, quæ extrinseca magis tentant, incipientes à Syphilide morbo: quippe nouum & diu nostro orbe incognitum morbum inter alia admiranda nostra tempestas vidit, qui Europam ferè omnem, Asiæ vero, atque Aphricæ partem non paruam occupauit: in Italiam vero ferè iis temporibus erupit, quibus Galli sub rege Carolo regnum Neapolitanum occupauere, annos circiter decem ante 1500. à quibus nomen Morbo inditum fuit Gallicus appellatus: Galli vero nominis iniuriam in nos retorquentes morbum Italum vocant, Hispani Patursam, Germani nunc Meuium, nunc Gallicum dicunt, nonnulli nouo imposito nomine Pudendagram appellauere, quòd à pudendis inciperet, sicuti & Mentogram, quòd à mento inciperet, nouum morbum apud antiquos appellatum fuisse Plinius est author: nos Syphilidem in nostris lusibus appellauimus. Hunc autem morbo nostro orbi adeo notum, familiarissimum tamen certis regionibus ferunt, qui per Hispanas nauigationes nouum mundum comperere, vbi vel plurimum abundet ea contagio, non secus illic domestica, ac apud nos scabies. Principio igitur, quum is apud nos apparuisset, hæ ferè notæ conspiciebantur in eo morbo, o-ribatur in quibusdam sine vlla ab alio conce-

pta

pta contagione, in quibusdam (quæ maxima pars erat) è contagione excipiebatur; verum non ex omni contactu, neque promptè, sed tum solum, quum duo corpora contactu mutuo plurimum incaluissent, quod præcipue in coitu eueniebat, quo maxima mortalium pars infecta fuit: visi tamen infantes nonnulli fuere, qui è suctu lactis à matre, aut nutrice infecta consimiliter affecti sint. Fomitem autem non relinquebat ea contagio, aut non nisi maxima quadam occasione, neque ad distans etiam sese propagabat: sed neque statim manifestabatur, verùm certo tempore delitescebat, interdum quidem per mensem, interdum per duos sæpe & per quatuor menses. Inter ea tamen signa nonnulla aderant conceptæ labis, animum tristitia quædam detinebat, corpus lassitudo; pallor faciem: tandem, quod in maiori parte inerat, vlcuscula quædam circa pudenda oriebantur, iis non dissimilia, quæ solent ex fatigatione contingere, quam cariem vocant, sed natura longe impar. nam hæc & emori contumax erat, & victa vna parte alia regerminabat immortali propagine: post hæc crustosæ quædam pustulæ per cutem erumpebant, in quibusdam quidem à caluaria incipientes (quod vt plurimum erat) in quibusdam in aliis locis: paruæ primum eæ apparebant, mox augebantur paulatim ad magnitudinem cooperculi glandis, & similitudinem etiam, iis non absimiles, quæ in pueris Achores vocantur: differentiæ earum multæ visebantur, quibusdam paruæ, & sicciores, qui-

m bus-

busdam maiores, & pinguiores, nonnullis liuidę, aliis exalbidę leuiter pallentes, aliis duriores, & subrubentes: omnes autem paucis post diebus aperiebantur, ac mucore quodam mucilagineo fœtido manabant, nec dici potest, quantus ille mucor perpetuo efflueret, quanta sordities: exulceratę deinde exedebant more eorum vlcerum, quę phagedenica appellantur, atque interdum non solas carnes, sed & ossa etiam ipsa inficiebant. Quibus autem circa superiora vigebat malum, iis distillationes prauę contingebant, quę modo palatum, modo gargareonem, modo fauces & tonsillas erodebant: labia quibusdam consumpta sunt, quibusdam nasus, quibusdam oculi, aliis pudenda tota. Adhęc autem magna ex parte gummositates quędam per membra concrescebant magna deformitate: nam sępe oui, sępe panis magnitudinem ęquabant, quibus apertis mucor suberat albus, mucilagineus: tenax is callus maxime in brachiis & cruribus accidebat, qui interdum vlcerabatur, interdum integer vsque ad mortem perseuerabat. Pręter prędicta omnia, quasi parua illa forent, ingentes lacertorum dolores accedebant, sępe cum ipsis pustulis, interdum ante, nonnunquam post, & ipsi quidem diuturni, quibus nihil crudelius aderat, affligebant pręcipue noctu, dolor autem non proprie in iuncturis inerat, sed circa lacertos ipsos & neruos. Verum quibusdam nihilominus sine dolore vllo oriebantur pustulę, quibusdam sine pustulis dolores, maior pars

vtrisque

vtrisque affligebatur. Interea languebant membra omnia: macies corpus detinebat, nullum aderat desiderium cibi, nullus somnus, sed mœror, & iracundia assidua, & amor decubitus, facies & crura turgebant: quandoque & febricula quædam concomitabatur, sed raro, dolebat quibusdam caput, dolor is erat diuturnus, & nullis medicaminibus parens: sanguis, si hauriebatur, insincerus, mucosúsque spectabatur: vrina crassior, pinguis, diuulsa, & subrubens, quo solo signo, quum non adesset febris, multos prænouimus eo teneri morbo, egestiones ægre reddebãtur, & illæ mucosæ, siccę: his ergo notis tenebãtur, qui tum eo morbo laborabant. Loquimur autẽ de his, quasi de præteritis, quoniam, tametsi nunc quoque ea contagio viget, post tamen illa prima tempora immutata videtur: abinde enim annis ferè xx. cœperunt pauciores videri pustulæ, gummositates vero plures, quum è contrario primis annis fuisset, factæ item fuere pustulæ (si quæ apparebant) sicciores, ac dolores (si qui accedebant) cuiuis sunt acerbiores. Porrò & annis labentibus, annis iam ferè vj. in quibus nunc sumus, magna rursus mutatio facta est eius morbi: quippe quum in valde paucis pustulæ iam visantur, & dolores ferè nulli, aut multo leuiores, gummositates vero multæ, &, quod mirum omnibus visum est, capillorum, & reliquorum pilorum casus homines ferè ridiculos facit, aliis sine barba, aliis sine superciliis, aliis glabro capite in conspectum venientibus, quod infortunium prius putabatur ex

medicaminibus euenire, præsertim ex argento viuo, mox certiores facti omnes sciunt ex ipso morbo immutato procedere, quinimo & (quod peius est) iam nunc multis videntur labefactari dentes, quibusdam etiam cadere.

De causis. CAP. XII.

IGitur, quum primum tam nouus apparuisset morbus, magna statim inter medicos oborta controuersia fuit, aliis contendentibus nullam ab antiquis factam de eo mentionem fuisse, aliis contra fuisse factam, his quidem Elephantiam existimantibus, illis vocatum ab Arabibus Safati, aliis Lichenas. Primus Nicolaus Leonicenus, vir doctissimus & grauis eam difficultatem sustulit, aperte monstrans nullum horum esse, sed prorsus apud antiquos innominatum fuisse morbum: quanquam posteriores quidam obstinate quidem magis, quàm rationabiliter, tanto viro non plane assensere, Elephantiasim omnino asserentes esse: de quo mox pauca quędam & nos dicemus. Cæterum quicunque hactenus de eo morbo scripsere, alij quidem, quid non esset, magis dixisse videntur, quàm quid esset: alij eam rationem quæsiuisse magis, quæ circa formam versatur, quòd esset ægritudo partim in compositione, partim in complexione, & vnitate, & id genus, materiam vero, & principia, quę magis fuerant perquirenda, reliquere: alij materiam quidem attingere, principia vero, & rationem eam, quę è contagione dependet, non, vt par erat, sunt prosecuti. Nos vero in iis lusibus, quos ad

PETRVM

PETRVM BEMBVM nunc Cardinalem scripsimus,quo fortè tempore à pestilentia rus pulsi multum ocij nacti essemus, de his omnib. quædam certe attigimus, verum quantum Poetica concedere potuit: quæ quum non admittat omnia,multa quidem prętermitti à nobis necesse fuit pro toto negocio, quę si nunc prosequamur, operæprecium facturos esse nos existimamus. Quod igitur ad primam morbi originem attinet, arbitrati sunt aliqui contagionem hanc è nouo illo mundo delatam ad nos fuisse, quem Hispanæ nauigationes adinuenere, vbi ea labes quamplurimum viget,cuius signum id afferunt, quod tum & morbus hic apud nos primum apparuit,quum & nauigatio illa facta fuit, & commercia habita illius gentis,propter quod & primum apud Hispanos visus fuit: quare totam labem hanc consistere putant in contagione vnius ad alium. Sed profecto, tametsi maxima mortalium pars è contagione morbum hunc contraxit, obseruatum est tamen innumeros alios sine vlla contagione per se infectionem eam perpessos fuisse: impossibile præterea fuisset tam paruo tempore contagionem, quæ per se segnis est, nec concipitur facile, tantum terrarum peragrasse ab vna classe ad in Hispanos primum delatam, quando constat aut eodem tempore,aut ferè eodem & in Hispania, & Gallia, & Italia, & Germania, & tota ferè Scythia visam fuisse: Adde quòd prædixisse illam Astronomos certis ante annis non paruum indicium est aliud subesse illi principium,quam

m 3 simpli-

ſimpliciter contagionem. Primum igitur illud mirum videri non debet nouos atque inſolitos morbos certis temporibus apparere, non quidem delatos ab vna regione ad aliam, ſed ſuis cauſis exortos: anno 1482. pleuretidis genus quoddam erupit, quod totam ferè Italiam affecit; noſtris vero temporibus illæ prius non viſæ in Italia febres apparuere, quas lenticulas vocant, de quibus ſupra egimus: vidimus & annis ſuperioribus lippitudinem contagioſam quaſdam ciuitates inuaſiſſe: vidimus & peſtem illam ſolis bobus communem, de qua ſupra meminimus: quam ob rem nec mirum eſſe debet, ſi & Gallicus morbus non prius cognitus in noſtro orbe per multa ſecula, nunc primum eruperit: venient & ægritudines aliæ nouæ inſitatæque, quum tempus feret, ſicuti & Mentagra apud antiquos, quæ poſtea amplius nunquam viſa eſt: hic idem morbus interibit, & extinguetur, mox etiam & nepotibus noſtris rurſus videndus renaſcetur, quemadmodum & præteritis ætatibus viſum à maioribus noſtris fuiſſe credendum eſt, de quo non pauca indicia etiamnum ſunt. Tonſor quidam amicus noſter libellum habebat experimentorum quorundam antiquum ſatis, inter quæ vnum inter alia ſcriptum erat, cui titulus erat, ad ſcabiem craſſam, quæ cum doloribus iuncturarum accidit; is ergo, quum primum recentiſſimus eſſet morbus, memor medicaminis conſuluit medicos quoſdam, num vti eo medicamento deberet in noua illa contagione, quam per ſcabiem

biem crassam significari existimabat: medici autem inspecto medicamine acriter prohibuere, quod ex argento viuo constaret & sulphure: fœ ix, nisi medi os illos consuluisset, incredibili quæstu diues futurus: patuit autem nec ausus est experiri medicamen: quod demum expertus atque optimum agnoscens valde indoluit, quòd sero vsus eo fuisset, quęstu iam per alios sibi abrepto, ex quo videre profecto possumus aliis etiam ætatibus visum eum morbum fuisse. Sunt, qui putent & Auicennam illum significasse capite de olibano, quum dixit Thus valere dolori composito illitum ex aceto & oleo. (Et est dolor, inquit, cum quo proueniunt in corpore sicut verrucæ cum deambulatione sicut formicæ: sed certe hoc nihil est, quoniam Auicenna illic transfert, quod Dioscorid. scribit de Thure, quum dicit, Formicantes verrucas inter initia, impetiginésque ex aceto & pice illitum tollit, per quæ Mirmecia intelligit.) Vt ergo ad propositum reuertamur, inter nouos morbos, & eos, qui raro in lucem veniunt, collocandus est morbus Gallicus: quare, & causas illius, ac principia oportet ex iis esse, quæ raro & ipsa contingant: esse autem talia, vt communia sint non solum multis mortalium, sed & regionibus multis: quod certe in nullam aliam causam referri potest, quàm in aeris constitutionem: qualis autem ea fuerit, & ex quibus principiis exorta, nunc est inquirendum.

Quoniam igitur analogiæ suæ sunt in contagiosis, & principia oportet esse analoga (vt

dictum est) ad ea, quę affectum recipiunt, manifestum est principia huius contagionis ad phlegma crassum, & sordidum analogiam habuisse: si enim ad pustulas respiciamus, quę eo in morbo apparuere, si ad gummositates, si ad lacertorum dolores, vbique quidem videbimus non nisi mucorem & sordiciem, & demum phlegma lentũ, mucilagineũ, crassum: quare & seminaria, à quibus contagio per se omnis dependet, talia quoque suo modo fuisse censendum est, quocirca & aerem, vnde origo fuit morbi, dispositionem eiusmodi contraxisse, cuius seminaria lenta quoque & phlegmati consimili analoga essent, & in eo aliorum rursus seminariorum productiua, talium, qualia & prima fuere. Quoniam autem erodit, atque exest contagio hæc, oportet & seminaria illius acria esse, quanquam in lentore multo obsepta sepultáque. Talia igitur principia habuisse infectionem hanc putandum est, atque in aere sordidam quandam obrepsisse putrefactionem, quę mox ad crassum & sordidum phlegma in nobis habuisset analogiam: quo autem pacto, & quibus de causis in aere eiusmodi dispositio facta fuerit, difficile quidem est certo scire: si quid tamen rationabiliter coniici potest, hoc certe erit. Quæcunque enim causa & principium id fecerit, oportet illud ex iis esse, quæ raro eueniunt, siquidem & dispositio illa in aere, quæ raro visam contagem hanc peperit, ex iis est, quæ raro contingunt: quoniam igitur (vt supra diximus) quę hic sunt, maxime à superioribus,

cælo

cælo ſcilicet, & ſyderibus alterantur, & variis afficiuntur modis, nihil aliud eſſe poſſe videtur, quod in tot regiones per tantum ſpatij potuerit áerem tam male afficere, niſi cęli & ſyderum conſtitutiones, & eæ quidem, quæ & raro accidunt, & magna, quum accidunt, poſſint efficere: ſupra autem monſtratum eſt tum magna & portentoſa poſſe huc ſydera inducere, quum plura eorum in vnum coeunt, ac talem certe coitum & conuentum ſyderum vidit tempeſtas noſtra trium ſuperiorum, Saturni, Iouis, & Martis, qui conuentus & raro accidere ſolet, &, quum accidit, magna ſemper apportare conſueuit, tum quòd ea ſydera potentiſſima ſunt, tum quòd vnio illa diu perdurat propter motus tarditatem, præſertim Saturni, & Iouis: quam co iunctionem videntes Aſtrologi nouas magnáſque ægritudines portendi prædixere: ſiquid igitur probabiliter dici poteſt de principio tantæ contagionis, ita certe exiſtimandum eſt. Ergo facto eo ſyderum conuentu ingentem vaporum tractionem fuiſſe factam credendum eſt, qui commiſti aeri, diuerſimodéque agitati tandem ſordidam putrefactionem intulerint, à qua ſeminaria illa in nos importata fuere, quæ ad ſordidos & mucoſos humores, quale eſt phlegma craſſum & mucoſum, haberent analogiam: vnde tandem contagio illa enata eſt, quæ mox tot mortalium, tot regiones male affecit, partim quidem aere ipſo principia & ſeminaria immittente, partim de vno in alium contagione pertranſeunte, ac de origine morbi

morbi & principiis eius ita traditum sit. Quòd vero & materia eius, ad quam ea principia habuerunt analogiam, sit phlegma sordidum & crassum, vt diximus, manifestissimum esse potest: si enim pustulas inspiciamus, illæ omnes pingues, mucore incredibili manentes fuere: si vero gummositates, & illæ concreto phlegmate constabant: quòd si & ad dolores ipsos lacertorum, & illi quidem idem ostendent, erant enim diuturni, extensiui, noctu affligentes: factis item dissectionibus lentor quidam per neruos & lacertos coextentus cernebatur: quare nemini dubium esse debet materiam eius contagionis esse mucosum phlegma & sordidum. Videntur autem pustulæ ex minus crassa materia originem habuisse, gummositates ex crassissima, dolores vero ex media quadam: quippe serpente contage per massam sanguinis, & pabulum sibi faciente in phlegmate, pars quidem, quæ minus crassa, minúsque segnis erat, extra pellebatur ad cutim, atque illic sensim concrescebat in pustulas, quę vero crassior aliquanto fuerat, & minus apta vsque ad cutim expelli, residebat circa neruos & lacertos, vbi coextenta dolores acerbissimos excitabat, crassissima vero circa partes quasdam coagulabatur, & in gummositates concrescebat. Non erat autem prompta contages, vt exciperetur, propter lentorem, in quo sepulta erant seminaria, sed indigebat concalefactione quadam corporum, sic enim quodammodo actu fiebant seminaria, & alteri agglutinari poterant, & se-

se ex

ſe ex analogo ſibi pabulo propagare, quod non calefacta facere quidem non poterant, quaſi coagulata, propter eandem cauſam & diu latebat contages intra corpus antequàm ſeſe manifeſte oſtenderet, quoniam ſegniter ſerperet propter frigiditatem, & craſſitiem materię, mox tamen excedebat, & ſolida etiam carpebat propter acuitatem ſeminariorum in denſa materia, quum actu fiebant, & putrefactio procedebat. Apparebant autem primum vlcuſcula circa pudenda, quoniam inde prima origo contagionis initium capiebat in maiori parte ex coitu: erant autem & male morigerata ea vlcera, tum quòd locus ille per ſe ſatis putidus eſt, tum quia ſeminariis hinc inde diſperſis iam fiebat, vt parte vna saneſcente propter remedia, alia regerminaret. At puſtulæ vt plurimum à caluaria occipiebant, partim quidem, quia pars illa propter ſorditiem & craſſitiem humoris, ex quo nutritur, quodammodo analoga eſt ad contagem, partim quòd omnis euaporatio ſurſum fertur, in omni autem putrefactione euaporatio plurima fit. Quibus autem puſtulæ aderant multæ, minus dolorum accedebat, quòd materia multa excerneretur, ac ſimul ſignum id eſſet materiam eſſe ſubtiliorem: contra vero, quibus craſſior erat, dolores quidem multi inſurgebant, ac puſtulæ pauciores: materia vero, quæ dolores dabat, non erat in iuncturis ipſis infixa, quòd craſſior eſſet, quàm vt penetrare in iuncturas poſſet, quare ſuper neruis & lacertis maxime reſidebat: affligebat autem

autem noctu magis, & Sole condente se, quoniam interdiu calor naturalis solet exteriora petere, ad ea, quę moueri solent, membra demandatus à natura ad vigiliæ opera exercenda, nec non à lumine Solis excitus, quamobrem fouebat quodammodo ea membra, & ventositates exoluebat, quę lacertos & neruos extendebant, & vellicabant, ac simul & materiam concoquebat: noctu vero introrsum recurrere calor solet, & membra ea deserere, ad quæ per diem demandatur à natura: qua de causa dolores tum excitabantur, & distentiones maiores accrescebant destituta materia à calore fouente, & dissoluente ventositates. Annis vero labentibus mutatio quædam eius morbi facta est, quoniam dispositio prima, quę in aere fuerat, iam cessauerat, nec morbus aliam sui propagationem habebat, quàm è contagione vnius ad alterum, propter quod perseuerabat: omnis autem contagio quanto magis abest à principio & prima origine, tanto siccior fit & terrestrior propter adustionem, quę continenter coniungitur: qua de causa primi temporis contagiones quasi ortui & principio propinquę, sordidiores pinguioresque visebantur, & pustularum pruritum, minorum vero dolorum: quę vero annis post sequentibus contigere, vtpote adustę & crassę magis, pauciores quidem pustulas, maiores autem dolores dedere: nam & à principio, vbi plus erat pustularum, illic minus erat dolorum, vbi minus pustularum, plus dolorum cernebatur. Porrò & annis hisce vltimis,

mis, quaſi in ſenio exiſtente contage, & materia facta craſſiſſima, maior adhuc mutatio facta eſt: nam gummoſitates multæ apparent, puſtulæ autem pauciſſimæ, & illæ ſicciores, dolores autem ferè nulli, aut longe minores, quòd materia propter craſſitiem facillime concreſcat in gummoſitates, extra autem non facile propellatur ad cutim, vel reſideat circa lacertos: quòd ſiquid tamen ad cutim peruenit, id tenue quoddam phlegma eſt, quod ſalſedinem quandam acquiſiuit ex aduſtione, quare ad radices pilorum latum pabulum eorum obſumit, vnde & ipſi mox cadunt, ſicuti in porrigine, Alopecia, & Achoribus ſiccis accidit. Fortaſſe autem & idem fit in hoc morbo nunc, quod & in Alphis accidit, in quibus decidunt pili materia quadam alba mucilaginoſa coextenta ad radices eorum: nam vidimus quoſdam, quibus barba deciderat, conſimilem quendam ſub cute coextentum humorem habuiſſe: quod facillime poteſt nunc euenire in euaporatione, & ſecretione, quæ fit ab ea materia iam penè vitrea coagulatis vaporibus, vbi ad pilorum radices peruenere: quocunque igitur modo id fiat, exiſtimandum eſt ſenium iam huius morbi incepiſſe, nec longe poſt futurum, vt ne per contagem quidem ſe propaget, quoniam materia in dies frigidior fit, & terreſtrior, in qua & ſeminaria tum pauciora, tum & debiliora in dies gignuntur, propter quod nec tam facile concipitur nunc ea contagio, vti prius ſolebat: quare & tandem fiet, vt nec ſeſe poſſit propagare

gare, sed desinat, reuersura mox, quum eadem principia, & eædem causæ reuertentur. Est autem certis regionibus familiaris contages, vt in Hispana vocata insula, & vicinis aliis, quoniam (vt diximus) ea dispositio, quam ad nos temporis longitudo attulit, illic connaturalis viget huic morbo gignendo, quemadmodum Elephantiæ Ægyptus Iudæáque familiaritatem quandam habent. Quæ igitur principia & causæ fuerint nouæ huius contagionis, & quo consistat, & quam habeat analogiam, & quæ sint eius accidentia, & notæ, per hæc hactenus determinatum sit.

De Elephantia. CAP. XIII.

NOn esse autem Gallicum vocatum morbum eum, qui Elephantia vel Elephantiasis interdum, & Elephas à Græcis appellatur, sufficere quidem ad ostendendum ea possent, quæ Leonicenus vir tantus scripserat: veruntamen, si & nunc quoque pauca quædam eadem de re adiiciantur, non inutile fuerit (vt promisimus,) quando posteriorum quidam plus æquo obstinati scriptis mandauere eundem esse morbum Elephantiam & morbum Gallicum, atque eisdem etiam remediis curari oportere: quod autem eos præcipue decepit, id fuit, quòd videntes ipsi antiquos seorsum de Lepra scribere, & seorsum de Elephantia, tum existimantes per Lepræ nomen ab iis intelligi illud, quod vulgo Lepram vocamus, nesciuerunt, quidnam esset Elephantia, nisi morbus hic, qui mox Gallicus est appellatus. Sed certe hæc mon-

monstrant antiquorum scripta parum fuisse considerata ab obstinatioribus hisce hominibus: neque enim ita est (vti ipsi putant) per Lepram à Græcis eum morbum intelligi, qui vulgo Lepra dicitur, sed aliam quandam longe leuiorem dispositionem, de qua simul cum Psora, hoc est, Scabie agunt, quæ via quædam est ad Elephantiam, quæ proprie passio illa est, quam non solum vulgus, sed & recentes medici tum Latini, tum Arabes Lepram vocant, Paulus de Lepra agens vnà cum Psora, horum, inquit, morborum vterque summæ cutis asperitas est, cum pruritu & corporis attenuatione, ex melancholico humore ortum habens. Galenus in libello de tumoribus. [Sunt autem Psora & Lepra melancholicæ passiones solius cutis, quæ si in venis & carne inualescant, Cancer nominatur, & Elephas: item quosdam dicit ex Elephantiosis factos fuisse leprosos, ægritudine in melius conuersa. Manifestum igitur esse potest leuiorem multo esse Lepram apud antiquos, quàm Elephantiam: quòd autem & Elephantia ea proprie sit, quæ vulgo Lepra dicitur, ex his manifestum simul fiet.]

Nam, vt primum à nostris incipiamus Plinius libro xxvj. nouos quosdam ponit morbos Elephantiasim, & Lichenas, quos sine dolore vllo, sine vitæ periculo contigisse scribit.

Diximus, inquit, Elephantiasim ante Pompeij Magni ætatem non accidisse in Italia, & ipsam à facie sæpius incipientem in nare prima, veluti lenticula, mox inualescente per totum corpus

corpus maculosa & variis coloribus,& inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui,dura, ceu scabie aspera, ad postremum vero augescente intumescentibus digitis in pedibus manibúsque. Ægypto peculiare hoc malum, &, quum in Reges incidisset, populis funebre, quippe in balneis solia sanguine temperabant ad medicandum eam. Quis non videt per hæc non Gallicum morbum significari, qui dolores vel ingentes afferat, sed vocatam vulgo Lepram, quæ sine dolore accidit, quæ à nare incipit, vt & Paulus, & Auicenna,& alii recentiores tradunt, quam Ægypto familiarem omnes dicunt, & ipse præsertim Galenus, quam demum vnam humano leniri sanguine consueuisse libri omnes pleni sunt? Arabes vero per Elephantiam non planè id intelligunt,quod Græci & Latini,sed tumorem quendam pedum ex humore melancholico, ceu è varicum genere, quasi speciem eam Lepræ intelligant,in qua pedes more Elephantum tument: per Lepram autem id accipiunt, quod & vulgo Lepra dicitur,à Græcis Elephantia: notæ autem Elephantiæ, & accidentia hæc sunt. Oritur primo sine dolore vllo, sine febre, ac delitet ipsa quoque certo tempore prius, quàm se prodat: mox prima vt plurimum indicia dat à nare oborta, parua veluti lenticula subnigra. Cutis deinde varia fit colore, duritia, asperitate, attenuatione, quippe alibi liuida fit, alibi alba, alibi in atro ruffa, dura hic, illic lenior, alicubi aspera,& squammosa, alicubi crassa,& veluti corium igne induratum. Pustulæ simul

mul per totum corpus enaſcuntur duræ, &, vt plurimum, purpuraſcentes, quæ tractu temporis exulcerantur, & pus emittunt, verum non multum, ac ſiccius, quàm in Syphilide. Circumtumeſcunt vicina membra, & alia contrahuntur, alia extenduntur: propter quod multis excauatur naſus, os vtrinque contrahitur verſus aures, oculi rotundantur, & ſimiles ſatyris (qui pinguntur) fiunt, vnde & Satyriaſis etiam is morbus appellari conſueuit, quanquam ſunt, qui Satyriaſim dictum putent propter tentiginem nimiam veneris, quæ eo in morbo contingit: tument deinde digiti in pedibus ac manibus, ac pedes ſimiles fiunt Elephantum pedibus, vnde quidam volunt eſſe Elephantiaſim appellatum, quanquam Archigenes à magnitudine morbi ita vocatum dicat. Adhæc autem & venulæ, quæ ſub lingua ſunt, ceu varicoſæ fiunt, pruritus adeſt, & cum eo tentigo veneris vehemens: fœtent mox, & tolerari iam non poſſunt, & multis albâ per totum fit cutis, quæ inſanabilis habetur. Contagioſus porrò eſt morbus non contactu ſolo, ſed & fomite, & anhelitu etiam, quanquam tarde irrepat, & ſeſe propaget: in viros autem graſſatur magis, quàm in mulieres: quin & eunuchi pauciſſimi viſi ſunt eo malo correpti, propter quod & nonnullos legimus ſeſe caſtrauiſſe, ne eo tentarentur. Nationum vero aliæ familiarem habent, vt Ægyptus, & Iudæa, aliæ vix nouere: ſimpliciter autem extremè calidæ, & frigidæ regiones eam labem ſentiunt magis, quàm mediæ, vt Aetius

n autho-

authoritate Archigenis refert, propter quod Germani, & Scythæ, & Ægyptij, & Arabes maxime illi obnoxij sunt, (quanquam Galenus contradicere videtur Archigeni, qui Germanos, & Scythias carere hoc morbo dicit) Itali verò & Græci minus: & certe semper apud nos visus raro fuit is morbus, quanquam per ciuitates domus, quæ Hospitalia vocantur, & suppellectiles sumptibus publicis paratæ structæq; videntur Elephantiacis suscipiendis: verum quos ego hactenus vidi, nemo quidem, aut pauci è susceptis Elephantiaci mihi visi sunt, sed leprosi solum, aut impetigine quadam fera detenti, atque hæc ferè signa sunt, quæ in Elephantia videri solent. Ex quibus vnusquisque videre potest longe alium esse morbum, qui Gallicus appellatur, qui non in melancholico humore sedem habet, sed in phlegmate sordido, qui non fomite afficit, non anhelitu, in quo tentigo in Venerem omnis abest, dolores autem vel acerbissimi adsunt. Quoniam autem & hic contagiosus est morbus, manifestum est includere ipsum seminaria contagionis, sicuti & alios: eorum vero analogia non ad mucosam & sordidam pituitam est, quemadmodum vocati Gallici, sed ad humorem melancholicum magis, quod pustulæ ipsæ maxime monstrant, duræ, siccæ, purpureæ, tum & cutis durities, & inæqualitas: quod & omnes quoque, qui eo de morbo scripsere, attestantur, vt dictum est. (Elephantiosos, inquit Galenus, eodem modo cutabis, sicuti & Cancrum, ex eadem enim mate-

tia

tia sunt: in libello de Tumoribus passio est Elephas propriam habens generationem in melancholico sanguine, tractu vero temporis nigra cholera fit:) ea de causa pustulæ sicciores sunt, vlcera vero minus mucosa, habent tamen sorditiem suam, quoniam putrefactio omnis per se sordida est: viros autem magis, quàm mulieres, tangit hæc contagio, quòd melancholici sanguinis plus habent viri. Sed cur frigidæ regiones, & Germani, & Scythæ magis ea tenentur, quàm Itali, & Græci, humidiores existentes? causa est (vt mihi videtur) quòd ij sanguine multo abundant, & eo quidem pingui, & vnctuoso, quare multa in eo exhalatio fit, quæ cum ad cutim peruenit, ob densitatem eius, & frigiditatem regionis non euaporat tota, sed solum, quod tenuius est, crassius vero sub cute coit, atque illic exuritur, quod facile fit propter vnctuositatem: vnde non transpirans putrescit, & labem hanc gignit, cuius seminaria analogiam habent ad partes sanguinis crassiores, & melancholicas vnctuosas, propter quod & porcorum carnes maxime aptæ sunt ad Elephantias inducendas, ex iis enim multus fit sanguis exuri idoneus.

Quod vero Galenus scribit, non est, quòd regiones comparet nisi in victu, cuius causa Ægyptus familiarem habet eam labem, Germani vero, & Scythæ minus ex hac causa, Scythæ autem minime propter lactis vsum: qui vero in calidis regionibus degunt, crassum quidem &

ipsi sanguinem habent, & densam cutem, sed alia de causa, quare & ipsis maxime exuritur sub cute sanguis, & putrescit: mediis autem in regionibus temperatior est sanguis, & bene transpirabilis caro: Mulieres vero, & Eunuchi, qui mulieribus similes sunt, propter frigiditatem sanguinis & aquositatem minus eo tenentur morbo. Dolores vero non excitat Elephantia, nec conuulsiones, vti in Gallico morbo spectantur, quoniam in sicco magis consistit, & materia, si qua est, non residet circa neruos & lacertos, sed circa summa consistit magis, propter quod nec febrem facit. Quærat autem fortasse quis, cur furorem non faciat hæc passio, nec amentiam, quum in melancholia exusta consistat: causam inde esse censendum est, quòd in furore, & amentia exustio præcipue circa cor & cerebrum versatur: in Elephantia autem circa cutim magis: quòd si sanguis forte & introrsum vratur, non ita tamen exuritur, vt furorem faciat natura semper ad summa pellente, quod vitiatur. Tument autem membra, quoniam materia multa sub cute collecta calefit non transpirans, & coextenditur: porrò & nutrimentum in iis locis non plane concoctum, sed vitiosum in tumorem concrescit. Pruritus vero fit propter acrimoniam adustionis, propter pruritum autem tentigo circa genitalia, ad quod non parum facit natura melancholiæ, quæ spirituosa maxime est, vt Aristoteles docet. A facie vero id malum incipit, quoniam exhalatio omnis facillime sursum fertur,
præ-

præsertim ad faciem, ad quam venulæ multæ terminantur, quæ & spongiosa est, vnde & aliæ multæ infectiones faciem præcipue tentant, vt Ionthi, & id genus. Tarda vero est ea contagio, quoniam in humore crasso consistit. Cur autem fomitem ipsa relinquat. Gallicus autem morbus non, quum lentore maiori abundet, dubitationem habet: dicendum seminaria in Gallico morbo propter lentorem & frigiditatem statim coagulari, & aut non agglutinari in fomite, aut, si agglutinantur, non inficere alium frigida & coagulata existentia, nisi valde calefiant: propter quod visi quidam sunt, qui è linteis, vbi dormierant, Gallico morbo sordidissime exulcerato affecti, conceperint infectionem: cæterum fomitem non relinquit vt plurimum ea contages: quæ autem in Elephantia sunt seminaria, calidiora multo existunt, vtpote in adustione quadam constituta, propter quod non coagulantur: lentorem autem habent tantum, quantus sufficit, vt in fomite agglutinetur. Fit porrò Elephantiasis aliquando quidem per se in aliquibus, & primo, in quibus melancholicus est sanguis, & multus, & vnctuosus, & cutis densior: quandoque ab alio concipitur, in quibus non necesse est sanguinem esse per se male affectum, sed male afficitur à seminariis contagionis, corrumpentibus crassam & siccam sanguinis partem, ad quam habent analogiam. Atque ita se habet Elephantiasis passio, quæ vulgo Lepra dicitur.

De Lepra propriè dicta, & Scabie. CAP. XIV.

LEpra vero ita ab antiquis vocata in duobus præcipue differt ab Elephantia, loco, & materia: quippe profundius agitur Elephantia, quanquam & ipsa circa summa versatur: Lepra vero in superficie magis est: materia porrò Elephantiæ crassior esse videtur, & exusta etiamnum magis, propter quod profundatur magis, vtraque tamen ex melancholico humore fit: nihil autem prohibet & in vtraque interdum coniungi aliquid salsæ pituitæ, vnde fit, vt nec Elephantia, nec Lepra vno semper visantur modo: quòd si diuturnior fiat Lepra, & tractu temporis malignior, tum in Elephantiam transit. Sunt autem in Lepra suæ pustulæ, atque interdum crebræ, cæterum sicciores, quàm in Elephantia, & squammantes magis, quàm exedentes: pruritus quoque plurimum infestat, macies corpus tenet, &, vt vno verbo dicatur, delicatior quædam Elephantiasis Lepra est. Oritur autem vt plurimum primo in nobis vitio humorum, & complexionis, & regiminis, nihil autem prohibet & contagione ab alio concipi: contrahitur autem & à natiuitate, sicuti & Elephantia. Psora autem, quam nostri Scabiem vocant, leuior adhuc dispositio est, quàm Lepra, transiens & ipsa in Lepram, sicuti Lepra in Elephantiam, quàm grauior vtraque fit: videntur autem Græci per Psoræ nomen tantum eam scabiei speciem significare, quæ siccior est, & melancholiæ nonnihil sapit, quare contractius Psoram capiunt, quàm nos scabiem.

De

De distinctione infectionum cutanearum.

CAP. XV.

QVoniam autem infectionum, quæ cutim carpunt, multæ sunt species, & multa nomina, sed confusa satis, bene erit de iis cursim pauca quædam notasse, vt cognoscamus, quomodo inter se differant, & quæ contagiosæ sint, & quæ non. Ergo si cholera sit, quæ ad cutim propellitur, vel illic aliter clauditur, si quidem non putrescat, tum Erysipelas vocatum facit, pustulam scil. vnam, aut plures cum rubore, caloréque multo nonnunquã & cum febre, interdum quidem in facie facta, interdum & in aliis partibus: grauior autem multo est, quæ faciem carpit: nam sępe è parua pustula accidit circunstantes partes, & faciem totam adeo inflammari, vt & oculi aperiri non possint, & labia præ tumore deformia reddantur, quod fit communicata acrimonia ad circumiacentes partes: moderni Guttam rubeam appellant. Si ergo cholera imputrescens inflammata & accensa sit, Erysipelas hoc serum facit, si vero inflammata non fuerit, alia Erysipelata ædit, quæ, è pura si sint cholera, simpliciter dicuntur Erysipelata, si vero non è pura sint cholera, sed cõmista, non simpliciter dicũtur, sed cũ adiectione cõmisti humoris, vel abscessus ab humore appellati: si quidem enim sanguini sit admista, ἐρυσιπέλας. φλεγμονώδες vocatur, si pituitæ, ἐρυσιπέλας οἰδηματῶδες, si melancholiæ, ἐρυσιπέλας σκυρρῶδες, prędominante sẽper cholera: verum in hoc Scyrrhode, si inflammata, & accensa sit cholera, pustulam illã facit,

quæ ἐπινυκτὶς vocatur, quòd sæpissime noctu enascatur, Arabes Eslere appellant: ita ergo se habet cholera, quæ non putrescit. Quod si putrescat iam, & sub cute pustulas faciat tum vocatos ἕρπητας, hoc est serpentes pustulas gignit: quippe stabile est Erysipelas, & vrit magis, ac squammas & crustulas inducit; serpit autem Herpes vocatus modo sede priori relicta ad alias partes, transferentibus sese pustulis, modo & in priori loco manentibus, & vicina pabulantibus. Cuius serpiginis quum rationem multum considerassem, non in aliam certe causam reducere potui, quàm in putrefactionem subtilem humoris: nam quòd non alia sit differentia Herpetis ab Erysipelate, qui subtilitas materiæ, durum quidem videtur, quando & Herpes esse, qui ἐσθιόμενος dicitur, crassæ satis materiæ est, cuius causa etiam exest, & ille etiam, qui κεγχρία vocatur: quod præterea prohibeat, ne cholera, quæ Erysipelas facit, in latus exedat, & pabuletur, si serpigo acuitatem sequitur, quando cholera illa acutissima est? quare verisimilius videtur in putrefactione quadam consistere, quæ Herpetes facit, cholera: signum cuius est, quòd sordidiores videantur semper Herpetes, quàm Erysipelata: item & siccioribus indigent ad curationem, quum Erysipelas indigeat humidioribus: porrò quæ in putrefactione sunt, promptissime in vicinum infectionem consimilem transferunt, præsertim quòd cutem non exurentes Herpetes in latus magis pabulantur: sæpe igitur in parte prius infecta exhalat

halat materia, quæ putrefit infectione ad vicinum communicata, ſæpe vtraque pars pabulo quodam inficitur. Ergo ſi putreſcat cholera, ſit autem in ſuperficie, tum ſimplex Herpes fit, qui ſerpit tantum, non autem exeſt, at ſi profundior fuerit, non ſerpit ſolum, ſed etiam exeſt, vnde non ſimplex fit Herpes, ſed ἕρπης ἐσθιόμενος, hoc eſt depaſcens vocatus, atque hic à craſſiori cholera fit, ille à tenuiori. Porrò ſi hic, quis Eſthiomenus dicitur, à cholera accenſa & inflammata fiat, Herpes ille fit, qui vulgo Ignis ſyluaticus appellatur, ſi vero non accenſa ſit cholera, Eſthiomeni ſimplices fiunt, atque hi quidem Herpetes à cholera fiunt pura: quòd ſi non pura ſit, ſed miſta tenui pituitæ, putreſcat autem, Herpetem illum gignit, qui κεγχρία, hoc eſt Miliaris appellatur, quòd puſtulæ ſimiles ſint granis Milij. Atque ita ſe habent Herpetes, quos Celſus per Ignem ſacrum intelligit: non enim, vt quidam volunt, per ignem ſacrum intelligitur ab eo Eryſipelas, ſiquidem de Igne ſacro ſeorſum, & de Eryſipelate agit.

Si vero ſanguis fuerit, qui in cutim influit, interdum quidem puſtuloſos abſceſſus facit, interdum maiores etiam quàm Eryſipelas ſit, quos phlegmonas vocant: rubent ij cum calore, & dolore, ac febre etiam vt plurimum: ſicut autem ſanguis quandoque purus eſt, quandoque miſtus, quod plurimum fit, ita & Phlegmon alius ſimpliciter dicitur, alius cum adiectione nominis admiſti humoris: ſi enim illi cholera admiſceatur, Phlegmon fit Eryſipelatodes, ſi

vero

vero pituita. Phlegmon dicitur Edematodes, si melaucholia, Phlegmon Scyrrhodes dominante semper sanguine: species autem phlegmonis sunt δοτίων, φῦμα, φύγεθλον: Dotientem nos Furunculum vocamus, abscessum in acutum tendentem cum inflammatione, rubore, & dolore, cui nonnihil cholerae admistum est: Phyma vero Furunculo simile pene est, sed planius est, & rotundius, vulgus improprie Carbonem vocat, multum differens ab eo, qui proprie Carbunculus dicitur. Fit autem Phyma è sanguine subadusto, crassiore, quàm qui Furunculum facit: Phygethlon vero est, quòd nostri Panem vocant ob similitudinem, alij & Bubonem: quamquam sunt, qui Bubonem appellant, qui in carnib. laxis fit, Phygethlon vero, qui in neruosioribus: fit autem hic vel è puro sanguine, vel misto tenui pituitae. Si vero simul inflammatus sit sanguis, ac putrescat, tum Bubones pestilentes facit, quos Auicenna Althoin vocat: quòd si subtilis admodum sanguis sit, influat autem in summam cutem, pustulosos abscessus facit: si igitur non inflammatus quidem sit, calefactus tamen, vt quasi ferueat, tum Exanthemata vocata facit, quas Plinius eruptiones papularum vocat: vulgus sufferfuras à feruore, vt arbitror, dictas: pustulae sunt vix cutim excedentes, rubrae, confertae inuicem, pueris praecipue familiares, quum super calescunt: sunt autem duorum generum, quaedam sicciores, & rubicundiores, quas Auicenna Plantam noctis appellat: quaedam vero in rubore albi-

albicantes tenui pituita commista sanguini, quæ Græci ἵδρωα vocant, nostri Sudamina, Auicenna Desudationes: quòd si crassior aliquantisper sit sanguis, ac simul putrescat, non autem inflammatus, tum, si tenui choleræ commistus sit, vocatos Morbillos facit, si tenui pituitæ, Variolas, quæ duo ἐξανθήματα etiamnum à Græcis vocantur.

At, si pituita fuerit, quæ in cute tumores facit, si quidem humidum suum seruat, nec à calore fuit exsiccata, nec à frigore concreta, tum molles facit tumores, quæ, οἰδήματα vocantur, quidam tumores simpliciter transferunt, simplici nimis (vt mihi videtur) vocabulo, Arabes vndimiam vocant. Quòd si pituita aut calore, aut frigore indurata fuit, vocatos Scyrrhos facit, è quibus sunt Strumæ, quas χοιράδας Græci vocant, & Nodi quos γαγγλία, & id genus glandulæ, & gummositates reliquæ, tum & Verrucæ, quæ Porra vulgo appellamus, quæ, si basi latiore sint, μυρμηκίαι vocantur, quasi formicantes: quod punctiones in iis fiant, quasi formicarum: si vero sint basi tenuiore, ac veluti suspensæ, ἀκροχορδόνες nuncupantur. Auicenna vero Myrmecia confundit cum Herpete, & in Herpete curam ponit, quam Galenus Myrmeciis tradit, errore periculoso, nisi capitulis diuersis addita sint vni, quæ alterius sunt.

Sunt præterea ex hoc genere callositates quædam, quarum alij proprie Calli à nobis dicuntur, à Græcis τύλοι, tum & vocati Claui, ἧλοι à Græcis dicti. E pituita quoque & aliæ

aliæ pustulæ fiunt, quales ἴονθοι, qui à Latinis Vari, vulgo Cossi vocantur, qui præsertim oriuntur in facie: sunt & φλυκταῖναι, quas Auicenna nomine vessicarum comprehendit: bullæ sunt non dissimiles iis, quas excitat aqua feruens, quibus tenuis subest pituita: proxima iis sunt ψυδράκια vocata, Phlyctænis paulo duriora, quibus cum pituita tenuis subest melancholia, Phlyctænæ vero è simpliciori sũt pituita paululum inflammata, vnde & in bullam surgit: porrò è pituita salsa fiunt vocatæ à vulgo Volaticæ, Celsus Papulas vocat, Græci λειχῆνας, quanquam sunt, qui Lichenas transferant Impetiginem, quod non recte fieri arbitror: quòd autem, quas nos Volaticas dicimus, Celso papulæ sint, manifestum est, si materiam, si modum serpendi, qui ab ipso traditur, respiciamus, sunt autem duorum generum, alterum, quod fit è tenui pituita, & salsa per summam cutem serpente in orbem, quod passim nomine Volaticæ monstratur, alterum, cui parum melancholię adiungitur, & profundius aliquanto serpit, & non præcise in orbem, quod sæpe in impetiginem vertitur: nec me latet Lichenis nomen à Græcis interdum latius capi pro fœdiori cutis habitu, vnde & Poeta sordidos appellat Lichenas, & Plinius ipse etiam nouum morbum Pompeij ætate visum Lichenas vocauit, sicuti & Mentagram: quæ omnia ex salsa pituita fiunt putrescente, cui quiddam melancholiæ permistum est, propter quod sordida putrefactio fit. Gignitur præterea & Scabies è salsa pituita, cui

cui nomen commune non proprie inuenio apud Græcos, quando ψώρα aut illam significat apud ipsos, quæ apud nos impetigo dicitur, melancholica, passio, & via ad lepram, aut si scabiem notat, illam certe speciem tantùm importat, quæ sicca dicitur scabies: quare de scabie videntur aut non egisse Græci communi nomine, aut de ea non egisse, nisi forte sub pruritus capite comprehenderint. Sunt autem & aliæ quædam è pituita passiones ἀχώρ, & ἀλωπεκία, & σίφκλις. Achores autem nos vulgo appellamus Latume: Plinius, Vlcera capitis manantia transfert, Arabes Saphati appellant: crustosæ sunt, & sordidæ infectiones in capite, puerum præsertim, natæ, de quibus nec multa dicenda sunt.

Si vero humor, qui in cute tumorem facit, melancholicus sit, siquidem nec inflammatus fuerit, nec putrescat, Sirrhos melancholicos facit, alios quidem maiores, alios minores, & pustulosos solum: si autem inflammatus sit, & accensus, non autem putrescat, Cancer vocatum facit: si vero putrescat quidem, non autem inflammatus sit, tum Psoram & lepram gignit, & Elephantiam nondum feram, at si inflammatus simul sit, & putrescat, Elephantiam feram facit, cùm iam horribiles aspectu sunt, similiter & Carbunculum, quem Anthracem vocant, generat. Impetigo porrò à nobis vocata non alia esse apud Græcos videtur mihi, quàm Psora & Lepra, quæ secundum magis & minus illas quatuor species facit, quæ à Celso traduntur,

ex quibus patet Impetiginem non esse Lichenas, vt multi vertunt, sed eam magis, quam supra vocauimus Volaticam, Lichenas esse: hæc enim à phlegmate salso, impetigo autem è melancholico humore magis fit. Ac de cutis infectionibus ita per transcursum determinatum à nobis sit, è quibus contagiosæ sunt Bubo pestilens, & exanthemata illa, quas Fersas & Variolas vocamus, & Strumæ quædam vlceratæ, & Lichenes nonnulli, & Scabies, & Elephantia, & Achores, & Alopecia, & Syphilis, & Mentagra, & si quæ aliæ sunt, in quibus putrefactio, & sordida fiat.

Hieronymi Fracastorij
DE CONTAGIOSORVM MORBORVM CVRATIONE,
LIBER III.

Quòd peculiaris curatio debeatur contagiosis morbis.

CAP. I.

HActenus ergo de contagione, quid esset, & quibus principiis & causis fieret, & quæ essent differentiæ eius omnes, in vniuersum quidem lib. j. percurrimus, mox de contagiosis morbis, aut omnibus, aut maxime notis, qui essent, & quibus è causis penderent, & quomodo inter se differ-

differrent, libro secundo differuimus. Superest iam, vt de curatione omnium contagionum agamus methodo primum (vt par est) generali & communi, mox & propria cuique morbo: de quo quidem in primis ambigat fortasse aliquis, vtrum aliquam peculiarem & propriam curationem habeant contagiosi morbi ab aliis, & an tradita sit à maioribus nostris: mirum enim videri potest, si aliqua in his erat peculiaris methodus, prætermissam ab illis fuisse. At certe, si recte tradita sunt, quæ supra determinata fuere de contagione, propria quædam & determinata curatio debetur contagiosis morbis, quatenus contagiosi sunt, quando diximus eos & principio longe differre ab aliis, & modo materiæ, & putrefactionis, ac postremo & accidentibus ipsis, quibus omnibus sua animaduersio, & sua curatio debetur: nam si quispiam recte se habens, tum circa humores proprios, tum & circa complexionem, & alia, phthisim autem ab alio per contagionem concipiat, plurimum profecto refert, si per initia aduoceris, & seminaria eius contagionis per ea extinguas, quæ dicemus, iis enim interemptis nihil præterea procedet morbus: similiter & in Rabie se habet, & in Syphilide, & Scabie, & aliis: quinimo & in processu quoque si ad communia remedia te conuertas, Catarrhum in Phthisi expurges, materiam concoquas, nihil tamen operabere, nisi perpetuo ad seminaria animum, & curationem aduertas:
por-

porrò & in febribus, quæ pestilentes dicuntur, cur non iis remediis vtimur, quibus in aliis solemus? cur protinus omnes clamant putrefactioni resistendum esse, nec quidem obstructiones aperiendo, non plenitudinem euacuando, sed propria quædam inquirendo, quæ obsistant putrefactioni? quippe certus in his est putredinis modus, qui propriam animaduersionem poscit. Videntur igitur maiores nostri curationes quarundam contagionum tradidisse quantum ad quædam remedia, verum omnia illa non ad contagionem, quatenus contagio est, destinata fuisse, sed aut fortuna quadam inuenta, aut ex similitudine ad alia, vt venena, & similia quæ res certior fiet per ea, quæ circa vnumquemque morbum dicetur, quod iam aggrediamur, ab vniuersali methodo & forma initium capientes.

Quoniam autem duplex est medendi ratio, altera, quæ præseruat, altera, quæ liberat, nos breuitatis gratia de ea, quæ liberat, inquisitionem faciemus, illud pollicentes, quod hac recte perspecta vnusquisque viam habere poterit quam facillimam ad eam quoque, quæ præseruat. Qui igitur contagiones curare volet, ad hæc aduertat necesse est, primum videat, quænam contagio sit, vtrum earum, quæ extrinsecus veniunt, & an ab aere, an ab alio sit concepta, an earum sit, quæ in nobis primo fiunt, & vtrum contactu solo afficiat, an & fomite, vel & ad distans feratur, tum perpendat, qualis sit, num acuta, an segnis, & quo in humore sedem

habeat

habeat,& analogiam:necnon & quantum processit, si in principio sit, an plurimum sit progressa: & quibus in locis præcipue sit, intra ne tota,an extra tota, an vbique: & an solida occuparit, an per summa tantum erret: & vtrum velociter & large serpat, an tarde & anguste:&; vt summatim dicamus, differentiæ omnes contagionum ante oculos habendæ sunt.

De intentione, quæ habetur ad principia.

CAP. II.

HIs animaduersis tria principaliter esse scito, ad quæ intentio omnis dirigenda est: primum quidem principia, à quibus initium & originem putrefactio habet: secundum est materia, quæ in via est, vt inficiatur, & iam cœpit: tertium materia, quę iam corrupta est, nec amplius restitui potest: ac principia quidem quandoque (vt diximus) communia sunt cum aliis morbis,qui in putrefactione consistunt, quandoque propria contagiosis:communia quidem sunt plenitudo, obstructio, malitia humorum, & alia id genus: propria vero sunt seminaria ipsa contagionum, nihil enim prohibet aliquem plane sanum existentem, & mensuratè in humoribus & aliis se habentem, contagionem tamen ex alio contrahere. Ergo, si communia adsint principia, nihil aliud nobis dicendum agendúmue sit, nisi quę medici iubent agenda, quum plenitudines, obstructiones, & alia eiusmodi adsunt: vbi vero ea adsunt, quæ propria sunt contagionibus principia,tum magna cura & diligentia opus est,protinus enim;

si seminaria ipsa aut enecare, aut educere possis, aut frangere, morbus præterea non vltra protenditur: quare maxime initia perpende, si potes iis adesse: quòd si non possis, scito tamen per totum morbi processum continenter curam ad seminaria adhibēdam esse, ad quæ multiplex ingenium est, & nunc vno modo ad illa, nunc alio agendum: possunt autem illa aut extingui, &, vt dicitur, enecari, aut educi, aut frangi & alterari, aut repelli: his autem vti non semper omnibus datur, nec conuenit, sed modo vno, modo alio, modo pluribus agère licet, vt res, & occasio, & reliqua poscunt. Ergo extinguunt, & interimunt, & quæ calidissima sunt, & quæ frigidissima, maxime autem, quæ vrentia dicuntur, aut vicina vrentibus, siue per ignem facere velis, siue per ea, quæ Caustica vocantur. Extinguuntur quidem ab iis seminaria ita, vt iis interemptis & totus simul interimatur, qui imminet, morbus, nihil enim remanet, quod præterea sobolem gignat: nam ignis quidem vis tametsi locum exurit, vltra tamen non aliud nocumentum relinquit, quod vel ad priorem labem attineat, vel apportet nouam peiorem: quare, vbi auxilium hoc adhiberi potest, & debet, nullum præsentius est: porrò extinguunt, & frigidissima, vt frigidæ potus, de quo suo loco dicemus, & ablutiones etiam, quod maximè valet ad ea seminaria, quæ in fomitibus continentur.

Sequens ad ea ingenium est euacuatio, quod certe difficulter admodum fieri potest, quoniam

niam hinc inde dispersa sint seminaria hæc, & per se educi non satis commode possint: nihil tamen prohibet cum humoribus, quibus agglutinata sunt, simul & ipsa quoque educi, verum non nisi vi multa fit. Modi autem euacuandi præcipui sunt pharmaca, quæ aluum mouent, & quæ sudorem cient, & vrinam, & alia, de quibus circa particularia rursus dicemus, vt cucurbitulæ, & phlebotomia, & reliqua.

Quæ vero frangunt, & alterant seminaria, ea sunt, quæ antipathiam habent materialem, hoc est per qualitates notas contraria sunt; quoniam enim diximus seminaria hæc acrimoniam quandam habere, tum & in lentore quodam consistere, acrimoniam quidem frigidis frangemus, lentorem vero siccis potentia: exsiccant autem alia per qualitatem ipsam, quæ est siccitas, quę quidem paruę actionis in tota natura est, alia per caliditatem, alia inbibitione, vt pulueres, & farinę, & id genus, alia modis omnibus, vt sal: quorum omnium interdum quidem vnum, interdum aliud magis conueniens est, quare & abundare oportet, vt eligere possimus, quę magis conducunt. Repellunt autem, quę proprie spiritualem antipathiam habent aduersus seminaria: diximus enim in natura dissensum hunc rerum esse, vt sese mutuo nonnulla pellant : quare sicut & venena, & seminaria contagionum antipathiam habent ad animam, & naturalem calorem, ita & quędam alia sunt, quę vti antidota quędam

antipathiam quoque & ad venena, ad seminaria ipsa habent, & ea repellunt: fortasse autem & eadem obtundunt alio modo: nam, quoniam species tum veneni, tum contagionis ad animam vti inamabilis, & ingrata fertur, & tristitiam ingerit, ita species eorum, quæ antidota sunt, vti grata, & læta recipitur, qua è causa obtunditur passio prior à veneno, & contage illata, & vigoratur anima: quod in fœtore omni fieri manifestum est, vbi per odorata recreari nos sentimus. Quod igitur in contagionibus antipathia hæc versetur, quæ recreet per odorem, manifestum est: vtrum autem & illa quoque adsit, quæ repellat, & si non ita manifestum est, rationabile est tamen, & in venenis manifestissimum: constat enim assumptis quibusdam antidotis vim omnem veneni subito tolli, quod non alia facultate fieri posse videtur, quam per spiritualem speciem, quę pręcipue repellat venenum, tam & si per materiales etiam qualitates operetur antidotum. Constat quoque rusticos quosdam, quum forte secarent herbas, demorsos fuisse à Vipera, ac repente inflatos, apposita autem Tormentilla vocata herba supra locum statim liberatos fuisse. Nos quoque mirum quiddam vidimus in bolo armenio: villicus enim quidam noster, quum à me forte proficisceretur in forum intereundum sensit se in collo pungi, nesciens, qua è re contigisset: statim autem facto rumore ingenti, & strangulatione quadam ad me reuersus, nec quicquam loquens, sed solum digito

locum

locum commonstrans prostrauit sese super capsa, mugiens quasi moriturus: ego bestiam aliquam venenosam ratus, qui neque Carbunculi signa vllam vidissem, nec alterius eorum, quæ oriri in nobis solent, bolum armenium statim propinaui cum aceto, vt forte excellens apud me erat bolus à Io. BAPTISTA RHAMNVSIO Illustrissimi Decemuirûm Consilij à Secretis mihi paulo ante Venetiis dono missus: quo assumpto confestim, & quodam quasi miraculo detumuit locus, ac surgens ille, & loquens. Hoc me, inquit, à morte liberauit, putare autem se araneum pupugisse, qui decidisset in collum. Hæc ergo, & similia à maiori quadam vi euenire, quàm à notis qualitatibus censendum est: quod & circa malignas, & venenis similes contagiones contingere par est existimare, in quibus suæ quoque antipathiæ sint, vt de eodem bolo armenio traditur, per quem in magna illa pestilentia, quæ adeo Athenas vexauit, tot præseruatos legimus. Scordium quoque cognitum ferunt tam mire preseruare à putrefactione, quum cadauera, quæ super ipsa iacuerant, inuenta fuissent incorrupta: quantum porrò & Balsamum, & Myrrha, & Aloe, & Cedrus, & id genus à putrefactione conseruent, notissimum est in cadaueribus Regum: quare & circa contagiones eiusmodi esse antipathiam nemo inficiari debet. Quæ autem illa sint, quibus data sit tanta facultas, statim dicemus: vtrum autem antipathia hæc sit in ea qualitate, in qua & odor versatur, an alia, incertum est homini.

 Atque

Atque hæc quidem remedia sunt, quibus vti aduersus seminaria possumus.

De intentione ad materiam, quæ iam infici cœpit.

CAP. III.

AD eam vero materiam, quæ nondum corrupta est, in periculo autem iam agitur, vna quidem generalis intentio est prohibere tum causas putrefactionis, tum iam inducti affectus principium, quod & aliis etiam morbis, qui in putrefactione consistunt, commune est: modus autem non est communis, sicut nec causæ, nec ratio putrefactionis communis est his, & aliis morbis, quippe in aliis præcipuæ causæ sunt plenitudo, obstructio, & humorum malitia, in his autem nulla horum necessaria per se sunt, sed quodammodo accidunt, aut concausæ solum sunt, non autem per se principia: igitur si hę cõcausæ contagionibus coniunctæ sunt, negligẽdæ quidem non sunt, sed, prout conuenit, tractandæ, & tollendæ; quæ autem propria, & per se consideratio & intentio ad materiam periclitantem vertitur, illa est, vt omni ingenio obsistas putrefactioni, quæ inducitur: ac, quomodo seminariis, à quibus pendet, te opponas, dictum est, quid autem circa materiam ipsam agas, nunc dicendum.

Quoniam autem in putrefactione omni dissolutio quædam mistionis fit euaporante innato calido & humido: euaporant autem hæc remollitis ab humiditate partibus, & sublatis ab extra-

extranea caliditate, manifestum est quòd ad hæc obsistere necesse est, primum quidem remittendo eam, quæ inducitur extranea caliditas, deinde exsiccando, quæ remollit partes, humiditatem, ac demum prohibendo dissolutionem mistionis: prohibent autem præcipue resinosa, non solum quòd exsiccent, sed quòd constare materiam faciant glutino ipso: prohibent autem & intermisti pulueres quidam, imputrescibiles ipsi existentes, subtilissime igitur diuisi, & interiecti inter partes, materiæ partim alterantis actionem impediunt interpositi ipsi, partim materiam continent, ne dissoluatur, nexu quodam, simili modo, quo arena immista calci tenacem nexum operatur, & aquæ farina, penetrant enim humida minima in tenuissimos vocatos poros siccorum, vnde separari non possunt propter vacuum, nullo existente alio, quod subingrediatur, quod maxime ad fortitudinem mistionis valet. Non negligenda autem est, nec parui facienda minimorum intermistorum actio: quis putaret in multo lacte interposito pauco coagulo, aut tenui puluere plumæ floris cynaræ coagulari lac totum? quis crederet in magno aheno ebulliens saccharum, ac præ feruore iam erumpens, sisti tamen, & constare, ac deponere eruptionem, & tumorem omnem imposito paucissimo butyro? quod vero attinet ad putrefactionem, nonne videmus conseruari vina in magnis doliis intermisto pauco alumine, quæ alioqui citissime putrescant?

materiam constantem faciunt, sunt terebinthina, laricina, abietina, cedria, thus, mastix, galbanum, myrrha, styrax vtraque, gummi, laser, & reliquæ.

Quæ vero tum in pulueres redigi possunt, tum decoqui, calida quidem & sicca sunt aspalathus cupressus, iuniperus, cedrus, xilobalsamum, citrus, cedrus, agnus castus, guaiacum, agalocum, scordium, chamędrys, dictamnum tum nostrum, tum Creticum pentaphyllon, hęptaphyllon, & phus, & verbena, & thlaspi, & vocata scabiosa, & cardo benedictus, quem Theophrastus alteram speciem Cnici agrestis facit, tum & Gentiana, & aristolochia, & Smyrnium: item aromatica casia, cinnamomum, calamus aromaticus, iuncus odoratus, macer, nux muscata, zedoaria, doronicu, malanga, iris.

Frigida vero & sicca sunt margaritæ, coralli, succinum, sapphiri, hyacinti, & in magno precio habitus smaragdus, tum terra lemnia, & bolus armenius, & samia, & sandali, & vocata bistorta, forte bulapathon, & lapathi genera omnia præcipue oxalis, & trifolium omne, maxime quod odoratum dicitur, & consimilis herba, quæ vulgo gallica appellatur, forte onobrychis, necnon & cicorium, & cicerbita, & nymphæa, & tamarindi, & cornu cerui, & os cordis eius, & cornu monocerotis, & rosæ, & earum semina, & citria, & è liquidis acetum, & omphacium, & vinum oxyacanthinum. Ex antidotis vero sunt theriaca, & mitridatum, & trochisci de viperis, & diamuscum, & diambra,

bra, & cyphi, & saccharum rosaceum, & eiusmodi.

Quę vero spiritualem antipathiam habeant non satis facile est iudicare, quoniam eadem habent & eam antipathiam, quæ inter materiales qualitates versatur: quoniam tamē nonnulla maiorem quandam vim præ se ferunt, quàm materialium qualitatum (vt supra diximus) existimandum est talia maxime esse terram lemniam, & bolum armenium, & scordium, heptaphyllon, & cornu monocerotis, & prędictas gemmas, pręcipue smaragdum, & theriacam & mitridatū, & si quid aliud in experientiā venit.

Vrentibus autem vti tum solùm licet, quum contagio extra est, & ea quidem maligna, ac in principio: si enim introrsum sit contagio, adhibere quidem non potes vrentia sine maiori periculo: extra verò si sit, apponere quidem potes, & debes, si maligna sit contagio, verum in principio solum iuuabis, si enim iam radices egit, & introrsum sese insinuauit, nihil quidem proficies, si extra vrentia appones, licet tamen quandoque vicina vrentibus applicare, quibus admiscenda erunt pinguia quędam, quę intro ferant. At si extra quidem sit contagio, non autem maligna, nec sic quidem vrentia sunt applicanda, quando per alias facultates leuiores, & per abstergentia sola leuare morbum datur, vt in scabie, & similibus: dę his autē in particularibus rursus dicetur, & quando, & quomodo conueniant. Calidis vero, & siccis vti tum debes, quum materia non valde acuta est, sed

frigi-

frigidior, ficcis vero & frigidis, quum calidior eſt: quoniam autem horum multa ſtyptica ſunt, & ſubſtantię craſſioris, inferius quidem examinabimus, quomodo liceat ea adhibere, & non adhibere. Porrò, per decocta conuenienter ages, quum introrſum cõtagio eſt, vt in febribus: per pulueres vero, quum maxime, & multiplici facultate obſiſtere putrefactioni voles. Atque hęc quidem ſatis ſint, quantum ad vniuerſalem curandi rationem pertinet: nunc particularia proſequamur, à febribus incipientes.

De curatione febrium Variolarum & Morbillorum.

CAP. IIII.

INter febres, quæ in contagione verſantur, illæ prius percurſæ fuere, quæ vocatas Variolas, & Morbillos emittunt, vtpote minus feręę, de quibus quidem agemus, quatenus nondum peſtilentes ſunt, nam & ipſæ in peſtilentiis ſæpe viſuntur: ſimpliciter autem peſtilentes non ſunt. Quoniam igitur diximus expulſationem illam Variolarum, Morbillorúmque quodammodo criſim quandam eſſe, & ſequeſtrationem menſtruæ infectionis à ſanguine, nulla tibi eſſe alia intentio debet, quàm vt non impedias expellentem naturam, ſed iuues potius, ſi opus eſt: quippe eam impediunt nonnulli interdum phlebotomiis, interdum purgatoriis pharmacis: quare, quum tu videris febrem eſſe eiuſmodi, quę eas expulſiones aut faciat, aut factura ſit, tum abſtine à medicamentis omnibus, ſed naturam ſine per ſe agere, niſi forte à

princi-

principio magnam plenitudinem fueris conspicatus, tum enim licet vti purgante pharmaco, sed non acri & molesto. Quòd si iuuanda natura sit, locum prius procura, vt calidus decenter existat, vt æger pannis conuenienter tegatur, & iis rubentibus, vt leui vtatur cibo, vino abstineat: tum vide, quæ causæ prohibeant expulsionem, num carnis densitas sit, aut crassities materiæ: tunc enim iuuanda est natura iis, quæ foramina cutis aperiunt, & materiam attenuãt, quales sunt caricæ, & fœniculus, & cerui, & apium, & similia, ex quibus commode decocta fient: sunt qui addant lentes abiecta prima aqua decoctas, aliqui, qui & tragacantham: quod quidem forte miretur aliquis, quando in lentibus & tragacantha contraria magis videtur intentio inesse, quum & ingrossent, & inspissent sanguinem, & cutim obstruant. Verum ita res accipienda est, quòd ebullitio sanguinis interdum temperata est, interdum non temperata, sed aut maior, quàm oportet, aut tenuior, quàm oportet: si igitur temperata est, crassior autem humor qui feruet, tum neque lentes, neque tragacantha adiungi debet, sed sat erunt, quæ subtiliant, at vbi intemperata est, & maior, quàm oportet, aut, quod excernitur, nimis subtile visum fuerit, tum si prædictis addantur lentes, & tragacantha, recte facies, quoniam ita ebullitionem temperabis: quod & in sputo sæpe fieri oportet, quum plus æquo tenue est. Nec plura de his febribus dicantur.

De cura febrium pestilentum communi. CAP. V.

Nunc

NVnc vero ad eas pertranseamus, quæ pestilentes vocantur febres, quòd vel partem maiorem perdant, vel multos saltem: quarum, quæ maiorem partem perdunt, vere pestilentes dicuntur, quæ vero multos solum, malignæ magis dici solent: quoniam autem gradibus solum differunt, & communem quandam naturam habent, communes primum earum curationes, & intentiones trademus, mox & proprias prosequemur. Ergo iis primum consideratis, quæ diximus esse circa contagiones consideranda, analogia scilicet, loco, tempore, & ante alia morbi origine, extrinseca ne sit, an intrinseca, scito & in his illa tria præcipue esse attendenda, ad quæ prius diximus esse omnem intentionem dirigendam, seminaria scilicet, materiam periclitâtem, & eam quæ periclitata iam & prorsus corrupta est, ac quoniam supra dictum est seminaria posse vniuersaliter vel extingui, vel frangi, vel educi, vel per antipathias repelli, videndum est, quænam ex his in pestilentibus febribus conuenire possint. Ac primum quidem extingui seminaria per vrentia non datur, quoniam febris iam introrsum facta est, nec satis tutum est introrsum assumere quæ vrunt: extra vero si apponas aut nihil operaberis, aut contagem exagitabis vehementius, quare per alia ingenia age. Vtrum autem extingui per frigida possint, vt per aquæ potum, dubitationem habet, quoniam, & si aqua, quatenus frigida, iuuare possit, attamen, quatenus humida, obesse non parum videbitur, quòd au-

geat

geat putrefactionem: non solum igitur propter hanc causam nocere potus aquæ potest, sed & ob illud etiam, quòd materiam crudiorem reddit, & obstructionem adauget: quapropter in maiori parte harum febrium abstinere ab eo potu melius est: nihil tamen prohibet certis casibus etiam conuenire, quum febris ardens est, & cholera quodammodo furit: si & reliqua cõsentiant tum enim magis prodesse frigiditas, quàm obesse humiditas, potest. Igitur quum extingui nonnisi rarissimè possint seminaria febrium contagionem pestilentem habentium, videndum est, vtrum saltem educi possint: sed certe & hoc difficulter admodum fit, per se enim seminaria valde dispersa sunt, & si educi detur, educuntur quidem per eductionem materiæ, cui sunt hærentia, quomodo tamen fiat, & quibus modis melius, quibus difficilius, paulo post ostendemus, quum de materiæ euacuatione tractabimus. Superesse igitur videtur, vt maxime procuremus ea frangere, & per antipathias repellere: eorum autem quæ frangunt, omnia quidem potentia sicca sunt, sed alia calida quidem sunt, alia frigida, & rursus alia sicca tantum sunt, alia etiam stiptica, & crassæ substantiæ: quare & dubium est, vtrum calidis vti liceat in his febribus, & vtrum stipticis: nam calida videntur & febrem augere, & acrimoniam seminariorum, stiptica vero videntur obstruere, & transpirationem intercludere, & materiam crassiorem facere.

Ad quæ dicendum est diuersitates & analogias

gias contagionum considerandas esse, aliæ enim ad crassiores, & pinguiores humores habent analogiam, aliæ ad subtiliores, & acres magis,& aliæ ad spiritus etiam: porrò in quibusdam obstructiones multæ sunt, in quibusdam pauciores: vbi igitur analoga est contagio ad crassos, & frigidiores humores, præcipue si & obstructiones non paucæ sint, bene erit siccis vti, quæ etiam calida sint, frigida autem minus conuenient, maxime si & stiptica fuerint crassæ substantiæ, at vbi analogia ad subtiliores, & acriores humores sit, vel ad spiritus ipsos, obstructiones autem paucæ fuerint, tum decet per sicca illa agere, quæ simul & frigida etiam sint, quæ si etiam stiptica fuerint, nihil refert, frangunt enim hæc maxime, & virtutem continent, ne dissoluatur, quod postremum accidit in his febribus.

Porrò si ea, quæ per antipathias valent, vlla in contagione conuenientia sunt, in hac certe conuenientissima,& maxime præsentanea sunt, in qua contages venenis quibusdam assimilatur: quare his maxime vtendum, nec vnquam deserenda,quæ tum repellendo,tum & confortando iuuant, atque hæ quidem intentiones ad seminaria habendæ sunt, quæ si ab aere, vel alio dependeant, illud etiam principium extinguendum, & frangendum tibi erit. Ad materiam vero, quæ in periculo est, primum illud æquum est quærere, vtrum euacuatio vlla conueniat, & qualis: ac conuenire quidem,

quum

quum plenitudo adest humoris ad putrefactionem parati, manifestum est: vbi vero plenitudo ea non adsit, sed corruptio tota è contagione dependeat, (nihil enim prohibet alicui probe sano existenti contagionem inferri) tum non est procuranda euacuatio materiæ periclitantis, præsertim phlebothomiis, aut pharmacis: quinimo de his dubitatio est, & controuersia inter medicos, vtrum sint adhibenda in ea etiam materia, quæ cum plenitudine pestem affert: quippe sunt, qui in omni pestilentia non semel solum, sed & bis sanguinem hauriant, rationem autem facti addunt, quòd hic morbus sit magnus, imo omnium maximus, quòd ebullitio in sanguine magna fiat, quòd peccatum in ipso sanguine quasi semper sit, & corruptio, quòd per phlebothomias bene euentetur corpus, & transpiret, quòd natura multum in his febribus grauetur, quæ nisi subleuetur, morbum non ferat, non expellat, non concoquat, propter quod multi visi sunt, quibus phlebotomia facta, statim lenticularum expulsio facta fuit, quum prius nulla appareret: contra alij magnopere à phlebothomiis cauent, quòd experientia constet partem maximam eorum, quib. detractus fuisset sanguis, paulo post aut obiisse, aut in deterius lapsos, vt annis 1505. & 1528. manifeste visum fuit. Qua in re mihi ita dicendum videtur, quòd aut contagio extrinsecus concepta est, aut intrinsecus primo in nobis facta, & hæc rursus vel in initio est, vel iam valde sparsa: si igitur extrinsecus venit contagio siue in
initio

initio sit, siue non, nunquam sanguis est per phlebotomiam mouendus, ea de causa, quòd contages introrsum trahitur, & versus cor, tam ea, quæ circa summa est, quàm ea, quæ in venis pulmonis, nisi adeo magna plenitudo videatur, vt ferri non possit, tum enim licet phlebotomia vti, sed & hoc circa initia, propter quod superioribus annis, in quibus contages extrinsecus in nos venerat, maior pars eorum, quibus secta fuit vena, periere. Si vero contages in nobis primo oborta fuerit, securius quidem possumus detrahere sanguinem, sed & tunc ab initiis, & quum plenitudo videtur: in vniuersum enim hoc constare debet, quum iam sparsa contagio est, & seminaria late iam diffunduntur, nihil venæ incisionem iuuare, quinimo longe nocere magis, quoniam omnis agitatio, quæ in sanguine fit, putrefactionem valde adauget, quòd seminaria magis misceri accidat, & sinceras partes cum infectis, non aliter, quàm si in craterem aquæ salis aut fellis modico iniecto, si quiescat aqua, & non agitetur, minus salsa, & amara permanet, si vero agitetur, statim tota contaminatur permistis minimis inuicem: quare non solum superioribus annis, sed semper, & aliis quoque pestilentiis visum est magnam phlebotomatorum partem rem male egisse, quòd in angusto sit tempus, in quo venæ sectio conuenit, in amplo autem in quo non conuenit: quare pene perpendere opus est, quando, & quomodo seces. Quòd si secanda sit vena, satius etiamnum existimo secandam esse, eam, quæ in

p talis

talis est, aut hæmorrhoidas aperiendas: hæ enim & si non omnes venas, quæ ad cor possunt deferre contagem, diuertunt, at quarundam tamen cursum ab eo reuocant, & contagem amouent: sed certe conuenientius agunt, qui per cucurbitulas multas comminuere sanguinem volunt, nihil ergo te moueat ad secandam venam, quòd morbus sit magnus, maior enim fiet, si securis, maior quoque & ebullitio, & corruptio in sanguine, transpiratio autem minor. Quòd autem expulsio lenticularum in quibusdam visa fuerit facta phlebotomia, non potentiam maiorem virtuti additam monstrat, sed Symptoma maius: sicut enim commota aqua calida, euaporatio fit maior, ita & hic commoto & agitato sanguine euaporatio excitatur maior, quæ valde stimulans virtutem expulsionem irregularem facit, non qualem natura per se, quasi crisim faciens deligere solet, cuius signum est, quòd statim delitere consueuere expulsiones illæ, quas symptomaticas vocant: quare nec iis apparentibus multa spes nos tenere debet. De ea vero euacuatione, quæ per medicamenta purgatoria fit, similiter nec plane conuenit inter medicos, quibusdam parcentibus medicamentis, quòd videant iis assumptis ægros quasi à summo ad imum concidere, aliis vero vel crebro exhibentibus, & aliis placidiora quidem, aliis acerbiora propinantibus, de quo rursus penè idem dicendum, quod de phlebotomia. nam & pharmaca introrsum trahunt contagem, & sanguinem maxime agitant, & permiscent,

ſcent, propter quod multi viſi ſunt, quaſi de omni virtute decidiſſe.

Igitur, niſi magna appareat plenitudo, bonum eſt à pharmacis abſtinere, quòd ſi affuerit, apta autem, vt euacuari poſſit, maximè circa initia, (multæ enim materiæ non ſunt crudæ etiam per initia) tum ſolutiuis vti potes: placidiora vero ipſe amem magis, quàm acria: quòd ſi non ſufficiant ea craſſiores humores educere, danda quidem & acria ſuadeo, ſed quantitatis minoris: porrò nec diſpliceat euacuatio illa, quæ per vrinam fit, & quæ per ſudorem: auxilia præterea illa, quæ ſupra dicta ſunt valere ad materiam, quæ corrumpi incipit, prætermittenda non ſunt, ac in primis quæ exiccant, quorum quæ ſimul calida ſunt, tum exhibeantur; quum craſſiores, & ſegniores humores ſunt: quæ vero frigida, vbi tenuiores & acriores ſunt: tum nec diſpliceant, quæ imputreſcibilia ipſa exiſtentia, intermiſta prohibent putrefactionem: quorum nulla etiam ſpiritualem antipathiam habent, & partim repellunt, partim confortant, vt odorata.

Materiam vero, quæ iam corrupta eſt, non intra debes relinquere, ſed ſecernere, & extra pellere, quantum potes: facit id quidem ſæpe natura modo per maculas quaſdam, modo per puſtulas, modo per abſceſſus alios, vt plurimum autem per alui deiectionem: verum, quum ſegnis natura eſt, tu eius officium aſſume, & euacua interdum clyſteribus, interdum lenientibus, interdum purgatoriis pharmacis: verum

caue, ne ſtimulum multum adhibeas, quoniam quæ corrupta ſunt, non poſcunt irritamentum magnum, lubrica ipſa exiſtentia, atque etiam valde irritantia. Sunt qui per Aloem aut diebus ſingulis, aut alternis leuiter purgent, alij per alia: cuius rei certa methodus eſſe non poteſt, ſed diſcreto medico opus eſt.

De curatione febrium, quæ Lenticulæ vocantur.

CAP. VI.

NVnc de particularibus magis agamus, ac primum de curatione earum febrium pertractemus, quæ, quòd non vere peſtilentes ſunt, malignæ tantum dicuntur, quales illæ fuere quæ annis 1505. & 1528. tam large apparuere, quas alij Lenticulas, alij puncticula, vel peticulas appellauere: de quibus diligentiſſime agendum videtur, quoniam ſæpe per epidemias reuertuntur, ſæpe ſine iis enaſcuntur, ac nunc etiam per Italiam viſuntur, certis autem regionibus maxime familiares. Referemus autem in primis, quo pacto medici eas curabant, quum primum in eas perinde, ac ignotas incidere, inter quos tanta diſcordia orta fuit, vt penè ludibrio haberentur: nam vt à victu ordiamur, alij liberaliter & large nutriri ægros iubebant, quòd dicerent virtutem plurimum diſſolui, ita præcipere Hippocratem, ita principem Auic. alij tenuiſſimum victum dabant, exiſtimantes ægritudinem à plenitudine multa dependere: alij extremorum dubij mediocritatem tenebant, vti ſecuram magis, meracum nonnulli propinabant, nonnulli aquam aut ſimplicem, aut vino gra-

nò granatorum permiſtam. Sed nec minus circa phlebotomias controuerſia oriebatur, aliis protinus, & large ſanguinem haurientibus, aliis nunquam volentibus ſecare venam, quòd vidiſſent maiorem partem eorum, quibus ſecta fuiſſet, vitam finire, inter quos alij putantes media quadam via incedere, hæmorrhoidas aperiebant. Porrò & circa euacuationes eadem diſſenſio agebatur: alij enim acribus medicamentis vtebantur, alij aut nullis, aut leuioribus, nec deerant, qui dicerent eam febrem ſudoribus eſſe finiendam: qua in re & Empirici quoque & Clymiſtæ ſuas partes habuere, qui ſublimatis quibuſdam liquoribus ad eam rem efficaciter vterentur, à quibus plurimi mortui ſunt, multi ad Orciportas deducti, quidam omnino ſaluati, maior medicorum pars more empiricorum à venenis ſimilitudinem accipientes, iis vtebantur, quæ ad venena ſolent apponi, quare & per bolum armenium, & terram lemniam, & eiuſmodi medicabantur: contra alij iſthæc negabant eſſe adhibenda, quòd obſtruerent venas, & foramina, quòd expulſiones impedirent, ſed communibus digerentibns agebant, nonnulli exiſtimantes morbum in aduſtione conſiſtere ea dabant, quæ aduſtioni aduerſantur, inter quas controuerſias magna mortalium pars, & nobilitas vrbium periit. Nos, quæ partim longa experientia, partim ratione comprobauimus, in medium adducemus, ſi tanta in re præſtari mortalibus aliquod beneficium poſſit, quod certe fiet, ſi, quæ circa conta-

tagiones contemplati fuimus, non aspernabuntur. In primis igitur ante oculos ea sunt habenda, quæ supra de analogia eius febris, & caussis dicta sunt: quoniam ergo eius analogiam diximus nec ad spiritus per se esse, neque ad acres humores, sed ad mediam quandam materiam, qualis est sanguis, in qua dissoluatur quidem virtus, sed non vehementer, & cito, incipientes quidem à victu melius egisse illos existimamus, qui mediocri victu vtebantur, sic enim & æger non grauabatur, & conseruabatur virtus: quare & nos hac diæta ægros semper nutriuimus, interdum quidem subtrahentes magis, interdum & apponentes: neque enim hæ febres semper in eodem sunt, sed aliæ ad acutas magis accedunt, aliæ ad tardiores, prout & sanguis modo biliosior est, modo pituitosior. Potus autem, si fieri potest, non è vino detur, quoniam euaporatio multa in his febribus accidit, & delirium facillime consequitur, quod pessima res est, non solum quòd circa nobilissimum membrum versetur malum, sed ob id, quòd parere nolint ægri: sit ergo aqua vel simplex decocta, vel aceto mista, qui potus ante alios mihi idoneus videtur: quòd si stomachus forte non ferat, nihil prohibet cinnamomi paululum admisceri: sunt, qui miscent syrupum acetosum: aliqui qui citri succum: sunt etiam, qui magis amant aquas, quæ Sublimatæ vocantur, vel Cichorij, vel Oxalidis, vel Cicerbitæ, vel Boraginis, & id genus: quòd si vinum concedendum sit, eligatur, quod pauciferum vocatur, à Græcis

ὀλιγο-

ὀλιγόφορος, sapore acerbum. Aer vero, si quid vitij continere videbitur tibi, aut permutetur, aut bene perfletur, aut per irrorationes & suffitus emendetur, tum reliquum diæticum regimen recte dispensetur, vt par est.

Quod vero ad medicinalia attinet, quærendum inprimis de phlebotomia videtur, vtrum conueniat in his febribus, an non, & quando, & quibus è venis, quoniam certe res cecidit annis superioribus, vt maior pars phlebotomatorum perierit: causam ego arbitror inde fuisse, quòd febres illæ tum maxime ex aere contigere (vt dictum est) quare, extrinsecus quum venisset contagio, circa summa in corporibus præcipue vigebat, & in venis remotioribus, facta igitur phlebotomia, introrsum statim trahebatur in spiritualia: adde & illud, quòd febribus his lenibus, & placidis apparentibus non fiebat venæ sectio circa initia, sed tum maxime, quum seminaria iam dispersa erant, & radices vndique egerant: quare secta vena sanguis plurimum quidem agitabatur, & commiscebatur, parum autem de seminariis, & de corrupta materia secum educebatur: vnde in discrimen ponebatur magis æger, quàm iuuaretur.

Si igitur & nunc quoque, aut futuris temporibus extrinsecus videris accessisse contagionem, non affueris autem circa principia, præsertim si nec adesse magnam plenitudinem animaduerteris, tum satius erit venæ parcere: at vero, si corruptio in aliquo primo enata fuerit, si vocatus fueris ad principia,

tum secure venam incide, & sanguinem multum extrahe, si reliqua consentiunt: quòd si post tertium diem, aut quartum solum accesseris, tum maturius consule: si tamen hominem sanguinis multi præcipue & fibrosi præ manibus tibi Fors dederit, etiam aude sanguinem haurire, nisi natura tentauerit expulsionem aliquam: cæterum, quum valde sparsa contagio est, sectioni parce, sed cucurbitulas appone, nisi valde magna sit plenitudo, ea enim quum est, melius aut per pharmaca tolletur, aut per apertionem hæmorrhoidum, aut per incisionem saphenæ. De pharmacis vero purgatoriis eadem animaduersio habenda est: nam & ipsa à circumferentia introrsum trahunt, & sanguinem valde exagitant, & non multum de seminariis educunt: si tamen plenitudo humorum visa fuerit, nisi ex iis fuerint, qui contumaces sunt euacuationibus, si potes, à principiis euacua, alioqui aut nihil moue, aut solum, quantum sufficiat educere quæ iam corrupta est materia: sint autem solutiua aut Aloe, aut Casia siliqua, aut Manna, aut Syrupus rosatus solutiuus: expertum autem est pharmacum illud multum valere, quod per Agaricum fit, & Syrupum rosatum solutiuum: vehementiora vero mihi non placeant.

Quod vero ad sudorem attinet, non paruo teneri errore illos existimo, qui indiscrete volunt finire has febres per sudorem: nam, si obstructio forte adsit, si plenitudo, si cruditas, non solum nihil proderis per inducentia sudorem,

sed

ſed magnopere lædas: multum præterea refert, quibus ſudorem prouoces, ſublimatorum enim multa, præſertim Chymiſtica, calidiſſima ſunt, & febrem ardentiſſimum reddunt, ac virtutes exoluunt: tum autem non damnem inuitandum eſſe ſudorem, quum maculæ apparent quidem, ſed ægre natura expellit, reliquis conſentientibus: quare nec male videntur facere, qui decocto Fœniculi, & Lacæ, & Caricarum vtuntur: vtilius autem fiet, ſi ea addantur, quæ ſimul & contagioni obſiſtunt, qualis eſt Scordium herba, & Trifolium odoratum, & quæ Luiula vocatur, forte quæ & Oxys apud Plin. & vocata Gallica, & ſimilia: placent quoque & quæ per vrinam multam materiam educunt, nam multas ex his febribus vidimus per eiuſmodi criſim finitas. His ergo conſideratis ſcio reliquam curationem in eo conſiſtere, quod putrefactioni, & contagioni omnibus ingeniis aduerſatur, tam per ea, quæ communia & aliis febribus remedia ſunt, quàm per propria contagioſis: quoniam autem, quæ propria ſunt, omnia quidem potentia ſunt ſicca, & ſiccorum alia calida, alia frigida, & rurſus alia etiam ſtyptica, & craſſæ ſubſtantiæ, quærat fortaſſe aliquis, vtrum calida conueniant in his febribus, ſimiliter & vtrum ſtyptica, & quæ ſunt craſſæ ſubſtantiæ: qua de re ALOYSIVS MVNDELLA, medicus Brixienſis, vir doctus & diligens nonnulla ad nos ſcripſit, ac præcipue ſuper Smaragdo quē aliqui medici veluti arcanum quoddam, & venerandum antidotum habent: bene

igitur

igitur erit de hisce dubiis (vt promisimus) nonnulla dicere, quod maxime ad hoc febris genus pertinere videtur. Primum igitur, quantum ad calida attinet, quoniam multæ harum febrium in sanguine pituitoso consistunt, & materia in eo genere crassiori, si quis per calida in iis agat, nihil (vt opinor) nocebit, aut si frigidis calida tamen permisceat, præsertim aromatica, & quæ excellenter aduersantur putrefactioni: si vero biliosior fuerit sanguis, conuenientiora erunt frigida, siue pulueres fuerint, siue decocta, siue alia: atque in his si etiam styptica adhibeas: nihil officies, nisi valde multa obstructio fuerit visa, quod rarius in eo sanguine accidit: quare nec dubita per hæc naturam, & macularum expulsionem impedire, si sanguis subtilis sit, nam potius ebullitionem temperabis (vt in Variolis dictum est,) ab his vero magis cauendum tibi sit, quum crassior est sanguis, & obstructionibus paratior. Cæterum illud notandum est, quòd stypticorum quædam crassissimæ substantiæ sunt, & summe astringentia, vt pontica, & austera vocata, quales immaturi Fructus, & Sorba, & Corna: atque hæc quidem magis cauenda sunt: propter quod nec vinum laudem, quod ex Oxyacantha fit, nec quod è Cornis: aliæ vero simpliciter acerba sunt, qualis est aqua vino Granatorum admista, aut aceto, aut Syrupo acetoso, vel succo Citrij, & Aurantij mali, & Limonis, & similium: atque hæc secure concedi possunt, nihil enim quum nocere possunt, tum vel maxime iuuabunt.

bunt, quòd & sicca potentia sint, & frigida. Quantum vero ad pulueres spectat, in vniuersum dicatur, quòd eorum, quæ teruntur, alia propter duritiem, & siccitatem semper adeo ita constant, vt, quanquam multa opera ea teras, nunquam tamen apta sint in farinam minui, hoc est, in tam tenues partes, quin semper actu talia non percipiantur, qualia sunt Ferri, & Aeris segmenta, & Marmoris, & Vitri, & multorum lapidum: alia vero sunt, quæ quàm optime in farinam vertuntur, vt Margaritæ, & Corallia, & Gemmarum multæ, similiter & Sphragis, & Bolus armenius, & plures aliæ terræ: rursus quædam tritorum cum liquidis nunquam ita misceri possunt, vt in vnum coeant; quædam vero ita coeunt, & coalescunt, vt actu esse per se nunquam sensu vllo discernantur. Qui igitur pulueres in farinam teri non possunt, nec bene cum liquidis coalescere, hi adhiberi in hac febre non debent, quoniam aut in stomacho, aut in intestinis residebunt, aut, quò oportebat, non distribuentur: quare indigesti nocebunt non parum: qui verò in farinam bene conteri possunt, & bene cum liquidis coalescere, hi non modo cauendi non sunt, sed maxime affectandi, quoniam antipathiam tum materialem, tum spiritualem aduersus contagiones habent, tum vero & intermisti humoribus alia etiamnum ratione prohibent putrefactionem illorum, propter subtilitatem autem, & tenuitatem, ad quam redacti sunt, neque obstruere possunt, neque expulsionem vllam

lam impedire: eiusmodi autem sunt, & Sphragis lemnia, & Bolus armenius, & Margaritæ,& Corallia, & Hyacinti, & Sapphiri, & Tormentilla, & Bistorta vocata, & cornu Cerui, & Monocerotis, & Scordium, & id genus multa. De Smaragdo autem specialiter dicendo ego quidem ab antiquis nullam talem attributam illi prærogatiuam inuenio, qualem recentiores quidam medici attribuunt: quoniam autem de rerum virtutibus loqui possumus, aut per experientiam factam, aut per rationem, ego quidem super hac re experientiam sufficientem fieri satis difficile arbitror: nam & si aliqui assumpto Smaragdo ter & quater visi sint euasisse, infida tamen est, ad vniuersale si illatio fiat, quoniam incertum est, per accidens ne contigerit, an per se, nisi ratio ad communem naturam fiat: potest autem ratio certe fieri, quòd Smaragdus valere ad eiusmodi febres debeat, quòd frigidus sit, & siccus quemadmodum & de aliis dictum est, habere autem prærogatiuam super alia tanquam sacrum quoddam antidotum ratio nulla afferri potest, quoniam, an agat & per spiritualem antipathiam, nec ratione, nec experientia cognitum est: regium tamen sit medicamentum, quòd magno pretio venit. Quærat autem quis & de Guaiaco ligno, & de radice Cinarum, de qua in Gallico morbo dicemus, vtrum conueniant in hac febre, quoniam vtrunque & exiccat valde, & sudorem mouet, & putrefactioni resistit: ad quod dicimus nullam nos habere de iis circa has febres

bres experientiam, verum, quantum per rationem possumus existimare, credendum est vtrunque valere ea in re plurimum, & Guaiacum quidem, quia ex subtilissimis partibus constat calidis ac siccis, propter quas & valde exiccat, & sudorem ciet: est etiam & resinosa ea arbor, quare mire & ad contagiones valet: decoqui autem in aqua debet permisto etiam aceto, ne febrem augeat, qua de causa conuenientior etiam erit, vbi pituitosior sit sanguis. Radix vero Cinarum siccissima quidem est, resinosa autem non est, nec calida, quantum sensu percipi potest, quare & dubium est, quomodo sudoris adeo prouocatiua sit: fortasse igitur eorum est, quæ potentia talia quidem sunt, sed remote, hoc est, quorum calide partes tarde actu fiunt, propter quod & ipsa sudorem mouet, quum separata mistione actu tandem fiunt igneæ, & subtilissimæ partes, vel forte, & si particulæ, ex quibus constat, per se calidæ non sunt, propter siccitatem tamen, & tenuitatem accenduntur calore nostro, & ita sudorem mouent: & ipsa igitur conuenire his febribus potest, quoniam & valde exiccet, & sudorem faciat, & foramina cutis aperiat.

Ex Syrupis autem valent Acetosus, & Oximel, & de Fumo terræ, de Epithymo, de Citro, de Acetosa, de Lupulis, de Cichorea, de Pimpinella quæ ad Oenantes genus referri potest, & appellari Oenantilla, tum & qui de Byzantiis dicitur, de Eupatorio, de Thymo, & eiusmodi: aquæ vero sunt Boraginis, Melissæ, Cichorij, Cicer-

Cicerbitæ,Scabiosæ,Cardi benedicti,Calendulæ,Luiulæ,Trifolij,Gallicæ acetosæ ca.v.Lupulorũ, Eupatorij,Chamædryos,Pentaphylli, Lapathi,Maioranæ,Calamenti,Pulegij. Decoctio optima,quę habet Agrimonię,Cichoreę,Cicerbitę.cap.v.recentium Trichomanis,Scordij,Dictamni cretici.añ.M.j.Tormentillę,Bistortę.añ. vnc.v.ligni Aloes,Casię ligneę,Squinanti,Calami, Gummi añ. drach .ij. radicum Cannarum drach.iij.infundantur omnia per diem in aquæ puræ lib x.mox fiat decoctico ad sufficientiam, cuius decocti colati vnc.v.cum syrupo de citro vnc.j.exhibe in aurora. Puluis optimus, terræ Lemniæ, Boli armenij, Tormentillæ, Scordij, cornu Monocerotis,vel Cerui añ.de quo drac.j. accipiat cum aquæ rosaceæ vnc.ij. aceti vnc.j. Expertum quoque est, succi Luiulæ vnc.iij.aliud vilius quidem, sed non minus valens,Tormentillæ Bistortæ.añ.drach.v. detur cum aqua Cardi benedicti. Interea vide, si quid natura mouet, & per quam viam: si quidem enim erit sanguis, qui erumpat è naribus, siue multus, siue paucus, neque iuuato, neque retineto, nisi virtus cadat: si vero multa, & corrupta per altum materia exiuerit,neque hanc comprimito, nisi virtus collabens poscat: at verò,si lenticulę expellantur, eas quidem iuuare oportet, si natura pigra est, iis,quæ ad cutim mouent,& contagioni simul contraria sunt, quale est Dictamnum,& Costum,& radix Personaciæ,& Cannatum radix, & eiusmodi. Solent & accidentia quædam concomitari has febres, inter quæ est delirium.

delirium, quod, tametsi rarissime phrenesim sequitur, diuertendum est tamen propter dictam causam. Atque hæc quidem satis iam sint de puncticularibus febribus: nunc ac vere pestilentes pertranseamus.

De curatione vere pestilentum febrium.

CAP. VII.

LOnge maior solicitudo, & cura esse debet, tum publica, tum priuata circa eas febres, quæ proprie pestilentes dicuntur, si medici & alij ad eas secure adire auderent: qua de causa multi ægrorum miserabiliter pereunt ab omnibus destituti. Quoniam igitur contagio hæc sæpe ab aere originem trahit, sæpe ab vno ad alium transit, sæpe concipitur fomite, nonnunquam & in nobis primo oritur, in primis non prætermittenda videtur ea curatio, quæ præseruat: procurandum enim in primis est ab ea non capi, quando, vbi quis captus est, vt plurimum etiam perit. Ergo si aeris vitio pestilentia contigerit, quod raro quidem fit: tum nullum est salutarius remedium, quàm (vt in prouerbio est) fuga, & inquisitio salubrioris aeris: quod si fieri non potest, neque enim semper & vrbes, & supellectiles, & domus, & chari relinqui possunt, at saltem aerem tempera per ea, quæ dicta sunt.

Proderit & latos stipularum incendere campos,
Et nemora intacta, & sanctos exurere lucos.

Illud quoque peruide, num ex alia regione efferatur ad tuam contagio: cui contra fenestras occlude,

occlude, & partes domus auersas habitato: tum fomes omnis tibi cauendus erit, ligna, vestes, & omnia, quæ pestilentes tractauere: qua de causa sapientissime agunt illæ Respub. quæ consuetudine, & legibus prouident, vt suppellex omnis domus affectæ comburatur, hæredibus è publico satisfiat. Vidimus ann. 1511. quum per Germanos Verona teneretur, exorta peste, qua hominum ferè x. millia periere, ex vna veste pellicea non pauciores, quàm quinque & viginti Teutones obiisse: vno defuncto alius induebat eam vestem, & hoc alius, & alius, donec monefacti è tot defunctis vestem combussere. Nec minus cauendum est ab aere, in quo æger degit: quare adaperta sint ostia, & fenestræ, præcipue quæ in Boream spectant. Circa ægrum sint flores, & fructus odorati, & frigidi, Rosa, Ligustrum, Nymphea, Viola, Citria, Limones, poma Apia, Volema, Cydonia, Persica: fiant & suffitus ex aqua Rosata, Camphora, & caryophyllis. Melius autem est, si potes, ægrum nullum visere, conuentus hominum fugere, domi manere, quæ munda sit, quæ probe perfletur: tum non incalescas multum, ne cutis foramina ad hauriendam contagem aperias: quò vero, & qui inspiratur aer, syncerior ingrediatur, tu quidem semper ore versato aut iuniperi grana, aut Gentianæ radicem, vel Galangæ, vel Casiam ligneam, vel Macetem, aut semen Citri: nares quoque tangito spongiola, aceto, & aqua rosata infusa. Indumenta mundissima vestito, & non è lana, si potes,

tes, sed è serico, quæ etiam sępius mutato: nec laudem, qui inedia quærunt siccum corpus facere, quoniam venas inaniunt, & auidas attrahendi reddunt: neque tamen crapulam volo, sed victum, qui parcus sit, non alienus à consueto, omnes enim mutationes insolitæ cum in omnibus tum maximè in hoc morbo damnari ab Hippocrate consueuere. Nec displicet, vt aut Teriaca, aut Mitridato, aut terra Lemnia vel Bolo armenio cum aceto vtaris. Vtile quoque est, & iam expertum Diascordion antidotum, quod composuimus non solum conseruationis, sed & curationis gratiá. Laudo etiam, vt pillulæ illæ, quæ communes vocantur, duæ aut tres ante cœnam singulis tribus diebus capiantur. Per hæc igitur procurandum est, ne æger fias. Quòd si quis iam factus est æger, & contagem concepit, hoc pacto regendus erit: in primis, si febris ex iis est quæ paucis horis perdere hominem solent, qualis & ea est, quæ in Britannia sudor appellatur, nullus victus exhibeatur: medicamentum autem vllum vtrum sit afferendum, habet dubitationem, & an in Britannia recte faciant nullum aliud auxilium adhibendo, nisi situm, & decubitum, per quem sudent: verum meo quidem iudicio, & in Britannia, & aliis locis, vbi quàm acutissime pestis concepta fuerit, bene agetur, si statim ad ea recurratur, quæ per vtranque antipathiam diximus obsistere contagionibus feris, quale est Sphragidis drac.j. cornu Monocerotis scrup.j. aceti vnc.5. aquæ rosatæ vnc.j. Porrò in Britannia, si sudor

q forte

ſorte detineatur, aut quia æger non aſſuetus ſit ſudare, vtpote denſæ carnis, aut alia de cauſa impeditus, mihi non diſpliceat illa adhibere: quæ diximus ſudorem mouere conſueuiſſe, & ſimul obſiſtere contagioni. In aliis vero febribus, quæ eam acuitatem non habent, acutæ tamen reſpectu earum, quæ malignæ tantum dicuntur, hæc adhibeatur curatio, victus in primis ſit liberalior, quàm in puncticulis vocatis, quo virtus cuſtodiatur, quæ in vere peſtilentibus vehementer diſſoluitur, quòd earum analogia vel ad ſpiritus eſt vel ad acutiores humores,& putrefactio cita,& amplior:vinum tamen non propinetur, tametſi aliqui ſunt, qui præbent, etiam meraciſſimum, non recte autem, quoniam febrem in furorem vertunt, quum præſertim per alia refici virtus ſine eo periculo poſſit, bibant ergo vel Oxycratum, vel aquam cum vino granatorum, aut cum ſucco Limonum permiſtam, carnes, ſi aſſæ ſint, & aqua roſata ſæpius inter coquendum irroratæ,placeant mihi magis,necnon, quæ à mulieribus gelatinæ vocantur: fercula vero ſint è Lactucis, & Endiuia, & Boragine, & Ceraſis acerbis,& Oriza, & Panico cum pauco aceto, aut omphacio, nec acetaria denegētur è Cichorio, Cicerbita, Oxalide, Boragine, Meliſſophyllo, & Condrilla ea quam Crencanum ruſtici appellant, necnon è floribus Citri, & Bugloſſæ, & Boraginis,& eiuſmodi. Phlebotomia mihi nulla ſit in his febribus, quoniam rariſſime in nobis primo fiunt, ſed extrinſecus veniunt, aut è fomite,

aut

aut etiam ex aere, aut ex vno in alium: verum, quocunque modo accidat, sectio venæ parum prodesse potest, quòd seminaria non possunt educi, multum autem obesse, quòd & contagio introrsum trahatur & sanguis non mediocriter agitetur, propter quod non in Lenticulis solum sed & in vere pestilentibus febribus experientia constat maximam partem eorum, quibus secta fuit vena, periisse: satius ergo erit & in his per cucurbitulas sanguinem imminuere. De pharmacis quoque, quæ solitiua dicuntur, eadem dicenda sunt, quæ supra diximus in Lenticulis: nam & in his febribus controuersia est inter medicos, aliis per acerrima iubentibus esse euacuandum, aliis per placidissima, quod & nos ex nostris principiis rectius factum arbitramur, tum quòd materia pauco indiget stimulo, vtpote plus nimio corrupta, tum quòd per acria agitatio multa in humoribus fiat, & euacuatio pauca seminariorum: quare ad materiam, quæ in dies corrumpitur, & euacuatione indigeret, si vel per clysteres, vel per leue aliquod pharmacum corpus expurges, sat esse poterit ibi, quales sunt vel Communes vocatæ pilulæ, vel Casia siliqua, vel etiam Rhabarbarum, vel Syrupus rosatus solutiuus, quem ego in hac labe omnibus aliis præfero, quibus pro ætate, & tempore, & morbo, & aliis vti poteris vel quotidie, vel tertia, aut quarta quaque die, vt expedientius tibi videbitur.

His ergo rite perspectis extinctioni contagio-

nis intende studium omne, & curam omnem conuerte, quare nec communia digerentia curato, sed syrupos (vt medici vocant) longos conficito, ægrum coge, vt inde die noctúque bibat, non solum autem, quæ in lenticulis dicta sunt, remedia hic etiam adhiberi possunt, sed & si aliqua valentiora sunt, eligenda erunt tibi, ea præsertim quæ omni antipathia iuuant. Aquæ igitur sint Oxalidis, Luiulæ, Cicerbitæ, Cichorij, Nymphea, herbæ Gallicæ, Trifolij odorati, Lichenis, quibus syrupi sui addantur. Valentissimum est & hoc, quod habet succi Limonis lib.ij. Aceti vnc.iiij. Boli armenij vnc.j. quæ simul commista per diem macerari sines, mox per elambicum in aquam vertes, cuius vnc.iiij. exhibere poteris vel solas, vel cum syrupo aliquo: quòd si ardentem febrem videris, ætatem autem iuuenilem, & robustam, consuetam potui aquæ, cæteris consentientibus non displiceat mihi aquæ frigidæ potus cum syrupo acetoso, vel succo Citri. Pulueres porrò ne eos prætermittas, qui maxime per spiritualem antipathiam valent, quíque imputrescibiles ipsi existentes prohibent putrefactionem in vicinos humores ferri. Quòd si aut Carbunculus aliquam in partem irruperit, aut Bubo circa pubem, aut post aures Parotis insederit, primum quidem caue, ne aliquod horum represseris, sed potius euoca, quantum potes: si ergo Carbunculus fuerit, qui in orbem vrat, & corrumpat membrum, tum protinus nulla interposita mora, aut cadenti ferro totum vre, & semina-

ria

ria interfice, aut caustico aliquo age, quale vel Ægyptiacum vnguentum, vel fermentum cum succo Scyllæ, & Sublimato vocato, quod expeditissimum est: mox, vbi crusta ceciderit, butyro superimposito vlcus mundifica, sed diu adapertum tene: si vero Bubo pestifer fuerit, sed immaturus, scarifica tamen, & cucurbitula aliqua magna sanguinem infectum extrahe, mox matura, sed permiscendo, quæ euocant, & frangunt seminaria, conueniet farina seminis Lini, & Fœnograeci,& Althæa, & Narcissi, aut Lilij radix, & Galbanum, & Opoponacum, & Nitrum,& Sulfur,& Cedria,& Sthyrax liquida, è quibus emplastrum fiat, ad idem valent & Diachylon, Diachalciteos, aut & Bubonium contusum, vel solum, vel decoctum cum Cæpe adiuncto Galbano,Styrace liquida, & axungia, est autem (vt arbitror) Bubonium, quod Græci ἀςέρα vocant,VIRGILIVS Amellum appellauit, copiosissimus autem est in agro nostro in vicinis Benaco collib. & Venetiis prope Licciafusinam ad Medoaci ripas surculi multi ab vna radice quasi sylua quædam tolluntur, quos vestiunt folia subaspera, angusta, digito longa, virentia, flores circa summa multi, aspectu pulchri spectantur, medico lutei, ceu chamæmeli, circum vero purpurei, in orbem stellæ modo dispositis foliis, herba tota mire ad Bubones valet, vnde & Bubonium appellatum fuit. Vbi igitur abscessus aliquantisper maturuerit, tum ne expectato exactam maturationem, sed aperi, aut ferro ignito, aut caustico aliquo,

mox abſterge, verum non leuibus, & communibus abſterſiuis, ſed iis, in quibus eſt exiccatio maior, qualis eſt Iris, & Ariſtolochia, & Peucedanum, & Helleborus, & Therebinthina, & farina Lupinorum, & id genus: ad Parotidas autem eiſdem ferè & concoquentibus, & euocantibus eſt vtendum.

Si igitur per hæc fracta aliquantulum ægritudo videbitur ſpem aliquam polliceri, per eadem remedia repetita curationem abſolue, ſint autem contumax adhuc, & nihil patens remediis apparebit, ego (quod in medium afferam) non aliud maius remedium excogitare ſcio, quàm hoc, quod habet, ſucci Luiulæ vnc. ij. ſucci Citri vnc. j. Diaſcordij noſtri drac. j. ſpecierum cordialium è gemmis ſcrup. ij. aceti vnc. j. omnia bene miſceto, & totum haurito, quod ſi nihil iuuabit, ſcito morbum eſſe maiorem, quàm humana remedia. Sunt, qui in Smaragdo maxime confidant, qui in Bolo armenio, qui in Scordio, qui in dictamno noſtra.

Habet autem Diaſcordion noſtrum; Cinnamomi, Caſiæ ligneæ añ. vnc. ʒ. Scordij vnc. j. Dictamni cretici, Tormentillæ, Biſtortæ añ. vnc. ʒ. Galbani, Gummi añ vnc. ʒ. Opij drac. j. ʒ. Styracis drachm. iiij. ʒ. Acetoſæ drachm. j. ʒ. Gentianæ vnc. ʒ. Boli armenij vnc. j. ʒ. Terræ ſigillatæ vnc. ʒ. Piperis longi, Zinziberis añ. drachm. ij. mellis albi deſpumati libr. ij. ʒ. Vini Aromatici libr. ʒ. Zuchari roſati libr. j. m̃.

De

De curatione Phthisis, quatenus contagiosa est.

CAP. VIII.

NVnc de Phthisi prosequamur, non quatenus aut à catarrhis, aut ab aliis dependet causis, sed quatenus è contagione concepta est, & ab ea per se pendet, multum enim interest, vtro modo sit facta: nam quæ in contagione per se consistit, eo, qui accipit, nihil male prius affecto, sed sano concipi potest: quare & catarrhus, & alia, si superueniant, accidentia quodammodo sunt, & per se curationem primariam non poscunt: ad quæ si communia remedia adhibeas, capturas, sinapissimis exicces, sputum facile reddas, frustra omnia tentabis, nisi contagem, quatenus contagio est, interimere studeas. Ergo in ea phthisi, quæ vel à conuersatione cum phthisico, vel à fomite aliquo contracta est, & illa in primis consideranda sunt, quæ in vniuersum diximus esse in contagionibus animaduertenda, seminaria scilicet, materiam, quæ in corruptionem tendit, & eam, quæ iam corrupta est. Si igitur circa initia curationem aggrediaris, tum ad sola seminaria attende, quæ si extingui quidem possent per vrentia, nihil præsentaneum magis afferri remedium posset, verum quum hoc locum non habeat sine maiori periculo, potes tamen per aliqua, quæ proxima sint vrentibus, curationem moliri: quòd video & antiquorum nonnullos ausos fuisse, iubentes Sandaracæ nidorem per anhelitum in pulmones trahi: quum autem Sandaracam dico, non eam intelligi vo-

lo, quæ Vernix vulgo vocatur, sed quæ Auripigmentum à nobis dicitur: porrò nec per Auripigmentum velim à te accipi priorem illam speciem, quæ citrina est, sed alteram, quæ est rufla, & propriè Sandaraca vocatur: huius ergo suffitu si vtaris, non parum proderis tantæ contagi: proderit autem & Ari, vel alterius Draunculi radix in eclegmate, vel decocto aliquo oblata: similiter & Iris, & Scordium, & Dictamnum creticum iuuabunt, & Diascordion, & Theriaca, & similia. Quòd si morbus vltra principia iam progressus, vel catarrhum mouerit, vel aliter in loco materiam collegerit, tum simul & ad seminaria, & ad materiam potes animaduertere, ac catarrhum quidem iis omnibus ingeniis regere, quæ medici docent, diuertendo, sistendo, exiccando, euacuando: collecta vero materia si crassa, si viscosa est, digeri, & præparari debet, vt per conuenientes regiones expelli possit: sed id semper ante oculos habe, vt contagionem, & putrefactionem prohibeas, & seminariis obsistas: quare hoc in casu resinæ maxime mihi placent, quæ omnes intentiones complectuntur, ante alias Terebinthina, mox Laricina, & Abietina, tum vero & Myrrha, & Styrax, & reliqua: possunt autem vel per se administrari, vel admista alicui ex prædictis pulueribus, qualis est Bolus armenius, & Sphragis, & Scordium: euitentur autem aspera & styptica, quæ spuitionem impediunt: propter quod nec malum erit semper admiscere aliquod lenientium: vt mel, vel saccharum.

Deco-

Decocta quoque valde mihi laudentur, quoniam maxime penetrant: optimum ergo erit Scordium, & Aristolochia, & Dictamnum, & Pulegium, & Gummi, quæ cum saccharo ebulliant in aqua pura cum pauco aceto: de quo decocto sat erunt vnc.v.sunt, qui radices Cinarum vtantur ad omnem phthisim, quòd valde exiccet, & per sudorem euocet, quod & nobis admodum placet: si vero materia acrimoniæ cuiusdam particeps sit, ea debes afferre, quæ exiccent quidem, sed minus calefaciant: optimum, & suaue est Sacchari rosati vnc.ij. Boli armenij drach.j.Syrupi de pomis q.s.misce, & vtere omni hora: quòd si materia iam corrupta apparebit, quod è sputo cognosces, si flauescit, aut liuet, & fœtet, expediens tunc erit euacuare, non solum per sputi vias, sed & per solutiua pharmaca, quæ pro re eligantur: si vero labes iam & in pulmonem transit, qui aut vlcus contraxerit, aut eò peruenerit, vt iam flaccescat, tum scito ægrum esse in magno discrimine, quod vbi apud domesticos præfatus fueris, hæc postremo remedia potes experiri. Primum est decoctum hoc, quod habet Xiridis capit. v. Tussilaginis, Dracunculi radicum, incisorum omnium manipulum j. lapidis Hæmaticæ, Sphragidos, Boli armenij añ.vnc.5. Symphiti, Altheæ, singulorum vnc.j.Aluminis drach.ij. ligni Guaiaci lib.5. infundantur per diem omnia in libris viij. aquæ puræ, & fiat decoctum tertia parte consumpta, de quo vnc.v. sumentur in aurora cum iuleb violato. Aliud est

est antiquorum remedium, quod Plinius dicit valere phthisicis deploratis: foliorum & radicum Consiliginis, quantum sat est, fiat decoctio, & decocto vtere bis vel ter in die vnc. j. ʃ. est autem Consiligo, quantum coniici potest, eadem, quam idem Plinius alio nomine herbam ignorans, Enneaphyllon appellat, herbarij nostri Caprariam, quidam & Pulmonariam, non eã quidẽ, quæ è genere Buglossi est, sed aliã Pulmonariam, ita vocatam, quòd pulmonum vitiis valet, præsertim suum capratum, quare nec ab re ab herbariis Capraria vocatur. Enneaphyllon autem etiam vocata fuit, quòd folia nouem habeat, diuisa Hellebori modo, alia longiora, alia breuiora, quales digiti sunt in manibus, sunt autem oblonga, per ambitum serrata, angustiora quàm Hellebori, atre virentia cum leuore, flores, quales Hellebori, è foliis albicantibus quatuor constantes, ac veluti calathum constantes: in quibus semina quatuor iuxta posita, quasi racemus, suspensa sunt: quare genus quoddam Hellebori videri potest: hanc & Ruellius significare videtur, quum describere vult Pulmonariam à veterinariis vocatam: est autem vrentis virtutis, qua coniectura, quum & folia nouem sortita sit, eandem esse putamus, quæ à Plinio Enneaphyllon dicitur. Tertium remedium habet Axungiæ vnc. iiij. Butyri vnc. ij. Terebinthinæ vnc. j. Styracis liquidæ vnc. ʃ. Iridis, Thuris, Aristolochiæ, Enulæ, singulorum drac. ij. Argenti viui vnc. j. fiat vnguentum, è quo brachia interna tota, & dor-

sum

sum inunge: seminaria contagionis absumet, & materiam corruptam per sputum multam educet, verum caue ne hectica febris adsit. Hæc ergo ea sunt, quæ mihi notanda visa sunt in phthisi per contagionem accepta, quæ curatio etiam ad omnem phthisim accõmoda esse poterit, quæ ad id iam venerit, vt contagioné inferre apta sit, quocunque modo cõtigerit ab initiis.

De curatione Rabidorum. CAP. IX.

MOrbi quidam sunt, quibus nisi illico (vbi apparuere) succursum fuerit, sera præterea sit medela omnis, quales Carbunculi, quos Anthracas Græci vocant, & Cancrenæ, & præcipue Rabies, de qua nunc agitur: qua de causa omnibus vulgo esse notos hos morbos oporteret, & nota quoque remedia ea quæ statim sunt adhibenda: quod in Rabie Sacerdotes melius instituere, quàm medici, ad quos statim deducuntur, qui demorsi sunt, quos curantium religione, tum medicorum officio, & instrumentis vtentes, vrunt enim & ipsi locum. Ergo circa Rabiem illud primo publicum sit, ilico si fieri potest, locum demorsum vrendum esse: rectius autem fiet, si prius scarificato vulnere superponatur cucurbitula magna, quo extrahatur virus, mox vratur ita profunde, vt putare possis vstionem ad seminaria ipsa peruenisse: illa animaduersione habita, quòd liberius fieri potest, vbi caro multa est, parcius, vbi nerui multi, & venæ: ferro id candenti, aut argento, aut auro fiat: quòd si cui nimis impium videatur, potes vrentibus medicamentis conficere:

ficere: vbi locum inusseris, curato, vti decidat crusta per Brassicæ folium butyro illitum: interea tamen superpone vnguenta, quæ simul euocent, & exiccent, si quid forte seminariorum circa locum relictum fuerit: hæc circa initia factitanda sunt. Verum illud non ignorandum est, principia eius morbi valde ambigua esse, & latentia: in quibusdam enim vsque ad dies duos protenditur principium, in aliis quoque ad quatuor, in nonnullis & amplius, prout & morbus in aliis magis, in aliis minus acutus est: quare expedit morbum nosse, ne te principium fallat, & quantum protenditur, in ipso enim si debita adhibeantur remedia, totus interficietur morbus: si vero iam principium præterisse putes, & contagem iam altius radices egisse, vrendus quidem non est locus, quoniam agitabitur venenum magis introrsum: consulo tamen, vt scarifices, & supra ponas emplastra, quæ euocent, & exiccent, quin & vessicas etiam inducant, quale est, quod habet Galbani, Serapini, Opoponacis, singulorum vnc. 5. Euphorbij drac. j. Iridis, Xiridis, Aristolochiæ, Gentianæ, singulorum dra. j. Nitri, Sulfuris, singulorum scrup. ij. Ceræ quod sufficit. Quoniam autem seminaria omnia contagionum materiam sibi analogam inficiunt, & corrumpunt, existimandum est per processus morbi partem materiæ parari ad coruptionem, partem corruptam esse: quare & per ea, quæ prohibent putrefactionem, procedere necesse est, & per ea, quę euacuant: quæ vero omnium conue-

nien-

nientissima sunt ad euacuandum, sunt Hieræ, tum Archigenis, tum quæ Diacolocynthidos vocatur, atque item Helleborus, quo præstantius nihil est in hac labe, si in sero lactis exhibeatur: valet & Epithymum, & in vniuersum, quæ melancholicum humorem purgant. Contagem autem prohibent, quæ probe exiccant, inter quæ antipathia quadam peculiari laudant omnes cinerem fluuialium Cancrorum vstorum: laudant pariter & Gentianæ radicem, siue per se sumatur, siue cum prædicto puluere in vino albo: quidam & Thus admiscent: quo medicamento vtendum est omni tempore morbi: commendant & Alyssum herbam, quæ nomen etiam sortita est, quòd sine rabie hominem faciat, Arabes Alguascen appellant: in qua non parua ambiguitas est inter medicos, primum quidem vtrum eadem sit Dioscoridi & Plinio Alyssum, deinde & quænam apud illos sit: Plinius siquidem folia Alysso dicit id orbem esse circa caulem, qualia in Rubia cernuntur: Dioscorides autem dicit rotunda esse. Aliqui Plin. Alissum esse putant Rubiæ genus syluestre, quod medium est inter satiuam Rubiam, & Aparinen, quod certe nec folia rotunda habet, nec traditis à Dioscoride conuenit, qui de Rubia agens vtrunque genus prosequitur, mox de Alysso seorsum tractat: propter quod alij eam pro Alysso ostendunt, quæ Lilialis ab Herbariis vocatur, non quæ apud Ruellium est Lilialis, sed aliam, cui flos est albus: verum & huic folia rotunda non sunt, sed oblonga

longa in acutum desinentia: sunt, qui putent esse eam, quæ Asperula vocatur, minor paulò, quàm Aparine, foliis in orbem positis rotundioribus. Porrò difficultatem etiamnum auxere Paulus, & Ætius, qui de Alysso agentes concordes volunt Alyssum esse Syderitem Heracleam. Galenus quoque libro ij. de Antidotis eam describens, non aliam significare videtur, quàm Syderitem illam, quæ Heraclea vocatur à nobis, vulgo Sclarea, in qua non parum fallitur iudicio nostro Ruellius, putans Sclaream nostram non esse Syderitem heracleam, sed Horminum: de quo plura in aliis diximus: quare nomen Alyssi apud posteriores Græcos aliter videtur acceptum, quàm apud Dioscoridem, qui de Heraclea seorsum, & de Alysso pertractat: porrò nec folia rotunda Syderitis habet, nec semen in latitudinem se pandens, sed rotundum: nisi quis dicat Dioscoridem voluisse quandam Heracleæ speciem significare, plures enim sunt eius Syderitis species, vna hortensis odorata, quæ herba Sancti Ioannis apud nos dicitur, maior reliquis, caule, & foliis: alia est pratensis, quæ proprie Sclarea dicitur, foliis asperis, oblongis ad Saluiam accedentibus, caule quadrangulo, verticillis in orbem per interualla circa caulem dispositis, in quibus flores purpurei sunt, subcœruli-zantes, falcati ad aquilini rostri effigiem, quales & in satiua spectantur: alia est nemoralis, floribus exalbidis, subpallentibus, cæterum verticillis, & foliis prædictis similis: est postremo

mo & montana Sydeiitis, in totum pratenfi fimilis, nifi quòd folia rotunda gerit, & verticilla minora, in quibus flore obiecto femina funt in inuolucro bina ceu fcutula : mulieres hanc & hortis ferunt, ac Betonicam falfo nomine appellant : hanc ergo fortaffe opinandum eft Diofcoridi primum, mox Galeno & aliis fuiffe Alyffon, quæ & Syderitis quædam eft, non ea tamen, quæ fimpliciter Heraclea intelligitur à Diofcoride, quàm Pratenfem diximus : quicquid igitur de Alyffo fit, non errabunt iudicio noftro, & qui minorem Rubiam vel contufam vel ex aceto potam exhibebunt in Rabie, quando & contra ferpentes valet: nec illi pariter, qui Sydericem, quoniam quòd illa mire deficcat. Laudat Aetius expertum fenis cuiufdam Oxylapathum, quo tam introrfum, quàm extrorfum vtebatur: non eft autem Oxylapathum, quæ acetofa vocatur (oxalis enim ea eft) fe illud, quod & folia, & femen acuta inter Lapatha habet.

De curatione Syphilidis, feu Gallici Morbi.

CAP. X.

NVnc ad eas contagiones tranfeamus, quæ extima magis occupant, incipientes à Syphilide morbo nouo : in cuius curatione nec plane medici confenfere, præfertim quum primum in lucem veniffet : nam, ficuti in illius cognitione confufi plurimum extitere, ac difcordes, ita & in curatione non eadem arbitrati funt: qui enim aduftionem putabant illius caufam, per ea etiam medicabantur, quæ aduer-

fan-

ſantur aduſtioni, non ſolum nihil iuuantes, ſed mirum in modum malum augentes: qui vero exiſtimabant eſſe idem cum Elephantia, per vinum viperatum & viperæ carnes curandum præcipiebant: alij quietem iniungebant: alij & balnea fruſtra experti ſunt: alij doloribus ſolis intenti reliquam curationem negligebāt, donec Empirici à ſimilitudine quadam eius morbi cum ſcabie fera permoti, auſi ſunt primi per cauſtica morbum curare: multi mox largius de tota curatione ſcripſere, inter quos & nos tribus libellis ad PETRVM BEMBVM Latinis carminibus nonnulla primum luſimus, quum iuniores eſſemus, ac ciuitate peſtilentia graui vexata in CAPHIOS noſtros ſeceſſiſſemus, vbi ad eam rem ocij multum nobis dabatur.

Quoniam vero Poetica, vt ſupra diximus, nec omnia admittit nec proſequitur, neceſſariúmque nobis fuit plura tum relinqui, nunc quidem, ſi rurſus ea curatio pertractetur, & non poetice, ſed medice, magis operæ pretium fiet, præſertim quòd nec ea de re recte agi poſſe videtur, niſi contagionum natura bene perſpecta fuerit.

Qui igitur recte curare hunc morbum volet, ad hæc in primis aduertat, neceſſe eſt: primum quidem, vtrum recens ſit ægritudo, an inueterata; & quouſque proceſſit, & ad quæ membra, ſi neruoſa iam occupauit, ſi oſſa corrupit: tum & ſi beniguior eſt, an fera, & ſi multæ materiæ eſt, an paucæ, & an tenacis, an tractabilis magis: tota ne extrorſum ſit, an & introrſum

trorsum, & si vlcera mul.a sunt, & an plus dolorum, quàm pustularum, vel contra, similiter & si gummositatum; &, vt vno verbo dicam, omnes differentiæ eius morbi ante oculos habendæ sunt, maxime autem analogia: nam, tam & si ad phlegma crassum, & sordidum per se sit, non vna tamen est phlegmatis eius ratio, vt dictum est. Præterea & alia vniuersalia consideranda sunt, ætates, sexus, anni tempora, complexiones, & id genus: neque enim omnibus omnia conueniunt. His ergo bene perspectis scito eam labem, quum iam ossibus insedit, extra spem esse, nisi forte ea ossa vri possint: quare aut eam curationem reijce, aut malum reditum prænuncia: ea etiamnum difficilior est, quæ est inueterata, & quæ à multa, & tenaci materia pendet, quæque multas gummositates habet, & melancholicum hominem tenet. Quare difficilioribus difficiliora etiam remedia sunt adhibenda: particulatim autem prosequendo, aer primo ne impurus sit, non austrinus, veruntamen ne, vt austrinum fugias, valde borealem & frigidum eligito. Ocia porrò omnia, omnis ignauia, & desidia tibi fugienda est, tibi omni studio, omni conatu exercendum, laborandum, sudandum: hoc dico, hoc hortor, hoc iubeo, curre, salta, venare, pilam, luctam, gladiatoriam exerce, per hæc materiam segnem liquefacies, attenuabis, & expelles, ac cum ea & seminaria contagionis: sed ita hæc facito, ne, quum remittes, protinus frigeas, & ocium ducas, sed paulatim à fatigatione ad quietem te transfer-

to, pannisque obsepito, calido in loco moratur, quin & in ipso exercitio (si fieri potest) locum frigidum non desidero. Ad hæc consuetæ corporis expurgationes procurandæ, quæ per nares, quæ per cutim, quæ per palatum, quæ per aluum, & si quæ aliæ sunt, vt hæmorrhoides, & menses, & reliquæ, nihil vero superfluum exeat, præsertim eorum, quæ per Venerem dissoluuntur, vigiliæ vti nimiæ esse nolunt, ita nec nimius sit somnus, non interdiu factus, non statim à cibo, curæ nullæ, nullæ solicitudines adsint, nulla studia animum occupent, nulla demum assidua mentis intentio. Cibaria vero magna cura paranda sunt, atque eligenda, atque in primis neque tenuem diætam, neque crapulam volo: in vniuersum autem vitanda sunt putrescibilia, dura concoctu, quæ viscosa, quæ mali alimenti sunt, tum quæ exurunt, quod in sanguine dulce est, quare & lac, & oua, & fructus, & leguminum omne genus, & pastica omnia, & Suillæ, & Taurinæ carnes, & Pisces, & id genus omnia fugienda. Piscium tamen (quoniam sæpe iis vti necesse est) minus mali erunt, Menæ, Erythrini, quos Venetiis Arbores, Cuculi, quos iidem Lucernas dicunt, Scari, Percæ, Merulæ, Turdi, Aselli, Auratæ, Phycides, & è fluuiis, & lacubus vocati Temali, & Strigili, & Lucij, & Cauacini, & Barbuli, & Sardellæ, & Carpij, è carnibus quadrupedum quidem posthabitis pedibus, capitibus iocinoribus & intestinis, conuenient Hœdi, Vituli, Hinuli, Lepusculi, tum Pulli gallinacei, Phasiani, Perdicum genus

genus vtrunque, hoc est, quæ Quaternices vocantur vulgo à nobis, & quę dicuntur Perdices, item & Turdi, & Merulę, Attagenes, Hortulani, Galeritę, Ficedulę, & auiculę nemorales, & reliqua, quę nota esse possunt. Vinum ne generosum sit, sed tenue magis, album: quòd & si aqua mulsa vti quis volet, non male faciet.

Quoniam autem (vt diximus) analogia eius morbi ad phlegma sordidum, & crassum per se est, ad hoc quidem præcipuè dirigenda intentio est, in quo & seminaria contagionis continentur, & pars iam inficitur, pars infecta & corrupta est: quare & ad hæc tria, sicut & in aliis, animaduertere necesse est. Ac ad seminaria quidem expeditissima esse potest curatio, si ad prima morbi initia accesseris, quæ interdum cognosci possunt, interdum non: nam suspicio quidem multa, & iudicium verisimile esse potest, quum quis se permistum nouit cum infecta, certissimum vero, quum iam & caries quædam circa pudenda obrepit; confestim igitur ea pars lauanda est per aquam rosaceam, mox rursus lauanda, & fouenda decocto ex Alumine & Ærugine aeris, aut iniungendum circa pubem totam vnguentum, quod ad eum morbum confici solet, de quo post dicemus, tum & per os aliquid eorum sumendum est, quæ contagioni obsistunt, qualis est Theriaca, aut Mitridatum, forte enim per hæc ita seminaria morbi absumes, & interimes, quod non vltra procedet. Si vero morbus iam non circa principia fuerit, sed altius radices egisse cognosces, & iam aut

dolores, aut pustulas, aut alia indicia adesse, tum non sola seminaria respicere debes, sed simul & materiam, quę partim inficitur, & periclitatur, partim corrupta est: seminaria tamen nunquam volunt post haberi, sed semper aut interim (si potest) aut frangi, aut educi: materia, quę corrupta est, educi vult, quę vero inficitur, restitui, aut & educi, si multa est: quoniam autem crassa est, & sordida, in multo lentore consistens, nec restitui, nec educi potest, nisi subtilietur, & abstergatur, quinimo nisi colliquetur ita, vt ab ea sordities omnes abstergi possit, & aut exsiccari, aut in sudorem abire. Verum quia permista sunt omnia, tum seminaria, tum materia propter lentorem, amplius & simul sunt pustulę, & dolores, & sępe gummositates, videndum est, si quod vnum ingenium, & remedium est, quod omnia exequatur, & omnibus valeat, an plura requirantur, & quę ea sint: nam sunt qui tentent per purgationes solas omnia absoluere, alij per inunctiones, alij per suffitus, alij per ea, quę in sudorem conuertunt materiam, alij per ea, quę obsistunt contagioni, alij vero modo vno, modo alio auxilio ad diuersa vtuntur: quare de his omnibus diligenter quęrendum videtur. Primum autem ab euacuatione ordiamur, quam vnam sufficere ad totam curationem aliqui opinati sunt, quod certe & nos in quibusdam fœliciter cessisse vidimus, in quibusdam autem non suffecisse: supponamus autem cum in omnibus, tum maxime in hoc morbo prius digerendam, pręparandamque

dámque esse materiam, quæ educenda mox est, oportere autem calida esse, quæ huic malo conueniant, attenuatiua, &, vt dicunt, incisoria, quoniam materia lenta est, & sordida, ac segnis: optima igitur erunt Oxymel, & Mel Rosatum, & Syrupus de Prassio, de Hyssopo, de Betonica, de Calamentho, de Epithymo, de Lupulis, & consimiles, quibus aquæ addantur Iridis, Enulæ, Epithymi, Agrimoniæ cap.v. Fœniculi, Apij, Pulegij, Origani, Pimpinellæ, Cardi benedicti, Cicerbitæ, Chamædryos: aut fiat decoctum ex eisdem, & Scordio, & Dictamno cretico, & Thymo, & Betonica, & Schinantho, & Verbena, & Syderite heraclea, & Amomo, & Agalocho, & eiusmodi. Potes eodem tempore digerere etiam materiam per iniunctionem hanc, vel consimilem: succi Rutæ, succi Enulæ añ. vnc. j. Theriacæ vnc. ij. Thuris drac. ij. Piperis drac. j. Axungiæ, medullæ Vituli, Butyri recentis, singulorum vnc. j. olei Chamæmelini, irini, quod sufficit, ex hoc inungantur dorsum, brachia, & crura: concoquet materiam, & dolores leniet. Ergo digesta materia euacuanda est, è simplicibus vero, quæ præcipue valeant: sunt Colocynthis, & Hermodactyli, & Helleborus, & Agaricus, & Aloe, quibus admiscenda sunt, quæ simul liquefaciant, & dissoluant, qualia Serapinum & Galbanum, Bdellium, & Opopanacum, & Hammoniacum, & Myrrha, & Laser, & eiusmodi: ex compositis autem consuetis sunt Aggregatiuæ pilulæ, & de Hermodactylis, & Arthreticę, & Indę, & de lapide Lazuli, & Be-

 nedi-

nedicta, & eiusmodi, tum & electuarium Indum, & Hamec & de Benedicta; & Theodericum, & Hiera diacolocynthidos, & Hieræ à Scribonio descriptæ, & alia multa.

Facta igitur prima euacuatione recte illi mihi videntur facere, qui & rursus concoquant, ac rursus purgent: vidimus enim qui factis exacte purgationibus probe fuerint restituti: aliqui secundos syrupos faciunt, simul etiam solutiuos, addentes ipsis aut Senam, aut Agaricum, aut Hermodactylos, aut Hellebori scobem vel diebus singulis, vel alternis; quod etiam laudem.

Si igitur vna hæc curatio sufficere videatur, reliquis parcemus: sin autem non sufficere, vt profecto perplurimum accidit, vbi aut inueteratus sit morbus, aut materia crassior, & tenacior, tum alia tentare remedia oportet: quare & reliqua examinemus. Sunt, qui statim ad inunctiones se illas transferunt, quæ è causticis fiunt, quod & primis temporibus maxime factitabant: sed certe satius ego existimo illa prius experiri, quæ & minus acerba sunt, & nullius periculi, quod quidam fœlici satis successu sæpe fecere, post purgationes aromatica quædam exhibentes, quæ tum exsiccant, & abstergunt; tum subtiliant, & confortant, talia sunt Calamus aromaticus, Macer, Agalochum, Casia, Zedoaria, Zingiber, Schinanthum, Iris, & alia, quorum decoctum mire videtur conferre. Alioqui solo ligno Iuniperi multos sanauere, alij Cupresso, alij Citro sola, quorum scobe non alio

lio vtuntur modo, quàm quo & Guaiaco, de quo iam dicendum, quando inter alia maxime in vsu est.

Defertur ad nos ea arbor ex Hispania vocata insula noui orbis, & adiacentibus, vbi & morbus maxime familiaris est: optima autem, quæ ex insula, quæ Beata vocatur.

Delatæ differentiæ sunt multæ non negligendæ, nam primis temporibus trunci magni, crassique afferebantur, & antiquissimi, quibus albi parum, nigri multum inerat, nunc rami fere portantur recenter cæsi, in quibus albi multum, nigri parum spectatur, hi amariores longe sunt, & styptici magis, antiqui acuti magis, quàm amari, vel styptici, magis etiam resinosi: abiiciebatur primis temporibus summus cortex, nunc maxime is assumitur, maiore etiam pretio, quàm reliquum lignum.

Videtur autem hæc arbor omnia aptissime præstare posse, quæ in hoc expetuntur morbo: nam, quoniam è subtilissimis constat partibus, & iis calidis circa tertium gradum, & siccis, tum & resinosa est, potest quidem plurimum exsiccare modis omnibus, hoc est, per caliditatem, per siccitatem per se, & per imbibitionem: potest & sudorem prouocare, tum & subtiliare, & liquare materiam, & abstergere, ac demum, quòd simul resinosa sit, putrefactioni, & contagioni non parum obsistere: videtur autem & vim quandam medicatam habere, propter quod & aluum

mouere solet:cæterum illud notãdum est, quòd antiquum lignum,quòd acutum magis sit,etiam dissoluit, eliquat, & subtiliat magis, quàm recens:quare, vbi crassior sit materia, & gummositates multæ,id magis est eligendum:recens vero exsiccat quidem magis ea siccitate, quæ per qualitatem exsiccare potest,minus vero per eam quæ fit à caliditate: quare simpliciter exsiccat minus, quoniam, quæ à qualitate ipsa sicca fit actio, satis pauca est comparatione illius, quæ à caliditate fit,confortat autem magis, propter stypticitatem: quare, vbi delicatior esset complexio, & desideraretur confortatio membrorum, materia autem subtilior esset, eligendum, quod recens venit.

Cortice quoque indiscrete multi vtuntur, putantes exsiccare magis, quoniam siccior videtur, sed certe siccior & hic est ea siccitate, quæ à qualitate sicca fit, & ab imbibitione, non autem ea,quæ à caliditate: quare & minus colliquat, & subtiliat minus, & dissoluit,& sudorem minus mouet: quocirca & de ipso idem dicatur, quod de recenti dictum est. E ligno præterea antiquo decoctio fiebat multo limpidior,& multo acutior, quòd propter densitatem eius ligni minus de scobe admisceretur, plus autem acrimoniæ, quod calidius est, è recenti autem, & è cortice plus admiscetur scobium, quare turbidior fit aqua,& amara magis, minus autem acris, quòd tale sit id lignum, & cortex: minus etiam ex hoc de spuma colligitur, quàm ex antiquo, quoniam in antiquo

plus

plus est de nigra substantia, vbi & plus resinæ inest: quare sæpe miratus sum, cur tanta mutatio eius ligni sit facta, & quomodo cortex, qui abiici solebat, nunc in tantum precium venerit, nisi quòd natura medicorum est noua semper inducere, per quæ & plus authoritatis, & plus lucri acquiritur: eadem innouandi cupiditas aquam, in qua coquebatur, mutauit in vinum, quod rursus indiscrete à multis non sine magno periculo vsurpatur, vidimus enim multos è potu vini illius male affectos in insanabilem ægritudinem decidisse: quare qui complexiones calidas & siccas habent, & habitudines extenuatas, materiam morbi adustiorem, ij. cauere ab eo potu debent: securius vero ij. accipient, qui crassi sunt, & humidi, & quibus materia morbi segnior est, & multi lentoris, & in locis remotis, in iis enim non inutile erit addere, quod exportet virtutem ligni, & quod subtiliet etiam, & amabile membris sit: qua de causa multi & mel addunt, multi vinum in ipsa decoctione, sed pòst admiscent, quoniam simul decoctum austerissimum facit potum.

Præparetur autem lignum hoc pacto: Lima oportet scobes ex eo facere, non contusione, non incisione: lib. j. pulueris in libris xij. aquæ infunditur per horas xxiiij. in olla librarum xvj. capaci, dein coquitur lento igne, collecta diligenter spuma, & seruata ad vsus, quos dicemus, donec ad dimidium consumatur: decoctum hoc primum colatur, & seruatur: tum fit & secundum decoctum relictis scobibus iniicien-

ciendo totidem aquæ libras, sed hoc si decoquatur ad quartæ consumptionem, sat erit: vti eo oportet loco vini, priore autem vtimur vt medicamine: sunt qui in primo decocto simul aut Senam, aut Hermodactylos, aut similia concoquant: alij non hæc addunt, nisi singulis quinque, aut sex diebus. Ergo primi decocti dantur in aurora vnc. vij. aut viij. ægro in loco calido, qui nec transpiret, constituto, qui è lectulo ante horas tres non exurgat, expectans sudorem: horis ab hoc potu quinque prandium exhibeatur: à prandio horis vj. rursus eiusdem decocti vnc. v. dentur, si æger ferre potest, ac post horas iiij. cœnet. Primis temporibus æger per mensem integrum nunquam cubiculo exibat, nunc data est licentia maior, eo etiam tempore tantum cibi exhibebatur, quo vix seruaretur vita, quod erat panis vnc. iij. vel summum iiij. carnis pullinæ vnc. ij. passulatum vnc. j. vino prorsus abstinebant, loco cuius vtebantur secundario decocto, aut simplici, aut cum melle facto: nunc omnia licentiosius aguntur: nam & domo exire sinunt, & largius alunt, verùm, qui patientius cuncta ferunt, & securius, & incolumius curantur. Aliqui panem biscoctum dari iubent, quo scilicet, vt arbitror, exsiccent magis: sed certe exsiccatio hæc non ea videtur mihi, quam quærimus: quærimus enim non eam, quæ ex alimento fit, quatenus alimentum est: sed magis illam, quæ circa humores fit, vt à medicamento: biscoctus autem panis quatenus alimentum membra exsic-

ſiccat,quod non quęrimus,quatenus autem medicamentum(quando & ipſe ſiccus eſt)& qualitate,&imbibitione poteſt certe exſiccare,ſed ad humores non tranſit hæc exſiccatio, niſi prius exſiccetur ſanguis ab alimento factus, quare & ſuperſtitioſum ſemper exiſtimaui hunc vſum, & affectatum, & parum vtilem. Spuma verò, quam collegiſti, illinenda ſunt vlcera, ſi qua ſunt,necnon & calloſitates omnes, & loca quæ dolent.Porrò ſatis eſſe ſolebant huic potui dies triginta,nunc plures requiruntur,ſiue quòd materia craſſior & terreſtrior facta ſit, quàm primis temporibus, ſiue quòd non vtamur ligno antiquo,& licentia ægrorum ſit maior, qua de cauſa in maiori parte non ſemel: ſed bis dari hunc potum neceſſe eſt.

Si verò in vino facere decoctum placet,prius bene conſule & temperaturam ægri, & habitudinem bene ſpectato, item & ætatem, & anni tempus. Poteſt idem decoctum fieri in aquis ſublimatis Endiuiæ, & Cichoreæ, & Lupulorum,& Boraginis, & ſimilium, quod iuuantiſſimum nonnunquam vidimus, atque ita ſe habet, quæ per Guaiacum curatio fit: quo ſi careas, vtere vel ſupraſcriptis, Iunipero, Citro, Cupreſſo, vel & Teda, & Terebintho, & Cedro, & Ebeno, vel Calamo aromatico cum radice Gentianæ. Nunc ad eos veniamus, qui per ſudorem curant:vię eorum multiplices, alij per ea ſublimata curant: quę Elexir vocantur, omnia acutiſſima, & ignea, periculoſa quidem, & euitanda: alij per ea faciunt, quæ ſimpliciter ſudo-

ſudorifica dicuntur, quibus & aromatica admiſcent, ſic enim & putrefactioni reſiſtunt, & materiam liquant, & in ſudorem vertunt. Præſtantiſſimum inuentum eſt radix Cynarum: ea (vt perhibent) è regione Sinarum defertur à negociatoribus iis, qui ad Calicut, & Taprobanen, & vltra nauigant: qua incolæ vtuntur ad ægritudines multas, præcipue autem ad morbum Gallicum: ſudorem plus, quàm credi poſſit, prouocat, & exſiccat, quare nec mirum eſt, ſi huic morbo valet: modus vtendi hic eſt. Radices per tranſuerſum incidantur in aſſulas tenues rotundas, atque harum vnc. j. in libr. xij. aquæ ponuntur in vaſe teſtaceo, capaci lib. xvj. ac igne lento ad conſumptionem tertiæ partis coquuntur, decocti lib. j. datur in aurora bibenda, reliquum ſeruatur loco vini potandum: eiuſmodi decoctum diebus ſingulis fit: duas vel tres horas morari in lectulo oportet, ac ſudare, mox ſurgendum, ſi videbitur, verum aperto aeri exponi non conuenit, niſi poſt dies ſeptem. Dantur autem toti curationi dies quinque & viginti fere, ita vt vnciis quinque & viginti tota curatio expleatur: interea omnis venus cauenda, acerba omnia, & concoctu difficilia vitanda. Si vero careas ea radice, vti potes loco eius radice Cannarum noſtratium, cui Calamum aromaticum addas, potes & radicem Perſonaciæ decoquere, quæ mire ſudorem ciet, cui ſi Irim adiungas, vel Xirim, & Acorum, & Calamum aromaticum, & Schinanthum, vtiliter facies: ac decocto vtendum erit per dies plu-

plures. Poteſt & aliud decoctum fieri, quod intentiones omnes complebit. Gentianæ, radicum Bulalapathi, ſeu Biſtortæ, Coſti, Ariſtolochiæ, Iridis, Caſiæ ligneæ, Scordij, Dictanni cretici, quod ſufficit : de vnoquoque infunde, decoque, vt prędicta. Hæc ergo ſunt, quæ factis debitis purgationibus, ſi non recedit morbus, experiri potes, vti blandiora, & ſecura magis.

Nunc & acerba proſequamur, quibus primis temporibus ſtatim vtebantur, ab Empiricis primum inuenta: alterum fuit inunctio, alterum ſuffitus: quæ quamuis Empirice inuenta fuerint, & à ſimilitudine (vt diximus) ad Scabiem, habent tamen idoneam rationem: nam ex iis conſtant quæ ſeminaria exurunt, & totam materiam exſiccant, & abſtergunt, & liquant, & in ſudorem vertunt : materia eorum è cauſticis potentia eſt, aut è propinquis cauſticis, quibus adduntur conuenientiſſima quęque. Quę ergo in vnctionem veniunt, alia ſunt cauſtica potentia, non quidem quale Chalcanthum, & Arſenicum vocatum, & Sublimatum: ſed quale Argentum viuum, quę materia ferè eſt huius medicamenti: eſt autem potentia Cauſticum, quòd ex ſubtiliſſimis, atque igneis partibus conſtat, quòd Sublimatum oſtendit: vbi igitur particulę illę intra corpus actu factę ſunt, ſiue quòd per ſe ſint natę plurimum calefacere, ſimul ac vnitę ſunt, & ſeparatę ab aliis, ſiue quod minima omnia Argenti viui ſint apta plurimum incaleſcere à calore no-

ſtro

ſtro, & ob denſitatem materiæ mox etiam exu-rere, tam quidem & exſiccatio, & exuſtio circa ſeminaria contingit: adduntur &, quæ intro portent virtutes cauſticorum, & ſimul emolliant materiam, quo aptior ſit liquari, vt pinguia: adduntur &, quæ ſubtiliant, & abſtergunt, & liquant, ac poſtremo, quæ contagionibus modis omnibus aduerſantur: tale eſt, quo ſæpe vſi ſumus, quod habet Axungiæ porcinæ lib. 5. Butyri recentis vnc. iij. Terebinthinę, Styracis liquidæ, ſingulorum vnc. ij. Thuris, Myrrhæ, Maſticis, ſingulorum vnc. 5. Iridis, Ariſtolochiæ, Gentianæ, ſingulorum drach. iij. Hellebori drach. ij. Sulfuris vnc. 5. Nitri drac. j. ſucci Enulę, ſucci Opij, ſingulorum vnc. j. Olei laurini, roſati, q. ſ. Aceti vnc. j. Argenti viui pars omnium octaua, miſce & fiat vnguentum in mortario ferreo. Poſſunt & leniores compoſitiones fieri, & diuerſæ formari, prout & intentiones, & caſus diuerſi ſunt: quare & illud notandum erit, quòd, vbi plus gummoſitatum videbitur, plus pinguedinum apponendum erit in vnguento, vbi minus gummoſitatum, plus autem puſtularum, & vlcerum, plus puluerum apponatur: in delicatioribus verò minus argenti addendum erit: vbi vero complexio calidior fuerit, imponenda, quæ temperent, vt Butyri plus, & plus Olei roſacei, minus vero exſiccantium. Prius autem, quàm ſinias, exactiſſimæ purgationes procurandæ ſunt, & phlebotomia etiam, ſi expedit: qui vero inungendus erit, loco calido ponatur, inungatúrque

que totus præter caput, pectus, & sub alis, tùm stuppa multa calida fasciandus: sunt, qui & sacculos ex hordeo calefactos inter coxas & sub alis ac pedib. ponant, quo penetret vnguentum magis, & sudent melius: aliqui bis in die inungunt, quod graue nimium est, satis erit, si semel inungas: quidam & statim à prandio vngunt, quod & si ad sudorem eliciendum accommodatum videtur, ad totam tamen nutricationem ineptum est, quare melius inungere per horas v. ante prādium: eo tempore nihil prohibet & meracum etiam vinum concedi album. Possunt inunctioni dies x. dari, à quib. si exulcerari os incipiet, & sputum multum emitti, id compescēdū non est, sed sinendū, donec videatur os male affici, tū foue aut lacte, aut aqua Hordei, & Diamoro, vel Melle rosato: mox etiam, vbi vlcerum sanatio quærenda sit, è stypticis, & alumine os ablue, & gargarissa. Dicendū autē, & quæ iuuamenta ex hoc linimento consequantur, & quæ nocumenta: iuuamenta erunt, quòd dolores miro quodam modo tollentur, gummositates dissoluentur, aut in ipsa vnctione, aut post, vlcera sanabuntur, & pustulæ omnes recedent, verum nō sine suis incommodis & malis, quorum primum est fœditas vnguenti illius, mox grauius est, quòd os & palatum exulcerantur, ac sordities tanta per os concitatur per dies xv. & amplius, vt nihil fœdius, nihil intolerabilius videatur: cibus nullus mandi potest, etiam vix sorberi datur, dentes luxantur, somnus adimitur, & breuiter per id tempus nihil grauius sen-

ſentiri poteſt: multi præterea ſublato morbo tremuli remanſere, multis reuixit labes. Inuenere idem Empirici & ſuffitum: ægrum collocant in matella, pannis optimè circuntegunt, vt ne etiam os extet, tum Cynabarim cum Thure miſtum vtunt, quo ſuffitu incaleſcit æger mirum in modum, ac ſudat: acerbiſſimum vero eſt medicamentum, quo ego nunquam auſus ſum vti ad corpus totum, ad certas autem partes, vt crura, & brachia, quum vel ſphaceli adſunt, vel feræ gummoſitates, vel dolores, vel vlcera male morigerata, etiam præſtantiſſimum arbitror: cæterum ab eo abſtinendum ſuadeo, nec Empiricis credendum, quibus nihil temerarium eſt magis, quando & per os etiam auſi ſunt Argentum viuum, & quod Præcipitatum vocant, confectis ex iis pilulis exhibere, quaſi eadem vis ſit Argenti viui extra appoſiti, & deuorati. Vtuntur autem Cynabari, quoniam & in ipſo potentia eſt viuum Argentum.

Quærat autem fortaſſe aliquis vtrum balnea conueniant huic morbo, qualia Aponenſia, & Porretana, aut etiam noſtra, nam & exſiccare poſſunt, & abſtergere, & ſubtiliare, & ſudorem inducere: ad quod dicimus experientia conſtare nihil aut parum ea prodeſſe: cauſam ipſe arbitror, quòd debiliora ſunt, quàm vt poſſint materiam tam craſſam, & tam lentam liquare: leuiores quidem cutis infectiones, qualis eſt Scabies, & Impetigo, & quæ de hepatis aduſtione contingunt, & ſalſo phlegmate, vel noſtra Calderiana tollere valenter poſſunt,

maiora

maiora vero non possunt, propter eandem causam & pulueres, qui supra laudati sunt contra contagiones, frigidi existentes, vt Bolus armenius, & Sphragis, & Gēmæ, nihil ad hunc morbum valent, sed solùm qui calidi sunt, vt Thus, & Mastix, & Myrrha, & Scordium, & Dictamnum, & alij, quocunque modo fuerint administrati. Sunt autem cum hoc morbo accidentia quædam coniuncta, ad quæ particulatim interdum oportet adhibere remedia, inter quæ est dolor capitis, interdum totum occupans, interdum partem, materia multa distenta, & coacta supra caluariam sub Pericraneo vocato, qui sæpe nullis remediis leuari solent, ad quos ego nihil iuuantius inueni, quàm inungere interna brachia, præsertim qua venæ cephalicæ protenduntur, hoc linimento. Succi Inulæ, succi Bryoniæ, Styracis liquidæ, Terebinthinæ, singulorum vnc.j. Gummi Eleni vnc.ß. pinguedinis Vrsi, Anseris, Butyri, singulorum vnc.j.ß. Thuris, Iridis, singulorum drac. iij. Olei Irini, quod sufficit, Argenti viui octauam partem. Sunt sæpe & gummositates tantę duritiei, vt nec Guaiaci spuma, nec aliis solitis linimentis auferri queãt, quandoq; protenduntur, per longitudinẽ tibiæ tanto dolore, vt mors præferatur: quapropter ad valentissima remedia recurrere oportet: quidam suffitus prædictos adhibent, alij accensum & candentem Pyritem lapidem spargunt decocto Guaiaci, & aceti, & locum fouent. Confert autem & hoc emplastrum, Radicis Cucumeris agrestis, radicis Iridis, singulorum, quantum

ſat eſt coque, dum teneреſcant, tum libram harum accipito, Ammoniaci Serapini, Galbani, ſingulorum vnc.ij. Styracis liquidæ vnc.j.ſ.pinguedinis Vrſi, Butyri, ſingulorum vnc.j. Argenti viui quartam omnium partem miſce, & pro arte emplaſtrum confice. Interdum fauces, & guttur ex prauis deſtillationibus eroduntur, quibus niſi ſuccurratur, ſæpe gargareo abſumitur, ſæpe vſque ad oſſa tranſit corruptio: factis ergo purgationibus, &, quas potes, diuerſionibus gargariſſare oportet decoctum, quod fit ex Liguſtro, & Plantagine, & Cytinis, in quo mox Alumen, & Fæx aceti, & Nitrum diſſoluantur cum Bolo armenio.

Tangere item oportet locum, ſi hæc non conferunt, bombice infuſa in aqua Æruginis æris, Sandarace, & Aluminis, fit & aqua ad id mirabilis, deſtillatur Theriaca in aqua vitæ, & aceto per elambicum, aqua exit limpidiſſima virtutum multarum, præcipue autem valens, vbi profundius conduci vis medicamenti debet: ſi ergo Bolum armenium, aut Sphragida in eo diſſolueris, ac partes eroſas tetigeris, & ſeminaria eius contagionis abſumes, & eroſionem omnem ſanabis. Nonnullis & pili cadunt, aut barbæ, aut ſuperciliorum, aut & capitis, quod deformes, & ridiculos homines facit: continuo ergo è ſpeciebus Hieræ Diacolocynthidos pilulas confice, & à cibo ſuſcipe, tum Guaiacum cum Melle, & Ladano in vino coque, & foue locum eo decocto calido. Valet & hoc odoriferum, quod habet Pomatæ vocatæ vnc. ij. Ladani

dani vnc. 5. Musci grat. iij. Aquæ rosatæ, in qua bollierint gr. vj. Sublimati, vnc. j. misce omnia, & bene incorpora, & line. Valet & aqua prædicta è Theriaca destillata. Accidit quandoque vt adolescentuli sint, qui hoc laborant morbo, vel è matre contracto, vel è nutrice, quibus prędicta auxilia præstari non possunt: his casibus ego consueui facere decoctionem Guaiaci, quo pacto monstrauimus supra, mox decoctum id per elambicum in purissimam aquam destillari iubeo, ac puero bibendam do diebus singulis vnc. iij. vel iiij. ea & ebibi non ingrata est, & non parum iuuat. Atque hæc demum sunt, quæ de Syphilide seu MORBO GALLICO dicenda mihi visa sunt, ad quæ si quis recte respexerit, compositiones multas, & varias formare poterit pro ætatibus, & sexu, & complexionibus, & materia, & reliquis, quæ diuersa quum sint, diuersa etiam remedia exposcunt.

De curatione Elephantiæ. CAP. XI.

QVi de curatione Elephantiæ scripsere, sicuti materiam solam, in qua consistit, considerarunt, ita de ea fere sola, quæ in nobis primo fit, curationem tradidere, de ea vero, quæ per contagionem ab alio concepta est, atque ea quoque, quæ primo in nobis fit, quatenus contagionis rationem includit, nihil certe attigere, quod profecto par erat facere: nam in ea quidem, quæ contagione contracta est, sano alioquin homine existente, & melancholia non exuberante, quid per Deos facies per initia? si materiam digeras, si euacues, cur & in ea, quæ in

nobis fit, Archigenes psilothris vtebatur, & causticis, vel iis, quæ causticis propinqua sunt? cur non ita in Cancro operamur, quum ex eadem materia sint? certe non oportebat solum dicere, redundante in venis melancholico humore, & non potente à splene trahi, & digeri, expelli à natura ad cutim, atque illic eas pustulas facere, sed oportebat & illud enarrare, quòd illic putrescit, nec solum hoc, sed quòd putrescit sordida quadam, & conclusa putrefactione, per quam & contagionis seminaria includit, atque in hoc à Cancro differt, propter quod aliis Cancer, aliis Elephanthia indiget, quãquam remota in materia communicent: quapropter si alicubi audies Galenum dicere eodem modo curari oportere Elephantiam, quo & Cancrum, quòd ex eadem materia sint, intelligas oportet, quantum ad antecedentem, & remotam materiam spectat. Duplicem igitur scopum in Elephantia esse scito, alterum ad materiam istam remotam, si qua est, quæ in corpore redundet, alterum ad materiam, quæ circa cutim iam putrescit, & contagiosa fit: si igitur prior illa materia redundare tibi videbitur, protinus secare non solum venam basilicam debes, sed & vtranque, si expediens videbitur, consentientibus cæteris, verum per initia hæc fiant, & quum in aliquo primo oborta est contagio: nam, vbi aut alio accepta fuerit, aut in tantum processerit, vt fera iam sit, tum, si secabis venam, contagem introrsum trahes, & hominem in maiori periculo statues: reliquam vero materiam digerere oportebit,

bit, & mox euacuare: digeremus autem per ea, quæ incidunt, & subtiliant, & abstergunt, ea commiscentes, quæ leuiter humectent: quare aptissimum erit Serum caprinum, in quo decoquantur Stœchas & Thymum, & Epithymum, & Satureia, & Scordium, & Dictamnum creticum, & Iris, & Seris, & Lichen, & Stratiotis, & eiusmodi quæ varianda erunt, prout & materia modo minus, modo magis exusta est: syrupi vero erunt, & Oxymel, & qui fit de Epithymo, & de Fumo terræ, & Sapor, & de Pomis, & eiusmodi: euacuare autem oportebat per Hieras, qualis est Diacolocynthidos, & Ruffi Hiera, & Archigenis, necnon & per Helleborum, & Epithymum, & Senam, & Polypodium, & similia. Materia vero, quæ pustulas facit, & ipsa quidem digeri vult, hoc est parari, vt absumi possit: faciunt autem hoc, quæ subtiliant, & leniter molliunt: quoniam vero & lentore quodam, ac sorditie referta est ea materia, tum & seminaria contagionis includit, abstergentibus & exsiccantibus indiget, exsiccantibus autem non mediocriter, sed validioribus, & aut potentia causticis, aut propinquis: medicamenta igitur, quæ huic contagioni valent, sunt, quale Nitrum & Sulfur, & Helleborus, & Cedria, & Thus, & Iris, & Argentum viuum, & Terebinthina, & Styrax liquida, quibus addantur adipes, è quibus placeant Taurinus, Vulpinus, Vrsinus, & Leoninus. Dubitabit autem aliquis, quomodo tam calida conueniant, quoniam tam materia, quàm seminaria in adustione quadã consistunt, quare

fieri videtur, vt in vtroque adaugeatur adustio? veruntamen videmus & antiquos ex his medicamenta exhibuisse, qui & Nitro, & Alcyonio, & Psilothris, & vtroque Helleboro, & trochiscis Andronis vtebantur: recte igitur fieri existimamus, vt per prædicta contagionem hanc extinguamus, sed conuenientissime apponentur aliqua, quæ tum humectent, tum & aliquantulum refrigerent: placet igitur, vt & Butyrum addatur, & mucilago Psylli, & Polygonati, & succus Solatri hortensis, & similia, ne plus æquo sanguinem exuramus: præcipuam autem & in hoc vim habet Argentum viuum, sicut & in Gallico morbo. Ad hæc autem valet & Viperæ caro, & viperatum vinum, & Crocodilorum terrestrium, & Asellorum, qui sub vrceis degunt, necnon & Trifolium asphaltite, & Syderitis herba, & Calamus aromaticus, & rasura Eboris, placent & Balnea tepida, in quibus si more antiquorum inunctiones prædictæ fiant, non certe præter rationem fiet.

Sunt porrò & alij in contagione constituti morbi, vt Lepra, ita à Græcis vocata, & Scabies, & Papulæ, & Areæ, & Ophiases, &, Ophthalmiæ quædam, & Dysenteriæ etiam nonnullæ, quorum omnium curationi scribendę parcemus, existimantes è prędictis viam vnicuique satis patere ad ea recte tractanda: quare, & quantum ad institutum nostrum negotium attinet, hæc dicta sint.

Hiero-

Hieronymi Fracaſtorij
DE CAVSIS CRITICORVM DIERVM LIBELLVS.

NATVRA Dei optimi munus cùm tota, qua aut oculis cernitur, aut concipitur animo, admirationis multæ plena eſt, tum maxime, quà in animalibus viget: nam & animalia ipſa, & quæ ab iis fiunt ſenſus, cognitiones, appetitiones, generationes, & motus reliqui admirãda omnia ſunt: nec vero, & quæ iis accidunt, non multa ſunt, quæ non paruam ſui admirationem præbent; inter quæ illæ in primis ſunt, quæ Criſes appellari conſueuere, quarum vel adeo mira natura eſt, vt neque adhuc ſatis perſpectum ſit, quam omnino cauſam habeant: nam quoſdam eſſe dies conſtat, quos perinde ac fatales natura ante omnes deligit, in quibus de morbis decernat, quoſdam vero ita neglectos eſſe, vt nullas vnquam Criſes videant, nullo naturæ munere habeantur digni: quæ admiratio ſapientes & naturæ interpretes viros in diuerſas opiniones perduxit: quippe Pythagoræis viſum eſt certis nu-

meris Deos & naturam gaudere , ante omnes septenario, quem ad rationem Crisium nonnihil conferre arbitrati sunt. Philosophorum vero nonnulli causam omnem dierum in Crisibus casui ascribunt. Astronomi autem cælo & syderibus, Lunæ præsertim, quam per septenarios suæ conuersionis dies rebus, quæ hic sunt, impetum quendã ac vim immittere affirmant. Soli medici videntur mihi rerum suarum suique muneris obliti: soli enim ipsi quum viam facultatémque habere possent inquirendi inueniendíque rationem Crisium, tum fortuna, nescio qua , ab Astrologis seducti persuasique illorum opinionem secuti sunt: quos cum omnes, tum præcipue Galenum mirari licet, qui alioqui tantus philosophus, tam accuratus, & medicinæ parens , ac veluti Deus tam facile persuaderi potuerit , vt facultate propriæ artis neglecta , præstigiis alienæ inuolui passus sit: sed certe de magnis ingeniis illud dici par est, quod & de magnis venatoribus, qui sæpe , quòd multa sectentur, quædam negligentius insequuntur: vnde nihil mirum videri debet, si & Galenum, qui tot inuenit, qui tanta scripsit, qui ingentem illam medicinæ molem digessit, formauit, condidit, quædam tandem effugerint. Posteriorum vero vti nulli ab eo recedere ausi sunt, ita qui hac de re scripsere, omnes id solum curasse videntur , vt aut Galeni scripta, aut Astrologorum placita declararent: operæ pretium igitur existimamus , si rursus hoc saxum vertatur , atque inquisitio tam di-

gnæ,

gnæ,tam necessariç rei habeatur:si enim per ea, quæ in nobis sunt, ratio omnis & causa Criticorum dierum ostendi possit,bene erit ab eo labore Lunam, & beata illa corpora liberare,quæ quum alioqui multa penes nos faciant, tum & multa à nobis & à natura fieri sinunt. Equidem scio Galenum sophistas vocare,conuiciis maledictísque prosequi, si qui ratione vlla malint hanc rem inquirere, quàm minime Astrologis credere, præcipue Ægyptiis, qui asseueranter hæc à Luna fieri affirment: sed certe, nedum si Ægyptius aliquis Astrologus, sed si Ægyptius aliquis Deus, aut Anubis, aut Osiris hæc mihi dixerit, non facile credam. Sophistam autem obsecro, ne quis me prius vocet, quàm hæc amice atque æquo animo cuncta perlegerit. Referemus igitur,quç in huius rei peruestigatione, quam diligentissime habuimus, nobis tandem comperta sunt,quæ neque prius credi audiríque volumus, quàm & re ipsa, ac rerum (vt aiunt) magistra experientia fuerint comprobata: eiusmodi enim sunt,vt & rationibus credi,& obseruationibus plane sperari possint.

CAP. I.

DE causis igitur Criticorum dierum acturi, ea præmittemus in primis,quæ circa morborum dies sunt obseruata: deinde referemus, quo pacto alij eorum causas reddere tentauere,tum demum, quomodo & nos per magis rationabilia, & consentanea magis naturæ reddendas existimemus. In primis igitur recipiendum

dum est nobis dierum , per quos ægritudines pergunt, alios Criticos dici, in quibus, quæ fiunt Crises, maiori ex parte fiunt, alios vero nõ Criticos vocari, in quibus perraro visuntur Crises: quosdam vero medios esse: obseruatum enim esse constat & maiorum nostrorum experientia, & ea, quæ in dies fit, certis diebus innumeras Crises videri, certis rarissimas, aliquibus medio modo se habere: item & inter Criticos vocatos, quosdam esse præcipuos , & quasi principes, quosdam principatu minores, porrò & alios esse indicatiuos & quasi nuncios eius Crisis, quæ in die principe futura est. Critici ergo sunt 4. 7. 11. 14. 20. 21. 27. & secundum alios 28. & alij, quos recensere necessarium non est. Præcipuos autem omnium esse constat 7. 14. 20. & 21. quãquam de 20. & 21. non plane inter antiquos cõuenit, vter magis Criticus sit. Archigenes enim magis amare 21. visus est, Hippocrates vero & eius sectator Galenus 20. magis: sequuntur deinde principatu minores 11. & 4. Non Critici vero sunt 6. 8. 10. 12. 16. 19. 22. & 25. quanquam 6. quandoque Crises nonnullas videat, verum illæ non proprie Crises sunt, quare & ipse inter Criticos recenseatur: medio vero modo se habent 5. 9. 13. 17. 8. & 24. sed horum 17. 13. ad Criticos appropinquant magis, 9. vero ad non Criticos. Indicatiui vero sunt 4. quidem septimi, 11. decimi quarti, decimus septimus vigesimi, 24. vigesimi septimi , omnes quidem quarti à die, in qua perfecta futura est Crisis: hæc igitur quòd ita sint, recipiendum est: cur autem ita se habeant,

beant,& vnde tanta dierum diuersitas enascatur in morbis, nunc inquirendum.

CAP. II.

Pythagoricorum autem dogmata aut referre, aut refellere supernacaneum quidem videtur, quando iam satis manifestum est neque numeros, neque in vniuersum quantitatem vllam principium actionum esse posse, nisi fortè per accidens.

Philosophorum verò quicunque rationem dierum in Crisibus casui donant, rationabilius quidem magna ex parte loquuntur: dicunt enim quæcunque agunt & patiuntur, omnia certa inter se ratione proportionéque consistere,& certo tempore agere, hæc quidem maiori, illa minori, vt accidit: quare & circa Crises, quòd die septima aut quartadecima humores moueantur in nobis, nulla certa alia causa est, nisi quòd talem accidit esse proportionem naturæ ad humorem, quem tanto tempore concoquit, concoctum expellit, hunc quidem in septima, illum in quartadecima: quemadmodum & ignis hoc quidem robur vna die, illud duabus absumit:& bilis quæ flaua est, per tertias, quæ atra, per quartas mouetur: sicut igitur in his non quærimus rationem dierum, ita nec circa Crises debemus quærere, sed solum cur hoc humoris genus citius, illud tardius moueatur.

Verum enimverò, tametsi verum hi in vniuersum dicunt , certam esse inter agentia propor-

portionem, & certam menſuram temporis, tam ſimplicem tamen cauſam habere Criticos dies exiſtimandum non eſt, ſed magis credendum quædam etiam ad Criſes concurrere, propter quæ certis diebus multæ, certis paucæ ſpectentur Criſes: ſi enim ſola illa proportio accederet, profecto non magis ſeptimam, quàm octauam & nonam diem Criticam videremus, ſiquidem paululum immutata materia, & in octaua & nona ſpectarentur Criſes.

CAP. III.

CVm Aſtrologis vero, & medicis, qui eos ſequuntur, maius mihi negocium parari video, quorum alios Aſtrologiæ, alios Galeni amor permoueat: ſed hi certe ſi non ob aliud nobis infenſi ſint, iniuſte quidem nobiſcum agant, quando & nos alioqui Aſtrologiam veneramur, & Galeni nomen ac memoriam vti ſacram ſanctámque colimus: quicquid vero molimur, id omne veritatis & philoſophiæ amore facimus, quæ in nullius verba iurare addicta eſt. Referemus igitur, quæ medici ex Aſtrologorum decretis ſcribunt: certum eſſe inquiunt per ſeptenarios dies Criſes incedere, circáque illas potiſſimum fieri: quum vero & Lunam quoque certum ſit per ſeptenarios dies & cœli quartas rebus, quæ hic ſunt, impetum quendam & vim ingerere, quidnam aliud cenſendum ſit, quàm Lunam, quod ſeptenarias illas commotiones immittat Criſibus? Efficax quidem atque euidentiſſimum ſignum eſt hoc rationem dierum in Lunam referendam eſſe,

quum

quum præsertim nihil aliud sese offerat, quod in medium afferri possit. Dupliciter autem quũ Lunæ conuersionem dimetiamur: & per reditum ad Solem, quem mensem ciuilem vocant, & per reditum ad certum punctum in zodiaco, quem lunarem appellant mensem: in vtroque quidem mense manifestum esse dicunt Lunam per cœli quartas & septenarios dies commotionem impetúmque rebus hic inferre. Ciuilis enim mensis ex diebus 29. horis circiter 13. constat, quod tempus si per quartas suas partiaris, erit quarta quælibet dies 7. horæ ferme 9. circa cuius temporis extremas 24. horas res maxime à Luna moueri testimonium dicunt & illos facere, qui circa maritima versantur, & illos, qui circa rustica. Similiter autem se habere aiunt & in Lunari mense, qui ex diebus 27. horis 8. conficitur, quod Astrologi præsertim Ægyptij affirmant, quibus credendum esse Galenus præcipit, ac penè minatur: cuius rei & grauissimum testimonium afferunt, dicunt enim ægrotante aliquo, si Luna forte fortuna in eo puncto fuerit, quo ille exortus fuit, tum ei bonam vel malam conditionem allaturam, quum in quarta cœli ad eum punctum exciterit: si enim oriens ille in eo puncto salutares felices stellas habuit, tum Lunam ab ea quarta salutem elargituram; si vero infelices in ortu stellas sortitus est, periturum quidem ab ea cæli quarta. Ex quo existimari debet septenarios Lunæ dies hic magnam quandam facultatem & vim habere. Hæc igitur sunt, quæ medici partim nau-

tarum

tarum, rusticorúmque testimonia, partim Ægyptiorum Astrologorum de Criticorum dierũ causis referre solent. Nos autem Astrologorum ac Galeni amicos rogamus, vt contenti sint placide & sine stomacho nobiscum hanc rem inquirere: primum enim examinabimus, quæ experientia obseruationibúsque consistere medici dicunt: mox apertè (vt arbitror) ostendemus, quomodo quasi fascinationibus Astrologorum lustrati, & vomere & sudare in septima & quartadecima sine Luna possimus.

CAP. IV.

IN ciuili, inquiunt, mense tum nautæ, tum agricolæ affirmant per cœli quartas commotionem maiorem rebus Lunam dare: at certe decebat eos ab iis accipere, quænam ea essent in quibus maior illa commotio videatur: si enim in vniuersum ita esse circa maria affirment, falsum nimirum asserunt: primum enim circa maris crementa & decrementa (quos æstus vocant) constat non maiorem commotionem per quadraturas Lunæ fieri: quando per id tempus vel minimos cerni æstus manifestum est: at vero maiores & ventos, & tempestates non circa septimam Lunæ diem, sed circa quintam exurgere nautis omnibus notum est: quod & Virgilius & Hesiodus quoque notarunt, quum quintam esse fugiendam præcepere: quænam igitur ea sunt circa maria, in quibus maior illa agitatio percipiatur? Testacea fortasse, & crustacea,

cea , & id genus dicent sub quadraturis Lunæ excitari magis, & nutriri, & pinguescere melius, quod certe neque negamus: nam per coniunctiones Lunæ tum & calor, tum & humor exiguus in illis est, vegetari autem excitarique vterque incipit tum forte, quum Luna circa quadraturas versatur, non quidem ea de causa, quòd Luna in quarta cœli sit, sed ob id magis, quod tunc tantum demittitur luminis, quantum sufficiens est ad fouendum eorum animalium calorem, humorémque pro alimento suggerendum, cuius signum illud est, quòd non solum per quadraturas pinguescũt ea animalia, sed etiã post, & magis, manifestum igitur ex his esse potest nihil ea exempla ad Crises facere, quæ è maritimis accepta sunt. Circa rustica vero quædam ab agricolis tum maximè fiunt, quum semiplena est Luna, non certe alia de causa, quàm vt extrema effugiãt, hoc est, coniunctiones, & oppositiones, quorum vtrunq. quibusdã rebus obesse solet, hoc quia nimij humoris est, illud quia exigui caloris: quæcunque igitur ob humoris abundantiã nata sunt aut putrescere, aut in luxuriem abire, iis oppositiones Lunæ timẽt: quæ vero caloris inopia sterilescere, illis coniunctiones cauent: qua de causa mediũ tẽpus eligere solent: arbores igitur, quas duraturas volũt, multas per plenilunia nõ cædũt, multas per Lunæ silentia: in altero. n. ob nimiã humiditatẽ putrescant, in altero inopia caloris emarcescant: nihil. n. refert ad putredinẽ efficiendam, siue humor plus æquo accesserit, siue calor, qui cõtinet mistionem, defecerit, simi-

ſimiliter & ſatorum quæcunque facile luxuriant, vt faba, & aphaca, & cicer, & pene omnia, quæ ſiliquam gerunt, nec per coniunctiones, nec per oppoſitiones Lunæ ſerunt, magis vero oppoſitiones etiam timent. Idem & circa vindemiam & vina conficienda nonnulli obſeruant, per plenilunia enim humidiora, quàm par ſit, & aquoſiora vina fiunt, per coitus verò frigidiora & minus potentia, atque hæc ferè illa eſſe exiſtimo, quæ ruſtici obſeruent, non quidem quòd in quartis cæli vlla vis maior inſit, ſed quòd lumen id mediocre aptiſſimum quibuſdam rebus conficiendis videtur: quod vero in ore vulgi eſt per quartas Lunæ mutari aeris conſtitutiones, & ſerenitates, & pluuias, & id genus, vel ipſi vulgo notum eſt eſſe mendaciſſimum.

At in lunari menſe Aſtrologi Ægyptij affirmant cæli quartas vim habere maximam, exemplo eorum, qui ægrotant, Luna eo in puncto exiſtente, in quo enati illi ſunt: ſed profectò (vt ſuas Ægyptiis condonemus obſeruationes) mirari tamen Galenum ipſum debemus, qui quum optime alioqui naturam inductionum noſſet, tum vni tamen exemplo tam facile manus dederit. Inductionum enim aliæ neceſſariæ ſunt, aliæ probabiles tantum, & harum aliæ ſimpliciter probabiles, aliæ ſecundum quid & ad hominem. Neceſſariæ ſunt: aut in quibus inductio ad omnia ſingularia fit, aut in quibus omnia ſingularia prorſus ſimilia ſunt, & nullum accidens pati poſſunt, vt mathematica: aut in

quibus

quibus inductio in paucis quidem fit, sed ratio ad naturam communem & ad vniuersale fit: Quòd si nec in omnibus inductio fiat, nec singularia prorsus similia sint; nec ratio ad communem naturam sit facta, tum quæ fit inductio probabilis solum est, simpliciter quidem probabilis, si in valde multis sit habita, aut ratio ad communem naturam quidem fiat, sed per communia; secundum quid autem probabilis,& ad hominem,si in paucis inductum sit: quid igitur dicemus de Ægyptiorum inductione? ptimum quidem si dixerint in omnibus & quartis cæli, & rebus omnibus ita obseruasse; rem quidem vulgo impossibilem affirmabunt; sed certe nec singularia prorsus similia sunt, quartæ quidem enim cæli, quatenus quartæ sunt, & mathematice considerantur similes nimirum sunt omnes,at quatenus agentes,& quatenus in illis Luna operatur, non similes certe sunt, sed accidentia multa patiuntur. At verò nec factam fuisse ad naturam communem demonstrationem dicendum est, nam quæ quidem communis esse ratio potest ad naturam quartarum cæli? nisi forte dicant in quadraturis Lunam terræ proximiorem fieri, in oppositionibus plus luminis ad nos demittere. Verum hoc erat in ciuili mense, non in lunari, de quo nunc quærimus, quartæ autem lunaris mensis vt plurimum extra quadraturas sunt: ex his igitur est videre necessitatem nullā habere Ægyptiorum inductiones, sed nec simpliciter probabiles esse, quum nec in valde multis obserua-

tionem fecerint, nec probabilem rationem ad vniuersale. Cur igitur sophistas Galenus vocat, cur maledictis incessit omnes, qui rem isthanc velint rationibus inuestigare? si enim vix probabile secundum quid, & ad hominē est, quod Ægyptij dicunt nihil necessitatis continens, quid prohibet aliter esse posse, quod æquum decénsque est à Philosopho homine inquiri?

CAP. V.

Sed quid adeo laboramus? dētur omnes Ægyptiorum obseruationes, valēt nautarum, agricolarúmque testimonia, moueat Luna fortius per quartas cæli vtriusque mensis, moueat per quartas Natalicij puncti fortius, quam tamen causam illis Crisibus dabimus, quæ extra quartas vtriusque mensis, extra quarta Natalis fiunt? rarissime enim contingit, vt septenarij morborum dies cum septenariis Lunæ coincidant.

At hic consurgunt recentiores quidam Astronomi simul & medici, ac vocem tollunt, clamántque nos Astrologorum decreta non intelligere, neque enim ita esse, vt in solis mensium illorum, & puncti Natalicij quartis Luna res moueat, loco enim exempli hæc sunt, sed ita accipi oportere, vt quocunque in puncto quis ægrotauit, Lunam per quartas cæli ad eum punctum cōmotionem inferre, vt si heri Dion, hodie Callias in morbum incidit, per suam septimam Dioni, per suā Calliæ Luna impetum dabit, quare & ad omnes Crises concurrere, sed per septenarios cuique suos.

Nos

Nos veró medicos istos atque Astrologos rogamus, vt paulisper considerant, & vocem demittant : volumus enim quædam eos placide percunctari, ac primum illud, nũquid, quod dicunt de Luna, in morbis solis spectetur, an & omnibus aliis quæ noua fiunt: siquidem in omnibus ita esse dixerint, nunquid igitur, si Praxiteles Iouem facturus hodie marmor incidere cœpit, die septima fœlicius aut infœlicius sculpet? & si fontem quis hodie deriuauerit, nunquid largius ille fluet in septimam? ita enim fieri oporteret, quando & in fluxu humorum nostrorum idem contingit, & si colonus agrum stercorarit, opimiorẽ in septima videbit quàm in octaua? quoniam ita se habet & humor, qui in nobis putrescit: quæ certe omnia quàm ridicula sint, nemo est qui non videat. Si vero in solis morbis septenarij hi Lunæ motus vim suã habent, mirum profecto est cæli quartas virtutes has dare Lunæ in solis morbis, & non hoc solum Galenus dicit affirmari ab agricolis & nautis, sed multo amplius testimonium afferre voluit: sed quoniam placide cum his Astrologis agimus, placet quidẽ vt in solis morbis inquiramus, quale sit, quod de Lunæ septimis nuper dixere. Primum autem illud statuatur, Crisim esse localem motum humorum, si igitur Luna hunc motum facit, quærimus, an eam vim facultatémque mouendi humorem per se, & (vt aiunt) essentialiter habeat, an ab alio acquirat, aut loco, aut aspectu, aut reflexione luminis, aut alio: siquidem essentialiter id habet Luna,

non igitur in ſeptima magis, quàm & in octaua mouebit, & nona, quę enim per ſe inſunt, ſemper inſunt, & idem ſemper operantur. Si vero ab alio acquirit, quicquid ſit illud, ſi id quidem vnum eſt & determinatum, quales ſunt quadraturæ & oppoſitiones, & quartæ natalis puncti, tum ergo ſolum mouebit Luna, quum in eo erit, aut loco, aut aſpectu, aut alio, recedēs autem non mouebit: at vero ſi vnum & determinatum non eſt id, à quo virtus Lunæ datur, ſed talia ſunt omnia puncta, in quibus quis ægrotet, vt per ſeptimam cuique ſuam efficacior ſit Luna, primum quidem hoc poni valde mirum eſt, ſed tamen ponatur: ſit ergo vt hodie Dion ægrotet, cras Callias, poſtridie Plato, in aliis alij, omnes quidem eadem ægritudine & ad ſeptimum Criſim factura, per ſuam igitur cæli quartam Luna vnicuique Criſim dabit, in ſeptima quidem Dioni, in octaua Calliæ, quæ illi ſeptima eſt, in nona Platoni, ipſi ſeptima, & ita in aliis: at certe ſi ita fiat nimirum Luna quotidie eundem effectum faciet, Criſim videlicet, & localem motum humorum: quod enim in Dione fit in ſeptima, in Callia fit in octaua, in Platone in nona, in aliis in decima: idem autem effectus ſi fiat diebus ſingulis, oportet & cauſam continenter eandem eſſe: diuerſa enim ſi ſit, eundem effectum non faciet: ſi igitur à loco acquirit Luna eam vim & fucultatem mouendi, omnia quidem loca ſucceſſiue, & puncta omnia eandem habebunt vim, quare & quocunque in loco ſit Luna, idem ſem-

ſemper operabitur: igitur ita in octaua mouere Dionem poterit, ſicut & in ſeptima: locus enim in quo eſt in octaua, eandem vim habet per ſe.

Nec certe dici illud poteſt non moueri in octauà Dionem, quoniam illi ſeptima non eſt, quòd enim punctus aut locus ſeptenarius alteri ſit, reſpectus quidem eſt forinſecus veniens, quem & nos facimus, reſpectus autem nihil ipſi per ſe agunt, niſi in re, & in cauſa mutatio aliqua ſit.

Si ergo locus, qui in octaua eſt, eam vim per ſe habet mouendi humorem, ſiue ſeptimus ſit, ſiue octauus, ſemper eodem modo mouebit: quam ob rem nihil tandem eſſe manifeſtum eſt, quod dicunt Lunam ægrotandi cuique per ſuas ſeptimas commotionem ad Criſim dare.

Præterea penè riſu dictum eſt dicere primum, verbi gratia, punctum arietis primo cancri & primo libræ ſolum reſpondere, ſecundum ſecundo, tertium tertio, & ita in aliis, ſimplex enim corpus eſt cælum & eiuſdem naturæ, & virtutis per totum orbem: quòd ſi diuerſæ naturæ primus arietis, & ſecundus cancri eſt, quo ergo modo Luna eundem effectum facit, & in ſecundo cancri: nam & in eo humorem in Callia mouet? muſitant ad hæc pauliſper Aſtrologi quidam, tamen aliud quid comminiſcuntur, ac dicunt eo in puncto, quo quis ægrotat, infundi à Luna neſcio quid, quod non niſi per ſeptenarias

periodos vim suam ædit: sed certe & hoc ridiculum est, & in idem redit, quod enim hodie Dioni infunditur, cras infundetur Calliæ, postridie Platoni,idem ergo quotidie effectus fiet, quare & eandem oportet continenter causam existere, vnde & idem diebus singulis efficiet Luna, & in omni subiecto, si paratū sit. Eadem dicantur, si Luna eam vim ab aspectu acquirit, aut reflexione,aut alio.

Postremo (vt tandem finem faciamus, iam enim molesti videri possumus aperta in re) ad hæc aduertere Astrologorum amicos rogamus: supponamus autem in primis actionem omnē nonnisi contactu fieri, cælum autem & sydera, quum huc non pertingant, agere quidem per aliquid huc demissum, id vero aliquid spirituale esse, dico autem spirituale qualitatem contrario carentem,quæ & momento diffundi solet, quale lumen, & si quid aliud eiusmodi demitti à cælo potest: spiritualium autem actiones (vt in iis,quæ de contagione diximus) omnes hæ sunt, & non aliæ. Primum quidem videntur posse qualitates illas producere, quæ primæ vocantur, vt lumen videmus calorem facere, quocunque id modo fiat.

Deinde videntur & vim trahendi ac fugandi quædam habere, quod in Magnete, Adamante, Electro, & aliis quibusdam est manifestum: certa enim attrahunt, quod non aliter posse facere, quàm per spirituale aliquid demonstratum est in aliis: at vero & in Antiparistasi multum palàm est fugare sese nonnulla

per

per spirituales qualitates: possunt deinde & hæc eadem spiritualia in animalium membra modo tristitiam & displicentiam, modo suauitatem & voluptatem ingerere: recepta enim in nobis necesse est aut vt grata atque amica recipi, aut vt ingrata & inimica: sic sonus, & sapor, & odor, & lumen, & id genus reliqua recipi consueuere. Postremo quòd eadem possint id cognitioni repræsentare, vnde effluxere, manifestum est: tot igitur & non plura posse facere spiritualium vnum quodque supponendum est nobis. Si igitur aliquo horum mediante cõcurrit ad Crises Luna, quærendum est, quonam prædictorum modo concurrat, generando ne aliquam qualitatum primarum, an trahendo, vel fugando humores, an displicentiam vel voluptatem ingerendo? horum enim aliquid dici necesse est, nam cognitionem ad Crises faciendas præbere, nemo est qui dixerit. Sed certe quicquid horum detur, vna quædam communis ratio cõtra est, particulares autem multæ, nam primum quicquid ponant, superuacaneum est, & sine necessitate: siue enim spirituale illud calorem generet nostrúmque eo modo augeat, siue trahere vel fugare dicatur, siue displicentiam stimulúmq; in membra ingerere, in cassum ponunt omnia, quando ea in nobis omnia sunt, quantum sit satis, calor, propulsatio, stimulus: particularius autem inquirendo si spirituale illud ob id ad Crises concurrit, quòd caloris sit productiuum, lumen ergo id erit: at certe lumen non vna die magis quàm

alia calorem ſuggerit, niſi quo plus ad terram reflectit, quod in Sole quidem accidit, quanto directior fit nobis, in Luna vero quod plus luminis à Sole recipit, recipit autem continenter plus, quo magis ab eo remouetur, quare quum octaua & nona die abſcedat à Sole magis, vtique & in iis calorem apportabit maiorem ſemper, quàm in ſeptima. Si vero dixerint non hoc modo ſpirituale illud operari, ſed magis aut trahendo humores, aut fugando, illi quidem primum ſciant, quæ ſeſe inuicem trahunt, aut pellunt, omnia finem in natura habere, quo ſic mutuo conſeruentur, hæc quidem repellendo contraria, illa trahendo affinia conſimiliáque, at inter cælum & humores noſtros hic finis eſſe non poteſt, neque enim inimicitiam vllam cum humoribus cælum habet, nec trahendi neceſſitatem, quo aut conſeruet, aut conſeruetur. Præterea, quæ ſeſe trahunt, omnia eo vſque ſeſe attrahunt, quo in vnum coeant, niſi impediantur, hic enim attractionis eſt finis: trahi autem humores vſque ad cœlum neminem dicturum arbitror, niſi ſi quis etiam putare poſſit paſci ſydera, vt antiqui poëtæ dixere. Impediri vero cælum perpetuo tempore à fine ſuo diuinum corpus & immortale, inconueniens non paruum eſt: ac demum ſi ſpirituale illud per ſe vim eam trahendi, aut fugandi habet, ſemper quidem per ſe trahet, & non magis ſeptima quàm octaua, niſi quid aliud ex parte recipientis ſubiecti obſtet, ſed neque poſtremo quis poteſt dicere ſpirituale illud vti triſte

rece-

receptum displicentiam in membra ingerere, atque irritare ad eam expulsionem faciendam, quæ Crisis dicitur:primum quidem,quia sic dicere quidem non possunt, cur maiorem displicentiam dies septima ingerat quàm octaua & nona, si per se eam inimicitiam cum membris habet: inde & illud valde mirum videri debet Dioni triste esse spirituale hoc in septima,Calliæ vero non, eadem in domo eodem in lectulo iacenti:mox eidem Calliæ in octaua triste & inimicum fieri, Dioni non amplius:ac demum si propter ingestam displicentiam dicatur id Crises facere, imo magis oppositũ sequi videtur,& impediri potius ea de causa Crises quemadmodum in consimilibus sæpe videmus fieri, sæpe enim futura existente Crisi, accidit eam impediri ex nouo recepto dolore, aut ex ira & eiusmodi, quod iure fit, diuertitur enim natura à priori stimulo, noua recepta specie tristitiæ alterius:similiter & si operari illud Crises dicatur,quòd vt suaui recepto corroborentur membra, eadem opponi possunt, non esse enim suaue nisi cui septenarium accessit, & in eodem lectulo Dioni, non autem Calliæ ridiculum certe est,& philosopho homine indignum.

Ad hæc igitur si quis recto respiciat oculo deposito sectæ amore, videbit Lunam & beata illa corpora non aliter ad Crises facere, quàm & ad cibi concoctiones,& generationes,& alia id genus: neque enim sumus, qui & Solem, & Lunam, & alia sydera negemus multa hic operari & mouere, & ad Crises quoque accedere posse,

posse, quemadmodum ad alia, vti vniuersales multorum causas, proprias vero causas esse, & nihil aliud ad rationem dierum in Crisibus debere inquiri, aut inueniri posse, & negandum, & à Philosopho ridendum fore existimamus: sed de his satis supérque dictum iam est, accedamus iam ad ea, quæ magis rationabilia sunt, & ad medicos pertinentia magis, demonstrantes rationem omnem dierum in Crisibus ex iis pendere, quæ sunt in nobis.

CAP. VI.

PRincipio illud nō ignorandum est duo esse, quæ potissimum ad eam expulsionem faciunt, quæ Crisis dicitur, alterum est displicentia, stimulúsque, quem corruptus iámque inimicus humor in membra ingerit, alterum est digestio, hoc est præparatio illa, quæ requiritur, si expelli debet: vtrunque enim quum simul cōuenit, tū maxime propulsatio humoris corrupti fit, quapropter rectissime Galenus dicebat in paroxismis, & circa morborum status maxime videri Crises, in paroxismo enim stimulus atque irritamentum fit maximum, circa status vero, concocta digestáque materia est: accidit tamen quandoque tantū esse irritamentum, vt quanquam nec plane digestus sit humor, foras tamen pellatur, conatu quodam maximo à natura facto, quòd enim ea vis insit mēbris, vt nocentia repellat, manifestum est, quanquam, quo principio & quo pacto id fiat, non ita est manifestum.

Ergo

Ergo & quum plus nimio humor exuberat, & quum furenti est similis, quasdam ante tempus accidit Crises fieri, sed certe eiusmodi non propriæ Crises sunt, sed violentiæ quædam magis, in quibus nullus dierum, nullus naturæ ordo seruatur.

De iis igitur, quæ Crises non propriè sunt, sed irregulares quidam impetus, nullus nobis sermo erit, sed de iis solum, quæ proprie Crises sunt, & causam certam habent, & rationem dierum aliquam.

CAP. VII.

AD hæc & illud quoque constituendum est, rarissime fieri, vt transeunte in humores vitio aliquo, vnus tantum humor corripiatur, nam vt plurimum vel duo, vel plures vitium idem concipiunt, aut simul, aut post. Quippe ea in massa sanguinis, quæ intra venas continetur, confusi commistíque sunt & reliqui vocati humores, cholera, phlegma, & melancholia, sed ita vt quodammodo actu, quodammodo potentia in ea massa sint, potentia quidem, quia ad minimas, & indiuisibiles particulas redacti sunt, nec monstrari possunt, hoc quidem phlegma, illud cholera, illud melancholia, nisi particulæ vniantur: at actu sunt, quoniam tametsi ad particulas minimas deducti sunt: proprij tamen generis rationem habent: igitur propter vicinitatem confusionémque eorum rarissime fit, vt infectionis causa communis pluribus non fiat: si enim contagio & putrefactio in causa est, aut liquefactio, aut obstru-

ctio,

ctio, aut aliud id genus, ægre fit, vt vitium ad vnum tantum ſeſe applicet.

Incipientibus autem iis vitiari, tum quod corruptum eſt ſecernitur, quantum fieri poteſt, à reliquo, quod ſincerum eſt, ita operante natura, cui ea vis ineſt., ac tunc actu humor fit, coeuntibus in vnum particulis, ac ſenſibilem humorem conſtantibus: per quem modum tandem & expulſio deinde fit, & Criſis, modo per vnam, modo per aliam partem qua magis naturæ commodum eſt.

CAP. VIII.

ACcidit autem dũ corruptos humores natura ſeparat, & actu facit, ita interdum cõmiſceri eos inuicem, vt vnam conficiant formã vnúmque motum dent, ac morbum vnum, qui rationem dominantis inſequitur: vnde choleræ nothæ, & pituitæ nothæ, & melancholiæ nothæ contingunt, à quibus & morbi denominantur nothæ tertianæ, nothæ quotidianæ, nothæ quartanæ: ſępiſſime vero non vnam omnes formam conſtant, nec vnum motum dant, nec morbum vnum, ſed plures, vnde & morbi compoſiti fiunt.

Si igitur, qui peccat, humor ſimplex, & vnus tantum ſit, aut plures quidem, ſed in formam vnam redacti, tunc nulla dierum criticorum ratio eſt expectanda, ſed paroxiſmi ſoli cõſiderandi ſunt, & eorum dies, in phlegmate quidem quotidianæ, in cholera tertianæ, in melancholia quartanæ, in quibus cadent quidem ſuæ

Criſes,

Crises, sed vt accidit materiam digestam esse, quod certam diem nullam per se habet, propter quod in tertianis, quæ puræ sunt, videmus, & quintam indifferenter & septimam& nonã, & in summam omnes impares dare Crises; nec Hippocrates aliud in his præcipit attendendum esse, quàm dies impares. At verò vbi & plures peccant humores, & non sub formam vnam commisti, sed confusi solum, propriam naturam seruantes, tunc sperare possumus certas dies videre, in quibus Crises permultæ fiant, certas, in quibus rarissimæ, alias medio modo se habentes, quorum omnium causam & certam rationem habere possumus: ac talis maior est morborum pars, quoniam vti raro est humorem simplicem peccare, ita & plures ad vnam formam conuenire perrarum est: quare in multis morborum, aut Crises videri possunt certis diebus, aut motus saltem humorum. Illud vero interest inter humores, quòd ad eam mistionem conficiendam, quæ vnius formæ est, aptissimum est phlegma, quoniam humidum liquidúmque est, ac bene miscibile, ineptissima melancholia, quoniam siccior terrestriórque est, & ad miscendum durior, nihil tamen prohibet & phlegma seorsum morbum facere, & melancholiam ad vnam formam venire.

CAP. IX.

Plures igitur quum humores in morbis peccant, non autem sub forma vna, accidit quidem interdum, vt vnusquisque illorum manifestum prodat paroxismum, Cholera quidem

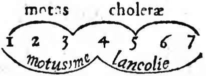
tertia

tertianarium, phlegma quotidianum, melancholia quartanarium, vnde & morbi manifeste compositi fiunt. Interdum vero accidit, vt non omnes manifestum dent paroxismum, sed aliqui illorum latentiorem ædant: dico autem latentiorem paroxismum, non quòd humor non moueatur, sed quòd motus ille suboccultus sit, quod nonnullis de causis accidit: sæpe enim, qui mouetur, humor non multus est, & vix perceptibile est, quo exacerbat: sæpe sensim, & per moras putrescit, vnde nec horrorem incutit, nec calorem acrem apportat: sæpe & superuenit maior febri: at vero & quum non paucum est, quod mouetur, & repente inuadit non sensim & per particulas, nec maiori alteri morbo superuenit, tum manifestum affert paroxismum, & manifestæ fiunt compositæ pluresque febres & Hemitrithei, aliæ quidem ex cholera, & phlegmate, aliæ ex cholera, & melancholia. Sed certe non frequenter admodum fit, vt peccantibus pluribus humorum, manifestos quisque motus prodat, verùm sæpius id videri accidit, vt vnus manifestum ædat paroxismum, alius latentiorem, manifestum quidem ille, qui principaliter peccat, latentiorem qui non principaliter, sed quasi per sequelam quandam. Ex his ratio omnis Criticorum dierum pendet, peccantibus enim humoribus magna ex parte morborum pluribus, & iis quidem non facientibus formam vnam, vnoquoque autem motum suum pro natura faciente, cholera quidem per tertias, melancholia per quar-

quartas, inde fit, vt quibusdam diebus humores, qui peccant: simul omnes commoueantur, quibusdam aliqui solum, quibusdam nulli: quare & dierum accidit quasdam placidissimis in morbis esse, alias acerbiores, alias acerbissimas: placidissimæ illæ sunt, in quibus nulli humores mouentur, quod quidem fieri potest, quanquam phlegma quotidie motum faciat, ob id, quòd phlegma ipsum vt plurimum formam vnam cum aliis conflat, & illorum motum consequitur: acerbiores sunt dies, in quibus vnus humor mouetur: acerbissimæ, in quibus omnes: aptissimæ igitur dies illæ sunt ad Crises faciendas, in quibus concursus fit humorum omnium: acerbissimus enim tum paroxismus fit ac stimulus & irritamentum naturæ maximum, quod præcipue sequi ad agendas Crises dictum est supra. Porrò quoniam nec Crisis fit nisi digesto præparatóque humóre, perfecta autem absolutáque digestio non est, donec quod crassius est ac segnius, digestum ipsum non sit, crassior vero & segnior omnibus est melancholia: inde fit, vt potissimum circa melancholiæ & motus & digestiones attendantur Crises, cuius natura (vt mihi videtur) non est à multis recte perspecta: nam ea semper ferè in morbis cum aliis aut principaliter peccat, aut subpeccat saltem, quod plurimum est: quæ, quoniam vnam cum iis formam facere inepta est, per se quidem mouetur, & suas periodos seruat, interdum quidem manifeste, quod tum accidit, quum & multa est, & principa-

cipaliter peccat, vt plurimum autem latentius, quum scilicet subpeccat ipsa, & putredinem ex alio principio recipit: quibus igitur diebus cum motu aliorum humorum concurrit, acerbissimum paroxismum affert: porrò & quoniam Crisis non fit, donec & ipsa non sit digesta, fit quidem, vt è melancholia tota ratio dierum in Crisibus præcipuæ pendeat per modum, quem iam afferemus, cuius rei non ab re fuerit in primis hoc exemplum apponere. Sit enim qui principaliter humor peccat, cholera, non quidem pura, sed commista, commista autem cum phlegmate quidem sub forma vna, cum melancholia vero vicinitate sola & confusione, subpeccet autem melancholia, ac non multa, nec valde crassa, sed subtilior, & in summa quæ cito terminum dare possit: igitur putrescente cholera, simul quidem & eadem die computrescet & melancholia, morosúsque satis erit paroxismus ille primus (vtpote duorum humorum) secunda autem dies quietissima redibit, in qua nullus humorum motus fiet, at tertia paroxismum choleræ quidem sentiet, Crisim tamen non faciet, tum quia stimulus hondum maximus, tum quia totum nondum digestum est: quarta autem dies motum habebit melancholiæ, sed latentiorem, quia nō multum est, quod tunc mouetur de melancholia, partim quidem quia subpeccabat solum, partim quia putrefactio eius quodammodo pendet à cholera, qua cessante in die quarta aliquem quidem motum dat melancholia ob con-

cepta putrefactionis semina,sed paruum,& latentem, quoniam origo & fomes putrefactionis quiescit: quinta verò choleræ motum videbit,sexta nullius:at verò septima acerbissimum omnium paroxismum apportabit concurrentibus simul humoribus,qui peccabāt, omnibus ac largius melancholia, quoniam ex alterius contagione & pulsu non parum motionis recipit:qua die quoniā & digesta est melancholia.fuerat enim subtilis, & pauca,nata cito terminū recipere,cōtinget etiam Crisis.stimulus enim acerbissimus in ea fit, & totū digestum est,in aliis autem diebus, aut stimulus abfuit,aut digestio.



CAPVT X.

SEd de his latentibus paroxismis operæpretium est nonnulla dicere.nam quærant fortasse aliqui, nunquid latentes hosce melancholiæ motus effinxerimus nos, an etiam perspexerimus in morbis.Si enim perspeximus,cur & alij non perspexere,non Hippocrates,non Galenus,& alij?si verò nō perspexerimus: quid effingi oportet,quæ non sunt? si enim essent,viderentur vtique.Ad quos dicimus non effingere nos eos motus, sed in morbis esse & videri, si diligenter quis animaduertat, nec profectò dicere possem, quotiens non solum ego cōspexerim,sed & alios etiam medicos sensisse viderim,admiratos dies illas, quas quietissimas ex-

pectabant, rediisse tamen inquietas, morosas ægrúmque iactari,& conqueri,nescientes vnde hæc contigissent. Interdum vidi & medicos alios,quod quartarios quosdam motus in certis morbis percepisset,dubitasse,ne febris in quartanam desineret,quum tamẽ nec quartana sub secuta fuisset, & ægritudo suo tempore absoluta. Ego vero qui prius motus hosce considerassem,nullum horum timebam,aut mirabar quin sæpe monui dies, quas illi quietissimas expectassent, morosiores esse futuras.Quare & Hippocratem & Galenum,& alios vidisse eosdẽ motus existimo,sed fors ita tulit,vt ad causam non animaduerterint,nam quid aliud mõstrant dies illi,qui indicatiui dicuntur, qui omnes quarti sunt à die, in qua Crisis perfecta futura est ? quid aliud indicat totus progressus Crisium,qui non septenatias,sed per quartanarias periodos pergit, quarum duæ septenarium vnum faciunt? Hippocrates quoque quasi rem isthanc inuenire videtur mihi, quũ dicit quartanarios motus in morbis spectandos esse.Sed necessarium non est fortasse plura hac in re adducere, quum ab vnoquoque spectari possit. quod si Medici omnes facient, & rem ita esse videbunt, & magnum quoddam principium ad multa nacti erunt, & multa simul desinent & admirari, & timere.

Cap. XI.

Sed rursus dubitare omnes iure possint,quoniam per præscriptum quidem exemplum monstrari fortasse potest, quomodo & quarta

&

& septima dies Criticæ ipsæ sint, at quomodo & vndecima & quartadecima, & vigesima, & vigesima prima Criticæ sint, demonstrari quidem non potest. Nam per assignatum exemplum melancholiæ motus sunt 4:7:10:13:16:19: 22: 25: & 28. in quibus nec 11: nec 14: nec 20: nec 21: nec 27: locum habent. Ergo, quo pacto & hi quoque dies Critici sint, expediamus. Primùm autem illud præmittamus, melancholiæ modos & conditiones multiplices esse, sæpe enim pauca est, sæpe multa, interdũ crassior, interdum tenuior, modo tenacior, modo soluta magis, modo calidior, modo frigidior: similiter se habet & cholera. Ex hac diuersitate fit, vt putrescente cholera quandoque simul & eadem die computrescat, & melancholia modo in initio paroxismi, modo in medio, modo in fine, quod tum maxime fit, quũ & pauca est, & subtilior, & calidior magísque admista cholerę: tũc enim ipsam in citissime transit infectio. Interdum non simul & eadẽ die moueri melancholiam accidit, sed secunda solum die, interdum & tertia solum, fortasse autem & quarta solum: In acutis enim morbis prima die motus fit vtriusque humoris, acuti namque morbi à tenuiori, & pauca, & calidiori materia fiunt in tardis autem morbis, quos Cronicos vocant, quoniam crassiorem illi, & multam, & tenacem, frigentémque materiam habent, moueri quidem melancholiam accidit, nõ nisi die tertia, &, si materia crassissima sit, fortasse non nisi quarta, in mediocribus autem morbis, quo-

rum & materia media est quantitate, crassitie, & alijs, die quidem secunda repit in melancholiam putredo. igitur si prima die cum cholera simul & melancholia commoueatur, quod in acutis fit morbis, quartanariæ quidem periodi erunt 4,7,10,13. raro enim vltra hos protenditur status in acutis. si ergo quàm acutissima sit ægritudo, tum Crisis in 4 fieri potest, in his enim materia & paucissima est, & subtilissima, & feruens: si verò acuta quidem sit ægritudo, sed tamen inter acutas segnior, ad 13 protendetur eius status: si verò mediocriter acuta sit, ad 7. in medio autem quum sit, qui mediocriter acutus est morbus, media autem sæpius, quàm extrema, contingant, inde fit, vt in genere acutorum dies septima maxime Critica sit, rarius enim est morbum quàm acutissimum esse, rarius quoque, si acutus est, vt ad 13 perducat statum. si tamen quandoque ad 13. prorogetur Crisis, totus dierum progressus ita se habet. Prima quidem dies tristis est, & inæqualis, duos enim habet motus. secunda placidior redit, si non duplex sit febris. tertia motum choleræ sentit. quarta melancholiæ, sed latentem, at morosum tamen. quinta choleræ reuersionem videt. sexta mitis pergit. septima valde quidem acerba est, non tamen Crisim dat, quoniam non plane digestus est humor. octaua suauior ducitur. nona grauior propter choleræ motum. decima latentem habet melancholiæ motum. vndecima choleræ manifestum. duodecima placida est, at 13 sæuissima, & Crisim etiam affert, quoniam

cum

cum irritamento maximo digesta etiam mate-
ria est, vt plurimum tamen in his morbis reso-
lutio magis morbi, quàm Crisis fit in 13.

CAP. XII.

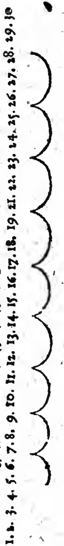


SI verò non prima die, sed secunda so-
lum, motum dederit melancholia,
quod in mediocribus morbis accidit,
tum quartanariæ periodi erunt 2:5:8:11:
14: 17: 20. Vltra autem rarissimè in me-
diocribus producitur status. Critici au-
tem sunt 11: 14: 17: 20. Sed vndecimus
Criticus quidẽ est, si in hoc genere ma-
teria non multa sit, & acutis proxima. Si
verò in eodẽ genere crassior sit, & chro-
nicis vicinior, tum Crisis ad 20: proten-
detur. si verò in omnibus mediocris, ad
14: quoniam autem media sæpius, quàm
extréma, contingunt, inde est, quòd 14:
maxime Critica sit in mediocribus mor
bis, mox 11: mox 20: mox 17. Illud tamẽ
ignorandum non est in tertianis, quæ
simplices sunt, pares dies raro Criticas
videri, eo quod in iis paroxismus non accidat,
nisi anticipatio forte fiat, quare nec 4: nec 14:
in his Criticæ valde videntur. Quoniam tamẽ
in tertianis sæpe accidit, vt non simplices sint,
seu duplices, tum & sæpe continuæ necnon &
anticipatio quoque paroxismorum contingat,
ex his euenit, vt quatuordecimus dies multas
videre Crises consueuerit, similiter & 20.
Quæ vero in hoc progressu sint lenes dies,
quæ acerbiores, quæ acerbissimæ, ex subscri-

ptione manifestum esse potest.

At si tertia solum die motum recipiat melancholia, quod in chronicis morbis fit, in quibus crassa valde, & tenax, & multa materia est, periodi quidem erũt 3: 6: 9: 12: 15: 18: 21: 24: 27: 30. Raro autem vltra contingunt Crises, maxime autem Criticus horum erit 21. mox 27. mox 15. Si enim materia crassa quidem, ac tenax sit, pauca autem in eo genere, ad 15. status erit: si vero crassa, ac valde multa, ad 27. si vero in eo genere mediocris, ad 21. quod iccirco sępius euenit, quoniam in medio est, quæ vero dies quietiores, quæ grauiores, quæ grauissimæ futuræ sint, ex subscriptione manifestum est.





CAP. XIII.

Ex his omnia illa monstrari possunt, quæ circa Crises spectantur, ac primum illud, cùm tam 20. quàm 21. Critici dies sint, in quo tantum Galenus laborat, mensem mirum componit, horas subtraxit: patet enim in mediocribus morbis 20, in cronicis 21. diẽ Criticam esse, vtra autem Critica magis sit, difficile certe

certe est iudicare: casu enim fieri potest, vt aliqui plures in 20, aliqui plures in 21 Crises perspiciant: propter quod Archigenes magis 21 amauit, Hippocrates vero 20 magis. Illud quoque perspicuum esse potest, cur dierũ alij præstent principatu, alij sint principatu minores, & cur alij Critici sint, alij non, alij medio modo se habeant.

Ergo inter omnes maxime Criticus dicebatur septimus, quod iccirco fit, quoniam maxima Crisium pars in acutis fit morbis, in iis & stimulus ingẽs fit, & materia subtilis est, & bene mobilis, in acutis autem maxime Criticus erat septimus, quoniam in medio est: ab hoc secundus principatu ponebatur 14: nam & si quartus & 13. in acutis versantur, rarius tamen est, vt morbus quàm acutissimus sit, rarius item vt in acutis status protendatur ad 13. quam ob causã 14 crebriores Crises videt, quod in morbis mediocribus fit, & in iis maxime Criticus existat: propter eandem causam & 20: & 21: & 11 magis etiam Critici sunt quàm 4, & 13 inter ipsos autem 20, & 21: superant principatu vndecimum: nam quanquam vndecimus sit in mediocribus morbis rarius, tamen in illis fit, vt status acceleretur ad 11. Non Critici autem erant 6:8:10:22:16:19: 22:23:25:26:29: ac 6 quidẽ rarissimus Crises videt, quoniam in eo neque choleræ motus fit (quum sit par) neque melancholiæ, nisi forte in periodis tertiæ diei: at in illis status multo longior expectabatur, qua de causa in 6. crises non fiunt, nisi forte aut paro-

xiſmus ſeptimæ anticipet, aut materia furens ſit,aut exuberantiſſima: in his enim quædam Criſes apparent in 6, verum illæ (vt diximus) propric Criſes non ſunt,ſed violentiæ quædam magis, propter quod ſæuus dici conſueuit is dies,quum Criſes dat,quippe quum illæ à praua materia fiant. octaua quoque propter eandem cauſam,quòd nec choleræ motus,nec melancholiæ videt, niſi in periodis ſecundæ diei, Critica eſſe non poteſt. 10. vero motum choleræ non habet, qua è re fit, vt quanquam motum primæ diei habeat, non poſſit tamen Critica eſſe: at 12 & par eſt, & motum habet melancholiæ tertiæ diei, quæ ſerius ſtatum facit: 16 autem periodum habet primæ diei,ſed illuc non protenditur ſtatus in acutis morbis: conſimiliter & 19 motus habet primæ diei, vnde nec ipſa Criſim videt: ſed neque 22 eadem de cauſa. vigeſima autem tertia periodum habet ſecundæ diei, ſed in morbis mediocribus dictum eſt ſtatum non protendi vltra 20: ad 25 autem tranſirent periodi primæ diei,ſi morbus non ante decerneret: idem de 26,& 29 dicatur. De vigeſima autem octaua dubium apud antiquos fuit,multi enim prætulerũt eam 27,quod quidem verum eſſe poteſt, ſi forte melancholiam die ſolum quarta moueri accidat,ſic enim periodi erũt 4,7,10,13,16,19,22,25,28,31. quem motum & nos ſemel obſeruauimus in continua febre, in qua duplicis tertianæ correſpondentia fuit. acerbę autem dies cęperunt eſſe 7, 10, in qua exacerbationes tertianariæ ceſſaue-

re,

re, abinde vero cum continua quartanarij solum nobis apparuere: sæuissimæ vero omnium dies fuere 22, 25, & 28, in qua ęger supremam obijt diem. Medij autem dies erant 3,5,9,13,18: ac tertius quidem, & 5, & 9 ita se habent, quoniam in tertianis puris, & ijs, quæ non puræ sunt (habent autem formam vnam) multa contingunt Crises. 13 autem ad Criticos propinquus est (vt diximus) quoniam & impar est, & inter periodos primæ diei cadit: quare & ipse nonnullas Crises videt: 17 autem periodos habet secundæ diei, & in eo sæpe Crises etiam fiunt: at 18 periodum sortitur diei tertiæ & quasdam etiam Crises dat, vel anticipantibus paroxismis, vel in duplicibus tertianis.

CAP. XIIII.

INdicatiui vero dies sunt, in quibus materia non omnino digesta est, proxima autem vt digeratur: quoniam vero natura, quoties irritatur, expulsionem nocentis tentat, inde fit, vt certis diebus Crises quædam imperfectæ contingant, nuntiæ vero eius Crisis, quæ perfecta futura est. Crisim quidem atque expulsionem tentat natura, quoniam stimulatur, imperfectam autem facit, quoniam non omnino digesta est materia, quæ tamen quoniam in parte digesta est, in parte etiam experitur: propinquissima vero digestioni quum sit, nunciat quidem in sequenti periodo futuram esse perfectam Crisim, atque icciirco indicatiui illi dicuntur dies, in quibus imperfectæ contingunt Crises, propinquissimæ vero perfectis. omnes autem

autem quarti sunt à die perfectæ Crisis, quod apertissime monstrat rationem Crisium à melancholiæ motibus potissimum depēdere: quartus igitur nūtius septimi est, vndecimus quartidecimi, decimus autem septimus vigesimi, decimus octauus vigesimi primi: vidimus autē nos & 8 indicatiuum fuisse vndecimi in muliere tertiana febre laborante, cuius acerbiores dies fuere 2, 5, 8: erat enim mota melancholia secunda die: in 8 autem vrina facta fuit sanguinea, vnde iudicauimus in vndecima Crisim futuram esse per menstruum sanguinem, quod nō secus, atque existimaueram, euenit, nihil enim prohibet & eos dies (qui vt plurimum indicatiui sunt) quandoque etiam principes in Crisi fieri.

CAP. XV.

DE natura igitur & causis Criticorum dierū ita quidem oportet existimare, ad quæ si qui forte Medicorum animaduerterint, facultatem profecto nacti erunt in omnibus penè morbis dierum progressus nouisse, quæ mites, quæ acerbiores, quæ acerbissimæ futuræ sint: tum & quando, & quomodo, & quorum humorum futura, aut non futura sit Crisis, & quando conueniat, aut detrahere sanguinem, aut medicamenta vlla afferre. Verum diligentia opus est, & cura, anticipationésque paroxismorum considerandæ, & dies multo studio enumerandæ, & quid in vnaquaque noui accidat: quare & contemplatio hæc, atque ars negligentis medici non est, aut ad lucrum euolantis

tis, sed solertis, & amantis philosophiam. Est autem (si fieri potest) procurandum primam ægritudinis diem accepisse quo recte possimus, quæcunque sunt secutura diligentissime obseruare, præuideréque, si igitur circa morbi initia datum fuerit accessisse, ad hæc attendere eum oportet, qui eius progressum nosse volet. in primis videat qualísnam ægritudo oblata est, num acuta, an cronica, an mediocris, quod ex iis signis cognoscet, quæ à Medicis tradi solent: Quòd si acutam ægritudinem viderit, materiámque aëream & subtilem, siquidem cholera plura iudicabitur, ad impares tantum dies animaduertat: neque enim in ea melancholiæ periodi sperandæ erunt: at si non syncera fuerit cholera, sed sordidior quodammodo, tum sperari poterunt quartanarij illi motus, qui ordinem in Crisibus præbent. Quare ad primũ paroxismũ aduerte, si simplex est, si tempora seruat sua, an magis quandam recipit diuersitaté. quòd si circa augmenta, aut status, aut declinationem contrahi rursus pulsus videatur, atque extrema frigere, suspicio quædam est motam simul atque eadem die fuisse melancholiam: quanquã non necessarium id est, possunt enim hæc eadẽ, aut ex motu phlegmatis, aut ex alia portione choleræ prouenire: verũ quarta dies certitudinem eo in dubio dabit, si enim debente ea sine febre fieri (vt in terminis) tristem tamen apportauerit diem, & occultam quandam sine via causa ægro perturbationem immiserit, magnum quidem indicium erit die prima mo-

tam

tam simul fuisse melancholiam, quare inspecta vrina, & aliis digestionis signis ad septimum animaduerte, in quo aut Crisis fiet, si iudicata in quarta fuerit, aut ægritudo soluetur, aut status erit.

Si vero dies prima nullum dederit signum motæ melancholiæ, videris autem materiam grossiusculam, tunc iudica morbum vltra hebdomadam transiturum: quare nec 4 nec 7 curato, si opus fuerit aut sanguinem mittere, aut pharmacari, neque enim is te teneat timor, ne impedias Crisim. Ad secundam vero diem respice, in qua vide, si quicquam commoueatur, an nihil: quòd si aliquid mouetur, considerato, an clarus sit paroxismus, & priori similis (fortè enim febris duplex erit) an magis latens fuerit motus, & sine manifesta causa tristior, quo casu & ad quintum respicito, si sæuum apportarit paroxismum, si longum, inęqualem, non humorosum, sed siccum, cum declinatione longa, morosa: quæ si cõtigerint, dubitare nihil debes motam die secunda fuisse melãcholiam. Computa igitur periodos secũdę diei, & metire materiam, qualitatémque eius, & quantitatem, ac digestionem, si enim mediocris in omnibus visa fuerit, ad 14 protende statum: si crassa medio modo, at multa, ad 20. si acutior, & non multa, ad vndecimũ. Cognosces autem, & quæ quietiores, & quæ acerbiores dies erunt.

At si neque prima, neque secunda die signa vlla videris motæ melãcholiæ, tum ad tertiam te conuerte; & materiam bene examinato: quòd

uòd si notæ vllæ apparebunt, quæ suspicionē ent eius motus, tunc ad periodos tertiæ diei pectato: si igitur & 6 & 9 tibi responderint uartanarios motus seruanti, tunc cronicam ægritudinem futuram time, & si materia crassa uidem videbitur, mediocris autem quantitate d 21. decerne statum: si multa, ad 27.

CAP. XVI.

QVoniam autem non semper aduocari medicum ad initia morborum accidit, siquidem primas dies vidisse non dabitur, at percũtare tamen, quæ prima fuit dies, qualésque reiquæ præteriere. Fortasse enim hoc modo peiodos primæ, aut secundæ, aut tertiæ diei nouisse poteris: nam si quartanarios vllos motus deprehenderis, facta ad diem primam supputaione, videbis cuiusnam diei illæ periodi sint. Quod si nec diem primam dare, neque aliarum ordinem æger sciuerit, aut qui ægro astant, tũ amen morbi motus obserua, rarò enim fit, vt e diligenter spectata non sese offerant tibi quartanarij aliqui melancholiæ motus: quos si illos videre poteris, considerato & signa digestionis, & propinquitatem status, & distanıam, necnon & materiæ qualitatem. Sic enim non modo futurorum, sed & præteritorũ etiam cognitor esse poteris, quemadmodum nõ mulo, iam elapso tempore contigit mihi: quum enim accersitus ad ægrum quendam, multis post morbi initia dieb. quæsissem, qua die primum ægritudo inuasisset, nescire se tum æger,

&

& astantes dixere. Tum quęsiui, quę saltem grauiores præteriissent dies, hesterna, inquit æger, & dies Martis grauiores fuere. Fuerat autem, quam hesternam dixerat, Veneris dies, quarta quidem à die Martis. Cognoui igitur melancholiæ motus illos fuisse, quum vero & vrinam & reliqua signa digestionis examinassem, vidisséinque, quanquam iam plures à prima præteriissent dies, statum tamen adhuc longinquum, iudicaui periodos illas Veneris, Martísque tertiæ diei fuisse, quare & ægritudinem ad 27: trãsituram. Facta vero diei tertiæ computatione tandem compertum est ægritudinem die Martis primò incœpisse, ac tunc decimam & nonam agi, quæ Sabbathi dies erat.

m.m̃.i.v.s.d.l.m.m̃.i.v.s.d.l.m.m̃.i.v.s.
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19



Hæc sunt, quæ circa Criticorum dierum causas & rationem longa primùm diligentíque inquisitione nobis comperta sunt, mox & re ipsa obseruationibúsque comprobata: quod & reliquos quoque medicorum facere & hortor & rogo: sic enim (vt arbitror) & laborem nostrum commendare, & me excusare poterunt, si à parente medicinæ Galeno, quem in reliquis vt Deum veneramur, & colimus, hac vna in re discedere ausus sum.

Hiero-

HIERONYMI FRACASTORII NAVGERIVS, SIVE DE POETICA DIALOGVS.

Ad Ioannem Baptistam Rhamnusium.

INTER eas, quæ per honestatem ab hominibus voluptates cócipiuntur, ego iucundissime RHAMNVSI, suauissimam semper illā & præcipuam existimaui, quę ex amicorum consuetudine capi solet. Neque enim video, quid gratius esse possit in vita, quàm cum eo esse, colloqui, tua omnia communicare, quem perinde diligas, ac te ipsum. Qua de causa, & eorum quoque qui è vita discessere memoria, factorúmque ac dictorum repetitiones suauissimæ esse consueuere. Quæ voluptas miro nescio quo affectu intercidere inter te & me solet, quoties esse vnà nobis datur. Datur autem non sæpe, quod rerum conditiones & diuersa vitæ ratio, nos loco & dulci hac fruitione mutua plurimum seiunxere. si quando tamen conuenire accidit, & suauissima quidem est illa breuis consuetudo nobis, & facere solet, vt memoriæ omnium amicorum nostro

ſtrorum ſæpiſſimè repetantur: præcipuè autem ANDREÆ NAVGERII, ſummæ doctrinæ & grauitatis Patricij, & IOANNIS BAPTISTÆ, ac RHAMVNDI TVRRIORVM fratrum, quibuſcum rarior quędã atque intima magis amicitia interceſſit nobis. Nam quæ cũ M. ANTONIO TVRRIO eorũ fratre fuit, vti vetuſtior (vt ſcis) ita quodammodo inſenuiſſe videtur. Quam ob rem ſuperioribus diebus cùm tu relaxãdi animi cauſa, vacuum à grauiſſimis Decemuirũ Cõſilij negociis tempus nactus, Veronæ eſſes, & memoria tam dulcium amicorum in ea nos deduxiſſent, quæ cum iis olim in vita peregimus, incidere fortè ſortuna & eorum ſermonum recordationes, quos in Baldi receſſibus habuere ANDREAS NAVGERIVS & IOANNES BAPTISTA TVRRIVS, alter de Poëtica die vna, alter die altera de intellectione: quos ſermones cũ ego iã multis annis per Dialogũ, ſicuti habiti fuerant, collegiſſem, tu me hortatus es, vt ſi daretur ocium, eos Dialogos aliquãdo reuiderem: ac ſi poſſem, ita etiam exornarem, vt in lucem emitti facilè poſſent. quod certè mihi vel maximè deſiderandum fuit, tum vt morem gererem tibi, cui negare quicquam nõ poſſum, tum vt tantorum amicorum memoriam quantum poſſim, ab obliuione defenderem. Nam quanquam illa per ſe illuſtris ſit, & clara in animis hominum viuat, atque æternũ victura ſit, æquum tamen & pium videtur, viua etiam & illa facere, quæ ipſi nullis ſcriptis mandata, ſed ore tantum emiſſa reliquere. Ergo cùm tu mox

Verona

Verona Venetias discessisses, ego vero nō mulo post: meos in CAPHIOS secessissem, animū oculósque ad eos dialogos appuli, ac diligenter elegi: quos tametsi cognoui non pauco cultu indigere, ac multa exposcere, statui tamen non esse perpetuo concludendos, sed ad te mittendos, ac tandem, si ita tibi visum fuisset, in commune ædendos, vt quisque videre posset quæ viri illi de nostra hac intellectione, quid esset, & quo pacto fieret, existimauere, quidque de Poeta ipso atque eius officio ac fine, constituere: quæ omnia tibi in primis arbitror futura esse gratissima, quasi amicos tantos tu vti viuos & loquentes, & tanta de re disceptantes spectes & audias. Admirabuntur fortasse aliqui, quòd ego grandiori hac ætate iuuenilia hæc & iuuenum narrata referre nunc animum inducam. Verum enim vero neminem mirari par esse existimo: quādoquidem, si poetam ipsum planè introspexeris, benéque fueris contemplatus, dignum profecto existimabis, quem & senes quoque audire & cognoscere debeant, & cognitum venerari. Nam & Democritum quoque audiuimus annis grandem de Poetica re volumina duo supra viginti reliquisse: nec Aristoteles minus laudis ex poetices traditione cōsecutus videtur, quàm è reliqua philosophia: qua re nec nos quoque pigeat & venerari poetam, & quos de ipso sermones amici nostri habuere, ad te audiendos referre.

Poetam audire & venerari quomodo non solum iuuenes, ne tum senes & probatißimos viros docet.

Forte enim cum per caniculæ dies Veronæ essent Andreas Naugerius Venetus patricius

& Senator vir græce & latine doctissimus, Historiarum autem sui temporis scriptor egregius, & Ioannes Iacobus Bardulo Mantuanus ciuis, & ipse lingua vtraque disertissimus, æstásque videretur qui grauissima, decreuimus cum Turriis fratrib. Ioan. Baptista, & Rhamundo in Baldi frigora simul secedere: accessimus autem sub vesperam, locum Meonem vocāt. nox cum aduenisset, dum alij curamus corpora, Bardulo, qui mathematicarum rerum in primísque omnis Astronomiæ peritissimus erat, nunquam autem aliàs forte tantum cæli nactus fuerat, spectatum sydera omnia sese transtulit: vnde nec nisi post multam noctē diuelli potuit: mane vero cum primum illuxisset dies, idem ille exurgens, nósque somno excitans vicinam in speculam vocauit, vnde orientem Auroram Solémque salutaremus, cuius exortus nusquam amplior, nusquam purior visus à nobis fuit. Occipiebant iam syluæ montésque mugitibus circum compleri: alioqui vbique silentium & vasta solitudo, vbi præter raros pastores atque armenta, animatum nihil inspectabatur: hic vbi aliquantisper immoratum est, placuit vicinum ad fontem gressus mouere, quò irriguum pratum leni ascensu ducebat. Excauabatur asper topus in specus varios, qui omnes perpetuis stillis impluebant in terram, vnde corriuatis in vnum aquis nitidissimus fons per virens pratum commurmurans descendebat. Circa tophum multæ fagi vmbram dabant, quas inter variæ fonti assuetæ volucres circum supráque

cantu

cantu placido volitabant: hic vbi circa fontem consedimus, mira res iucundissimam materiam sermonibus nostris præbuit: nam Andreę Naugerio, & Ioanni Baptistæ Turrio valde contraria contigere. Naugerius enim quasi Musa tactus, aut Apollinis œstro concitus cum late circumspexisset, carmina primum quædam subcinere cœpit, mox è sinu correpto pugillari Maronis, quem nunquam dimittere consueuerat, tanto impetu, sed & tanta harmonia legere cœpit (erat enim vt scis miræ suauitatis in legendo) vt nobis videretur & ille quasi furens effectus, & nos nihil vnquam suauius audisse, qui cùm Bucolica ferè dimidia eo furore legisset, postremò exclamans libellum à se proiecit: Ioannes autem Baptista, qui toto mane illo ne verbum quidem protulerat, quasi stupore quodam oppressus, admirabundus, tacens, productis oculis sedebat, quam diuersitatem cum animaduertisset Bardulo, si fas est, inquit, Turri silentium tuum rumpere, equidem optarim magnum nescio quod problema è te enodari mihi. Cui Turrius, fas quidem est Bardulo: nam etiam inurbanum esse potest silentium meum, sed quodnam problema ais? & ille. Quod tu, inquit, ac Naugerius, facitis, qui eadem in causa contraria pati mihi videmini: nam quid per Deos est, quòd simul ac venimus hæc in loca, tu quidem taciturnus, mœrens quasi quidam Bellerophon effectus es: Naugerius auten Musa quadam hilariori contactus, & canens, & quodammodo furens euasit? Cui Turrius, Dicam,

Poeta, ac Philosophi num natura vel arte aliqua, seu loco efficiantur.

cam, inquit, nec inane quiddam existimato, quod dicam, hunc certe aerem quem spiramus, manes diuersi incolunt, qui præsertim hasce solitudines, & nemora, & fontes habitant, vbi & Dij degere non ab re à poetis dicũtur: ij manes nostra corpora ingrediuntur, & egrediuntur, ac diuersi diuersimode agitant: nunc verò arbitror Virgilij manes, qui loca hæc incolunt, vexare Naugerium, me autem philosophi alicuius eorum, qui melancholiis capi consueuerunt in vita, aut Democriti, aut alterius tristioris.

Cui Bardulo, Si licet Turri tuos hosce manes interpretari, illud mihi videris subfigurare, quòd Naugerius Poeta natura sit, tu autem philosophus: & Turrius, nihil quidem prohibet ita interpretari, sed illud rectè dicitur, Naugerium natura Poetam esse, me autem philosophum natura esse nescio.

At Bardulo, esto inquit, vt lubet: veruntamen nihilo magis enodatum problema videtur mihi: qui enim fit, vt idem locus alterum Poetam, alterum Philosophum faciat? eadem enim sunt quæ animos vestros impellant, cur ergo non idem faciunt in vtroque? Magnam, respondit Turrius, rem poscis Bardulo, nec cui ita repente & perpauca sit respondendum: nam qui recte dicere hac de re velit, prius sciat necesse esse, quænam Poetæ natura est, quídque ipsa Poetica, tum & quis Philosophi genius, & quo pacto motus illi fiant, qui animos nostros impellunt, atque ipsa demum cognitio & intelle-

tellectio.

De Philosophi quidem natura & nostra hac cognitione ego quidem possim nonnulla, si nó pro re, ac pro viribus dicere.

De Poeta vero & poetica ipsa, ego qui Poeta non sum, recte nihil dicere possum: poterit autem Naugerius, cui Poetæ natura quàm optime nota atque experta est: is sua si tractare velit, ego quo tuo problemati satisfaciam, mea ipse pariter prosequar: mea enim voco quæ iam promisi.

Conuersus igitur in Naugerium Bardulo, Vide, inquit, Naugeri quàm fœlicem diem, quàm iucundos sermones casus pararit nobis, quàm mihi in primis optatissimos: nam ego quidem magnopere semper desideraui de nostra hac intellectione quo pacto fiat, audire: tum vero nec minus quidnam Poeta sit, quodque eius officium ac finis, quorum vtrunque in præsenti magnus quidam aut casus, aut fatum in manus dedit: tu facias rogamus ne tui causa tanta occasio pereat, qui rectissimè omnium possis de natura Poetæ disserere Poeta ille, quém noscimus. Cui Naugerius, Caue, inquit, Bardulo quo pacto hoc mihi Poetæ nomen imponas.

Si enim furor quidam est poetica & insania quædam iniustum est amico id notæ inuri: si vero potius quid diuinum est, equidem neque me ego tanto illo nomine dignor, & paucos noui, qui hoc seculo eo digni sint: quoniam tamen & ipse magnopere cupio à Turrio audire, quo

pacto fiat intellectio in nobis, ne mea causa cõtingat, quominus id agatur, nonnulla & ipse de poetica referam, quæ partim legi, partim audiui, partim & ipse semper existimaui. Sed cogitandum paulisper fore videtur, si omnia suo ordine in memoriam sunt reducenda, quare si ita & vobis videtur, negotium hoc ad meridianas horas remittemus: nam & iam altior mihi videtur sol. Interea & per noctem rem suam agitabit Turrius, qui sequenti mane promissa de intellectione prosequetur. Nos opinionem laudauimus ac surreximus, quisque vt sibi magis placuit in diuersa deambulãtes: nec multo post pastorale cornu insonuit, quo intelleximus ab iis vocari, qui iam prandia parauissent: at pueri sub alta fago propter aquæ labentis riuũ mensas parauerant, quò & pastores quidam cõuenerant, qui diuersa lactis munera comportarant, cum quibus inter prandendum multa de pastorum vita locuti fuimus. Sublatis mensis, cum per horam multa fuissent inter nos dicta, nonnulla etiam lecta, placuit Naugerio vagari aliquantisper soli, quo, vt arbitror, commodius meditaretur: nostrum quisque diuersa exercuit, donec hora redeundi ad fontem visa est iam aduenisse. Igitur cum & Naugerius reuersus iam esset, placuit omnibus constitutum ad locum redire. Iussit autem Naugerius vt nobiscum & puer quidam lyricen suus accederet, qui mira quadam & tangendi citharam, & canendi arte præstabat. Ad fontem igitur cum venissemus, in coronãq. omnes consedissemus,

atque

atque oculos in Naugerium conuertissemus, ille ita exorsus est.

De Poetica hodie, ô amici, déque Poetæ officio acturi sumus. Quod & loco huic & huic coronæ quam optime conuenire videtur. Verum non recte quidem videmur rem tantam prosequi posse, nisi & poetarum more à Deorum inuocatione inceperimus: alioqui & Diis omnibus montis huius iniuriam fieri video, & ipsi etiam Poetæ: quapropter Dij Deæque omnes, qui syluas, qui montes, qui fontes colitis, quos primi poetæ cognouere, & venerati reliquis mortalibus monstrauere, in primis autem Dij fontis huius, túque Apollo Nomie & Pan horum pastorum Deus, necnon & tu Balde syluarum, fontium, ac nympharum pater, adeste omnes, audite atque ad fauete: quæ cum dixisset, ad nos conuersus ita secutus est. Quoniam igitur ipsum poetam quærimus, operæprecium fore arbitror, si prius de Poetæ fine disseruerimus, qua in re & comitē inquisitionis huius aliquem è vobis velim, ac teipsum Bardulo, qui mihi respondeas, quæ videbuntur tibi, si quando ego te ipse fuero percunctatus: sic enim & minore labore & minore tædio rem peragemus. Annuit Bardulo. Et Naugerius, Principium igitur, inquit, ab iis sumendum, quę dici de Poetæ fine consueuere, vt videamus si qua & nobis conducant. Quapropter dic mihi Bardulo quemnam tu aut audisti, aut tute ipse putas esse Poetæ finem? Delectare, inquit ille, audiui esse finem Poetæ, quod & nos etiā for-

Quis proprius finis poetarum ac poetica artis sit: numdelectare, ab aliis per imitationem quoquo prodesse, vel ad admirationem de omnibus apposite dicere, vel aliud quippiā tale.

tasse possumus existimare: quid enim monstret aliud Musica illa carminum adeo quæsita, quid omnia fabulamentis inuoluta, omnia miranda tanto studio affectata? Comœdiæ porrò & Tragœdiæ, Scenæque & Histriones non aliud videntur mihi, quam aurium & populi oblectamenta, quod & poetarum comites monstrant Musæ, Nymphæ, Sileni, & ipse etiam Bacchus; instrumenta vero Citharæ, & Lyræ: quamobrem omnis Poetarum finis in oblectatione constitutus videtur: quod & origo quoque ipsius Poeticæ plane demonstrat, quam ita primum fuisse enatam Aristoteles tradit: cum enim natura insitum sit nobis imitari, tum & natura insitum canere, & musica quadam agi, primum quidem cœptum est cantu quædam imitari rudi quidem atque agresti: mox cum id delectaret adhibita maiori cura studióque, tandem & ars facta est, & poetica enata. Ita quidem, inquit tum Naugerius, & ego de poetarum fine audiui: verùm enim vero isthac de re accuratissime ratio habenda est. Si enim nullum aliud institutum poetæ fuerit, quàm sese atque alios oblectare, equidem vereor ne leuis quidam ac ridiculus homo poeta hodie nobis euadat, qualem & Ennium accepimus ab externis nationibus habitum fuisse, cum à P. Scipione carmina quædam recitare iussus esset; similis autem & fortasse poeta erit seni cuidam vicino meo, qui nunc subit in mentem mihi agrum senex hic diu conductitium tandem sibi proprium comparauerat, arbusto, oleis, ficísque seuerat,

Poetarũ finis quo modo in delectatione consistere videatur.

Poetarũ origo.

Poetarum finis nõ in sola delectatione consistit.

rose-

roſeta circumpoſuerat, vt certe delectare magnopere locus poſſet: cum autem ſibi domus in ſummo eſſet colle, vnde ſic ſubiacentem agellum ſpectare continenter poſſet, obſtabat quidem antiquiſſima ſylua & montis interpoſita pars: ille etſi magni laboris exiſtimabat ſyluam & rupem de medio tollere, in extremam tamen dementiam tandem venit ſyluæ rupíſque auertendæ: igitur nulla interpoſita mora antiquiſſima quercus cædere, plauſtris truncos abducere, noctu etiam ſurgere, familiam ſomni increpare, nullis laboribus parcere: omnibus vero tandem ridentibus, & rogantibus, quò tantum laborem ſtrueret: vt oblectaretur, reſpondebat, horis omnibus agrum videndo, quem tam pulchrum excoluiſſet. Igitur & poetæ non minorem rupem ſyluámque cædere videntur mihi, die noctúque ſtudiis inuigilare, ſẽper pallere, diſciplinas omnes diſquirere, à republica atque omni actione abſtinere: interrogati vero, quò tanta moliantur, ſi non aliud reſponderint, quàm vt ſeſe atque alios canendo oblectent, equidem inſanire illos dicam, non minus quàm ſenem illum vicinum meum: quod quidem longe alienum eſt ab ea opinione, quam paulo ante de poetis habebam, cum Maronis Bucolica tanta admiratione perlegerem. Abſit autem, ô Bardulo, & vos alij, vt tam paruam de poeta exiſtimationem habeamus, qui tãta arte, tanto ingenio, tot diſciplinis præditus eſt, quem Plato diuinũ vocat: quem Græci bonarum omnium artium inuentores, mox

&

& Romani eadem, qua & imperatores, corona ornari dignum arbitrati sunt: cuius postremo voce oracula ipsa reddi Dij maximi voluere: quam ob causam alius à nobis, ô Bardulo, &, multo dignior finis, quàm qui dicitur, est perquirendus poetæ. Videtur, inquit tum Bardulo, sed quisnam alius erit? nunquid forte prodesse, quod video à multis dici, vt delectare & prodesse poetæ velint? Et ille, Quærendum quidem & hoc, nam siue coniunctum cum alio, siue separatum ponatur, non satis mihi videtur facere pro fine poetæ: quam ob rem quando aiunt studere poetas, vt prosint, potésne dicere quænam illa potissimum sint, per quæ poetæ prodesse solent? quid ni? inquit ille: in promptu enim ferè omnia sunt: nam quæ per Iouem sunt, quæ poetæ non doceant? illi historiarum copias, locorum descriptiones, regionum naturas, vitæ instituta tradunt, multa de imperatore, de milite, de patrefamilias, de republica scribunt, de re rustica, de nautica, de artibus, ac de iis aliis circa quæ versamur, de syderibus insuper, ac naturæ rebus, plantísque atque animalibus, de Deo, de inferis, de vaticinio, de ritu, de antiquitate, atque vt summatim dicamus, de iis omnibus doctrinam videntur facere, vnde quilibet peritissimus fieri possit: propter quod & Homerus omnem Græciam erudiuisse primus dicitur. Tum Naugerius, Pulchre inquit, dicis Bardulo, omnibus ferè de rebus poetam doctrinam facere, mire multifariámque prodesse: at illud per Deos mihi dicito, quando

Poeta maximis laudibus digni sūt.

Poeta finis cum aliis prodesse sit, & quo modo.

Poe-

Poetas historias docere, loca describere dictum est, éstne facultas aliqua, quæ historias & scribere doceat, & scribat? tum aliqua, quæ terrarum situs, gentium differentias declaret? Aliqua certe, respondit Bardulo. Et ille. Aliáne à poetica? B. Alia certe vtriusque. N. Quænam? B. Huius quidem Geographia, illius vero historica. N. Cuius igitur per se magis officium est historias scribere, terrarũ loca designare, Poetæne an eius, qui Historicus, quíque Geographus dicitur? B. Horum certe magis vt mihi videtur, nam & ab his accipere Poetam puto, illos vero per se complecti & ex proprio instituto. Recte dicis, inquit tum Naug. sed & illud dic rursus mihi, éstne facultas aliqua, quæ de vitæ institutione cõsideret: & aliqua, quæ de repub. aliqua, quæ de re rustica? B. Omnino. N. Aliæne, & hæ à poetica? B. Aliæ prorsus. N. Cuius igitur interest vitæ præcepta tradere, de repub. scribere, de rustica, earúmne, an Poetæ? B. Earum ita medius fidius: nam de iis si Poeta scripserit, accepisse quidem ab ipsis dicam. Ergo, inquit tum Naug. ne singula prosequamur, itidem censendum est & de aliis omnib. quę supra commemorasti: singularum enim rerum, quæ in scientiam cadunt, propriæ artes & disciplinæ sunt cõstitutæ: hæc quidem de se ipso bene regendo, illa de bene regenda domo, alia de republica, de iure ciuili, de syderibus, de natura, de Deo, de inferis, de vaticinio, & aliis demum omnibus quæ longum & superuacuum esset recensere, quorum omnium cum propriæ artes & scientiæ cuiusque

que fint conftitutæ, accipere quidem ab iis Poeta cenfendus eft, neque aliter vti, quàm qui mutuo quicquam acceperit, ac bono commodóque alieno ipfe etiam vfui effe nitatur: dixerit fortaffe Poeta,

Iam clarus occultum Andromedes pater
Ostendit ignem: iam Procyon furit,
Et ftella vefani Leonis.
& illud,
Seu Libra, feu me Scorpius afpicit
Formidolofus, pars violentior
Natalis horæ, feu tyrannus
Hefperiæ Capricornus vndæ.

Aliis prodeffe non eft poetarum proprius finis.

Sed certè, non quatenus Poeta hæc dicit, fed accipiens ab Aftronomo: quam ob rem, quando prodeffe conductitium quodammodo Poetæ eft, non propriæ facultatis, feparandum quidem videtur à primario Poetæ fine & inftituto per fe: præfertim quòd per hoc nihil Poetæ proprium affignatur: fi quidem & alij omnes, qui fcribunt & delectare & prodeffe docendo volunt, nefcio, & an vobis itidem videatur. Videtur certe, refpondit Bardulo: verum fi prodeffe à primario Poetæ fine feiunxerimus, nihil video fupereffe præter delectationem: fic autem vt prius dicebatur, in indigna & ludicra relabemur, nifi forte dixerit quifpiam Poetam alio modo prodeffe, ac alij confueuerunt: alij fiquidem docendo fortaffe profunt: Poetæ vero repræfentando: nam tametfi non doceat Poeta, qualis quis effe debeat aut imperatur, aut miles, aut paterfamilias, aut temperatus, aut intéperatus

peratus, & eiusmodi, repræsentat tamen imperatorem, militem, patremfamilias, temperatum, intemperatum, pium, misericordem, crudelem, timidum, magnanimum, insolẽtem, superbum, segnem, iracundum, prudentem, imprudentem, & eius generis alia: scis enim Poeticam à Platone & Aristotele imitatoriam artem vocari, nihil autem refert, siue imitari, siue repræsentare dicamus. Qua de causa sunt, qui putent finem Poetæ esse prodesse per imitationem. Probe dicis, respondit tum Naugerius: verum de imitatione hac siue repræsentatione Poetica accurate arbitror esse considerandum: atque illud in primis est inquirendum, vtrum circa omnia, de quibus Poeta scribit, repræsentatio & imitatio dicatur: dico autem, si Poeta de stellis, de plantis, de animalibus scribat, vtrum & hæc imitatio, quemadmodum illa, quæ personas inducit, an propria quædam sit imitatio Poetæ, puta illa, quæ circa personas est tantum: hæc enim non ab re sunt inquirenda à nobis: tu vero quid de his putas? Cui Bardulo. Ego, quid putem, non possum nunc certe dicere: sed quid prohibet si singula ponamus, vt videamus, quæ consequantur? N. Nihil quidem prohibet. B. Ponamus igitur imitationem esse, quodcunque Poeta scribat: & non solum cum personas inducit. N. Ponamus quidem: sed si ita posuerimus, non video, quo pacto Poeta ab aliis differat, ne quid habeat proprium: nam & alij omnes vtilitatem hanc præstare volunt docendo quod scribunt, & repræsentando legentibus,

Poeta ea repræsentando vita humana prosũt quæ cætera artes & facultates docent.

Prodesse per imitationem nũ proprius Poetarum sit finis.

& audientib. quòd si Poeta aliter ipse assequitur, id oportet nos inuestigare quid sit, & in quo consistat: nec solum carmen debemus adducere per quod ab aliis differat: sic enim rursus in puerilia recidemus: quare ponamus alteram partem si placet. B. Placet quidem: ponamus igitur certam esse materiam Poetæ propriam, quæ differt à reliquis, qui sermone vtuntur, puta illam quæ personas inducit, quæ proprie imitatio dicitur, quod video à multis dici: hoc enim monstrant Tragœdiæ & Comœdiæ & ipsa etiam œpea, quæ præcipue & maxime Poeta scribenda assumit, propter quod si qui aliam assumpsere materiam, non Poetas vocandos censent, quemadmodum nec Empedoclem Aristoteles vocare voluit. N. Recte dicis Bardulo ita esse, qui existiment: quare tanto accuratius res ista quærenda est. Primum autem statuendum est duo esse, quæ vnusquisque qui scribit, assumere oportet: alterum est materia, hoc est res de quibus dicitur: alterum est dicendi modus. Necesse igitur est quod Poeta proprium habet, & quo ab aliis differt, aut à materia sola sumi, aut à modo dicendi solo, aut ab vtroque simul: à sola autem materia sumi, vt ab ea, quæ imitatur personas, dici quidem (nisi fallor) non potest, ita vt eum statim Poetam vocemus, qui personas est imitatus, aut eum non Poetam, qui non est imitatus: sic enim & Bauios & Meuios possemus in Poetarum censu ponere, quòd personas induxissent, & eum appellare sculptorem, qui marmor aliquod incidisset:

In omni arte duo sunt attendenda pro illarũ fine & instituto dignoscendo, materia, & dicendi modus.

differ: quòd si dicas, quanquam poeta non est simul, ac quis personas est imitatus, poeta tamen non est vocãdus ille, qui hanc non assumpsit materiam, vt Empedocles, profecto & hoc valde durum videtur. Primùm quòd Virgilium circa Æneida poetam esse, circa Georgica vero non esse valde mirum est: deinde non ita existimasse ipse etiam Horatius videtur, cùm publicam omnem, & communem materiam dixit propriam poetæ fieri, si poetico more tractetur: quemadmodum & dolium illud priuati iuris fit illius artificis, qui exactam rotunditatem dedit, os non patulum, & alia, quæ communes artifices faciunt: ac demum ego non video, quid plus afferat imitatio personarum, quàm imitatio aliarum rerum: vt earum, quæ sunt à natura: quapropter, si tu forte audiuisti aliquid maius addi, potest nunc dicere .B. Equidem & ipse hac de re sæpissime admiratus mecum cogitaui, ac si quid tandem dici potest, hoc mihi præ aliis præstare videtur imitationem personarum, quòd maxime ad prudentiam hominum facit: si enim Regem introducat poeta orantem, elegantiam omnem, prudentiam omnem, decorum omne repræsentabit: itidem faciet in imperatore, in milite, in patrefamilias, & breuiter in omnibus aliis: ad id comœdiæ, ad id tragœdiæ sunt institutæ, ad id etiam Æpea omnis: qua de causa non inepte fortasse dicunt qui finem poetæ statuunt prodesse per imitationem. Tum Naugerius. Et si quidem concedi potest imitationem personarum plurimum fa-

Poetarum omne institutum esse.

cere

Imitationem personarum procurare ad prudētiam faciēdā, naturalium vero rerū ad cognitionem gignendam.

cere ad prudentiam hominum, non tamen illud concedendum videtur, vt institutum omne poetæ sit propter prudentiam faciendam, & ob id per se tantum illam imitationem procurare: nam cùm duæ partes sint in homine, voluntas & intellectus, & voluntatis prudentia sit finis, intellectus finis cognitio & intellectio, si poeta imitetur & naturalia, non tantum personas, videbitur quidem omnem finem & omne institutum adimplesse, in imitatione quidem personarum prudentiam faciendo, in illa vero quæ est naturalium & similium, faciendo cognitionem: imitabitur enim & in hoc perfectiones, & excellentias rerum. Postremo dentur tibi omnia, & prodesse per imitationem sit poetæ finis aliquis, nondum tamē expressum est, quod per se & proprium est poetæ, per quod ab aliis differt: nam & alij quoque id præstant, sicuti Historicus cum ergo diuersa sit imitatio poetæ, & diuersa historici, id assignare oportet, quo differt poeta ab historico, & si qui alij idem faciunt: magis autem oportebit hoc assignare, si nulla materia propria poetæ sit, & omne, quod quocunque docetur modo, imitatio dicatur, quapropter nullo pacto ponere possumus à materia sola sumi poetæ finem. Nunc venio ad dicendi modum, qui in poeta longe diuersus ab aliis est: de quo similiter est inquirendum, vtrum ratio poetæ ab ipso solo sumatur, an & materia certa requiratur: & certe ab eo solo mihi videtur rationem propriam poetæ sumi debere, materiam vero nullam esse determinatam

Non à sola materia circa quā, verum etiā à modo dicendi proprius poetarum finis sumendus est.

tam

tam, nisi forte in vniuersum, quæ tractata potest nitescere: de principali materia loquor, non de attributis: omnis enim materia poetæ conuenit, dummodo exornari possit: modus autem tractandi valde diuersus est ab aliis: atque hoc quidem est, quod quærimus, ac nondum nobis inuentum est, quare rursus est cogitandum Bardulo, siquid aliud occurrat pro fine poetæ, quod nec sit delectare, aut prodesse, sed maius quid atque præstantius, quod tamen non possit non delectare & prodesse. Cui Bardulo. Ita nimirum videtur: non tacebo autem & hoc aliud quod subit: nam memini audiuisse Actium Syncerum Sanazarium, qui tum multo iunior Iouiano Pontano erat, bonum illum senem de poetæ officio solitum percunctari, illum autem tum multa, tum id solitum respondere, officium poetæ ac finem esse apposite dicere ad admirationem: quod & in eo quoque dialogo, qui Actius inscribitur ab eodem Pontano scriptis mandatum extat: video, inquit tum Naugerius, sensim vobis aperiri poetæ finem: veruntamen, vt tenebras omnes de medio tollamus, consideremus, & hæc quæ Pontanus dicebat: neque enim adhuc facere videtur satis ad id, quod quærimus: nam nonne & rhetores & historici apposite quoque dicunt ita, vt & ipsi mirandi etiam videri velint? an oblitus eorum es, quę Cicero tam præclara de oratore scribit, cui tantam dicendi vim, tantam efficaciam attribuit, vt quò velit audientes rapiat, & impellat, in pietatem, in admirationem, in furorem,

Nũ poetæ finis, quo à cæteris artificib. seiungitur, sit de omnibus apposite dicere ad admirationẽ: vel potius quod poeta vniuersale ipsũ cõtempletur, cæteri vero artifices particulares seu singulare cõsiderent.

in lacrymas demum ipsas? quin & ipsummet Ciceronem quis vnquam potuit sine admiratione perlegere? quod quidem nec minus solet historias legentibus euenire: quo igitur pacto, ô Bardulo, in eo, quod est ad admirationem dicere, seiunctum erit poetæ officium ab aliis? si enim solos numeros addas, puerilia iungemus; oportet igitur aliquid aliud venari, quod officium poetæ ac finem ita proprium ostendat, vt alteri nulli conueniat. Et Bardulo, Videtur quidem, inquit, sed quodnam aliud erit? nunquid illud fortasse, quod Aristoteles paucis verbis inuoluit? quod ego quidem subticui hactenus, quòd valde obscurum videretur: differre ille poetam ab aliis scribit, quòd alij singulare ipsum, poeta vero vniuersale consideret.

Hic Naugerius nouam quandam animi hilaritatem vultu ostendens, vicinus quidem, inquit, est nobis Bardulo poetæ finis, sed quoniam multa locuti sumus, quiescendum paulisper videtur, atque audiendus lyricen noster, vt recreati aliquantulo magis alacriores redeamus ad hos sermones, significauit igitur puero vt aliquid caneret, qui temperata suauiter cithara post dulcem ac breuem sonum, vocem in isthæc

Poeta hoc vno ab aliis artificib. diuersus est, quia alij singulare ipsum id est apposite dicere quantum

Huc ades, ô Thelayra, qui ah quid grandia farra
Æstiuo sub sole teris: medióque sub æstu
Nec parcis tibi saua? ah te ne immitis adurat
Syrius: ah teneras ne rumpat pustula palmas.
Demens ô Thelayra patri concede laborem,
Cui Cereris cura est: melior te cura Diones

Solli-

Sollicitet: tu dum feruet tritura sub æstu,
Dum crepitat seges, & multo sonat area pulsu:
Clam te operi furare, & aquas effinge ferendas.
Hic nitidus fons est, hic plurima populus vmbram
Sufficit, & gelidæ summittit frigora ripæ.
Vos auræ: Alpinis placidæ de montibus auræ
Hæc illi portate, aut, si pater obstat eunti,
Saltem æstum lenite, grauem lenite laborem.

Hæc cum suauissime cecinisset puer, conuersus in nos Naugerius ita secutus est. Video ô amici in paucissimis illis tanti philosophi verbis illucescere, ac patefieri nobis poetæ officium, ac finem: alij si quidem singulare ipsum considerant, poeta vero vniuersale, quasi alij similes sint illi pictori, qui & vultus & reliqua membra imitat, qualia prorsus in te sunt, poeta vero illi assimiletur qui non hunc, non illum vult imitari, non vti forte sunt, & defectus multos sustinent, sed vniuersalem, & pulcherrimam ideam artificis sui contemplatus res facit, quales esse deceret: quippe omnes, quibus bene dicendi facultas tributa est, bene quidem atque apposite dicunt, quantum cuique conuenit: sed inter illos hoc interest, quòd præter poetam nullus simpliciter bene atque apposite dicit, sed in genere suo tantum, & quantum attinet ad constitutum sibi finem, hic quidem docendi, ille persuadendi, & si quis alius eiusmodi finis est: poeta vero per se nullo alio mouetur fine nisi simpliciter bene dicendi circa vnumquodque propositum sibi: vult quidem & ipse &, docere & persuadere, & de aliis lo-

cuique & secundum quod conuenit.

qui, sed non quantum expedit, & satis est ad explicandam rem, tanquam astrictus eo fine: verũ ideam sibi aliam faciens liberam & in vniuersum pulchram, dicendi omnes ornatus, omnes pulchritudines quæret, quæ illi rei attribui possunt: satis forte alteri fuisset de nemore locuturo dicere, aut sicubi nemus est: Virgilio vero non satis, sed ita scripsit,

Aut sicubi nigrum

Ilicibus crebris sacra nemus accubat vmbra.

Videte per quas pulchritudines nemus depinxit addens accubat, & nigrum crebris ilicibus, & sacra vmbra: quam ob rem recte Pontanus dicebat finem esse Poetæ apposite dicere ad admirationem, sed addendum erat, simpliciter & per vniuersalem bene dicendi ideam, vt intelligeremus id, per quod Poeta ab omnibus aliis differt, qui apposite loqui student: ij enim singulare imitantur, hoc est rem nudam vti est, Poeta vero non hoc, sed simplicem ideam pulchritudinibus suis vestitam, quod vniuersale Aristoteles vocat: si igitur hæc pro Poetæ officio facere videntur satis, nos ad alia trãsibimus: si vero non satis, sed planius agendum videtur, mihi quidem nullus erit labor rem totam à suo fonte deducere.

Cui Bardulo, Gratissimum quidem, inquit, Naugeri & mihi, & aliis feceris, quando & vacat, & res ita postulat, si de tuo isthoc Poeta, vt sese ad alios habet, & quo pacto, & qua de causa solus ipse simpliciter bene dicere voluit, planius egeris, & à suo principio.

Et

Et ille, Morem tibi,& aliis, inquit, geram Bardulo,sed oportebit paulo altius ordiri: non ab re tamen nec iniucunde. Idem igitur in primis dic mihi,putás ne quicunque sermone vtũtur bene etiam rectéque vti omnes? B. Minime quidem Naugeri, qui enim fieri potest, vt omnes recte vtantur? N. Quinam igitur recte vtũtur? B. Qui peritia quadam & arte dicendi vti valent, aut natura artem imitante. N. Artem igitur ais quãdam esse circa sermonem? B. Aio equidem. N. Hanc igitur bene dicendi artem putas ne vnam omnibus, an diuersis diuersam, vt Philosopho suam, Historico suam, Rhetori suam,& Poetæ suam,& ita de aliis? B. Diuersis quidem diuersam artem puto. N. Diuersæ igitur artes cum sint, censésne ita diuersas esse, vt prorsus in nullo conueniant, an in quibusdam quidem conuenire, quibusdam vero differre? B. Conuenire quidem omnes in aliquibus existimo, quæ communia dicuntur: in aliquibus vero differre,quæ cuique propria sunt. N. Sed & illud dic mihi, interéstne alicuius speculari, & complecti illa communia? B. Alicuius certe. N. Tum & alicuius contemplari illa propria? B. Et hoc. N. Cuius igitur interest speculari communia, num eius, qui propria, an magis eius, qui communia considerat? interest etiam propria cuiusque speculari, an diuersus est, qui communia,& qui propria contemplatur? quod autem quæro tale est, vtrum Philosophus verbi gratia qui sua vult scribere, propriam habeat artem bene dicendi speculari, & simul etiam

communia reliquis ; an qui communia contemplatur, consideret etiam, quæ Philosopho propria sunt: an Philosophus sua tantum consideret, communia vero alius, non ipse? B. Ex his omnibus Naugeri ego quidem existimo eum, qui communia speculatur, speculari etiam quæ cuique propria sunt. Philosophum autem, qui particularis artifex est, nec suam artem bene dicendi propriam posse considerare, nec communia, nec aliorum propria: suam autem artem bene dicendi non posse considerare, quoniam aliud est nosse ea, quæ à natura sunt, aliud benedicere de iis: quare communem quãdam artem, & disciplinam esse existimo, quæ simul & quæ communia sunt omnibus, tradat, & quæ cuique propria. Recte existimas, inquit tum Naugerius: est enim veluti domina quædam & magistra communis ars, quæ in vniuersum primo formas omnes, & ideas bene discendi speculatur & docet: quæ mox vbi diuersos dicendorum fines considerauit, etiam simul & illud docet, quod cuique conuenit: à qua veluti à fonte quodam cuicunque scribit, accipit quod sibi bene est, & conuenit. B. Videtur. N. Similis autem hæc est Nauifactoriæ arti: quæ enim nauium formas, ligna, compagines spectet, vna quædam communis & magistra est ars, & qui eam nouit, magister & dominus. Rursus vero si magister hic diuersos nauium fines consideret, & ad eos fines naues formare velit idoneas, hanc quidem portandis oneribus aptam, illam vero fugæ, & celeritati

Aptissimũ ad poeticæ artis dignitatem & munus cognoscendũ exemplũ.

nau-

nauigationis, aliam vero piscationi: hic iam in multa partitus est, pluresque sibi subiectas artes constituit, hanc quidem onerarias facere docta, illam triremes, aliam vero lintres. Eodem pacto & qui in vniuersum bene dicendi ideas nouit, si diuersis finibus permotus sit, plures sub se bene dicendi artes constituit: hunc quidem, qui gesta hominum docere vult, historicum dicendi peritum, illum vero, qui de natura vult scribere, peritum dicendi philosophum, & ita de aliis: vnde fit vt dominus, & dicendi arbiter fiat, & philosophus, & historicus & alij: hoc est consideret, quæ ad philosophum, & historicum, & alios pertinent, quo diiudicare sciat, quid cuique conueniat bene dicturo. B. Ita prorsus se res habet. N. Communem igitur hanc bene dicendi principem artem, & magistram quo appellabimus nomine, & qui eam profitetur, quem dicemus? B. Orator iam fortasse artem illam appellabimus, & qui eam profitetur, oratorem vel rhetorem: quando nec aliud nomen impositum illi video. N. Possumus quidem ita appellare, sed distinguendus erit hic orator dominus atque arbiter bene dicendi ab eo, cui ferè cum populo, & iudicibus res est: nam & ipse Orator & Rhetor appellari vult, plurimum autem differunt: alter enim seruus est, alter dominus, alter actor, alter præceptor, & illius qui seruus est, finis est persuadere, eius vero qui dominus, finis est ea docere, per quæ bene dicitur, communia quidem omnibus & illi actori de quo loquimur, quinimo & idem

Ex duobus oratorum generibus quis verus orator: & quæ bene dicēdi ars.

magister & dominus si sua scribere velit, sibi pariter legem imponit, & sibi seruus sit, & pars bene dicendi non secus, ac alij: neque dominus & patronus est, nisi quatenus docet, & speculatur: si igitur oratorem vel rhetorem volumus hunc appellare, nihil quidem prohibet, dum intelligamus dominum ipsum. Ergo huius oratoris (vt cursim eius munera obeamus) officium est voces in primis per quas dicitur, & vocum differentias, & naturas considerare, quæ propriæ, & impropriæ, quæ nouæ, quæ antiquę, nostrat.s, peregrinæ, vsitatæ, dissuetæ, primæ, deriuatæ, simplices, compositæ, transumptæ, lenes, asperæ, sonoræ, demissæ, musicæ, immusicæ, & id genus alia: ad hęc autem & vocum texturas eiusdem est perpendere, & mutare, & transponere, & differentias considerare, & concinnitates earum inuenire, & musicas, & pedes, & numeros, & demum figuras omnes, & quo adiecto, aut detracto suauior, & insuauior oratio fiat, grauior, vilior, & clarior, obscurior: nec minus rerum, de quibus dicitur, differentias & naturas nouisse eum decet: quæ magnæ, quæ tenues, pulchræ, turpes, lætæ, tristes, piæ, seriæ, ludicræ, facetæ, infacetæ, dictu faciles, difficiles, & reliquas eius generis differentias: ordines præterea dicendorum considerabit, dispositiones, continuationes, pausas, digressiones, & figuras: omnes caracteres præterea animaduertet, qui magni, qui tumidi, qui demissi, qui graues, qui humiles, faciles, difficiles, floridi, sicci, duri, asperi, clari, obscuri affectati: postremo &

Petitum dicendi quæ scire oporteat, vt omnib. conuenientem modum tribuat.

eius

eius officij erit dicendarum rerum fines animaduertere, vt disciplinas condere, acta scribere, gratulari, condolere, solari, persuadere, laudare, vituperare, accusare, defendere, affectus animorum mouere, tum & horum omnium loca ponere, vnde vnumquodque eliciatur. Ergo his omnibus ab illo patrono oratore digestis ac constitutis, si ad eum accedat historiæ cuiuspiam scriptor egregius, velut Paulus Iouius, aut Guicciardinus noster, petẽs, quo pacto apposite scripturus sit quantum sufficiat historiæ, quid putas oratorem hunc sic petenti traditurum? num forte ornatus omnes atque elegantias dicendi, quas ipse in vniuersum est contemplatus, an id tantum, quod pro eo fine sufficiat? B. Quantum quidem pro eo fine est satis. N. Quoniam igitur finis eius est gesta scribere ad prudentiam, quantum quidem ad hoc pertinet, sat illi factum erit, si propria, si candida, si graui, ac vera oratione vtatur: cui interdum nec sua desit musica: licebit & interdum, vt effingat conciones & nonnulla consilia, vt prudentiam maiorem doceat: quod nos quoque in nostris historiarum Libris de Rebus Venetis, quantum in nobis fuit, C. Cæsarem & Polybium grauem anthorem secuti, præstare conati sumus, verum ita licebit, vt grauitatis historicæ, & veritatis nihil detraxerit, reliquas vero pulchritudines illi negabit. Quòd si & philosophus ad eundem oratorem accesserit sua scripturus, & huius quoque res & finem nosse orator ille volet: cui dicet castiori adhuc oratione

Vniuersalis bene dicendi artifex quatum singulis artificibus de bene dicendi modo tribuere debeat.

tione vtendum, propria autem, & non multis transumptis, non multis epithetis referta. At si & actor etiam ille, qui rhetor vocari vult, nostrum hunc consulat oratorem audiet neque sibi ornatus omnes concedi: vtendum autem eleganti quidem oratione, sed non affectata, propria vero atque efficaci: dispositiones vero & figuras docebit, & argumentationum genera, quibus vti conueniat: loca ostendet vnde animi affectus moueantur, reliqua illi negabit. Vide igitur Bardulo, omnes hi coerciti, & astricti sunt fine: nec simpliciter pulchrum sermonem considerant, sed pulchrum in genere suo tantum, quod singulare ab Aristotele appellatur: at vero si aliquis alius sit, qui oratorem hunc nostrum bene dicendi arbitrum, & patronum adeat, dicátque se loqui de rebus velle, de quibus & alij, sed ita vt nulla gratia, nullus decor, & ornatus sermoni desit, quæ putas oratorem hunc sic petenti daturum? B. Veneres certe omnes, vt vno verbo dicam. N. Hunc autem ita donatum, quo nomine appellabimus? B. Nescio equidem, nisi poetam intelligas. N. Poeta certe hic est, cuius officium erit ac finis nulla eorum prætermittere, quæ simpliciter pulchrum ac perfectum sermonem faciant: sed video te (nisi è facie fortasse fallor) habere aliquid quod dubites. B. Non falleris profecto: nam quod dicis affectare poetam sermonem simpliciter pulchrum, dubitationem quandam mihi ingerit: cum enim in sermone duo sint (vt dixisti) materia siue res de quibus dicitur, & dicendi

Verus poeta is solus orator est, qui cunctis artificibus & scriptoribus bene dicendi modum tribuit, cũ sit eius munus circa sermonem versari.

cendi modus, si in vtroque poeta simpliciter pulcher esse vult, in angusto valde erit poetica res: nam primum res ipsæ, quæ simpliciter pulchræ sunt, paucæ admodum sunt, Dij scilicet, & heroes, & horum actiones, deinde & dicendi modus, qui simpliciter & in omnibus pulcher sit, valde r[illegible]rit, & ferè vnus: quare neque comœdia, neque [illegible]ædia pars poeticæ erunt, neque egloga, & magna lyricorum pars: tum neque illud eueniet, quod supra dicebas, vt materia omnis quantūcunque publica, propria & poetica fieri possit. N. Recte quidem & opportune addubitas Bardulo: verum ipse cum simpliciter pulchrum sermonem dico, ita accipi volo, vt pulchrum illud concordet tamen & conueniat cum re, de qua dicitur, & cum aliis adiectis, & non tantum secundum se pulchrum sit, sicut enim vestis aurea, quanquam per se pulcherrima sit, apposita tamē rustico non modo decorem, & ornatum non afferet, sed risum concitabit magis: ita & si rebus comicis maiestatem heroicam addas, omnia facies indecora: hac ergo concinnitate, & conuenientia si omnia scribas, & comœdia, & lyrica, & alia, partes erunt poeticæ si simpliciter pulchra in eo genere elegeris: quippe in omni genere sunt quædam pulchra, quędam pulchriora, quædam pulcherrima, quæ conueniant: qui ergo pulcherrimis vsus fuerit in eo genere, poeta erit, tametsi pulcherrima illa non sint pulcherrima rebus omnibus & generibus omnibus comparata: sic enim verum dicis in angusto fore res poeti-

Poeta affectare pulchrum sermonem quomodo dicatur.

poeticas: genus enim illud absolute pulcherrimum ferè vnum est, vt forte heroicum, per illud tamen non semper scribere Poeta vult, nec conuenit, sed satis est illi, si simpliciter pulchris in quolibet genere vtatur: quare æquiuocatio illius verbi simpliciter te decipiebat: interdum enim significat, quod vniuersaliter absolute tale est, interdum quod tale in suo genere: si igitur satisfaciunt hæc tibi, reuertamur iam ad id, vbi reliquimus Poetam cum Oratore illo patrono dicendi loquentem. B. Reuertamur quidem, quando satisfaciunt omnia. N. Verum igitur dicebas, Bardulo, Oratorem illum nostrum veteres omnes sermonis Poetæ dare: primum igitur hic voces modulari cœpit, musicas seligere, immusicas omnes reiicere aut abscondere quantum potuit, transumptas maxime amare, & proprias: ad magnas sono, & ad lenes animaduertere, & in summa ad reliquas earum pulchritudines: tum voluit & pedes considerare & numeros, tum versus facere, & videre, quid cuique ideæ conueniret: ad res vero spectans, non nisi pulchras, & magnas, quantum dabatur, eligere voluit, iis nonnisi pulchra & miranda attribuere: quæ si deessent, voluit etiam fingere per transumpta, per digressiones, per comparationes perquirere, reliqua porrò quæ ad excellentiam sermonis faciunt, nulla prætermittere: dispositiones, continuationes, figuras & alia ornamenta, quæ præsentis diei non sunt: quas omnes vocum rerúmque pulchritudines postquam simul coniunxit, & per illas locutus

cutus est, miram quandam sensit & pene diuinam harmoniam subesse, cui par nulla esset alia, tum & seipsum quodammodo extra se rapi animaduertit, nec se continere posse, sed ebacchari non aliter, ac solent in Bacchi & Cibeles sacris, vbi calamo strepit phrix, vbi tympana reboant.

Hinc ille, ô amici, Platonicus apud Iouem furor, quem Socrates cœlitus missum putat: non est autem Deus vllus causa furoris huius, sed ipsa musica ingentis cuiusdam atque exultantis admirationis plena, quæ pulsum numeris, velut æstro imponente concitum, nec sese capientem animum quatit, atque id facit, quod & ecstaticis solet præ admiratione contingere: quem ob furorem diuinos, quasi Deo tactos, & vates Poetas dixere, & qui de primis rerum inuentoribus tractauere, omnem Poetarum originem in Deos retulere, Linúmque & Orpheum, & antiquiores illos Poetas Deorum filios prodidere: quippe cum iure diuini dici Poetæ mereantur: qui soli eam dicendi diuinitatem inuenere, qua & Dij per oracula ad homines loqui dignati sunt. Hæc cum dixisset Naugerius, paulisper sermonem continuit quasi cogitabundus: mox rupto silentio ita rursus secutus est.

Furor poeticus.

Poetæ deorum filij dicti sunt.

Hic ergo finis, ô Bardulo, atque officiũ Poetæ constituendus est, apposite simpliciter dicere ex conuenientibus in vnoquoque: ex quo & illud manifestum est neminem eorum, quibus bene dicendi facultas est, æquari Poetæ posse, siqui-

Poeticæ artis proprius finis.

siquidem alij omnes bene quidem atque apposite fortasse dicunt, verum non simpliciter, sed in aliquo tantum,& quantum pro nudo fine est satis, poeta vero simpliciter solus: qua de causa quicunque dici poeta volet, quamuis sibi proposita re sciat ornatus omnes, pulchritudines omnes quæ ad eam quocunque modo attinent, sibi esse cognitas oportere: alioqui maximas & pulcherrimas deligere nunquam poterit: quod necessarium est poetæ, quando neque ille poeta est, qui mediocribus vsus fuerit: hac de causa solis poetis effingere concessum est: si enim rebus pulchra defuerint, & magna, aut eędem res maiores, & venustiores sint euasuræ adiectis quibusdam, adiicienda certe ea sunt: vt tandem pro poetæ fine dicatur: hanc ob causam & animata poetæ plurima faciunt, numen rebus pluribus addidere, syluis & fontibus venerationem: Deos humanis immiscent, quoniam hæc tum magnitudinem, tum admirationem afferre sermoni solent.

Quis dicē ai peritus poeta æquari poßit.

Solis Poetis effingere concessū est. De poetica artis super omnes alias artes & scientias vtilitate, & excellētia: num item quæcunque effingendo scribunt poetæ vera aliquo pacto sint, quos etiam poetas à repub. excludebat Plato.

Sed nos longiori fortasse oratione aures vestras detinuimus, qui parati forte expectabatis percunctari aut adiungere pulchriora. Cui Barddulo (in quem ille finem faciens videbatur cōuersus) equidem, inquit, Naugeri cum magnopere gratulatus poetæ sum, qui paulo ante quasi desipere videbatur mihi: tum tuæ orationi nihil addendum puto, cunctam tamē bene perorata censebo, si hoc in filo vnum hunc nodum explicatum mihi reddideris: esto enim poetam mire, apposite, musicissime dicere, atque hoc esse

esse officium illius, cuius tamen vtilitatis, aut vsus per Deos id nam est Naugeri? dictum est enim in primis (si recte memini) poetam non ex proposito, sed conductitio quodam munere prodesse: igitur quanquam pulcherrimus, & diuinus etiam sit poetarum sermo, dum tamen ad nihil vtilis per se sit, nisi eo fortasse quod delectat, rursus in puerilia relabi videmur: quemadmodum igitur & nauifactoriæ artis tuus ille magister, vbi naues omnes constituisset, quæ ad finem aliquem atque vsum confici possent, onerarias, triremes, & lintres, si postremo ingentem quandam & formosissimam nauim struere velit ad nihil autem vtilem, operam quidem & dies perderet: ita à tuo illo oratore dicendi domino constitutis aliis artibus, quæ bene dicendo esse vsui possunt, si postremo poeta exiliat, frustra quidem pallere, sese à republica abdicare, disciplinas omnes disquirere, videbitur mihi: si tandem eò res cadat, vt pulcherrimum quidem, & diuinum etiam (si ita vocare libet) cantum edat, vtilem autem ad nihil: nam eum quidem, qui rei rusticæ perdiscendæ desiderio mouetur, non aditurum puto aut Hesiodum, aut Maronem, sed aut Magonem magis Carthaginensem, aut Varronem. Nec similiter qui vitæ erudimenta sectatur, ad Homerum confugiturum, sed ad Academiam magis & Stoicos, ad Theophrastum vero & Aristotelem, non ad Empedoclem & Lucretium, qui rerum naturas nosse voluerit: quare ipso sciendi desiderio ab omnibus poetam relictum iri video, ad volupta-

Poeticam artem quam maxime vtilem esse.

pta-

ptatem solam perlegendum, quo pacto saturi solent iubere secundas mensas accedere. Hic subridens Naugerius, Num tibi, inquit, Bardulo philosophia magna quædam & diuina sciētia videtur? B. Videtur quidem. N. Quisnam igitur, si hominum commoda & vtilitates spectes, vsui magis venire videtur tibi, philosophúsne, an faber lignarius & architectus? B. Hi certe magis. N. At tu quisnam heri malles, fabérne & architectus, an philosophus? B. Philosophus, certe magis. N. Eadem ergo & de poeta, ô Bardulo, dicenda sunt, quæ de philosopho: nam profectò si ad vsus ciuitatum, & necessaria spectemus, longe inutilior erit poeta, quàm multi alij, sicuti & philosophus: disciplinarum enim & artium quædam vtiles vocantur, quædam venerabiles, quæ & liberales dicuntur, quòd liberis & ingenuis hominibus dignæ sunt.

Poeta ac philosophi esse omnes vellent, & si humana vita inutiles prorsus esse videantur.

Verum enim verò, ô amice Bardulo, & vos alij, quanquam ita sit de poeta, vt vulgari illa vtilitate quàm plurimis cedat, si tamen ostenderimus inter omnes, qui dicendo vtiles esse solent, poetam omnium vtilissimum esse, & maxime prodesse, quatenus quisque scribit, quid dicetis? B. Mira promittis Naugerij: sed cur dictum est, quatenus quisque scribit? N. Idcirco, ô Bardulo, adiectum est, quia duo cum sint in sermone, cognitio & peritia rerum, de quibus dicitur, & dicendi modus, ego quidem nunc non comparo poetam aliis circa peritiam rerum, de quibus dicitur: sed comparo genus dicendi solum, ac dico genus dicendi vtilissimum

Poeta inter omnes qui in dicendo vtiles esse sueuerunt, vtilißimus est, ac maxime prodesse quatenus quisque scribit.

omnium

omniũ esse, & maxime prodesse: quin & plura docere, & pulchriora, & meliora. B. Age igitur Naugeri singula aggredere, ac rem vt promittis ostende. N. Enitar quidem, ac me etiam ita facturum spero. Duo igitur prædicta cum circa sermonem versetur, primum de modo ipso dicendi loquamur, mox de rebus dicemus: ac certe si verum est, quod diximus, poetam circa simpliciter pulchrum versari sermonem, hinc primum apparere potest, cuius vtilitatis sit poetarum sermo, quatenus sermo est: in ipso enim est nosse excellentias omnes, pulchritudines omnes in omni orationis parte: quoniam autem qui rectum & pulchrum noscit, simul & quod obliquum & turpe est, noscat necesse est, immo iudicare posse omnes alios sermones, quantum à summo distent: si igitur magnum quiddam, atque optabile est sermo, per quem à cæteris animalibus homo differt, & inter homines alter ab altero, magnam certe vtilitatem consecutus est qui excellẽtias, elegantias, & pulchritudines sermonis nouit: adde quòd qui poeta est, paruo negocio omne aliud dicendi genus assequi potest: non ita alij, quod poetę est: nunc ad res veniamus, in quibus dictum est sicut in modo dicendi, ita & in iis poetam pulchritudinem & excellentiam nullam, quę attribui rebus possit, prætermittere: si igitur ea imitetur, quæ ad voluntatem attinent, quòd prudentiam ac virtutes alias facere possunt, incomparabilis profectò vtilitas est, quam præstat hæc imitatio, & repræsentatio: exempla enim & ea quæ

Maxima est sermonis poetici vtilitas.

Poeta, quam vtilitatem ex rebus, circa quas versatur, hominib. afferant.

in re videmus multo prudentiores, & longe prácticos magis non faciunt, quàm quæ docemus: nihil autem refert siue Imperatorem sic & sic consulere pro victoria videmus, siue inducatur à poeta: atque ita de aliis dicatur: quoniam igitur maxima in vnoquoque & pulcherrima sectatur, hinc fit, vt plura in iis quæ ad prudentiam, & alias virtutes pertinent, demonstret genus dicendi poetarum. Propter eandem causam & si ea imitetur, quæ ad intellectum attinent, plura quoque docet: quoniam pulchritudinem nullam omittit quæ attribui rebus possit, cum alij omnes in angusto valde versentur, vtpote qui non omnes, sed quasdam solum pulchritudines sectentur, cuius signum esse potest, quòd qui Troianum excidium nuda & restricta oratione scripsere, breui volumine totam historiam complexi sunt: Homerus autem Iliadem conflauit, & Varro Catóque paucissimis chartis præcepta rei rusticæ explicuere, Maro vero Georgica condidit: quare longe plura sunt quæ docent poetæ, quàm quiuis alius propter dictam à nobis causam. B. At vide Naugeri quo pacto plura dicas à poeta doceri: plura enim fortasse dicis ea etiam accipiendo, quæ extra rem sunt, quam video fabulam à quibusdam dici: quantum vero ad propriam cognitionē eius rei, quæ docetur, nescio quomodo plura à poeta tradantur: præsertim cum supra dictum sit multa à poeta ex intento reiici, quod & in Virgilio & aliis est videre, qui paucissima quidem quantum ad rem ipsam attinet, prosequun-

Poeta quo ad dicendi genus omnes in docendo excedit, & plura docet.

quuntur, multa alia adiicientes ad ornatum, ſicuti & pictores faciunt ; qui vbi quod primo intendunt,pinxere, aut hominem, aut equum, aut aliud,tam lacus & montes, & viridaria circumpingunt, & addunt ad ornamentum. N. Negare quidem non debemus multa à poeta reiici ex intento; ea ſcilicet quæ aut turpia ſunt aut tractata (vt diximus) nitide ſcere non poſſunt; verum ſi iis quæ reiiciuntur ea comparentur, quæ adduntur ab ipſo, longe plura hæc ſunt; quare plura omnino poeta docet, quàm quiuis alius. Quòd vero addita illa ſint extra rem, conſiderare oportet. Bardulo quid tu intelligas extra rem eſſe: ſi enim extra rem intelligas ea, quæ extra ſingulare & nudam rem ſuperadduntur, profecto ſic etiam ſat erit plebeio ſermone vti ad explicandas res: reliquæ enim elegantiæ neceſſariæ non ſunt: ſimiliter & domibus, ſi columnæ addantur, ſi periſtilia & alia, extra rem erunt: ſufficit enim pro fine domus, quæ ab imbribus & frigoribus nos defendat, ſimplex domus: at vero ſi res ipſas conſideremus tales, quales eſſe decteret, & quantum ad perfectionem ſpectat, illa quidem addita non ſolum extra rem non erunt, ſed eſſentialia & neceſſaria: an debemus putare nobilium veſtes extra rem eſſe, cum ſufficiant ruſticanæ? nonne vides ſicut in iis, quæ à natura ſunt, ſua eſt perfectio & decor, ita & in iis eſſe, quæ ab arte ſunt? quam perfectionem & decorem ſoli magni artifices norunt: quæ ſi à rebus auferas, profecto animam quodam modo propriam iis abſtuliſti: quare

quæ & pictores & poetæ rebus addunt ad perfectionem, non extra rem sunt, si rem considéres non nudam (vti plebei artifices, aut qui sine aliquo coerciti & astricti sunt, faciunt) sed perfectam & animatam: qualem considerant summi artifices, præcipue autem ex omnibus poeta, qui admirandus in omnibus esse vult: si ergo illa rebus attributa perfectionem & nobilitatem rerum ostendunt, nónne vtilitas magna quidem & exoptanda à cunctis censeri debet? quapropter, vt ad rem nostram reuertamur, manifestum esse potest, quod primum promisi mõnstrare, plura à poeta doceri, quàm à quouis alio eorum qui scribunt. Sequitur, vt iam & illud mõstremus, pulchriora esse, quæ à poeta docentur: quod quidem arbitror à te sine multa difficultate concedendum: si quidem dictum est alios sermonem secundum aliquid tantum & in parte pulchrum affectare, poetam vero simpliciter pulchrum: dico autem pulchrum & quantum ad res, & quantum ad dicendi modum: si quid tamen & in hoc dubitas, audacter proferto. B. Equidem non satis scio Naugeri, an ita facile tibi concedam pulchriora esse, quæ poeta imitatur & sumit: quando illa quæ tu pulchra vocas, præcipue illa sunt, quæ à poetis superadduntur, quæ & fabulæ dicuntur: omnia quidem partim efficta, partim etiam falsa, & supra veritatem: nam quòd multa effingant poetæ, quę nullo pacto sunt, tute etiam dixisti: quòd vero & aperte falsa, & impudenter quidem assumant, manifestum esse potest in iis quę

Plura & vtiliora doceant poeta quã quiuis alius artifex.

de

de Ænea, & Didone Virg. scribit: quos constat multo tempore discretos fuisse: quæ omnia cùm falsa sint, ego quidem non video, quomodo pulchra esse possint: falsum enim omne turpe est, cùm ex iis constet, quæ non sunt: quare & nulla vtilitas esse videtur in addiscendo falsa. Ignosces tamen mihi Naugeri, si peruicacior aliquantisper sim in tuum Poetam. N. Damnat nimirum peruicaciam Socrates inter amicos, eandem tamen tolerat, cum gratia veritatis inquirendæ committitur: quare non venia Bardulo', sed commendatione magis dignus es, qui tam nauiter pro inquirenda veritate contendas. Duo autem videris obiicere in Poetas Bardulo, alterum quòd multa effingant, alterum quòd & aperte falsa assumant. Vtrumque autem cùm ex iis constet, quæ non sunt, pulchrum esse non potest: primum autem de iis, quæ effinguntur dicamus, in quo illud in primis sciendum est, neque omnia effingi decere, neque ab omnibus. In vniuersum autem nihil effingendum est, aut assumendum ab eo, qui Poeta dici meretur, quod aperte à veritate alienum sit: quemadmodum video à nonnullis fieri, qui & flumina siccari amantium incendiis scribunt, & naues suspiriis pelli, & similia: omnia vero quæ effingi licet, aut talia per apparentiam sunt, aut significatione, & allegoriis talia, aut secundum opiniones hominum vel omnium, vel multorum: alia talia sunt secundum vniuersale ipsum, & ideam simpliciter pulchram, non secundum singulare: per apparen-

Quæ effinguntur à poetis, à veritate aliena prorsus esse non debet.

de Ænea, & Didone Virg. scribit: quos constat multo tempore discretos fuisse: quæ omnia cùm falsa sint, ego quidem non video, quomodo pulchra esse possint: falsum enim omne turpe est, cùm ex iis constet, quæ non sunt: quare & nulla vtilitas esse videtur in addiscendo falsa. Ignosces tamen mihi Naugeri, si peruicacior aliquantisper sim in tuum Poetam. N. Damnat nimirum peruicaciam Socrates inter amicos, eandem tamen tolerat, cum gratia veritatis inquirendæ committitur: quare non venia Bardulo', sed commendatione magis dignus es, qui tam nauiter pro inquirenda veritate contendas. Duo autem videris obiicere in Poetas Bardulo, alterum quòd multa effingant, alterum quòd & aperte falsa assumant. Vtrumque autem cùm ex iis constet, quæ non sunt, pulchrum esse non potest: primum autem de iis, quæ effinguntur dicamus, in quo illud in primis sciendum est, neque omnia effingi decere, neque ab omnibus. In vniuersum autem nihil effingendum est, aut assumendum ab eo, qui Poeta dici meretur, quod aperte à veritate alienum sit: quemadmodum video à nonnullis fieri, qui & flumina siccari amantium incendiis scribunt, & naues suspiriis pelli, & similia: omnia vero quæ effingi licet, aut talia per apparentiam sunt, aut significatione, & allegoriis talia, aut secundum opiniones hominum vel omnium, vel multorum: alia talia sunt secundum vniuersale ipsum, & ideam simpliciter pulchram, non secundum singulare: per apparen-

Quæ effinguntur à poetis, à veritate aliena prorsus esse non debet.

etiam quidem sunt, vt illud;

Ter cælum illisum, & rorantia vidimus astra:
significatione vero & allegoriis vt fabulæ; præsertim antiquæ, quarum aliæ mysteria quædam sacrificiorum & religionum significant, quędam naturas reconditas rerum, quas non ab omnib. intelligi voluere: aliæ notant historias quasdam regum & eorum vitia, aut virtutes: transformari vero figuras antiqua opinio fuit, locos esse sanctos, tutelam fluminum & fontium esse, Deos quosdam, quosdam habere nostri curam, vt Lares, & Penates, Panes, & Satyros fuisse, & Syluanos, non præter opinionem mortalium fuit: Deos cum hominibus conuersari, cum iis loqui, quosdam & cum mulieribus coire receptum fuit, eadem existimatio de oraculis, de auspiciis habita: atque hæc fere & similia sunt, quæ à poetis finguntur: quæ vero adduntur supra singulare, omnia à natura rei trahuntur aut per transumptionem, aut per epitheta, aut per alia, quæ ad simplicem naturam attinent, attributa à causis, ab effectibus, & eiusmodi aliis conuenientiis.

Falsum igitur nullum horum dici debet: falsum enim est, quod nullo modo est: hæc autem aliquo modo sunt, aut per apparentiam, aut per significationem, aut secundum opiniones hominum, aut secundum vniuersale: quare nec mendaces poetas dicere æquum est, quippe qui vt nomen quoque indicat, perfectiores sunt magis.

De iis vero, quæ aperte falsa dicebas, vt de,

Di do-

Didone & Ænea, ſcire debes à poeta nunquam aſſumi aperte & vulgo falſa: ſed ſi qua forte aſſumuntur, omnia eiuſmodi ſunt, vt non facile confutari poſſint: ſed ſunt aut longa temporis intercapedine oblita, aut valde obſcura, aut valde externa & longinqua, prout de Rolando heroe Ludouicus Areoſtus hetruſcis numeris eleganter cecinit: ea vero, quæ & viuentes & propinqui poſſunt aperte redarguere, & falſa iudicare, nemo quidem qui vere poeta ſit, vnquam aſſumet: mendacium enim omne turpe eſt, & admirationem amittit, quare ne deinceps dicito falſa à poeta aſſumi: iámque quando & plura, & pulchriora monſtrauimus docere poetam, quod poſtremo ſupereſt oſtendamus, meliora etiam eſſe, quæ ſcribit: meliora autem voco, quæ cùm perfectiora ſint, ſunt etiam nobis chara magis & grata.

Didonis & Aenea fabula an vera ſint.

Quòd autem perfectiora ſint, demonſtratione non indiget, quando monſtratum eſt poetam circa ſimpliciter pulchra & maxima verſari: chariora vero nobis, & accepta magis eſſe hoc vno exemplo doceri poteſt: ſi enim philoſophus quiſpiam nos erudiens ſimplici oratione doceat mentem quandam eſſe per omnia diffuſam, adamabo quidem rem iſthanc, vtpote rem magnam edoctus: at vero ſi idem ille poetico modo eandem mihi rem referat, & declaret.

Grata & chara magis tradũt nobis poeta, quam cæteri artifices.

Principio cœlum ac terras campóſque liquentes
Lucentémque globum lunæ, titaniáque aſtra.

Spiritus intus alit: totámque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Si inquam eandem rem hoc pacto referat mihi, non adamabo solum, sed admirabor: & diuinum nescio quid in animum mihi immissum existimabo: quam ob rem ô amici si poeta plura docet, si pulchriora, si chara magis, non est arbitrandum ita esse, vt paulo ante aiebas Bardulo, musicum quidem & diuinum cantum edere, vtilem autem ad nihil: quando incredibilis & incomparabilis est ea vtilitas, quam poetę afferunt, si recte intelligantur: quinimo & hoc aliud addam Bardulo quid Diis testibus syluæ huius affirmo, sanciόque, nulli si forent poetæ, non habere mundi pulchritudines, qui eas nossent: quod quibusdam nationibus accidit, vbi poetæ non sunt, neque etiam elegantiæ vrbanitatésve vllæ, nec pulchrum quicquam. Dico autem poetam nunc non solum, qui scribit, & numeros condit, sed & illum, qui natura poeta est, tametsi nihil scribat, est autem ille natura poeta, qui aptus est veris rerum pulchritudinibus capi mouerique, & (si quando loqui accidit) per illas loqui, & scribere potest: pulchritudinum vero aliæ veræ sunt, aliæ apparent: poeta autem est, qui veris mouetur: sunt & artificum omnium alij poetæ natura, alij non: poetæ quidem, qui ad ideam proprij artificij respicientes nullam pulchritudinem prætermittere volunt: ad propositum ergo reuertendo, si nauifactor ille Bardulo, magister & dominus, quem supra dicebas, vbi ingentem il-

Verus poeta quis esse dicatur: num ille qui natura, an qui dictum aliquid poetica tradit.

lam & pulcherrimam nauim construxisset, ac talem pariter constituisset, vt simul etiam valde vtilis foret, nónne præter pulchritudinem admiranda quoque videretur, & magnopere desideranda, quòd adeo vtilis foret? D. Omnino. N. Ergo & poetam quòd primum de omnibus rebus scribat, deinde non tantum ipsas, sed & omnes earum pulchritudines prosequatur & doceat: doceat autem tam diuino, tam admirando dicendi modo, quis non veneretur, & veluti Deum quendam existimet? adibit autem illum & qui res rusticas nosse volet, & qui res naturæ, & qui vitæ erudimenta, & alij, si de his poeta scripserit, verum non illi adibunt qui nudas & quodammodo rudes nouisse res volent, sed qui perfectas, & pulchritudinibus suis ornatas quasi viuentes spectare studuerint: quare non ita est Bardulo vt supra aiebas, poetam tanquam bellarium quoddam ad voluptatem solam vocari: nec superfluum quiddam molitum putare debes Virgil. quòd de eadem re scripserit, de qua & Cato, & Varro, & alij prius commentaria ediderant: non enim propter hoc abstinuisse poetam decuit: sed & sibi scribendum fuit, ne earum rerum pulchritudines, quæ tot relictæ ab aliis fuerant, perpetuo in tenebris iacerent. Videbatur his dictis Naugerius intermissionem orationi facturus: cum Bardulo, Magnifice, inquit, Naugeri pro poeta nauatum est: & certe bene peracta mihi videretur dies, si vmbræ pauxillum nescio quid, quod adhuc reliquum est, de animo mihi leuaueris.

A poetis omnes accipiunt, qui dignū aliquid perfectissimo modo cognoscere cupiunt.

Quid

Quos poetas à rep. excludebat Plato.

Quidnam illud est? respondit Naugerius: & ille, Dicam, inquit: nam per Deos quid causæ est, quid iniuriæ, si diuinus, si admirandus, si & adeo vtilis poeta est, cur tamen Plato & iustus quidem & poetarum etiam amicus sua à rep. poetam arcet, neque vllo commercio sibi coniungi sinit? Cui subridens Naugerius inquit, Bene abs te factum Bardulo nunc est, qui hæc in medium induxeris: nunquam enim hodie contentus recessisset poeta à nobis, nisi postremo expurgatus & hac macula abiisset: non sum nescius Platonem nolle ad magnam illam & admirabilem rempublicam suam poetam accedere, sed iubere, vt ad alias ciuitates se transferat: quam rem cum mecum ipso considero, tria potissimum mihi illa videntur, quæ obiicit in poetas Plato. Primum quidem quod, cum sit imitator poeta, illas ignoret res, de quibus dicit: & si enim magnifice loqui potest, & omnia miranda facere, res tamen nescit: quoniam imitationis natura est, vt illa nesciat quæ imitatur: quippe tres sunt ideæ rerum, vna in eo, qui fines noscit, & res ordinat ad finem: vt musicus, qui citharam ordinat, & finem noscit cur talem ordinet; alia idea est in eo, qui facere quidem res scit, finem autem non noscit: vt faber lignarius: tertia in eo est, qui imitatur, qui nec facere quidem scit, nec finem nouit, vt poeta, & pictor. Secundum vero quod Plato obiicit, illud est, quòd imitatio semper in peiora prolabitur, vnde & tertium enascitur, quòd poetæ sæpissime indecentia scribant, & secus Diis & heroi-

Poeta nusquam sciant ea, circà quæ versantur.

heroibus tribuant, ac par est. Iustum igitur ô amici videtur, vt de his rationem diligenter habeamus, quoniam & ipse Plato poetarum amicos rogat vt ipsos defendant: nos quidem poetæ non sumus, sed poetarum amici: quare nostrum esse dicimus amicorum partes tueri. In primis igitur cum Plato dicit nescire poetas res, de quibus scribunt tam magnifice, si quidem dicit nescire, quatenus poetæ sunt & periti dicendi, verum profecto dicit: si vero omnino nescire dicit, verum quidem non astruit: diximus enim oportere non solum poetam, sed quicunque rem vllam docent, illam nouisse: nihil autem refert an nesciat, quatenus dicendi peritus: nam neque philosophus, ipse quatenus dicendi peritus, scit res naturæ, sed quatenus res illas edoctus, nec qui historias eloquenter scribit, quatenus eloquens scit ea quæ scribit, sed quatenus ea doctus: igitur & poeta si de re rustica aut de natura scribat, quatenus quidem poeta & dicendi peritus res illas nescit, scit autem quatenus ea edoctus: scire autem necesse est, si quidem docere vult: nec scire tantum necesse est, sed exactissime scire: alioqui pulchritudines & perfectiones earum rerum nunquam deligere poterit: quod si & ipsum Platonem dum dialogizat, & tam eloquenter loquitur, percunctemur, an & ipse sciat quæ scribat: atque equidem se scire arbitror responsurum: si vero rursus percunctemur, vtrum sciat quatenus orator tantus, & eloquentiæ peritus: minime quidem puto dicturum, sed quatenus philoso-

Poeta quo dicēdi peritus nescit ea de quibus scribit.

losophus: oportere autem docentem illa scire & à Philosopho didicisse: ita ergo & nos de Poeta dicemus, nescire quidem, quatenus Poeta est & imitator, oportere autem scire quæ scribit & à Philosopho didicisse, aut alio: scit igitur in quantum Philosophus: bene scribit, in quantum Poeta ac per hæc satisfactum Platoni puto: quoniam partim verum dicit, nescire Poetam quæ scribit, quatenus Poeta est, partim non verum, si omnino nescire putat: scit enim in quantum Philosophi res edoctus, aut gesta hominum, aut alia quæ docet. Quòd autem imitationis natura semper in peiora prolabatur, hoc quidem dicemus accidere non artis vitio, sed eorum, qui arte abutuntur: nam certe verum est à multis Poetarum turpia multa & indecentia scribi: quos iure non solum à rep. sua arcendos Plato censet, sed ab omnibus arceri æquum est: si igitur Platoni auferendus videtur Achilles eiulans in littore maris, pugnis se cædens, & barbam euellens: si & Iupiter præ impatientia expectandi sibi tractans virilia: & nos quidem auferendos clamabimus. At Æneam spem vultu simulantem, corde autem altum dolorem prementem, neque ipse, vt opinor, Plato, neque nos auferendum dicemus. In vniuersum autem si omnes comicos, omnes tragicos excludi à sua repub. volet Plato, & nos benefactum dicemus in ea repub. in qua fortasse neque Philosophos curabit esse contemplationi & ocio nimis deditos: hos autem mittemus ad eas resp. quas Arist. instituerit.

Hæc

Hæc sunt, ô amici, quæ de Poeta ipso & poetæ officio ac fine dicenda nobis vobis visa sunt pro concesso nobis tempore: quorum omnium si per breuem diffinitionem volumus epilogum facere, omnésque fines eius comprehendere, tã illum gratia cuius mouetur, quàm quo exequitur eum finem, & quo ab aliis omnibus differt, dicemus poetæ finem esse delectare, & prodesse imitando in vnoquoque maxima & pulcherrima per genus dicendi simpliciter pulchrum ex conuenientibus: verum ex his vniuersalem quandam fortasse ideam poetæ videre datur, ipsum autem exacte introspicere non conceditur, nisi & membra eius expressa singula demóstrarentur: quapropter ad prædicta reliquum esset circa singulas orationis partes ostendere, quæ ipse sibi propria faciat, & quibus ab aliis differat: primo circa voces simplices, tum circa earum texturas, & figuras, & musicas: & quomodo ipse aliter narret, aliter describat, aliter continuet, aliter digrediatur, aliter disponat, & loca accipiat, & dicendorum fines exequatur, & quomodo imitetur, quæ reiiciat, quæ recipiat, & alia eius generis multa, quibus vna dies integra non esset satis. Tempus est diem claudere, & iubere poetam valere.

Epilogus omnium dictorum.

Hiero-

Hieronymi Fracastorij

TVRRIVS, SIVE DE INTELLECTIONE DIALOGVS.

Ad Iohannem Baptistam Rhamnusium

LIBER I.

De intellectione, vt omnem animæ humanæ cognitionem interiorem cōprehēdit tractare dignissimum est.

Naturalis scientia scientiarū omnium homine ipso dignissima est.

DVo cùm præcipua sint, RHAMNVSI optime, quibus homo non solum cæteris animalibus, sed inter homines alter alteri longe præstat, scientia & locutio, locutionis quidem modum præstantissimum esse illum, quo Poeta loquitur, ostendit illa disputatione Naugerius, quam de poeta & poetæ fine atque officio tam fœliciter die vna in Baldi recessibus habuit. Scientiarum vero maxima quidem atque homine præcipue digna illa mihi videtur, quæ de natura est philosophia: mathematicæ enim, tametsi certitudinem quandam præstant, & multa etiam docent, circa tamen humilia quædam, & haud magnifacienda versantur: contra vero antiqua illa Theologia, quæ tum diuina, tum prima Philosophia vocatur, nobilia quidem ac sempiterna speculatur: verum ex iis tam pauca sunt, quæ cognosci à nobis valeant, tum & de illis tam incerta

certa quoque cognitio est, vt penè fateri possimus aut nullam, aut certe quàm minimam ad nos de iis rebus cognitionem peruenisse. At vero quæ natura constant, & nobilia quidem sunt, vtpote substantiæ & corpora, cælúmque atque animalia, tum & certitudinem non paruam habent, & infinita ferè sunt, quæ sciri possint: siquidem vbique natura est, quoquo vertamur, quicquid videamus audiamúsque: propter quæ Philosophia, quæ de hisce est, inter alias maxima & dignissima censeri debet. Ex omnibus vero, quæ natura constant, cum ea sint perfectissima, quæ intellectione vigent, propter ipsam intellectionem, merito ea quæ de intellectione est contemplatio, homine præcipue digna debet existimari. Quoniam igitur à sermonibus de Poetica à Naugerio habitis Io. Baptista Turrius & copiose & accurate de intellectione disputauit, quid esset, & quomodo vnaquæque in nobis fieret: cúmque iam ad te scripserim sermones illos, quos prima die de Poetica Naugerius habuit, reliquum est, vt & illos ad te tradam, quos deinceps Turrius de intellectione tractauit: quod non minus tibi iucundum fore arbitror, qui non minus quàm Poeticis rebus, omni semper Philosophia fueris delectatus: ea præcipue quæ circa animam & animæ operationes versatur: de quarum amplissima si nunc tu audias ab eo disputari, cum quo tanta tibi intercesserat amicitia, equidem nescio, quid gratius, quídve optatius à te auscultari

Inter naturalis scientiæ partes ea, quæ de intellectione, dignissima est.

tari possit, aut legi. Igitur cum perfectis sermonibus de Poetica magna esset omnibus expectatio eorum, quos die sequenti Turrius sese habiturum de Intellectione promiserat, iámque peracta nocte, cum primum illuxisset dies, placuit omnibus consuetum ad fontem reuerti, vbi ora manúsque lauimus: mox Turrio visum est secedere secretiorem in syluam, quæ nec longe aberat, quòd pastores consueuissent ad eum fontem matutinis horis accedere: ergo ea in sylua quietissimum locum nacti cum in corona consedissemus, Turrius, in quem oculos omnes conuerteramus, ita occepit.

Intellectionis contemplatio difficillima est.

Heri ô amici Poeta Naugerij animum nostrum prima quadam purificatione lustrauit, meum esse hodie secundam purgationem adhibere, si fieri per me posset: quod quantum successurum sit nobis, equidem non satis scio: quoniam nec elocutionem illam Naugerij, nec placidam illam materiam adesse mihi video: verum quoad attinet ad elocutionem, non valde graue videretur, quando nec rès, de qua agimus, eam sermonis curam exposcit, sed simplicius tractari vult: materia vero ipsa me terret, quæ cum difficillima scitu est tum laboriosissima explicatu: videntur enim Dij partem hanc nostri, quem intellectum dicimus, in abditissimo posuisse: vt vnusquisque nostrûm eo vteretur quotidie: quo autem pacto vteretur, nemo quidem vtique sciret: est autem diuina certe & sacra quædam res hæc, quam attenare nunc

nitimur

nitimur, qua sola, Dijs ipsis similes videmur fieri, ipsique associari: qua homo deniq; vniuersi huius, quem mundum dicimus, speciem quãdam & similitudinem præ se fert, quin vnus quodam modo mundus est, in quo res omnes, quæ vbique sunt, cœlum, sydera, inane, maria, terræ, montes, syluæ, animalia & reliqua omnia reposita sunt. nam certè mens ex mundo quodam constare videtur.

Quenam contemplari ac scire de ipsa intellectione oporteat in præsenti tractatione.

De ipsa autem Mente & Intellectu, quo modo sit nostri pars, & cuius naturæ, nihil nunc inquirimus, sed operationes tantũ illius, quatenus in nobis fiunt, prosequemur: quæ sint, & quot, & quo pacto fiat, quas omnes communi quodam vocabulo intellectionis comprehendimus: per intellectionem intelligentes cognitionem omnem, quæ post sensus ab anima introrsum fit, quod & nomen quidem significat. mox distinguemus, quæ proprie intellectio sit appellanda, & quis intellectus & mens. porrò de sensibus ipsis & eorum cognitione nihil etiam nobis agendum erit, sed supponendum. neque illud pariter perscrutabimur, vtrum in corde intellectio fiat, an in cerebro: sed supponentes in cerebro aut omnem cognitionem fieri, aut initiari, de intellectione quidem quatenus in cerebro fit, inquisitionem faciemus.

De specierum intelligibiliũ ad intellectionem necessitate, natura, & subiecto.

In primis autem constare inter nos debet cognitionem omnem per rerũ simulachra fieri, quæ aliqui spectra vocauere: nos in scholis nostris species rerum, appellamus quo vocabulo tanquam magis familiari, & nos deinceps v-

temur. Per has enim species cognitionem rerum fieri constare debet, quoniam & sensus per easdem fiunt, & memoria indicationẽ quãdam præbet: quandoquidem rebus ipsis absentibus nihilominus earum recordamur, quod non aliter fieri potest quàm remanente in anima simulachro earum & specie, quæ prius intellectionẽ fecerat. Præterea intelligendo manifestum est mutari animam ab eo, quod prius erat, cùm non intelligeret: hanc autem mutationem nõ potest res ipsa facere, quæ extra est, & solet obiectum vocari: quoniã per se & proxime non attingit animam: sed neque anima sese ipsa mutat. Necesse igitur est demitti aliquid ab obiecto, quod proxime attingat animam, atque illam mutet: tale autem non aliud esse potest, quàm simulachrum & species rerum, quæ extra sunt.

Verumenimuero de natura specierum multa fortasse oporteret determinare, quod & alterius temporis & negocij est. Nunc tantum sufficiat de iis dicere, quod à rebus momento effluunt, & diffunduntur in orbem, quacunque medium, per quod transeunt, est susceptiuum earum. Tale autem medium videtur esse perspicuum & transparens corpus, quod diaphanum vocant: per densa enim & opaca non trãseunt. Item & naturam earum esse ea animæ repræsentare & offerre, quorum sunt species, ac demùm contrarias inter se ipsas non esse species, sed in eodem omnes simul consistere posse. & si enim dulce contrariũ est amaro, & album nigro

gro, & calidum frigido, horum tamen species contrariæ ipsæ non sunt. quod in aëre manifestum est, in quo species omnes simul esse, & per ipsum simul transire possunt,& solent.

Quo autem pacto gignatur species.& quomodo sese diffundant,& propagent,tũ & quomodo reflecti possint, & vtrum eiusdem generis sint cum formis, quarum sunt species, non est in præsenti inquirendum.

Videntur autem ad intellectionem concurrere primum quidem, quod intelligit, hoc autem est anima : deinde quod intelligitur,quod est obiectum : tertium vero id,per quod fit intellectio,hoc est,species.

Intellectio quidnam sit, num actio seu passio

Intellectio igitur non est anima, quæ intelligit, non obiectum, quod intelligitur, non species,qua fit intellectio,sed si quid est,non aliud certe videtur esse,quàm repræsentatio obiecti,quæ animæ interiori fit per receptam obiecti speciem : sicuti & sensatio repræsentatio est obiecti exteriori animæ per receptam obiecti speciem: Natura siquidem specierum est, vt diximus, ea repræsentare, quorum species & imagines sunt : repræsentare autem non lapidi, aut arbori, & similibus, sed animæ tantum, quæ apta est & idonea, cui repræsentetur.

Intelligere, animæ potiusquàm passio est quã aliqua actio.

Habet autem dubitationem quandam, vtrum quod dicimus intelligere, sit actio quædam animæ, an passio tantum. Sunt enim qui putent non pati solum animam recipiẽdo speciem : sed ea recepta explicare ac producere in-

telle&ctionem ipsam, quæ actio quædam est. mihi autem videtur, nisi fallor, tantum pati anima intelligendo, & nihil præterea agere. Si enim quicquid ageret, oporteret actionem illam in aliquo quidem recipi: recipi autem in alio non potest quàm in anima ipsa. Pateretur igitur anima recipiendo non solùm speciem, sed & actionem propriam, quam fecit: quare idem quatenus idem & ageret & pateretur: quæ rationes contrariæ sunt, & in eodem secundum idem esse non possunt. Nec certè illud dici potest compositum esse, quod agit & patitur, non autem secundum idem, sed patitur ratione materiæ, agit autem ratione formæ. Omnino enim anima principium est & agendi & patiendi. Idem autem non potest per se esse principium contrariorum: quod enim patitur, patitur quidem quatenus per se non habet, quod vero agit, agit quidem quatenus per se habet: per se autem habere & non habere nihil potest. Non est igitur necessarium in intelligendo animam quicquam agere: statim enim vbi recipit speciem, repræsentatio illa fit obiecti, quando & ipsa apta est, cui repræsentetur, & natura speciei est ea repræsentare, quorum est species & imago.

Num omnium quæ intelligibiles sint, & quomodo introrsus ad animam ipsam ferantur, & in ea permaneant.

Quoniam autem dictum est requiri speciem rerum ad intellectionem, quæretis fortasse vtrum omnium, quæ intelliguntur, sint species: an non omnium. Si enim non omnium sunt species, quomodo potuere illa intelligi quæ speciebus carent? Si verò omnia

nia ſpecies habent, & per illas intelligi debent, videbitur quidem & Dei & ſeparatorum aliorum ſpecies eſſe & ſimulachra, item & ipſius etiam intellectus. quare ſi per ſuam ſpeciem ipſe ſe intelligat, ſequetur quidem, quod dictum eſt, idem agere & pati ſecundum idem.

Ad quod, vt mihi videtur, dicendum eſt non omnium eſſe proprias ſpecies. nam neque Dei, neque vllius abſtractorum à materia ſpecies vlla eſt, fortaſſe autem neque ſubſtantiæ, quatenus ſubſtantia eſt: potuere autem hæc cognoſci, ſi non per proprias ſpecies, at potuere per alienas. modum in ſequentibus oſtendemus. quare omnia poteſt intellectus cognoſcere & ſeipſum etiam, ſed alia per proprias ſpecies, alia per alienas.

Quo itē pacto ea, quæ in sē ſu eſt ſpecies eadē vel diuerſa ſit ab ea, quæ in intellectu.

Quæcunque intelligimus per propriā vel alienam ſpeciem intelligimus.

His igitur ita ſe habentibus nunc eſt videndum, quo pacto, quibus vijs ferantur ſpecies ad interiorem animam.

De ſenſibus enim minus fortaſſe eſt dubitandum, quorum obiectum ſpecies ſuas per aërem mittunt, qui perſpicuus, & diaphanus eſt. at poſt ſenſus omnia opaca videntur. quare & dubium eſt, per quod medium à ſenſibus ferantur introrſum ſpecies.

Quo medio ex sēſibus ſpecies ad animam, quæ intelligit, introrſum ferantur.

Exiſtimandum autem eſt ferri ipſas per vocatos ſpiritus, qui de natura aëris ſunt, quique per arterias & neruos diffuſi ſunt ac pene continui, ceu nubes quædam. poſſunt igitur

per illos ſeſe introrſum ſpecies inſinuare, ceu per aërem, & vſque ad eam, quæ intelligit, animam ferri. Eſt tamen circa tactum dubitatio quædam, quoniam in ipſo videntur recipi formæ cum materia, vt calor, frigus & alia: ſpecies autem quæ intellectionem apportant, ſine materia ſunt. At certe & in tactu ſpecies ſine materia recipiuntur, non quidem à principio & in eadem parte: ſed primum quidem forma cũ materia in certa parte, mox ab illa ſpiritualis ſpecies in vicinos ſpiritus propagata ſeſe introrſum fert, & intellectionem facit.

Species ſenſui tactus non recipiuntur in ipſo cũ materia, & ſi non à principio, & in eadẽ parte.

Quæretis autem fortaſſe & illud, vtrum quę in ſenſu eſt ſpecies, eadem manens feratur ad intellectum, an alia ſit, quæ in ſenſu eſt, & alterius naturæ: alia quæ in intellectu. Aliam enim eſſe fortaſſis quis exiſtimabit, quoniam, quæ in intellectu eſt ſpecies, ſeruari diutius poteſt eo etiam abſente, cuius eſt ſpecies: in ſenſu vero ſeruari non niſi tandiu ſolet, quandiu præſens eſt producens. Præterea ſi vniuerſale quicquam ipſum eſt, aliud certe eſt ab ea ſpecie, quæ in ſenſu fuit. In ſenſu enim vniuerſale non eſt: cõtra vero quòd eadem ſit in vtroque ſpecies, ex his licet coniecturam accipere. primũ quidem, quòd eodem momento idem ſenſui repræſentatur & interiori animæ, ſignũ eſt idem eſſe repræſentans: alioquin, ſi duo diuerſa eſſent, vnum poſſet à duobus diuerſis repræſentari, & vnum duas haberet ſpecies, quæ eſſe non poſſunt. Species enim imago obiecti eſt, vnius autem non poſſunt eſſe duæ imagines, nec duo diuerſa

Num ea ſpecies, quæ in ſenſu eſt eadem ſit quæ ad intellectũ fertur, an diuerſa.

Eadem prorſus ſpecies eſt in ſenſu, & in intellectu, ratione tamen diuerſa.

uerſa poſſunt vnum referre. Præterea ſecũdam ſpeciem quid fecit,ſi alia eſt,& diuerſæ naturæ à prima:non enim obiectum potuit illam feciſſe, quippe quod priorem fecit vti ſpeciem, & ſimulachrum ſui. Nõ item anima illam effecit, quæ ſpecies recipit,non autem facit.Sed neque prior ſpecies ſecundam illam produxit à ſe diuerſam,quoniam natura ſpecierum eſt ſeſe tãtum propagare. Cùm igitur nihil ſit,à quo fiat ſecunda ſpecies,par eſt exiſtimare eandem eſſe, quæ primo in ſenſu fuit, mox & in intellectu recipitur,De vniuerſali vero in ſequentibus oſtendemus, quomodo eadẽ quoque ſit ſpecies, quæ & in ſenſu extitit, modis tantum differẽs. Quod vero perdurent in intellectu ſpecies, in ſenſu non, iccirco quidem non accidit, quòd diuerſæ naturæ ſint ſpecies, ſed ob id magis, quod dupliciter durare & cõſiſtere ſpecies poſſunt: vno modo,cùm continuatæ coniunctæque ſunt producenti,vt lumen Soli:alio modo cùm in proprio loco & propria materia ſunt conſtitutæ. Non eſt autem ſenſus proprius locus & materia ſpecierum, niſi quodammodo non ſimpliciter.Propter quod non ſeruare illas poteſt,niſi paululum & excellentes amoto producente. At intellectus diutiſſimè etiam poteſt ſeruare abſente obiecto, quoniam ſimpliciter finis eſt ſpecierum,& locus, & materia propria earum: quæ autem ſit diſpoſitio illa quæ conſeruat, ego non poſſum nunc dicere. Conſtat autem eſſe illam,& alios cõſeruare melius,alios deterius.quid igitur ſit intellectio, & per quæ,

Species in intellectu diutius manent, quia propria materia, & proprio loco ſunt.

& quo modo fiat, ita in vniuersum determinatum sit. nunc de vnaquaque intellectione agamus, quæ sit, & quo pacto obeatur, à simplicioribus incipientes.

De prima & simplicissima post exteriores sensus operatione, quæ ipsius communis sensus est opus, quid fiat, & quomodo fiat & quòd fiKlius sit obiectum.

Communis sensus vna quadam.

Est autem prima & simplicissima interioris animæ cognitio ea, quæ sensibilium rerum fit, quæ vnum numero sunt, vt Callyæ, Dionis, & aliorum, quæ singularia dicuntur. hæc enim à sensibus primo cognoscuntur, mox specie eorum ad interiorem animam perlata interior eorundem cognitio fit. in quo illud dubium esse potest, vtrum, quemadmodum diuersorum genere sensibilium diuersi sunt sensus, ita & in interioribus potentijs oporteat illas diuersas esse, quæ sensibilia diuersa diiudicant: puta vna quæ colores, alia quæ sonos, & alia quæ sapores, & ita de alijs: an magis vna potentia esse possit, quæ diuersa & distincta generibus apprehendere & dignoscere valeat. at certe vnam esse potentiam necesse est, quæ omnia quanquam diuersa, cognoscat. quoniam si semper diuersæ essent potentiæ illæ, quæ circa diuersa versantur, nunquam quidem daretur posse diuersa distinguere, & cōparare, & dicere, hoc album non est hoc dulce, vel hoc sonorum. quemadmodum nec sensus id possunt facere, propterea quòd vnus sensus non percipit, quæ aliorum sunt, nec extrema cognoscit: nos autem videmus interiores potentias diiudicare diuersa, & cognoscere diuersa esse. quare necesse est & extrema ab vna cognosci, & iudicium id ab vna fieri. causa autem est, quia inte-

rioris

rioris animæ potentiæ, speciem inquantum speciem recipere possunt, eo quòd sensuum omnium perfectiones, vt longe perfectiores includunt, & insuper maiorem & potiorem facultatem adiiciunt. inter sensus vero vnus potentiam & virtutem alterius non includit propter imperfectionem eorum: propter quod & vnusquisque certo organo indiguit. quòd igitur circa interiorem animã potentiam sit, quæ vna existens possit tamen diuersa genere iudicare & apprehendere, manifestum esse debet: ac talem omnes astruunt & ponunt, quicunque hac de re scripsere: & ipse etiam Plato ante Aristotelem. vtrum autem prima hæc potentia, quæ sensibilia omnia apprehendit, eadem etiam sit, quæ illa comparat & distinguit, an vna sit quæ solum omnia apprehendit, alia vero, quæ distinguit & comparat, dubitationem quandam habet: de quo posterius nõnulla dicemus. nunc tantum dixisse sufficiat vnam primam esse facultatem, quæ sensibilia omnia potest recipere & cognoscere. Quam video ab omnibus communem sensum vocari. sensum quidem, quia ita sensibus coniuncta est, ita intima, vt simul cum sensibus actu fiat: quinimo, nec sensus ipsi fungi officio suo videntur, nisi & hæc communis facultas consentiat. communem autem vocant, quia sensibus omnibus vt arbiter communis est. apprehendit autem hæc sensibilia eo pacto, eisdem conditionibus, quibus illa in sensibus primo fuere, siue vnum per se fuerint, siue per accidens vnum: sunt autem

Causa, ob quam exteriores sensus certo organo indigent, interiores nõ.

Communis sensus cur sic est appellatus.

Cōmunia sensibilia & per accidēs, quæ & quomodo ad sensum spectent.

tem ferè semper vnum per accidens ex pluribus simul coniunctis conflatum. nam quoniam species nata est & rem & rei modos offerre, hinc fit, vt cùm oculus, exempli gratia attigit coloris speciem, simul etiam & coniuncta cum colore recipiat, qui modi dicuntur: hæc autem sunt numerus, quātitas, figura, locus, situs, motus, actiones, distantiæ, similitudines, & aliæ relationes, & alia, quibus res consistunt. Ad quos quidē modos valde aduertere necesse est, quoniam principium non paruum dicendorū hoc erit. Quinimmo miraculum fortasse videbor vobis dicere, si octo aut decem aut paulo plures species in anima esse protulerim, ingentem verò illam conceptionum multitudinem modos esse paucarum illarum specierum varios & tam diuersos. Simplicissima igitur & prima cognitio, quæ ab anima post sensus fit, est singularium & sensibilium rerum à sensu communi facta, quā autem in parte fiat, in sequentibus inquiremus.

Quid post intellectionem remaneat inanima, an species seu alteratio, & quantum in ipsa permaneant, ac multiplicentur. Non alteratio, quæ ipsa intellectio est, sed species in anima ipsa post omnem intellectionē tanquam in fine, & proprio loco remanent alia magis, alia minus.

Quoniam autem facta intellectione omni constat seruari ipsam apud animam, & absentibus etiam obiectis posse nos rursus cogitare circa intellecta, inquirendum nunc est, quid reseruetur apud animam & quomodo. Vtrum reseruentur rerum species & simulachra, an alteratio illa, quæ in anima fit, dum intelligit, siue actio sit, siue passio: sunt enim qui putent non reseruari species, eo quòd specierum natura est tandiu esse & consistere, quandiu producens illas est præsens, remoto autem interire. quare alte

alterationem & passionem in animo factam solũ seruari. Sed certe si ita dicamus, necessarium illud videbitur, vt semper actu sit anima, & semper idem intelligat. actio enim id est, per quod aliquid actu est, similiter & passio: alteratio autem illa aut actio est, aut passio. Si igitur apud animam semper est, vtique actu semper erit anima. Præterea motus omnis & alteratio nihil aliud est, quàm forma, quæ recipitur, quatenus aliquid actu fit, quod in potentia erat. in intellectione non recipitur aliud, quàm species repræsentans, per quam actu fit anima. Impossibile igitur est alterationem hanc à specie separari. Quare omnino species erit, quæ reseruatur. Quomodo autem non semper intelligat anima per omnem speciẽ, paulo post dicemus. Dictum est autem & quomodo absentibus etiã obiectis possint in intellectu seruari species, certa illic dispositione comparata à natura, quod iam finis est intellectus & locus specierũ. Sed vos quæretis fortasse, quo pacto situentur species, quas reseruari in anima post intellectionem dicimus, quo ordine, qua positura siue in cerebro ipso, siue in spiritibus cõseruentur: omnino enim dubiũ est, vtrum singulæ in singulis spiritibus sint, & omnes eadẽ in parte, an hæ quidem in his, illæ verò in illis, vt colores in certis, soni in aliis, odores in aliis, & sic de reliquis: amplius & quomodo se habeãt species, quæ eiusdem generis sunt, vt niuis & laris, vtrum vna ex ambabus species fiat, an duæ remaneant.

Esse

Esse autē in spiritibus singulis singulas species inopinabile quidem est, & contra specierum naturam. Diximus enim diffundere sese species, & propagari vndique, & quacunque medium susceptiuum illarum est, & contrarias inter se nō esse. Cur igitur qui coloris speciem recepit spiritus, non etiam soni recipiat, & saporis, & aliarum, si esse simul possunt, & nullā habet contrarietatem inuicem? quam ob rem neque hę quidem in his, illę in illis species sunt, sed omnes simul & vna in parte, atque vno in puncto omnes, quasi altera alteri superincumbat. Duarum autem specierum eiusdem generis opinandum est vnam quodam modo fieri speciem, quodam modo non vnam. Vnam quidem; quoniam forma est vna, & subiectum vnum: non vnam autem, quatenus repræsentatiua est & imago, quod accidit propter modos & coniuncta, quæ offert diuersa existentia, & modo niuem, modo lac referentia. quare quatenus imago est, non vna species, sicut neque vna res, quæ offertur: vna tamen est secundum se, & secundum esse, quod habet vt qualitas, cui accidit habere modos plures. Non sunt autem modi illi in specie nisi, vt dicitur, repręsentatoriæ: neque enim pedalis est species, aut bipedalis, quadrata, aut rotunda, sed res eiusmodi sunt: species autem, quoniam imagines sunt aliorum, modos quidem illos habent vt imagines tantum, & vt repræsentant. Qua de causa quodam modo vna est species, quodam modo non vna. Referuantur ergo & cùm eisdem mo-

Non singula species singulis in spiritibus, sed in vna & eadem prorsus parte tanquam in puncto situantur.

dis

dis,quibus fecerunt intellectionem. & specierum aliæ diutius reseruantur, aliæ breuius, & animalium alia melius reseruant, alia deterius. Diutius illæ reseruari sunt aptæ, quæ recentes sunt,senescentes enim euanescũt. Item & permanentiam maiorem sortitæ sunt, quæ longius, & ad plura diffundere se consueuere, vt lumen & sonus: propter quod eorum, quæ vidimus, aut audiuimus, reminiscimur magis, quàm eorũ,quæ gustauimus,aut olfecimus:illæ etiamnũ diutissime seruari solent species, quæ sæpius repetitæ fuere, tum & quibus applicatio maior facta fuit. qua de causa & quæ nos delectant,& noua,& magna,& quæ tum admirationem, tum timorem inducunt, omnia solent tenaciter retineri. Solent etiam quæ reseruatæ sunt species quandoque quidem debiles, & impotentes fieri, quandoque etiam interire. Duo modi sunt quibus debiles redduntur:alter est senium earum, nam & ipsæ consenescunt: alter est læsio eius dispositionis quæ habet cõseruare. quoniam enim illa qualitates subiecti consequitur. Inde fit, vt sæpe impotentes reddantur species, quod & senibus euenire consueuit,& aliquibus propter morbos, quales ferè sunt pestilentes febres, è quibus quædam adeo ferè visæ sunt, vt si qui ab iis euasissent,adeo tamen immemores remansere, vt vix & proprij nominis,& propriæ domus recordarẽtur:consenescunt autem species, quoniam spiritus, in quibus illæ sedem habent, alij continenter intereunt, alij regenerantur, non corrum-

Quæ species diutius reseruentur.

Quot modis species reddãtur debiles, intereant ac reminiscantur.

rumpuntur tamen species corruptis prioribus spiritibus, quoniam in nouos, & recenter genitos sese propagant. & conseruant. Verum id euenit, vt quanto magis absunt à primis, tanto in dies debiliores reddantur, ac demum sensim adeò impotentes fiant, vt senescentes quodammodo in nouos spiritus sese propagare nō possint, nec iam mouere animā. Si enim ab A spiritu species transeat in B, & ab hoc in C, & ab illo in D, & à D in E, validissima quidem est prima species, quæ est in A, valida item, quæ est in B, sed minus tamen, minus quoque quæ in C, & minus quæ in D, & adhuc minus cæteris quæ in E: quare tandem deuenitur ad tantam tenuitatem, vt in F, & in G, propagari non possint species senio suo confectæ, vnde postremò cum intereuntibus suis subiectis intereunt, nisi aliquæ per iteratas intellectiones reuiuiscant, & vires capiant: sic enim reiuuenescunt. De intellectione igitur quid sit, & quomodo, & per quæ fiat, & quæ sit prima & simplicissima intellectio, & quomodo reseruentur, situentúrq; species, & perdurent, & consenescant, & pereant. hactenus dictum sit. Nunc de aliis dicamus quæ ab hac consequenter fiunt animæ operationes, prius tamen bene commodéq; fieri arbitror, si nō ea abutamur occasione, quę pueri nostri musica præstari solet, vt per eā aliquātisper recreati, alacriores redeamus ad hos seueriores sermones. Significauit igitur Naugerius puero, vt aliquid caneret: qui temperata suauiter cythara, ita dulcissime cecinit.

Natæ

Natalem Thelayra tuum lux craſtina reddet.
Craſtina lux mihi ſācta,tuos age Lucifer ortus
Profer, & Auroram propero aux euehe curru.
Euehe,ſed ſero tardus cede heſpere cœlo,
Longa vt eat, fœlíxque dies.lege lychnida Leuce,
Et viridem violis intexito amaracon albis.
Serta duo mihi necte. vnum quod poſtibus ipſe
Appendam Thelayra tuis, mea maxima dona
Nota tibi:aſt aliud, quod feſta luce laborum
Immunes decoret plena ad praſepia tauros.
Tu vulgo Venerique palam formoſa videnda
Comptáq;,ſed clam pulchra tuo,ſed cōpta Myconi,
Incedes,tacitiſque Deam venerabere votis,
Vt mea tu,tuus ipſe vt ſim:Dea maxima votis
Annuet.at tu omnem Thelayra abrumpe pudorem
Tum,cùm expectatum difflabit tibia cantum,
Ardentéſque ſono in choreas accendet amantes.
Tum dextrā læuámque manus iungamus amicas,
Inuideántque omnes,neq; enim te doctior vſquam
Vlla ſalit,non ipſa Iole, non nata Lycota.
Me vero quales in cœlum tollere, ſaltus
Aſpicies Thelayra,modo & te flectere in orbem:
Et modo te contra ſtantem mira arte mouere
Ante retróque pedes,ſpatio nec cedere ab vno
Ipſa Venus cœlo ridens ſpectabit ab alto.

De ſubnotione intellectionis ſecunda operatione,qua phantaſia primum opus aſcribitur, quid ſit, & quomodo fiat, & quod illius obiectum.

Hæc cùm cecinisset puer, riſiſſemúſque omnes,Turrius ita rurſus ſermonem excepit.Nūc ô amici, de ſubnotione proſequamur, qui natura ſecundus intellectionis eſt actus, & ante alios poſt ſenſum communem fit.Voco autem ſubnotionem nunc eam cognitionem, qua ſub vno quodam apprehenſo multa alia ſimul con-

fuſo

fuso quodam ordine sese offerunt:ad quæ consequẽter monetur anima, vnum post aliud ceu inspectura. cõstat enim in animali esse motum hunc, qui non est compositio, aut ratiocinatio,in qua veritas aut falsitas sit,sed simplex, & sola repræsentatio vnius sensibilis post aliud. sed neque etiam memoria est hæc operatio,tametsi memoriæ assimiletur,sed natura,& tempore, & ratione prior memoria est, vt statim ostendemus. quapropter & de ipsa diligẽter quærendum est,quoniam nihil aliud de illa hactenus determinatum video, vt par erat, & oportebat. propter quod & nouo vti vocabulo coacti fuimus, cum nullũ aliud huic operationi impositum videremus nomen: vnde subnotionem appellauimus.de quasi quid ab Aristotele traditum est, videtur quidem communi Phantasiæ nomine comprehendisse. multas enim operationes habet facultas illa, quæ ab ipso Phantasia appellatur, inter quas prima illa videtur, quam nunc subnotionem voco. recte enim dicebat phantasiam neque veram ex se esse, neque falsam, sed multa veluti in theatro perspicere: quo modo autem ad illa multa, de vno in aliud, feratur anima, ipse quidem non planè dixit. quod nunc si inquiramus,non abs re fieri videtur.Fit igitur operatio & hęc & motus ab anima inferiori statim sensibilibus oblatis,interdum quidem sensu adhuc actu existente,interdum post. quoniam enim sensibilia offeruntur animæ eo pacto, quo sunt in re, sunt autem semper ferè per accidens vnum (vt dictum

Non vnam, sed multas esse phantasiæ operationes, quarum vna subnotio dicitur.

Anima cognoscẽs quomodo de vno in aliud in ipso phãtasiæ opere feratur.

ctum est) in quo multa coniuncta sunt, ceu in toto quodam: hinc fit, vt anima prius totum illud apprehēdat, in quo & alia coniuncta offeruntur quidem, & simul apprehenduntur, sed veluti de longe, & confusa. mouetur ergo & ad illa, primo ad vnum, mox ad aliud, & aliud, ijs semper prius oblatis, quæ actu sunt magis, & valentius mouent. vt viso quidem nemore hoc primum ceu toto quodam, in quo & hæ pinus, & hæc fagi inerant, non cessauit profecto anima, donec & has pinus, & has fagos nouisse voluit, & rursus hac fago spectata ceu toto quodam, in quo & truncus, & rami, & folia, & baccæ continebantur, ad truncum & ramos, & folia, & baccas sese conuertit. & ita de alijs, quæ coniuncta sunt. nō fecit autem motionem hanc sensus ipse per se, sed interior anima, quæ simul cum sensu actu fit, & potentiam maiorem habet. signum cuius est, quòd idem sit motus, si & per duos sensus sensibilia offerantur, vt ignis calidus, & rubens: statim enim mouetur anima ad duo illa coniuncta, quod fieri non potest à sensu, cuius non est sensibilia alterius sensus diiudicare. Sicut autem subnotio fit sensu actu existente, ita & non existente idem fit reseruatis in anima speciebus, vt si viso nemore hoc accidisset statim discedere. Sed video vos (nisi fallor) tacite subdubitare, ac poscere quidnam sit motus iste animæ de vno in aliud, quando dictum est non mouere se animam intelligendo, sed pati tantum. deinde si præsentes sunt animæ species omnes, & vno in

Apta nemoris similitudo ad intelligendam ipsam subnotionem.

Fit subnotio sensu existente in actu, vel non existente.

Instātia.

bb pun-

punℓto omnes (vt diℓtum eſt) cur vna magis mouet, quàm alia? aut ſi hæc forte magis mouet, quia potentior eſt, & magis aℓtu, cur illa non ſemper mouet? & quomodo derelinquitur illa, ſubit autem alia, & mouet, quæ debilior fuerat? propter hæc igitur quædam ſunt nobis recipienda, & ſupponenda. ac primum quidem quòd, licet ſpecies omnes præſentes animæ ſint, & vno in punℓto omnes, nõ tamen omnes æqualiter mouent, ſed illæ prius, & fortius, quę aℓtu ſunt magis, quæ vero ſunt aℓtu magis, diℓtum eſt ſupra. Deinde & illud recipiendũ eſt, quòd ad faciendam intelleℓtionem non ſufficit præſentia ſpecierum, ſed requiritur & applicatio animæ, & intentio, propter quod ſæpe nec illa, quæ pręoculis ſunt, videmus, quòd intentionem nõ adhibemus. Ad hæc autẽ & illud prænotandum eſt, quòd ſicuti ad oblatum & habitum bonum lętitia fit, ita ad oblatum quidem, non autem habitum, aut non bene habitum triſtitia innaſcitur: ex triſtitia autem hac conſurgere appetitus ſolet ad proſequendum bonum oblatum, ſed non plane habitum. ex his igitur ratio omnis pendet eorum, quæ vos arbitror dubitare. primum enim quod mouere ſe animã dicimus, nihil aliud eſt, quàm applicari ipſam atq; intẽdi ad vnum aliquid, non mouet autem anima ſeſe, ſed eius inſtrumenta mouẽtur recepta ſpecie boni. dico autem inſtrumenta animæ ſpiritus ipſos, & neruos, ac membranas. omnia enim hæc in intentione animæ mouentur. ſpiritus quippe multi vniuntur, nerui

Ad intelleℓtionem quàm neceſſaria ſit animæ applicatio, & intentio.

Anima, cum intelligit, non ſe mouet, ſed eius inſtrumenta, ſpeciebus in ea receptis.

&

& membranæ tenduntur, vnde & intentio di-
cta eſt, ac tandem virtus omnis, ac vis animæ
ad vnum quoddam applicita, & intenta eſt:
quare & hoc ipſum primo, & ante alia appre-
hendit,& noſcit, tale autem eſt quod vt totum
offertur. hoc enim maxime actu eſt.nõ mouet
autem ſemper, quoniam parto illo, & noto,ac
lætata anima in ipſo nouus appetitus inſurgit
ad alia,quæ oblata quidem, vt bona,non autẽ
commode habita, & diſtincte, ſed confuſe, &
veluti de longe, & per vmbram triſtitiam pa-
riunt.vnde appetitus innaſcitur ad ea etiam di-
gnoſcenda, quæ in toto illo vti coniũcta offe-
runtur.quare & ad illa applicatur.prius autem
ad id quod inter illa magis actu eſt, mox ad a-
liud, & aliud donec aliquid eam diſtrahat, aut
labore feſſa deſiſtat. per hũc ergo modum hæc
animæ operatio conficitur, quam ſubnotio-
nem vocauimus, in qua neque veritas eſt, ne-
que falſitas, neque adhuc memoria eſt. fit au-
tem modo in ſenſibilibus vnius generis, & v-
nius ſenſus,modo diuerſi, in vniuerſum autem
fieri ſubnotio poteſt in ijs omnibus, in quibus
plura coniuncta eſſe ſolent,ſiue loco communi
coniuncta ſint,ſiue ſitu, ſiue figura,ſiue ſubie-
cto,ſiue actione,ſiue ſimilitudine, ſiue aliter. à
qua vero potentia fiat, vtrum à ſenſu commu
ni,an alia potentia perfectiori ſi quæratis, ego
quidem ab alia potentia fieri illi proxima, &
perfectiori arbitror,illa ſcilicet quæ ab Ariſto-
tele phantaſia dici videtur. ita autem fortaſſe
opinandum eſt, quoniam natura videtur ſem-

Subnotio quomodo fiat.

Quod ſit ſubnotionis obiectum.

Subnotionis actus cuius potentia ſit

per à minus perfectis procedere ad perfectiora per certos gradus. primum igitur cum fecisset sensus imperfectissimos, & non nisi vnius generis capaces, mox perfectiorem potentiam constituit, quæ sensibilia omnium generum posset comprehendere, & non vltra valeret, post quam aliam adhuc perfectiorem ordinauit, quæ & ea posset quæ communis sensus, & præter ea etiam subnotiones exerceret.

De subnotione, secunda operatione phantasia, secundum quam anima cognoscens componit vel diuidit, quomodo fiat & quo pacto verum vel falsum in ea significari contingat affirmando, seu negãdo, & vtra prior sit, affirmatio, an negatio.

Sunt autem & aliæ operationes quæ subnotioni valde proximæ sunt,& quasi cum illa cõiunctæ, de quibus ordine suo consequens est, vt agamus. nam quoniam intellectiuæ animæ finis est addiscere: assecuto autem fine semper lætitia fit:hinc accidit,vt quasi accenso discendi amore postquam subnotiones primas fecit, cupida quodammodo fiat discendi & alia,quæ illi non planè distincta offeruntur in illis multis, quæ per primas subnotiones cognouit, quippe in ijs offeruntur conuenientiæ, & differẽtiæ eorum: quare illa inter se comparãs videt alia esse diuersa, alia similia:hoc autẽ quòd dico comparare non aliud est, quàm recipere quædam sub vno quodam modo,quo in re sũt. quæ enim diuersa sunt locis proprijs, formis, figuris, magnitudinibus, actionibus, & alijs, quæ quidem anima recipit vt diuersa, iámque componere dicitur, & diuidere. diuidere quidem,cum quædam recipit, vt diuersa, componere vero cum quædam recipit, vt coniuncta & vnita.nihil enim prohibet,quæ in aliquo diuisa sunt, in aliquo esse coniuncta. quæ enim locis

locis proprijs diuisa sunt, & formis, & figuris, & situ, & actionibus, coniuncta esse possunt communibus locis, vt in theatro, in templo, in foro, in naui, & alijs. item & coniuncta similitudine, & actione, & subiecto, alia, & figura, & eiusmodi multis. hos ergo modos, quibus anima res concipit volentes nos voce significare, adiecimus in voce, est, & non est: per est, quidem affirmationem facientes, hoc est connotantes modum, quo anima concipit quędam, vt coniuncta, & vt vnum: per non est autem significantes modum, quo anima concipit quædam, vt diuersa. non enim in re est verbum illud est, aut non est, sed solum extrema in re sunt, & modus ille, quo concipiuntur ab anima, siue modus ille sit in re, siue non sit, appareat autem, qua de causa anima iam & vera dicitur, & falsa. vera quidem cum ita est in re, vt concipit, falsa autem, cum aliter concepit ac sit in re propter errorem, de quo mox dicemus.

Anima quemodo componit vel diuidit.

Affirmatio, & negatio quid sint.

Anima quando vera, vel falsa dicatur.

Quæsiueritis autem fortasse vtra prior apud animam sit affirmatio ne, an negatio. videtur enim quibusdam affirmatio esse prior, quia negare vnum de altero nō possumus, nisi prius illa vt duo cognita sint. si autem cognoscuntur vt duo, necesse est vtrumque cognosci prius, vt vnum: quare videtur anima prius dicere, hoc est vnum, & sic prius affirmationem facere. mox negationem, quòd hoc non est illud.

Num affirmatio sit ipsa negatione prior.

Cōtra vero videtur negatio prior fieri, propterea quòd si affirmamus aliquid de aliquo, necesse est cognoscere illa, vt duo, & diuersa inter se: quare prius alterum de altero negamus, quàm affirmemus. qua in dubitatione videtur mihi natura prior negatio, quā affirmatio, non solum propter dictam nunc rationem, quòd oportet quæ affirmamus prius fuisse cognita, vt diuersa & duo, sed quòd multo facilius est videre ea, quibus res inter se differunt, quàm ea in quibus conueniunt, & coniunctæ sunt. differētiæ enim multæ sunt: vnum autem est id in quo conueniunt. quod vero dicebatur in negatione oportere duo illa esse prius cognita seorsum, vt vnum, verum quidem est, sed illa cognoscuntur vt vnum conceptu simplici, nō composito, & per enuntiationem dicentem hoc est vnum: sic enim oporteret vnitatem cognitam esse, vt distinctam à subiecto. quod si etiam detur, illud pariter eueniet, vt duo illa cognita fuerint prius, vt distincta. quare omnino prior est negatio, quàm affirmatio.

De numerandi & imaginandi actu, qui dicūtur, quid sint & quomodo; & circa quæ fieri contingant, & per quam potentiam.

Vt ergo ad propositum nostrum redeamus, illud resumendum est post primas subnotiones factas, per quas plura cognoscimus multo distinctius, quàm oblata fuissent in toto illo, quod prius apprehenditur, iam incipit anima compositiones facere, & negare, & affirmare vnum de altero deinde & numerare etiam addiscit: tum & imaginari simul, & memorari, ac consequēter alia multa & maiora moliri. Prius autem dicemus de ijs, quæ penè cōiuncta cum

sub

ſubnotionibus ſunt. vbi igitur poſt primas ſubnotiones didicit, compoſitiones, & diuiſiones facere, cœpit etiam numerare. ſicut enim primum, quod cognouit, vt vnum per ſe ens recipit, ita & ſecundum vt per ſe vnum apprehendit, & tertium, & alia. quod igitur vnitate ſola metitur, vnum appellauit, quod duabus, duo vocauit, quod tribus, tria, & quatuor, & quinque, & ita de alijs in infinitum. nihil enim aliud eſt numerus, quam acceptio pluriū, quatenus in vnitate conueniunt, & ab illa pluries menſurantur. At vero & per idem principium poſt ſubnotiones cœpit anima imaginari. nam vbi per ſubnotiones plura vt plura & diſtincta cognouimus, ſi illa plura conſideremus, qualiter ſe habent in toto aliquo, in quo coniuncta ſunt, tunc dicimur imaginari. nihil enim aliud eſt imaginari, quàm plura vt plura recipere, & comparare ad id, in quo coniuncta ſunt, & videre qualiter vnumquodque ſeſe in illo habeat: quæ operatio poſt ſubnotionem natura fit. fieri autē in omnibus poteſt, in quibus plura eſſe coniuncta poſſunt, ſiue loco coniuncta fuerint, ſiue ſitu, ſiue forma, ſiue figura, ſiue actione, ſiue ordine, ſiue ſimilitudine, ſiue aliter coniuncta eſſe accidat: quod maximè oſtendunt mathematici, & architecti, & pictores, & qui artes exercent: mathematici enim & angulos, & lineas, & figuras exacte ſimul conſiderant, vt ſeſe habent: pictores vero & hominem, & hominis partes, & partium partes vſque ad minimas tenent, quo ordine, quo ſitu ſint,

Animam numerare, & numerus quid ſit.

Imaginatio quid ſit, & quomodo fiat & quænam animæ imaginari dicatur.

sint,& moto vno membro, quid agant reliqua. Similiter & architecti circa ædificia se habent, & alij circa artes. quinimo & in ijs,quæ fingũtur,sua quoque imaginatio est, & in futuris,& faciendis. in omnibus enim & rerum ordines, & partes,vt sese habere debent, perpendimus: propter quod & alios bene imaginatiuos dicimus,alios male. Videte iam,quàm magna sit facultas animæ. primum enim sensibilia simplicia per sensus ipsos agnoscit: mox maiori potentia vsa sensibilia omnium sensuum diiudicat:deinde & adhuc maiorem potentiam assumens subnotiones facit, & confuse oblata distinguit: quo facto eorum compositiones, & diuisiones operatur,ad hęc autem & plura illa, quæ distinxit, comparat & inter se, & ad id,in quo coniuncta sunt,ac videt,quo pacto vnumquodque sese in illo habet. has autem maiores operationes facit facultas illa,quam Phantasiam alij vocant:è nostris vero quidam communi quodam nomine imaginationem appellare maluere.nos,quo melius intelligeremus rẽ ipsam, imaginationem non omnes has operationes vocauimus, sed vnam tantum. potentiam vero illam,quę & hanc,& alias operationes exercet, Phantasiam volumus appellare. quanquam aliqui eam potentiam,quę componit & diuidit,non phantasiam,sed cogitatiuam vocãt,in qua est veritas & falsitas,phantasiam vero,in qua nec veritas est,nec falsitas. nos autem vnam tantum eam potentiam existimamus,quæ prædicta omnia docet.

Hominũ cur aliqui fortis,alij debilioris imaginationis sint.

Collige omnes ex tanto viro phantasiæ operationes.

Hæc

Hæc autem & alias multas actiones habet, inter quas & illa est, quæ memoria vocari solet. de qua diligenter agendum iam est, & videndum, quo pacto differat à subnotione non est autem memorari idem, quod reseruare species, tametsi non fiat memoria nisi reseruatis speciebus. in reseruatione enim specierum per se nulla intellectio fit, at in memoria, reintellectio quædam fit eius quod prius etiam intelleximus. Fit autem reintellectio hæc, occasione cuiusdam, quod aliàs obseruauimus cum eo coniunctum, quod reintelligitur, comparauimúsque inter se, vt coniuncta, quare quoniam species solet rem, & coniuncta referre cum re, inde fit vt occasione aliqua oblato vno repræsentetur & aliud. vt viso Dionis famulo recordatio fit & Dionis, quos aliàs comparauimus in relatione serui & domini: quin & aliorum etiam recordamur, quæ cum Dione fuere coniuncta, vt quòd heri in porticu deambulabat, & cum quo, & quæ dicta fuere, & reliqua. Similiter & visa picea illa, quæ istic est, recordati fuimus & illius quàm olim vidimus in hortis doctissimi viri Petri Bembi in agro Patauino, prope Nonianũ ad villam Botiam, de quo fortasse dubiũ esse potest, quo modo fiat, quoniam hæc picea nunquam comparata fuit vt coniuncta cum Bembi picea. nihil autem refert, si hæc nuper visa comparata non fuit, dum modo forma coniuncta ipsa fuerit. cum forma enim nunc oblata coniuncta est & illa, quæ apud Bembum in Noniano agro aliàs fuit cogni-

De memorandi & reminiscendi actu, quid nam sint, & quomodo fiant, & illorũ à subnotione discrimine.

gni-

gnita:quare ex noua hac occasione recordatio facta est & alterius. Videtur autem fortasse vobis & subnotio, de qua nuper diximus, esse memoria quędam, quoniam & illa fit ad prius nota, quæ intelliguntur distinctius occasione illius totius, in quo coniuncta, & confusa erant: sed certe differentia multa est inter eam, quam subnotioné vocauimus, & memoriam. memoria enim interiectionem quandam temporis poscere videtur, subnotio autem fit statim ad coniuncta confusa, quippe cum sensu etiam actu existente fieri possit. præterea subnotio ad prius nota fit, sed confuse nota, memoria vero potest inter distincte cognita fieri, immo in memoria pręsupponitur comparatio quædam inter distincte prius cognita. videtur etiam memoria proprie fieri inter ea, quæ prius nota per subnotionem fuere. quamobrem & tempore, & natura, & ratione videtur memoria à subnotione differre. illud tamen non nesciendum est, interdum, dum memoramur offerri quædam vti confusa, & per vmbram, ad quæ distincte cognoscéda mouetur anima, qui motus nón proprie memoria, sed subnotio est. nihil enim prohibet cum memoria quandoque commisceri subnotionem, sicuti cum distincte cognitis possunt sæpe quædam coniungi confuse oblata, aut etiam dubia. si igitur ea confuse oblata, aut dubia distinctius cognoscamus sine discursu, subnotio sola fit. si vero per discursum cognoscamus, nec subnotio dicitur, nec proprie recordatio, sed reminiscétia, quippe

Memoria tempore, natura, & ratione à subnotione diuersa est, & si nonnunquam ei admisceatur.

Reminiscentia quid sit, & quæ reminisci dicamur.

pe

pe ea quæ aliàs in memoria seruanimus, cum reintelliguntur occasione aliqua, vel promptissima sunt, & apta statim mouere animam, vel iam quodammodo è memoria decidere, & indigent quadam peruestigatione: vel & si non promptissima sint, non tamen multa peruestigatione indigent, sed solum intenta applicatione. quæ ergo promptissima sunt, & statim sese offerunt, vt aliàs collata cum illo quod occasionem præbet, memoriam facere dicũtur: quæ vero indigent perscrutatione, & discursu quodam, reminiscentiam. at illa quæ solam intentam applicationem poscant, subnotionem: vt in exemplo piceæ visæ apud Bembum in Noniano, ex hac quidem quæ isthic est recordati fuimus & illius, quoniam promptissima in memoria nostra fuerat. Si vero velimus recordari, quo tempore visa fuit, non possumus quidem, nisi ex discursu quodam, quoniam penè è memoria tempus id decidit: quare recordati, quod nos rosa plurima coronauimus: rosa autem nõ nisi vere proponit, hinc reminiscentiam fecimus, quod vere visa fuit. reminisci enim dicimur id, quod de nouo per inquisitionem addiscimus, aliàs quidem notum, sed iam è memoria delapsum. Quòd si velimus etiam eorum recordari, qui affuere, quoniam id nõ admodum promptum est, videmus tamen quasi in confuso, sic quidem solam intentionem, & applicationem ad confuse oblata facientes per subnotionem recordabimur, & hunc Naugerium illic affuisse, & hunc Fracastorium, & M. Antonium

Memoria quid sit, hinc colligere potes.

nium Turrium fratrem & alios. Est igitur subnotio quatenus confuse oblata vnum post aliũ noscimus, item recordatio vero quatenus illi idẽ alias distincta cogniti fuerãt, & collati loco,& actione. quid igitur subnotio sit,& quomodo fiat, & quid componere, & diuidere,& numerare,& imaginari, & memorari, hoc pacto pro tempore dictum sit.

Quomodo intelligi debeat phantasiam neque veram, neque falsam esse.

Nũc à qua potentia hæc omnia fiant,& quæ sint in his differentiæ tum hominis,& reliquorum animalium,tum hominum inter se, inquirendum est. In primis igitur nõ hæc à communi sensu fieri videntur mihi propter dictam superius rationem, quòd natura à simplicioribus semper procedit:quare ab ea fieri potentia omnia hæc, quæ communi nomine Phantasia appellatur,quam Aristoteles motũ à sensu in actu factum dicit,hoc est à sensibilibus à sensu decisis. nam certe motus,qui primus in animam fit postquam sensus actu facti sunt,prædictas operationes facit. quod vero dicit ipse phantasiam neque veram,neque falsam esse,intelligendum est per se,& necessario.subnotio enim,quę prima phantasia est, neque vera, neque falsa est. Quòd vero eadem quoque potentia, quæ subnotiones operatur,componat etiam & diuidat, & imaginetur,& numeret,& recordetur,manifestum esse potest ex eo, quòd pene coniunctæ inuicem sunt operationes hæ.

Visus plures verum differentias no-

Videntur autem & animalia reliqua easdem has operationes facere, & phantasia sua agi: verum omnia confuse quodammodo exercent

cent, si ad hominem comparetur, & non in omnibus, in quibus homo. in vniuersum autem animalia omnia facilius & certius prædicta obeunt in ijs, quæ per sensum visus cognoscuntur, quàm per alios sensus: quoniam visus lõge plura alia ostendit, quàm alij sensus, & magis distincte. si quidẽ & loca, & figuras, & motus, & actiones, & propinqua, & remota vsque ad cœlum monstrat, & alia multa, quæ alij sensus non mõstrant. Quod si auditus videtur fortasse multa docere, hoc quidem non per se facit, sed beneficio visus adiutus. Propter hanc causam facilius est & subnotiones facere, & compositiones, & diuisiones, & imaginationes, & recordationes, in ijs, quæ loco coniuncta sunt, quàm in ijs, quæ subiecto, & alijs. Loca enim maxime visu cognoscimus, & quæ in illis sunt, & eorum formas, & figuras, & actiones, & alia. vnde & pueri, & plebs de ijs maxime loquuntur, quæ coniuncta locis viderunt. quinimmo & inter animalia multa è brutis sunt, quæ melius recordantur locorum, quàm homo: qua in re miraculum præbent canes & equi, viam aliquam semel aut iterum emensi. inter homines quoque, qui brutis vicini sunt, hæc locorum memoria plurimum valent. Famulus esse solebat mihi, dum Turrianus pater in Academia Patauini primum Suggestus locum obtineret, qui cum paulo supra bestiam foret, tamen, si aut equitare, aut nauigare, aut aliter profisci contigisset, omnium ordine viarum, diuerticulorum, domorũ mira quadam recordatio

bis ostendit, quàm cæteri sensus: non auditus, quia nõ per se, sed beneficio visus adiutus ad disciplinas plurimũ valet. Loco coniuncta facilius imaginamur ac recordamur his quæ subiecto, & alijs coniuncta sunt. Multa è brutis melius recordantur locorum, quã homo, & inter homines qui brutis vicini sunt.

datione pollebat. quod ego puer adhuc, quasi indignans, quod homo morio mihi adeo præstaret, solebam apud Hieronymum Turrianum patrem meum dolere. At ille subridens, Tace, solebat dicere, quoniam hic bestiam sapit.

Quæ vero subiecto coniuncta sunt, non facile est à subiecto distinguere, & inter se: tum quòd sæpe pluribus sẽsibus indigemus, tũ quòd subiectum esse ab accidente distinctum non cognoscimus, nisi multo post. quæ vero similitudine sunt coniuncta, in multis quidem facile est subnotiones & alia facere, in multis vero nõ facile, quoniam similitudinum quædam patentiores sunt, quædam latentiores, & aliæ sũt in substantia, aliæ in accidentibus, aliæ in caussis, aliæ in effectibus, vnde & transsumptiones & epitheta sumuntur. quæ vero tempore sunt coniuncta, nihil prohibet & bruta etiam cognoscere, sed confuse admodum, quoniam nec tempus cognoscunt, nisi confusa quadam notitia in motu quorundam. quæ autem horis, diebus, annis coniuncta sunt, solus homo potest cognoscere.

Horis, diebus & annis cõiuncta solus homo cognoscit ac memoratur.

Inter homines porrò alij subtiliter, prompte, ordinate subnotiones & alia obeunt: alij ruditer, & segniter, & inordinate: & hi bene in vno sensu, male in alio: alij bene in vno genere rerum, alij in alio. horum omnium caussæ in vniuersum duæ sunt, vna principalis, alia subsequens. principalis est mala dispositio, vel bona sensuum, & potentiæ illius, quæ intelligit, quæ bona, vel mala dispositio consistit in bona, vel

mala

mala complexione, vel cõpositione organi, & mensura spirituum, qui calor naturalis dici solet. ex quo sequitur & alia, quæ mox causa est bene, vel male obeundi prædictas operationes. est autem vel voluptas, vel displicentia obeundi, qui enim bonam dispositionem habent tẽperaturæ, & compositionis, & calorem naturalem idoneum, vel simpliciter, vel in aliquo sensu, etiam cum voluptate operantur, quia valent assequi. tales autem prędicta exercent prõpte, & subtiliter, & ordinate, vel simpliciter, vel in eo, in quo bene dispositi sunt. quippe nascimur omnes ad certa inclinati, quæ & intenti, & cum voluptate facimus. qua de causa auari circa pecuniam incredibili quadã industria & subnotiones, & imaginationes, & enumerationes, & memorias exercent, ad reliqua alioqui rudes: alij circa amores, alij circa lusus, alij circa philosophiam; & ita in alijs. contra vero, qui prauam habent dispositionem, & calorem non naturaliter se habentem, vel simpliciter, vel in aliquo, ij vel non possunt obire prædictas actiones, vel perperam obeunt, præcipue quibus calor est multus quidem, sed extraneus circa sedem animæ: similes enim ebrijs sunt. quare sine vlla voluptate omnia peragunt, immo cum labore, & displicentia. vnde nec attentionem adhibent, & omnia praue exercent. Sunt tamen nonnulli, qui attentionem non adhibent, & propterea sæpe rudes circa quædam videntur, non quia male dispositi sint, sed quia quædam vel contemnunt, vel melioribus in

Hominũ nonnulli imaginãtur, & memorantur, aliqua potius, quã alia, varijs complexionibus affecti, & ad diuersa inclinati.

intenti diuertuntur ad alia. ſed de his velle minutiſſime dicere, infiniti laboris eſſet. quare ita in vniuerſum dictum ſit.

Cur ſæpius repetita ſic firma in memoria remaneant, & æterna videantur nonnulla vel familiariſſima ac ſæpius dicta difficile memoremur: quadam nec cogitata, aut opinata, in memoriam ſuperant.

Circa memoriam tamen quædam videntur quæſitu digna. ac primum quî fiat, vt ſæpius repetita adeo firma in memoria figantur, vt æterna quodammodo fiant. Deinde cur accidat nobis ſæpe volentibus, vt quædam, vel familiariſſima, & millies dicta non poſſimus ad memoriam reducere, & nominare: quandoque vero nonnulla ſubeant in memoriam, quæ nunquam opinati eſſemus, quorum nulla apud nos conſideratio fuit.

Quòd igitur ſepius repetita valde memoriæ inſideant, manifeſtum eſt omnibus. quid vero acquirat repetita ſpecies in intellectu, non ſolum manifeſtum non eſt, ſed valde occultum videtur. ſi enim ſpecies (vt diximus) omnes ſimul ſunt, & vno in puncto omnes, quidnam acquirere poteſt illa, quæ centies repetita eſt? non enim intenſior per ſe ipſa fit, quanquam animam millies moueat. relatio enim quædam eſt, quod intelligere dicimus, ſiquidem nihil aliud eſt, quàm repræſentatio quædã. igitur quãquam millies repræſentet, non tamen propter hoc videtur intenſior per ſe fieri. quare, ſi non intenditur per ſe, quidnam per Deos acquirit, vt adeo æterna in memoria reddatur?

Species ſæpius repetita potentior cum fiat, diutius in memoria retinetur.

Fortaſſe igitur (vt opinor) dicendum eſt repetitam ſpeciem, tametſi forte nullo alio immutetur, hoc tamen magnum, & præcipuum acquirere, quòd in pluribus coniunctis poten-

tior fit, diximus enim speciem cum modis suis, & coniunctis reseruari, quam ob causam, quoties iteratur & repetitur, toties eadem reseruatur cum iisdem coniunctis, cum quibus intellectiones fecit, coniuncta verò dictum est, vnũ referre aliud, & repræsentare consueuisse, quocirca, quæ in pluribus coniunctis est species, ea promptior est, vt intellectum moueat, & memoriam faciat, ac maximè reseruetur. Vt si quis heri Dionem vidit in porticu disputãtem, hodie in foro orantem videat, cras nauigantem; tunc quidem accidit Dionis speciem valde præsentem in anima esse: reseruata enim prima die fuit cum suis coniunctis, tempore scilicet, loco, actione, habitu & aliis, similiter & die secũda reseruata fuit cum suis coniunctis, ac similiter tertia. Igitur, sicut ex prima die & coniunctis potest quis Dionis reminisci, ita ex secunda, ita ex tertia, & aliis potest. Quam ob rem Dionis species in valde multis potentior est, à quibus possit ad memoriã deferri. Qua de causa & vniuersalia maxime nota esse consueuere: hominis enim species, si non ex Socrate in animam peruenit, at ex Platone, & Callia, & aliis multis accessit: Quòd si de aliquo memoria pereat, at perstat tamen ex aliis multis. De vniuersalibus tamẽ postea dicemus, quomodo & magis nota & minus nota esse possint, quàm particularia. Hoc ergo primùm acquirere repetitam speciem censendum est. Fortasse autem & secundum seipsam intendi opinandum est. duo enim in specie repetita sunt: alterum, quod ipsa

Vniuersalia sunt maximè nota.

Species sæpius repetita, in eo quod qualitas intẽdi potest.

ſecundum ſe qualitas quædam eſt, ſecundum quam ens per ſe eſt, & abſolutum: alterum vero eſt eſſe, quod habet, quatenus repræſentatiua eſt, ſecũdùm quod relatiuum quoddam eſt, quatenus igitur qualitas quædam eſt, & abſolutum ens, eatenus intendi poteſt ſæpius repetita. ſicut enim ex duobus luminibus vnum fit lumen intenſius, ita ex duabus, & tribus, & decem ſpeciebus vna intenſior fit, intenſior autem facta, & in pluribus ſpiritus diffunditur, & profundius figitur.

Familiariſſima difficile memoramur, & nominamus ex ipſa eius, quod occurrit, ſimilitudine.

Quo autem pacto fiat, vt ſæpe nõ poſſimus notiſſimorum, & familiarium recordari, ego hac de cauſa arbitror euenire, quod eo tempore alia quædam ſeſe offeruntur nobis, quæ ſimilitudinem aliquã habeãt cum eo, quod quęrimus. aliqua enim conueniunt in nomine, vel in principio, vel fine, alia conueniunt in perſona, vel figura, vel moribus, vel aliter. ergo volentibus nobis familiare aliquod, & notiſſimum nomen proferre, fit quidem ſæpe, vt non hoc quod quærimus, occurrat, ſed aliud, quod conuenientiam habet cum familiari vel in principio, vel fine, vel medio. Cur autem hoc aliud minus familiare prius occurrat, quàm id, quod notiſſimum eſt, & magis familiare, ſi quęratis, dicendum (vt mihi videtur) in eiuſmodi caſibus occurrere prius ipſam conuenientiam, in qua conuenit vtrumque, ſub qua per inaduertentiam quandam interdum occurrit conſequenter minus familiare: quod cum videamus non eſſe illud, quod quærimus, confunditur

tur paulisper anima, ex quo etiam magis obliuiscitur quæsiti nominis. quòd enim cum confunditur anima, confundatur etiam memoria, ostendunt verecũdia, & timor. sæpissime enim ob hæc obliuiscimur, & compositas orationes, & verba. Heri volenti mihi proferre Dorotheę nomẽ alioquin mihi notissimũ, & millies prolatum, accidit tamen, vt nunquam inuenire potuerim, sed modo Theodora occurrebat, modo Timothea: quæ nomina in parte conuenientiam habẽt cum Dorothea. cuius rei causa primum fuit, quòd per inaduertentiam (vt accidit) nõ comparaueram partes nominis quæsiti in ordine suo, ita vt Doro præcederet, Thea vero sequeretur: sed modo occurrebat, quod cum Thea conuenientiam habebat vt Timothea, modo, quod conueniebat cum Doro, & cum Thea, sed peruerso ordine Theodora. in qua perplexione ita mens confusa manebat, vt nunquam fuerim recordatus quæsiti nominis, nisi tum cum sublata confusione me etiam nolente occurrerit Dorotheę nomen.

Anima confusa confundi & memoriam verecundia ac timor ostendũt.

Quo autem modo quædam sæpe in mẽtem veniant, quæ nunquam opinati essemus, cum neque de ijs per multum temporis cogitauissemus, causa est aliqua latens similitudo, quæ casu aliquo tunc occurrit, sub qua memoria fit coniunctorum, quanquam antiquissima fuerint. quæ autem sit latens illa similitudo, quæ hasce memorias excitet, difficile certe est diiudicare, adeo multa sunt, quæ apud animam obuersãtur, vt patet in somnis, & ægritudinibus,

Inopinata, ac minus cogitata in mentem sæpe magis veniunt ex latenti quadam similitudine.

propter quæ ſæpe eorum etiam reminiſcimur, quæ pueri egimus. ac de primis phantaſiæ operationibus ita pro tempore dictum ſit. Nunc ſequitur, vt perquiramus, quomodo ea cognita ſint, quæ ſpeciebus carent, & quid ſit abſtrahere, & fingere, & quomodo ſeparet anima, quæ coniuncta ſunt, & coniungat, quæ ſeparata, & demum quid ſit vniuerſale, & quomodo fiat.

Quenam & quomodo per alienam, vel propriã ſpeciem intelligamus.

Quomodo item diuiſa vt coniũcta & coniuncta, vt diuiſa intellectus intelligat.

Quòd igitur nõ omnia proprias habeãt ſpecies, dictum eſt prius. videntur enim ſolum illa habere ſpecies quæ accidentia vocantur: & per ſe mouere ſenſus poſſint, calor, frigus, humor, ſiccitas, ſonus, lux, color, odor, ſapor. durum vero & molle, aſperum, leue, rarũ, denſum modi dictorum ſunt: modi quoque sũt figura, & quãtitas, & alia his coniuncta, quæ per ſe non cognoſcuntur, ſed cum alijs. ſunt igitur quædam, quæ nec proprias habẽt ſpecies, nec coniuncta ſunt cum habẽtibus, quædam vero non habent per ſe ſpecies, ſed tamen cõiuncta ſunt cum habentibus, & modi eorum ſunt. quæ ergo nullo pacto ſpecies habent, neque coniuncta ſunt cũ habẽtibus, omnia cognita ſunt per alienas ſpecies, per ſimilitudinem vel diſſimilitudinẽ aliorum, quæ quidem primum conceptu quodam generali concipiuntur aut entis, aut rei, mox attribuẽtes ijs quædam ſimilia aut diſſimilia reperta in alijs intelligẽtiam illorum facimus. ita Deum & alia immaterialia cognouimus, ita & ſubſtantiam ipſam. ſiquidẽ ſcientes nos, quid ſit cauſa, quid primũ, quid motor, quid corporeũ, vocauimus quidẽ Deũ, quod eſſet cauſa prima, &

Deum & immaterialia quomodo per aliã ſpeciem cognoſcamus.

& primus motor,& incorporeum.alia vero separata cognouimus,incorporea quædam cōcipientes,verum non primas causas,sed secūdas. substantiam autem, sciētes, quid sit esse in alio, & non esse,ac vidētes oportere nos aut in infinitum ire, aut perueniendum ad aliquid, quod non in alio esset,sed per se subsisteret.hoc ergo substātiam appellauimus.omnia igitur hæc per alienas species intelleximus.motus autē cognitus fuit ex loci mutatione. Dione enim recedēte à priore loco, & rursus ex alio, & alio, hanc quidem successionem continuam motum vocauimus.nō enim aliud est motus,quàm modus quo aliquid intelligitur successiuè aliter & aliter se habere in loco.Tēpus quoque simili modo ab anima comprehēsum fuit ex cognitione motus. partes enim motus comparans ipsa,& mensurans videt hanc quidem esse,illā vero nō esse, fuisse autem cōtinuatam cum ea, quæ est, aliam vero nec esse,nec fuisse,fore autē,vt quādoque & illa sit:quare illam quidem, quæ esset, præsentem vocauit, quæ vero fuisset,præteritā dixit, reliquam vero futuram. Neque tempus autem,neque motus, quatenus cōtinui sunt,& partes habent, esse vidētur nisi in anima, quod vere de ipsis extra animā est, instans dicitur,& hic siue ibi.Quæreris autem fortasse,quomodo futurū cognosci potuit,quoniam, quod nō est, nō videtur posse intelligi.ad quod dicēdum cognitum fuisse futurum ex similitudine præteriti,quoniam partes præteriti cōparās anima vidit quasdam ita se habuisse, vt, cùm prius non

Motum ex ipsa loci mutatione, & tempus secundum omnes sui partes ex motu quo modo cognoscamus.

Tempus & motus esse habent tantum in anima quo continua quædam.

Futurū ex præteriti similitudine cognoscimus.

essent, mox præsentes & ipsæ factæ sint, ex qua similitudine videt ita fore in reliquo motu. non igitur ex specie propria cognitum fuit futurum, sed ex similitudine.

Qua coniuncta intellectus separare valeat, & quæ diuisa coniungere.

Potest autem anima, & quæ coniuncta sunt, separare, & quæ separata, coniungere. verum, cum alia loco coniuncta sint, alia situ, alia ordine, alia similitudine, alia subiecto, alia tempore, alia alijs, facile quidem est, quæ loco communi coniuncta sunt, separare, hoc est recipere vt diuisa: quoniam locis proprijs seiuncta sunt, & formis, & figuris, & alijs. & in vniuersum autem, quæ essentijs & formis diuersa sunt per se, quocunque alio modo sint coniuncta, non difficile est separare, vt album, & nigrum, & odor, & sapor, & lux, & sonus: at, quæ vnum sũt cum subiecto, non adeo facile est diuidere, & seorsum à substantia intelligere. Locum tamen à subiecto seiunxit anima, videns subiectũ mutatum loco: vt si Dion mutasset locum, tum quidem Dionis species illum dupliciter repræsentat, & cum loco priori, & sine ipso. quare iam anima intelligit Dionem, & sine loco priori, & locum sine Dione. quare illa, vt duo & diuersa intelligit. similiter autem, & quod Vbi vocant, separauit à subiecto. differt autem vbi à loco, quanquam interdum & ipsum vbi vocetur locus, quòd locus proprie est superficies ambientis, sed mobilis, vt aëris, aut aquæ, & similium, quæ immoto subiecto locato mutari potest: at ipsum vbi superficies est ambientis corporis, inquantum corpus, quæ immutabilis

per

per se est, & penes hanc motus attenditur rei, quæ moueri dicitur. Non enim moueri dicitur columna, eo, quod aër circundans mouetur, sed tum solum moueri dicitur, cùm ipsa vbi mutat & aliter atque aliter se habet successiue secundum diuersa vbi. Separat igitur & hæc anima, intelligens rem sine ipsis, & ipsa sine Dione. Similiter, & si de albo fiat niger, & de calido frigidus, & de quiescente moueatur. Omnia enim hæc & coniuncta intelligit & separata.

Potest etiam, quæ separata sunt, vt coniuncta recipere ex similitudine eorum, quæ prius coniuncta vidit, mox separauit. Ex hac enim similitudine voluptate quadam permota imaginatur, quæ separata recipit vti coniuncta, vel loco, vel subiecto, vel aliter. Quare & Chimæras, Centauros sibi fabricat, & hortos, & palatia, & demùm poëta fit. Habet autem fortasse dubitationem vtrum & bruta similiter imaginari possint, & coniungere, quæ separata sunt. Ac quidem arbitror: & illa consimiles quasdã imaginationes sibi facere: nam lupi & stabula imaginantur, & in iis oues, & canes, & custodes: quin & somniant, & terrentur ab iis, quæ non sunt.

Bruta etiam possunt separata coniungere.

Sed iam tempus est vt de ipso vniuersali dicamus, quid sit, & quomodo fiat: quod video à vobis expectari. Sed nescio certè, consultiúsne sit negocium hoc silentio inuoluere, an magis vt puto à vobis desiderari) audacter prosequi. Nã profecto, sed prosequamur: videtur quidem non posse fieri sine iniuria multorum, & sine

Quonam modo, & à qua potētia fiat ipsum vniuersale, tum ex aliorum, tum ex proprta sententia. Qua item ex vniuersa.

 nota

lib. fiant nobis prius nota, an quæ minus, an quæ magis vniuersalia sũt.

nota temeritatis cuiusdam. siquidē omnes ferè, qui de vniuersali scripsere, & ipse etiam Arist. (vt apparet) videntur aliter existimasse de vniuersali, ac nos in præsenti opinamur, & dicturi sumus. Verum enimuerò hoc sacro in loco Diis syluæ huius præsentibus, liceat nobis, quæ existimamus, proferre: quæ si à vobis fuerint approbata, exeant etiam foras. sin verò fuerint non plane accepta, has inter arbores & nemora iaceant abscondita, ad iudicium bonorum Deorum, qui isthic habitant.

Vniuersale non fit ab extrinseco quodam intellectu ex ipsis phantasmatibus opere quodã abstractionis.

Videntur igitur ô amici omnes ferè, qui sese è peripathesi Philosophos faciũt, separatum quendam intellectum inducere, quem agentem vocant, à quo fiat vniuersale. Facultatem enim illi attribuunt è sensibilibus rerum simulachris (quæ Phantasmata appellant) simplex ipsum vniuersale, & puram ideam extrahere: quæ non hoc, non illud, sed simplicem ipsam naturam repræsentat, denudatam ab omnibus iis, quæ cum singulari coniuncta erat. Atque hoc intelligibile iam vocant, cùm prius sensibile tantum foret. Qua de re diligenter considerandum est. Si enim per nos ipsos absque vllo separato intellectu possimus vniuersale facere, bene erit abstractum illum intellectum labore hoc leuare, qui extra nos existens sat fœlix se ipso est, & nostras operationes à nobis fieri sinit.

Impugnatio satis valida cõ-

Quoniam igitur dicunt extrinsecum hunc intellectum e sensibilium rerum simulachris extrahere ipsum vniuersale, percunctari eos licet

cet, quidnam sit hoc, quod extrahere dicunt: Nam alterum duorum videntur mihi posse dicere. Vnum est, quòd intellectus ille speciem quandam nouam efficiat ex illo simulachro, quæ nata sit solum vniuersale repræsentare: alterum est, quòd nulla species noua fiat, sed tamen phantasma, in quo includitur natura vniuersalis, de re vniuersaliter tantum repræsentet illi intellectui, qui de se abstractus est, & materiale nullum potest recipere. Si igitur intellectus ille nouam quandam speciem efficit, quæ vniuersale referat, monstrum profectò audire mihi videor, separatam scilicet substãtiam species facere: quando obiecta sunt. Quæ species faciunt vtpote imagines suas. Quòd si intellectus ille non facit speciem nouam, sed tamen non intelligit, nisi quam phantasma naturam de vniuersalem includit, illámque recipit sine iis, quæ singulare comitãtur, tunc quidem quærendum est, quomodo id fiat: numquid quòd intellectus ille mutet phantasma ab eo, quod erat, an non mutet. Siquidem enim non immutat, nec quicquam in ipsum facit, non video, quomodo ipsum idem manens nõ eodem modo repræsentet: at verò si ipsum immutant, dicant per Deos, quænam actio illa sit. Nam si dicant (vt quidam aiunt) irradiare intellectum illum super phantasma, & denudare ipsum à conditionibus singularium, metaphorica quidem & poëtica isthæc videntur; & si Poëta aliquis ita dicat:

ira quosdã minus rectè sentientes de vniuersalis productione ab extrinseco intellectu.

---Ollis diuina super mens

Astat

Aſtat,magna,micans:cuius radiata nitore,
Quæ fuerant obſcura prius ſimulachra, repente
Fiunt coram animæ,claráque in luce refulgent.
Non aliter,quàm quæ cæca ſub nocte tenentur,
Si feriat rutilum Solis iubar,omnia latè
Splendeſcunt,pulchráque petunt in luce videri.

Si ita,inquam, Poëta dixerit, laudabimus quidem ipſum,Philoſophum autem non laudabimus, quoniam neque lucet ſeparatus intellectus,neque intelligo, quid ſit radiare,& denudare phantaſma, quod ſi dicatur nihil fieri nouum ab illo intellectu in phantaſma,neque immutari, non repræſentare tamen ipſum illi intellectui, ſicut Socrati, & Platoni,ſed vniuerſaliter tantum propter naturam intellectus abſtractam, cui non repræſentat phantaſma,niſi quàm naturam ſimplicem, & vniuerſalem includit,equidem ſic ergo non video, qui ad Socratem,& ad Platonem faciat repræſentatio illa, quæ abſtracto intellectui fit, ſi Socrati, & Platoni ſingulare ipſum repræſentatur. Adde quod miraculum magnum videtur phantaſma in alio exiſtens, vt in Socrate, repræſentare tamen extrinſeco intellectui vtiliter:primũ quod ſeparatæ hæ ſubſtantiæ per ſe, & per eſſentias ſuas intelligunt, non per ſpecies,& per phantaſmata: deinde quod nec ſpecies vlla poteſt repræſentare niſi illi,in quo eſt. Non ſunt autem phantaſmata in abſtracto intellectu, ſed in Socrate,& Platone,& Callia. Porro maius quoque miraculum videbitur, ſi dicatur intellectionem abſtracti intellectus communicari

So-

Socrati,& Platoni,quo & ipsi vniuersale intelligant.non enim apparet modus,per quem fieri possit hæc communicatio. propter hæc igitur,& alia multa, quæ præterimus sinentes valere intellectum hunc abstractũ,& se ipso gaudere,perquiremus nos,an per eum, qui in nobis est,intellectum & fieri & cognosci possit vniuersale.ad quod fores quodammodo aperuimus, paulo ante cum ostenderemus animam posse separare,quæ coniuncta sunt.nunc interna magis & penetralia sunt adeunda.

Vniuersale longa intellectus in subnotionibus cõpositionibus, & separationibus exercitatione fit.

Supponẽtes igitur illa omnia,quæ dicta sũt constituamus non fieri vniuersalia à nobis statim enatis,sed nõ nisi multo post, & adultioribus factis, & exercitatis in subnotionibus, & compositionibus, & separationibus coniũcto rum: quod signum esse potest non fieri vniuersale ab intellectu abstracto: si enim ab ipso fieret,vtique & in infantibus fieret.in quibus iam phantasmata sunt.

Fit autem (nisi fallor) vniuersale per hunc modum in nobis. visa, exempli gratia, niue, multa quidem cum ea (vt diximus) coniuncta sunt,albedo, figura, locus, situs, & alia,ex hoc igitur singulari impossibile est extrahi vniuersale,si hoc apud animam est primum vniuersale futurum,ante quod nullum aliud est factum. quare necesse est & aliud simile singulare videri ab ipsa. sit ergo hoc,lac. Iam igitur & nix, & lac in anima sunt, & hinc principium est quoddam ad vniuersale albedinis. nam statim, vbi post cognitionem niuis oblatum est lac

lac cum suis cōiunctis, recordatio statim fit & niuis, & coniunctorum cum niue. apprehendit ergo illa duo anima,& vt duo,ac diuersa,& vt vnum hoc est similia.dictum est enim supra, quomodo hæc fiant.rursus igitur appetitu noscendi illam mouente videt ea, in quibus differunt,quòd locis,quòd formis,& figuris differant: tum videt & id,quo cōueniunt:atque hoc videt esse sine lacte, quia est in niue diuersa à lacte, ac etiam videt esse sine niue, quia est in lacte.Deinde videt esse sine loco niuis,quia est in loco lactis, tum & esse sine loco lactis, quia est in loco niuis:similiter & esse sine figura niuis,quia est in figura lactis, & etiam sine figura lactis,quia est in figura niuis: ac breuiter videt esse sine coniunctis cum niue, quia est in coniunctis cum lacte, quæ diuersa sunt:necnon & sine coniunctis cum lacte, quia est cum cōiunctis cum niue. quapropter species albedinis iam in intellectu est multis modis. primum enim in niue, & coniunctis cum niue:deinde & in lacte,& coniunctis cum lacte:& sine niue in lacte,& sine lacte in niue:mox & sine coniunctis cum niue,& similiter sine coniunctis cum lacte. separata igitur iam est,& recipitur natura albedinis,cum per se repræsentetur quidem ipsa & sine niue,& sine lacte, & sine cōiunctis eorum. quòd si & alia quoque alba videamus, aut etiam imaginemur, cerussam, parietem, & alia,in omnibus quidem consimilis consideratio fiet, quòd natura illa & in omnibus est, & sine quolibet. quapropter tandem species albedi

bedinis repræsentat vnum quoddam in multis, & per se, sine vnoquoque illorum, atque hoc est, quod vniuersale appellamus, quod vnum in se est, & sine qualibet parte eorum in quibus est. primum igitur vniuersale, quod à nobis fit, non sine quadam difficultate, & animæ inquisitione perficitur. vbi vero vnum, aut duo, aut tria confecta sunt, tum tanta promptitudine reliqua fiunt, vt etiam ex vno singulari vniuersale extrahamus. quare mox vniuersalium plena est anima, sicut autem ex singularibus quæ specie vnum sunt, fit vnum vniuersale, ita & ex pluribus speciebus, quæ vnum genere sunt, suum abstrahitur vniuersale: ita & ex ijs, quæ plura genere sunt, vsque ad generalissima. hoc ergo pacto fieri vniuersale censendum est, si & ipsam etiam experientiam consulamus. sicut autem è lacte, & niue vniuersale albedinis fit, ita & coniunctorum sua vniuersalia, & ideę extrahuntur. quare & vniuersale loci, & figuræ, & quantitatis, & numeri, & aliorum conficitur. propter quod potentia hęc animæ, quæ ideis est plena, diuina quodammodo est, & solus hic intellectus appellatur. Ille vero intellectus, qui nondum quicquam intelligit, sed nudus est, & veluti tabula erasa, simpliciter intellectus non dicitur, sed intellectus in potentia. Fortasse autem & tertius alius est intellectus, qui sensibilibus phantasmatibus est plenus: qui nec proprie intellectus dicitur, sed à quibusdam passiuus vocatur, eo quòd circa ipsum versetur extrahēdo ille, qui ideas, & vniuer-

Quid sit vniuersale.

Vniuersale à quo intellectu fiat.

uer-

uersalia conficit, qui actiuus vocari potest, eo quòd, quæ singularia & sensibilia sunt, vniuersalia actu intelligibilia efficiat, & hic solus diuinus est, & æternus, quoniam idem sit intellectus, & intelligibile. vtrum autem de his ita opinatus Arist. fuerit, & hoc pacto fieri vniuersalia existimauerit, tempus nō est nunc examinare. Cùm igitur vniuersale fiat prædicto modo, iam & illud videri potest, quod supra in dubium reuocauimus, vtrum vna esset species in sensu, & intellectu, quoniam videbatur diuersa propter vniuersale, quod in sensu non est. iam enim manifestum est vnam esse & eandem speciem in vtroque, sed modis diuersis. in sensu enim est confusa & coniuncta cum alijs coniunctis, in intellectu vero separata, & distincta, ac sic vniuersalis facta. dico autem esse factam vniuersalem, non secūdum esse, quod habet, quatenus vna quædam qualitas est, sic enim singularis est: sed vniuersalem, quatenus imago est, & repræsentat. Inter vniuersalia vero, si quis quærat, quænam extrahuntur prius, an minus vniuersalia, an genera & magis vniuersalia, dicendum, quod semotis casibus semper minus vniuersalia abstrahuntur prius. oblatis siquidem Socrate, Platone, boue, arbore, lapide, prius vniuersale hominis educitur è Socrate, & Platone, quoniam similitudo, quæ in ijs est, & maior est, & fortior, quàm quæ inter Socratem & bouem, & inter Socratē & arborem, vel lapidem. Porrò post vniuersale hominis ea similitudo, quæ inter Socratem est & bouem

Eadem prorsus species est quæ in sensu, & in intellectu.

Magis vniuersalia, quæ minus vniuersalium partes sunt, posterius nobis innotescunt ipsis minus vniuersalib.

bouem, suum prodit vniuersale, animal, mox fit viuens, mox corpus. semper enim quod rationem totius habet, primo occurrit, & notius est. homo autem totum quoddam est, cuius partes sunt animal, viuens, corpus: animalis vero partes sunt viuẽs, & corpus: viuentis vero corpus. verum factis iã & adultis nobis, atque exercitatis in abstractionibus, notiora, & promptiora nobis concurrũt, quæ sũt magis vniuersalia, quoniam ex pluribus sunt repetita, & habitu quodam firmata: & vt talia rationem totius habent. totum enim quoddam est animal respectu hominis, & bouis, quæ partes animalis sũt: porrò viuens totum quoddam est respectu animalis, & arboris. neque inconuenit idem esse modo totum, modo partem respectu eiusdem, verum non secundum eandem rationem, hominis enim pars est animal, si partes essentiales quæras: idem homo pars est animalis, si partes sint integrales cõsideres. sed de his alia quædã in sequentibus edissemus. Ac de subnotione quidem, & compositione, & imaginatione & memoria, necnon & quid sit abstrahere, ac demum quomodo fiat vniuersale, hactenus dictum sit. reliquum esset de æstimatiua appellata potentia, & de vocatis secundis intentionibus nonnulla dicere. verum, quoniam hæc longe post fiunt, & non nisi postquam & ratiocinationes excernimus, prius quidem de ratiocinio agamus, mox & de his, & alijs, quæ supersunt. sed bene erit, vt omnia hæc ad meridianas horas remittamus: iam enim quod

Totũ & partes respectu eiusdem, ratione, tamẽ diuersa, vnum, & idem aliquid esse potest.

quodammodo fessi sumus, & hora interpellare non videtur. Quare presenti disputationi finem imponemus: ac rogabimus puerum nostrum, vt ad recreandos animos omnium aliquid canat: & ille mandato à Naugerio accepto temperata suauiter cythara, sic cecinit:

Lyncas ne acreis aduehe, neu gere
Thyrsos, venustum nec tege casside
Horrente vultum, sed tenero veni
Cinctus tempora pampino:
Tuisque mitis, & placidus sacris
Adesto, qualem te memorant, iugo
Bactris subactis, in medio Deûm
Conuiuam Ioue cum patre
Sedisse circùm Dijs resonantibus
Heu ohe: pharetra cum posita tuas
Laudes eburna grandiloquus lyra
Latona cecinit satus.
Ereptus igne vt fulmineo Iouis
Bis natus infans duceris ad Deos,
At tibi magnis plausibus omnium ad-
Risit cælicolûm cohors.
Nanque ore pulchro talis erat color,
Rubente qualis enitet in rosa.
Tum prominebat exilientibus
Sacrum corniculis caput.
Tyrrhenus vt te nauita deprecans
Sero, furoris, numinis & tui
Expertus iras squammeus in mare
Piscis desilijt rate.
Sensit Lycurgus vitibus impiam
Ausus securim immittere: sensit &

Cohors

Cohors Gigantum trudere tum rata
Alto cœlicolas polo.
Tu Gange victo miles ab vltimis
Indis triumphos victor Io refert:
Et redeunti Susa & Achamenes
Aras constituunt tibi.
Fremunt in altis Orgia montibus:
Heu ohe:soluta per iuga Thyades
Crines in auras,raucisonis replent
Altum cornibus æthera.

Quibus dictis ac collaudatis surreximus.

HIERONYMI
FRACASTORII
DE INTELLECTIONE
LIBER II.

Ad Ioannem Baptistam Rhamnusium.

Quã mirabilem natura ipsa hominem fecerit,& quæ ei munera fuerint miro ordine elargita.

QVICVNQVE ille Trismegistus Rhamnusi, fuit,qui Theologica quædã nobis reliquit, recte profecto dicebat, miraculum maximum esse hominem : cuius si structuram,membrorum formas,figurásque,si fines spectes,si artificia,per quæ fines illos consequantur membra, & operationes exerceant: alias quidém propter se ipsa,alias propter alia:

tum vero & operationes ipsas animaduertas, qua industria obeantur, nihil profecto admirabilius videbitur à Deo & natura factum. Ex operationibus vero omnibus illæ maximę admirandæ sese offerunt, quæ ad cognitionem pertinent, de quibus Turrius partim superioribus disputationibus pertractauit, partim tractare sub meridianas horas promisit. Ergo id tempus cùm iam aduenisset, omnésque maximo quodam desiderio audiendi reliqua, venissemus eádem ad Syluam, consedissemúsque in corona, ille ita sermonem suscepit.

Hactenus ô amici circa intellectionem audiuistis, quanta industria natura procedat. Primùm enim à simplicissimis, & imperfectis exordiens, ad maiora, & magis admiranda progreditur. Nã cùm sensus ipsos fecisset, qui propter imperfectionem nõ nisi genus quoddam vnum rerum percipere possent, tum potentiam aliam statuit, quæ sensibilia illorum omnia diiudicare valeret; deinde, vbi etiam ordinasset, quo pacto ea sensibilia seruari possent in intellectu, ab hac & aliam potentiam constituit, quæ perfectiori modo quodam, & appetitu discendi impulsa, sensibilia ipsa quasi per tenebras perquirens nunquam cessaret, donec singula distinxisset, mox distincta consideraret, vt & inter se, & in eo, in quo coniuncta fuerãt & oblata, sese haberent: tum & differentias, & conuenientias eorum intuita cœpit, & enunciationes facere, & componere, ac diuidere, numeraréque, & memorari. ad hæc autẽ & appetitu

itu eodem ducta potuit,& quæ separata erant oniungere, & coniuncta separare, ac demum implices rerum ideas abstrahere, & ijs imple-i,ac diuina fieri. nam & cognitionem illã Dij naxime habent. Nunc superest,vt & alias ope-cationes prosequamur,quæ perfectiores etiam-num sunt.primùmque de ea agamus,quam Græci dianian,nos ratiocinationem siue discursum appellamus:qua tot artes, tot scientiæ inuentæ sunt,ac illa tandem omnia, quæ sub cœlo,quæ supra,& cœli ipsi,& Dij,& diuina fuere cognita. Igitur cum eorum, quæ ab intellectu apprehendantur,alia sint simplicia,alia sint complexa, quæ & enuntiata, & propositiones appellamus, eadem est natura animæ, & discendi idem appetitus circa cõplexa, qui & circa simplicia. nam & circa complexa suas facit subnotiones,sicuti & circa simplicia.quę vero in simplicibus subnotio dicebatur, in complexis ratiocinatio vocatur,quę plurimum differt à simplici subnotione. quippe in subnotione neque veritas, neque falsitas inerat, sed solus, & simplex motus de vno in aliud. in ratiocinio vero est veritas & falsitas.differunt etiam,quòd subnotio semper fit ad aliquod prius notum saltẽ confuse, ratiocinium vero fit ad id quod prius notum non erat,sed nunc primo addiscitur. fit autem discursus omnis semper in duabus propositionibus,quæ præmissæ dicuntur: quarum vna obseruata est,& prius in anima erat,alia vero est noua ex quibus sequitur tertia, quę conclusio vocatur,in qua est id, quod nunc primo

De ratiocinio, & de quatuor ratiocinandi modis, quid sint & quomodo fiat videlicet exemplo, enthymemate, inductione & syllogismo: nec plures esse quatuor prædictis.

Discursus ex duabus fit propositionibus, ex quibus sequitur tertia.

notum fit. vt si prius nauigationi coniunctum esse naufragium vidi, vt in Callya, nũc vero videam Dionem nauigare, conclusio fiet, quòd Dion naufragabitur. sunt igitur termini tres, duo extremi, & vnus medius, qui cum vtroque communicat, Naufragium, Nauigatio, Dion. Nauigatio medius terminus, cui coniunctum noui naufragium. si ergo & Dioni videã nauigationem inesse, vtique naufragaturum cõcludam, donec contrarium non vidi, quòd scilicet aliquis nauigaret, & non fecerit tamen naufragium. Causa vero, quòd cõclusio illa sequatur, inde est, quòd specierum natura est, illa semper repræsentare, quæ sunt cõiuncta, vt dictum est. si ergo nauigationi coniunctum recepi naufragium, nunc quoque repræsentabit naufragium in Dione nauigante. videtur igitur ratiocinatio hæc per rememorationem quandam fieri, vt viso Dione nauigante memoria fit eorum, quę coniuncta nauigationi obseruaui, inter quæ erat naufragiũ. ergo & in hac nauigatione naufragium, vt coniunctum recipitur.

De exemplis, quid sit, & quo modo fiat.

Si igitur Plato hoc pacto dicebat disciplinam fieri per recordationem, recte certe dicebat: si vero intelligebat conclusionem aliàs fuisse notam apud animam, & nunc recordari eiusdem, non recte asserebat. si quidem cõclusio, quatenus propositio est, nunc primo noscitur, nec prius nota erat nisi in potentia, in coniuncto reseruato in memoria. videtur autẽ Plato in Phædone opinari scientiam nostram fieri non primo modo, sed secũdo. quare merito ab Arist. reprehensus

fuit

fuit. Simplicissimus igitur & natura primus qui ab anima fit discursus, est ille, qui ab vno fit ad vnum per commune aliquid in vtroque cōpertum, quale est nuper assignatū ex memoria naufragij in Callia, dum nauigaret, ex quo & Dionem nauigantem opinamur naufragaturū: communis terminus est nauigatio, cōiunctum obseruatum est naufragium, nauigatio igitur semper & vbique repræsentabit naufragium sibi coniunctū si contrarium non vidimus. similiter, & si Heluetij data fide prodiderūt L. Crassum, vtique & Cæsari proditionē facturos credemus. terminus medius est fides data ab Heluetijs, coniunctum obseruatum est proditio facta L. Crasso. Si ergo cōtrarium quis non vidit, probabiliter credet & Cæsari proditionem futuram: quia species media de natura sui semper coniuncta refert. verum necessaria non est hæc ratiocinatio, quoniam coniunctum illud cum termino medio necessario non est coniūctum, sed potuit casu aliquo, & alia ratione coniunctum fuisse, quæ non erit in alio. neque enim si Callyas nauigans naufragium fecit, necesse est & in Dione fieri, quia alia ratio est in vno, alia in alio. nec si Heluetij proditionem L. Crasso fecerunt, necesse est & C. Cæsari facere. aliam enim causam & forte iustam in L. Crasso, quam in C. Cæsare non habuere. probabile tamen accipitur ab eo, qui cōtrarium non vidit. vocatur autem hic discursus exemplū, à quo pueri incipimus ratiocinari, quoniā facile est in vno obseruare, & ab illo in simile ferri. specie per na-

Pueri & plebs vtuntur exemplis fortasse etiam alia animalia bruta.

turam repræsentante coniuncta. vtitur autem & illo plebs, propter quod Rhetores vtuntur maximè exẽplis ad populũ, quia ex notis mouemur. Fortasse autem & alia animalia exẽplis mouentur. aues enim cum vident aliquas alias visco captas, viscum euitant, simile sibi futurũ existimãtes. habẽt quippe & alia animalia phãtasiam, quæ ex particularibus potest discurrere. Secundus autẽ ratiocinãdi modus prædicto similis est, sed tamen efficacior aliquanto, quanquam neque ipse necessarius: fit autẽ hic à pluribus obseruatis ad vnũ aliquod, quasi sint multa exempla, cõuenit igitur cũ exemplo, quia ad vnũ est, sicuti exẽplum: differt autẽ, quia à pluribus obseruatis procedit, cum exemplũ ab vno esset. Si ergo pluries obseruauimus prauos esse, qui pernoctant, videamus autem Catilinã pernoctare, vtique Catilinam prauum existimabimus. terminus medius est pernoctatio, cui coniunctum est prauum esse, vt pluries obseruauimus. conclusio erit Catilinã prauum esse: & si in multis vidimus mulieres cũ viris conuersantes non castas esse, nunc vero videamus Athalantam conuersari cũ viris, etiam non castã esse: concludemus terminus medius est conuersari cum viris, cui coniunctum est non castam esse. conclusio Athalantã non esse castam, quia species termini medij pro natura sua semper repræsentat coniuncta: quare & in Athalanta repræsentabit, sicut in alijs multis vidimus. Necessarium autem neque hoc est, sicuti neque exemplum, quia coniunctum cum termino me-

Exemplis cur Rhetores vtuntur.

De enthymemate quid sit, & quomodo ab exemplo distinguatur.

io, necessario non est coniunctum, sed potest on esse. Neque enim necessarium est omnes, qui pernoctant, prauos esse, & mulieres omnes non castas, quæ cum viris versantur. Est tamen probabilior & efficacior ratiocinatio hæc, quã exemplum. Si enim vnum obseruatum fidem facit, à fortiori plura obseruata, tanquam multa exempla, fidem maiorem facient. Quæsiueritis autem fortasse, vtrum propositio illa in pluribus obseruata, proponatur de omni, an indefinitè, vt quòd omnes pernoctantes praui sint, an pernoctantes praui sunt. ad quod dicimus propositionem illam obseruatam: nec etiam proponi solere: sed solum aliam, quæ signum dicitur, vt quòd Catilina pernoctat. Dicet enim Rhetor, Vultis videre Iudices qualis sit Catilina? tota nocte pernoctat. tacent autem aliam propositionem, quòd pernoctantes praui sint, quia apud omnes quasi insitum est pernoctantes prauos esse, siue quòd in pluribus ita obseruetur, siue quòd facile sit addúcere rationem probabilẽ, quod pernoctantes sint mali, eò quòd causa huius non potest esse vt plurimùm bona. Siue igitur taceatur propositio illa obseruata, siue proponatur de omni, siue indefinitè, fidem non habet, nisi vt in pluribus: vnde & ad vnum simile probabilitas fit. Appellatur autem hic discursus à Græcis enthymema, à nostris commentum proprio quidem vocabulo: sed & ad alia transsumpto, propter quod & nos enthymema vocabimus. Sũt autẽ enthymematũ alia facilia & in prõptu vulgo, alia difficilio-

Enthymema efficacius est exemplũ.

ra: facilia sunt, quæ familiaria sunt sensibus, quibus nō solùm pueri & plebs, sed & bruta etiam animalia vti solent: difficilia vero, quæ remotiora sunt à sensibus, solis philosophis, & prudentioribus nota.

Enthymematū alia facilia, & alia difficilia sunt.

Tertius verò ratiocinandi modus & ipse à singularibus procedit, verum differt ab exemplo, & enthymemate, quod exemplum ab vno, enthymema à pluribus per se, hic verò ab omnibus fit diuisim comprehensis, differt & in cōclusione, quòd tam exemplum, quàm enthymema ad vnum partalare fit, hic verò ad omnes in vniuersum collectim acceptos, vt hoc: terra, aqua, aër, ignis, mouentur motu recto: hæc autem sunt omnia elementa: omnia ergo elementa mouētur motu recto: terminus medius sunt terra, aqua, aër, ignis, quibus obseruatum est inesse moueri motu recto. Alia propositio est, hæc esse omnia elementa: conclusio fit, omnia elementa moueri motu recto, per eandem rationē, qua & prædicta concludebant; quòd scilicet species termini per se & semper repręsentat coniunctum. Quare & in conclusione id repræsentat, vt elementa omnia moueri motu recto. Similiter & hoc, plantę, & animalia animata sunt: hæc autem sunt omnia corpora organica: omnia ergo corpora organica sunt animata: terminus medius animalia, & plantæ, obseruatum animata esse: aliud extremum corpora organica, sequitur coniunctum, obseruatū inesse organicis corporibus: nihil autem refert, siue singularia, à quibus proceditur, sint indiuidua

dua vel sint species, vel etiam genera, dummodo vt vnum, & vt partes accipiantur. Vocatur autem inductio discursus hic, quòd partes omnes diuisim inducantur ad ostendēdum totum. Sed illud fortasse quæretis, quomodo in multis possibile sit singularia omnia induci & enumerari, cùm sint infinita: ad quod dicēdum, quòd in quibusdam facile est omnia singularia induci, quando scilicet ea determinata sunt, vt prædicta: in quibus verò singularia sunt infinita, fiunt quidem inductiones, sed in his quædam tantum singularia inducuntur, reliqua verò accipimus dicentes ita esse in aliis, vti in assignatis. Sufficit enim si viso hoc, & illo, & alio Rhabarbaro, quod purgat choleram, dicamus alia omnia esse his similia. quare conclusio fit de omni, quòd omne Rhabarbarum purget choleram. Sed rursus dubitare cōtingit, quomodo possimus assumere, & alia omnia esse similia, de primis enim visis & probatis dubium nullum est, quia experientia id monstrauit: at de aliis, de quibus experientia nulla est facta, non videtur quam fidem habere possimus. Dicendum assumptum illud ita esse in aliis, fidem habere interdum probabilem tantum, interdum necessariam. Probabilem quidem virtute exempli, & enthymematis. Si enim in vno, aut etiam in multis esse vidimus, probabile est ita fore & in hoc, & in illo, & aliis, quotquot imaginati fuerimus: tametsi non viderimus in his, sicut in primis assignatis. habita igitur notitia de primis per experientiam: de aliis verò probabili-

In inductione an omnia singularia inducere necesse sit.

ter per similitudinem, concludimus in omnibus ita esse, sed probabiliter tantum: interdum fidem non solum probabilis est, sed & necessaria, & hoc duobus modis. Vno modo cum facta obseruatione in quibusdam signatis, quærimus, propter quid sit, & inuenta illa causa, ita dicimus esse debere, & in aliis. Quare de omnibus tandem concludimus, vt si viso hoc, & illo Rhabarbaro, quòd purget choleram, quęram propter quid sit: & sciens, quòd quæ purgant choleram, sunt amara, actia: abominabilia naturæ, & talia esse hæc visa, fides fit & de aliis, quæ talia sunt. Vnde concludimus, omne Rhabarbarum purgare choleram ex hoc, quòd primò vidi hoc in quibusdam, mox facta ratione ad naturam communem, ita & de aliis accepi. Alio modo necessaria fides fit, cùm singularia prorsus similia sunt, & quare vnum est, talia esse omnia alia: vt si videam has duas lineas rectas æquidistantes nunquam concurrere, ita de aliis etiam accipiemus, eo quòd prorsus sunt similes. quare de omnibus conclusio fiet. & talia sunt mathematica omnia. Naturalia verò non ita se habent. Possunt enim similia esse quædam singularia, immo & multa, omnia verò non esse talia. Itali quidem enim, & Germani, & Galli omnes albi sunt. Non tamen omnes homines albi, vt Æthyopes. Causa est, quia non omnino similes sunt: & alia causa facit Italos, Gallos, & Germanos albos, alia Æthyopes nigros. Quare in iis, quæ à natura sunt inductiones necessariæ nō valde fiunt, sed probabi-

In naturalib non ita frequēter necessaria inductiones fiunt, vt in Mathematicis.

babiles tantum, nisi ratio fiat ad naturam communem. Inductionum igitur aliquæ necessariæ sunt, aliquæ probabiles tantum necessariæ sunt, in quibus aut omnia singularia induci possunt, quia sint determinati numeri: aut omnia sunt prorsus similia, & diuersitatem pati non possunt: aut ratio sufficiens fit ad naturam communem. illæ vero inductiones, in quibus nec singularia omnia induci possunt, nec prorsus similia sunt, nec ratio fit ad communem naturã, omnes probabiles tantum sunt. sunt tamẽ quędam inductiones, quæ tametsi probabiles simpliciter tantum sint, tamen adeo propinquæ sunt necessarijs, vt pro necessarijs habeantur: & sunt illæ, in quibus ita obseruauimus & nos, & patres nostri, & aui, & omnis memoria, tum & nationes omnes, in omni loco, omni tempore. & quòd omnia orta occidant, & quod omne, quod mouetur, sit corpus. in quibus quidem nec omnia singularia possibile est inducere, nec ratio est facta ad communem naturam, nec scimus, an prorsus singularia omnia similia sunt: quia tamen ita viderunt omnes, & vbique, & semper, pro necessarijs habentur.

Inductionum aliæ probabiles, aliæ necessariæ sunt.

Quartus autem ratiocinandi modus est, ab vniuersali de omni, ad particulare aliquod: differt autem ab inductione tum in præmissis, tũ in conclusione. in præmissis quidem, quòd inductio procedit ab omnibus & ipsa, sed diuisim acceptis, hic autem ab omnibus collectim assumptis, & de omni: propter quod & syllogysmus vocatur. In conclusione vero differt, quòd indu-

De syllogismo.

inductio ad totum procedit à partibus,syllogismus vero à toto ad partem.nam,quanquam interdum ad aliquod vniuersale fiat,ad id tamen fit ceu ad partem sub toto contentam,procedit autem & hic ex vna præmissa obseruata,& alia noua. vt si obseruauimus omne animal respirans habere pulmonem, nunc vero offeratur delphinum respirare, conclusio fit delphinum habere pulmonem. terminus medius est respirare,obseruatum est, habere pulmonem, aliud extremum, delphinus, quem habere pulmonem addiscimus. quia species termini medij semper repræsentat cōiuncta, quare & in delphino repræsentabit coniunctum, quod erat habere pulmonem. Non sunt autem plures ratiocinandi modi,quàm prædicti quatuor.nam vel procedit à parte,vel à toto.si à parte,vel ab vna ad vnum,vel à pluribus ad vnum.si à toto, vel est à toto diuisim accepto ad totum, vel à toto collectim assumpto ad partem. primus igitur est exemplum,secundus enthymema,tertius inductio, quartus syllogismus. ex quibus duo de necessitate concludunt ex positis,inductio,& syllogismus:duo nō de necessitate, exēplum,& enthymema. si qui vero videantur alij ratiocinandi modi,ad hos prædictos reducuntur, vt diuisio, & si qui alij sunt. quæ autem sit illa potentia animæ, quæ tanta exercet,si quæratur , vtrum phātasia an alia perfectior, censendum est quędam horum à phantasia fieri,vt exempla , & enthymemata quædam , quasdam etiam inductiones eorum , quæ faciles sunt,& in,

Ratiocinandi modi quatuor tantum sūt, exemplū, enthymema, inductio, & syllogismus.

A qua potētia modi argumentorū exerceantur.

a quibus singularia sunt pauca, & terminata: syllogismos vero, & inductiones alias solum intellectum facere. quare & à solo homine hæc fieri putandum est. reliqua vero nihil prohibet & ab alijs animalibus fieri, quæ phantasiam habent. Inter hæc autem primum natura, quod ab homine fit, est exemplum, deinde enthymema, mox inductio, postremo syllogismus.

Nunc autem operæpretium nos facturos existimamus, si ab his dicamus, quid sit verum, quid falsum, quid dubiũ, quid probabile, quid apparens, quid certum, tum quid sit credere, quid opinari, quid scire: & quid scit, quod dicimus velle, & nolle, quid admirari, quid cogitare, seu inquirere, quid resoluere & componere. & fingere, ac demum quid virtus illa, quam æstimatiuam quidam appellant, & quid instinctus naturę vocatus, & quomodo bruta animalia tanto ingenio polleant, & tam mira faciant, vt nidos aues, telas aranea, & eiusmodi alia, quę multa sunt.

Verum & falsũ quid sint & circa quę.

Quòd autem circa simplicia neque veritas sit, nec falsitas, dictum est prius. quare solum circa ea, quæ complexa dicuntur, est verum & falsum. verum autem est, quod est in re, quale ab anima concipitur, falsum autem, quod est in re aliter, ac concipitur. nihil enim prohibet decipi animam, vt mox dicemus. credere autem est recipere aliquid per modum veri, sensu vel ratione ita dictante. sic enim dicitur assentire anima. non credere autem est aliquid recipere per modum falsi, sensu, vel ratione ita di-

Credere, & non credere quid sit.

ctan-

Dubitare quid sit. ctante. Dubitare vero est recipere aliquid, ad quod neque sensum, neque rationem habemus neque ad contrarium : aut rationem quidem habemus, sed & æqualem ad contrarium. *Certum quid sit.* Certum vero est, ad quod vel sensum bene dispositum habemus, vel rationẽ necessariam ad sensum reducibilem. *Necessariũ quid sit.* Necessarium vero est, quod vel notis terminis cognitum est vel inductione necessaria, vel ratione ad hęc reducibili. *Probabile, seu apparens quid sit.* Probabile vero seu apparens est, quod creditur quidẽ, sed nec sensu, nec notis terminis, nec infallibili inductione cognitũ est, sed aut exemplo, aut enthymemate. est autem apparens dupliciter, aliud simpliciter tale, aliud ad hominem. *Probabile duplex simpliciter, & ad hominem.* simpliciter apparens, & probabile est, quod vel omnibus, vel pluribus videtur, vel sapientibus, dummodo plures non aliter iudicent: ad hominem vero quod vni videtur. *Opinio, & scientia quorum sint.* Probabilium autem dicitur opinio. Necessariorum vero scientia, aut dispositio melior, quàm scientia : quæ mens vocatur, & fit notis terminis. porrò necessarium duplex est: simpliciter, & ex suppositione. *Ars & scientia circa quæ necessaria sint.* Necessariorum autem simpliciter, scientia est. Necessariorum vero ex suppositione, non scientia proprie, sed aut ars, aut quid simile. De ipso autem velle quid sit, ita est accipiendum. *De intellectu & voluntate, quid sit.* Bonum quippe & malum offerri animæ potest per duas potentias, quarum altera est sensus, altera intellectus. quocunque autem modo offeratur, recepta boni specie congaudet anima, & si etiam habet, & possidet bonum, illo fruitur, si vero non habet, intenditur

in

in illud, & prosequitur, vt habeat. Hæc autem intentio non aliud est, quàm applicatio animę, & spirituum ad prosequendum bonum oblatum: si vero offeratur malum, tristatur: & si pręsens est malum, intenditur similiter & vim adhibet, vt se ab alio amoueat, aut illud à se. Ergo si per sensum oblatio boni fiat, intentio illa appellatur appetitus. Si vero per intellectũ offeratur bonum, intentio illa voluntas dicitur, & velle non aliud est, quàm intendi animam ad prosequendum bonum, vel euitandum malum per intellectum, oblatum: nolle autem est non intendi animam ad oblatum, per intellectum, bonum: cognitio enim illa quatenus mouet: assensus dici solet: non est autem voluntas distincta ab intellectu potentia, nisi ratione. Si enim distincta re ponatur, quærere licet, an & ipsa voluntas intelligat, an non. Si quidem non intelligit, ego non video, quæ illi operatio tribuenda sit: si verò intelligit, num ea, quæ & intellectus, an alia? & certè alia non est dicendum intelligere. Eadem vero si intelligat, superflua est. Quare eadem potentia est, quę à seipsa ratione differat, quatenus ab obiectis diuersimodè informatur. Si enim intellectus verũ apprehendat, in quantum verum, sic vocatur intellectus. Si vero apprehendat verum, vt simul bonum à quo mouetur anima, sic voluntas dicitur. Nihil enim prohibet verum percipi, vt verum quandoque, quandoque vt verũ, & bonum mouens. Ex quibus apprehēdendi modis fiunt habitus, modo intellectus, modò voluntatis

Virtus boni appretiua in nobis in appetitũ & voluntatē quomodo diuidatur.

Velle & nolle quid sint.

Voluntas non nisi ratione ab intellectu diuersa est.

Habitus intellectus & voluntatis.

ex ipsa veri & boni apprehensione in nobis fiunt.

tatis vocati. Est autem habitus confirmatissima, & indelebilis species in anima: quæ si veri sit, vt veri, & necessarij, scientia appellatur: si verò probabilium fuerit, opinio dicitur: si falsorum, habitus ignorantiæ. Si autem circa verum sit, sed vt bonum mouens, sic voluntatis habitus fiunt: qui si sint circa vera bona, virtus dicitur, si circa apparentia falsa: vitium. Si verò circa ea, quæ recte fieri, & non fieri possunt, ars nuncupatur. Differt autem ars à virtute, quòd virtus in ipsa electione agendorum consistit, quæ recta est: Ars verò est post electionem in modo perducendi ad finem recte agēda: in quo contingere error potest in operando. Si enim faber eligat die festo ensem cudere, electio hæc mala est, & vitiosa: postquàm verò elegit cudere, si debet hoc opus rectè facere, regula quadā indiget, quæ ars dicitur. propter quod bonus faber dici poterit, sed non bonus, & virtuosus, quia electio iniusta est: virtus igitur est habitus recte eligibilium: ars vero habitus recte factibilium.

Virtus & ars quid sint.

Voluntatis habitus qui sunt ipsæ virtutes morales, quibusnam, & quomodo fiāt in nobis.

Virtutem assequi, difficilius est, quam scientias.

Quo autem pacto fiant isti habitus voluntatis in nobis, nisi dubitarem à proposito nimis diuertere, non inutile fortasse esset inquirere, sicut enim non facile est ipsos acquirere, ita neque facile est intelligere, quomodo fiant. Verū quia multum temporis superesse nobis video, & vos annuere atque optare, breui quidem transcursu perquiram. Non sunt autem voluntatis habitus quales scientiarum & intellectus. hi enim valde facile fiunt per doctrinam, & per

nos

nos ipsos, siquidem per inductiones necessarias, aut per syllogismos necessarios, vel per vocatam mentem fiunt, quorum demonstrata impossibile est aliter se habere. at circa voluntatem non ita profecto est. nullum enim principium tale est, quod necessario, & semper illam moueat, nisi in vniuersali à bono: an in particulari autem, quod necessario moueat volūtatem, principium nullum est propter variā bonorum naturam, quorum alia bona sunt, quia vtilia, alia, quia delectāt, alia quia honesta sunt, & alia per intellectum offeruntur, alia per sensus, quæ sæpe inter se pugnant, & modo vnum, modo aliud vincit, ad quæ non parum faciunt corporis dispositiones tum à natura, tum ab euentis factæ: neque enim eadem est volūtas sani & ægri, irati & pacati, amoribus capti & liberi, bene & malè instituti, & ita in aliis, propter quæ siquis ita syllogizabit. Honesta sunt obeunda: seruare leges est honestum: ergo & obeūdum. Lycurgo quidem persuadebit, Dionysio autem tyranno non persuadebit. Quòd si quæratis, cur tyranno non persuadebit, cùm & ipse propositam primam propositionem concedet, honesta esse obeūda, similiter & alteram concedet seruare leges esse honestum. Videtur igitur, quòd & conclusionem concedere debeat, quod si concedit, cur non facit? ad quod dicimus alia ratione quid concedi, alia ratione fieri: conceditur quidem quatenus verum: fit autem, & obitur quatenus à bono mouetur. Quare tyrannus fortasse & ipse concedet ho-

Hominē quam varia sint ad virtutes dispositiones.

ra: facilia sunt, quæ familiaria sunt sensibus, quibus nō solùm pueri & plebs, sed & bruta etiam animalia vti solent: difficilia vero, quæ remotiora sunt à sensibus, solis philosophis, & prudentioribus nota.

Enthymematū alia facilia, & alia difficilia sunt.

Tertius verò ratiocinandi modus & ipse à singularibus procedit, verum differt ab exemplo, & enthymemate, quod exemplum ab vno, enthymema à pluribus per se, hic verò ab omnibus fit diuisim comprehensis, differt & in cōclusione, quòd tam exemplum, quàm enthymema ad vnum partalare fit, hic verò ad omnes in vniuersum collectim acceptos, vt hoc: terra, aqua, aër, ignis, mouentur motu recto: hæc autem sunt omnia elementa: omnia ergo elementa mouẽtur motu recto: terminus medius sunt terra, aqua, aër, ignis, quibus obseruatum est inesse moueri motu recto. Alia propositio est, hæc esse omnia elementa: conclusio fit, omnia elementa moueri motu recto, per eandem rationẽ, qua & prædicta concludebant; quòd scilicet species termini per se & semper repręsentat coniunctum. Quare & in conclusione id repræsentat, vt elementa omnia moueri motu recto. S militer & hoc, plantę, & animalia animata sunt: hæc autem sunt omnia corpora organica: omnia ergo corpora organica sunt animata: terminus medius animalia, & plantæ, obseruatum animata esse: aliud extremum corpora organica, sequitur coniunctum, obseruatū inesse organicis corporibus: nihil autem refert, siue singularia, à quibus proceditur, sint indiui-

dua

dua vel sint species, vel etiam genera, dummodo vt vnum, & vt partes accipiantur. Vocatur autem inductio discursus hic, quòd partes omnes diuisim inducantur ad ostendēdum totum. Sed illud fortasse quæretis, quomodo in multis possibile sit singularia omnia induci & enumerari, cùm sint infinita: ad quod dicēdum, quòd in quibusdam facile est omnia singularia induci, quando scilicet ea determinata sunt, vt prædicta: in quibus verò singularia sunt infinita, fiunt quidem inductiones, sed in his quædam tantum singularia inducuntur, reliqua verò accipimus dicentes ita esse in aliis, vti in assignatis. Sufficit enim si viso hoc, & illo, & alio Rhabarbaro, quod purgat choleram, dicamus alia omnia esse his similia. quare conclusio fit de omni, quòd omne Rhabarbarum purget choleram. Sed rursus dubitare cōtingit, quomodo possimus assumere, & alia omnia esse similia, de primis enim visis & probatis dubium nullum est, quia experientia id monstrauit: at de aliis, de quibus experientia nulla est facta, non videtur quam fidem habere possimus. Dicendum assumptum illud ita esse in aliis, fidem habere interdum probabilem tantum, interdum necessariam. Probabilem quidem virtute exempli, & enthymematis. Si enim in vno, aut etiam in multis esse vidimus, probabile est ita fore & in hoc, & in illo, & aliis, quotquot imaginati fuerimus: tametsi non viderimus in his, sicut in primis assignatis. habita igitur notitia de primis per experientiam: de aliis verò probabiliter

In inductione an omnia singularia inducere necesse sit.

abiles tantum, nisi ratio fiat ad naturam communem. Inductionum igitur aliquæ necessariæ sunt, aliquæ probabiles tantum necessariç sunt, in quibus aut omnia singularia induci possunt, quia sint determinati numeri: aut omnia sunt prorsus similia, & diuersitatem pati non possunt: aut ratio sufficiens fit ad naturam communem. illæ vero inductiones, in quibus nec singularia omnia induci possunt, nec prorsus similia sunt, nec ratio fit ad communem naturã, omnes probabiles tantum sunt. sunt tamẽ quędam inductiones, quæ tametsi probabiles simpliciter tantum sint, tamen adeo propinquæ sunt necessarijs, vt pro necessarijs habeantur: & sunt illæ, in quibus ita obseruauimus & nos, & patres nostri, & aui, & omnis memoria, tum & nationes omnes, in omni loco, omni tempore. & quòd omnia orta occidant, & quod omne, quod mouetur, sit corpus. in quibus quidem nec omnia singularia possibile est inducere, nec ratio est facta ad communem naturam, nec scimus, an prorsus singularia omnia similia sunt: quia tamen ita viderunt omnes, & vbique, & semper, pro necessarijs habentur.

Inductionum aliæ probabiles, aliæ necessariæ sunt.

Quartus autem ratiocinandi modus est, ab vniuersali de omni, ad particulare aliquod: differt autem ab inductione tum in præmissis, tũ in conclusione. in præmissis quidem, quòd inductio procedit ab omnibus & ipsa, sed diuisim acceptis, hic autem ab omnibus collectim assumptis, & de omni: propter quod & syllogysmus vocatur. In conclusione vero differt, quòd

De syllogismo.

indu-

inductio ad totum procedit à partibus, syllogismus vero à toto ad partem. nam, quanquam interdum ad aliquod vniuersale fiat, ad id tamen fit ceu ad partem sub toto contentam, procedit autem & hic ex vna præmissa obseruata, & alia noua. vt si obseruauimus omne animal respirans habere pulmonem , nunc vero offeratur delphinum respirare, conclusio fit delphinum habere pulmonem. terminus medius est respirare, obseruatum est, habere pulmonem, aliud extremum , delphinus , quem habere pulmonem addiscimus. quia species termini medij semper repræsentat cõiuncta , quare & in delphino repræsentabit coniunctum , quod erat habere pulmonem. Non sunt autem plures ratiocinandi modi, quàm prædicti quatuor. nam vel procedit à parte, vel à toto. si à parte, vel ab vna ad vnum, vel à pluribus ad vnum. si à toto, vel est à toto diuisim accepto ad totum , vel à toto collectim assumpto ad partem. primus igitur est exemplum, secundus enthymema, tertius inductio, quartus syllogismus. ex quibus duo de necessitate concludunt ex positis, inductio, & syllogismus: duo nõ de necessitate, exẽplum, & enthymema. si qui vero videantur alij ratiocinandi modi, ad hos prædictos reducuntur, vt diuisio, & si qui alij sunt. quæ autem sit illa potentia animæ, quæ tanta exercet, si quæratur, vtrum phãtasia an alia perfectior, censendum est quędam horum à phantasia fieri, vt exempla , & enthymemata quædam , quasdam etiam inductiones eorum , quæ faciles sunt, & in

Ratiocinandi modi quátuor tantum sũt, exẽplũ, enthymema, inductio, & syllogismus.

A qua potẽtia modi argumentorũ exerceantur.

in quibus singularia sunt pauca, & terminata: syllogismos vero, & inductiones alias solum intellectum facere. quare & à solo homine hæc fieri putandum est. reliqua vero nihil prohibet & ab alijs animalibus fieri, quæ phantasiam habent. Inter hæc autem primum natura, quod ab homine fit, est exemplum, deinde enthymema, mox inductio, postremo syllogismus.

Nunc autem operæpretium nos facturos existimamus, si ab his dicamus, quid sit verum, quid falsum, quid dubiũ, quid probabile, quid apparens, quid certum, tum quid sit credere, quid opinari, quid scire: & quid scit, quod dicimus velle, & nolle, quid admirari, quid cogitare, seu inquirere, quid resoluere & componere, & fingere, ac demum quid virtus illa, quam æstimatiuam quidam appellant, & quid instinctus naturę vocatus, & quomodo bruta animalia tanto ingenio polleant, & tam mira faciant, vt nidos aues, telas aranea, & eiusmodi alia, quę multa sunt.

Verum & falsũ quid sint & circa quæ.

Quòd autem circa simplicia neque veritas sit, nec falsitas, dictum est prius. quare solum circa ea, quæ complexa dicuntur, est verum & falsum. verum autem est, quod est in re, quale ab anima concipitur, falsum autem, quod est in re aliter, ac concipitur. nihil enim prohibet decipi animam, vt mox dicemus. credere autem est recipere aliquid per modum veri, sensu vel ratione ita dictante. sic enim dicitur assentire anima. non credere autem est aliquid recipere per modum falsi, sensu, vel ratione ita di-

Credere, & non credere quid sit.

ctan-

Dubitare quid sit.

ctante. Dubitare vero est recipere aliquid, ad quod neque sensum, neque rationem habemus neque ad contrarium: aut rationem quidem habemus, sed & æqualem ad contrarium.

Certum quid sit.

Certum vero est, ad quod vel sensum bene dispositum habemus, vel rationē necessariam ad sensum reducibilem.

Necessarium quid sit.

Necessarium vero est, quod vel notis terminis cognitum est vel inductione necessaria, vel ratione ad hęc reducibili.

Probabile, seu apparens quid sit.

Probabile vero seu apparens est, quod creditur quidē, sed nec sensu, nec notis terminis, nec infallibili inductione cognitū est, sed aut exemplo, aut enthymemate.

Probabile duplex simpliciter, & ad hominem,

est autem apparens dupliciter, aliud simpliciter tale, aliud ad hominem. simpliciter apparens, & probabile est, quod vel omnibus, vel pluribus videtur, vel sapientibus, dummodo plures non aliter iudicent: ad hominem vero quod vni videtur.

Opinio, & scientia quorum sint.

Probabilium autem dicitur opinio. Necessariorum vero scientia, aut dispositio melior, quàm scientia: quæ mens vocatur, & fit notis terminis. porrò necessarium duplex est: simpliciter, & ex suppositione.

Ars & scientia circa quæ necessaria sint.

Necessariorum autem simpliciter, scientia est. Necessariorum vero ex suppositione, non scientia proprie, sed aut ars, aut quid simile.

De intellectu & voluntate, quid sit.

De ipso autem velle quid sit, ita est accipiendum. Bonum quippe & malum offerri animæ potest per duas potentias, quarum altera est sensus, altera intellectus. quocunque autem modo offeratur, recepta boni specie congaudet anima, & si etiam habet, & possidet bonum, illo fruitur, si vero non habet, intenditur in

illud,& prosequitur,vt habeat. Hæc autem intentio non aliud est,quàm applicatio animę, & spirituum ad prosequendum bonum oblatum: si vero offeratur malum,tristatur:& si pręsens est malum, intenditur similiter & vim adhibet,vt se ab alio amoueat ,aut illud à se.Ergo si per sensum oblatio boni fiat,intentio illa appellatur appetitus. Si vero per intellectũ offeratur bonum, intentio illa voluntas dicitur, & velle non aliud est , quàm intendi animam ad prosequendum bonum,vel euitandum malum per intellectum,oblatum: nolle autem est non intendi animam ad oblatum , per intellectum, bonum:cognitio enim illa quatenus mouet:assensus dici solet: non est autem voluntas distincta ab intellectu potentia,nisi ratione.Si enim distincta re ponatur, quærere licet, an & ipsa voluntas intelligat,an non. Si quidem non intelligit , ego non video , quæ illi operatio tribuenda sit:si verò intelligit,num ea, quæ & intellectus , an alia? & certè alia non est dicendum intelligere.Eadem vero si intelligat,superflua est.Quare eadem potentia est,quę à seipsa ratione differat , quatenus ab obiectis diuersimodè informatur.Si enim intellectus verũ apprehendat, in quantum verum, sic vocatur intellectus. Si vero apprehendat verum, vt simul bonum à quo mouetur anima,sic voluntas dicitur. Nihil enim prohibet verum percipi,vt verum quandoque, quandoque vt verũ,& bonum mouens. Ex quibus apprehẽdendi modis sunt habitus, modo intellectus, modò voluntatis

Virtus boni appre-hensiua in nobis in appetitũ & volun-tatẽ quo-modo diui datur.

Velle & nolle quid sint.

Voluntas non nisi ratione ab intel-lectu di-uersa est.

Habitus intellectus & volun-tatis.

tatis

ex ipsa veri & boni apprehensione in nobis fiunt.

tatis vocati. Est autem habitus confirmatissima,& indelebilis species in anima: quæ si veri sit,vt veri, & necessarij, scientia appellatur: si verò probabilium fuerit, opinio dicitur: si falsorum,habitus ignorantiæ. Si autem circa verum sit, sed vt bonum mouens, sic voluntatis habitus fiunt: qui si sint circa vera bona,virtus dicitur,si circa apparentia falsa:vitium. Si verò circa ea,quæ rectè fieri,& non fieri possunt,ars nuncupatur. Differt autem ars à virtute,quòd virtus in ipsa electione agendorum consist t. quæ recta est: Ars verò est post electionem in modo perducendi ad finem recte agēda:in quo contingere error potest in operando. Si enim faber eligat die festo ensem cudere,electio hæc mala est,& vitiosa:postquàm verò elegit cudere, si debet hoc opus rectè facere, regula quadā indiget, quæ ars dicitur. propter quod bonus faber dici poterit, sed non bonus, & virtuosus,quia electio iniusta est: virtus igitur est habitus recte eligibilium :ars vero habitus recte factibilium.

Virtus & ars quid sint.

Voluntatis habitus qui sunt ipsæ virtutes morales,quibusnam, & quomodo fiāt in nobis.

Quo autem pacto fiant isti habitus voluntatis in nobis, nisi dubitarem à proposito nimis diuertere, non inutile fortasse esset inquirere, sicut enim non facile est ipsos acquirere,ita neque facile est intelligere, quomodo fiant. Verū quia multum temporis superesse nobis video, & vos annuere atque optare, breui quidem transcursu perquiram.Non sunt autem voluntatis habitus quales scientiarum & intellectus. hi enim valde facile fiunt per doctrinam,& per nos

Virtutem assequi, difficilius est, quam scientias.

nos ipsos, siquidem per inductiones necessarias, aut per syllogismos necessarios, vel per vocatam mentem fiunt, quorum demonstrata impossibile est aliter se habere. at circa voluntatem non ita profecto est. nullum enim principium tale est, quod necessario, & semper illam moueat, nisi in vniuersali à bono: an in particulari autem, quod necessario moueat volūtatem, principium nullum est propter variā bonorum naturam, quorum alia bona sunt, quia vtilia, alia, quia delectāt, alia quia honesta sunt, & alia per intellectum offeruntur, alia per sensus, quæ sæpe inter se pugnant, & modo vnum, modo aliud vincit, ad quæ non parum faciunt corporis dispositiones tum à natura, tum ab euentis factæ: neque enim eadem est volūtas sani & ægri, irati & pacati, amoribus capti & liberi, bene & malè instituti, & ita in aliis, propter quæ siquis ita syllogizabit. Honesta sunt obeunda: seruare leges est honestum: ergo & obeūdum. Lycurgo quidem persuadebit, Dionysio autem tyranno non persuadebit. Quòd si quæratis, cur tyranno non persuadebit, cùm & ipse propositam primam propositionem concedet, honesta esse obeūda, similiter & alteram concedet seruare leges esse honestum. Videtur igitur, quòd & conclusionem concedere debeat, quod si concedit, cur non facit? ad quod dicimus alia ratione quid concedi, alia ratione fieri: conceditur quidem quatenus verum: fit autem, & obitur quatenus à bono mouetur. Quare tyrannus fortasse & ipse concedet ho-

Hominū quam variæ sint ad virtutes dispositiones.

nesta esse obeunda, quia verum non poteſt negari:obire tamen nolet,quia bonum non iudicat,à ſenſu deceptus & ita inſtitutus:melius enim putat imperare, & cupiditates explere nō ſaluatis legibus, quàm parere, & voluptatibus carere,ſeruatis. Nemo eſt,qui non cognoſcat perditè amare malum eſſe, & ipſe etiam Cherea concedet: noctem tamen vnam, qua cum Thaide dormiat, præferet etiam morti: adeo pugnant,quæ à ſenſibus offeruntur, & quæ ab intellecta: ſed & ipſe etiam intellectus la[illegible] decipitur,& modo vnum vult,modo aliud. ſi igitur nullum principium eſt, quod neceſſario moueat voluntatem, & dirigat ad rectas electiones,quo pacto fieri in nobis poſſunt virtutis habitus,ſi habitus indelebilis,& firmiſſimus eſſe debet? nũquid ſicut Protagoras apud Platonem opinari videtur,per doctrinam virtutes fiunt? ſed certe doctrina, tametſi principium quoddam ad virtutes affert, non ſufficere tamen per ſe videtur. Aliud eſt (vt diximus) verum,aliud eſt bonum mouens: docet quidem doctrina,quod verum eſt, non mouetur autem ab illo,niſi ſimul & bonum exiſtimetur,& melius,quàm omne aliud oblatum, & niſi ſenſus rationi omnino pareant. Parere autem difficillimorum eſt,& maximè dubium eſt, qua via id faciamus. Si enim per doctrinam fieri dicatur, rurſus in eundem ſcopulum incidimus: ſi verò fieri per aſſuefactionem, & ex frequẽtatis actibus,vt Ariſtoteli placet, dubitare pariter contingit, quo pacto hæc aſſuefactio fiat. ad quæ dicen

Bona, & vera, quæ cognoſcimus, & aliis ſuademus, cur ſic difficile operemur.

Doctrina & ſi ad virtutes iuuat, illis tamẽ ſufficiens principiũ non eſt.

dicendum(vt arbitror) nec doctrinam sine assuefactione virtutes per se facere posse, nec assuefactionem per se sine doctrina. quòd enim doctrina sine assuefactione non sufficiat virtutem facere, manifestum esse potest ex eo, quod diximus, doctrinam mõstrare, quod verum est, tantum, hoc vero non satis esse, nisi simul offeratur, quod bonum est, & mouet magis. ad hoc autem requiritur, vt sensus rationi pareant, non parent autem cum aliter assuefacti sunt: quod monstrant auari, & ambitiosi, & amantes, & iracundi, & gulæ dediti: & potores, & vniuersaliter, qui sunt vitijs assueti, in quibus nihil doctrina per se potest. quòd vero & si ne doctrina assuefactio non faciat virtutem, est in iis videre, qui non sponte, & per propriam electioné, sed coacti, aut spe, aut timore continenter viuunt inuiti. vbi enim aut timor, aut spes sublata est, continuò vitam mutãt. quapropter si virtus fieri debet, oportet, vt vsus, & propria electio concurrant. ad electionem autem faciendam maximè consultatio, & ratio, seu doctrina potest. Vsus verò, & assuefactio multis indiget, si virtutem parere debet, ad vitia siquidem & ad voluptates vel facillime fit, quippe nati statim voluptatibus capi incipimus: sensibus enim tum solis agimur, ab ijs & crescentes, & grandiores facti ducimur. vnde sensuum illecebræ nobis quasi congenitæ, nobis comites quàm facillime vitiorum habitus inserunt. à quibus si abstinere debemus, & contrarijs assuescere, magna cum diffi-

Ex frequentatis actib. quomodo per doctrinam virtutes fiãt in nobis.

Electione, & vsu comparantur virtutes doctrina electiones faciunt, leges vero tam diuina quàm humana consilia, spes, timorem, laudes, vituperia, vsus ipsos bonos in nobis gignunt, quos sequuntur ipsæ virtutes.

difficultate acquiritur, & per multa fieri oportet. In primis autem doctrinæ, valent, & persuasiones, per quas cognoscimus, quod verum est, & quod vere bonum, & quod malum, & quid pariant tandem, ad quod non humanæ solum doctrinæ, sed & diuinæ non parum conducunt.

Leges prætcrea sunt constitutæ, tum ciuiles, tum sacræ, quæ & pœnas graue agentibus, & præmia recte piéque viuentibus iniungunt. nam, quæ nos impellunt maxime ad agendum sunt spes, & metus. porrò laudes & vituperia inuenta sunt ab hominibus, quoniam gloria plurimum nos ascendit ad facta egregia, vituperia vero absterrent. præter leges quoque sunt & instituta ciuitatum, & ritus, & consuetudines bonæ. exemplis enim aliarum maximè solemus adduci: patrum prætcrea educationes, præceptorúmque prudentia & regimen non parum ad hæc prosunt, & vsum bene viuendi confirmant: quibus omnibus fit, vt simul experientia, & re ipsa cognoscentes, quàm pulchra virtus, quàm in vita vtilis sit, contrarium verò quàm turpe, quàm periculis plenum, per se tandem virtutes ipsas amemus, vitia vero odio habeamus, abhorreamúsque. vnde tandem superatis, vel compressis adolescentiæ ardoribus, & concupiscentijs, maturioribus ætatibus virtutum habitus acquiramus.

Ad quod non parum valent corporis dispositiones, ingenium docile, temperatura non

grestis, & fera, sed benignior atque humana, per hæc ergo & corpus parere animo addicit, & assuescit, vnde vnum ex ambobus fit tam concors, vt nunquam pugnent. quamquam pauci certe sunt, qui ad tantum virtutis permaneant, vt non semper formidare debeamus insidias, & præstigia sensuum: verum de habitibus ijs nunc loquor, qui ab hominibus acquiri humanitus possunt. si qua enim gratia à Deo Optimo maior impartitur nobis, nostrum non est nunc dicere, sed credere ita esse, atque hos habitus virtutum, qui à Deo dantur, solos esse veros, & firmos, qui vero à nobis acquiruntur, parum solidos, & multæ fortunæ subiectos. ac de ipso velle, & nolle, & de habitibus voluntatis, & intellectus ita pro tempore determinatum sit.

Infusi habitus firmiores sunt.

Admirari autem tum anima dicitur, cum oblato aliquo partim noto, partim ignoto recipit illud vti nouum, & insuetum. suspenditur enim ab omni alio, & applicatur ad illud nouum desiderio quodam perdiscendi, quid sit, aut quale sit. cùm igitur desiderio illo permota anima ad coniuncta cum illo oblato fertur, tum inquirere dicitur, & cogitare. non enim aliud est cogitare, quàm agi per coniuncta cum aliquo. quod & inquirere est.

Resoluere vero & componere anima dicitur per similitudinem ad naturam, & artem. tum enim resoluit natura, cum totum aliquod

Quomodo admirari, & cogitare anima soleat.

& posterius reducit in partes, & sua principia vt mixtum in elementa, elementa in materiam: componit autem, cum contrario processu partes & principia assumens, totum aliquod & posterius facit. similiter autem & ars resoluit, cum totum aliquod, vt domũ, in partes, & principia diducit, vt in atrium, cameras, & culinam: hæc vero in alias, vt ligna, lapides, & cæmenta: componit autem, cum ex his totum quippiam conflat.

Resoluere, & componere quomodo ad naturæ & artis similitudinẽ anima dicatur.

Ex hac similitudine & anima dicitur modo resoluere, modo componere. quoniam enim inter ea, quæ addiscit anima, alia sunt posteriora, & effectus, seu tota quædam, alia vero sunt principia, & causæ, seu partes: si quidem de effectu aliquo quærat causam, & principia, atque illa inueniat, & addiscat, vt causas, & principia, tum resoluisse dicitur effectum illum, & totum.

Dico autem, addiscat, vt causas, & principia, quia, & si forte inueniat, & addiscat id, quod est causa, sed non scitum, nec quæsitum, vt causa, illa quidem resolutio non est, sed aut materia resolutionis, aut via, qualis est demonstratio illa, quæ dici solet demonstratio, quia, vt si demonstrem delphinum habere pulmonem ex hoc, quod respirat, at si quæram, propter quid delphinus respirat, & hoc dicam etiam, quia habet pulmonem, sic quidem resolutionem proprie feci. quippe quatuor quæsita sunt, quorum duo esse rei monstrant, an est, & quale est: duo vero, quæ causam quærunt,

Quatuor esse quæsita.

quid

quid est,& propter quid est.In iis igitur,in quibus esse quæritur, nec resolutio, nec compositio per se fit,in aliis verò quobus fit.Sed habet dubitationem quandam,quia resolutio videtur contrarius processus compositioni,per assignata verò videtur idem syllogismus simul compositionem facere, & resolutionem. vt in prædicto, in quo quæritur propter quid Delphinus respirat: & dicitur iccirco respirare,quia habet pulmonem. Formatur autem syllogismus sic. Omne respirans ideo respirat,quia pulmonem habet. Delphinus respirat ergo, quia pulmonem habet. vel sic: omne respirans pulmonem habet.Delphinus respirat,ergo pulmonem habet, & hæc est causa respirationis. Verùm sic dicendo virtualiter fit alius syllogismus & regressus. Omne habens pulmonem propter ipsum respirat. Delphinus habet pulmonẽ:ergo propter ipsum respirat.Sed ista est compositio, quæ assumpta causa fertur supra effectum:quomodo ergo differt resolutio à compositione? Vtrum igitur resolutio tum solum fiat,cùm esse causæ concluditur:vt quidam putant, dicentes resolutionem esse demonstrationem vocatam, quia est,compositionem verò demonstrationẽ procedentem à causa, quæ propter quid vocatur. An dicendum resolutionem per se includere duos syllogismos: Vnum,qui ab effectu esse causæ concludit, alium, qui per causam prodit supra effectum? & hic est terminus resolutionis,ita,quòd resolutio tota fit per hos duos processus, & in ipso prior syllogismus, qui dat

Resolutio circa quæ fiat.

Num possit idẽ syllogismus compositionẽ facere, & resolutionem.

Quomodo differat resolutio à compositione.

esse causæ, ordinatur in secundum, si resolutio fieri debet. si enim per se ipsum consideretur, nullo pacto resolutionem facit, nisi dicamus illud conclusum, esse causam eius effectus. Ac sic fit virtualiter alter syllogismus dicens propter quid, qui composito quædam est. Nec differt compositio à resolutione, nisi vt pars, & vt terminus. Resolutio verò est totalis processus ex iis duobus syllogismis, vel dicamus resolutionem per se non aliud esse, nisi comparationem huius, vt effectus, ad hoc, vt causam: compositionem verò esse contrariam comparationem huius, vt causæ, ad hoc, vt effectum: quæ comparationes fiunt facta priori demonstratione docente, quia est, causæ quæsitæ. siue igitur resolutio includat duos syllogismos, & duos processus, siue duas comparationes, manifestũ est resolutionem non fieri, vt quidam putarunt, per simplicem demonstrationem, quia, sed terminari per compositionem: qua de causa Aristoteles fortasse libros de demonstratione inscripsit resolutorios à termino, & fine resolutionis, qui fit per demonstrationẽ, propter quid ac de resolutione hæc pauca dicta sint.

De vocata æstimatiua, siue instinctu naturæ, quid sit, & de eius opera quo modo fiat tum ex aliorũ, tum ex propria sententia.

Nunc de vocata ab aliquibus æstimatiua potentia, & de vocato instinctu, quid sint, & quomodo fiant, perquiramus. Appellant autem æstimatiuam facultatem, qua speciem è specie elici dicunt, vt viso lupo statim ab agno elici inimicitiæ speciem, propter quã fugit. Taurum verò recepta iniuria iudicium facere cornibus esse repellendam: equum calcibus: asellum verò pun-

punctum contrahere primo pellem, mox impetu quodam extendere, atque ita nocens excutere, atque hæc instinctu quodam naturæ fieri, de quibus diligenter quærendum est. Quod enim dicunt speciem elici è specie, nullã habet rationem: siquidé viso lupo si ab agno cognitio noua fit de inimicitia, oportet dicere, quo modo fiat cognitio, & noua hęc species inimicitiæ: anima enim ipsa non facit species, sed obiecta faciunt; quæ aut per proprias species, aut per coniuncta faciunt cognitionem: quomodo ergo agnus è lupo conspecto extrahit inimicitiæ speciem, & cognitionem hanc facit, cùm nunquam viderit lupum, neque in propria forma, neque in coniunctis? quare, quod dicunt, elici speciem, nihil nos docet: sed obscurum per magis obscurum ostendit. Supponendum igitur est, vt supra diximus, species repræsentare res, & modos: seu coniũcta cum rebus, inter modos autem rerum maximè intrinseci, & præcipui sunt conuenientia & disconuenientia oblatorum cum anima. omnis enim species recipitur ab anima, vel vt conueniens. & bona, & grata, vel vti disconueniens, & mala, atque ingrata: quod icirco fit, quia, quemadmodum res inter se vel conuenientiam habent, vel disconuenientiam: ita & earum species, quæ illas repræsentant: quare recipiuntur vel vti conuenientes, vel vti contrariæ: Viso igitur lupo species eius, vtpote species & imago rei contrariæ recipitur ab agno vti contraria, & dissentiens: vnde fugit. Si igitur hanc receptioné vocant

Æstimatiua, seu natura instinctus quid sit.

Instinctu naturæ, seu æstimatiuam esse elici speciem ex specie, inconueniẽs est.

cant

cant æstimatiuam, possunt quidem appellare, quomodo volunt, sed rem non declarant. Potentia enim, quæ recipit, non alia est, quã phãtasia, quæ non elicit, seu extrahit, sed recipit solùm per modum, qui speciebus coniunctus est: similiter, & quod instinctum naturæ vocant, nihil declarat, sed offuscat magis. nam & hic instinctus vel est natura simplex, quæ sine cognitione operatur, vel est cognitio quædam. at certè natura esse non potest. Natura enim ad vnum determinata est. & vnum operatur. hi autem motus, qui ab instinctu fiunt, non vnum sunt, sed multi, & sæpe contrarij. si verò per cognitionem fiunt, oportet dicere, quo pacto taurus iudicet esse feriendum cornibus, equus calcibus, asellus contrahat primò pellem, mox repente extendat. De hoc igitur instinctu dicendum mihi videtur, primò non esse naturã simplicem. Illa enim determinata ad vnum est, esse tamen naturam cognoscentem. Natura enim & de hac dicitur, licet quandoque distinguatur virtus cognoscens à natura. Sed hoc est à natura simplici, vel simpliciter dicta, quę intelligitur pro forma simplici non animata. Est tamen & anima natura, quia est forma substantialis, & principium intrinsecum per se mouẽs: omnis autẽ natura proprios habet motus, qui naturales dicuntur. Sed in hoc differt natura simplex ab anima, quòd natura simplex ad vnum determinata est, anima verò nõ ad vnum. Simplicis verò naturæ motus sunt sursum, deorsum, circulare, & motus partiũ in toto, rarefactio

Quæ potẽtia recipint species rerũ vti conuenienter siue contra [illegible]

Instinctus naturæ nõ est simplex natura, sed cognoscẽs. Anima ipsa quamuis natura operib. cõmunicet, à simplice tamẽ natura aliquo modo seiungitur.

factio ſcilicet, & condenſatio, ſed hæc ſemper ad vnum ſunt. etſi enim condenſatio, alia eſt à rarefactione, vtraque tamen ad vnum terminũ ſunt. anima vero & ipſa modo condenſat, modo rarefacit, & habet motum partium in toto, ſed non ſemper ad vnum habet, ſed ad diuerſa, prout diuerſa, ſpecie eſt informata. habet autem & motum ſurſum, aut deorſum, & rarefactionem, & condenſationem, ad vnum determinata: ſed hoc inquantum includit facultates naturæ ſimplicis per formas elementorum in ipſa. verum præter has, inquantum cognoſcit, & informantur ſpeciebus, habet & motum partium in toto naturaliter inſitum, per quem ſituantur modo vno pacto, modo alio, vt melius eſt ſub hac, & illa ſpecie. & hæc forte eſt illud, quod quidam inſtinctum vocant. primi igitur motus quos naturaliter habent membra animata, quatenus informata ſunt ſpeciebus boni, & mali, ſunt conſtrictio, & dilatatio. ex quo enim ſpecies omnis (vt dictum eſt) recipitur ab anima, vel vt bona & conueniens, vel vt mala & diſconueniens. hinc fit, vt diuerſimode moueantur, & ſituent ſe membra, & partes in toto, natura ſemper quærente, quod melius eſt. quod mirum videri non debet. ſi enim forma non cognoſcens hoc facit, cur & cognoſcens non idem faciat, quatenus diuerſo modo eſt informata ſpecie cognitionis? motus ergo omnes, quos anima tam mirandos facit, omnes reducũtur ad motum partium in toto: & alij quidem ſine phantaſia facti per ſimplicem receptio

Inſtinctus natura eſt quidam motus partium animalis in tota animali, in ipſo ex diuerſis ſpeciebus in anima diuerſimode apprehenſis conſurgens.

ptionem membri, alij vero per phãtasiam. motus siquidem, quos membra faciunt per simplicem sensum dilatationis, & constrictionis, vt cor, & pulmo, & venæ, & nerui, & villi, naturaliter fiunt, antequam phantasia illorum motuum fiat. simplicissimi igitur & primo omniũ motus membrorum sunt constrictio, & dilatatio. si enim membrum speciem nocentis recipit, sub ea specie partes in toto non bene se habent, sed alium situm quærunt, & constringuntur, si nocens extrinsecum sit. sic enim per pauciores partes contingunt, quandoque verò dilatantur, si noscens intrinsecum sit. nam & sic partes minus contingunt. Si vero boni & grati species recepta sit, si quidem extrorsum sit bonum receptum, dilatantur partes, quoniam sic omnes partes ad illud pertingunt, & ad totum communicantur. si vero intrinsecus bonum accedit, constringuntur partes omnes supra illud. sic enim melius fruuntur. Interdum non omnes partes situm mutant, sed aliquæ tantum in eo toto. vnde diuersi fiunt motus, modo tremuli, modo cõcussiui, modo alij, prout melius, & melius situantur partes, & melius à malo vel remouentur, vel ipsum remouent, ad bonũ vero melius, & melius applicantur. eadem accidunt & circa diuersa membra propter consensum, quem inter se habent, & quia vnum quodammodo sunt. sępe enim moto vno membro, alia simul mouentur, vel eodem motu, vel etiã diuerso, prout melius vnum alteri seruit, vt in tussi, & sternutamento videmus, in quibus mota

Sæpe moto vno membro aliud mouetur ex consensu & ordine eorũ.

ta

ta vna prima particula ad expellendum nocēs, tum plura alia ſimul mouentur membra, alia ſe dilatando, alia conſtringendo, alia aliter. vt tandem obtineatur finis, qui ipſis membris notus non eſt, ſed animæ mūdi tantum, & Deo. naturaliter tamen operātur membra, & nunquam errant, partibus in toto ſe ſituantibus, vt melius eſt ipſius ſub recepta ſpecie boni, vel mali: quæ interdum vna eſt, & vno in membro: interdum plures, vna poſt aliam, in pluribus membris. nam hoc vnum facit, illud aliud, omnibus tamen operationibus conuenientibus pro primo fine. fiunt igitur motus hi aliquando ante factam phantaſiam, aliquando poſt ipſam, & per ipſam cognoſcētem finem, vnde illud animaduertēdum eſt, quòd, cum primi iſti motus ſimplices fiunt, illos phātaſia per ſpecies ad ipſam delatas quodammodo obſeruat, & quaſi artem facit. vnde mox per memoriam ſimiliū, diſcurſu quodam particulari cognoſcēdo finem, mouet membra, & non ſolum prædictos motus, ſed & maiores, & magis admirandos operatur. Puncto aſello contractio ſtatim fit, & à principio abſque phantaſia: mox, cum ſub ea contractione ſtare non poſſit pellis: violēter enim ſituatur, dilatatio ſubita ſequitur. hos ergo motus ſimplices phantaſia ipſa obſeruans, artem quodāmodo facit. & ſi quando rurſus accidat aſellum pungi, tum & phātaſia operatur, ſimul & contractionem pellis facit, & mox ſubitam dilationem, cognoſcendo finem, hoc eſt nocentis expulſionem. ita fit & in tauro recepta ſpe

Carpe fugā Galathea, ferus petit æquora Cyclops.
Carpe fugam, pelagóque procul speculatur ab alto,
Te quis amat, atque animúque tuo se censet amore.
Humano primum rorantem sanguine barbam,
Et fœdū os, oculumque vnū, quem fronte patentem
Ipse gerit media, multo lauare æquore cernes.
Pectere dein rastro crines, Apióque virenti
Assimiles, laudare: silens tum consulere æquor.
Et se spectatis formosum dicere ab vndis.
Te verò Galathea, quod hūc contemnis amantē.
Nec pecoris numerum, nec auenæ sibila curas,
Crudelem: & pistri naturam Scylláque vocare,
Crudelésque Deos. si Dij tamen æthera in alto
Vel mare sunt aliqui. neque enim se posse putare
Vllos esse Deos. demum tibi dira minari.
Nā fore, vt illu vno magno cum fragmine montis
Téque tuumque Acym mediū disperdat in æquor.
At tu tuta mari magno, Cyclopis amores
Despiciens, ridénsque minas, & inania verba,
In nostros Galathea sinus formosa recurre.
Ille inter pecudes & amore vratur, & Aetna.

Tacebat Lyncen, & Turrius sermonem resumens ita secutus est. De ingenio brutorum nunc est prosequendum nobis. Qua in re non satis mirari possumus, cùm talia videamus à brutis animalibus fieri, qualia hominum nemo efficere posset. Canum nostis non solum incredibilem memoriam, sed & miram sagacitatem in venādo. volucres nidos mira arte, mira prouidentia construunt, vbi prolem tutò ponant, aliæ in tignis, aliæ in sūmis arboribus, aliæ inter spinas & dumeta, aliæ in medio mari. in iis

De brutorum & multorum naturalium ingenio siue prudētia, num in illis mirāda quadā illius opera per cognitionē, an à casu, vel aliquo potius extrinsecus cognoscente, ac dirigente fiant, seu aliquo alio modo.

qua

oua deponunt,illa incubant.ac calefaciant, vt inde enascantur filij, natis escas quærunt, illis custodiæ sunt, volatum docent cura quidem maiore, quàm humana. Aranea animalculum tam exiguum miro artificio telas texit, ceu retia,muscis capiendis, vnde alatur, reliquorum insectorum si prudentiam recensere velim, si piscium miracula, dies profecto nos deseret. Sunt igitur, qui ad hæc respicientes paruo negotio ab inquirendi labore se liberent, ad instinctus naturæ recurrentes. de quibus paulo ante diximus oportere dicere,numquid instinctus isti per naturam fiat,an per cognitionem. Vtrumque autem suas habet difficultates. Alij dicunt non facere hæc bruta per naturam, nec per cognitionem, sed dirigi ab intellectu non errante, qui fines noscit. sed & hi dubitationem nõ tollunt: dirigi enim ab intellectu fines cognoscente quodammodo verum est, quodammodo non verum. Si enim dicant à Deo dirigi bruta,ita vt Deus immediate ipse faciat, spumam eliciat ab aranea,in fila deducat,& texat,nimirum recte non dicunt.Deus enim non est, qui immediate agat, sed ipsum animal, de quo dubium est, vtrum per naturam agat, an per cognitionem. si vero dirigi à Deo intelligunt ita,vt & naturæ rerum, & cognitio, quæ sunt principia agendi, à Deo dependeant: sic quidem verum dicunt.Deus enim tum naturas ipsas primum constituit: tum & facultates dedit agendi.verum dubitatio nõdum sublata est. quærimus enim quo principio bruta agãt, vtrũ na-

Animalia bruta quo principio tam varia & admirãda prudẽtia opera producant.

In plantis nonnulla prudentia signa apparẽt, & in spiritu genitiuo.

natura, an cognitione, quodcunque dicatur nõ paruam habet difficultatem. Igitur, vt minus admiremur in ijs, quæ bruta faciunt, respicite & ad arbores, & in vniuersum ad spiritum illum, qui genitiuus dicitur. arbores nihil intelligunt: si tamen magisteria illarum, si fines animaduertamus: si folia, & fructus, & semina, quanta solertia faciant, custodiant, muniant: & quanto iuuamento vna pars in aliam sit constructa, & ordinata, non poterimus non magno pere admirari. spiritus porrò ille, qui genitiuus vocatur, & calor naturalis, nihil similiter intelligens, nec per se sciens aliud facere, quàm calefacere, attrahere, & propulsare, tam mira tamen conficit, ac si fines cognosceret: figuras membris dat: vias, conceptacula, situs, ordines, iuncturas, ac demum animal conflat. Ex horum similitudine fortasse principium quoddã habere poterimus ad inueniendum modũ, per quem & bruta operantur tam mira. nam de calore illo genitiuo, si quæratur, quomodo ipse faciat, vtrum casu & fortuna, an per se & intendens quod facit: & si intendens, vtrum cognoscẽdo, an non cognoscendo, nõ aliud profecto dicere possumus nisi primum, quod nõ cognoscendo facit, vt manifestũ est. Facit autem partim casu & per accidens, partim per se & intendens, verum non eadem ratione. Siquidem enim consideretur calor ille, quatenus natura vna per se, & particularis, per ea agens, quæ sibi insunt, sic quidem oculum, dentem, linguam, & alia, & eorum formas per accidens facit, & casu quo-

Calor genitiuus miranda operatur per accidens, & per se, sed non secundum eandem prorsus rationem.

dam. Per se enim non aliud intendit, quàm calefacere, & quædam attrahere, quædam propellere: reliqua sibi accidunt: quanquàm nũquam fallat, & illa semper consequantur. Nihil enim prohibet quædam per accidens fieri, & tamen semper fieri. Idem calor si consideretur, vt pars vniuersalis naturæ, quam ordinauit vniuersale agens, sapientissimus Deus, virtutesque dedit naturis omnibus faciendi omnia, quæ ad fines sibi cognitos ordinauit, sic quidem calor ille per se détem, oculum, linguam, & alia facit, & intendit, tametsi non cognoscat fines. Sufficit enim cognosci illos à primo agente, Deo maximo. Atque hoc fortasse est illud, quod dicunt aliqui dirigi hũc calorem ab alio intellectu, qui fines noscit. Verum non dirigit vti agens immediatum, sed solum vt agens vniuersale & primum. quapropter calor ille partim per se facit, quatenus pars est vniuersalis naturæ à Deo ordinatæ, partim per accidens facit, quatenus est particularis quædam vna natura.

De natura vniuersi à Deo institutione & mirro ordine.

Quòd si quæratis, quomodo à Deo factus est ordo iste in naturis omnibus, dicendum, quòd, si quãdoque vniuersum hoc est à Deo factum, vt pium est & æquum credere, eadem virtute, & potentia, qua facit omnia, facultatem etiam propriam dedit naturis singulis qua peruenire possent ad fines illi vniuerso debitos, & congruentes. Si vero & æternum statuatur hoc vniuersum, vt quidam Philosophi putant, depẽdet nihilominus à Deo, à quo natura omnis esse habet. In sola autem natura, quod possibile

est

est, necessarium etiam est. Erat autem possibile in sola natura, vt calor certus foret, qui denté, qui oculum, linguam, & demum animal ipsum facere posset. Quare simul etiam necessarium fuit, vt talis inueniretur calor in natura sola: ac sic rerum prima semina facta fuere, quibus semel factis mox tenore quodam perpetuo ordo iste fuit in natura à Deo Optimo depēdens. Ex hac ergo similitudine naturalis caloris poterimus coniecturam quandā accipere circa bruta, quo pacto & ipsa tam mira efficiant. Nam & ipsa quædam faciunt non cognoscendo fines, & quodammodo per accidens, quatenus particulares naturæ sunt secundum se: quatenus vero partes vniuersalis naturæ ordinatæ à Deo maximo primo agente, per se faciunt, & intendunt, tametsi non cognoscunt fines Deo tantum cognitos. Nonnulla tamen & ipsa faciunt cognoscendo finem, & intendendo. & sic quoque per se faciūt modis omnibus. Auis maturis iam ouis appetit illa deponere. cuius appetitus duo sunt fines, alter aui cognitus, alter incognitus, cognitus autem Deo. Prior appetitus fit ex stimulo perceptus propter pondus, aut propter aliud, cuius finis est aui notus, vt deponat scilicet nocens & irritās, quemadmodum & fæces. alter vero finis, qui non cognoscitur ab aue, vt inde enascatur proles: quod Deo cognitum, & ordinatum est, & consequitur. Per se igitur auis, oua deponit propter stimulum, per accidens propter prolem, quatenus particularis natura est: per se vero & hoc, quatenus

Animalia bruta eadem aliquas vt particulares naturæ sunt, operantur per se, quæ & per accidens faciunt à superiori directa.

Brutorũ varij extant appetitus, & actus quibus mira efficiunt.

quatenus pars vniuersalis naturæ. Post illũ appetitũ deponẽdi oua innascitur appetitus alius deponendi in loco tuto: quod per se ab aue fit per speciem rei amatę. Oua enim amat, & quãuis stimulent, quasi partes sui, sicut & membra, non sicut excrementa, quorum nullam habet curam: sed ouorum curam habet, quia amat: quare curat defendere, & custodire. Omnia igitur hæc per se sunt ex cognitione: sed & huius appetitus est alius finis, nõ aui, sed Deo cognitus, vt inde scilicet soboles enascatur. Rursus volẽs auis in tuto oua collocare, subnotiones facit ad multa, quæ offeruntur. & aliis trabs placet: alijs spineta, alijs summæ arbores, alijs mare, prout variæ sunt species, quæ mouent, & vna magis, quàm alia ex latenti conuenientia: facta loci electione imaginationem faciunt de forma conseruantis rei. Dictum est enim has imaginationes facere & alia animalia. quare factis subnotionibus ad multa, hæc lutum apportat, & trabi applicat: illa paleas, & festucas: illa maris sordicies innatantes: illa aliud: quæ aggerantes inuicem, & formãtes nidos faciunt, hirundo vno modo, alio modo passer, alio cuculus, alio Halcyon: in quibus oua deponunt, & mox deposita incubant. Cuius duplex quoque est finis, alter notus aui, qui fit à specie rei amatæ, cui semper quasi adesse volunt, fouere, & custodire: alter aui est ignotus, Deo vero maximo notus, qui fit, vt proles in ouis natu-rescat ex illa calefactione, & vegetetur. Vnde magna sapiẽtia, & prouidẽtia Dei Optimi videri po-

Diuina est hæc & multos latens prouidentia.

ri potest, qui totũ vniuersum ordinaturus, modum naturis omnibus dedit, quæ nescientes fines omnia tamen faciunt, per quæ fines ipsi consequuntur, quos solus ipse cognoscit, per quem modum deinceps & alia fiunt, quæ tam mira videntur nobis. Scire autem sigillatim ordine suo, quomodo appetitus varij nascuntur, vnus post alium, & quomodo Deus omnia ordinauerit, vt naturaliter fiant, impossibile quidem est homini. Quare & vniuersalia hæc existimantes sufficere ad alia pertransibimus: ac de vocatis secundis intentionibus siue conceptibus dicemus.

De vocatis primis ac secundis intentionibus, quid sint & quomodo fiant, & quinã illarum termini, ac nomina sint.

Quoniam autem res, quæ sunt, duplex esse habent, alterum extra animam, alterum in anima, quatenus intellectæ sunt, hinc fit, vt dupliciter & intelligantur: vno modo, prout esse habent extra animam, alio modo, prout esse habent in anima. Conceptus ergo illi, qui de rebus fiunt, quatenus extra animam significantur, & apprehenduntur, primi vocantur, siue primæ intentiones: qui vero de rebus fiũt, quatenus in anima sunt, secundi dicuntur. vt si Calliam intelligam, & album, vt coniuncta, dicámque Callyas est albus, primos conceptus feci: si vero reflectente se intellectu supra conceptus factos, vt in anima sunt, ac dicam, hæc est oratio. Callyas est albus: & hoc est subiectum, hoc prædicatum, hoc nomen, hoc verbum, tum cõceptus isti, oratio, subiectum, prædicatum, nomen, verbum, secundi vocantur. Similiter, est genus, species, singulare, plurale & alia

Cõceptus rerum, vt extra animam sunt, primæ intentiones sũt appellata, vt vero in anima secundæ dicuntur.

alia eiusmodi, de quibus est grammatica, dialectica, rhetorica, poëtica: de ijs enim secundis intentionibus sunt. Dubitabitis autem fortasse de ipsismet operationibus animæ, vt intelligegere, abstrahere, imaginari, ratiocinari, subnoscere, ac de ipsis speciebus, quæ sunt in anima, vtrum primi, vel secundi conceptus dici debeant, quando esse in anima omnia hæc habēt. Ad quod (vt arbitror) dicendum est operationes hasce animæ debere dici potius esse ab anima, quàm in anima esse habere. sicut accipimus nunc esse in anima, vt distinguitur abesse extra animam. quæ enim concipiuntur secundum esse, quod habent in anima, duplex esse habent, alterum extra animam, alterum in anima, at operationes prædictæ intelligere, abstrahere, & alia, non habent hoc esse duplex, sed solum ab anima, & in anima sunt. sunt autem in anima, ac si extra essent, quare primi conceptus sunt, super quibus & secundi fieri possunt. similiter se habet speciei nomen, & phantasmatis. & si enim videantur secundi conceptus, sunt tamen primi, & rerum, ac si extra animā essent. vt autem summatim dicamus, primi conceptus sunt de rebus, quę significantur, quatenus significantur, & non significant. sic enim esse habent, vt extra animam. secundi vero sunt, qui fiunt de rebus, quatenus significant, & non significantur. sic enim esse habent in anima tantum ac de intellectione, quid sit, & quomodo fiat, & quæ sit vnaquæque intellectio, & quot, hæc ... dictum sit pro tempore. Superest, vt de

Termini & nomina primæ & secundæ intentionis.

Num omnia quæ ab anima vel in anima sūt intentiones secundæ dici valeant.

Quæ esse tantum in anima habent, & ab anima, secundæ intentiones dic non debent.

Prima intentio est conceptus rei prout significatur. secun... prout significat.

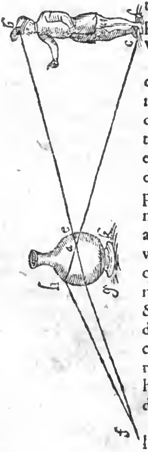
de deceptionibus dicamus, quas sibi anima facit intelligendo.

Est autem deceptio acceptio quidem rerum aliter, quàm sint, non studio, & voluntarie facta, sed errore. quod quomodo fiat, tentandum nunc est dicere in vniuersum, ac dij precandi, ne forte & nos decipiamur, hæc inquirentes. Vniuersalis autem deceptionis causa est apparentia aliqua, qua videntur res tales esse, quales tamen non sunt. Causa autem apparentiæ huius semper est in specie, quæ repræsentat res, verum non qua res offert, à quibus decisa est, sed qua rerum modos, & coniuncta simul refert. neque enim sensus, neque vlla interior potentia decipitur circa simplex, & proprium obiectum, sed circa modos, & coniuncta, quæ cõponit cum rebus. quare circa complexa tãtum, non circa simplicia deceptio est, circa simplicia enim species semper id repræsentat, à quo processit, & in hoc mutari non potest à sua natura. quòd si videtur anima quãdoque alba iudicare nigra, aut rubra, aut lutea, hæc quidem deceptio non est in specie ratione proprij obiecti, sed ratione potentiæ componentes, quæ in maxima distantia dicit, hoc veniens est nigrũ, cum tamen album sit. species enim, quæ nigrum offert in ea distantia, non fallit nos. repræsentat enim pro natura nigri, quod tũc offertur, cum priuatio lucis, & colorum non mouet oculum, vt fit in magna distantia. Deceptio autem fit, quia subiecto attribuimus qualitatem repræsentatam, quod secus est: similiter & in

De varijs in nobis per sensus tam inter nos quam externos, & intellectu deceptionibus & erroribus ac fallacijs, tam in propositionibus, quàm in ipso ratiocinio, qui sint, & quomodo in nobis fiant.

Deceptio circa complexa non autẽ circa simpl

componimus, comparantes partes inter se & ad subiectum. idem & circa situm partium sæpe contingit, & quæ deorsum sunt, sursum videntur: quæ vero sursum, deorsum, vt spectantibus in ampullas aqua plenas. prætereuntes enim videntur incedere pedibus sursum, capite infra stante, vt si a sit ampulla: præteriēs b c d: b autem caput, c & d pedes, oculus aspicientis f, videbuntur quidem pedes sursum, vbi e, caput vero deorsum, vbi g.



Causa vero est, quòd species semper per breuissimam lineam refert, & per directum. breuissima autem linea à capite, vbi b, est b h: quę reflexa ad g, inde ad oculū fertur, vbi f, pedū vero breuissimæ lineę c k, & d k: quę reflexę ad e, & inde ad oculum f, vidētur supra caput, vbi e quod est, vbi g. error fit, non quòd species capitis & pedū non repræsentēt debite sua loca, sed quòd componendo, & comparādo situs, & loca oblata hæc quidem sursum, illa deorsum indicantur.

Similiter & figuræ, & colores, & numeros, & loca varian-

variantur per apparentias alias. ſæpe enim, quæ rotunda ſunt, longa videntur, & quæ longa, rotunda, & quæ vnum duo, & eiuſmodo: adeo refert, quale ſit ſpeculum, in quod incidit ſpecies, an conuexum an concauum, an aliter fabricatum. Specilla ocularia fiunt, quæ vultus mõſtruoſos referũt; alios ſatyricos, alios etiam turpioris formæ. quædam ſunt, quæ omnia oſtendunt iride colorata: alia anulum vnum media in menſa poſitum duodecim anulos videri faciunt, tam ſimiles, vt qui verus eſt, volentem ſignare fallat magno ſpectantium riſu. Altero oculo, vel compreſſo, vel eleuato res accidit videri duplices. propter quod & ebrijs omnia videntur duplicia, vertiginoſis vero circumferri. omnibus enim his loca mutari videntur, & eadem res in diuerſis eſſe locis, cum tamen per ſe non mutetur. cauſa eſt, quòd ſpecies in oculo, quæ vel ſucceſſiue eleuatur, vel deprimitur, ab vtroque oculo non in idem cadit: quippe in eleuato oculo ſpecies eiuſdem rei, rem quidem eandem offert, locum autem non eundem, quem alter oculis refert. ſpecies enim directe ſecundum longitudinem totius ſenſitorij repræsẽtat. quare nihil intereſt, ſeu res extra mutet locum, ſeu ſpecies referat mutatum. refert autem mutatũ, quoniam eleuato ſenſitorio ſimul eleuatur &, ſpecies. in vertiginoſis autem circumferri videntur res, quia ſucceſſiue ſpecies cum ſenſitorio eleuatur à vaporibus, qui intra oculum mouent. in circulum vero videntur ferri, quia oculus eſt tanquam centrum, res

res tanquam in circumferentia. à centro autem omnes lineæ ad circumferentiam sunt æquales. Quare circulus fieri videtur. Ebrijs vero tum circulariter, tum & duplicia videntur. Circulariter, quia successiue fit motus sẽsitorij, & cum eo speciei. Duplicia vero videntur, quia oculi non æqualiter mouentur, sed diuersimode propter inordinatum motum vaporum. Quare non in idem feruntur.

Ebrij quacunque vident, cur circulariter, & quasi duplicia vident.

Circa colores quoque eædem deceptiones contingunt. suffusis enim felle omnia videntur Lutea (vt diximus) & euaporato sulphure per noctem ad lucernæ lumen, omnia videntur venera. sole autem per rubra transeunte, aut ad rubra refracto, rubra omnia apparent. quæ quidem dubitationem quandam habent, quo pacto fiant, quoniam, quæ ita colorari videntur, proprios, & ipsæ colores habent. cur ergo & illi non mouent? vtrum igitur, cùm duæ species subalternæ ad oculũ veniũt, ea, quæ potentior est, non sinit debiliorem mouere? an magis, quòd color nihil aliud est, quàm lux terminata, lucis autem species est lumẽ? quare colorum omnium species lumen sunt. vnde colorum species cum omni lumine misceri possunt, & intendi admixtæ lumini fortiori. Sicut igitur per noctem res non videntur propter debilitatem specierum earum, aduenientе autem sole vigorantur, & fortiores redduntur, factæ vnum cum eius lumine, & sic mouent, ita & si Sol ad rubra reflectatur, aut per rubra

Felle suffusis cur omnia lutea videantur.

Quomodo deceptiones circa colores fiant.

rubra transeat, ita illa vigorat, & intendit, vt & aliorum species vnum cum iis fiant, & similiter moueat, & rubra omnia videri faciat. propter quod mappæ, in quas sol incidit, transiens per vini phialas, rubræ apparent, & suffusis felle omnia apparent lutea, quòd species aliorum colorum vnum fiunt cum luteo, quod est in oculis, quòd vnum id maxime offert, quod fortius est. cuius signum est, quòd si suffusi in rubra valde rubra inspiciant, nec prorsus luteum, nec prorsus rubrum vident, sed medium quiddam.

Sulphure euaporato ad lumen lucernæ, veneti coloris, seu cærulei aliqua apparent.

His de causis & veneta ijs apparent, qui per vapores sulphuris species rerum recipiunt. tale enim est sulphur. Idem accidit & iis, qui spectarunt in Solem. omnia enim primo alba apparent, mox rubra, postremo nigra. remanente enim specie lucis in oculo, per certum tempus illa quidem primum album refert, quia lux de se alba est. mox remittente sese luce rubrum apparet, non secus, ac si lux in nigro videatur. fulgidum enim in nigro rubrum fit, remissio enim lucis nigri vicem gerit. mox luce in totum remissa nigrum apparet. in omnibus igitur his apparentia quædam fit, vnde accidit deceptio. verum non decipitur sensus ipse, nec species per se circa oblatum proprium nos fallit, sed phantasia, quę componit oblata cum subiectis. quare prima deceptio in phantasia fit: mox nihil prohibet & intellectum ipsum decipi, siquidem recipit à phantasia. igitur cum prima cognitio ipsius, dum componit, fit circa propositiones, deinde ex iis ratiocinetur, ac discurrat.

prima

prima etiam deceptio circa propositiones fit, deinde & circa ratiocinium falli potest. circa propositiones autem fallitur, cum falsas recipit, aut propter apparentias prædictas, aut propter alia: circa ratiocinium vero, cum non inferimus conclusionem. videtur autem inferri, quod vniuersaliter accidit, quum terminum medium non recte assumimus. quippe ille, cùm vtrique extremo coniungatur, sæpe videtur esse idem in vtroque, & sub vna ratione accipi. verum neque idem est, nec ratio eadem, vnde conclusio non sequitur. Ac circa exempla quidem est primum videre. Nauigatio enim, vt supra diximus, est terminus medius, qui coniungitur naufragio (vt in Callya vidimus) ex quo apparet, quòd etiam Dioni coniungi debeat, qui similiter nauigat. quod falsò poterimus opinari. nam, quâquam idem terminus videatur nauigatio in vtroque, non tamen est idem & sub eadem ratione. in Callya enim erat cum tali vento, tali tempestate, vnde secutum est naufragium: in Dione vero nauigatio sine his erit. Similiter & circa enthymemata falli contingit. nam, quanquam & Itali, & Germani, & Scythæ albi sint, si putemus, & Æthiopas albas esse, fallemur: quoniam albedo alia ratione inest Italis, Gallis, & Germanis, & Scythis, quæ non est in Æthiopibus. Similiter & in inductionibus deceptio accidit. non enim, si in Perside, & Media vidimus mala citra mille & decem millia inesibilia, sequitur omnia esse inesibilia. malum enim citrium alia ratione in Media

Quomodo circa propositiones & ratiocinium decipiatur intellectus.

Circa exempla quomodo decipi contingat.

Circa Enthymemata deceptio.

Circa inductionem.

Brutorũ varij extant appetitus, & actus quibus mira efficiunt.

quatenus pars vniuersalis naturæ. Post illũ appetitũ deponẽdi oua innascitur appetitus alius deponendi in loco tuto: quod per se ab aue fit per speciem rei amatę. Oua enim amat, & quãuis stimulent, quasi partes sui, sicut & membra, non sicut excrementa, quorum nullam habet curam: sed ouorum curam habet, quia amat: quare curat defendere, & custodire. Omnia igitur hæc per se sunt ex cognitione: sed & huius appetitus est alius finis, nõ aui, sed Deo cognitus, vt inde scilicet soboles enascatur. Rursus volẽs auis in tuto oua collocare, subnotiones facit ad multa, quæ offeruntur. & aliis trabs placet: alijs spineta, alijs summæ arbores, alijs mare, prout variæ sunt species, quæ mouent, & vna magis, quàm alia ex latenti conuenientia: facta loci electione imaginationem faciunt de forma conseruantis rei. Dictum est enim has imaginationes facere & alia animalia. quare factis subnotionibus ad multa, hæc lutum apportat, & trabi applicat: illa paleas, & festucas: illa maris sordicies innatantes: illa aliud: quæ aggerantes inuicem, & formãtes nidos faciunt, hirundo vno modo, alio modo passer, alio cuculus. alio Halcyon: in quibus oua deponunt, & mox deposita incubant. Cuius duplex quoque est finis, alter notus aui, qui fit à specie rei amatæ, cui semper quasi adesse volunt, fouere, & custodire: alter aui est ignotus, Deo vero maximo notus, qui fit, vt proles in ouis natu-rescat ex illa calefactione, & vegetetur. Vnde magna sapiẽtia, & prouidẽtia Dei Optimi vide-

Diuina est hæc & multos latens prouidentia.

ri po-

ri poteſt,qui totũ vniuerſum ordinaturus, modum naturis omnibus dedit,quæ neſcientes fines omnia tamen faciunt, per quæ fines ipſi conſequuntur, quos ſolus ipſe cognoſcit, per quem modum deinceps & alia fiunt, quæ tam mira videntur nobis. Scire autem ſigillatim ordine ſuo, quomodo appetitus varij naſcuntur, vnus poſt alium,& quomodo Deus omnia ordinauerit, vt naturaliter fiant, impoſſibile quidem eſt homini. Quare & vniuerſalia hæc exiſtimantes ſufficere ad alia pertranſibimus:ac de vocatis ſecundis intentionibus ſiue conceptibus dicemus.

De vocatis primis ac ſecundis intentionibus, quid ſint & quomodo fiant, & quinã illarum termini, ac nomina ſint.

Quoniam autem res, quæ ſunt, duplex eſſe habent,alterum extra animam,alterum in anima, quatenus intellectæ ſunt,hinc fit,vt dupliciter & intelligantur:vno modo,prout eſſe habent extra animam, alio modo, prout eſſe habent in anima. Conceptus ergo illi,qui de rebus fiunt, quatenus extra animam ſignificantur, & apprehenduntur, primi vocantur, ſiue primæ intentiones:qui vero de rebus fiũt,quatenus in anima ſunt, ſecundi dicuntur. vt ſi Calliam intelligam,& album,vt coniuncta,dicámque Callyas eſt albus, primos conceptus feci: ſi vero reflectente ſe intellectu ſupra conceptus factos, vt in anima ſunt,ac dicam, hæc eſt oratio. Callyas eſt albus: & hoc eſt ſubiectum, hoc prædicatum, hoc nomen, hoc verbum,tum cõceptus iſti,oratio,ſubiectum,prædicatum,nomen,verbum,ſecundi vocantur.Similiter,eſt genus, ſpecies, ſingulare, plurale &

Cõceptus rerum, vt extra animam ſunt, primæ intentiones sũt appellata,vt vero in anima ſecunda dicuntur.

alia eiusmodi, de quibus est grammatica, dialectica, rhetorica, poëtica: de ijs enim secundis intentionibus sunt. Dubitabitis autem fortasse de ipsismet operationibus animæ, vt intelligere, abstrahere, imaginari, ratiocinari, subnoscere, ac de ipsis speciebus, quæ sunt in anima, vtrum primi, vel secundi conceptus dici debeant, quando esse in anima omnia hæc habẽt.

Termini & nomina primæ & secundæ intentionis.

Ad quod (vt arbitror) dicendum est operationes hasce animæ debere dici potius esse ab anima, quàm in anima esse habere. sicut accipimus nunc esse in anima, vt distinguitur abesse extra animam. quæ enim concipiuntur secundum esse, quod habent in anima, duplex esse habent, alterum extra animam, alterum in anima, at operationes prædictæ intelligere, abstrahere, & alia, non habent hoc esse duplex, sed solum ab anima, & in anima sunt. sunt autem in anima, ac si extra essent, quare primi conceptus sunt, super quibus & secundi fieri possunt. similiter se habet speciei nomen, & phantasmatis. & si enim videantur secundi conceptus, sunt tamen primi, & rerum, ac si extra animã essent. vt autem summatim dicamus, primi conceptus sunt de rebus, quę significantur, quatenus significantur, & non significant. sic enim esse habent, vt extra animam. secundi vero sunt, qui fiunt de rebus, quatenus significant, & non significantur. sic enim esse habent in animã tantum ac de intellectione, quid sit, & quomodo fiat, & quæ sit vnaquæque intellectio, & quot, hactenus dictum sit pro tempore. Superest, vt de

Num omnia quæ ab anima vel in anima sũt intentiones secundæ dici valeant.

Quæ esse tantum in anima habent, & ab anima, secundæ intentiones dic non debent.

Prima intentio est conceptus rei prout significatur, secunda vero prout significat.

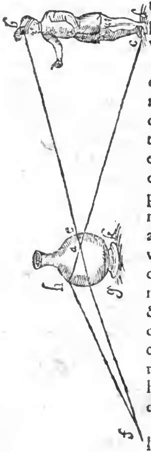
de deceptionibus dicamus, quas sibi anima facit intelligendo.

Est autem deceptio acceptio quidem rerum aliter, quàm sint, non studio, & voluntarie facta, sed errore. quod quomodo fiat, tentandum nunc est dicere in vniuersum, ac dij precandi, ne forte & nos decipiamur, hæc inquirentes. Vniuersalis autem deceptionis causa est apparentia aliqua, qua videntur res tales esse, quales tamen non sunt. Causa autem apparentiæ huius semper est in specie, quæ repræsentat res, verum non qua res offert, à quibus decisa est, sed qua rerum modos, & coniuncta simul refert. neque enim sensus, neque vlla interior potentia decipitur circa simplex, & proprium obiectum, sed circa modos, & coniuncta, quæ cõponit cum rebus. quare circa complexa tãtum, non circa simplicia deceptio est. circa simplicia enim species semper id repræsentat. à quo processit, & in hoc mutari non potest à sua natura. quòd si videtur anima quãdoque alba iudicare nigra, aut rubra, aut lutea, hæc quidem deceptio non est in specie ratione proprij obiecti, sed ratione potentiæ componentes, quæ in maxima distantia dicit, hoc veniens est nigrũ, cum tamen album sit. species enim, quæ nigrum offert in ea distantia, non fallit nos. repræsentat enim pro natura nigri, quod tũc offertur, cum priuatio lucis, & colorum non mouet oculum, vt fit in magna distantia. Deceptio autem fit, quia subiecto attribuimus qualitatem repræsentatam, quod secus est: similiter & in

De varijs in nobis per sensus tam inter nos quam externos, & intellectu deceptionibus & erroribus ac fallacijs, tam in propositionibus, quàm in ipso ratiocinio, quæ sint, & quomodo in nobis fiant.

Deceptio circa complexa non autẽ circa simpli-

componimus, comparantes partes inter se & ad subiectum. idem & circa situm partium sæpe contingit, & quæ deorsum sunt, sursum videntur: quæ vero sursum, deorsum, vt spectantibus in ampullas aqua plenas. prætereuntes enim videntur incedere pedibus sursum, capite infra stante, vt si a sit ampulla: præteriēs b c d: b autem caput, c & d pedes, oculus aspicientis f, videbuntur quidem pedes sursum, vbi e, caput vero deorsum, vbi g.



Causa vero est, quòd species semper per breuissimam lineam refert, & per directum. breuissima autem linea à capite, vbi b, est b h: quę reflexa ad g, inde ad oculũ fertur, vbi f, pedũ vero breuissimæ lineę c k, & d k: quę reflexę ad e, & inde ad oculum f, vidētur supra caput, vbi e quod est, vbi g. error fit, non quòd species capitis & pedũ non repræsentēt debite sua loca, sed quòd componendo, & comparādo situs, & loca oblata hæc quidem sursum, illa deorsum iudicantur.

Similiter & figuræ, & colores, & numeros, & loca varian-

variantur per apparentias alias. ſæpe enim, quæ rotunda ſunt, longa videntur, & quæ longa, rotunda, & quæ vnum duo, & eiuſmodo: adeo refert, quale ſit ſpeculum, in quod incidit ſpecies, an conuexum an concauum, an aliter fabricatum. Specilla ocularia fiunt, quæ vultus mõſtruoſos referũt; alios ſatyricos, alios etiam turpioris formæ. quædam ſunt, quæ omnia oſtendunt iride colorata: alia anulum vnum media in menſa poſitum duodecim anulos videri faciunt, tam ſimiles, vt qui verus eſt, volentem ſignare fallat magno ſpectantium riſu. Altero oculo, vel compreſſo, vel eleuato res accidit videri duplices. propter quod & ebrijs omnia videntur duplicia, vertiginoſis vero circumferri. omnibus enim his loca mutari videntur, & eadem res in diuerſis eſſe locis, cum tamen per ſe non mutetur. cauſa eſt, quòd ſpecies in oculo, quæ vel ſucceſſiue eleuatur, vel deprimitur, ab vtroque oculo non in idem cadit: quippe in eleuato oculo ſpecies eiuſdem rei, rem quidem eandem offert, locum autem non eundem, quem alter oculis refert. ſpecies enim directe ſecundum longitudinem totius ſenſitorij repræſẽtat. quare nihil intereſt, ſeu res extra mutet locum, ſeu ſpecies referat mutatum. refert autem mutatũ, quoniam eleuato ſenſitorio ſimul eleuatur & ſpecies. in vertiginoſis autem circumferri videntur res, quia ſucceſſiue ſpecies cum ſenſitorio eleuatur à vaporibus, qui intra oculum mouent. in circulum vero videntur ferri, quia oculus eſt tanquam centrum,

res

res tanquam in circumferentia. à centro autem omnes lineæ ad circumferentiam sunt æquales. Quare circulus fieri videtur. Ebrijs vero tum circulariter, tum & duplicia videntur. Circulariter, quia successiue fit motus sēsitorij, & cum eo speciei. Duplicia vero videntur, quia oculi non æqualiter mouentur, sed diuersimode propter inordinatum motum vaporum. Quare non in idem feruntur.

Ebrij quæcunque vident, cur circulariter, & quasi duplicia vident.

Circa colores quoque eædem deceptiones contingunt. suffusis enim felle omnia videntur Lutea (vt diximus) & euaporato sulphure per noctem ad lucernæ lumen, omnia videntur venera. sole autem per rubra transeunte, aut ad rubra refracto, rubra omnia apparent. quæ quidem dubitationem quandam habent, quo pacto fiant, quoniam, quæ ita colorari videntur, proprios, & ipsæ colores habent. cur ergo & illi non mouent? vtrum igitur, cùm duæ species subalternæ ad oculū veniūt, ea, quæ potentior est, non sinit debiliorem mouere? an magis, quòd color nihil aliud est, quàm lux terminata, lucis autem species est lumē? quare colorum omnium species lumen sunt. vnde colorum species cum omni lumine misceri possunt, & intendi admixtæ lumini fortiori. Sicut igitur per noctem res non videntur propter debilitatem specierum earum, aduenien te autem sole vigorantur, & fortiores redduntur, factæ vnum cum eius lumine, & sic mouent, ita & si Sol ad rubra reflectatur, aut per rubra

Felle suffusis cur omnia lutea videantur.

Quomodo deceptiones circa colores fiant.

prima etiam deceptio circa propositiones fit, deinde & circa ratiocinium falli potest. circa propositiones autem fallitur, cum falsas recipit, aut propter apparentias prædictas, aut propter alia: circa ratiocinium vero, cum non inferimus conclusionem. videtur autem inferri, quod vniuersaliter accidit, quum terminum medium non recte assumimus. quippe ille, cùm vtrique extremo coniungatur, sæpe videtur esse idem in vtroque, & sub vna ratione accipi: verum neque idem est, nec ratio eadem, vnde conclusio non sequitur. Ac circa exempla quidem est primum videre. Nauigatio enim, vt supra diximus, est terminus medius, qui coniungitur naufragio (vt in Callya vidimus) ex quo apparet, quòd etiam Dioni coniungi debeat, qui similiter nauigat. quod falsò poterimus opinari. nam, quāquam idem terminus videatur nauigatio in vtroque, non tamen est idem & sub eadem ratione. in Callya enim erat cum tali vento, tali tempestate, vnde secutum est naufragium: in Dione vero nauigatio sine his erit. Similiter & circa enthymemata falli contingit. nam, quanquam & Itali, & Germani, & Scythæ albi sint, si putemus, & Æthiopas albas esse, fallemur: quoniam albedo alia ratione inest Italis, Gallis, & Germanis, & Scythis, quæ non est in Æthiopibus. Similiter & in inductionibus deceptio accidit. non enim, si in Perside, & Media vidimus mala citra mille & decem millia inesibilia, sequitur omnia esse inesibilia. malum enim citrium alia ratione in Media

Quomodo circa propositiones & ratiocinium decipiatur intellectus.

Circa exempla quomodo decipi contingat.

Circa Enthymemata deceptio.

Circa inductione.

Media, & Perfidę eſt ineſibile, alia eſibile in Ægypto. oportet igitur medium terminū per eandem rationem coniungi extremis. alioqui aut non cōcludemus, aut falſum cōcludemus propter quod & ſyllogiſmis etiam contingit falli, vt quę emiſti, comediſti, cruda emiſti. fallit quidem, ſi concludamus, cruda comediſti, terminus enim medius non idem eſt, licet appareat. in prima enim emptio iūgitur comeſtioni pro ſubiecto: eſt enim verum, quę emiſti, comediſti. in ſecunda vero coniungitur accidenti, cum dicitur, cruda emiſti. quare nō ſequitur, cruda comediſti: comedi enim, quæ emi, non qualia emi. ſimiliter, ſi dicatur, nonne differens à differente differt? te vero concedente, dicet ſophiſta. at quod differt, non eſt aliud à quo differt. differens ergo nō eſt differens. fallit quidem, quia differens à differente differt pro ſubiecto, non autem pro forma. neque enim differentia differt à differentia. quare in prima pro ſubiecto accipitur, in ſecūda pro forma. nec ſi, quod vtile eſt, bonum eſt. vtile autem in captiuitate egeſtas. ergo egeſtas bona. in primo.n. vtile ſimpliciter accipitur, in ſecūdo pro vtili ſecundum aliquid, & certo caſu. Porrò nec, ſi tria & vnum ſunt quatuor. tria enim ſunt tria & vnum, ſequitur, vt tria ſint quatuor. tria enim & vnum, qui eſt terminus medius, ſunt quatuor, diuiſim accepta, & ita accipitur in prima propoſitione, in ſecunda vero accipitur collectim, & cōpoſite. quare non idem eſt medium. tale & illud eſt, qui nam diſcunt, ſcientes me, an neſcientes? te

Circa ſyllogiſmos.

Secundū quid ad ſimpliciter deceptio.

Compoſitionis & diuiſionis deceptio.

vero

vero dicente, ſcientes dicunt, dicet ille: at qui diſcunt ea neſciunt, quæ diſcunt. ſcientes ergo neſcientes ſunt. dicente vero te, neſcientes diſcunt, arguet ille. at, quæ diſcuntur, ſciuntur. neſcientes ergo ſunt ſcientes. deceptio quidem eſt per æquiuocationem termini medij. nam & ſciens & neſciens, interdum ſignificat, qui nũc ſcit, aut neſcit, interdum, qui ſciebat, aut neſciebat. Similiter, nonne bonus eſt, qui boni eſt poſſeſſor? at diuitię sũt bonę: qui ergo diuitias poſſidet, bonus eſt. & illud, nonne omnis actio eſt circa ea, quæ ſunt? omnis ſermo eſt actio. omnis ergo ſermo eſt circa ea, quæ ſunt: at ea, quę ſunt, vera ſunt. omnis ergo ſermo eſt verus. æquiuocatio eſt in illa voce, quæ ſunt. interdũ enim ſumitur pro eo, quod nõ eſt apparens. interdum pro eo, quod aliquo modo eſt, ſiue vere ſit, ſiue appareat. & ſic omnis actio eſt circa ea, quæ ſunt. Item illud, infinitum non poteſt pertranſiri. hoc ſpatium eſt infinitum. nõ ergo poteſt pertranſiri. fallit quidem, quia infinitum modo pro infinito in actu ſumitur: & hoc modo infinitum non poteſt pertranſiri. quandoque ſumitur pro infinito in potentia: & hoc modo poteſt pertranſiri. quare medium nõ eſt idem, & illud, omnes duo circuli contingunt ſeſe in puncto. hi duo anuli ſunt duo circuli. contingunt ergo ſeſe in puncto. non ſequitur autem, quia duos circulos ſe contingere in pũcto circulis mathematice acceptis, & abſtracte ineſt. anuli autem mathematici circuli non ſunt, ſed in materia.

Aequiuocationis variæ deceptiones.

Inter

Amphibologia, quæ circa propositiones contingit deceptiones. Interdũ fallimur, quia propositio amphibola est, & ambigui sensus. vt quod mouet lapidem molarem per se est causa farinæ. aqua mouet lapidem molarem per se. ergo est. causa farinæ, fallit ratio, quia vox illa per se facit sensum amphibolum. & potest enim coniungi cũ mouet ex parte subiecti, & potest coniungi cũ causa ex parte prædicati. primo modo propositio est vera, secundo modo nõ. quare medium variatur. alio modo etiam variatur, cum syllogismus fit in obliquis casibus non in recto. vnde non sequitur, primus lapis mouet secundũ, secundus tertium. ergo primus mouet tertium, similiter, maior pars hominum est dedita vitijs. Socrates est ex maiori parte hominum. ergo est deditus vitijs. *Per non causam, vt causã deceptio.* peccant per non causam, vt causam. in his ergo, & similibus decipitur anima, interdum se ipsam fallens, interdum alios. & in quibusdam facile est videre fallaciam, & distinguere. in quibusdam vero non facile: præsertim in quibus similitudo est valde aperta, dissimilitudo vero valde latet. quo pacto decipiuntur pueri appellantes omnes homines patres. id enim, quo omnes conueniunt, apertum est, similitudo scilicet in homine: id vero, quo distinguitur, qui pater est, valde ipsos latet. fecerunt enim conceptum quendam patris, sed nondum distinctum. oportet igitur, *Deceptiones cauere quomodo anima debeat.* qui non vult decipi, valde solertem esse, & exercitatum in noscendis coniunctis, quomodo se habent, & modis ratiocinandi: & quid per se vnũ: & quid per accidens: & quid appareat. sed

iam de ijs deceptionibus prosequamur, quæ sibi anima in somnis facit, necnon & in melancholijs, & phrenesi, & vino, & quibusdam alijs epotis, vt Hyoscyamo, & solano, & eiusmodi alijs.

De vigilia, & somno quid sint, & quænam vigiliam, v riosque somnos inducant, & de quibusdam motis, quæ dormientibus contingunt.

De somnijs autem acturi operæpretium putamus, vt prius de somno agamus: quid sit, & quomodo fiat. sed ne hoc quidem perquirere possumus, nisi prius de vigilia egerimus, quæ breui fiet. vigilare autem tum dicitur animal, cum & sentit, & stat, & motus exercet voluntarios: quæ tum fieri solent, cum anima specie boni mota transmittit libere spiritus ad membra extrinseca, exercenda per sensum, & motum primũ igitur, quod requiritur, est species boni in anima interiori, quæ in actu fit, & diffunditur ab ipsa vsque ad membra exercenda. qua re facta, & spiritus necessarij & seruientes transmittuntur ad ea membra, & reguntur pro eo fine. Si igitur ipsa membra bene disposita sunt: si & viæ liberæ, & non impeditæ: si & spiritus apti: & si species mouens animam conueniens sit, tum fit membrorũ exercitatio & vigiliæ opera. quòd si in aliquo horum defectus fuerit, impediri finem accidit si enim membra ipsa male affecta fuerint, vt stupefacta, aut resoluta, aut incisa, tũc nec stare, nec sensum obire, nec motus possunt. similiter, si & viæ aut oppilatæ nimium extiterint, aut ablatæ, idem sequitur. at vero, & si spiritus inepti sint, vt stupefacti, aut resoluti, aut aliter impediti, non obtinetur finis: maxime autem cum specie, boni,

Vigilare animal dicitur cum opera vitæ diffusis in membra spiritibus exercet.

Vigiliam multa impediunt.

quæ mouere animam debet, impedimentũ vllum receperit. Multipliciter autem impediri solet. Primùm vel quòd aliquod graue accidens illã opprimat, & prosternat. vt lipothymiæ, epilepsiæ, apoplexiæ, ecstasis, præfocationes, cõtusiones, timores magni, & id genus. vel quòd & potest, & nullum graue accidens recepit: sed tantùm quòd sub labore quodam & certa molestia recipit exercere membra. Vnde melius & suauius iudicat cessare, vel quòd intenta ad aliquid, quo delectatur, obliuiscitur prioris intentionis exercendi membra. Tot igitur cùm vigiliam impediant, somnum quidem non dicimus cùm propter defectum membrorum extrinsecorum animal nec potest stare, nec sentire, nec moueri. similiter, nec si viæ sint oppilatę atque infartæ, aut abscissæ, cum somnum non appellamus: si propter hoc animal sensum amittit, & stationem. Sed neque, si spiritus ipsi sunt stupefacti, & immobiles: neque etiam, si graue aliquod accidens prostrauerit animam, & sensum & omnem intẽtionem abstulerit, somnum vocamus. Sed tum solum dormire animal dicitur, cum anima non omnino in aliis impedita, aut recipit sub labore quodam & displicentia exercitationem membrorum. Vnde magis gratam, & suauem iudicat cessationem, aut intenta ad aliquid, quo gaudet, & delectatur, obliuiscitur prioris intentionis exercendi membra. Sub labore autem & displicentia recipit exercere mẽbra, cùm aut illa iam fatigata sunt, aut spiritus quodammodo fessi, & resoluti: aut cùm sedes ipsius

Somnus quid sit.

Somnum quænam inducant.

ipsius animæ interioris grauata est. hoc est nerui, & membranæ illic existentes: spiritus item pigri, torpidi, & viæ non planæ, expeditæ. hæc enim non concurrunt, tunc retrahitur anima ab exercitatione membrorum, & quiescere amat, & intentio cessat exercendi, spiritus non transmittuntur, & sic fit somnus. qui propterea placidus, & suauis dicitur, quòd cessationem illam anima, vti gratum recipit, contrarium autem, vti graue. hæc autem grauitas, & labor animæ maxime accidit, cum euaporatione multa sursum lata nerui relaxantur, & opplentur: similiter & membranæ circa cerebrum, & venæ. vnde & spiritus graues redduntur, & pigri. quare anima ipsa laborem quendam percipit in mouendo ipsos. in tendendo neruos & membranas, quas tendi oportet in vigilia: hic autem molles sunt & graues. quibus de causis cessare ab opere suaue ab anima iudicatur. euaporatio autem vnde hæc accidunt interdum à cibo, & potu fit, interdum à quibusdam epotis, quæ frigidissima sunt, & crassa, & somnifera dicuntur. inter has vero euaporationes, & somnos, qui ab his fiunt, hoc interest, quòd quæ à cibo & potu fit, naturalis est, & finem habet in natura, quò animal restauretur à fatigatione in vigilia: qui vero ab epotis frigidis somnus fit, violentus est, & ad ægritudinem magis refertur. quare non naturalis dicitur. Naturalis quoque & ille somnus est, qui fatigatis multum membris, tametsi non cibum, & potum capiat animal. prostratum tamen somno capitur. habet

De dupli-ci somno, naturali & violento, & quales sint.

Collige finem somni ab solutam rationem. enim finem in natura restauratio. Videtur igitur, quòd somnus sit cessatio animæ interioris ab exercitatione membrorum in sensu & motu non per impotentiam, sed ob id solum facta, quod melius, & suauius iudicat cessare, quàm mouere. quod fit aut euaporatione multa grauante,& opplente sedem animæ,aut fatigatis membris, & spiritibus:aut facta obliuione prioris intentione ex intentione in aliud, quod delectat. & hoc enim sæpe accidit, vt infantibus, quibus nutrices per cantilenas somnum inducunt.

Somnus duplex, simpliciter, & secundum quid, & quomodo hi fiant. Est igitur sonus alius simpliciter, & vniuersaliter vigiliæ oppositus, alius secundum quid, & in parte solum. simpliciter quidem, quo & sensus omnes, & motus voluntarij ligati sunt. secundum quid autem & in parte tantum, in quo vel non sensus omnes sunt ligati:vel sensus ipsi quidem ligati sunt, motus autem voluntarij non. nam,quoniam neque idem spiritus,neque eædem viæ,neque eædem species sunt sensuum omnium, & motuũ, fieri quidem potest, vt plures ligentur sensus,nõ tamen omnes: vel sensus quidem ligentur,motus autem voluntarij non. qua de causa accidit sæpe,vt dormientibus nobis sensus quidem ligati sint, voluntarij autem motus non:siquidem & quidam dormiẽtes surgunt tamen, & sese vestiunt:& nonnulli domo exeunt. facta enim phantasia surgandi, quanquam sopiti sint sensus, motus tamen illi fieri possunt, qui à phantasia dependent, quoniam non simpliciter dormiunt.inter

Dormientes cur aliqua nõnunquam vigilia opera exerceant.

dum

dum non omnes sensus dormiunt, sed aliqui tantum. propter quod somnus infantibus irrepit sensim ex cantilenis. intenta enim anima ad aures & cantum obliuiscitur oculorum, & cæterorum membrorum. vnde & spiritus, qui ad membra transmittebantur, recurrunt ad suum principium. quam cessationem recipit anima suauem: & in oculis, & alijs membris dormit, quamuis secundum aures vigilet. verum & in his paulo post dormiet. percurrente enim spiritu ad sedem animæ, & cum eo humore aliquo, grauatur sensim ipsa, & quietem simpliciter amat: vnde simul etiam aurium obliuiscitur, ac dormit similiter & pedum frictio solet somnum allicere eadem de causa. idem facit & lectio, & auscultatio, & decubitus: & in vniuersum omnia, quæ leuem voluptatem in certis membris inducunt. multa vero si sit, vigiliam parit, quoniam attentionem poscit. oportet ergo, vt non multa sit volupras illa, & nulla alia sit species, quæ attrahere ad se animam possit, vnde somnus conciliatur. quo ingenio vtuntur medici ad ægros, qui dormire non possunt, per cadentis guttæ leuem, & placidum somnum. alij cunabula inuenere, alij pensiles lectulos, alij alia.

Pueri cur cantilenis in somno inducantur.

Somnum inducunt leues quædam voluptates.

Sed iam de deceptionibus in somno factis agamus. est autẽ somnium vigilia interioris animæ, in somno cæterorum membrorum. nam & si sensus sopiti ipsi sunt, & motus cessãt, vigilat tamen introrsum anima circa reseruatas rerum species, quæ coram ipsa sũt: per quas &

De deceptionibus in somno contingentibus siue in somnijs, quid sint, & quibus ex causis fiant, & de somniorum diuinatione.

Somnium quid sit.

intelligit,& subnotiones, & alia operatur,quæ & in viglia, verum confuse admodum & perturbate. vnde & sæpe decipitur. est autem prima deceptio,quòd videmur res perinde facere, & videre, & audire:ac si ita omnino fierent,& præsentes essent,qui non sunt.causa autem est, quòd species per naturam suam operatur: natura autem earum est res ipsas repræsentare,& coniuncta, loca scilicet, formas,figuras, actiones,& alia. quare similiter & in somno repræsentat, vti in vigilia. eædem enim sunt species. in vigilia autem non accidit, vt decipiamur, quia sensus rem monstrat,aut ratio facta.in sõno autem sensus ligati sunt, nec possunt corrigere oblata, nec ratio in contrarium fit. quare relinquitur speciem ita res offerre,ac si fierent, & præsentes essent.

Somniorum generalis, seu communis causa.

Specierum autem, quæ animam mouent,illas prius mouere censendum est,quæ actu sunt magis,diximus autem actu magis esse illas,quę recentes sunt,& quæ habitum fecerunt, qua de causa maxime ea somniamus, quæ per diem egimus; & de nobis, & de maximè notis, & de iis,quibus maximè intenti sumus.porrò dispositiones quædã corporis non parũ facere vidẽtur ad excitanda quædam somnia. vt sanguinis exuberantia rubentia videri facit, ignésque,ac vstiones,& eiusmodi. pituitæ vero redundãtia, aquas,lotiones,innatationes,potus,nauigationes,& id genus. choleræ vero rixas, iurgia,inimicitias, bella, & similia. melancholiæ vero tristia, obscura, vt funera, & alia eiusmo-

di: propter quod & Medici solent de somniis interrogare. Quibus autem de causis isthæc cõtingant, & quid faciant dispositiones illæ corporis, non ingratum fortasse arbitror, si perquiramus. In primis igitur videtur mihi exuberãtibus hisce humoribus occultam quãdam speciem in somno ad phantasiam ferri, ex qua memoria excitatur quorundam coniunctorum: quemadmodum & in quibusdam aliis videmus fieri, vt dulci pituita ad linguam descendente dulcia somniamus: similiter & ventositate aliqua circa dentium radices se commouente somniamus dentem cadere: quæ certè non alia de causa fiunt, nisi quòd ex his occulta quædam sensatio in phantasia fit, cuius species memoriam similium excitat coniunctorum: in dulci quidem pituita memoria dulcium: in ventositate autem circa dentes casus dentis, quoniam oblatis coniunctis semper illud magis mouet, quod maximum est: talis autem est casus dentis: fit autem in phantasia latens illa sensatio, quoniam non ita omnino sopitos esse sensus censendum est, vt nihil prorsus sentiant. eodem pacto & cholera exuberante accidit per corpus talia ferri, qualia & in ira: vt exarsio circa cor, aut tale aliquid, cuius species occultè lata ad phantasiam, memoriam cõsimilium facit. ita & melancholia redundãs tristitiã quandam membris ingerit, cuius memoria excitatur ad similia: quod & pituita facere solet. In sanguine autem quomodo fiat, dubitationem quandam habet. quoniam colorum species nõ

Varia hominũ corporu dispositiones varia in ipsis somnia inducunt.

Pituita exuberãtes cur aquas, lotiones, innatationes, & dulcia nõnunquam somnient.

Cholera abundantes cur iurgia, rixas, inimicitias, & bella somniet.

Melancholici cur tristia, obscura, & funera somniēt.

videtur ad phantasiam ferri nisi per sensus: quibus sopitis quomodo rubra videri accidat, nō satis apparet, quanquam sanguis exuberet. dicendum autem fortasse, quòd, sicut oculus suffusus felle alia facit videri eiusdem coloris, ita & dominante sanguine particula illa, quę phātasiam exercet, & qui in ea sunt spiritus, ceu suffusi rubro, memoriam rubentium excitare possunt: inter quæ ea, quæ actu sunt magis, sese magis offerunt, ignis, vestes, & similia. Præter has autem corporis dispositiones sunt & aliæ quædam, quæ solent nonnulla somnia frequenter inducere: vt ijs, qui in paupertate sunt, quòd semper vident sibi deesse aliquid, sæpissime etiam somniant de se ipsis, vt carentibus quibusdam: & in præsentia aliorum esse aut sine vestibus, aut sine calceis, aut iisdem mutilatis, & similibus. Contra vero, quibus multa superabundant, somniant alijs dare, geminatas habere vestes, & eiusmodi. Qui vero valde ancipites, & perplexi sunt vel consiliorum, vel inquisitionum circa scientias, ij sæpe somniare solent circuiti longo de domo in domum, de via in viam progredi, ac demum in angustijs quibusdam sese inuenire. Formidolosis certa fiunt somnia maximè sibi familiaria: certa auaris, certa amantibus: & nemo ferè hominum est, qui peculiaria quædam non faciat somnia propter peculiarem corporis dispositionem.

Sanguinei in somnis rubra, & ignes cur videant.

Diuersa hominum affectiones, variique fortuna casus diuersa sōniare faciunt.

Sed iam illud inquiramus, cur in somnio tam extranea, tam noua videat anima, vt omnibus manifestum est. in primis igitur supponendum

est

est nobis, quòd, si recta fieri intellectio debet, sanam primum oportet esse partem illam, quæ intelligit: deinde & debitam esse applicationē, & intētionem animæ. tum oportet & medium ipsum, per quod species veniunt, & mouēt, purum esse, & syncerum, non inquinatum, non perturbatum. dico autem medium spiritus ipsos, qui circa sedem animæ sūt, maximè in vocatis vētriculis cerebri: in quibus species sunt, & per quos mouent. porrò & species ipsas, quę animam mouent, necesse est quietas esse, non tumultuarie agitatas. postremo & easdem esse temperatas. si enim excedant, perturbant animam. His ergo recte se habentibus recta etiam fieri intellectio potest rerum, & coniunctorum. vbi vero hæc, aut omnia, aut quædam cōtrario modo se habent, tunc accidit & intellectionem varie impediri, quod maximè in somno euenit: primum enim applicatio animæ nō satis firma, & constans est, tum quòd anima in somno quasi ocium agens, & quiete congaudens omnem intentionem negligit, tum quòd partes, quæ applicari atque intēdi debent, male dispositæ sunt. intentione enim requiritur spirituum multorum vnio, & neruorum & mēbranarum tensio, in somno autem spiritus pigri sunt, & graues: nerui laxi, & languidi: similiter & membranæ. quibus de causis anima non multam applicationem facit ad res, & rerum coniuncta, & ordines. præterea & medium ipsum, hoc est spiritus, impurum est, & permixtum alienis vaporibus, necnon & inquietum, &

Rectam intellectio nem quæ habere apparatu.

& tumultuosè agitatum, quæ res facit, vt & species ipsæ, quæ in spiritibus sunt, simul etiam tumultuarie agantur, & inordinatè, ex quibus accidit, & intellectiones, quæ in somno fiunt, inordinatas plurimùm esse, & valde extranea componi: qualia volare nos, saltu longo librari repente, & nos & alios videre mutatos in varias formas, & modo aues factos, modo equos, modò alia, simul quoque accidit rerum ordines, loca, situs, genera multipliciter variari: maiora videri plurima ex paruis & leuibus occasionibus: quorundam reminisci, quæ nunquam in vigilia occurrissent, & ita de aliis multis. Permixtio igitur vaporum potest in primis colores (vt dictum est) euariare: tum potest & species mutare, hebetare, crassas reddere: maiora facere, vt repræsentent: subnotiones confundere: tum & figuras quasdam abscondere, quasdam mutare: motus verò & agitatio spirituum, & cum iis specièrum potest loca diuersa offerre, applicationem tollere, coniunctorum multa intercipere, ordines peruertere, situs diuersos offerre: variatis autem locis, formis, figuris, similitudinibus, ordine, numero, & aliis necesse est extranea multa componi: volare enim nos accidit, vt appareat specie nostri continenter locum mutante cum spiritibus, in quibus sunt species, ac nos repente continenter moueri ex memoria subita, aut volandi, aut saliendi, aut quid talium aliquid faciendi. porrò accidit modo subiecta, modo prædicata rerum complexarum repente mutari: vt appareat nobis repente

Quomodo volare nos appareat in somnu.

nos

nos vel aues factos, vel equos, vel alia, si subiecta mutentur remanentibus prædicatis. quòd si remanentibus subiectis videantur prædicata mutari, videmur, ac de vestitis nudos fieri, aut de albis nigros, de sedentibus currentes: de vno loco & societate in aliis esse. Ex paruis autem occasionibus magna quædam videri accidit: vt tonitrua ex paruo circa aures sono, & in ephialte dæmones, & è parua ventositate circa dentes, ipsos cadere, & eiusmodi alia. quia facta recordatione coniunctorum semper id primo occurrit, quòd maximũ est in vnoquoque genere. porrò obliuio multorum coniunctorum sæpe fit in somno, tum propter momentaneam applicationem animę, tum quod ordines accidit variari. propter quod & ipsorum somniorum sæpissime non recordamur. euolant enim ex anima, nisi de ijs fuerint, quę fortem attentionem ad se trahunt: qualia sunt, quæ per timorem, & admirationem, & voluptatem magnam peruidemus in somno. Occurrunt autem reminiscentiæ quorundam, quæ nunquam in vigilia forte occurrissent, quoniam in ijs extraneis, & nouis offeruntur, & nouæ quædã similitudines, quæ memoriam excitent quorũdam penè oblitorum. atque hæc pro tempore satis sint, cur in somnis tam mira, tam extranea videantur. Nunc consequens esse videtur, vt & illud quæramus, vtrum vlla sint somnia, per quę diuinare contingat (vt sæpe videmus accidere) & quæ facta sunt, & quæ futura, pernosci, quorum nullam cognitionem tenemus, è quibus e-

Somniorum cur in vigilia nõ facile recordamur.

Diuinare per sõnia nonnũquam ratione fieri his exemplis noscas.

go nunc duo commemorabo, quæ duobus nostris amicissimis cõtingere, mira quidẽ, & quæ quo pacto facta fuerint, nõ ingratum arbitror vobis futurum, si perquiramus. Noscimus omnes M. Antonium Flaminium sanctissimum quidem virum, & vtriusque linguæ doctissimum Reginaldi Poli Angli nobilissimi iuuenis familiarem, & quod in prima laude ponẽdum est, Poetam nostri sæculi eximium. is cum aliquando Genuæ esset apud Saulios magnificos, nec satis commoda vteretur valetudine, animi gratia mutuo acceperat librum quendam maternæ linguæ, quæ cum dies aliquot legisset, non adhibita multa cura reliquit super lectulo quodam. mox, cum repeteretur liber ab eo, qui mutuo dederat, quæsitus multum fuit. nunquam autem inuentus. quod cum satis moleste Flaminius ferret amici causa, cui mutuum non poterat reddere, per somnium tandem inuenit hoc pacto. Videbatur sibi quædam è domesticis ancillis librum tollere, è lectulo illo, in quo ipse librum reliquerat. quem cum vellet puella in mensam quandam transferre, cecidisse aiebat vidisse librum tracta altera è duabus tabulis, quibus contegebatur. quod perspiciens ancilla trepide librum abscondisse occulto quodam in loco videbatur. somnio habito, cum ipsum mane Flaminius vulgasset, placuit librum inquirere, qui illic inuentus fuit, vbi in somno puellam viderat abscondisse illum, fracta etiam tabula, vti viderat. ergo interrogata puella, vnde librum sustulisset, & quomodo fracta fuisset

set tabula, & cur abscondisset, omnia eodem ordine narrauit, quo Flaminius in somnis viderat.

Alterum somnium memini recitasse sæpius Petrum Bēbum, quem noscimus, & ipsum virum probum, & vtriusque linguæ eruditissimū quem ob insignes virtutes, & Patriciæ gentis nobilitatem, in Cardinalium Collegium à Pontifice Maximo, si vita suppetet, breui cooptatum iri speramus.

R. Cardinalis Petri Bembi insomnium.

Is admodum iuuenis forte litem habebat cū nescio quo, cùm vero dies instaret, quo à iudice sententia promulgari debebat, pridie illius diei dicebat Helenam matrem enixe ipsum rogasse, ne sequenti die in forum ad iudicium ascenderet, somniasse enim se illum vidisse vulneratum à reo in digito minimo sinistræ manus. de quo somnio cum ipse consolatus matrem fuisset, dixisśetque fallacia esse somnia, in iudicium processit. vbi post multam altercationem ambo cum à iudice etiam tum altercantes recessissent, reum dicebat educto gladio percussisse ipsum eodem in digito minimo, qui à matre fuerat demonstratus. Mira profecto sunt eiusmodi somnia: qualia etiam multa alia tum legimus, tum & audiuimus à fide dignis. quam autem causam habere possint, nō satis facile est assignare. nam, quòd casu (vt quidam putant) hæc fiant, supra verisimilitudinem videtur. Nam certe quædam mira etiam fieri casu quodam nec nos negamus: immo necessarium putamus tot hominibus tot,

&

go nunc duo commemorabo,quæ duobus no-
ſtris amiciſſimis cõtingere, mira quidẽ,& quæ
quo pacto facta fuerint,nõ ingratum arbitror
vobis futurum,ſi perquiramus.Noſcimus om-
nes M. Antonium Flaminium ſanctiſſimum
quidem virum , & vtriuſque linguæ doctiſſi-
mum Reginaldi Poli Angli nobiliſſimi iuuenis
familiarem, & quod in prima laude ponẽdum
eſt, Poëtam noſtri ſæculi eximium. is cum ali-
quando Genuæ eſſet apud Saulios magnificos,
nec ſatis commoda vteretur valetudine, animi
gratia mutuo acceperat librum quendam ma-
ternæ linguæ , quæ cum dies aliquot legiſſet,
non adhibita multa cura reliquit ſuper lectulo
quodam.mox,cum repeteretur liber ab eo,qui
mutuo dederat , quæſitus multum fuit. nun-
quam autem inuentus.quod cum ſatis moleſte
Flaminius ferret amici cauſa,cui mutuum non
poterat reddere , per ſomnium tandem inuenit
hoc pacto. Videbatur ſibi quædam è domeſti-
cis ancillis librum tollere,è lectulo illo,in quo
ipſe librum reliquerat.quem cum vellet puella
in menſam quandam transferre , cecidiſſe aie-
bat vidiſſe librum tracta altera è duabus tabu-
lis,quibus contegebatur. quod perſpiciens an-
cilla trepide librum abſcondiſſe occulto quo-
dam in loco videbatur. ſomnio habito, cum i-
pſum mane Flaminius vulgaſſet,placuit librum
inquirere, qui illic inuentus fuit, vbi in ſomno
puellam viderat abſcondiſſe illum,fracta etiam
tabula, vti viderat.ergo interrogata puella,vn-
de librum ſuſtuliſſet , & quomodo fracta fuiſ-
ſet

ſet tabula, & cur abſcondiſſet, omnia eodem ordine narrauit, quo Flaminius in ſomnis viderat.

Alterum ſomnium memini recitaſſe ſæpius Petrum Bẽbum, quem noſcimus, & ipſum virum probum, & vtriuſque linguæ eruditiſſimũ quem ob inſignes virtutes, & Patriciæ gentis nobilitatem, in Cardinalium Collegium à Pontifice Maximo, ſi vita ſuppetet, breui cooptatum iri ſperamus.

R. Cardinalis Petri Bembi inſomnium.

Is admodum iuuenis forte litem habebat cũ neſcio quo, cùm vero dies inſtaret, quo à iudice ſententia promulgari debebat, pridie illius diei dicebat Helenam matrem enixe ipſum rogaſſe, ne ſequenti die in forum ad iudicium aſcenderet, ſomniaſſe enim ſe illum vidiſſe vulneratum à reo in digito minimo ſiniſtræ manus. de quo ſomnio cum ipſe conſolatus matrem fuiſſet, dixiſſétque fallacia eſſe ſomnia, in iudicium proceſſit. vbi poſt multam altercationem ambo cum à iudice etiam tum altercantes receſſiſſent, reum dicebat educto gladio percuſſiſſe ipſum eodem in digito minimo, qui à matre fuerat demonſtratus. Mira profecto ſunt eiuſmodi ſomnia: qualia etiam multa alia tum legimus, tum & audiuimus à fide dignis. quam autem cauſam habere poſſint, nõ ſatis facile eſt aſſignare. nam, quòd caſu (vt quidam putant) hæc fiant, ſupra veriſimilitudinem videtur. Nam certe quædam mira etiam fieri caſu quodam nec nos negamus: immo neceſſarium putamus tot hominibus tot, &

& tanta somniantibus, cōuenire quædam cum rebus: sed, quæ adeo miranda sunt, tanto ordine facta, tot concurrentibus, quòd casu fiant, nō possum existimare. Verú, si causa non fiant, quámnam causam habere per se possunt? oportet enim, si casu non sunt, per se fieri, at intellectiones, quæ in nobis habentur, rebus conuenientes illæ tantum sunt, quæ à sensibus originem, vel à discursu hominis ducunt: ad sensum autem reduci non possunt, quæ dicta sunt, ad discursum autem difficile est videre, quomodo possint. Verum enimuero, nisi fallor, nihil fortasse prohibet, si dicamus hæc somnia ad discursum reduci posse. nam Helena Bembi mater & prudens, & anxia potuit in somno præ timore somniasse, quæ timenda sunt: inter quæ coniuncta cum litib. sunt iurgia, & altercationes: cum his autē rixæ, & cū his arma, & vulnera. quare omnia hæc in filio timēda oblata sunt perinde, ac si fierent: vt diximus, naturam specierum esse: quare & vulnerari ipsum vidit: magis autem in sinistra manu, quoniam naturale est cuique brachium præcipue sinistrum ad defensam gladio offerre. Somniauit igitur, quod rationaliter poterat euenire, & quod in vigilia etiam præuidere facillime potuisset. Similiter autē & Flaminij somnium ad discursum quendam reduci posse videtur. anxius enim de libro potuit in somno perquirere, quisnam sustulisset è lectulo: inter quos occurrit, domestica illa puella. rursus vero quærente illo, cur nō manifestauerit, occurrit, quod forte sinistri aliquid

Somniorum aliqua, quæ mira videtur, ad occultos quosdam humanæ mentis discursus reducere præstat: alia ad Deum, vel dæmones, vel ad casum.

con-

contigisset libro, porrò & ad hæc inquirenti, quid sinistri potuit accidisse, occurrit casus libri, & fractio tabulæ: cõiuncta enim hęc sunt. At quod coniunctum & consequens fuit occultatio libri, & demum & locus, in quo occultauit, hic ergo discursus & per se, & rationalis fuit: quod verò ita accidit, quod cum re conuenerit somnium, casu certè fuit, quæ partim ad discursum, partim ad casum reduci potest: & talia profectò multa sunt eorum somniorum, quę nobis tam mira videntur. Siqua verò sunt, quæ ad cõsimiles causas nullo pacto reduci possint, vt certè plurima sunt, tum præteritorum, tum & futurorum, & eorum, quæ longinqua sunt à cognitione nostra, hæc certè, aut ad casum, aut ad Deum, vel etiam ad dæmones sunt referenda. Quapropter, vt tandem in vniuersum dicamus, omnia ea somnia, quæ miranda, videntur, & habere significationis aliquid, omnia vel casu fiunt, vel ad certos occultos discursus reducuntur, vel ad corporis dispositiones, vel ad intellectum aliquem separatum à materia, qui & præterita, & futura cognoscens nobis quædam immittat somnia: ac de deceptionibus, quas sibi anima in somnis facit, ita per transcursum determinatum sit.

De deceptionibus & erroribus qui contingere hominib. solent, vino, seu alio aliquo humore epotis, ac febre, phrenesi, & ecstasi laborantibus.

Non est autem longe dissimilis causa, ea quę in somno deceptiones facit, & quæ in vino, & in febribus, & phrenesi, & epotis quibusdam aliis: omnia enim hæc tum perturbatam, & inquietam, tum inquinatam facere solent animæ sedem. Vinum siquidem, sicuti oculos, & visum

fa-

Vinum sicut oculos, & visum perturbare potest, ita & phantasiam.

facere obliquum potest,& perturbare, ita potest & phantasiam,& intellectum spiritu inordinate commoto. spirituosum enim vinum, & multam exhalationem excitat, quam regere vis cognoscitiua non potest. propter quod ebrij & multa dicunt, & incomposita, propter agitationem spiritus,in quo sunt species,in febribus quoque, & phrenesi eadem solent accidere,& eadem de causa.

Quanquam in his dubitationem quandam habet,quomodo fiat, vt vigilantes ipsi & vidẽtes, quædam tamen se videre dicant, quæ non sunt, claméntque sæpe & lupos, & canes auferri debere, quos coram habere autumant. cùm igitur ita non sit, quomodo species eorũ, quæ non sunt,mouere illos potest?est autem & dubitatio eadem circa timorem, & ecstasim. multi enim præ timore sese quædã videre existimant,quæ nullo pacto vident, sani alioquin & mente & videndi facultate,nisi quantum illos perturbat timor.similiter & ecstatici se habent. Ergo in febribus, & phrenesi duo sunt, quæ principium fallendi præbent: alterum est corrupta ratio, alterum est occasio aliqua:dico autem occasionem,vt aulæa depicta ante oculos,& parietes depictos,aut varie figuratos:vapores item in oculis existentes,aut circa phantasiæ sedem,& alia eiusmodi,quæ apparentiam aliquam possint offerre. facit igitur corrupta ratio,vt contra falsam apparentiam ratio nulla opponatur. ex quo fit,vt occasio,quæ apparẽtiam facit aut canum, aut luporum, facillime deci-

Febrem, & phrenesim patientes propter quas causas decipiantur, & mira quadam faciant, & dicãt.

decipiat, quoniam ita videre sese existimant, similitudinem præbente figura aliqua, aut vaporibus qui in oculis sunt. Quòd autem, qui circa oculos vapores sunt, figuras varias offerre consueuerint, manifestum est in nocte, non potentibus nobis dormire. Nam multus nobis & scientibus aliter esse, variæ nihilominus figuræ ob oculos obuersantur. Quod vero, & qui circa phantasiam vapores sunt, possint figuras extraneas offerre, dictum est in deceptionibus somni. Signum autem, quòd ex eiusmodi occasionibus & apparentiis hæc contingant, illud monstrat, quòd sæpe admoniti, & aduertentes non amplius credunt multi. In timore autem admiranda etiamnum magis est causa, quia & sani mente, & visu, videre tamen putãt, quæ non sunt: alij simulachra mortuorum, alij dæmones, alij inimicos, alij alia. Principium autem horum omnium est species rei formidabilis: qualis imago noctis, & solitudinis, & sepulchrorum, quæ qualibet vel leui occasione illata phantasiam tam intente mouet, vt apparentiam aliquam faciat adeo actu, vt veluti præsens accipiatur. fixa enim omnis imaginatio speciem ita intendit, & diffundit, vt in oculis etiam sit. Quamobrem ita repræsentat, ac si extrorsum in oculos peruenisset. ad apparentiam enim faciendam nihil refert, verũ species extrinsecus veniat ad oculum, an intrinsecus. Omnino enim pro natura repræsentat: quare ea videre sese putant, quorum imaginationem fecere.

Melancholici cur tristia obscura, & funera somniēt.

videtur ad phantasiam ferri nisi per sensus: quibus sopitis quomodo rubra videri accidat, nō satis apparet, quanquam sanguis exuberet. dicendum autem fortasse, quòd, sicut oculus suffusus felle alia facit videri eiusdem coloris, ita & dominante sanguine particula illa, quę phātasiam exercet, & qui in ea sunt spiritus, ceu suffusi rubro, memoriam rubentium excitare possunt: inter quæ ea, quæ actu sunt magis, sese magis offerunt, ignis, vestes, & similia. Præter has autem corporis dispositiones sunt & aliæ quædam, quæ solent nonnulla somnia frequenter inducere: vt ijs, qui in paupertate sunt, quòd semper vident sibi deesse aliquid, sæpissime etiam somniant de se ipsis, vt carentibus quibusdam: & in præsentia aliorum esse aut sine vest bus, aut sine calceis, aut iisdem mutilatis, & similibus. Contra vero, quibus multa superabundant, somniant alijs dare, geminatas habere vestes, & eiusmodi. Qui vero valde ancipites, & perplexi sunt vel consiliorum, vel inquisitionum circa scientias, ij sæpe somniare solent circuiti longo de domo in domum, de via in viam progredi, ac demum in angustijs quibusdam sese inuenire. Formidolosis certa fiunt somnia maximè sibi familiaria: certa auaris, certa amantibus: & nemo ferè hominum est, qui peculiaria quædam non faciat somnia propter peculiarem corporis dispositionem.

Sanguinei in somnis rubra, & ignes cur videant.

Diuersa hominum affectiones, variique fortunà casus diuersa sōniare faciunt.

Sed iam illud inquiramus, cur in somno tam extranea, tam noua videat anima, vt omnibus manifestum est. in primis igitur supponendum

est

est nobis, quòd, si recta fieri intellectio debet, sanam primum oportet esse partem illam, quæ intelligit: deinde & debitam esse applicationẽ, & intẽtionem animæ. tum oportet & medium ipsum, per quod species veniunt, & mouẽt, purum esse, & syncerum, non inquinatum, non perturbatum. dico autem medium spiritus ipsos, qui circa sedem animæ sũt, maximè in vocatis vẽtriculis cerebri: in quibus species sunt, & per quos mouent. porrò & species ipsas, quę animam mouent, necesse est quietas esse, non tumultuarie agitatas. postremo & easdem esse temperatas. si enim excedant, perturbant animam. His ergo recte se habentibus recta etiam fieri intellectio potest rerum, & coniunctorum. vbi vero hæc, aut omnia, aut quædam cõtratio modo se habent, tunc accidit & intellectionem varie impediri, quod maximè in somno euenit: primum enim applicatio animæ nõ satis firma, & constans est, tum quòd anima in somno quasi ocium agens, & quiete congaudens omnem intentionem negligit, tum quòd partes, quæ applicari atque intẽdi debent, male dispositæ sunt. intentione enim requiritur spirituum multorum vnio, & neruorum & mẽbranarum tensio, in somno autem spiritus pigri sunt, & graues: nerui laxi, & languidi: similiter & membranæ. quibus de causis anima non multam applicationem facit ad res, & rerum coniuncta, & ordines. præterea & medium ipsum, hoc est spiritus, impurum est, & permixtum alienis vaporibus, necnon & inquietum,

Rectam intellectionem quæ habere apparent.

&

& tumultuosè agitatum, quæ res facit, vt & species ipsæ, quæ in spiritibus sunt, simul etiam tumultuarie agantur, & inordinatè, ex quibus accidit, & intellectiones, quæ in somno fiunt, inordinatas plurimùm esse, & valde extranea componi: qualia volare nos, saltu longo librari repente, & nos & alios videre mutatos in varias formas, & modo aues factos, modo equos, modò alia, simul quoque accidit rerum ordines, loca, situs, genera multipliciter variari: maiora videri plurima ex paruis & leuibus occasionibus: quorundam reminisci, quæ nunquam in vigilia occurrissent, & ita de aliis multis. Permixtio igitur vaporum potest in primis colores (vt dictum est) euariare: tum potest & species mutare, hebetare, crassas reddere: maiora facere, vt repræsentent: subnotiones confundere: tum & figuras quasdam abscondere, quasdam mutare: motus verò & agitatio spirituum, & cum iis specierum potest loca diuersa offerre, applicationem tollere, coniunctorum multa intercipere, ordines peruertere, situs diuersos offerre: variatis autem locis, formis, figuris, similitudinibus, ordine, numero, & aliis necesse est extranea multa componi: volare enim nos accidit, vt appareat specie nostri continenter locum mutante cum spiritibus, in quibus sunt species, ac nos repente continenter moueri ex memoria subita, aut volandi, aut saliendi, aut quid talium aliquid faciendi. porrò accidit modo subiecta, modo prædicata rerum complexarum repente mutari: vt appareat nobis repente

Quomodo volare nos appareat in somnu.

nos

nos vel aues factos, vel equos, vel alia, si subiecta mutentur remanentibus prædicatis. quòd si remanentibus subiectis videantur prædicata mutari, videmur, ac de vestitis nudos fieri, aut de albis nigros, de sedentibus currentes: de vno loco & societate in aliis esse. Ex paruis autem occasionibus magna quædam videri accidit: vt tonitrua ex paruo circa aures sono, & in ephialte dæmones, & è parua ventositate circa dentes, ipsos cadere, & eiusmodi alia. quia facta recordatione coniunctorum semper id primo occurrit, quòd maximū est in vnoquoque genere. porrò obliuio multorum coniunctorum sæpe fit in somno, tum propter momentaneam applicationem animę, tum quod ordines accidit variari. propter quod & ipsorum somniorum sæpissime non recordamur. euolant enim ex anima, nisi de ijs fuerint, quę fortem attentionem ad se trahunt: qualia sunt, quæ per timorem, & admirationem, & voluptatem magnam peruidemus in somno. Occurrunt autem reminiscentiæ quorundam, quæ nunquam in vigilia forte occurrissent, quoniam in ijs extraneis, & nouis offeruntur, & nouæ quædā similitudines; quæ memoriam excitent quorūdam penè oblitorum. atque hæc pro tempore satis sint, cur in somnis tam mira, tam extranea videantur. Nunc consequens esse videtur, vt & illud quæramus, vtrum vlla sint somnia, per quę diuinare contingat (vt sæpe videmus accidere) & quæ facta sunt, & quæ futura, pernosci, quorum nullam cognitionem tenemus, è quibus e-

Somniorum cur in vigilia nō facile recordamur.

Diuinare per sōnia nonnūquam ratione fieri his exemplis noscas.

go nunc duo commemorabo, quæ duobus nostris amicissimis cótingere, mira quidẽ, & quæ quo pacto facta fuerint, nõ ingratum arbitror vobis futurum, si perquiramus. Noscimus omnes M. Antonium Flaminium sanctissimum quidem virum, & vtriusque linguæ doctissimum Reginaldi Poli Angli nobilissimi iuuenis familiarem, & quod in prima laude ponẽdum est, Poëtam nostri sæculi eximium. is cum aliquando Genuæ esset apud Saulios magnificos, nec satis commoda vteretur valetudine, animi gratia mutuo acceperat librum quendam maternæ linguæ, quæ cum dies aliquot legisset, non adhibita multa cura reliquit super lectulo quodam. mox, cum repeteretur liber ab eo, qui mutuo dederat, quæsitus multum fuit. nunquam autem inuentus. quod cum satis moleste Flaminius ferret amici causa, cui mutuum non poterat reddere, per somnium tandem inuenit hoc pacto. Videbatur sibi quædam è domesticis ancillis librum tollere, è lectulo illo, in quo ipse librum reliquerat. quem cum vellet puella in mensam quandam transferre, cecidisse aiebat vidisse librum tracta altera è duabus tabulis, quibus contegebatur. quod perspiciens ancilla trepide librum abscondisse occulto quodam in loco videbatur. somnio habito, cum ipsum mane Flaminius vulgasset, placuit librum inquirere, qui illic inuentus fuit, vbi in somno puellam viderat abscondisse illum, fracta etiam tabula, vti viderat. ergo interrogata puella, vnde librum sustulisset, & quomodo fracta fuisset

ſet tabula, & cur abſcondiſſet, omnia eodem ordine narrauit, quo Flaminius in ſomnis viderat.

Alterum ſomnium memini recitaſſe ſæpius Petrum Bēbum, quem noſcimus, & ipſum virum probum, & vtriuſque linguæ eruditiſſimū quem ob inſignes virtutes, & Patriciæ gentis nobilitatem, in Cardinalium Collegium à Pontifice Maximo, ſi vita ſuppetet, breui cooptatum iri ſperamus.

R. Cardinalis Petri Bembi inſomnium.

Is admodum iuuenis forte litem habebat cū neſcio quo, cùm vero dies inſtaret, quo à iudice ſententia promulgari debebat, pridie illius diei dicebat Helenam matrem enixe ipſum rogaſſe, ne ſequenti die in forum ad iudicium aſcenderet, ſomniaſſe enim ſe illum vidiſſe vulneratum à reo in digito minimo ſiniſtræ manus. de quo ſomnio cum ipſe conſolatus matrem fuiſſet, dixiſsétque fallacia eſſe ſomnia, in iudicium proceſſit. vbi poſt multam altercationem ambo cum à iudice etiam tum altercantes receſſiſſent, reum dicebat educto gladio percuſſiſſe ipſum eodem in digito minimo, qui à matre fuerat demonſtratus. Mira profecto ſunt eiuſmodi ſomnia: qualia etiam multa alia tum legimus, tum & audiuimus à fide dignis. quam autem cauſam habere poſſint, nō ſatis facile eſt aſſignare. nam, quòd caſu (vt quidam putant) hæc fiant, ſupra veriſimilitudinem videtur. Nam certe quædam mira etiam fieri caſu quodam nec nos negamus: immo neceſſarium putamus tot hominibus tot,

&

& tanta somniantibus, cōuenire quædam cum rebus: sed, quæ adeo miranda sunt, tanto ordine facta, tot concurrentibus, quòd casu fiant, nō possum existimare. Verú, si causa non fiant, quámnam causam habere per se possunt? oportet enim, si casu non sunt, per se fieri, at intellectiones, quæ in nobis habentur, rebus conuenientes illæ tantum sunt, quæ à sensibus originem, vel à discursu hominis ducunt: ad sensum autem reduci non possunt, quæ dicta sunt, ad discursum autem difficile est videre, quomodo possint. Verum enimuero, nisi fallor, nihil fortasse prohibet, si dicamus hæc somnia ad discursum reduci posse. nam Helena Bembi mater & prudens, & anxia potuit in somno præ timore somniasse, quæ timenda sunt: inter quæ coniuncta cum litib. sunt iurgia, & altercationes: cum his autē rixæ, & cū his arma, & vulnera. quare omnia hæc in filio timēda oblata sunt perinde, ac si fierent: vt diximus, naturam specierum esse: quare & vulnerari ipsum vidit: magis autem in sinistra manu, quoniam naturale est cuique brachium præcipue sinistrum ad defensam gladio offerre. Somniauit igitur, quod rationaliter poterat euenire, & quod in vigilia etiam præuidere facillime potuisset. Similiter autē & Flaminij somnium ad discursum quendam reduci posse videtur. anxius enim de libro potuit in somno perquirere, quisnam sustulisset è lectulo: inter quos occurrit, domestica illa puella. rursus vero quærente illo, cur nō manifestauerit, occurrit, quod forte sinistri aliquid

Somniorum aliqua, quæ mira videtur, ad occultos quosdam humanæ mentis discursus reducere præstat: alia ad Deum, vel dæmones, vel ad casum.

con-

contigisset libro, porrò & ad hæc inquirenti, quid sinistri potuit accidisse, occurrit casus libri, & fractio tabulæ: cóiuncta enim hęc sunt. At quod coniunctum & consequens fuit occultatio libri, & demum & locus, in quo occultauit, hic ergo discursus & per se, & rationalis fuit: quod verò ita accidit, quod cum re conuenerit somnium, casu certè fuit. quæ partim ad discursum, partim ad casum reduci potest: & talia profectò multa sunt eorum somniorum, quę nobis tam mira videntur. Siqua verò sunt, quæ ad cõsimiles causas nullo pacto reduci possint, vt certè plurima sunt, tum præteritorum, tum & futurorum, & eorum, quæ longinqua sunt à cognitione nostra, hæc certè, aut ad casum, aut ad Deum, vel etiam ad dæmones sunt referenda. Quapropter, vt tandem in vniuersum dicamus, omnia ea somnia, quæ miranda, videntur, & habere significationis aliquid, omnia vel casu fiunt, vel ad certos occultos discursus reducuntur, vel ad corporis dispositiones, vel ad intellectum aliquem separatum à materia, qui & præterita, & futura cognoscens nobis quædam immittat somnia: ac de deceptionibus, quas sibi anima in somnis facit, ita per transcursum determinatum sit.

De deceptionibus & erroribus qui contingere hominib. solent, vino, seu alio aliquo humore epotis, ac febre, phrenesi, & ecstasi laborantibus.

Non est autem longe dissimilis causa, ea quę in somno deceptiones facit, & quæ in vino, & in febribus, & phrenesi, & epotis quibusdam aliis: omnia enim hæc tum perturbatam, & inquietam, tum inquinatam facere solent animæ sedem. Vinum siquidem, sicuti oculos, & visum

fa-

decipiat, quoniam ita videre sese existimant, similitudinem præbente figura aliqua, aut vaporibus qui in oculis sunt. Quòd autem, qui circa oculos vapores sunt, figuras varias offerre consueuerint, manifestum est in nocte, non potentibus nobis dormire. Nam multis nobis & scientibus aliter esse, variæ nihilominus figuræ ob oculos obuersantur. Quod vero, & qui circa phantasiam vapores sunt, possint figuras extraneas offerre, dictum est in deceptionibus somni. Signum autem, quòd ex eiusmodi occasionibus & apparentiis hæc contingant, illud monstrat, quòd sæpe admoniti, & aduertentes non amplius credunt multi. In timore autem admiranda etiamnum magis est causa, quia & sani mente, & visu, videre tamen putãt, quæ non sunt: alij simulacbra mortuorum, alij dæmones, alij inimicos, alij alia. Principium autem horum omnium est species rei formidabilis: qualis imago noctis, & solitudinis, & sepulchrorum, quæ qualibet vel leui occasione illata phantasiam tam intente mouet, vt apparentiam aliquam faciat adeo actu, vt veluti præsens accipiatur. fixa enim omnis imaginatio speciem ita intendit, & diffundit, vt in oculis etiam sit. Quamobrem ita repræsentat, ac si extrorsum in oculos peruenisset. ad apparentiam enim faciendam nihil refert, vtrũ species extrinsecus veniat ad oculum, an intrinsecus. Omnino enim pro natura repræsentat: quare ea videre sese putant, quorum imaginationem fecere.

Ecstasim patientes, vel propter melācholiam, vel propter nimiam illorum fidem, seu sanctimoniam, cur deos & Angelorū choros se aspicere putent.

Idem patiuntur & ecstatici. Nam & ipsi facta & fixa imaginatione sese videre existimant & Deū & Angelorum choros,& similia. fixam autem imaginationem facit vel melancholia, vel fides multa & sanctitas.Est autem,ô amici, incredibilis specierum vis in mouendo animā, animæ verò in mouendo corpus per ipsas species: vt quasi audeam dicere, posse hominē super aquis incedere, si ingenti quadam phantasia & specie agitaretur.Cuius rei tenue quoddā signum præbet voluntas:quæ hominem à terra tollit saltu:& librat per certum tempus,nullo alio tantum pondus ferente quàm specie:lōgè autem maior est vis earum specierum, quæ à natura sunt,quàm quæ à voluntate. Eorum vero, quæ epota delirare solent nos facere, vt Hyoscyamus, & Solanum, quod Maniacū vocant,& Lolium,& alia multa:eadem causa est, quæ & vini,& febrium: omnia enim vaporosa sunt,atque insuper potentia frigida,& crassorū vaporum. Quare ad animæ sedem perlata medium crassissimum reddunt: tum & impurum, ac torpidum. Inde & rationi multipliciter possunt obesse:res enim maiores primum faciunt, quàm sint,videri interdum & duplices:propter quod non sine risu est videre quosdā,qui Hyoscyamum exhausere.Paleam enim iacientes,lāceam sibi iacere videntur, & si passum pedalem fecerint,perticam æquasse existimant.Sicuti igitur per aquam & crystallum maiora vidētur omnia:idem fit,& si introrsum medium & species crassiores reddantur.

Diuersorum potiones quæ ex causa delirare nos faciāt

Ad hæc autem & de inſania, & amentia, & vocata melancholia morbo; quo tantum deliramus, nunc eſt agẽdum. primum autem determinandum, quot modis inſanum conſueuimus appellare. non enim dicitur vno modo, ne forte lateat nos, quo pacto ſapientem & inſipientem atque inſanum appellemus. Ergo de his fortaſſe eadem dicenda ſunt, quæ de ſanitate reliqua & oppoſita illi ægritudine dici cõſueuere. nam & inſania ægritudo quædam eſt circa intellectum. ſapientia vero ſanitas videtur. igitur ſapientia potentia quædam bene operandi circa intellectum; inſania vero impotentia. at vero pueros, quanquam non poſſint recte operari, inſanos tamen non vocamus, nec ſimiliter valde ſenes, quoniam vtriuſque ætas indebita eſt. his quidem enim præterijt, illis nondum acceſſit. porrò neque dormientes, quanquam falſa concipiant, inſanos appellamus, quoniam tempus indebitum eſt. ſimiliter neque ebrios, neque, qui ebiberunt Hyoſcyamum, inſanos nuncupamus ob id, quòd vitiũ per ſe non eſt in intellectu, neque cauſa confirmata eſt, ſed momẽtanea, & veluti oculus velo impeditus, quod paulo poſt amouebitur. quam ob rem ſanus mente is erit, qui ætate debita, & tempore debito, per ſe, non momentaneam & fugacem potentiam habeat bene operandi circa intellectum: inſanus vero, qui ætate debita, & tempore debito, per ſe, non momentaneam & fugacem, ſed confirmatam impotentiam habeat bene operandi circa intellectum.

De inſania, & amentia, & melãcholico humore variiſq. inſanorũ ſpeciebus quo item modo certo humore melancholico ſapientes, & excellentes viri fiant.

Inſania quid ſit, ex ipſius ſapientiæ ratione ſumendum eſt.

Inſani prorſus non ſunt ebrij, pueri, ac dormientes.

Quoniam autem bene operari contingit aut in omnibus,aut in pluribus: & his vel manifestissimis,& facillimis,vel medijs:& hoc,vel sẽper,vel vt plurimum, vel vt nunc,manifestum, quòd simpliciter sanus mente ille erit, qui in omnibus,vel pluribus, & difficilibus,sẽper,vel vt plurimum bene operari potest circa intellectum. si vero non vt plurimum possit, sed aut raro,aut medio tempore, non simpliciter talis dicitur,sed vel vt nunc talis,vel neuter.similiter nec,qui aut semper aut vt plurimum bene operatur, sed in facilibus tantum & manifestis, vel medijs potest, simpliciter talis erit, sed secundum quid tantum, aut neuter. simpliciter vero insanus is dicitur, qui aut in omnibus,aut pluribus:& his,vel etiam leuibus,& facillimis male operatur semper,aut vt plurimum.Qui vero ita se habet,sed raro, aut medio tempore,is insanus nunc dicatur, aut neuter.

Insanus simpliciter quis dicatur, & quando.

De ijs igitur,qui secundum quid sunt insani, & de somnijs,& vino,& phrenesi, & epotis dictum iam est: de stolidis autem,& fatuis,& qui à natiuitate sunt tales propter defectum organi,nihil nobis dicendum est.De melancholicis autem, bene erit, vt prosequamur, de quibus valde mirandum est, quo pacto ab eo humore adeo insani fiant,alij semper, alij vt plurimum, alij certo tempore. Melancholicos autem vocamus, quos exuberantia, vel prauitas melancholiæ ita male habet, vt inde insaniant vel in omnibus,vel in pluribus,& ijs facillimis & manifestis, siue ad rectam voluntatem, & electionem

Melancholici, quinam vocentur & illorũ variæ species.

nẽ pertineant, siue ad intellectus operationes. quippe omnes, quos male habet hic humor & tristes in primis sunt, & solitarij, & horũ alij formidolosi omniũ, alij quorundam, alij inuerecundi, & pertinaces, alij phantasias sibi quasdam faciunt: quæ neque sunt, neque esse possũt: hi quidem putantes se habere cornua, illi vitreum nasum, aut manus: alij se esse mortuos, alij aues factos, & infinita eiusmodi. quorũ omnium causæ sunt inquirendæ, quantũ datur. Ergo tristes in primis sunt, quoniam dispositionem habẽt omnino lętitiæ contrariam, nã, quæ ad lætitiam maxime ĩnclinat dispositio, illa est, quæ maxime sẽsus bene afficit, & qua maxime bene habẽt, & gaudẽt. tales autẽ sunt, cum finẽ adipisci suũ possũt, qui est delectari, & bene posse operari operatur autẽ anima per calidũ, & in calido bene habet, per ipsũ enim cõsistit, & cõseruatur, & potest. Igitur, qui calidi natura sũt, ij dispositi sunt ad lætitiã. verum cũ calore illo nihil acre, nihil austerũ oportet esse coniunctũ. qua de causa humidũ maxime conuenit cũ eo calore qui ad lætitiã inclinat, qualis in summa est natura sanguinis: qui vero multũ habet aut choleræ, aut melãcholiæ, indispositus est ad lætitiam, cholera quidem, etsi calida est, acris tamen est, & indignationis plena: melãcholia vero tum austera est, tũ & frigida. quare maximè cõtraria est lætitiæ. propter quod melancholicorum pars maximè tristes sunt, & omnia ferè per displicentiam recipiunt. eadem de causa & solitarij sunt, & consortia fugiunt. in his enim

& ridere oportet,& loqui,& respondere,& aduertere.ipsi autem mœrorem nutrire amant,& tacere,& certa quædam cogitare. quare solitariam vitam quærunt.formidolosi præterea sũt, non propter causam, quam medicorum quidam adducere solent,quòd tenebras introrsum habent.propter quod,sicuti timor in exterioribus tenebris fit, ita & in interioribus accidit. causa quidem hæc adduci non potest.primum, quia melancholici non decipiuntur in coloribus, sed alba iudicāt alba, rubra rubra,deinde quia non est simile, quod adducunt in exemplũ de exterioribus tenebris.in ijs enim timor fit,vt in nocte,quia species illa & in se, & in coniunctis omnino,vt ignota,offertur.terreri autẽ solet anima, quoties aliquid, vt omnino ignotũ, offertur:præsertim cum in coniunctis imaginatio fit aliqua esse posse contraria, vt accidit in specie noctis. melancholici vero propter hanc causam non possunt terreri,quia nihil propter hoc recipiunt,vt omnino ignotum.cuius signũ est, quod melancholicorum multi per solitudines, & per noctem libentissime pergunt. causa igitur,vt mihi videtur, inde potius credenda est accidere, quod melancholici frigidi sunt magna ex parte, & hi præcipue formidolosi sunt.nam,qui furentes sunt,etiam omnium audacissimi visuntur.quod etiam signum esse potest interiores tenebras non esse causam formidinis eius.nam & furentes tales quoque essent. non omnes igitur melancholici timidi sunt, sed solum,quibus frigida accessit melancholia.

Cur melancholici sint formidolosi, quidam causam non veram adducunt.

Quod

Quod verò frigiditas timorem pariat, indicāt senes,& mulieres, & Eunuchi, & complexiones. Nunc vero dicamus,cur etiam adeò delirant. Fortasse igitur & in melancholia eadem censenda est esse causa,quæ & in vino,& in febribus. Quoniam enim maximè spirituosa est melancholia,sicut & vinum. Inde fit,vt eadem possit efficere,quæ & vinum : propter quod aptissime illam vino Aristoteles comparauit.Vtrumque enim in quantacunque quātitate multum habet crassæ corpulentiæ. Propter quod euaporatio, quæ inde fit : semper habet , vnde perseueret non superata.& hac de causa vinum maximè inebriat,aqua autem,& lac non, quia quod ex iis euaporat,aëreum est,& superabile. Igitur & melancholia : vbi euaporans sedem mentis occupauit , siquidem multa repente irruat , nec quam calor naturalis regere possit: tum quidem funditus iudicium tollit,& casus fit,& vocata epilepsia.Si vero non repente multa incidat:sed tamen tanta,quæ perturbare spiritus possit,& inquietos facere,atque inquinare : tum multipliciter offendere rationem potest.nam & applicatio animæ in multis impeditur, & coniunctorum plurima deperduntur: figuræ mutantur,& similitudines,& loca,& ordines(vt dictum est)propter quod nec rectè iudicant melancholici , nec rectè interrogant, nec interrogati rectè respondent : sed de vno genere in aliud transeunt: inquieti præterea non mente solum sunt,sed & corpore, propter cōtinuam nouorum oblationem. Omnia enim

Melācholici non omnes timidi sunt sed quib. frigida melancholia accessit.

Propter quid aqua , & lac non inebrient sicut vinū.

Cur melancholici sint inquieti.

ferè sub displicentia recipiunt, & loca, & personas, & actiones. Quare ad noua vertuntur, Componunt autem,& quæ non sunt,quoniam propter celeritatem motionum, apparentiam omnem recipiunt: apparent autem multa extranea variis similitudinibus, & figuris, & rerum ordine, & coniunctis. Suspiciosi præterea sunt propter timiditatem,& obliquum discursum. Vnde semper imaginantur sibi tendi insidias: maximè verò circa electionem, faciendáque,& non facienda falluntur, quoniam duobus concurrentibus ad rectam electionem faciendam, altero quidem vniuersali propositione,in qua consistit iustum, honestum, & vtile: altero verò re oblata,fit quidem, vt aut obliuiscantur vniuersalis propositionis, aut, etsi non sint obliti,non tamen pareant,sensu, & corrupta phantasia aliter dictante. quare nullo habito loci,temporis, & personarum respectu inuerecundi aut in templis clamant, aut nudi incedunt,aut suppellectiles proiiciunt, & id genus.

Melancholici suspiciosi sunt.

Non vnius est generis melancholia.

Refert præterea plurimùm,qua quisque melancholia teneatur. hunc enim feruens & accensa agitat,illum tristis,& frigens occupat.quare hi tristes,solitarij,timidi,sine spe incedunt:illi furentes minantur, feriunt: exardet enim in iis cor, & cerebrum: & omnia sub specie iniuriæ recipiunt.

---- Thelamonius Aiax
Arma rapit, superósque furens in prælio poscit.
Iãq; hominũ hos nũc insequitur, nũc percutit illos.
At tacitus mœrénsque hominum consortia vitans:

Bel-

Bellerophon solus errat malè sanus in agros:
Bellerophon quẽ Martis honos, quẽ gloria currũm
Per deserta fugit, nec amor comitatur equorum.

Quas ob caulas & nonnulli sibi sæpe mortem consciuêre tædio vitæ affecti, alij propter furorem, alij propter tristitiam & timorem omnia desperantes. Est autem misera atque infœlix omnibus vita, quoniam in primis dormire non possunt propter siccitatem humoris eius, à quo & cerebrum exsiccatur, & nerui, & membranę ita, vt ne lentescere possint, & laxari, quæ necessaria sunt in somno: adde, quòd & propter timorem continuum aut furorem semper præsentem coram anima habent certam speciem, in quam vel inuiti semper intenti sunt, nec obliuisci possunt. Vnde, etsi cupiat dormire anima, non tamen potest. atque ita exsiccatio cõtinenter maior, & maior fit. Ergo diè noctúq; ea perpetua molestia, & miseria affecti vitam odere: qua tandem cārituri sese aut præcipitãt, aut interficiunt, aut aliud quid tale committunt. Sed illud dignum inquisitione videtur, quo pacto fiat, vt sensu aliter etiam dictante, adeo aperte falsa recipiant: vt habere cornua, nasum vitreum, esse mortuos, esse aues, & similia. Horum igitur in vniuersum tres causæ sunt, vna est obliquus discursus, alia est corporis dispositio: tertia est occasio aliqua ita imaginandi. Vocò autem occasionem, sibilare aures, põdus aliquod percipere, obtusè videre, & vniuersaliter apparentias sensuum. Dispositionem verò corporis voco itam, timorem, tristitiam, despe

Quas ob causas me lancholici tædio vitæ sæpenumero affecti mortẽ sibi consciuerint.

Melancholici sensu etiam aliter di-ctãte eat adeo falsa reci-piãt: vt se habere cornua, vitreum nasum, esse mortuos, aues, & similia.

ſperationem,& eiuſmodi affectus. Ergo ſępe ex occaſione aliqua vel leui accidit iis apparentia aliqua, quam corporis diſpoſitio adauget, ratio verò obliqua aut non diſſuadet, aut magis confirmat. quare apparentia illa recipitur vti vera. Vera enim diximus ea videri, quibus nec ſenſus, nec ratio contrarium offert. Percepto igitur, verbi gratia, pondere aliquo ſupra caput, quæret melancholicus, quidnam ſit. Si igitur forte ſomniauit ſe habere cornua, aut aliqua ratio ita perſuaſerit, tũ pertinaciter cẽſebit ſe habere cornua: & ſibilantibus auribus conceptũ faciet de tibicinibus in ſcena, & ita credet: adeo refert non conſtare mentem. Maximè autem in omnibus diſpoſitio corporis facit, vt diximus de timore. Qualis autem in vnoquoque ſit & diſpoſitio, & occaſio, & obliquitas rationis, & quomodo apparentias recipiat, quæ ita videri faciãt, ſigillatim quidem impoſſibile eſt ſcire, & parũ prudẽtis inquirere. atque hoc pacto de melancholia, quomodo deceptiones, & inſaniam faciat, ſatis pro tempore dictum ſit.

Melancholia quomodo ſæpenumero ſapientes & excellentes viros reddere ſoleat.

De eadem verò, quomodo & ſapientes & excellentes viros facere conſueuerit, nunc eſt perquirendum. Conſtat enim quotquot ſummos fuiſſe viros accepimus, ſiue in artibus, ſiue diſciplinis, ſiue circa Imperatoriam, ſiue circa Reip. adminiſtrationem, omnes ferè melãcholicos etiam fuiſſe: non quidem eo morbo affectos, ſed humore illo præditos. indicant hoc & pueri, & nationes. Puerorum enim quicunque hac natura tenentur, omnes maximè vegetam

men

mentem habent. è nationibus maximè tales sunt Græci,& Itali, & Hispani. atque hi quidē & scientijs, & artibus,& Imperatoria, & Reipublicæ administratione reliquis præstitisse magna ex parte vidētur. cur autem ita eueniat: considerandum. Quoniam igitur ad hæc bene obeunda perspicaces in primis oportet eos esse, qui ad hæc sint nati, at vero & robore quodam corporearum virturum pellere, ne in obeundis muneribus dissoluātur,& deficiant,manifestum, quòd si perspicaces ingenio esse debent, operationes illas intellectus obire posse excellenter necesse est.dico autem & simplicia primum, ac sensibilia recte apprehendere, & seruare: tum & in subnotionibus prompte atque ordinate se habere,coniuncta perpendere, & distinguere: deinde & recte componere nō publica solum, sed & abdita magis:imaginarique optime, & iudicare:tum vero & abstrahere, & vniuersalia facere, & memorari: ad hæc autem & probe, & subtiliter ratiocinari, & distinguere, quid verum, quid falsum, quid probabile, quid necessarium,quid per se:tum & altissimas causas posse perquirere, & obseruare. ad hæc vero recte & magnifice obeunda & organum in primis, vbi sedes est intellectus, bene dispositum esse oportet, & particulam ipsam, quæ intelligit, necnon & medium ipsum, per quod feruntur species, & in quo sunt.organum igitur erit amplum, & bene capax, & potens. paruum enim, & angustum condensos spiritus habet,& inquietos:particula vero, quæ intelligit,

Excellentes viros, & ingenio perspicaces, ad scientias,& ad honores idoneos qualis dispositio esse oporteat.

Particula quæ intelligit qualis esse debeat.

git, calorem habebit multum, sed naturalem, non extraneum, tum & syncera erit, bene purgata, tenuis, non pinguis & oppleta. spiritus vero, qui medium dicuntur, multos esse oportet, sed naturales, non turbidos, non agitatos. præter hæc autem requiritur & applicatio naturaliter prompta, & intenta, non distracta. atque hæc ferè sunt, quæ habere illum oportet, qui à natura perspicax ingenio esse debet. nam, quæ à fortuna dantur, vt educationes, præceptores, & alia commoda, communia esse possunt. Hæc autem omnia, si recte cõsideremus, natura melancholiæ maximè præstare potest. nam, quibus vocati phlegmatis abundat plurimum, iis friget mens, ac torpet: medium ipsum inquinatum est, particula vero cognoscitiua pinguis, quare pinguis est illis (vt dicitur) Minerua. Qui vero calidi sunt & humidi, vt quibus abundat sanguis, hi quidem ad societates, & vitæ tranquillitatem valde idonei sunt, & amabiles, & grati: neque certe hebetes, vt prædicti, verum ad ingenij excellentias non magnopere apti sunt. partim ergo distrahuntur à sensibus, ad quorum voluptates sunt nati, & propensi: partim studij, & eius persistentiæ, quæ ad cogitationes requiritur, patientes non sunt: fortasse autem & iis cerebrum subpingue est propter humiditatem. Qui vero cholerici dicuntur, calidi quidem & sicci, ipsi quidem propter siccitatem aptiores ingenio sunt, sed & hi plurimũ sunt impatientes contemplationum, quippe qui celeres motibus sunt, & ad multa statim se

Rudes homines eius dispositionis sunt.

Affabiles viri eius sunt dispositionis.

Cholerici pollent ingenio, sed contẽplationũ impatientes.

feruntur,multorum ardeliones. quapropter & horum ingenia fallacia sæpissime sunt. adde, quòd & facile resolubiles sunt virtutibus corporis propter subtilitatem sanguinis, & spirituum. at vero melancholici prædicta omnia melius præstare possunt,non autem omnes. nō enim eadem est in omnibus mensura & conditio melancholiæ, neque vno etiam modo melancholicos dicimus. quandoque enim melancholicos appellamus,quibus membra ipsa talia sunt, hoc est frigida. & sicca,quandoque vero, quibus sanguis multus est,crassus autem & siccus, qui igitur membris melancholici sunt, ij ad nihil penè vtiles sunt,neque ad ea,quæ sunt corporis,neque,quæ sunt ingenij munia:sed timidi,& segnes,& ingenio duri. qui vero abundantia crassioris sanguinis melancholici dicũtur, hi & animi, & corporis excellentias sunt nati. sed neque hi etiam omnes, quoniam non omnibus inest ea natura melancholiæ,quæ solet excellentes facere. si quidem humor hic & calidissimus, & frigidissimus potest accidere: potest & temperatior. refert etiam non paruum,multúsne, an paruus accesserit, & magis, & minus crassus. Quibus igitur plurimus ille accessit,si & crassus etiam fuerit,atque ardens, & accensus, hi furentes euadunt: tristes vero, solitarij, formidolosi,segnes, amentésque,quibus plurimus.& fæculentus, & frigens aduenit at, quos temperatior in omnibus habet melãcholia, hi & ad animi excellentias & corporis bene nati sunt. in primis enim multum caloris habent

Melancholia varie affecti ad diuersa sunt inclinati.

Temperata melancholia valet plurimũ ad vires corporis & ingenij.

habent,& spiritus,quoniam spirituosissima est, (vt diximus) melancholia: tum vero & fortes sunt, & constantes, & non resolubiles propter densitatem. at vero organum habere amplum intellectus possunt,quoniã calor est ipsis multus.multus autem calor amplum sibi locum facit. porrò particula ipsa cognoscitiua, ac medium ipsum purgata sunt,non pinguia,non lutulenta,quoniam siccitas lentorem tollit. multus item calor bene concoquit,& superflua expellit. quare omnia bene purgata sunt. multus item potens etiam est. vnde omnem euaporationem regit, nec quicquam sinit tumultuarie agi. vnde constãt omnia, vt par est. applicatio quoque animæ tum ad multa esse potest, tum & valde intenta, quoniam potens est obire,& in ijs, quæ consequi possumus, delectari etiam solemus.ad hæc & perdurare possunt isti, quoniam robur in̄ materia densiore est.segnes porrò non sunt propter caliditatem:neque à sensibus distrahuntur, aut longe minus, quàm sanguinei,quoniam ad sensuum oblectamenta minus dispositi sunt,magis autem ad intellectum. accedit quoque, quòd & corporis viribus etiam pollent, tum & animi magnitudine quadam,vnde & magnorum gloria accensi magna etiàm audent,quòd se posse obire cognoscunt. quæ omnia vbi in aliquo coniuncta fuerint, quis dubitet, siue ille artes calluerit, siue disciplinas: siue Imperatoriam gesserit,aut Remp. administrauerit, longe alijs præstantiorem fore? Habent autem, quæ dicta sunt, dubitationem

nem quandam propterea, quæ Aristoteles reliquit in iis, quæ de animalibus sanguineis. enim dicit alium subtilem esse, alium crassum: vtrumque autem aut calidum, aut frigidum. ad vires igitur corporis valere sanguinē crassum & calidum, ad ingenium autem subtilem: è subtili verò, qui etiam calidus est, tum ingenio, tū & corporis viribus conducere: quæ iis videtur aduersari, quæ dicta sunt: crassus enim, & non subtilis videtur melancholicorum sanguis: ad quod dicendum (vt arbitror) comparare illic Aristotelem animalia inter se, nō homines inter animalia. Siquidem homo proprie sanguinem subtilem habet & calidum. quare & ingenio, & viribus corporis valet. aliorū vero quędam crassum habent, & calidum: vt tauri, quíve corporis viribus pollent: alia subtilem & frigidum. Inter homines verò eadem ratio nō est, vt, quibus sanguis subtilis est, & calidus, ingenio, & viribus præstent. possunt quidem præstare ingenio, viribus autem non. Melancholici vero, qui temperatam habent melancholiam, ad vtrumque sunt nati.

Sanguis calidus, & crassus ad corporis vires, subtilis vero ad vires ingenij quomodo valere dicatur.

Vtrum autem & Sibyllas, & Prophetas, hæc eadem melancholia efficere possit, vt multi dixêre, fortasse quæsiueritis & vos. qua in re eadem mihi dicenda videntur, quæ supra de diuinationibus somniorum diximus. naturaliter enim, & per ea, quæ sunt in nobis, neque melancholia, neque vlla dispositio alia facere potest, vt per nos futura, & longe sita diuinemus, nisi casu fortasse, & fortuna quadam. quòd si diuinare

nare quædam eiusmodi contingit,& non casu, necesse est separatum aliquem intellectum, aut Deum, aut Angelum, aut dæmonem eam diuinationem nobis immittere. quocunque autem modo contingat hominem Prophetam fieri, aut casu, aut susceptione separati intellectus, aptissima mihi videtur melancholia ad id præstandum. Si enim furor est quædam hæc diuinatio, apta nimirum est melancholia ad hunc furorem. Quòd si Deus, aut Angelus se admiscet, nobis rationabile est iis maximè se miscere qui ingenij magnitudine, & excellentia quadam actionum præstant: si vero & Dæmon est, qui hæc operatur, in iis operari præcipuè censendum est, qui facillimè & in furorem, & in omnem insaniam verti possunt, & phanatici fieri: quales dicuntur omnes fuisse, qui vaticinari solebant, vt Pythiæ, & Sibyllæ.

Prophetam fieri humore quodam melancholico non inconuenit.

De tota igitur intellectione, quid sit, & per quæ fiat, & quomodo: & quot sint, & quæ intellectus omnes operationes, & à quibus potentiis fiant: amplius & de figmentis, & deceptionibus, & somniis, & postremo de melancholia hactenus dictum est pro tempore satis. Reliquum est determinare, qua cerebri parte singula hæc fiant: & vtrum omnia in vna parte, an hæc quidem in vna, illa in alia: & quomodo distinguantur potentiæ, quæ isthæc faciunt, vtrum ratione tantum, an & locis: & quę particula in animali iis potentiis donata sit, vtrum spiritus, an nerui, & membranæ, an cerebri ipsius substãtia. hæc enim è toto negocio superesse

esse videntur.

Supponendum autem, quod in dissectionibus corporum animalium apparet, tres in cerebro esse sinus, quos alij ventriculos, alij cellulas vocant. primum, medium, & postremum. item & adiacentes his ventriculis partes, coriformē progressum, conoidem, glutia, & vermiformem processum. Primum autem, & medium ventriculum membranis velatos esse, postremum autem non, sed duritia sua constare. Consentaneum igitur est circa hos ventriculos, vel in ipsis adiacentibus partibus fieri omnem intellectionem. Cùm vero & in hisce locis sit cerebrum ipsum tum & nerui, & membranæ, necnon & vocati spiritus, dubium in primis est, quodnam horum donatum sit intelligendi functione: Vtrum substantia cerebri, an vel membranæ, quæ ipsum velāt, an nerui, qui ad ipsum terminantur, an spiritus, an adiacentium partiū aliqua. Si igitur, quod cognoscit, animal ipsum est, aut animatum: oportet quidem & particulā, quæ primo & per se cognoscit, animatā ipsam esse. At spiritus animati quidem non sunt, quia nec aluntur, nec sentiunt, sed magis instrumenta sunt animæ: porro cerebrum, quanquam alatur, non sentit tamen per se quare nec per se intelligere posse videtur. Videtur igitur nerui natura talis esse potissimum, cui è toto animali donata à Deo Maximo sit facultas tum sentiēdi, tum & intelligendi. Eadem autem natura est nerui, & mēbranæ. Quare particula primo cognoscens, & intelligens erit aut membranæ,

In quanā parte corporis, seu cerebri fiant tum intelligēdi, tū sentiendi actus, & an anima ipsa semper intelligat, an quando cesset ab intelligēdo.

Oportet particulā, qua cognoscit, animatam esse.

quæ ventriculos velant, aut aliæ adiacentes partes, aut nerui, qui ad cerebri sinus pertingunt. at certè nerui hi, qui pertingunt ad sinus cerebri, facti magis videntur ad deferendas species à sensibus venientes, quàm ad cognoscendum. neque enim conuenit, vt, quæ speciem defert pars, eadem etiam primo intelligat. Quare maximè conuenire membranis hæc facultas intelligendi videtur, membranis autem maxime illis, quæ vocatos ventriculos vestiunt. quoniam in medio earum sinus illi pleni spiritibus sunt, in quibus, & per quos species mouent, & sedem habent. Ad illas igitur reflecti speciés, & cognitionem causare, non ad partes alias censendum est.

Aliā esse partē, quæ species defert, ab ea quæ intelligit.

Naturæ igitur neruis data est facultas omnis tum sentiendi, tum etiam intelligendi: verum non vnum organum datum fuit: sed diuersum. ad lucem siquidem, & colores percipiendos necessaria fuit oculorum forma, quæ speciem temperaret, & particulam cognoscitiuam muniret. Mox per tenuem illam membranam, quæ vocatam crystalloydem tegit, sensationem colorum anima executa est: soni vero per aures ea pellicula, quæ in fine illarum subest: odoris vero per nares ea membrana, quæ vocatam carunculam tegit: saporis autem ea, quæ per linguam disseminatur: aliarum vero qualitatum neruo omni. Similiter autem & interioris animæ facultates membranis datæ sunt, illis quidem, quæ plenos spiritibus, & speciebus circumtegunt sinus. Qua autem in parte sensus communis fiat

Neruis ipsis data est virtus & facultas tū sentiendi, tū intelligēdi, secundum tamen exigentiam obiecti.

Quodnā sit instrumentum visus, & reliquorū sensuum.

Sēsus cōmunis in qua corporis parte fiat.

fiat: qua phantasia, qua intellectus, qui & ideas facit, & ratiocinatur, & qua reseruatio specierum, nunc est quærendū. Videretur autem fortasse alicui operationes facultatum dictarum omnes vna in parte debere fieri, vbi scilicet intellectus fit, ea causa, quod posteriores potētiæ semper priores includunt, & cōtinent. Si igitur intellectus omnia potest, quæ phantasia, & cōmunis sensus, non videtur necessarium earum operationes alio in loco fieri, quā vbi intellectus prius tamē natura vna, quàm alia. at vero ita fieri has operationes oportet existimare, vt quodammodo sit vnus locus omnium, quodāmodo non vnus. Vnus quidem, quia continuus est locus, vbi principium earum fit, & medium, & finis. Vnus autem non est, quia alibi fit principium, alibi medium, alibi finis. quippe eius operationis, quæ est sensus communis, initium est, vbi A: quæ illic non finit, sed vltra progreditur ad B medium, vbi phantasia est, ac finit ad C, vbi intellectus. vna igitur est actio, & continua, & locus vnus, & continuus, diuisa tamen per principium, medium, & finem. vbi autem principium fit, simplex est actio, & vna tantum: at vbi medium est, quodammodo duæ sunt, aut vna priorem etiam continens: vbi vero finis, tres quodammodo sunt, aut vna priores duas includens. superfluæ autem non sunt prima, & secunda actio, nec loca earum superflua. ita enim instituisse natura videtur, vt quæcunque facultates in alijs inueniuntur animalibus, omnes in homine reperiantur.

B
A——C

Facultates omnes in alijs animalibus repertæ, hominibus etiam datæ sunt, & quomodo.

Nam quoniam animalium quædam solum tactum habent, voluit natura, vt in homine aliquæ essent, quæ solo tactu essent prædita. quia vero & vltra tactum alia animalia habebant alios sensus, vel plures, vel omnes, factum est, vt in homine similiter inueniantur. Ad hæc autem, quantum ad interiores potentias spectat, quia quædam animalia tantum sensum communem habent, alia & vltra hanc etiā phātasiam, ita fuit & in homine, vt pars aliqua tātum communem sensum haberet, aliqua præter hoc & phantasiam. peculiare vero fuit homini soli intellectu vigere. fecit ergo intellectum, qui & ea nosset, quæ & phantasia, & ea, quæ communis sensus. atque ita semper natura ab imperfectioribus ad perfectiora, & demum ad perfectissima procedit. quare potentiæ hæ non solum ratione, sed & locis differunt per se. vtrum autem eodem momento fiant omnia, hoc est, cum actu fit communis sensus, tum simul & phantasia, & intellectus actu fiant, siquis quærat, dicendum nihil prohibere omnia momēto eodem simul actu fieri, quoniam species momento sese propagant. quare, cum in sensu cognitio fit, tum in alijs simul fit. si vero quæratis, qua parte fiat communis sensus per se, qua phantasia, & qua intellectus, consentaneum esse dicimus in primo ventriculo communem sensum fieri, vt & omnes ferè existimant ea ratione, quòd inde nerui illi procedunt, qui visui seruiunt nobilissimo, & præcipuo sensui. tum vero & illuc multi alij relationem

In primo ventriculo cerebri fit sēsus communis.

nem

nem habent. vnde illic videtur esse initium cognitionum.

Phantasia actus in qua cerebri parte fiat

De phantasia vero, & intellectu dubium esse potest, qua in parte fiant. videtur tamen phantasia non longe à communi sensu fieri, ceu cõiuncta potentia. quare aut in fine primi ventriculi sedem habet phantasia, aut in initio secũdi. omnino enim versari videtur circa priorem cerebri partem, cuius signum est, quòd, qui promptè, & fortiter imaginantur, hi sunt, qui partem eam cerebri anteriorem calidam habent. item, & si quando bene volumus imaginari, natura ita docente videmur, frontem contrahere, & partem illam acuere. porrò læsa ea parte videmus & imaginationem lædi.

Imaginari volentes frontem cur contrahent.

Qua vero in parte consistat ipse intellectus, dubitationem maiorem habet. Videretur enim fortasse alicui, oportere illum in posteriori ventriculo fieri, quoniàm intellectus omnes continet operationes, & exequitur. quare illic maximè locari, vbi omnia maximè vnum fiunt. talis autem est coni figura, in qua omnia maximè vniuntur. constat autem figuram postremi sinus in conum terminari. sicut igitur & oculus, & auris ea de causa ex amplo in acutum finiunt, vt melius sentiant, ita & intellectum videtur esse constitutum à natura. at vero in medio magis ventriculo locatum fuisse ex his possumus existimare.

Intelligẽdi actus in qua parte fiat.

Primum eo quidem signo, quòd læsa ea parte, quæ medium respicit capitis, vbi bregma vocatum est, constat rationem deficere: postre-

ma vero læsa non rationem, sed memoriam. amplius, si cognitio omnis ad membranam fit (vt supra diximus) manifestum est in postremo sinu non fieri intellectionem, in quo membrana non est, sed duritia sua constat. Præterea, vbi reseruatio specierum futura est, illic non conuenienter statui debet intellectio. hæc enim motu fit, illa quiete.

In postremo autem fieri reseruationem specierum manifestum est ex multis. Primum, quia læsa ea parte videmus memoriam lædi: tum & posita illic medicamina quædam memoriam augent. at vero & duritia illa postrema sinus non ob aliud facta videtur, nisi vt tenacius conseruentur species. similiter & figura coni data, vt magis vniantur species, & fortius reflectantur ad medium sinum. ac demum, cum volumus memorari, natura nos docente scalpimus posteriorem partem. Quæ omnia manifeste monstrant non intellectum, sed reseruationem specierum in postremo ventriculo fieri.

Memorari volentes cur scalpamus posteriorem cerebri partem.

Existimandum igitur est intellectum in medio sinu fieri. quod iure à natura institutum videtur. primum, quòd principalis potentia maxime collocari debeat, vt maxime tuta foret. Talis autẽ locus medij sinus. Aptissimus præterea est locus ille, & maxime commodus tam ad eas species, quæ in primo sunt sinu, quàm ad eas, quæ in postremo. Adde, quod ad eum locum nerui penè omnes attinentiam habent: quòd à natura prudentissime factum est,

Intellectus fit in medio.

vt

vt inde officia demandentur,& imperentur,vbi rex est.est autem intellectus,ceu Rex,in humano corpore.Non dubium postremo signum est illic intellectionem, & rationem exerceri, quòd videmus læsa parte media capitis rationem offendi statim. Quæsiueritis autem fortasse, vtrum quemadmodum sinus postremus reseruat species, ita & alij etiam reseruent, an non. ad quod dicimus consentaneum esse reseruare & ipsos,sed recentes magis,& excellētes:in iis autem semper species esse, maximè in medio, non quòd reseruent ipsi per se, sed magis,quòd ad illos reflectantur species cognitionem facturæ. Illud postremò videretur quærēdum nobis, vtrum semper intelligat anima, an & cesset quandoque: vt videtur in iis,qui profundè dormiunt,& in apoplexiis fortibus:quin immo sunt, qui putent cessare quandoque animam ab omni intellectione, non in his solùm, sed etiam ex fatigatione multa. Esse enim in confinio medij sinus vermiformes adiectiones vocatas,quæ sese & contrahere solent, & protendere: quoties autem contrahuntur ipsæ,laxari,aperirique sinum vltimum,ac tum reflecti species ad medium,& fieri intellectionem: quoties verò protenduntur, constringi concludique sinum illum postremum, viámque speciebus claudi,& intellectionem cessare.Sed de his certe nihil dici potest. nam vermiforme illæ carunculæ possunt quidem factæ esse, vt constringentes sese laxent sinum postremum, quo elucescant,magis species, & meliorem intelle-

Num anima semper intelligat, an quandoque cesset ab opere intelligēdi.

ctionem faciant, non tamen, vt producentes sese: claudant viam illam, & intellectionē tollant. hoc enim incertum est. similiter & incertum, vtrum profunde dormiētes, & apoplectici nihil omnino intelligant, ob id, quod dicere non possunt, quid fiat, quoniam non recordantur. Verumenimuero, ô amici, nolim equidem propterea, quæ dicta sunt, quenquam malè affectum fuisse erga animam, & intellectum nostrum, vt malè fortè sibi persuadeat de ipso: quandoquidem nos de intellectu agentes ita illum commiscuimus corpori, vt non aliud habere esse videatur, quàm quod & phantasia habet, & communis sensus. quippe malè sentire de ipso propter hanc causam haud certe æquū est, quoniam nos eas intellectus operationes impræsentiarum sumus prosecuti, quas exercet in composito corpore, toti communes. Vtrum autem præter prædictas propriam ipse operationem habeat, & quæ sit, nostra quidem existimauimus non interesse nunc quærere. Operæprecium tamen arbitror, si & hoc quandoque inquiratur à nobis: verùm non hodie nec à me, qui sat oneris sustinui hactenus, sed negocium hoc pertinere ad hunc Fracastoriū censeo, aut die crastina, aut in Caphiis suis. hactenus enim auditor tantum fuit. Æquum autem videtur, vt & ipse quandoque loquatur.

De diuersis hominum geniis, studiis & inclinationibus, qui bus capiūtur, & delectantur.

Quę cùm dixisset, omnes in me conuersi ore vno quasi lata sententia eum esse me declarauere, ad quem negociū hoc de anima, & intellectu spectaret: ageretur autē in Caphiis meis.

qui

quibus ego cùm multa in mei excusationem adduxissem de tanta re, à nullo tamen auditu dixi me in Caphiis consulturum Geniũ meum, qui mecum illic esse solet:&,nisi ipse retraheret, negocium prosecuturum me fore. quibus dictis in Solem conuersus Turrius,qui iam inclinare videbatur, Satis,inquit, ô magni amici hodierna die factum arbitror,& prouinciam de intellectione, quæ mihi demandata fuerat, satis pro tempore expeditam esse, & opus omne nostrum peractum, si vnum prædictis addiderimus,quod superesse videtur.Est autem hoc, vt Bardulonis problemati satisfaciamus. Vnde primo enata sermonũ tantorum occasio fuit.Quapropter,si placet,iam & Poetæ,& Philosophi naturam constituamus, vt videamus, quo pacto contigerit,vt locus vnus alium Poëtam, alium Philosophum effecisse potuerit. obiter autem,& aliorum quorundam naturas & genios referemus: & cur alij Mathematici, alij Oratores,alij Musici, alij Pictores, & sculptores,alij scurræ euadant,& id genus. Ergo,sicuti inter animalia omnia,quæ membris,& figuris,& qualitatibus diuersa sunt,diuersa quoque & illa sunt, quæ vnumquodque potest, & ad quæ est natum:ita & inter homines,quòd & ipsi inter se diuersi figuris,formis, qualitatibus sint,diuersa ea quoque & ea sint, ad quæ vnusquisq; est natus, & præstat. quæ inclinationes naturales dicuntur:vnde alij natura Philosophi sunt,alij Poëtę,alij Mathematici:alij Oratores, alijMusici,& sic de aliis.quo vero sigillatim naturę

Philosophi natura & dispositio. ræ istorum consistant, difficile quidem est exactè dicere, & nosse. si tamen in vniuersum quędam dicantur, non abs re fortè arbitror. ergo Philosophi natura sunt, qui aptè possunt & vniuersalia facere & obseruare, non publica tantum, sed & abdita quoque; atque in iis maximè gaudent. qua de causa & admirabundi maximè sunt. admirari enim solemus valde noua, & magna. in abditis autem semper magnitudo quædam est, maior autē in iis, quæ nobilia per se sunt. Vnde, & iis quum potissimum gaudeāt, causas etiam illorum solent inquirere, qui philosophi sunt, atque in hoc præcipuè natura philosophi est, quòd abditorum causas maximè amat perquirere, propter quod & natura cogitabundi sunt, & taciturni, in quibus nonnihil potest melancholia. iis autem sedes illa, in qua præcipue intellectus viget, in sinu medio quā optimè disposita est, & capax, & vigens. Poëtæ *Poetarum genius, & natura nō multū diuersa est à natura Philosophi.* verò his valde proximi sunt, & nō dissimili tenentur genio. nam & ipsi valde admirari solent, siquidem magnitudinibus, & pulchritudinibus rerum capi consueuere, vt Naugerius monstrauit. in magnis autem & pulchris admiratio semper quædam est. quapropter & ipsi causas rerum libenter discunt, & in iis delectātur. vnde & Poëtarum multi Philosophi etiam magni fuere, sicuti & Philosophorum multi simul Poëtæ fuere. differunt autem in hoc, quòd qui magis philosophi natura sunt quàm Poëtæ, ij in inquisitionibus causarum plus insistūt, & magis gaudent: qui verò magis Poëtæ sunt, quàm

quàm philosophi, ij pulchritudinibus rerum capti magis, amant imitari illas, & explicare, nec pati possunt quicquam pulchri, & decoris deesse rebus. propter quod, si forte desint, illa addunt ipsi, & fingunt, & quodammodo res perfectas gignunt. vnde Poëtæ quasi parere gaudent, Philosophi intra tenere fœtum. vnde Philosophi ad sciendum magis nati sunt, minus ad imitandum: Poëtæ vero ad imitandum magis. si qui vero æqualiter ad vtrunque sint apti, hi & Philosophi simul & Poëtæ sunt. Inter Philosophos vero alij causas, & substantias rerum quærere amant, qui proprie Philosophi sunt: alij rationes quorundam accidentiũ quærentes in iis maximè versantur, quales sunt numeri, & figuræ, & in vniuersum quantitates. atque hi imaginatione plurimum pollent, & ea parte, quæ in interiori cerebro est. quare & calidam illam habent, & capacem, & bene conseruatiuam. vnde & optime imaginantur, vt sese res habent in totis suis, & inter se. diximus autem vnumquemque iis gaudere, quæ apte potest obire. quare hi maxime gaudent ea cognitione, quæ in imaginatione consistit, ac mathematici appellantur. Musici vero sunt, qui ea pollent imaginatione, quæ circa sonos versantur, quemadmodum Mathematici ea, quæ circa quantitates. vnde & quia pollent imaginatione sonorum, idcirco etiam gaudent plurimum sonis. habent autem purgatissimas aures, & vocis instrumenta idonea. At oratores natura sunt, qui sermone plurimum valent. dico autem

Mathematici cuius sint dispositionis

Musici quales nam viri sint.

teni

tem sermonem, non, qua vox est,& sonus,sed qua in alios potest per significationes rerum. habent autem hanc facultatem, quibus & memoria est dicendorum tenax,& instrumenta illi memoriæ seruiētia commoda:amplius & copia verborum, & delectus, & gloria quædam popularis.Scurræ autem & faceti in eo conueniunt,quòd vtrique argutijs gaudent,& obseruant similitudines rerum, & adducunt: è quibus maxime illæ delectant, quæ aptæ, & concinnæ sunt. vtrique igitur finis est delectare,& risum mouere per arguta, sed hoc interest, quòd scurræ ex vilibus,& inuerecundis id assequuntur tum gestibus, tum dictis, faceti vero ex decoris. Videte, quàm diuersæ sunt hominum inclinationes, & quàm varia sunt ea,quibus capimur, & delectamur, quæ penè infinita sūt.Vt ergo ad tuum problema Bardulo reuertamur, ego quidem, cum hæc in loca primum venissem,quòd philosophus quodammodo vel à natura, vel ab educatione talis factus à philosopho patre & fratre, quasi natus in gremio philosophiæ, simulac & vastos hosce montes miratus fuissem, & quàm varia hæc terra esset, quam habitamus,cœpi statim ab ea admiratione perquirere, quæ causæ has tantas terrarum moles istuc sustulissent. cúmque vidissem quãdoque istic mare ipsum fuisse,& primum montes hosce aggerasse, rursus in alias admirationes, & alias inquisitiones incurri. quarum illa prima, & maxima fuit, quo pacto recessisset isthinc mare, tū & ex hac rursus in alia correptus

Scurræ, & faceti qui dicantur.

ptus tandem in eam taciturnitatem incidi, ex qua tu primum excitasti me. Naugerius autem, quòd Poëta is est, quem noscimus, paucis quidem, aut nullis ex antiquioribus cedens, vbi has solitudines inspexit, vbi tantum silentium, vbi nemora, & luci, loca Diis syluestribus habitata, tum Orientem solem omnia collustrantẽ vidisset, tum mugitus quosdam resonos boum audisset, recordatus & pastorum Arcadiæ, in quandam & ipse admirationem incidit, sed dulciorem, & quæ contineri non potuit. primum cœpit paulisper occinere: mox excitato genio Poëtarum ex pugillari Maronis in eum furorem incidit, qui sæpe solet Poëtas vexare. Sed nos iam multum fuimus euagati, & multa diximus de intellectione, & iis, quę animos nostros impellunt. tempus est diem claudere. & Dij rogandi, vt partem hanc, quæ intelligit, si non optimam, at saltem incolumem præstent.

Hieronymi Fracastorij

FRACASTORIVS, SIVE DE ANIMA, DIALOGVS.

Apud Iohannem Baptistam Rhamnusium.

De anima humana quidditate, immortalitate, ac excellentia super omnia à primo opifice Deo creata.

PEractis de intellectione sermonib. Rhãnusi optime è Baldo discessimus, ac sub vesperã in Caphios nostros peruenimus, qui mõs non procul ab radicibus Baldi inter Athesim &

& Benacum iacet. Illum autem Naugerius dulci quadam memoria salutauit, quod Caphios in Arcadia recordaretur à Theophrasto similiter appellatos fuisse. Ergo illic träsacta nocte, serenissima dies cum illuxisset, placuit vicinum in castanetum secedere, vnde prospectus placidissimus in subiacentem Benacum late patebat. Hic ergo, vbi & lacum ipsum, & beatam Catulli peninsulam salutauimus, sub alta castanea consedimus. At Naugerius in me conuersus, Num, inquit, Fracastori consuluisti genium tuũ, quid te ille iubet facere ex ijs, quæ in Baldi recessibus promisisti? Cui ego, Consului equidem, sed ille neque retrahere, neque multum impellere me videtur prosequar tamen demandatum mihi negotium de anima vt morem vobis, vt par est, geram. sed ipse optarim, si ita & vobis videtur, vt Lyricen noster non ad recreandum fessos, vt superioribus diebus est factum, sed ad incitandum segnes præcineret aliquid. De anima enim nostra cum simus habituri sermonem, in quam videtur musica latentem, nescio, quam vim & consensum habere, apte quidem fiet, si aliquantisper nunc excitetur in nobis. Igitur, puero cum significasset Naugerius, vt caneret, ille accepta temperataque suauiter cythara, vocem in isthæc soluit.

Ne timeas Troiane puer, quod in ardua tantum
Tolleris à terra: quod rostro, atq; vngnibus vncis
Te complexa ferox volucris per inania portat.
Audistine vnquam sublimis nomen Olympi?
Audistine Iouis tonitru, qui fulmina torquet.

Qui

Qui pluit in terras, cui templa arásque dicatis
Vos homines, tauróſque tua mactatis in Ida.
Quiq; etiam veſtri eſt, ſi neſcis, ſanguinis author?
Ille ego ſum; nō tē hac volucris; ſed Iuppiter eſt, qui
Haud præda captus, chari ſed amore nepotis
In ſummum amplexu innocuo te portat Olympum:
Aſtra vbi tot ſpectare ſoles, vbi pulcher obit Sol,
Ortuſque occaſuſque ſuos, vbi candida noctes
Currit Luna nitens, Auroram Lucifer anteit.
Hic ego te in numero ſuperûm, domibuſque Deorū,
Ver vbi perpetuum, fœlix vbi degitur ætas,
Aeterna & ſemper viridis florénſque iuuenta,
Conſiſtam: æqualémque annis pubentibus Heben
Officióque dabo comitem, qui pocula nobis
Læta miniſtretis. reliquum cœleſtibus vnà
Aſtragalis choreiſque diem exercere licebit.
Pone metum, dilecte Ioui, melioráque longe
Proſpiciens, charam puer obliuiſcere Troiam:
Néve Deum te iam, & Diuorum regna parentem
Vlla canum, aut Idæ nemoroſæ cura ſequatur.

Hæc cùm cecinisset puer, laudatúſque à nobis fuiſſet, Quàm bene auſpicato, inquam, ô amici, videor negocium hoc noſtrum aggredi. Nam certè è pueri huius carmine mihi ſum viſus raptum illum audire, quem ſæpe ſolet Deus Optimus animorum noſtrorum facere. quod fauſtum fœlixque auſpicium ſit nobis. Verum de animo noſtro cùm futurus ſit hodie ſermo, præparandus prius ille eſt, vt de ſe ipſo verbis audiens bene rectéque audiat, atque iis aſſentiat, quæ de dignitate illius enarrabuntur. præparatio autem hæc in primis eſſe talis debet, vt humili-

Qui de anima dignum aliquod meditari voluerit humilis non durus tum ad diuina e-leuatus ſit, oportet.

militatem quandam induamur, ne fortè persua deamus nobis de diuinis posse iudicium exactum facere. Deinde, vt & duritiem seueritatémque illam vel Stoicam, vel etiam Peripateticam exuamus, vt nihil velimus admittere, nisi, quod iis rationibus assertum comprobatúmque fuerit, quas demonstratiuas consueuimus appellare. In omnibus enim illas expetere iniustum profectò est. Præterea, qui de humana Anima, & illius natura rectè audire volet, ad eas animas, oportet, vt animaduertat, quę cœlestes orbes agitat, & tanta moderatione cōuoluunt. His si præparati hodie erimus, & ego bono animo, ita meo genio mihi persuadente, mādatam prouinciam aggrediar, & vos iucundissimè audietis, assentieríſque nobis. Verùm hac in inquisitione nostra ego comitem mihi dari velim: &, si pro desiderio eligi potest, equidem Rhamundum hunc Turrium opto, ac deligo. Nam & ipse hactenus semper auditor fuit, & his in inquisitionibus vim illi non paruam esse, & ingenium quasi dæmonicum noui. Laudauere omnes opinionem, & ipse etiam Rhamundus à cunctis rogatus assensit.

De anima quidditate secundum Philosophorū placita.

F. De anima igitur nostra, ô amici, inquisituri, qualísnam sit, vtrum æterna, & immortalis an non: videmur quidem non rectè id posse exequi, nisi priùs de ipsa quæramus, quid sit. non quidem, quòd nouam aliquam de ipsa rationem assignare putemus, sed magis cum multa, & valde diuersa à Patribus nostris tradita de illa sint, nunc inter nos constet, quid potis-

simum recipiendum sit nobis. Videtur autem quicunque audiunt nomen animæ, principium quoddam vitæ intelligere in his corporibus, quæ viuere dici solent. Nam & viuere illa dicimus, cùm animam habent, non viuere autem, cùm illa carent. At vero viuere solum illa videntur corpora, quæ organica appellantur: & illa quidem non omnia, sed solùm, quæ à natura sunt talia. Nam, quæ ab arte sunt, vt cytharæ, & domus, & alia id genus, non dicuntur viuere. Sunt autem organica corpora, quæ, cùm è dissimilaribus constent partibus, tanto tamen & tam miro consensu, atque artificio constituta sunt pro certo fine, & operationibus obeundis, vt viuere illa dicamus, cùm obire illas possunt operationes: quales plantæ sunt, & animalia. Simplicia verò corpora, vt elementa, tametsi operationes suas faciunt, non viuere tamen dicimus. similiter nec ex mixtis illa, quæ nullam habent organizationem: aut, si quam habere videntur, casu quodam acquisitam habent, non per se, & à natura intentam ad certum finem. Tria autem corporum organicorum videntur genera. Primum est vniuersum ipsum, quem mundũ dicimus: aliud verò cœlestes orbes: tertium plantæ, & animalia. Quòd enim mundus ipse organicum quoddam corpus existat, manifestum est ex eius partibus, quæ cùm dissimilares sint, tum tanto artificio, tanto inter se consensu constant, vt nihil sit, quod maiorem admirationem præbeat, si officia earum, si famulatum, si nexum, & ordinem conspicia-

Anima principiũ vitæ est in his, quæ viuere dicuntur.

Tria sunt organicorum genera.

mus. Quare & hoc vniuersum, tanquam animal quoddam perfectissimum, viuere, & anima sua regi, atque agitari maiores nostri omnes ferè dixere, ac multa quidem de mundi anima theologizãtes Academici tradidere. quam rem elegãtissimè Poëta noster notauit, cùm scripsit:

Anima mundi.

Principio cœlum, ac terras, campósque liquẽtes,
Lucentémque globum Lunæ, Titaniáque astra
Spiritus intus alit, totámque infusa per artus
Mens agitat molẽ, & magno se corpore miscet.

Theologi verò nostri de his exactius & diligentius scripserunt. quòd verò & cœlestes orbes organica quoque sint corpora, manifestum est, quoniam ad ipsa dissimilaribus constant partibus, aliis quidem densioribus, aliis rarioribus, & magnitudine, & ordine, & ritu differentibus: verum consensu tanto, tam mira virtute ad certos fines, & operationes & constitutis, vt omnia quæ in vniuerso sunt, corpora inde gubernentur. Quæ verò eos orbes agitat, & regit. Anima ipsorum est, quam Philosophi intelligentiam, & mentem vocant: non est autẽ hæc mẽs, Mundi anima: sed particularis quædam natura, quæ & esse, & virtutem recipit à Mundi anima: operatur autem secundum illam, quam recipit virtutem.

Tertium verò organicorum corporum genus, sunt plantæ, & animalia, in quibus similiter animæ suæ principium sunt vitæ. Verum multa in his cùm concurrant ad operationes eorum, dubitatio maxima semper fuit, quodnam sit hoc vitæ principium. Concurrunt autem

tem ad operationes eorum, cōpositio in primis tam mira: deinde temperatura seu cōplexio delicatissima: tum & harmonia quædam siue consensus partium, & ipsius cōpositionis, ac complexionis, necnō & virtus quædam, & facultas, quæ ex vtrisque resultat. porrò adsunt & vocati spiritus, seu naturalis calor, qui vbique diffusus omnia videtur facere. ac postremo est forma ipsa, & substantia totius corporis, à qua prima, ceu à fonte, dependent omnia alia, quæ in his corporibus sunt. Horum igitur aliquid oportet esse principium illud vitæ, quod vocamus animam. At fuere nonnulli, qui putarint miram illam compositionem & organizationem, non sine tamen complexione, animam esse. Alij complexionem ipsam existimarunt principalius esse animam, sed non sine compositione: qualis Andronicus fuit, quem Galenus commendat. Sed certum neutrum horum videtur mihi anima esse posse, sed animæ magis instrumenta, & causæ, sine quibus anima non operetur. Siquidem de ratione animæ videtur, vt in primis esse, quod habet corpus, ab anima recipiat sua, vt de anima mundi, & cœlestium orbium diximus. deinde, vt agitatio tota, & vis, quæ in corporibus viget, ab illo principio pendeat, & emanet: ac demum, vt ab eo conseruetur corpus in esse suo, & regatur. quæ certe nec compositio, nec complexio habent. nam, tametsi videntur formam tempore quodammodo præcedere, vtpote dispositiones, simpliciter tamen non præcedunt, sed in hoc

Complexio & partium organicarum dispositio, non anima, sed animæ potius instrumenta ad eius operā obeundā sunt.

tantum, & semper virtute formæ agunt, quicquid agunt, aut huius quæ fit, aut alterius. Porrò nec esse dant rebus, nec per se conseruant, nec regunt, nisi quis putet qualitates esse formas rerum substantiales, quod dici non potest. Similiter nec earum harmonia & consensus esse anima potest. siquidem relatio quædam est harmonia, nec principium agēdi per se est, nisi forte, vt causa, sine qua non. virtus vero, quæ ex iis resultat, aut accidens quoddam est consequens alia, aut idem re cum subiecto, in quo est. quare nec ipsa anima dici potest. Relinquitur ergo animam esse aut spiritus ipsos, seu calorem naturalem, aut formam, quæ substantia est corporum. sed certe spiritus & ipsi instrumentum magis animæ sunt quàm anima. primum quidem, quia iidem spiritus, qui in semine sunt, remanent & in organico facto corpore. at in semine non erant anima, quoniam non viuit semen nisi potentia. neque ergo anima fiunt in facto corpore organico, sed aliud quid videtur accessisse, quod anima sit, & à quo animatum iam dicatur corpus. Præterea vel spiritus partes sunt animati corporis, vel illi tantum adiacent. at partes per se esse non possunt, quia animati non sunt, nec nutriuntur proprie, nec crescunt, sed solum per pabulum multiplicantur, nec item sentiunt, nec intelligunt. quare in his nec vegetatiua consistit anima, nec, quæ sentit, & intelligit. si igitur partes per se non sunt animati corporis, sed adiacent solum, anima certe non erunt, sed animæ instrumenta

Ipsi spiritus anima prorsus non sunt.

magis,cuius signum quoque est,quòd factis sẽsationibus,& imaginationibus in partibus,quę animatæ sunt,& sentiunt, & imaginantur,mouẽtur statim & ipsi modo huc,modo illuc,quò expedit, & bene est,ceu instrumenta alteri famulantia. Si igitur neque compositio, neque complexio,neque harmonia,nec virtus,quæ ex his resultat, nec spiritus anima sunt, relinquitur formam ipsam,quæ est substantia corporis, esse animam. Quapropter maxime laudandus est Aristoteles, qui animam dixit esse actum corporis physici,organici,potentis,viuere. Verum,cum duplex sit formæ ratio,altera,per quã corpus distinguitur ab omni alio, altera, per quam vis quædam, & agitatio in totum emanat, & pendet, quæ propria est animæ ratio, Aristoteles quidem volens animæ naturam, & rationem explicare, entelechiam vocauit, quã alij agitationem continuam, alij actum transtulere. est enim anima propria forma corporis organici, naturalis, viuẽtis; sed quatenus influit vim, & agitationem in totum. primum enim tum esse dat, tum conseruationem continuam. per ipsam deinde fiunt attractiones similium, ac generationes, & alimenta qualitates in virtute illius alterant,miscent,collocant, formant, figurant, vt bene est. contrahuntur membra, distenduntur, sentiunt,spiritus varia exercent.& tandem progressiones animalium, generationes seminum, & demum similium organizationes, quæ omnia fiunt in virtute animæ & formæ per eam vim, quam à mun-

Anima, substantia corporis organici est.

di anima, & à Deo certam & nunquam errantem recipit.

De vnitate corporis organici, & eius forma.

Sed habet, ô amici, dubitationem non paruam, quod diximus, animam esse actum, & formam organici corporis, naturalis viuentis. Videntur enim organica hæc corpora non esse vnum quid, sed ex diuersis constare, ex quibus non possit fieri vnum per formam vnam. Nam os quidem, & caro, & neruus, & alia videntur formis distare, & magis conuenire os hominis cum osse bouis, & equi, quàm cum carne hominis & neruo. Si igitur non est vna forma in organico corpore, quomodo anima erit actus, & forma eius? Ad quam difficultatem aliqui dicunt formam esse vnum quidem, sed vnam genere. Nam, quāquam caro, & os, & neruus forma vltima, & specie differunt, genere tamen conueniunt è mixtione quadam communi elementorum, per quam omnes hæ partes & nutriuntur, & trahunt, & expellunt, sicuti equus, & bos, & homo genere quidem vnum sunt, speciebus vero differunt. Aliqui dicunt in omni organico corpore semper esse partem, quæ principalis est, propter quam aliæ factæ sunt, & quæ illas regit. vt in animali neruus, & membranæ, quæ per se sentiunt, primæ & principales sunt partes, vt declarauit Turrius frater: aliæ vero, etsi non sentiant, factæ tamen sunt propter sensitiuas, & illis ministrant, ac ab iis reguntur, & viuunt. Quinimmo & quædam sunt partes in organicis corporibus, quæ non solum non sentiunt, sed nec nutriuntur etiam

etiam, vt vngues & dentes, seruiunt tamen, & per alias permanentiam habent. Eandem igitur animam, & formam non necesse est esse in tota organico corpore, sed satis est esse in principali parte vnam, dum illa vitam det toti. quare animæ definitionem ita esse accipiendam, vt anima sit prima, & principalis entelechia & actus corporis organici, naturalis, per ipsam viuentis. Verumtamen, nisi nos fallimur, nihil prohibere opinamur: si dicamus vnam & eandem formam esse in organico corpore, nõ quidem in omnibus partibus, sed in præcipuis, & quæ pro vita sunt necessariæ, non quæ ad bene esse sunt à natura datæ. Principales siquidem partes, quanquam plures sint, sunt per continuationem vnum. Omne enim continuum est vnum. Continuatio vero illarum, etsi per apparentiam non videatur, est tamen per existentiam natura mirando quodam artificio continuante partes secundum extrema, quibus sese contingunt. Neque enim neruum, aut carnem immediate ossi coniungit, sed cartilagine mediante, quæ sensim in os transit ab vna parte, sensim in neruum ab alia: ita & in aliis fit. quod maxime in primo natis est videre, quibus omnia adeo mollia & tenera sunt, vt possim continua fieri, refractis extremis, quæ sese contingunt: atque hoc pacto de parte in partem cõtinuatio fit, licet vltima & valde distantia videantur plurimum distare. Conuenientia igitur ossis hominis cum osse bouis, & equi nõ est maior secundum rem, & essentiam, quàm cùm

neruo hominis, & carne, sed solum secundum apparentiam. Sic enim & os cadaueris magis conuenire cum osse viuentis videtur. Siue igitur verè continuæ sunt partes dissimilares in organicis corporibus, siue non verè, sed à principalibus ratio animæ sumenda est, ita quidem videtur existimandum esse de anima.

De anima immortalitate.

De qua iam quærendum, qualis sit, non quidem ea, quæ vegetat tantum, & sentit, constat enim has ex mixtione elementorum consurgere. & conditionem eorum sequi, sed de illa, quę intelligit, & sapit, quærendum est, vtrum & ipsa eodem consurgat modo, & intereat: an aliã, & diuiniorem originem habeat, & incorruptibilis sit, atque æterna: Quoniam verò in his sermonibus, qui in Baldi recessibus habiti sunt, triplicem Turrius intellectum faciebat: vnum, qui nec intellectus dicitur, nisi potentia: alium, qui passiuus dicebatur, & singularium erat: tertium vero, qui agens appellabatur, & erat vniuersalium factiuus, & circa illum, qui passiuus dicitur, negociabatur: & hic solus æternus ponebatur propter vniuersalia, cum quibus vnum fit, nos quidem nunc hanc æternitatem non quærimus, nec an anima intellectiua sit hoc pacto immortalis. æternitas enim hæc sophistica quodammodo videtur mihi, & extrinsecus, ac per accidens facta. sed quærimus magis, an secundum se forma illa, quæ est anima, & primo in potentia est ad intellectionem, mox actu intelligit, & vniuersalia recipit. æterna ipsa per se sit, non per vniuersalia, quæ recipit. Atque ego

Animæ immortalitas sophistica.

qui

quidem, quando non solùm ea pietate, quam debemus erga Deum, & erga nos ipsos, ita semper fui persuasus, vt diuinus, & immortalis sit intellectus in nobis, sed iis etiam rationibus, quas humanitus habere possumus, nunc quoque, quantum in me erit, partem hanc tueri, & comprobare conabor. Qua de causa tibi Turri, tuóque Dæmoni libertatem omnem do, non solum interrogandi me, sed respondendi, & opponendi, quæcunque videbuntur tibi. RH. Generose quidem Fracastori. Verùm de me ita te, & alios accipere velim, vt nulla in primis sim taciturus eorum, quæ ad tantæ rei inquisitionem conducant, siue interrogare, siue respondere, siue opponere contingat. sed ea omnia ita esse accipienda volo, vt non tanquam astruentia, quid ipse sentiam, dicta sint, sed magis vti posita quædã, ex quibus videri possit, quid cõsequatur. Sed tu rem Fracastori, quando lubet, aggredere. F. Aggrediar igitur, atque initium inquisitionum nostrarum à fine hominis, gratia cuius est factus, auspicabor. Qua de causa, si & altius paulisper exordiamur, non abs re tamen, nec iniucũdè, haud ingratè feres. RH. Minime quidem, immo quàm gratissime. F. Illud igitur Turri mihi in primis ediscito. Cùm magnus rerum cunctarũ Pater, atque opifex Deus vniuersum hoc, quem Mundum dicimus, artificio tanto esset ab æterno fabrefacturus, nonne putas conueniens fuisse, vt in eo naturam aliquam faceret, quæ & artificium tanti operis, & ipsum etiam artificem atque authorem cogno

Angeli, & hominis vnus & idem finis est, fœlicitas ipsa, ad quã creati sunt.

militatem quandam induamur, ne fortè persua deamus nobis de diuinis posse iudicium exa-ctum facere. Deinde, vt & duritiem seueritatémque illam vel Stoicam, vel etiam Peripateticam exuamus, vt nihil velimus admittere, nisi, quod iis rationibus assertum comprobatúmque fuerit, quas demonstratiuas consueuimus appellare. In omnibus enim illas expetere iniustum profectò est. Præterea, qui de humana Anima, & illius natura rectè audire volet, ad eas animas, oportet, vt animaduertat, quę cœlestes orbes agitat, & tanta moderatione cõuoluunt. His si præparati hodie erimus, & ego bono animo, ita meo genio mihi persuadente, mãdatam prouinciam aggrediar, & vos iucundissimè audietis, assentieríſque nobis. Verùm hac in inquisitione nostra ego comitem mihi dari velim: &, si pro desiderio eligi potest, equidem Rhamundum hunc Turrium opto, ac deligo. Nam & ipse hactenus semper auditor fuit, & his in inquisitionibus vim illi non paruam esse, & ingenium quasi dæmonicum noui. Laudauere omnes opinionem, & ipse etiam Rhamundus à cunctis rogatus assensit.

De anima quidditate secundum Philosophorũ placita.

F. De anima igitur nostra, ô amici, inquisituri, qualísnam sit, vtrum æterna, & immortalis an non: videmur quidem non rectè id posse exequi, nisi priùs de ipsa quæramus, quid sit. non quidem, quòd nouam aliquam de ipsa rationem assignare putemus, sed magis cum multa, & valde diuersa à Patribus nostris tradita de illa sint, nunc inter nos constet, quid potis-

si

ſimum recipiendum ſit nobis. Videtur autem quicunque audiunt nomen animæ,principium quoddam vitæ intelligere in his corporibus, quæ viuere dici ſolent. Nam & viuere illa dicimus, cùm animam habent, non viuere autem, cùm illa carent. At vero viuere ſolum illa videntur corpora, quæ organica appellantur: & illa quidem non omnia,ſed ſolùm,quæ à natura ſunt talia. Nam, quæ ab arte ſunt,vt cytharæ,& domus,& alia id genus,non dicuntur viuere. Sunt autem organica corpora,quæ,cùm è diſſimilaribus conſtent partibus, tanto tamen & tam miro conſenſu,atque artificio conſtituta ſunt pro certo fine,& operationibus obeundis,vt viuere illa dicamus,cùm obire illas poſſunt operationes:quales plantæ ſunt.& animalia. Simplicia verò corpora,vt elementa, tametſi operationes ſuas faciunt,non viuere tamen dicimus. ſimiliter nec ex mixtis illa, quæ nullam habent organizationem:aut,ſi quam habere videntur, caſu quodam acquiſitam habent, non per ſe,& à natura intentam ad certum finem. Tria autem corporum organicorum videntur genera. Primum eſt vniuerſum ipſum, quem mundū dicimus: aliud verò cœleſtes orbes:tertium plantæ, & animalia. Quòd enim mundus ipſe organicum quoddam corpus exiſtat, manifeſtum eſt ex eius partibus, quæ cùm diſſimilares ſint,tum tanto artificio, tanto inter ſe conſenſu conſtant, vt nihil ſit,quod maiorem admirationem præbeat,ſi officia earum, ſi famulatum, ſi nexum,& ordinem conſpicia-

Anima principiū vitæ eſt in his, quæ viuere dicuntur.

Tria ſunt organicorum genera.

mus. Quare & hoc vniuersum, tanquam animal quoddam perfectissimum, viuere, & anima sua regi, atque agitari maiores nostri omnes ferè dixere, ac multa quidem de mundi anima theologizãtes Academici tradidere. quam rem elegãtissimè Poëta noster notauit, cùm scripsit:

Anima mundi.

Principio cœlum, ac terras, campósque liquẽtes,
Lucentémque globum Lunæ, Titaniáque astra
Spiritus intus alit, totámque infusa per artus
Mens agitat molẽ, & magno se corpore miscet.

Theologi verò nostri de his exactius & diligentius scripserunt. quòd verò & cœlestes orbes organica quoque sint corpora, manifestum est, quoniam ad ipsa dissimilaribus constant partibus, aliis quidem densioribus, aliis rarioribus, & magnitudine, & ordine, & ritu differentibus: verum consensu tanto, tam mira virtute ad certos fines, & operationes & constitutis, vt omnia quæ in vniuerso sunt, corpora inde gubernentur. Quæ verò eos orbes agitat, & regit. Anima ipsorum est, quam Philosophi intelligentiam, & mentem vocant: non est autẽ hæc mẽs, Mundi anima: sed particularis quædam natura, quæ & esse, & virtutem recipit à Mundi anima: operatur autem secundum illam, quam recipit virtutem.

Tertium verò organicorum corporum genus, sunt plantæ, & animalia, in quibus similiter animæ suæ principium sunt vitæ. Verum multa in his cùm concurrant ad operationes eorum, dubitatio maxima semper fuit, quodnam sit hoc vitæ principium. Concurrunt autem

tem ad operationes eorum, cōpositio in primis tam mira: deinde temperatura seu cōplexio delicatissima: tum & harmonia quædam siue consensus partium, & ipsius cōpositionis, ac complexionis, necnō & virtus quædam, & facultas, quæ ex vtrisque resultat. porrò adsunt & vocati spiritus, seu naturalis calor, qui vbique diffusus omnia videtur facere. ac postremo est forma ipsa, & substantia totius corporis, à qua prima, ceu à fonte, dependent omnia alia, quæ in his corporibus sunt. Horum igitur aliquid oportet esse principium illud vitæ, quod vocamus animam. At fuere nonnulli, qui putarint miram illam compositionem & organizationem, non sine tamen complexione, animam esse. Alij complexionem ipsam existimarunt principalius esse animam, sed non sine compositione: qualis Andronicus fuit, quem Galenus commendat. Sed certum neutrum horum videtur mihi anima esse posse, sed animæ magis instrumenta, & causæ, sine quibus anima non operetur. Siquidem de ratione animæ videtur, vt in primis esse, quod habet corpus, ab anima recipiat sua, vt de anima mundi, & cœlestium orbium diximus. deinde, vt agitatio tota, & vis, quæ in corporibus viget, ab illo principio pendeat, & emanet: ac demum, vt ab eo conseruetur corpus in esse suo, & regatur. quæ certe nec compositio, nec complexio habent. nam, tametsi videntur formam tempore quodammodo præcedere, vtpote dispositiones, simpliciter tamen non præcedunt, sed in hoc tan-

Complexio & partium organicarum dispositio, non anima, sed animæ potius instrumenta ad eius operæ obeunda sunt.

tantum, & semper virtute formæ agunt, quicquid agunt, aut huius quæ fit, aut alterius. Porrò nec esse dant rebus, nec per se conseruant, nec regunt, nisi quis putet qualitates esse formas rerum substantiales, quod dici non potest. Similiter nec earum harmonia & consensus esse anima potest. siquidem relatio quædam est harmonia, nec principium agēdi per se est, nisi forte, vt causa, sine qua non. virtus vero, quæ ex iis resultat, aut accidens quoddam est consequens alia, aut idem re cum subiecto, in quo est. quare nec ipsa anima dici potest. Relinquitur ergo animam esse aut spiritus ipsos, seu calorem naturalem, aut formam, quæ substantia est corporum. sed certe spiritus & ipsi instrumentum magis animæ sunt quàm anima. primum quidem, quia iidem spiritus, qui in semine sunt, remanent & in organico facto corpore. at in semine non erant anima, quoniam non viuit semen nisi potentia. neque ergo anima fiunt in facto corpore organico, sed aliud quid videtur accessisse, quod anima sit, & à quo animatum iam dicatur corpus. Præterea vel spiritus partes sunt animati corporis, vel illi tantum adiacent. at partes per se esse non possunt, quia animati non sunt, nec nutriuntur proprie, nec crescunt, sed solum per pabulum multiplicantur, nec item sentiunt, nec intelligunt. quare in his nec vegetatiua consistit anima, nec, quæ sentit, & intelligit. si igitur partes per se non sunt animati corporis, sed adiacent solum, anima certe non erunt, sed animæ instrumenta

Ipsi spiritus anima prorsus non sunt.

magis

magis,cuius signum quoque est,quòd factis sẽsationibus,& imaginationibus in partibus,quę animatæ sunt,& sentiunt, & imaginantur,mouẽtur statim & ipsi modo huc,modo illuc,quò expedit, & bene est,ceu instrumenta alteri famulantia. Si igitur neque compositio, neque complexio,neque harmonia,nec virtus,quæ ex his resultat, nec spiritus anima sunt, relinquitur formam ipsam,quæ est substantia corporis, esse animam. Quapropter maxime laudandus est Aristoteles, qui animam dixit esse actum corporis physici,organici,potentis,viuere. Verum,cum duplex sit formæ ratio,altera,per quã corpus distinguitur ab omni alio, altera, per quam vis quædam, & agitatio in totum emanat, & pendet, quæ propria est animæ ratio, Aristoteles quidem volens animæ naturam, & rationem explicare, entelechiam vocauit, quã alij agitationem continuam, alij actum transtulere. est enim anima propria forma corporis organici, naturalis, viuẽtis; sed quatenus influit vim, & agitationem in totum. primum enim tum esse dat, tum conseruationem continuam. per ipsam deinde fiunt attractiones similium, ac generationes, & alimenta qualitates in virtute illius alterant,miscent,collocant, formant, figurant, vt bene est. contrahuntur membra, distenduntur, sentiunt,spiritus varia exercent.& tandem progressiones animalium, generationes seminum, & demum similium organizationes, quæ omnia fiunt in virtute animæ & formæ per eam vim, quam à mun-

Anima, substantia corporis organici est.

di anima, & à Deo certam & nunquam errantem recipit.

De vnitate corporis organici, & eius forma.

Sed habet, ô amici, dubitationem non paruam, quod diximus, animam esse actum, & formam organici corporis, naturalis viuentis. Videntur enim organica hæc corpora non esse vnum quid, sed ex diuersis constare, ex quibus non possit fieri vnum per formam vnam. Nam os quidem, & caro, & neruus, & alia videntur formis distare, & magis conuenire os hominis cum osse bouis, & equi, quàm cum carne hominis & neruo. Si igitur non est vna forma in organico corpore, quomodo anima erit actus, & forma eius? Ad quam difficultatem aliqui dicunt formam esse vnum quidem, sed vnam genere. Nam, quãquam caro, & os, & neruus forma vltima, & specie differunt, genere tamen conueniunt è mixtione quadam communi elementorum, per quam omnes hæ partes & nutriuntur, & trahunt, & expellunt, sicuti equus, & bos, & homo genere quidem vnum sunt, speciebus vero differunt. Aliqui dicunt in omni organico corpore semper esse partem, quæ principalis est, propter quam aliæ factæ sunt, & quæ illas regit. vt in animali neruus, & membranæ, quæ per se sentiunt, primæ & principales sunt partes, vt declarauit Turrius frater: aliæ vero, etsi non sentiant, factæ tamen sunt propter sensitiuas, & illis ministrant, ac ab iis reguntur, & viuunt. Quinimmo & quædam sunt partes in organicis corporibus, quæ non solum non sentiunt, sed nec nutriuntur

etiam

etiam,vt vngues & dentes, seruiunt tamen, & per alias permanentiam habent. Eandem igitur animam, & formam non necesse est esse in tota organico corpore,sed satis est esse in principali parte vnam,dum illa vitam det toti.quare animæ definitionem ita esse accipiendam,vt anima sit prima,& principalis entelechia & actus corporis organici,naturalis,per ipsam viuentis. Verumtamen, nisi nos fallimur, nihil prohibere opinamur: si dicamus vnam & eandem formam esse in organico corpore,nõ quidem in omnibus partibus, sed in præcipuis, & quæ pro vita sunt necessariæ, non quæ ad bene esse sunt à natura datæ. Principales siquidem partes, quanquam plures sint, sunt per continuationem vnum. Omne enim continuum est vnum.Continuatio vero illarum,etsi per apparentiam non videatur, est tamen per existentiam natura mirando quodam artificio continuante partes secundum extrema, quibus sese contingunt. Neque enim neruum,aut carnem immediate ossi coniungit, sed cartilagine mediante, quæ sensim in os transit ab vna parte, sensim in neruum ab alia:ita & in aliis fit.quod maxime in primo natis est videre, quibus omnia adeo mollia & tenera sunt, vt possim continua fieri,refractis extremis, quæ sese contingunt: atque hoc pacto de parte in partem cõtinuatio fit, licet vltima & valde distantia videantur plurimum distare. Conuenientia igitur ossis hominis cum osse bouis,& equi nõ est maior secundum rem,& essentiam,quâm cùm

quidem, quando non solùm ea pietate, quam debemus erga Deum,& erga nos ipsos,ita semper fui persuasus, vt diuinus, & immortalis sit intellectus in nobis, sed iis etiam rationibus, quas humanitus habere possumus, nunc quoque,quantum in me erit,partem hanc tueri,& comprobare conabor.Qua de causa tibi Turri, tuóque Dæmoni libertatem omnem do, non solum interrogandi me,sed respondendi,& opponendi,quæcunque videbuntur tibi. RH. Generose quidem Fracastori. Verùm de me ita te & alios accipere velim, vt nulla in primis sim taciturus eorum, quæ ad tantæ rei inquisitionem conducant, siue interrogare, siue respondere,siue opponere contingat. sed ea omnia ita esse accipienda volo,vt non tanquam astruentia, quid ipse sentiam, dicta sint, sed magis vti posita quædã,ex quibus videri possit, quid cõsequatur. Sed tu rem Fracastori,quando lubet, aggredere. F. Aggrediar igitur, atque initium inquisitionum nostrarum à fine hominis, gratia cuius est factus,auspicabor.Qua de causa,si & altius paulisper exordiamur, non abs re tamen,nec iniucũdè,haud ingratè feres. RH. Minime quidem, immo quàm gratissime. F. Illud igitur Turri mihi in primis ediscito. Cùm magnus rerum cunctarũ Pater,atque opifex Deus vniuersum hoc,quem Mundum dicimus, artificio tanto esset ab æterno fabrefacturus, nonne putas conueniens fuisse,vt in eo naturam aliquam faceret, quæ & artificium tanti operis, & ipsum etiam artificem atque authorem co-

Angeli, & hominis vnus & idem finis est, fœlicitas ipsa, ad quã creati sunt.

gno

quidem, quando non solùm ea pietate, quam debemus erga Deum,& erga nos ipsos,ita semper fui persuasus, vt diuinus, & immortalis sit intellectus in nobis, sed iis etiam rationibus, quas humanitus habere possumus, nunc quoque,quantum in me erit, partem hanc tueri,& comprobare conabor. Qua de causa tibi Turri, tuóque Dæmoni libertatem omnem do, non solum interrogandi me,sed respondendi,& opponendi,quæcunque videbuntur tibi. RH. Generose quidem Fracastori. Verùm de me ita te & alios accipere velim, vt nulla in primis sim taciturus eorum, quæ ad tantæ rei inquisitionem conducant, siue interrogare, siue respondere,siue opponere contingat. sed ea omnia ita esse accipienda volo,vt non tanquam astruentia, quid ipse sentiam, dicta sint, sed magis vti posita quædã,ex quibus videri possit, quid cõsequatur. Sed tu rem Fracastori,quando lubet, aggredere. F. Aggrediar igitur, atque initium inquisitionum nostrarum à fine hominis, gratia cuius est factus,auspicabor. Qua de causa,si & altius paulisper exordiamur, non abs re tamen,nec iniucũdè,haud ingratè feres. RH. Minime quidem, immo quàm gratissime. F. Illud igitur Turri mihi in primis edíscito. Cùm magnus rerum cunctarũ Pater,atque opifex Deus vniuersum hoc,quem Mundum dicimus, artificio tanto esset ab æterno fabrefacturus, nonne putas conueniens fuisse,vt in eo naturam aliquam faceret, quæ & artificium tanti operis, & ipsum etiam artificem atque authorem cogno

Angeli, & hominũ vnus & idem finis est, fœlicitas ipsa, ad quã creati sunt.

gnoscere RH. Conueniens quidem videtur. F. Duæ igitur naturæ cùm essent in vniuerso futuræ, altera eorum, quæ incorporea dicuntur, altera eorum, quæ corporea, nónne putas & illud Deum Maximum voluisse, vt in vtrisque ea esset natura, quæ authorem tanti operis posset dignoscere? RH. Et hoc quoque existimandum est. F. In ea igitur natura, quæ incorporea est, fuere illæ mentes, quas alij intelligentias, alij Angelos vocant: in ea verò, quæ corporea est, fuit homo solus. Nónne ita tibi videtur? RH. Maxime quidem. F. Cùm igitur vtrique naturæ dedisset Deus, vt ipsum possent agnoscere, putandúmne est ob id eam cognitionem dedisse, vt ab iis laudaretur, aut esset admirationi: aut magis, vt naturę illæ. Dum cognoscendo ipsum contemplarentur, amarent, colerent, atque imitarentur? RH. Hoc certe magis putandum est. Neque enim egebat Deus: vt à quoquam laudaretur, aut esset admirationi: sed magis illius bonitatis intereat, vt omnia faceret bona, & præsertim, quæ ipsum erant cognitura. F. Ita certe. Sed & illud dic mihi, in ea cognitione, quæ de Deo habetur, essé-ne potest fœlicitas vlla, & beatitudo? RH. Immò maxima, si perfecta habeatur cognitio. F. Hæc autem fœlicitas, & beatitudo talísne est, vt communicari à Deo possit? RH. Quídni, si ipsi placeat? F. At placere debet, si bonus est. Est autem non solùm bonus sed & optimus, & liberalis etiam eorum, quæ possunt communicari, quam ob rem & beatitudinem, quæ in ipsius cognitione consistit, com-

communicandam fuiſſe ſtatuendum eſt nobis. RH. Videtur. F. At, ſi ita ſtatuamus, dicendum nobis erit illi naturæ communicandam fuiſſe, quæ cognoſcitiua facta fuerit. RH. Vtique. F. Igitur, cũ talis factus fuiſſet Angelus, atque homo, dicamus primo quędam pauca de Angelo: mox & de homine dicemus. Si igitur à te petam, nũquid fœlicitas illa Angelo fuerit à Deo communicanda, quid dices? RH. Quo pacto dicis communicandam fuiſſe? nonne illam communicauerat Deus Angelo, vbi incorporeũ, & intelligentem fecerat? quid illi deerat, vt beatus eſſet in ea cognitione, quæ de Deo habetur? F. Multum profecto deerat Turri, quoniam omnis natura, quę aliud à Deo eſt, infinita quadam imperfectione à Deo diſtat. Quare omnis cognitio illius, ſi ad Deum comparetur, imperfectiſſima eſt: in qua beatitudo eſſe non poteſt, niſi maiori quadam donetur. RH. Durum quidem Fracaſtori videtur, quod dicis. Nam, etſi Angelus rurſus maiori aliqua perfectione, & cognitione alia donatus fuiſſet, illa tamẽ adhuc Deo comparata imperfectiſſima erit. Quare aut in infinitum eundum erit, aut & in prima cognitione ſtare poterimus, quæ ſufficiat pro beatitudine. F. Appoſite quidem Turri addubitas, verum nec prima cognitio talis eſt ad conſequendam fœlicitatem, nec in infinitum eſt abire: quam rem ita oportet accipere. Omnes quippe naturas, quas in conditura vniuerſi fecit ſapientiſſimus Deus, tales quidem fecit, & eatenus perfectas, quatenus conueniens erat,

De Angelorũ beatitudine.

&

mus. Quare & hoc vniuersum, tanquam animal quoddam perfectissimum, viuere, & anima sua regi, atque agitari maiores nostri omnes ferè dixere, ac multa quidem de mundi anima theologizãtes Academici tradidere. quam rem elegãtissimè Poëta noster notauit, cùm scripsit:

Anima mundi.

Principio cœlum, ac terras, campósque liquẽtes,
Lucentémque globum Lunæ, Titaniáque astra
Spiritus intus alit, totámque infusa per artus
Mens agitat molẽ, & magno se corpore miscet.

Theologi verò nostri de his exactius & diligentius scripserunt. quòd verò & cœlestes orbes organica quoque sint corpora, manifestum est, quoniam ad ipsa dissimilaribus constant partibus, aliis quidem densioribus, aliis rarioribus, & magnitudine, & ordine, & ritu differentibus: verum consensu tanto, tam mira virtute ad certos fines, & operationes & constitutis, vt omnia quæ in vniuerso sunt, corpora inde gubernentur. Quæ verò eos orbes agitat, & regit. Anima ipsorum est, quam Philosophi intelligentiam, & mentem vocant: non est autẽ hæc mẽs, Mundi anima: sed particularis quædam natura, quæ & esse, & virtutem recipit à Mundi anima: operatur autem secundum illam, quam recipit virtutem.

Tertium verò organicorum corporum genus, sunt plantæ, & animalia, in quibus similiter animæ suæ principium sunt vitæ. Verum multa in his cùm concurrant ad operationes eorum, dubitatio maxima semper fuit, quodnam sit hoc vitæ principium. Concurrunt autem

tem ad operationes eorum, cōpositio in primis tam mira: deinde temperatura seu cōplexio delicatissima: tum & harmonia quædam siue consensus partium, & ipsius cōpositionis, ac complexionis, necnō & virtus quædam, & facultas, quæ ex vtrisque resultat. porrò adsunt & vocati spiritus, seu naturalis calor, qui vbique diffusus omnia videtur facere. ac postremo est forma ipsa, & substantia totius corporis, à quā prima, ceu à fonte, dependent omnia alia, quæ in his corporibus sunt. Horum igitur aliquid oportet esse principium illud vitæ, quod vocamus animam. At fuere nonnulli, qui putarint miram illam compositionem & organizationem, non sine tamen complexione, animam esse. Alij complexionem ipsam existimarunt principalius esse animam, sed non sine cōpositione: qualis Andronicus fuit, quem Galenus commendat. Sed certum neutrum horum videtur mihi anima esse posse, sed animæ magis instrumenta, & causæ, sine quibus anima non operetur. Siquidem de ratione animæ videtur, vt in primis esse, quod habet corpus, ab anima recipiat sua, vt de anima mundi, & cœlestium orbium diximus. deinde, vt agitatio tota, & vis, quæ in corporibus viget, ab illo principio pendeat, & emanet: ac demum, vt ab eo conseruetur corpus in esse suo, & regatur. quæ certe nec compositio, nec complexio habent. nam, tametsi videntur formam tempore quodammodo præcedere, vtpote dispositiones, simpliciter tamen non præcedunt, sed in hoc

Complexio & partium organicarum dispositio, non anima, sed animæ potius instrumenta ad eius operā obeunda sunt.

tantum, & semper virtute formæ agunt, quicquid agunt, aut huius quæ fit, aut alterius. Porrò nec esse dant rebus, nec per se conseruant, nec regunt, nisi quis putet qualitates esse formas rerum substantiales, quod dici non potest. Similiter nec earum harmonia & consensus esse anima potest. siquidem relatio quædam est harmonia, nec principium agẽdi per se est, nisi forte, vt causa, sine qua non. virtus vero, quæ ex iis resultat, aut accidens quoddam est consequens alia, aut idem re cum subiecto, in quo est. quare nec ipsa anima dici potest. Relinquitur ergo animam esse aut spiritus ipsos, seu calorem naturalem, aut formam, quæ substantia est corporum. sed certe spiritus & ipsi instrumentum magis animæ sunt quàm anima. primum quidem, quia iidem spiritus, qui in semine sunt, remanent & in organico facto corpore. at in semine non erant anima, quoniam non viuit semen nisi potentia. neque ergo anima fiunt in facto corpore organico, sed aliud quid videtur accessisse, quod anima sit, & à quo animatum iam dicatur corpus. Præterea vel spiritus partes sunt animati corporis, vel illi tantum adiacent. at partes per se esse non possunt, quia animati non sunt, nec nutriuntur proprie, nec crescunt, sed solum per pabulum multiplicantur, nec item sentiunt, nec intelligunt. quare in his nec vegetatiua consistit anima, nec, quæ sentit, & intelligit. si igitur partes per se non sunt animati corporis, sed adiacent solum, anima certe non erunt, sed animæ instrumenta

Ipsi spiritus anima prorsus non sunt.

magis

magis, cuius signum quoque est, quòd factis sẽsationibus, & imaginationibus in partibus, quę animatæ sunt, & sentiunt, & imaginantur, mouẽtur statim & ipsi modo huc, modo illuc, quò expedit, & bene est, ceu instrumenta alteri famulantia. Si igitur neque compositio, neque complexio, neque harmonia, nec virtus, quæ ex his resultat, nec spiritus anima sunt, relinquitur formam ipsam, quæ est substantia corporis, esse animam. Quapropter maxime laudandus est Aristoteles, qui animam dixit esse actum corporis physici, organici, potentis, viuere. Verum, cum duplex sit formæ ratio, altera, per quã corpus distinguitur ab omni alio, altera, per quam vis quædam, & agitatio in totum emanat, & pendet, quæ propria est animæ ratio, Aristoteles quidem volens animæ naturam, & rationem explicare, entelechiam vocauit, quã alij agitationem continuam, alij actum transtulere. est enim anima propria forma corporis organici, naturalis, viuẽtis; sed quatenus influit vim, & agitationem in totum. primum enim tum esse dat, tum conseruationem continuam. per ipsam deinde fiunt attractiones similium, ac generationes, & alimenta qualitates in virtute illius alterant, miscent, collocant, formant, figurant, vt bene est. contrahuntur membra, distenduntur, sentiunt, spiritus varia exercent. & tandem progressiones animalium, generationes seminum, & demum similium organizationes, quæ omnia fiunt in virtute animæ & formæ per eam vim, quam à mun-

Anima, substantia corporis organici est.

di anima, & à Deo certam & nunquam errantem recipit.

De vnitate corporis organici, & eius forma.

Sed habet, ô amici, dubitationem non paruam, quod diximus, animam esse actum, & formam organici corporis, naturalis viuentis. Videntur enim organica hæc corpora non esse vnum quid, sed ex diuersis constare, ex quibus non possit fieri vnum per formam vnam. Nam os quidem, & caro, & neruus, & alia videntur formis distare, & magis conuenire os hominis cum osse bouis, & equi, quàm cum carne hominis & neruo. Si igitur non est vna forma in organico corpore, quomodo anima erit actus, & forma eius? Ad quam difficultatem aliqui dicunt formam esse vnum quidem, sed vnam genere. Nam, quãquam caro, & os, & neruus forma vltima, & specie differunt, genere tamen conueniunt è mixtione quadam communi elementorum, per quam omnes hæ partes & nutriuntur, & trahunt, & expellunt, sicuti equus, & bos, & homo genere quidem vnum sunt, speciebus vero differunt. Aliqui dicunt in omni organico corpore semper esse partem, quæ principalis est, propter quam aliæ factæ sunt, & quæ illas regit. vt in animali neruus, & membranæ, quæ per se sentiunt, primæ & principales sunt partes, vt declarauit Turrius frater: aliæ vero, etsi non sentiant, factæ tamen sunt propter sensitiuas, & illis ministrant, ac ab iis reguntur, & viuunt. Quinimmo & quædam sunt partes in organicis corporibus, quæ non solum non sentiunt, sed nec nutriuntur

etiam

etiam,vt vngues & dentes, seruiunt tamen, & per alias permanentiam habent. Eandem igitur animam, & formam non necesse est esse in tota organico corpore,sed satis est esse in principali parte vnam,dum illa vitam det toti.quare animæ definitionem ita esse accipiendam,vt anima sit prima,& principalis entelechia & actus corporis organici,naturalis,per ipsam viuentis. Verumtamen, nisi nos fallimur, nihil prohibere opinamur: si dicamus vnam & eandem formam esse in organico corpore,nō quidem in omnibus partibus, sed in præcipuis, & quæ pro vita sunt necessariæ, non quæ ad bene esse sunt à natura datæ. Principales siquidem partes, quanquam plures sint, sunt per continuationem vnum. Omne enim continuum est vnum.Continuatio vero illarum,etsi per apparentiam non videatur, est tamen per existentiam natura mirando quodam artificio continuante partes secundum extrema, quibus sese contingunt. Neque enim neruum,aut carnem immediate ossi coniungit, sed cartilagine mediante, quæ sensim in os transit ab vna parte, sensim in neruum ab alia:ita & in aliis fit.quod maxime in primo natis est videre, quibus omnia adeo mollia & tenera sunt, vt possim continua fieri,refractis extremis, quæ sese contingunt: atque hoc pacto de parte in partem cōtinuatio fit, licet vltima & valde distantia videantur plurimum distare. Conuenientia igitur ossis hominis cum osse bouis,& equi nō est maior secundum rem,& essentiam,quâm cùm

quidem, quando non solùm ea pietate, quam debemus erga Deum,& erga nos ipsos,ita semper fui persuasus, vt diuinus, & immortalis sit intellectus in nobis, sed iis etiam rationibus, quas humanitus habere possumus, nunc quoque,quantum in me erit,partem hanc tueri,& comprobare conabor.Qua de causa tibi Turri, tuóque Dæmoni libertatem omnem do, non solum interrogandi me,sed respondendi,& opponendi,quæcunque videbuntur tibi. RH. Generose quidem Fracastori. Verùm de me ita te & alios accipere velim, vt nulla in primis sim taciturus eorum, quæ ad tantæ rei inquisitionem conducant, siue interrogare, siue respondere,siue opponere contingat. sed ea omnia ita esse accipienda volo,vt non tanquam astruentia, quid ipse sentiam, dicta sint, sed magis vti posita quædã,ex quibus videri possit, quid cõsequatur. Sed tu rem Fracastori,quando lubet, aggredere. F. Aggrediar igitur, atque initium inquisitionum nostrarum à fine hominis, gratia cuius est factus,auspicabor.Qua de causa,si & altius paulisper exordiamur, non abs re tamen,nec iniucũdè,haud ingratè feres. RH.Minime quidem, immo quàm gratissime. F. Illud igitur Turri mihi in primis ediscito. Cùm magnus rerum cunctarũ Pater,atque opifex Deus vniuersum hoc,quem Mundum dicimus, artificio tanto esset ab æterno fabrefacturus, nonne putas conueniens fuisse,vt in eo naturam aliquam faceret, quæ & artificium tanti operis, & ipsum etiam artificem atque authorem cogno

Angeli, & hominũ vnus & idem finis est, fœlicitas ipsa, ad quã creati sunt.

gno

communicandam fuisse statuendum est nobis. RH. Videtur. F. At, si ita statuamus, dicendum nobis erit illi naturæ communicandam fuisse, quæ cognoscitiua facta fuerit. RH. Vtique. F. Igitur, cũ talis factus fuisset Angelus, atque homo, dicamus primo quędam pauca de Angelo: mox & de homine dicemus. Si igitur à te petam, nũquid fœlicitas illa Angelo fuerit à Deo communicanda, quid dices? RH. Quo pacto dicis communicandam fuisse? nonne illam communicauerat Deus Angelo, vbi incorporeũ, & intelligentem fecerat? quid illi deerat, vt beatus esset in ea cognitione, quæ de Deo habetur? F. Multum profecto deerat Turri, quoniam omnis natura, quę aliud à Deo est, infinita quadam imperfectione à Deo distat. Quare omnis cognitio illius, si ad Deum comparetur, imperfectissima est: in qua beatitudo esse non potest, nisi maiori quadam donetur. RH. Durum quidem Fracastori videtur, quod dicis. Nam, etsi Angelus rursus maiori aliqua perfectione, & cognitione alia donatus fuisset, illa tamẽ adhuc Deo comparata imperfectissima erit. Quare aut in infinitum eundum erit, aut & in prima cognitione stare poterimus, quæ sufficiat pro beatitudine. F. Apposite quidem Turri addubitas, verum nec prima cognitio talis est ad consequendam fœlicitatem, nec in infinitum est abire: quam rem ita oportet accipere. Omnes quippe naturas, quas in conditura vniuersi fecit sapientissimus Deus, tales quidem fecit, & eatenus perfectas, quatenus conueniens erat,

De Angelorũ beatitudine.

&

& decens ipsi vniuerso. Igitur natura Angeli, cum perfecta quidem esset. quantum ad vniuersi rationem pertinebat, ad Deum vero cōparata, & quantum ad consequendā fœlicitatem opus fuerat, imperfecta, & non capax eius beatitudinis, gratia quadam indiguit: illa scilicet, quam Deus Optimus ex infinito suo esse, cui vult, & quādo vult, largiri potest, & solet. Quare natura Angeli, cum longe abesset ab ea perfectione, & cognitione, quæ requiritur ad beatitudinem, qua parte non attingebat ad Deum errare plurimum, & falli poterat, nisi gratia quadam, & Dei manu adiutus fuisset. quam ob causam nec in infinitum est abire, sed standum in certa perfectione: siue illa, quæ ab initio data fuerat, siue alia. Verum, quæcunque illa sit, gratia adiutam oportet esse, si peccare non debet, & falli, sed beatitudinem consequi. Placétne igitur, vt constituamus naturæ Angeli non satis fuisse perfectionem illam, qua per se factus fuerat ad consequendam felicitatem, sed gratia indiguisse? RH. Nihil quidem prohibet, ne ita constituamus. F. Vide igitur Turri. duo hactenus posita sunt à nobis, primo fœlicitatem fuisse communicandam Angelo, deinde & gratiam elargiendam. Iam igitur & de homine dicamus, qui similiter à Deo fuerat factus, vt ipsum cognosceret, cognoscendo autem, vt de Angelo dictum est, amaret, coleret, atque i- mirаretur. Si igitur & de ipso à te petā, nūquid fœlicitas illa, quæ in Dei cognitione consistit, atque ab ipso libentissime communicatur, ipsi

De hominis dupli ci felicitate.

etiam

etiam homini fuerit communicanda,quemadmodum & angelo,quid respódebis?RH.Quid, si in homine hoc negemus? F.At oportebit rationem afferre,cur Angelo id cōcesserit,homini autem non. RH. Ob id fortasse, quòd homo caro, & terra est, angelus vero incorporeus,& Deo similis. F. Nonne tamen diximus infinita quadam imperfectione distare à Deo angelū? RH.Dictum est.F Si igitur & homo Deo comparetur, nonnē & ipse infinita quadam imperfectione à Deo distabit? RH.Vtique.F.Non ergo magis distat à Deo homo,quàm Angelus,si imperfectionem spectemus. In infinito enim non est magis,aut minus. Si igitur non obstitit Angelo infinita imperfectio, qua ratione datū est Angelo beatum fieri posse,eadem & homini dandum fuit. Idem enim in vtroque finis, & ratio concedendi. RH. At quis modus erat in homine? nunquid viuo daretur ea felicitas, an mortuo?F.Et viuo quidem,& mortuo.RH.Mira dicis Fracastori. F.Mira quidem. sed statuamus hoc primum,ita homini dandam fuisse felicitatem,sicuti & angelo, si modus esset in homine. Placétne, vt ita statuamus? RH. Nihil prohibet. F. Modus ergo,quo dari posset ea felicitas homini, nec ignotus Deo erat neque difficilis, si hominis animum immortalem, atque æternum fecisset, & naturæ parte eiusdem cum Angelo. Sic enim,vbi separari contigisset à corpore, eodē modo beatus fieri, quo & Angelus, & per eandem gratiam poterat. immortalem autem in homine facere animum vel facilli

cillimum Deo erat,qui & æternos cœlos,& alia multa fecerat,& omnia potest.Hoc ergo pacto alteri parti, de qua dubitabas, satisfactum existimo. quo scilicet modo mortuo homini poterat ea fœlicitas dari.

Nunc de altera dicamus, quomodo & viuo concessa fuerit. Verum,qui tantum gratiæ habiturus esset, vnus tantum ex omnibus hominibus fuit,is scilicet, qui perfectissimus omniũ futurus esset, quique eam obiturus operationem,quæ potest in ea specie perfectissima esse. talis autem est vita illa, quæ spiritus vita dicitur,in qua nihil caro potest,sed spiritus tantum viuit,& Deo similis fit.Eiusmodi autem hominem in humana specie fore oportebat, tũ quia in omni specie vnum inueniri necesse est,quod perfectissimum in illa sit, & perfectissimam operationem obire possit: tum quòd,si hic non fuisset, fœlicitas illa, quam diximus dandam fuisse homini,dari vllo pacto non potuisset, ne etiam mortuo. Nulli enim mortuo datur, qui viuens,spiritus vitam non vixerit:quod species hæc per se mereri atque assequi non poterat sine hoc,de quo loquimur,perfectissimo,& diuino homine.

De Christi origine, ac eius beatitudine.

De cuius hominis ortu, si me percuncteris, ego nihil aliud habeo, quod dicam, nisi quòd quatuor modis imaginari possumus hominem fieri. Vnus est,si sine mare & fœmina oriatur ex iis seminibus,& principijs,quę in sinu,& complexu elementorum sunt. Alius est ortus è mare tãtum sine fœmina,hoc est ex iis principiis,

&

& ſeminibus,quæ iam in homine facta ſunt,in quo & materia,& gignēs calor adeſt,nec quicquam deeſt, quod ad generationem conducat. Tertius modus eſt ille,qui cōmunis eſt & conſuetus,ex mare & fœmina. Quartus verò eſt è fœmina tantum abſque mare. Tot ergo & non plures imaginari poſſumus gignendi hominis modos. At vero tres primi fieri quidem poterant ſecundum naturam,ſed nullo pacto poterant conuenire perfectiſſimo illi, in quo caro nihil poſſet. Omnes enim cùm è facultate elementorum originem traherent, & ſecundum materiam, & ſecundum gignentem ſpiritum, neceſſe erat,quod factum fuiſſet, naturam elementarem, & terrenam ſapere: quæ per ſe imperfecta eſt, nec poteſt illam obire vitam,quæ neceſſaria eſt ad beatitudinem conſequendam. Solus igitur quartus ſupererat modus : ſed nec ille conuenire poterat ſecundum naturam pro gignendo perfectiſſimo homine. Nam, quanquam forte è fœmina poterat materia commode ſuppeditari,agens tamen & gignens non aderat.In fœmina enim ſola non ſunt ea principia,& ſemina quæ gignere poſſint. Hunc tamen modum ſapientiſſimus Deus elegit: atque è puriſſima, ac ſanctiſſima Virgine materiam aſſumens,loco genitiui ſpiritus,qui deerat,ſanctiorem ipſe & magis diuinum ſpiritum indidit:hominémque eum fecit,in quo nihil poſſet caro,nihílque eſſet,quod ad terrenos impulſus incitaret.Siquidem omnia in eo perfecta à perfecto parente fuerāt data, propter quę & perfe-

fectiſſime vitam illam exegit, quæ ſpiritus vitæ dicitur. Hunc ergo Deus Optimus, vtpote Filium coeſſentialem ſibi, & coæternum, hoc verò modo hominem factum adeo amauit, vt ſeſe illi cognoſcendum perfectiſſime dederit: cognoſcendum autem non tantùm per ſpecies, & rerum ſimulachra, vt cæteri cognoſcunt homines, ſed per ſubſtantiam propriam ipſius Dei, in qua cognitione beatitudo conſiſtit. Hic ergo (vt ad rem noſtram reuertamur) viuens in Dei Maximi cognitione atque intuitu fœliciſſimus ſemper fuit: ac eius vitæ, quæ ſpiritu fit, & exemplum, & caput, & magiſter fuit: è cuius meritis & nos alij promereri potuimus gratiam eius fœlicitatis, quam poſt mortem tantum conſequi datum eſt nobis ſuperſtite animo, qui ob id immortalis eſt factus. Si igitur ratio hæc Turri de anima à fine hominis ſumpta in ſuum ordinem redigenda eſt, ita quidem conſtituetur, vt primùm conueniens fuerit in vniuerſo eſſe naturam aliquam, quę Deum Maximum eius operis authorem noſceret: noſceret autem, non vt laudaret, aut vt admiraretur ſed vt amaret, coleret, & imitaretur, fieretque illi ſimilis. Hoc autem ſi datum fuiſſet, decens quoque erat, & Dei Optimi bonitati cōueniēs reliqua etiam dari, quæ poterant communicari. Poterat autem perfecta cognitio, perfectus amor, & cultus, atque imitatio. & demùm beatitudo. Quare & hæc communicanda fuere. Cómunicari autem vlli naturæ non poterant, niſi æternæ & immortali aut ſecundū ſe totam,

vt-

vt Angelo, vt secundum partem sui nobiliorem: vt homini. Pars autem nobilior est animus & intellectus. hic ergo æternus, & immortalis est factus.

Sed nos iam, quia in his multum sumus immorati, ad alia transeamus, si placet. RH. Placet quidem, quoniam res hactenus bene acta videtur. F. Pertranseuntibus igitur nobis ad alia in primis est statuendum, eorum, quæ mouentur, alia moueri, non vt hic sit eorum finis, sed vt quiescant, quasi motus iis accidat, & non per se insit: alia verò moueri, vt moueantur, non vt à motu quiescant, quibus moueri per se inest, & (vt dicunt) essentialiter. RH. Ita prorsus. F. Quæ igitur mouentur per accidens, vt scilicet quiescãt. nonne omnia corruptibilia sunt? RH. Omnino. F. Potésne dicere, cur ita sit? RH. Quidni? quando omnia hæc, quæ mouentur, vt mox quiescant, omnia vim aliquam passa sunt, & extra naturam propriam sunt constituta. Vnde & ob id mouentur, vt acquirant id sibi connaturale, quo carent. Talia autem, quæ vim pati possunt, omnia corruptibilia sunt. RH. Rectè dicis, omnia quæ mouentur, vt quiescant, corruptibilia esse. Si ergo & conuersum proponã, id est, quæ corruptibilia sunt, omnia moueri, vt quiescãt, quid respondebis? RH. Et hoc concedam, quia corruptibilia omnia aut elementa sunt, aut ex elementis. hæc autem si mouentur, mouentur, vt quiescant. F. Vide igitur Turri: ex his sequitur, vt, quæ per se mouentur, hoc est, non, vt quiescant, omnia sint incorruptibilia: si

Ratio secunda hæc à motu sumitur.

Quæcunque mouentur, vt quiescant, corruptibilia sunt, & econuerso.

enim ſint corruptibilia, dictum eſt corruptibilia omnia moueri, vt quieſcant, quare, ſi aliqua per ſe mouentur, incorruptibilia eſſe neceſſe eſt. Item & illud ſequitur, vt ſi qua incorruptibilia ſint, mouentur, moueantur quidem per ſe, vt ſcilicet moueantur, non, vt quieſcant. Si enim, vt quieſcant, dicas moueri, iam corruptibilia erunt per ea, quæ dicta ſunt. RH. Sequi quidem videtur omnia hæc. Verum cùm moueri multipliciter dicatur (nam & quod generatur, & locum mutatum, & alteratur, & quod intelligit, omnia moueri dicuntur) ſtatuendum eſt à te, de quo motu hæc dicas. F. In omni quidem motu vera eſſe videntur, quæ dicta ſunt. In primis enim ſi motum generationis ſpectemus, materiã videbimus per ſe, & ſemper moueri, & modo hoc, modo illud fieri, & nũquam quieſcere, eandem & æternam, & incorruptibilem eſſe. At ſi & locales motus conſideremus, deprehendemus, quæ per ſe mouentur, & ſemper moueri, & æterna eſſe, quales cœleſtes orbes viſuntur: reliqua verò, quæ per accidens mouentur, vt quieſcant, corruptibilia eſſe. Similiter, quæ alterantur, ſe habent, corruptibilia enim ſunt, & mouentur, vt quieſcant. RH. Enimuero ita eſt. F. At verò & iis motibus, qui ſpirituales dicuntur, idem eſt videre in iis mentibus, quæ ſe ipſas mouent, & intelligunt, tum & æternæ quoque ſunt. Quapropter conſtanter poſſumus in vniuerſum ſtatuere, quæ per ſe mouentur, & iccirco ſemper mouentur, incorruptibilia eſſe, quæ verò per accidens mouentur

tur,vt scilicet quiescant, corruptibilia. Tum & incorrüptibilia per se moueri,& semper:corruptibilia vero moueri,vt quiescant.RH. Videtur. F.His ergo sic constitutis ad animam nostram descendamus, eam dico, quæ intelligit,& vniuersalia speculatur, & videamüs in quo genere ponere illam debeamus. constat enim & ipsam moueri intelligendo. Vtrum igitur in genere eorum illam ponemus, quæ per accidens mouentur, vt quiescant scilicet, an eorum, quæ mouentur, vt moueantur, & per se non quiescũt? Quid ergo videtur tibi dicendum?RH. Ego quidem nullum horũ asseuerare audeo. ponamus autem vtrunque, vt videamus, quid sequatur ex vnoquoque.ac primum,si placet,ponamus animam esse in genere eorum,quæ mouentur, vt quiescant. F. Ponamus quidem, sed nescio, quomodo recte ponemus. Si enim intellectus est omnia fieri,& nullam habet naturam,nisi quod potentia est,videtur quidem talis esse qualis, & materia se habet in generatione.Quare,sicut illa semper moueri dicta est, & semper perfici, semper perfecta esse, ita & intellectus eorum esse dicetur, quorum natura est,vt semper, & per se moueantur. Nullam enim differentiam habet aliam à materia nisi quòd hæc omnia fit generationè,ille omnia intellectione,quæ generatio quædam est. Præterea,si moueretur intellectus,vt quiesceret,oporteret per quietem illam acquirere aliquod esse,in quo cum sit, nihil vltra appetat. At nullum tale esse habere potest intellectus. quoli-

quæ eo etiam magis appetit,quo perfectiora,& excellentia sunt magis. vnde nec minus iccirco potest inferiora recipere. Quamobrem Turri non possumus partem hanc ponere, quòd intellectus moueatur, vt quiescat, si eius natura est omnia fieri,& parto vno non in eo quiescere, sed perpetua quadam appetitione ab alia,& alia ferri.

Si igitur satisfaciunt hæc, iam ponemus & alteram partem, intellectum scilicet esse in genere eorum,quæ per se mouentur, ut moueantur. RH. Ponamus quidem,sed video te id statim illaturum, vt æternus,& incorruptibilis sit intellectus, propterea quòd concessimus, quæ per se mouentur,esse incorruptibilia,& corruptibile omne moueri, vt quiescat, quæ rursus consideranda sunt. Fortasse enim non recte concessimus conuersum illud,quod fuit,corruptibile omne moueri, vt quiescat. Siquidem nihil forte prohibet aliquid corruptibile moueri in aliquo genere motus, vt quiescat,in aliquo,vt non quiescat. Nos autem simpliciter concessimus, quod in vniuersum concedendũ non erat. Quare potest intellectus motu alterationis moueri, vt quiescat, motu vero intellectionis, vt non quiescat. ex quo tamen non sequitur, vt incorruptibilis sit, nisi simpliciter talis sit,vt moueatur propter quietem. Nam videmus & cor motu locali moueri semper, corruptibile tamen esse, quòd motu alterationis quiescit. Similiter &, quod nutritur, se habet. Semper enim mouetur, & tamen corruptibile

Intellectus in eorum genere esse videtur, quæ per se mouētur, non vt quiescant sed moueantur.

eſt,eo quòd motus alterationis ad quietem ſit.
F. Itáne Turri illudit Dæmon tuus,& nunc negat,quòd tu paulo ante conceſſiſti, ſperans obiectis quibuſdam tenebris euadere, velut loligo,& non euadet tamen?Monſtro enim ſimile eſt,quod dicis,aliquid eſſe quod in vno genere motus moueatur, vt quieſcat, in alio, vt non quieſcat.Sic.n. vnum & idem haberet cõditiones corruptibilis, & incorruptibilis, quod eſſe non poteſt, præſertim ſi alter motus ſit eius rei finis per ſe,& eſſentialis. Si enim huius finis ſit moueri,vt quieſcat,corruptibile id eri .Si vero vt non quieſcat,erit incorruptibile.Igitur propria intellectus operatio cum ſit omnia fieri per intellectionem, & ſemper perfici, ſemper perfectum eſſe, & nunquam quieſcere,procul-dubio idem de intellectu dicendum erit, quod de materia, & vtrunque incorruptibilem,& æternum eſſe. Quæ vero de corde,& nutritione dicebas,nihil nos oppugnant. Cor enim duos habet motus,& vtriſque finis eſt quieſcere, acquieſcit etiam quantum datur,ſed noua neceſſitas extrinſecus veniens facit,vt non diu quiete illa frui poſſit. quare rurſus mouetur. vnde videtur ſemper moueri.Non eſt autem hoc niſi per accidens, non per ſe. Nutritio vero & ipſa quanquam ſemper aliqua in parte fiat, finem tamen habet vnaquæque pars, ad quam fit aggeneratio,& quieſcit.Quare in vniuerſum Turri verum eſt,omne,quod ex natura mouetur vt quieſcat,corruptibile eſſe,& omne corruptibile moueri, vt quieſcat.

Item

Item omne, quod per se mouetur, vt non quiescat, incorruptibile esse, & omnino incorruptibile, si mouetur, moueri, vt non quiescat. Quibus ita se habentibus, si natura intellectus consideretur: videbimus ipsum in genere illorum esse, quæ per se mouentur, vt non quiescant in aliquo eorum, quæ acquiruntur. Acquiri enim in omni motu aliquid necesse est: sed vltra appetere consueuere, quæ per se mouentur, vt moueantur. quare & incorruptibilem ponere intellectũ debemus, & parem habere cum materia conditionem. Hæc ratio Turri ab Aristotele verbo vno tacta videtur, quòd fortè vulgatissima inter Academicos esset ab Alcmæone in ipsos deriuata, verùm ab iis adeo accepta, & approbata, vt semper, vti inconuincibilis, habita sit. quanquam illam aliqui alio modo deducant minus (vt arbitror) efficaciter.

Peripateticorum sententia de animorum immortalitate ex proportione intellectus ad materiam accepta.

Sed nos iam & peripateticè quædam referamus, quæ video à vobis fortasse desiderari. RH. Ita sanè. F. Potés ne igitur Turri dicere, quænam sit natura materiæ? dico autem materiam illam de qua paulo ante diximus, quæ subiectum generationis est. RH. Possum equidem, si verum est, quod aiunt, nullam aliam habere naturam, nisi quòd potentia est. F. Ad quæ autem est potẽtia? RH. Ad susceptibilia per generationem. F. Nullum igitur habebit ipsa susceptibiliũ per generationem. RH. Sequitur. F. At quęnam susceptibilia sunt per generationem, nonne formæ, quæ materiales dicuntur? RH. Omnino. F. Nullã ergo habebit per se materia ma-

terialem formam. RH. Nullam prorsus, si addas omnes formas materiales esse susceptibiles. Si enim non hoc addas, sequitur tantum, vt materia nullam habeat materialium formarum, quę susceptibiles sint. F. Rectè dicis. Si ergo & de intellectu, proportione quadam petiero, quam nam ipse naturam habeat, quid dices? RH. Nullam habere aliam naturam dicam, nisi quòd & ipse potẽtia est ad susceptibilia per intellectionem. F. At quænã susceptibilia sunt per intellectionem, nonne formæ materiales? RH. Vtique. F. Sequitur ergo, vt intellectus nullam habeat materialem formam. RH. Sequitur quidem, si & hîc addas, omnes formas materiales esse susceptibiles ab intellectu: alioquin non sequetur, nisi illas non habere, quę susceptibiles sunt. F. Quid ergo, prohibet, ne addamus omnes formas materiales esse susceptibiles? RH. Hoc quidem prohibet, quòd susceptibiles tantùm sunt formæ illæ, quæ species proprias habent. Quæ verò non habent, si intelliguntur, intelliguntur per species alienas. Multæ igitur sunt materiales formæ, quæ species non habent: qualis fortè est substantia, quatenus substantia, vt declaratũ à Turrio fratre in recessibus Baldi fuit. Si igitur ponamus intellectum esse substantiam, & materialem formam, susceptibilis quidem non erit, eo quòd speciem propriã non habet, sed intelligitur per alienas. Quare, si accipias omnem materialem formam susceptibilem esse, malè quidem acceptum erit, siquidem non tantum intellectus, sed neque vlla substantia,

Intellectus quid sit.

tia susceptibilis est. Si vero accipias formam omnem, non sequitur intellectum nullam esse materialium formarum. Præterea formarum, quæ sunt in materia, aliæ sunt singulares, aliæ vniuersales. Ad singulares autem non est in potentia intellectus: sed ad vniuersales tantum, contrario modo, ac materia se habet, quæ ad singulares quidem potentia est, ad vniuersales non nisi per accidẽs. Nihil igitur prohibet materialem formam esse intellectum, sed singularem. quare nec ipsam susciperet sed vniuersales tantum formas.

Postremo & illud operæpretium est considerare, vtrum pro intellectione obeunda melius sit intellectum carere forma omni, & specie, ceu tabulam (vt aiunt) erasam, in qua nihil depictum sit: an partim habere, partim non habere, esse autem potentia ad omnes naturas, & formas, sed qua non habet, non autem qua habet, quemadmodum & sensus. Si enim tactum consideramus, ille quidem ex calido, & frigido, & humido consistit: idem quoque calidum, & frigidum, & humidum recipit, & diiudicat: sed quà non habet, quo scilicet vel gradu, vel parte non habet. Oculus porrò luce multa, & colore participat: qui nihilominus lucem suscipit, & colores. Lingua quoque, quæ sapores omnes percipit, saporis expers nõ est. Quid ergo prohibet, ne & intellectus quoque sit talis, & partim formæ materialis sit particeps, partim non: sitque in potentia ad naturam illius formæ, sed quà non habet, quà vero habet non sit in potentia

Num pro intellectione obeunda melius sit intellectum omni carere forma, an partim habere, partim non habere.

poten

tentia ? quod iure factum à natura videtur. sic enim maximè potest intellectus cognoscere specie, quæ extrinsecus est, veniente ad ipsum, quæ vnum facta cum specie, quæ introrsum est, excitat animam, & intellectionem causat. propter quod videtur Plato facere animam ex omnibus consistentem. Ad propositum igitur reuertentes dicimus quodammodo verum esse omnem materialem formam susceptibilem esse, qua scilicet parte non habetur, quodammodo non verum, qua parte habetur: & sic intellectus omnia quodammodo fieri potest, quodam modo nõ omnia. F. Egregiè quidem Turri fungeris officio tuo. ego itidem conabor, vt meo fungar & ipse. Nam primùm nihil officit, quod dicebas, substantiam non habere speciem propriam: quare nec intellectum esse susceptibilem, quanquam forma materialis sit. Nam, quamuis detur hoc, quod nihilominus dubiũ est, semper tamen cum forma qualibet materiali coniuncta est sua qualitas propria, & inseparabilis. Scis enim, quantum de qualitatibus inducitur in subiectum aliquod, tantundem de elemento proprio induci. Si igitur intellectus sit forma materialis, siue substantia habeat, vel non habeat speciem propriam, sequetur quidem non posse fieri omnia, nec in potentia esse ad omnia: siquidem ad eã qualitatem, quę coniuncta est cum ea forma, & inseparabilis est, non esse potest in potentia, quam iam habet. propter quod rectè Aristoteles dicebat, si intellectus abstractus non esset, esset vtique calidus

Anima est omnia quodammodo, & nõ omnia quodammodo.

dus,aut frigidus,innuens non posse esse in potentia ad qualitatem, quæ inseparabiliter ipsũ cõsequeretur. Neque eadem ratio est sensuum, & intellectus. sensus enim natura non est, vt omnia fiat, sed certa tantum, quare constare potest è calido,& frigido,& rursus calidum & frigidum suscipere, quæ non habet. sat enim sensui est,si non suscipiat,quod habet,nec simile, sed hoc indicet alius sensus. neque enim vnusquisque sensus habet omnia suscipere, & iudicare, sed sensus in genere. At intellectus non talis est, sed vnusquisque sigillatim intellectus ex se in potentia ad omnia esse debet, & omnia posse suscipere,quoniam simpliciter est in potentia intellectus ad omnia,non ad certa solùm.Ex quo etiam sequitur,quòd pro cognitione obeunda longe melius sit intellectum esse tanquam tabulam rasam,& nihil habere materiale,quàm partim habere,partim non habere:de quo dubitabas.Si enim partem habeat alicuius formæ, ad illam non esse potest in potentia,neque ad consimilem: quod contra naturam intellectus est, cuius est omnia fieri susceptibilium. Si igitur susceptibilis per naturam est ea,quæ habetur, pars formæ,cur suscipi non debeat,& possit? Quare si natura intellectus talis est, vt à principio dixisti, vt in potentia sit ad omnia susceptibilia per intellectionem per se,concludendum est nobis per se nullum habere susceptibilium : quod quidem non erit,si calidus,vel frigidus per se sit.Quod verò dicebas ad singulares formas non esse in poten-

potentia intellectum, ex dictis à Turrio fratre conuincitur non esse verum. Siquidem vniuersale abstrahitur à singularibus, quæ nota esse oportet. Constare autem intellectum ex perfectionibus rerum omnium, Vt Timæus videtur significare, bonum habet sensum, vt talis sit excellentia quadam, & virtute, non quòd conflectur ex mixtione rerum. Quod vero dicebas cōferre ad intellectionem, vt partim habeat, partim non habeat qualitates rerum, eo quòd extrinseca specie, & intrinseca vnum fiat, quod excitet animum fortius, nullam habet necessitatem, quin potius impedimētum. Quod enim intus est, prohibet non solum se recipi, sed & omne consimile, vt in sensibus apparet. Quod si ex iis duabus speciebus vna fieret, quæ fortius moueret, & excitaret, oporteret & idem in sensibus fieri, & similia posse apprehēdi: quod quidem minime fit. Si igitur omnia fieri debet intellectus, & in potentia esse ad omnia susceptibilia, separatum & abstractum esse necesse est. Atque hæc quidem sunt, quæ de Peripateticorum penu educi posse vidētur: in quibus si quid addubitas, proferre profecto licet. RH. Nō pauca certe sunt Fracastori, quæ, si contentiosi esse velimus, possint adhuc in dubium verti: verum & hæc, & alia quædam ego vnum, vt dicitur, in fascem collegi, quæ ad postremum reseruabo, ne sermonem tuum tam crebro interrumpam. Quare interea, si qua alia habes, quæ ostendant animi æternitatem, illa prosequere. F. Bene est, Turri, vt ita faciamus. Ego autem & alia multa

Intellectus abstractus est.

ha

Immortalitatis animorū collige rationes.

habeo, quæ adducam. Verū, ne plus æquo molestus videar, multa censeo esse prætermittenda, quædam tamen prædictis annectenda. Neque enim nunc referam, quòd facultatis materialis non est posse se supra seipsam, & supra propriam operationem reflecti, vt in sensibus est manifestum. Nec dicam quæ è materia sunt singulare quidem ipsum apprehendere, vniuersale autem non posse. Nec adducam ingenitum illum appetitum animi nostri ad altissimas causas, & ad diuina tum inquirenda, tum & fruenda: indicia quidem manifesta super elementorum conditionem esse, quod tanta appetit, quasi propensione quadam in propriam patriam feratur. propter quod nec contemnendum est, quod Physiologi dicunt, figuram soli homini fuisse erectam à Deo datam, quò perpetuo videret, & cognosceret patriam, atque originem suam. Tacebo etiam signū illud, quod Plato solebat dicere indicium animum nostrum per se abstractum esse à corpore, quòd tum maxime lætatur, cum maxime separatur à sensibus, atque in seipsum redit. Nec repetam, quæ Turrius tuus tam mira de somnijs retulit, de vaticiniis, & præsensionibus aliis: quæ quidem neque à nobis inficianda sunt, neque in casum, & fortunam referenda, sed in altiorem certe causam: quam si fuerimus recte contemplati, aperte quidem videbimus affinitatem quandam & cognitionem habere cum diuinis animum nostrum.

Quæ vero prædictis annectenda videntur,

&

Arist. sententia de animæ sẽpiternitate ex 1. li. de Anima.

& nullo pacto prætereunda, duo sunt. Alterũ est, quòd, si ostendero operationem quandam in homine esse, in qua nihil communicet corpus, sed propria animi sit, proculdubio confitendum erit naturam animi seiunctam per se, & abstractam esse à corpore. Alterũ est, quod, si & illud monstrauero, omnia, quæ sub Luna sunt, corpora, & omnia quæ supra, gratia intellectus humani facta esse, & hunc esse illorum finem, neminem fore arbitror, qui opinari possit tot & tanta gratia rei vilis & caducæ facta esse, sed magis diuinum esse, quod illorum sit finis. Sed iam age isthęc demõstremus. Primum autem non negare te existimo, si vlla erit animi operatio, in qua non communicet corpus, naturam animi per se abstractam esse à corpore. RH. Minime quidem negabo, quando & hoc philosophi omnes concedunt. Sed quęnam erit illa animæ operatio, in qua non communicet corpus? F. Illa, ô Turri, de qua paulo ante dicebamus, vita spiritus, per quam homo renasci, & nouus fieri dicitur, quasi corporeum omne exuerit, ac totus spiritu quasi Deus, viuat. Vitam autem spiritus dico virtutes ipsas, nõ quidem illas, quas solemus nobis aut propter gloriam quandam, aut vtilitatem parare, satis quidem infirmas ac labiles, sed heroicas illa constantes & incussas, proprium virtutum finem habentes: per quas corpus hoc Deo mactantes, quasi extra corpus, cum illo viuimus, & semper sumus: cum illo ambulamus, loquimur, comedimus, & omnia facimus: nobis natos non arbitra

Vita spiritus, & sanctorum.

bitra

bitramur,sed illi soli:nobis nihil tribuimus:sed omnia illi,& gloriæ eius:in paupertate diuites, in diuitiis pauperes,nobis in tormentis,& cruciatibus, & ignibus exultantes: propter ipsum rerum omnium ac vitæ etiam prodigi, nihil amantes, nihil odio habentes, nisi quod ipse amarit,aut oderit: in simplicitate prudentes,iustitiam, pietatem, & veritatem colentes: propter quæ multi meruere ab hominibus sancti, & diuini vocari,à Deo autem multipliciter donari,alij prophetandi gratia,alij morbos,& dæmones eiiciendi, alij miracula etiam faciendi. Talis in primis fuit sanctissimus ille, de quo à principio diximus,Dei filius: post ipsum,quicunque illum secuti,atque imitari potuere hanc vitam spiritus viuere, in qua caro, & corpus nullam Turri societatem habent, immo naturam,& propensionem prorsus contrariam.Reliquum esset alterum etiam illud, quod promisimus,demonstrare, omnia scilicet alia corpora propter humanum animum esse facta: sed hoc ad postremum relinquemus,vbi de nobilitate animi nostri disseremus. Atque hæc sunt, quæ de animi nostri æternitate dicenda pro tẽpore mihi visa sunt. Reliqua silentio inuolui miro nescio quo, desiderio affectus audiendi illa,quæ tu vno in fasce collegisse dixisti. Verumtamen, quoniam pugnãdum nobis video, bene erit, vt per pueri nostri musicam aliquantisper reassumamus vires, quo alacriores pugnam sustineamus.Igitur cytharam cùm accepisset puer, ac suauiter tetigisset, mox in hunc

modum cecinit.

PSYCHE.

Huc Amor ô dilecte, ades ô dilecte Cupido,
Formosum tua te Psyche formosa requirit,
Et poscit te Dea Deum, puerúmque puella.
O tibi iam similis si te peramátque cupitque,
Nonne & amabis Amor illam, cupiésque Cupido?
Est eadem nobis patria: est cœlestis origo
Ab Ioue: nos terris pariter, nos æthere in alto
Versamur pariter, coniunctaque munera, obimus.
Ipsa bonum pulchrúmque modis in pectora miris
Insinuo, tu corda feris, tu suggeris ignes,
Ascendisque ardore nouo: genus vnde animantum
Concipitur, crescitque sua, & connubia iungit.
Me miserã, quod & ipsa meis in me artib. vsa
Ah nimiũ tenera, & pulchro nimis apta moueri,
Vt te conspexi, vt noui, pulcherrime rerum,
Continuo facibúsque tuis, & Amoris amore
Exarsi, iuuat hoc, paribus si & tu ignibus ardes.
Tolle puer vittas, atque in me lumina solue,
Nẽpe & amabis Amor pulchrã, cupiésque Cupido:
Ipsa tibi tenuem, qua cingas tempora, vittam
Intertextam auro, & molli bombyce laboro:
Pictus vbi Narcissus hias, Meander oberrat.
Hic ego te latas terras, atque alta volatu
Nubila tranantem fingo, & maria vda secantem:
Cuncta tibi imperio subdentẽ, hominésque, feràsq;,
Et pictas volucres, &, quæ nant æquore, monstra.
Dijs quoque nec parcis, curru Rex Iuppiter aureo
Inuehitur, cinctus humeros & brachia ferro.
Quoo inter tua Psyche etiam religata catenis
It mœrens, sequiturque tuos captiua triumphos.

Hæc

Hæc cùm cecinisset puer, nos rursus sermonem suscepimus. F. Iam ergo Turri tuum est ea proferre, quæ ad postremum vno in fasce seruari dicta sunt. Ego enim iam explicaui ea, per quę vnusquisque, vt arbitror, bene instituti animi persuaderi possit diuinum immortalémque esse intellectum in nobis. Superest nunc, vt ad ea respondeamus, per quæ dissuaderi quis possit. RH. Hoc quidem superest: verum, quæ ipse adducam, Diis testibus syluæ huius ita adducta esse volo, vt non ostendant, quemadmodum prædixi, quid animo ipse sentiam, sed vt à te ex vmbra quadam educti animi nostri dignitatem valeant demonstrare. Quæ vero Fracastori negotium mihi hac in re faciunt, hæc ferè sunt.

Eorũ argumẽtorũ solutio, per quæ alicui videri posset non esse animos immortales.

In primis enim, si æternus ponatur intellectus in nobis, quærendum illud est, vtrum ille assistat nobis, quemadmodum natura, vt aiunt, naui, an magis nostri sit ita pars, vt esse illud, quod quisque habet, ab illo detur. Tu ergo quid horum putas? F. Nihil asseueremus Turri, sed more inquirentium ponamus vtrunque seorsum, vt videamus, quid inde sequatur: quemadmodum sæpe est factum. Quare, si placet, ponamus primum assistere. RH. Placet quidem, sed illud primo sequetur, vt duo illa distincta sint: quod assistit, & cui assistit, vt, Socrates, &, qui Socrati assistit, intellectus. F. Omnino, RH. Socrates igitur, qua Socrates est, & esse suũ per se habet, periturúsne ipse est, an & ipse immortalis? F. Periturum arbitror. si enim sit ęter-

Num intellectus coniungatur corpori vt nauta naui, an sicut forma.

nus, rursus de intellectu eius proprio quærere habebimus vtrum assistat, vel non. RH. Recte dicis. Si igitur periturus ipse est Socrates, in primis spes illa periisse videtur, quam paulo ante dicebas esse hominis finem. Si enim Socrates, qua Socrates est, interiturus ipse est, quid ad ipsum quòd intellectus, qui sibi assistebat, sit saluus? quemadmodum ad nauim, quæ in profundum mergitur, nihil facit quòd superstes sit nauta. F. Videtur. RH. Præterea assistens hic intellectus, aut ergo vnus in omnibus, & communis, vt quidam è Peripateticis tradunt, vel suus cuique est assistens intellectus. Si igitur est vnus in omnibus, monstrum profecto maximum audire mihi videor, quod etiam absque necessitate inducatur. Quid enim monstruosius dici potest, quàm intelligere me per aliquid, quod non sit mei pars? de quo dici fortasse possit quomodo ipsum intelligat, quo autem pacto intellectionem suam mihi communicet, nec dicere quidem possumus, nec imaginari. Induci præterea absque necessitate videtur. Si enim Socrates, qua Socrates est, & ipse intelligit. quærere licet, vtrum eadem intelligat, quæ & intellectus ille assistens, an alia. Siquidem eadem intelligit, superfluus est alius intellectus: si vero alia intelligit, quænam ea sunt? Si enim dicis, vniuersalia ea esse, hoc certe verum non est, quando satis declaratum à fratre Turrio fuit nos posse vniuersalia per nos facere absque vllo forinsecus assistente intellectu. Quare, quoniã & per hæc, & per alia mon-

ſtrum hoc ſatis exploſum fuit à Baldo, nũc quoque explodatur è Caphiis tuis, ſi placet. F. Placet quidem. RH. Si vero non vnus eſt & cõmunis omnibus intellectus ille aſſiſtens, ſed cuiq; aſſiſtens ponatur, eaſdem quidem & alias habet difficultates. Nam & hoc mõſtrum eſt per hoc extrinſecum nos intelligere : tum dicta prius fœlicitas perit. Porro & intereuntibus in prælio decem millibus hominum quærere licet, quid de eorum intellectibus fiat, qui ſingulis aſſiſtebant, num ocientur, an alia expectent corpora, quibus denuo aſſiſtant, an aliud interea agant : quæ certe adeo ridenda ſunt, vt vix audiri poſſint. Quare partem hanc, quòd aſſiſtens vllo pacto ſit intellectus in nobis, ponere nec poſſumus nec debemus. F. Ita quidem videtur. quare , quoniam nec ipſe induci vnquam potui, vt monſtra hæc reciperem, non magnopere curabo, vtrum poſitio defendi poſſit.

Intellectus vnitur corpori, vt forma.

Ponamus igitur alteram partem , intellectum ſcilicet , quem immortalem ſtatuimus, non aſſiſtere vllo pacto nobis , ſed eſſe noſtri partem, per quam vnuſquiſque id eſt, quod per ſe eſt. RH. Ponamus quidem, ſed illud primum ſtatuamus intellectum hunc ſubſtantiam quandam eſſe, & non corpus, ſed actum ſimplicem, ſeu mauis formam appellare. F. Ita quidem cõſtituendum eſt. RH. Igitur & de hac ſubſtantia primo quærendum videtur , vtrum diuiſibilis per ſe ſit, an indiuiſibilis. dico autem diuiſibile, quod partem habet extra partem , copulatas inuicem per communẽ terminum. Quid ergo

dicendum tibi videtur? F. Quid prohibet vtrunque poni, vt consueuimus? quare primum ponamus esse diuisibilem, ne quicquam prætermittamur, quod ab aliquo dici possit. RH. Si ergo diuisibilis sit hæc forma, ceu lumen quoddam, illud quidem primo quæremus, an in materia & subiecto, in quo semel fuit, semper maneat, an de subiecto in subiectum migret. Si quidem enim semper manet, & Socrates quidem, & Plato, & alij, erunt æterni etiam ipsi. si vero de subiecto in subiectum migret, mortuo Socrate, & separata ab ipso hac forma, non video, quomodo moueatur cum motis subiectis ipsis. corpus enim nō est. Tum & illud est quærere, quomodo se habeat in diuersis illis subiectis, in quæ migrat, vtrum vt substantia eorum, aut vt accidens. At substantia esse non potest, cum subiecta illa suas habeant formas. Sed nec accidens. quod enim per se substantia est, accidens in alio esse non potest. Atque hæc quidem è multis, quæ adduci possunt, satis esse arbitror ad tollendam positionem hanc. Quare ponamus alteram partem, substantiā scilicet, quam intellectum dicimus, esse formam indiuisibilem. F. Ponamus. RH. Si ergo indiuisibilis ponatur, illud primo se offert dubium, quomodo ex ipsa, & materia, cui aduenit, vnum fieri possit: tum & vnum diuisibile. Nam materia, cui aduenit, vel diuisibilis est, vel etiam ipsa indiuisibilis. Siquidem diuisibilis dicatur, non video, quomodo ex vno indiuisibili, & alio diuisibili fieri vnum possit. Quod enim in alio recipitur,

Intellectus est indiuisibilis.

reci-

recipi quidem oportet secundum naturam, & conditionem recipientis:& quod est actu,proportionem habere cum eo, quod est potentia. diuisibile autem nullam habet proportionem, nullam cum indiuisibili rationem,nec recipere quicquam potest nisi diuisibiliter & per partes. indiuisibile autem partes non habet. Neque vnum igitur fieri potest, nec Socrates diuisibilis.Si vero etiam materia indiuisibilis statuatur,minus video,quomodo ex duobus indiuisibilib.vnű diuisibile fiat,vt Socrates. Deinde & illud est quærere, vtrum forma hæc indiuisibilis recipiatur mediante quantitate. per partes igitur recipietur. si verò non mediante quantitate recipitur, mirum certe videtur,quo pacto homo diuisibilis fiat. Ad hæc autem, si indiuisibilis sit hæc forma,erit etiam incorporea.ex quo sequitur, quòd modis omnibus sit immobilis. Dico autem modis omnibus,quòd nec per se,nec per accidens mobilis erit. per se mouentur corpora, per accidens autem, quæ sunt in corporibus inhærentia, & extenta, vt qualitates. hæc autem forma nec corpus est, nec in corpore extenta. Sicut igitur intelligentia, & orbium formæ nullo pacto mouetur in suis orbibus nec per se, nec per accidens, ita nec anima hęc vllo pacto moueri poterit.Quid igitur de illa fiat moto Socrate de loco ad locum? Sequi enim non potest immobilis existēs.minus autem potest remanere.Quæ dubitatio maior etiamnum est mortuo Socrate. Si enim remanet, nō video,quid agat:si inde mo-

uetur,non video,quomodo. Indiuisibile enim si moueri debet,oportet per indiuisibilia moueri,& transire. hæc autem infinita sunt.Difficile præterea est, aut impossibile imaginari, quodnam esse habere possit hæc forma indiuisibilis in corpore. Si enim in qualibet parte est,& in pedibus & manibus, mirum profectò est non intelligere & illa. Aut,si pars aliqua magis intelligit propter dispositionem meliorem, vtrum ergo & huius partes omnes intelligant, & harum partes? aut si nulla demonstrabilis est, quæ per se intelligat, mira res videtur totum aliquod intelligere,vt Socratem,cuius pars demonstrabilis nulla intelligat. aut, si aliqua intelligit,cum illa extenta sit, & quantitatis particeps, vtique & forma ea talis erit. Hæc ergo Fracastori sequi videntur,si ponamus indiuisibilem formam esse animam, & incorpoream. At vero,si & incorruptibilem ponamus,sequitur quidem, vt nec generabilis sit. si enim sit generabilis, corruptibilis etiam erit, quòd si non generantur animæ,æternæ autem sunt,necesse erit nobis certum & definitum numerum earum statuere, quæ perpetuo quodam circulo abeant è corporibus, & rursus in illa redeant. Dicemus ne igitur illas in Elysio potare lethen, & post mille annos redire in lucem ad noua corpora,vt fabulantur Poëtæ: an brutorum animalium corpora subire, & statuto tempore in hominē redire,& modo Gallum,modo Megillum fieri? Quæ omnia vt etiam demus,assistere nobis animas fatendum erit, quod supra im-

improbatum à nobis fuit. Ad hæc ergo respõde si primùm placet, ego mox & alia adducam. quæ non minores difficultates apportet. F. Imò Turri totum fascem dissolue, & omnia explica, dum concitatus videris. Ego enim curabo, vt nihil de memoria decidat mihi. RH. Pergam igitur, & alia in medium adducam, quæ materialem ostendant eam formã quæ in nobis intelligit. è quib. primũ & maximũ argumentum est, quod enasci illa per materiales dispositiones manifestũ est, per illas conseruari, per illas demum immutatas interire. indicia hęc sunt à materia dependere illã, & cognatã habere naturã cũ aliis. Tũ præterea assumebas. Si anima propriã habet operationẽ, cũ qua nõ cõmunicet corpus, abstracta est per naturã à corpore. Ego vero oppositum nunc assumam. Si anima nullam habet propriam operationem, cũ qua non communicet corpus, abstracta per naturam esse non potest. Atqui nullam talem habet operationem, si vera sunt, quæ Turrius frater de operationibus intellectus exactissime disputauit. Quippe cùm non solùm operationes sensuum, & phantasiæ, sed ipsius etiam intellectus omnes cum corpore ipso fiant, & in ipso sedẽ habeant. Intellectio siquidem ipsa per species fit. species autem in spiritibus, vel ipso in cerebro, aut eius membrana recipi constat, & ex iis omnis cognitio fit. Habitus porro in memoria locari manifestum est. memoria vero per cerebri dispositiones & conseruatur, & augetur, & perit. Quin & ipsum etiam vniuersale, non quà

Ratio suadens mortalitatem animæ ab ipsa proprij operis carentia.

repræsentat, sed quà existit, eadem species est, quæ & in sensu fuit, vt & concessum, & receptum fuit. Quare operationem omnem animæ communem esse cum corpore satis perspicuum videtur. Quod & definitio quoque animæ apprissimè monstrat, siquidem est actus corporis physici, organici, viuentis. Oportet ergo, vt & intellectus vtatur organico corpore: alioquin rationem assignatæ definitionis non habebit. Quinimmo & operatio illa Turri, quam tantùm animæ propriam faciebus, quæ vita spiritus appellatur, non sine socio corpore fieri videtur: tum quia non dicimus animam iustam, aut prudentem & fortem, sed Socratem, & Platonem: tum quia vita illa non aliud tandem est, quàm virtutes ipsæ, quas exercemus, Virtus autem per assuefactionem, & opinionem fit: vtraque autem cum corpore, & in corpore fit. Porrò, quas heroicas appellabas virtutes, & solum sanctis viris attribuebas, passim fieri & ab aliis manifestum est. quandoquidem, cùm virtutes faciant opinio & vsus, multi quidem opinionibus etiam falsis decepti, & melancholiis, iustissimi, & continentissimi visi sunt: alij ita longo tempore persuasi, quod leges ostendunt etiam barbarorum. Apud Indos legimus mira fortitudinis, & contemnendæ mortis exempla, vt de Calano, & aliis, qui aut gloriæ spe, aut immortalitatis, cõstructis pyris sese proiecerũt in ignes: vnde & illud, --*Deus immortalis haberi*

Dũ cupit Empedocles, ardentẽ frigidus Aetnã:
Insiluit.

Qua

Qua de re,& alia multa exempla proferre possem. Sed redeo ad fascem meum dubitatorum, quæ multa adhuc supersunt, nisi tu quid habes, quod interponere velis. F. Nihil quidem nunc est, quod interponam, sed prosequere. RH. Prosequar igitur, atque illud statuam tecum. Si intellectus phantasia quædam est, aut non sine phantasia, vt Arist. ait, immaterialis esse nō potest. Nam & phantasia materialis est forma, & siquid eodem modo recipit, quo ipsa: quod certe intellectus facere videtur. eadem enim recipit, quæ priùs phātasia receperat, & eodem modo, hoc est, vt singularia: circa quæ mox negociatus abstrahere dicitur vniuersale. Ad hæc autem quærimus, adueniente intellectu, quid de sensitiuo fiat, quid de phantastico, nunquid remaneant hæc, an corrumpantur. Nam, si remanent, substantia esse non potest intellectus, nisi fortè assistens, quoniam aduenit subiecto iam actu constituto. At, si corrumpi dicantur, quærimus, à quo & quando corrumpuntur: tū, & quomodo, si corrupta sunt, fiat Socrates sensitiuus, & phantasticus. dari enim hæc ab intellectu non possunt, si immaterialis est, nec à formis, quæ corrupta sunt. Illud prætereà dubitationem vel maximam facit, quòd videmus intellectum induci certo inducto gradu qualitatum, certa temperie elementorum. Quærimus ergo, vtrum illi gradui, illi temperiei correspondeat sua forma, quę in sinu, & potentia elementorum consistat, an non. Siquidem sua correspondet forma elementaris, illi autem super

Alia ratio apparens ad animi mortalitatem astruendā.

per

perueniat intellectus, vtique is aut substantia non erit, aut assistet tantum. Si vero illi gradui, illi temperiei nulla correspondeat elementaris forma, nunquid ergo hoc erit, quia in tota potentia, & natura materiæ, & elementorum repugnat esse formam eiusmodi? an nõ repugnat quidem, sed suspenditur à Deo? Repugnare autem naturæ materiæ, & elementorum induci formam, cuius dispositiones iam sint inductæ, absurdum certe videtur: magis, vero, si dicamus suspendi à Deo formam genere, & natura conuenientem cum dispositionibus, vt inducatur forma alieni generis, & naturæ, ad quam ne analogiam quidem habeant dispositiones præparantes ad formam. Quare, cùm videamus in aliis omnibus eiusdem esse naturæ dispositiones, & finem, ob quem inducuntur, rationabile satis videtur & intellectum eiusmodi etiam esse. Postremo & illud quærendum arbitror, quoniam in nobis anima per species rerum intelligit, vtrum secundum se alium habeat intelligendi modum, dum in nobis est, an non alium habeat. Siquidem enim alium habet, puta eum, qui dicitur per essentiam, qui proprius est abstractorum, mirum profecto est, quòd intelligens per essentiam suam anima, & futura etiam imminentia pericula nobis non prouideat, nec indicet illa nobis. non enim videtur esse, quod prohibeat. Si verò hunc solum modum intelligendi habet, qui per species fit, mirum primo videtur abstractam substantiam non intelligere nisi per species rerũ. Deinde separata à corpo

pore quomodo intelligit,& reminiſcitur? ſpecies enim non reſeruantur,& non mouent niſi compoſitum corpus. Atque hæc Fracaſtori ſũt ea dubia, quæ ad poſtremum reſeruare conſtitui. tuum erit ea diſſoluere, ac pro virili eniti, vt iis diſcuſſis illuſtratiſque poſſemus nobis,& animo noſtro congratulari. F. Enitar quidem Turri.& niſi me fugiet veritas,ita etiam me facturum ſpero, vt animus noſter de ſe ipſo pie rectéque audiat,ac gratuletur ſibi.

Prima quæſtio. Num materia, cui aduenit forma, ſit indiuiſibilis, vel diuiſibilis.

In primis autem,vt diximus, ad eas animas ſpectare oportet, quæ orbes cæleſtes mouent, iiſque eſſe illud dant, quod quilibet eorum habet.Ita enim multi philoſophorum putant,nec adeo mirantur,quomodo in iis vnum fit quemadmodum video te nunc mirari, quo pacto ex indiuiſibili anima, & materia vnum fieri poſſit. Quod autem in primis quærebas,vtrũ materia, cui forma hæc aduenit, diuiſibilis ſit,an etiam ipſa indiuiſibilis, dico eſſe, qui putent materiam ipſam per ſe indiuiſibilem eſſe, fieri autem diuiſibilem per coæternam ſibi quantitatem,quam interminatam vocant. quod quidem ſatis durum videtur mihi. Quod enim per ſe indiuiſibile eſt, per nullum ſuperaduenięns accidẽs diuiſibile fieri poſſe videtur. Quare arbitror ipſe diuiſibilem per ſe eſſe materiam,vtpote continuum quoddam: continuitas autem nihil aliud eſt, niſi modus quidam eſſendi: quam ſi volumus quantitatem interminatam vocare, nihil quidem prohibet, dummodo accidens nullum intelligamus, ſed modum eſſen-

di

di tantum, qui idem est cum re. Quare ponemus materiam, cui aduenit intellectus indiuisibilis forma, diuisibilem ipsam ipse per se eo pacto, quo intelligentia orbi suo dicitur aduenire. At vt dubitabas, quomodo vnũ fieri posset ex indiuisibili actu, & diuisibili materia. Ad quod nos dicimus, vnum fieri, multipliciter dici, sicut & totum. Est enim totũ & vnum, quod per accidens tale dicitur: est & totum, quod integrale & continuum vocatur: est etiam totum & vnum, quod essentiale appellatur. ad hoc igitur totum & vnum essentiale constituendum non aliud certe requiritur, nisi quòd hoc quidem sit actus, illud potentia. ex iis enim vnum in essentia fit, siue actus sit diuisibilis, siue indiuisibilis. Ego autem hoc valde animaduertendum assero, tum maxime & proprie vnum fieri, cum totus actus in toto subiecto est, & totus in qualibet parte: quod plane accidit, cum actus indiuisibilis est. sic enim & totus in toto est, & totus in qualibet parte. quare maximè vnum fit ex intelligentia, & orbe: & ex anima intellectiua, & corpore suo. In aliis autem, quæ vnum faciunt per continuationem, non vere vnum fit, quia totum non est in toto, & in qualibet parte. quapropter diuisibiles formæ non proprie vnum faciunt cum materia sua, quia non totus actus est in tota materia, & in qualibet parte eius. Minime igitur mirari debes, si anima indiuisibilis sit, quomodo vnum fiat cum materia diuisibili. Siquidem maxime vnũ fit, & vnio illa maior est, quã esse possit. Quod

3. Quæstio. Quomodo ex materia & forma anima, & corpore vnum fiat.

vero dicebas, recipi omne ſecundum naturam & conditionem recipientis. verum eſt in ijs, in quibus proprie receptio fit, hic autem nõ proprie fit receptio, ſed vnio magis, in qua & analogia ſua eſt, quantum ad eſſentiam cuſtodiendam, tametſi non ſit analogia in modo receptionis. Cum vero quærebas, vtrum intellectus adueniat materiæ mediante quantitate, an non: dico, ſi tu intelligas mediante quantitate, vt diſponente ad receptionem, ſic quidem non aduenit mediante quantitate. hoc enim eſt formarum materialium, quæ per partes recipi debent. Si vero intelligas mediante quantitate, id eſt poſt ipſam, ſic quidem dico aduenire intellectum mediante quantitate: aduenit enim poſt ipſam, & non ſolum poſt quantitatem materiæ, ſed poſt quantitatem elementorum. ac ſi fiunt Socrates & Plato diuiſiones, quorũm diuiſibilitas ex parte materiæ & elementorũ eſt, eſſentia vero actu indiuiſibili: quæ maximè vna eſt propterea, quòd totum eſt in toto, & totum in qualibet parte. Ad id vero, quod aſſumebas, ſi indiuiſibilis, & incorporea eſt anima, erit omnino immobilis, hoc eſt per ſe, & per accidens, dicimus minime ſequi: quando & incorporea eſſe poteſt, & moueri per accidens. At tu dicebas, quæ per accidens mouentur, ea ſunt, quæ inhærentia ſubiectis, vt qualitates, mouentur ad motum eorum: quod quidem nõ recte aſſumitur. Non enim ſolum hæc mouentur per accidens, ſed & alia, vt quæ ad motum producentis mouentur, & quæ ad trahẽtis motum

Recipitur omne ſecũdum naturam recipientis, ſi fiat receptio, non autẽ ſi fiat vnio.

3. Quæſtio, Num intellectus recipiatur in materia aliqua quantitate affecta.

4. Quæſtio, Num anima ſit immobilis, & quo modo moueatur.

di tantum, qui idem est cum re. Quare ponemus materiam, cui aduenit intellectus indiuisibilis forma, diuisibilem ipsam ipse per se eo pacto, quo intelligentia orbi suo dicitur aduenire. At vt dubitabas, quomodo vnū fieri posset ex indiuisibili actu, & diuisibili materia. Ad quod nos dicimus, vnum fieri, multipliciter dici, sicut & totum. Est enim totū & vnum, quod per accidens tale dicitur: est & totum, quod integrale & continuum vocatur: est etiam totum & vnum, quod essentiale appellatur. ad hoc igitur totum & vnum essentiale constituendum non aliud certe requiritur, nisi quòd hoc quidem sit actus, illud potentia. ex iis enim vnum in essentia fit, siue actus sit diuisibilis, siue indiuisibilis. Ego autem hoc valde animaduertendum assero, tum maxime & proprie vnum fieri, cum totus actus in toto subiecto est, & totus in qualibet parte: quod plane accidit, cum actus indiuisibilis est. sic enim & totus in toto est, & totus in qualibet parte. quare maximè vnum fit ex intelligentia, & orbe: & ex anima intellectiua, & corpore suo. In aliis autem, quæ vnum faciunt per continuationem, non vere vnum fit, quia totum non est in toto, & in qualibet parte. quapropter diuisibiles formæ non proprie vnum faciunt cum materia sua, quia non totus actus est in tota materia, & in qualibet parte eius. Minime igitur mirari debes, si anima indiuisibilis sit, quomodo vnum fiat cum materia diuisibili. Siquidem maxime vnū fit, & vnio illa maior est, quā esse possit. Quod

3. Quæstio. Quomodo ex materia & forma anima, & corpore vnum fiat.

vero

vero dicebas, recipi omne secundum naturam & conditionem recipientis. verum est in iis, in quibus proprie receptio fit, hic autem nō proprie fit receptio, sed vnio magis, in qua & analogia sua est, quantum ad essentiam custodiendam, tametsi non sit analogia in modo receptionis. Cum vero quærebas, vtrum intellectus adueniat materiæ mediante quantitate, an non: dico, si tu intelligas mediante quantitate, vt disponente ad receptionem, sic quidem non aduenit mediante quantitate. hoc enim est formarum materialium, quæ per partes recipi debent. Si vero intelligas mediante quantitate, id est post ipsam, sic quidem dico aduenire intellectum mediante quantitate: aduenit enim post ipsam, & non solum post quantitatem materiæ, sed post quantitatem elementorum. ac si fiunt Socrates & Plato diuisiones, quorum diuisibilitas ex parte materiæ & elementorū est, essentia vero actu indiuisibili: quæ maximè vna est propterea, quòd totum est in toto, & totum in qualibet parte. Ad id vero, quod assumebas, si indiuisibilis, & incorporea est anima, erit omnino immobilis, hoc est per se, & per accidens, dicimus minime sequi: quando & incorporea esse potest, & moueri per accidens. At tu dicebas, quæ per accidens mouentur, ea sunt, quæ inhærentia subiectis, vt qualitates, mouentur ad motum eorum: quod quidem nō recte assumitur. Non enim solum hæc mouentur per accidens, sed & alia, vt quæ ad motum producentis mouentur, & quæ ad trahētis motum

Recipitur omne secūdum naturam recipientis, si fiat receptio, non autē si fiat vnio.

3. Quæstio, Num intellectus recipiatur in materia aliqua quantitate affecta.

4. Quæstio, Num anima sit immobilis, & quo modo moueatur.

tum. Lumen quippe in aëre mouetur non per aëris tractum, sed per motum producentis Solis: similiter & ferrum ad motum magnetis. Anima igitur non mouetur ad motum subiecti, à quo portetur, sicut qualitates se habent: sed mouetur à trahente. Si vero quæras, quid sit hoc trahens, meminisse te arbitror aureæ illius catenæ, quam Homerus scribit è cœlo dependere, & cuncta alligare. Hæc autem catena nihil aliud est, quàm anima mundi, de qua diximus, aut Fatum aut Dei nutus & voluntas, quæ totum per vniuersum permeat, & cuncta mouet, & alligat: mouet autem, trahit pro fine illi primo motori cognito. ergo & anima suo corpori, dum viuit, alligata mouetur non ab eo, sed cum eo, quo expedit. ipso vero emortuo relinquit & anima ipsum, non derelicta ab ea, cui alligatur, catena, quæ illam mouet, quò placet motori primo, fines rerum omnium noscenti. Quo auté pacto moueatur ipsa, & loca mutet indiuisibilis existens, difficile tibi videtur imaginari: & difficile est propter modum cognoscēdi nostrum: quia cognitio omnis nostra per species rerum fit, species autem à corporibus emanant, quæ magnitudinem habent, & finita certis claudunt terminis. Quamobrem, quæ corpora non sunt, & magnitudinem non habent, nec species, non possumus per se intelligere, sed solum per species alienas, & aut per similitudinem quorundam, aut per quorūdam negationem: sic & Deum, & immaterialia omnia cognoscimus. Quare nec eorum motus attin-

Perdifficile est animæ motum percipere.

tingere valemus. Motum enim non cognoſcimus niſi per mutationem locorum, quam faciunt corpora,quę in iis mouentur.Abſtractorum verò motum,& eorum,quæ magnitudinē non habent,cognoſcere quidem non poſſumus niſi per ſimilitudinem quandam eorum, quæ loca mutant.Nam ſicuti hæc,quę loca mutant, & propriè mouētur,pręſentia ſunt modo huic, modo illi loco,& modo in hoc operātur,modo in illo:ita & abſtracta, & indiuiſibilia modo præſentia ſunt in vno, modo in alio loco, non per loci circumſcriptionem, ſed per operationem. Igitur,ſicut difficile eſt imaginari ipſa incorporea,ita & eorum motum imaginari difficile eſt. Nec oportet eorum motum menſurare per ſpatia correſpōdentia rei motæ. hoc enim eſt corporum,non eorum,quæ magnitudine carēt,mouentur tamen ſuo modo,& loca per præſentiam, & operationem mutant propter eandem cauſam. Difficile etiamnum eſt imaginatione comprehendere, quod eſſe anima in corporibus habeat:per ſimilitudinem tamen aliorum comprehendimus, quæ eſſe dant. Verum differt animæ eſſe ab aliis, quia ipſa tota in toto eſt, & tota in qualibet parte, quare & in pedibus,& manibus eadem eſt forma,quę & in intellectiua particula: non operatur tamen in omnibus partibus. quando aliud eſt eſſentia,aliud operari.Ad eſſentiam enim non aliud requiritur, niſi vnio formæ: ad operationem vero requiritur organum, & diſpoſitio, quæ non eſt vbique, ſed in certa ſolum parte,

quæ

quæ primo intelligit, & eius pars omnis per quam & totum denominatur intelligens: ficut & fentiens dicitur,quanquam pars omnis non fentiat.Nec inconuenit pro operatione obeunda indigere corpore animã, materialem tamen non effe, quando fecundum fe aliam habet operationem,quæ non indiget corpore.

5. Quæſtio Num anima ſit incorruptibilis, ingenerabilem illam eſſe oporteat, & quomodo.

Ad hæc autem & alias dubitationes apponebas, illud ftatuens, fi incorruptibilis eft anima,etiam ingenerabilis eft. recte quidem,fi intelligas eodem modo effe ingenerabilem, quo incorruptibilis eft per actionem qualitatum contrariatum, eodem modo & ingenerabilis eft.Neque enim generatur per hanc actionem, fed per longe nobiliorem, & per principium, quod fupra fe qualitates habet: fiue illud fit Sol,fiue idea aliqua, fiue ipfe magis, qui finis hominis nofcens Deus, ea ordinat, & præftat, quæ ad eum finem faciunt. Quinimmo, vt minus Turri admirere Deum animas procreare, fuere philofophi, & quidem magni,qui putauerunt nedum humanas animas Deum producere,fed & omnem mixtorum formam. Generabilis ergo eft hoc pacto anima, & hoc pacto etiam incorruptibilis,fi(vt inquit Plato)placeat authori illius. Ac fic quidem euitamus certum illum numerum animarum, ac ridiculum earum ingreffum,& regreffum circularem in noua corpora. Si verò durum cuipiam videatur à Deo creari animas, fciat ille & conueniens hoc Deo effe,& decens. Conueniens quidem, quia illius bonitati conuenientiffimum eft perpetuo

Animas à Deo creari conueniens, ac decens eſt.

ali

aliquid nouum in vniuerso producere, quemadmodum & vniuersum ipsum produxit. Decens quoque, tum vt, cùm supra naturam sit semper, etiam ostendat se supra naturam esse: tum & gratiam illam monstret atque expleat, qua hominem elegit ad cognitionem, & cultum sui. Ex his & aliam obiectionem tuã tollere non est difficile, qua dicebas ad animæ generationem, & conseruationem, requiri dispositiones & conditiones materiæ, quibus sublatis interire hominem. Nos enim dicimus duplex esse habere animam, vnum simpliciter & secundum se, alterum in hoc, id est, in corpore. Quantum igitur ad esse simpliciter eius, nulla indiget dispositione materiæ, quippe quæ & sine corpore esse, & absque eo etiam fieri possit. Quantum vero ad esse, quod in corpore habet, nihil inconuenit, si dispositiones quasdam corporeas requirat. Propter quæ & aliud tuum dubium cessat, cùm dicebas nullam propriam habere operationem animam, in qua non communicet corpus. siquidem secundum esse simpliciter suum, quo esse sine corpore potest, intellectionem longe perfectiorem habet. Quòd si & esse quoque illud consideremus, quod habet vnita corpori, operationes quidem nõnullas inueniemus, quarum natura nullam habet cum corpore cognationem: quippe cùm earum tum finis, tum & efficiens, tũ & effectus supra corpus sit. Siquidem eius vitæ, quæ vita spiritus dicitur, finis est Dei maximi fruitio. Illa etiam fieri perfecta nõ potest, nisi ipso mediãte & co-

Anima quoddam proprium opus esse cui non cõmunicet corpus necessarium est.

adiu

adiuuante. Porrò effectus, qui ab illa fiunt, nihil corporeum sapiunt, vt Prophetiæ, miracula, & præsensiones aliæ. Adde, quòd & ad eãdem vitam corpus & caro nihil conferunt, immo repugnant, & contrariam naturam habent. Propter quæ dicere constanter possumus hanc vitam propriam animæ esse, & nihil in illa corpus communicare. Quòd verò virtutes quædam magnæ, videantur fieri à quibusdam, qui vel melancholiis decepti sunt, vel specie gloriæ concitati, vel aliis de causis, neque ipse negarim. Sed illæ virtutes non sunt, sed vitia potius, & errores, quarum nec finis, nec efficiens, neque effectus, qui inde fiũt, diuinum quicquam sapiunt, quemadmodum illæ, quæ à sanctis viris proficiscuntur. Porrò neque illud tacebo, quod multæ intellectiones, tametsi quantum ad receptionem simplicium corpore indigeant socio, tamen quantum ad compositionem extremorum supra corpus sunt, & diuinum quiddam habẽt: vt diuinationes, & miracula. Quapropter & diuinam putandum est esse animam per se, & signa eius diuinitatis etiam in corpore vdare. Per hæc & illud infringitur, quod tu assumebas. Si intellectus phantasia quædam est, aut non sine phantasia, abstractus esse non potest. Fatemur enim & nos intelligere animũ hic per receptionem phantasmatum, & quantum ad hanc operationem vti socio corpore, secundum se tamen abstractum esse, & corpore nullo pacto indigere. Nunc ad alia transeamus: nam cùm quærebas, in intellectus aduentu

6. Quæst. Num intellectus sit phantasia, vel non sine phãtasia.

7. Quæstio, Num in aduentu intel-

tu quid de sensitiuo, quid de phantastico fiat. Ego quidem corrumpi hæc dico in eo momẽto, quo aduenit intellectus, sicut & vegetatiuum corrumpitur adueniente sensitiuo. Corrumpitur, dico, quantum ad vltimam formam, quæ tunc inerat, & vegetatiuum includebat, non corrumpitur autem secundum genus, quoniam potentia inferioris semper remanet in perfectiori, quod fit. Intellectu igitur adueniẽte, prior forma, quæ sensitiuum, & phantasticum includebat, corrumpitur, remanente tamen sensitiui potentia, & phantastici. At tu hic acrius instabas, & rem vrgebas. non enim videtur, quomodo remanere possint virtutes sensitiui, & phantastici, cum materiales sint. nam à quo dari possunt? non quidẽ ab intellectu, qui immaterialis ponitur, non à forma materiali, quæ iã corrupta est. Ad quod nos dicimus sensitiui virtutes partim remanere posse in elemẽtis, quæ ad perfectiorem gradum reducta possunt vim sensitiuam præbere, quanquam corrupta sit præcedens vltima forma. remanet enim forma, & mixtio generica. partim dare posse ab anima nuper inducta, quanquam per se immaterialis sit. potest enim recipere speciem, in quantum speciem, & iudicare. quare & sensitiui speciem potest apprehendere. eadem enim anima est, quæ & sentit, & imaginatur, & intelligit. His autem Dæmon tuus non contentus aliam obiecit difficultatem super gradu illo vltimo, qui pro intellecta inducendo dispositio est, ac quærit, nunquid gradui illi sit forma vlla

lectus in corpus corrumpantur formæ omnes præcedentes.

8. Quæstio, Num gradus vltimi instantiæ, quo intellectus inducitur in corpus distinguatur, an ipso intellectu an corrũpatur, & quomodo.

in tota natura, in toto elementorum complexu quæ corrēspõdeat, & rationem proportionẽmque habeat. Cui dicimus non esse formam vllam in tota materia quę illi respondeat gradui. si enim vlla esset, illi quidem si superueniret intellectus, aut accidens quoddam illius esset, aut assisteret tantum. At tu quærebas, si nulla gradui illi corresponderet forma è tota materia, nunquid repugnat naturæ elementorum habere formam dispositioni suæ respondẽtem, an suspẽditur à Deo forma eiusmodi? Ad quod dicimus non suspendi à Deo formam illam. sic enim perpetuo frustrata esset potentia aliqua: sed esse non posse in sinu materiæ & potentia, elementorum formam, quæ correspondeat. dispositiones autem illas inductas esse, & ordinari in formam alieni generis, & nobilioris. quod nec mirum videri debet, si eorum reminiscaris, quæ à Turrio fratre dicta sunt in recessibus Baldi de ingenio brutorum, & spiritu genitiuo. Quippe spiritus is, qui genitiuus vocatur, duas habet rationes, vnam quidem, quatenus particularis quædam natura vna est, quæ per se non aliud intendit, quàm calefacere, miscere, attrahere, & expellere sic, & sic. Quòd si formam simul animatam, & tam artificiosam conficit, vt dentem, oculum, & alia, hæc quidẽm per accidens quodammodo facit. Aliam porrò rationem habet, quatenus pars est totius vniuersalis naturæ, in qua Deus anima est. & principiũ omnium & fines noscit. ac sic quidẽ idem ille spiritus per se intendit dentem, oculum, & alia,

in

in quæ ordinatur. ita & in proposito nostro se habet. Gradus enim ille, qui pro intellectu dispositio est, si consideretur, vt particularis forma & natura vna, per se quidem non intendit formam immaterialem, sed solum talem & tantum calorem inducere, ita & ita miscere, & similia. Idem ille si consideratur, vt pars totius naturæ, quæ à Deo disponitur, & ordinatur, sic quidem ille in intellectum refertur, & ordinatur in formam superioris generis, quam educere materiale nullum potest, sed aut idea sua, aut Deus. At Deus certe magis, è cuius esse & potentia prodit omne, quod est, quíque à principio (vt diximus) ad id hominem fecit, vt tádem beatus fieri posset in Dei ipsius cognitione: quod non aliter contingere poterat, quàm intellectum hominis immortalem & æternum constituendo. Quod vero postremo quærebas, vtrum anima per se alium habeat intelligendi modum, quàm per species, & simulachra rerũ, dicendum arbitror coniunctam corpori animam non habere aliam per se cognitionem, quàm per species, quanquam sint, qui aliter putent: separatam vero superacquirere aliam nobiliorem per eam gratiam, qua Deum cognoscere posse datum est ipsi, in quo omnia, quę ad beatitudinem satis sunt, intueri valet. Quæ gratia etiam viuẽti Dei maximo filio concessa fuit. Verum de his ad plenum loqui posse non est cuiusque, sed eorum tantum, qui ea donari gratia, quam dicimus, digni habiti sunt. Atque hæc sunt amice Turri, per quæ satisfactum ar-

9. Quæstio, Num animæ sit alius intelligendi modus ab eo quo per verũ simulachra & species intelligit.

ipſum neglexerunt,qui peruerſa voluntatis deſideria,& corruptæ impulſus naturæ varios ſecuti,longe prolapſi ſunt,& diuerſimode peccauere, propter quod longe à Deo conſtituti vitam infœlicem cum iis infœlicibus Angelis degunt,quos dæmones appellamus.Quare pœna non parua iis eſt, non æqualiter autem omnibus data.Siquidem alij maiori,alij minori torquentur,maiori quidem,qui plus ſcelerum,virtutum autem minus commiſere: minori vero, qui vitia quidem minora, virtutes autem maiores complexi ſunt.Qui vero à Deo electi fuere, eiuſque gratiam non ſpreuerunt, & Deum ipſum, quantum ſatis eſt creaturæ pro conſequenda beatitudine, cognouere, & piè ſanctéque coluere, ac vitam illam exegere, ſine qua Deo placere nulli eſt datum, iis ergo pientiſſimus pater non deeſt tum ad finem conſequendum,qui fruitio ipſius eſt,tum ad ea, quæ ſunt ad finem, vt media. Hæ autem ſunt virtutes, non quæcunque, & quas parare nobis nos per naturam poſſumus,ſed longè præſtantiores. Is enim ornatum eſſe vnumquemque oportet, qui cum Deo viuere,atque ipſo frui debet. Atque ita de electis exiſtimare debemus,de quorum numero vnuſquiſque non ſolum optare, vt ſit,ſed ſperare poteſt, & debet: ſcire autem, & certum habere nemini hac in vita datum eſt, niſi cui fortè Deus ipſe manifeſtare voluerit.

Sed nos iam multa diximus: imponendus eſt tãdem finis, ac reliqua in meridiẽ remittemus.

Placuit omnibus ita agendum fore, ac surreximus.

De omnium rerũ à primo principio naturali productione, origine, numero, & perfectione.

SOl cùm ad cœli mediũ ascendisset RHAMNVSI iucundissime, nos ad constitutũ castanetum rediuimus, vbi placidissimam vmbrã nacti, quæ in Septentrionem protendebatur, in corona omnes consedimus. atque ego, cuius alij orationem expectabant, sic sermonem suscepi. Nunc, ô magni Amici, quod postremum superest, & promisimus, dignitatem excellentiámque animi nostri demonstrare, quoad dabitur, enitemur. quod certe recte fiet, si nobilitatem præstantiámque corporis, in quo ille sedem domiciliúmque possidet, ostẽderimus, cuius gratia reliqua alia, quæ hîc sunt, corpora à Deo Maximo facta & ordinata fuere. Quod magnum indicium esse potest animum nostrũ præstantiorem quidem esse, quàm fragilia illa quæ ab elementis ortum habent. Ostensuri autem ordinem, & rationem eorum, quæ sub Luna facta à Deo fuere, à primis & imperfectioribus incipiemus, quæ contrario modo se habent ac incorporea. Hæc enim quanto simpliciora sunt, tanto perfectiora redduntur: illa verò quanto magis composita.

Igitur vniuersum hoc, quem Mundum dicimus, cùm esset Deus Maximus conditurus, oculos primum in medium iecit, punctúmque illic signauit, vbi centrum totius futurum esset: tum ab eo pũcto lineam rectam ducens in immensum valde protraxit, pũctóque alio terminauit: à quo rursus & aliam lineam ducens, vndique

dique à centro æquè distantem circulum maximum descripsit, in quo spatium omne vniuersi concluderetur. Hoc cùm statuisset, priorem rectam lineam, & spatium totum in duas regiones discreuit, quarum superior longè maior altera esset, excessus vero illius homini non esset notus, in quo cœlestia locum erant habitura: atque in illa orbes 75. designauit: quorum 8. tantum sensu perceptibiles fuere: reliqui vero intellectione magis, quàm sensu, noti. Regio vero alia minor, & mensurabilis etiam homini, data iis corporibus fuit, quæ mutationem omnem essent susceptura: quando superiora nõ nisi eam mutationem, quæ secũdum locum fit, erant subitura. Inferioris igitur regionis spatium totum Deus Optimus substantia quadam repleuit, quæ propter imperfectionem vix entis nomen recipiebat. Cæterum neque formam vllam, neque figuram, neque colorem, nec motum, neque vllam actionem habebat, sed tantum pati ab alio poterat, & formari, & figurari, & colorari, & moueri, & breuiter omnia fieri, quæ esse dicuntur. Per se autem nihil habebat, nisi quod continuum quiddam erat, quod totum id spatium replebat, quam alij matrem omnium, alij chaos, alij materiam appellauere. Informe igitur corpus hoc cùm fecisset, spatium totum, in quo erat, in duas regiones secauit, quarum superior decuplo maior erat inferiore, atque in his duo prima pulchra & formata collocauit. In superiori quidem innominatum illud, quod nos per consuetudinem calo-

rem

rem appellauimus, in inferiori autem, quod algorem, seu frigus nominare solemus. Atq; hæc duo cum informi illo corpore commiscens duo prima entia conflauit, quæ iam & formata erant, & cerni poterant, & se mouere atque agitare. Vix autem orta hæc fuerant, cum & amor proprius congenitus in ipsis fuit. Nam & partem materię, quam nacta erant, tueri, & terminos constituere cœpere; tum & cupiditate sese propagandi atque extendendi agi, iámque vicini ac fratris sedes, & partes aggredi. Dederat autem Deus vtrique non solum desiderium sese propagandi per similis generationem, sed & virtutem, ac potentiam agendi, sensimque corrumpendi vicini partem, quam tangebant. Ad quam inimicitiam Deus animaduertens, id cauit, ne sese penitus interimere possent, possent autem gradibus quibusdam misceri. Hoc enim maximè cōducebat ad generationes perfectiores mixtorum. Quapropter actiones eorum æquauit, fecítque, vt, quanto alterum agendi potentia alterum superaret, tanto patiendi, & resistendi debilitate ab alio vinceretur. Igitur, cum mutuo vtrumque sese propagaret in partes alterius, misceri inuicem cœpere, &, in qua materiæ parte erat frigiditas summa, corrupto gradu vno, cœpit illic esse & gradus vnus caliditatis: qui nec repelli, aut extingui poterat ab aliis gradibus frigiditatis, quoniam qui erant in eadem materia, non poterant sese propagare, cùm iam essent, nec in potestate esset quicquam gignendi, quod erat, sed id tantum

tum, quod non erat. Sed neque gradus, qui erant in vicina materia, poterant gradum illum caliditatis destruere, quanquam essent vt 8. & summi: quoniam gradus septem nihil poterant in ipsum agere, ob id, quod diximus iam esse in materia eadem. Quare relinquebatur gradus solũ vnus, qui agere posset: at illo potentior tota caliditas vicini tangentis erat, quæ secundum gradus omnes actionem habebat in frigiditatem inducere. Idem & econtra eueniebat in gradu frigiditatis primo in caliditatem introducto, qui pariter repelli non poterat propter easdem causas. Quare vtrobique actio cõtinenter procedebat, donec vterque vel ad æquales gradus peruenisset, vel alter alterum superaret. Quare ex hac prima miscella coniugationes tres factæ sunt. vna, in qua vtrinque pares facti essent gradus: vna, in qua calor superaret, vna, in qua frigus. Erat autem commixtio hæc vtilitatis nõ paruæ ad ea mixta producenda, quæ perfectiora futura erant. Quoniam enim calor raritatem sibi summam exposcebat, frigus vero summam densitatem, propter quæ neutrum poterat nec videri, nec audiri, nec odorari, nec in summa quicquã bene obire, fiebat quidem, vt ex admixtione contrarij & raritas & densitas temperarentur. Ita igitur se habentibus duobus primis contrariis & alia duo contraria fecit sapientissimus Deus, quorum alterum siccitatem, alterum humiditaté vocauimus. quæ inter se quidem contraria erant, & se destruebant, & propagabant: cum aliis vero

duobus nullam habebant inimicitiam. Miſcuit igitur & hæc Deus cum prioribus alijs, & ſiccitatis partem cum calore iūxit, partem cum frigore. ſimiliter & de humido fecit, verū humidum non ſeparauit, ſed in medio collocauit ita, vt partim calori, partim frigori admiſceretur. ſiccitatem vero diuiſit, & partim vnam dedit calori, aliam frigori ita, vt quatuor fierent coniugationes. vna & ſuprema, quæ calida erat, & ſicca: alia conſequens, quæ calida erat & humida: tertia vero, quę erat humida & frigida: quarta vero & ima, quæ erat frigida, & ſicca: quæ magno quidem nexu totā illam regionem cōiungebat. Quod igitur calidum & ſiccum fuit, nos appellauimus Ignem: quod vero calidum & humidum Aërem: quod humidum & frigidum, Aquam: quod vero frigidum & ſiccum, Terram: quæ mox & elementa mixtorum omnium ſunt vocitata. Præbebant autem duo hæc contraria noua magnam futuris mixtis vtilitatem. Nam, quod humidum erat, bene miſcibile, & bene diuiſibile, benéque figurabile, etiam erat, tum & bene continuabile cum alijs. Siccum vero propriam conſiſtentiam dabat, & figuras ſeruabat. Ex his ergo cum prima quatuor corpora feciſſet, miſcuit etiam ea inter ſe: primum duo inuicem, mox tria inuicem, mox & omnia quatuor. ac primo quidem ignem & aërem miſcens per æquale & inæquale, tres fecit coniugationes, mox ignem cum aqua commiſcens ſimiliter æquale & inæquale, tres alias conflauit cōiugationeș: tum & alias tres commixto igne

çum

cum terra.tum aërem & aquam miscuit,& tres alias fecit coniugationes deinde & aërem cum terra factis alijs tribus coniugationibus.ac postremo aquam & terram miscuit, tréſque alias coniugationes fecit.Quare è duobus commixtis 18.in totum coniugationes formauit,ex quibus diuersa mixta emicuere. Mox vero & omnia tria inter se coniunxit: primum quidem ignem,aërem,& aquam: deinde ignem,aërem, & terram:deinde aërem,aquam,& terram.quę omnia consimiliter per æquale, & inæquale discreuit:primum quidem faciens omnia ęqualia, è quibus quatuor fiebant coniugationes. Deinde duo æqualia, & aliud inæquale accipiens coniugationes 24.fecit.Postremo ex vno æquali, & duobus inæqualibus coniugationes quadraginta octo conflauit.In totum vero,quę è tribus fieri poterant, septuaginta sex. quas si singulas referre velim, & morosus fortasse sim, & nobis memoria non suggeret orationem. Erant autem mixta hęc multo perfectiora,quàm prima illa,quæ è duobus facta fuerant. Gauisus igitur opere suo opifex maximus,iámque & alia maiora & perfectiora animo agitans, miscuit post hæc & omnia quatuor simul, per æquale & inæquale singula dissecans. Ex quibus coniugationes 99. confectæ sunt: vna quidem ex omnibus æqualibus: 6. vero è tribus æqualibus & vna inæquali: 12. autem è duabus æqualibus & duabus inæqualibus: & ex vna æquali & tribus inæqualibus 80. in totum vero 99. Magna vero vtilitas & perfectio ex eius

ius mixtione dabatur futuris rebus.

Morte præuentus, 1553. 8. Idus Augusti, atque ad ipsam accitus immortalitatem, quòd sero inceperat absoluere non potuit.

HIERONYMI
FRACASTORII
DE VINI TEMPERATVRA SENTENTIA.
Capvt I.

ET si nulla penè alias res nobis æque familiaris habeatur, atque vinum: quòd tamen natura eius non planè in aperto posita sit, sed in abscondito magis, neminem quidem mirari par est. Duæ enim sunt, quæ id efficiunt, causæ. quarum aliæ ex ipso pēdent vino, aliæ ex iis, qui de ipso scripsere. Primum enim si ea spectemus, quæ à vino in nos fiunt, & varia profectò, & magnopere contraria prospicimus: nam & calefacere, & frigefacere, & siccare, & humectare nos solet: vnde & aliqui pinguiores, aliqui extenuati magis ex vsu vini redduntur: quosdam porrò furentes fieri, alios torpidos & taciturnos, alios eloquentes & dicaces, nonnullos mites, misericordésque, quosdam feros & immanes, & Arist. refert,

& quotidie videamus. Qui vero de vini natura scripsere, ex antiquis quidem omnes obscuritatem quandam iniecisse visi sunt. nam alij per fabularum velamenta eam naturam significare voluere. quod vetus epigramma demonstrat. Alij breuitate sermonis non sese satis explicauere. Alij aliis contraria tradidere. Nonnulli & sibi ipsis non constare videntur: quas ob res in posteros non variæ solùm opiniones propagatæ sunt, sed sæpe & controuersiæ non paruæ. quod nuper Medicis nostris Antonio FVMANELLO, & Bartholomæo GAIONG contigit. quorum hic quum forte vinum calidum atque humidum ille assereret, ille impugnaret, vtpote siccum facultate existimans, eam excitarũt quæstionem, quam ad arbitros, & Iudices deduci necesse fuerit. Quatuor enim illi finiendæ diiudicandæque præpositi sunt: è quibus & ego vnus, quanquam inuitus, fui. Coactus igitur ea in re sententiam dicere: tametsi scio non facile esse certum quicquam in tanta difficultate proferre, quid ipse sentiam, quid iudicandũ putem (auditis lectisque, quibus sese vterque tuetur, rationibus) per hæc exponere incipiam.

Quid vini nomine audiendũ, & quis quæst. sensus.

CAP. II.

IN primis autem Vini nomine nullũ eorũ recipiemus, quæ nec simpliciter vina dicũtur: quale œnanthinum è labrusca, omphacinum ex immatura vua, melinum è pomis, oxiacanthinum è vocatis Berberis, & quale mulsum, & sapa, & mustũ, & quod lora dicitur, &

zitum,

zitum, & eiusmodi, sed id solū audiemus, quod simpliciter vinum appellatur, è domestica vite sua maturitate & purgatione profectum.

Illud etiam recipiemus in proposita nobis quæstione, de vini natura simpliciter quæri. ita enim & Philosophi & Medici intelligere solēt, quum de aqua, aut aëre, aut homine, aut absynthio, & lactuca, & agarico, qualia sint, inquirunt. quinimmo & de ipsomet vino non aliter intelligunt, quicunque de ipso quærunt.

In genere autem vinorum quædam consensu omnium calida sunt facultate, vt antiqua, & fuluorum nonnulla: quædam verò aut frigida sunt, aut non manifestè calida, qualia, quæ aquosa, vocantur à Græcis olygophora, alba, tenuia, aquæ similia. Hæc enim Galenus quandoque non manifeste calida dixit quandoque frigida appellat. Nonnulla porrò exsiccatiua sunt, vt antiqua, & quę pontica & austera vocantur: quædam postremo & humida, vt alba, & aquosa, quæ aquea à natura sunt. Igitur in genere vini, quum hæ differentiæ visantur, & vtrunque contrariorum insit, alterum duorum dicere necesse est, aut scilicet quod vino accidūt calidum & frigidum, humidum, & siccum, quemadmodum album, & nigrum: aut quod alterum contrariorum per se inest, alterum autem per accidens. Si ergo hæ differentiæ vino accidant, & ea natura non magis calida est, quàm frigida: humida, quàm sicca, sed indifferens, tunc de vini natura non possumus quærere, qualis sit, nec certe aliud dicere, quàm, quòd vinorum quædam

dam frigida, quædam humida, quædam calida ſunt, quædam ſicca. Verum ſic Medicus ille, qui dixit vinum calidum & humidum, malè protuliſſe videtur. quoniam ea natura non magis calida eſt, quàm frigida: humida, quàm ſicca. at verò, ſi vini natura vnum aliquod contrariorũ per ſe ſibi determinat, quanquam per accidens alterum eſſe poſſit, tum de vini natura, qualis ſit, inquirere ſatis poſſumus, calidáne, an frigida, humidáne, an ſicca, atque ego quidem ſic eſſe quærendum exiſtimo. neque enim has differentias vino accidere arbitror: ſed magis certam qualitatem per ſe ineſſe, quod & Galenum, & alios exiſtimaſſe video. Sub hoc igitur ſenſu de vini natura inquiremus.

Quod vinum nobis proponendum.

CAP. III.

SEd quodnam vinum nobis proponemus, aliqua calida ſunt, aliqua frigida, aliqua vero humida, aliqua ſicca? horũ enim aliquod per ſe tale eſſe neceſſę eſt, aliquod vero per accidẽs ſiquidem non vtrunque contrarium per ſe ineſſe poteſt. illud certe nobis factitandum erit, quod Ariſt. ſæpę præcipit, reſpiciẽdum ſcilicet ad id, quod in eo genere optimè conſtitutũ eſt. In omni enim genere aliquod vnũ eſt, in quo ratio generis optimè ſe habet, quódq; veluti regula eſt, & menſura omniũ aliorũ, ac quale hoc eſt, tale & totum genus per ſe exiſtimandũ eſt. Videntur autẽ Græci optimè ſignificare, quod vinum propriè vini naturã & rationem ſortitũ ſit per diſtinctionẽ, quã faciunt. E vinis enim

quoddam œnode vocant, hoc eſt vinoſum, quaſi vini naturam proprie habens, non meracum poſſumus appellare. Quoddam verò vocant hydatode, hoc eſt aquoſum, quaſi aquæ potius, quàm vini naturam referens, quod nos dilutum ſolemus dicere. atque hoc neque ſimpliciter vinum vocant, in quo aquam ſuperare vinum Galenus dicit, quemadmodum in œnode vinum longe ſuperat aquam. In vini igitur natura perquirenda œnode & meracum vinum nobis erit proponendum. hoc enim ſolum in eo genere optime conſtitutum videtur. Quod enim hydatode vocāt, ex loco propria vini natura quaſi degeneraſſe certum eſt. Nihil enim prohibet, quemadmodum ex arte vina frangimus. & à propria natura deponimus ſuperiniecta aqua, ita ex loci conditione vina adeò immutari, vt ne vini quidem naturam retineant. Alia porrò ob vetuſtatem naturam quodammodo commutauere: alia propter nouitatem nondum perfectionem recepere. Quamobrem nec antiqua, nec admodum recentia, nec aquoſa appellata, ſed quæ vinoſa & meraca dicuntur, ætate perfecta, nobis proponemus conſideranda, &, qualia hæc reperiemus, tale etiam totum genus per ſe vinorum dicemus. Eiuſmodi autem apud antiquos erat Aruiſium in Chio, Methymnæū in Leſbo, apud Romanos Falernum, Cecubūm, & Sentinum, in agro noſtro Rheticum: noſtris autem temporibus tale erit, quod nos item Rheticum, apud Tuſcos Trebianum: Romæ, quod Corſicum, &

Græ-

Græcũ appellãt,& in vniuersũ, quodcunque & generosũ dici meretur, siue Album, siue Rufsum, aut Nigrũ fuerit, quod in ætate etiam secundum antiquos media accipiendum foret, nisi æratum ratio apud nos iam exoleuisset.

Quòd calidum, frigidum, humidum, siccum multipliciter dicuntur.

CAP. IV.

RVrsus vero, quoniam calidum, frigidum, humidum, siccum, multipliciter dicuntur, distinguenda quidem & hæc sunt nobis, non vt nouum quid adducere videamur, sed vt sublatis æquiuocationibus conueniat inter nos, quo sensu de his loquamur.

Primum igitur tale dicitur, aliud formaliter, aliud virtualiter. vti enim his nominibus necesse est. tale formaliter appello, quod qualitatem illam in se habet, aut habere potest, vt ignis caliditatem: virtualiter autem tale, quod ipsum quidem nec habet, nec habere potest, producere tamen in aliud potest æquiuoca (vt ait) generatione, si modo talia aliqua sunt. Quo pacto solem, & lumen calida solemus dicere, non quòd talia ipsa per se sint, sed quòd possunt in aliud caliditatem producere. Porrò, quæ formaliter talia sunt, alia simpliciter & absolute talia dicuntur, quædam per comparationem. Absolute quidem calida, frigida, humida, & sicca sunt sola elementa simplicia. Calida quidem ignis, & aër: frigida verò aqua, & terra. Reliqua omnia per comparationem sunt talia, & horũ quædam dicimus talia

comparando contraria inter se, à superante & vincente rem denominantes: calidum quidem, quod supra medium habet caliditatem: frigidum, quod supra medium frigiditatem habet: æquale verò & temperatum, in quo contraria æquantur. Quædã verò talia appellamus comparando ad humanum corpus, non quidẽ omne, sed temperatum. est enim & sua quoque cõparatio in hominum genere, & hunc calidum, hũc frigidum, illum temperatum vocamus cõparando homines inter se. sunt & aliæ comparationes, quæ ad propositum non sunt. Quod verò ad hominem tale dicitur, aliud actu tale est, aliud potentia, & quod actu tale est, aliud per se tale est, aliud per accidens. Rursus, quæ potentia talia sunt, alia in potentia actiua sunt, alia in potentia passiua. potentia verò actiua, alia accidentalis, alia essentialis: passiua verò alia propinqua & per se, alia remota & per accidens. Nemo autem tædio tot diuisionibus afficiatur, aut eas impertinentes, & ab re inductas putet, quoniam necessariæ sunt omnes, & sine quibus nemo possit exacte planéque negotium hoc pertractare. Quod igitur ad hominem dicitur actu tale, illud est, quod per id, quod existit, tale est, qualitercunque existat, siue per se, siue per accidens. At verò per se actu tale est, quod proprijs principijs, & inquantum ipsum, tale est (& si hic actus, & potentia non distinguuntur, sed esse actu, & potentia) & semper tale est, & per se, & simpliciter, vt lactuca, & portulaca tum actu, tum potentia, & semper frigi

frigida ſunt. at quod per accidens actu tale eſt, hoc quidem nec eſt ſimpliciter & per ſe tale, &,cum actu vno modo ſit, alio in potentia ſe habet,& ſimpliciter tale eſt,quale eſt in potentia, vt aqua calefacta actu quidem calida eſt, & dicitur, ſed per accidens, potentia verò, & per ſe frigefactiua eſt. quæ vero potentia talia ſunt, ea ſunt, quæ in actu quidem non ſunt, poſſunt autem eſſe, ſed diuerſimode. alia enim actum in ſe,& in quantum ipſa,habent,ſed impeditum: alia verò non habent,poſſunt tamen ab alio recipere. Quæ igitur in ſe actum habent, impedita autem ſunt, ea in potentia accidentali eſſe dicuntur, quoniam per ſe quidem actu forent,& agerent,quoniam ex ſe habent actum,ſed per accidens impedita ſunt,& ob id facta in potentia. quòd enim in potentia ſint, per accidens habent. vnde & potentia illa accidentalis vocatur, vt ignis per ſe quidem ſurſum eſt, niſi impediatur, impeditus autem potentia fit, ſed igni accidit ſurſum eſſe potentia, ſiquidem per ſe ſurſum eſt. ita & aqua per ſe frigida eſt, & actu, per accidens autem impedita in potentia ſit:eodem modo & Piper,& Euphorbium potentia calida dicuntur accidentaliter. per ſe enim & ex propriis principijs,ex quibus conſtant, calida ſunt,& actu forent,niſi per accidens impedirentur: impedita vero potentia fiunt. cum autem dico calidum potentia per accidens, verbum illud per accidens determinat potentiam, & non calidum. neque enim Piper, & Euphorbium calida ſunt

oo 3 per

per accidens, ſed in potentia per accidens: omnia autem hæc indigent aliquo, quod remoueat accidens illud, impediens. amoto autem ſtatim actu fiunt, & agunt, quoniam per ſe talia erant.

In aqua quidem calefacta aut exhalant vapores calidi, aut alterantur à continente, aut à partibus aquæ nihil paſſis: in Pipere autem, & Euphorbio remouetur accidens à calore noſtro. conſtant enim hæc per ſe ex particulis calidis multis. verum illæ in illa mixtione adeo diuiſæ ſunt, & ad minima redactæ, ſepultæque in frigidis, vt non agant, & actu non ſint. inſunt tamen, &, ſi accidens remoueatur, actu ſtatim fient. remouet autem calor noſter, qui ſoluit mixtionem, & partes ſeparat. Vnde, quæ calidæ erant, ſeparatæ à frigidis, atque vnitæ, & nequaquam minimæ, actu fiunt, & agunt. Non ſolum autem calor noſter poteſt res actu facere, ſed & multa alia. Nam & humiditas relaxans poteſt ſeparare mixtionem, vt ſaliua in Pipere, & Euphorbio. Admota enim hæc linguę ſtatim actu fiunt, & non quòd calefiant à calore noſtro ſolum, ſed quòd humefiant magis. Vnde calidæ partes ſuperficiales ſeſe ad actum efferunt ſoluta compagine.

Poteſt & contuſio, & fractio, & friatio actu res facere, vt in Iride, & cœpa, quæ aut contuſa, aut fracta, aut friata lacrimas & ſternutamēta mouent, non ob aliud quàm quòd actu fiunt particulæ quædam calidæ, quæ prius potentia inerant.

Quin

Quinimò & antiperistasis videtur actu calorem facere: quod in calce est videre superiniecta aqua, quoniam enim foraminulenta est calx. Imbibitur quidem aqua in foraminibus omnibus, succedēs loco aëris abeuntis: propter contrarietatem vero vnit calorem calcis, & humida existens relaxat mixtionem: vnde actu fiunt calidæ calcis partes, & calorem tantum excitant, quātum videmus. sic & motus, & collisio calefacit, & ignem ex lapide pyrite suscitat. Hoc ergo pacto se habent, quæ talia sunt potentia accidentali. omnia autem hæc & per se, & simpliciter talia sunt, quoniam in se ipsis habent actum, quamquam impeditum. In potentia verò essentiali sunt, quæcūque in se quidem actum non habent, sed in potentia sunt ad aliquid, quod per se habet: vt Lactuca calida dici potest potentia, non quia per se ipsa calida sit: sed quoniam potentia sanguis est, qui per se calidus est. dicitur autem potentia hæc essentialis, quoniam, quæ eiusmodi sunt, per se non habent actum illum, sed per se & essentialiter sunt in potentia. quod enim non habet, in potentia est. quare & quod per se non habet, per se in potentia est. Omnia autem hæc per accidens, & secundum quid talia sunt. Si quis enim Lactucam hoc modo calidam dixerit, per accidens erit: siquidem non inquantum ipsa, sed inquantum aliud scilicet inquantum sanguis Lactuca enim inquantum Lactuca calida non est: sed si, quatenus fieri potest sanguis, calida dicatur, per accidens est, & non simpliciter. Frigidū

enim inquit Arist.8.physf.calidum potentia est, calidum autem factum actu fit, & calefacit. si igitur frigidum calefactiuum esse dicamus, per accidés certe dicemus. quinimmo omnia, quæ hoc modo talia dicuntur, & hac potentia, actũ oppositum per se habent. In potentia vero passiua sunt, quæ nec ipsa per se actum habent ex principiis propriis, & in quantum ipsa, sed possunt ab alio recipere alterata, & mutata, vt sulphur in potentia ignis est, cera potentia calida. differt autem potentia hæc à potentia essentiali, quoniam & illa per transmutationem actum recipit, sed considerabatur, quatenus actiua erat recepto actu, hæc vero per se non aliud dicit, nisi passionem. Vt cera calida dicitur, quòd calefactibilis sit. quod si cera potẽtia calefactiua dicatur, quòd prius calefactibilis sit, mox calefacta actiua sit, & calefacere possit, sic in potentia essentiali dicetur. quare idem re est esse in potentia passiua, & in potentia essentiali, quanquam ratione quodammodo differat. calidum igitur potentia passiua idem est, quod calefactibile: quemadmodum potentia actiua calidum erat, quod calefactiuum. calefactibile autem dicitur, & quod potest calefieri, & quod non solum potest, sed aptitudinẽ habet, & dispositionem, vt prompte calidum fiat, lignum enim viride calefieri quidem potest, & ignis fieri, aptitudinem autem, & dispositionem ad hoc per se non habet. At siccum lignum, & fomes, & sulphur, & bitumen non solum fieri ignis possunt: sed etiam & per se habẽt ad hoc apti-
tudi-

tudinem quandam, licet non proprie sit aptitudo. nihil enim aptitudinem habet ad sui corruptionem: sed præparatio magis quædam illa est. quæ igitur aptitudinē habent, vt calida fiāt, illa solemus per se calefactibilia dicere: quæ verò non habent, calefactibilia quidem dici possunt, per se autem non. Ea porrò, quæ per se calefactibilia dicuntur propter eam aptitudinem & quod potētia propinqua calida sint, & quasi sub ipsum actum, solemus etiam calida appellare: nam & cerā, & adipem, & sulphur, & bitumen res calidas dicimus, volentes significare calefactibilitatem, & promptitudinem eorum, vt talia fiant: vsurpamúsque actum pro aptitudine: sed certe omnes eiusmodi appellationes abusiuæ sunt, & impropriæ, ac per accidens. Calidum enim quū quid dicimus, proprie quidem intelligimus, quod caliditatem in se habet sicut & sanum, quod sanitatem habet: quod si & illud sanum dicamus, quod proximum est, vt sanum fiat: & calidum, quod proximum, vt caliditatem recipiat, improprie quidem dicemus: actus enim extra est, & ab alio datur, ipsa vero per se ipsa, & quatenus ipsa: talia non sunt: quippe cùm sub opposito actu sint. nec sequitur: hoc calefactibile est: igitur per se & calidum. hoc enim actum dicit, illud aptitudinē: aptitudo autem in re est, actus vero non. neque enim si sulphur ignibile sit, sequitur, vt & sit ignis, nisi addatur potentia. sic enim exprimimus aptitudinem. quam ob rem improprie ōmnia hęc dicuntur, licet per modum loquendi

&

& abusum interdum ita dicamus: quam rē Galenus significauit 3. de temperamentis. quum enim duos modos enarrasset, quibus aliquid dicitur potentia tale, quorum prior erat de potētia actiua, alter de potentia passiua, quam potentiam materiæ vocant, comparans vtrumque modum: Ille, inquit, qui est secundum priorem modum, primario & proprie talis est: qui verò secundum alium modum, non primario talis est, sed abusiue. Auic. quoque, quum omnes modos distinxisset, quibus calidum, & frigidū dicuntur, loquens de eo, qui est in potentia passiua, ita dicit. Quum verò calefacere dicimus, nolumus istud calefacere, sed illud, quod prouenit ex qualitate rei, specie eius remanēte. Vnde manifestum esse debet, quæ passiua potentia sunt talia, secundum quid & per accidens talia dici: quanquam nonnunquam per consuetudinem ita ea appellamus, quæ aptitudinem habent, & propinquam potentiam, vt talia fiant. Duo autem sunt, quæ præcipue faciunt, vt vnum in aliud promptum sit & aptum verti: alterum est dispositio substantiæ eius, quod patitur, quod liquida sit, bene miscibilis, aut subtilis, aut rara, aut ad paruas partes redacta: alterū est propinquitas gradus, hoc est pauca contrarietas. Vbi enim multa est contrarietas, actio multū tempus exposcit: sunt & aliæ concausæ, de quibus longum esset dicere: ac de passiua quidem potentia tot dicta sint.

Quis prædictorum modorum dicendi quidpiam aliquale nostræ quæstioni seruiat. Cap. V.

His,

His igitur modis cum dicatur calidum, frigidum, humidum, siccum, videndum tamen est, quonam horum modorum quæstio intelligenda sit. ac in primis clarum est illud nõ quæri, an vinum calidum & humidum sit virtualiter eo pacto, quo Solem & Lunam calida dicimus. Item certũ est non quæri, an absolute & sine vlla comparatione tale sit vinum. quod de solis elementis dici solet. similiter & illud manifestum esse potest, non inquiri in hac. q. quæ qualitas in vini mixtione dominetur. primum quidem, quoniam proposita nobis. q. sub titulo & forma quæstionis eo pacto à nobis accipienda, atque iudicanda est, quo quæstio est, ac difficultatem, & controuersiam habet, non quo nemini dubia est, & à nullo vnquam adducta. At certe, quæ qualitas in vini mixtione præstet, nemini dubium vnquam fuit nullum eam quæstionem facere. quod verò semper dubitatum à plerisque fuit, quod multi perquisiuere, illud certe fuit, quam actionem vinum in corpus humanum efficiat, præsertim circa passiuas qualitates, humectétne, an exsiccet: in qua re & multi etiam scripsere. non enim nunc primum ea. q. tentata est. Præterea inquirere, quæ qualitas dominetur in vino, Philosophi vniuersalis negocium est, Medici autem magis, quid in humanum corpus vinum efficiat. At certe quæstio hæc & inter medicos orta est, & occasione rei medicæ, & medicis definiri commissa. quare & nos, quatenus Medici, eam audimus, & diffinimus. quòd si sub eo sensu diffinire cogamur

gamur, vt quæramus, quæ in vino prædominetur qualitas, dicemus medicum illum, qui asserit vinum calidum & humidum, male profecto asserere, quoniam sic humidum est vinum quidem, calidum autem nequaquam. aquea enim est, quæ in eo dominatur humiditas, cũ qua & frigidas necessario coniuncta est. Si enim in vino maior esset caliditas, quàm frigiditas, & supra medium insisteret, vtique actu calidum esse vinum oporteret, quemadmodum & aqua calefacta actu humida est. sed vera quæstio hæc sub illo sensu diiudicanda à nobis non est. Superest igitur, vt calidum, frigidum, humidũ, siccum per comparationem ad hominem audiamus in hac quæstione. sic enim & ambigua est, & quæsitu digna: & sic semper intellecta, & ab alijs tanta fuit. sub hoc igitur sensu de vino agemus, primum de caliditate & frigiditate inquirentes, mox de humiditate & siccitate.

An vinum sit calidum, vel frigidum.

Cap. VI.

IN primis igitur dicimus vinum, quatenus actu est, frigidum esse, & nos frigefacere, ꝗ vel sensu ipso manifestũ est, sed ex hoc solo rem non esse denominandam talem secundum naturam supra demonstratum est, quoniam sæpe talis actu per accidens est, & secundum quid. neque enim si hæc aqua calefacta calida est, iã & aqua simpliciter calida est, nisi tale actu per se sit. sic enim & actu, & potentia, & semper tale erit. at vinum, tametsi actu frigidum sit, constat tamen aliter potentia esse. quare actu per se

se frigidum non est, sed per accidens. In proposita igitur q. cùm de vini natura quæratur, qualis sit, actualis quidem operatio abiicienda erit à proposito nostro. nulla enim natura determinari talis potest per ea, quæ sunt per accidens. relinquitur igitur, vt de vino quæramus, quale potentia sit.

Quoniam autem duplex erat potentia, actiua, & passiua, prius de actiua dicamus: quæ rursus duplex erat, accidentalis, & essentialis. igitur potentia accidentali vinum dicimus calidum proculdubio esse. constat enim per se ex particulis calidis multis, per quas quidem per se actu esset, & calefaceret, nisi impeditum per accidens foret. quare potentia fit, sed per accidens. impedimentum autem inde est, quòd in vini mixtione particulæ illæ calidæ diuisæ sũt, redactæque ad minima, ac in frigidis humidis sepultæ, quemadmodum in Pipere, & Euphorbio diximus. quam ob causam, si actu fieri per eas debet vinum, remoueri necesse est accidens impediens, quod fit à calore nostro, qui soluit vini mixtionem, ac separat calidas partes: quæ separatę à frigidis, atque inter se vnitæ nec iam minimæ, actu fiunt, & agunt, quod per se erat: humidarum verò partium aliæ absumuntur, aliæ cum sanguine admiscentur, &, vtcũque aliquæ remaneant, minoris actionis sunt, quã calidæ, quum actu fiũt. Quòd autem ex multo calido constet per se vinum, nemo est, qui dubitet, quum videat vini generationem per tantum æstum atque ebullitionem fieri, videátque

quod

quod ab eo exhalat. Item ostendit, quòd celeriter vinum in spiritus & sanguinem vertitur. diximus enim quæ talia sunt, oportere non longe gradu distare. Ostendit & illud, quod per vetustatem videmus vinum ardens fieri: quod cum extrinseca nulla de causa contingat, necesse est euenire ob continuam calidarum partium actionem, quæ introrsum fit. neque enim vnum quid est vinum, quamquam vnum videatur, sed diuersis constat, quorum hoc agere, illud pati potest. ex quo fit, vt multę aquę partes euaporent, multæ terreæ vrātur, multæ igneæ vnian- tur: vnde tandem quasi ardens fit vinum. Fit prætereca è vino aqua illa, quæ aqua vitæ vocatur, notissimæ caliditatis, ardétque more olei. quæ omnia ostendunt vinum ex multo calido per se constare. quare & in potentia accidentali calidum esse, remoto autem accidente actu fieri, vt dictum est. Insuper dicimus vinum essentiali potentia, tum & passiua non solum calidum esse, sed eo gradu calidum, quo & spiritus nostri. manifestum est autem hoc, quoniam ex se quidem tantam caliditatem non habet, quantam spiritus, transmutari autem potest, ac conuerti in spiritus, ac sic calidum fieri: quę potentia est passiua: factum autem calidum, vt spiritus, agit iam: quæ erat potentia essentialis. idem enim re sunt passiua potentia, & essentialis. Quoniam autem, quæ passiua potentia erāt talia, alia aptitudinem habebant, & per se calefactabilia dicebantur, alia talia erant potentia remota, manifestum, quòd vinum ex his est,

quæ

quæ per ſe calefactibilia ſunt. nam nihil penè eſt, quod tam prompte in ſanguinem mutetur, quoniam & liquidæ ſubſtantiæ eſt, & totum cũ toto bene miſcibile, & gradu propinquum ſatis. Nulla præterea in ipſo eſt ſpiritualis qualitas, quæ aut attractionem prohibeat, aut contactum. propter quæ quàm citiſſime in ſanguinem verti natum eſt. Diximus autem, quæ habent propinquitatem hanc & aptitudinem, talia etiam denominari ab actu. quare & vinum, quod celerrime calefactibile ſit, calidum etiam dici nonnunquã ſolet. ſed hæc appellatio quod non per ſe ſit & proprie, ſed per accidens & abuſiue, dictum eſt ſupra. Nemo autem decipiatur videns Galen. 3. de temperamentis dicẽtem vinum calefactum à nobis, recalefacere nos, nec calefacere, niſi conuerſum in ſanguinem: atque etiam per caliditatem in nos non agere, vt medicamentum, quaſi non per aliam caliditatem agat in nos vinum, quàm per acquiſitam, & quatenus factum eſt ſanguis, & alimentum. quæ omnia, ſi ſuperficietenus accipiantur, & falſa quidem erunt, & iis contraria, quæ Galenus alibi de vino ſcripſit. falſa quidem, quoniã non calefacere vinum per propriam caliditatem, & calidum non eſſe potentia accidentali, vt dictum eſt, longè alienum eſt à veritate. ſic enim frigidum per ſe vinum foret, calidum vero non, niſi potentia eſſentiali, & per accidens, non ſuapte natura, vt omnes volunt. Contrariũ præterea eſt iis, quæ Galenus ſcribit, & eodem tertio de temperamentis, & 8. de ſimplicibu

bus. hic enim inter medicamenta vinum ponit: illic vinum dicit esse magis alimentum, quàm medicamentum. esse igitur medicamentum vult. sunt ergo intelligenda, quæ Galenus hic scribit, vt nil aliud velit, quàm significare celerem vini alterationem, & conuersionem. adeo enim cito alteratur, vt non sine acquisita caliditate agat: quinimmo & maxime calefacit, vt conuersum in sanguinem, non ita tamen, vt calefaciat per sanguinis caliditatem, sed per propriam, quæ in sanguine remansit. aliqua enim sunt, quæ, quum conuertuntur in sanguinem, augent solam quantitatem: & hæc calida sunt per accidens, & calefaciunt in quantum sanguis, & per caliditatem sanguinis. aliqua verò simul augent & qualitatem: & hæc sunt per se calida: quæ licet conuersa sint, tamen eorum caliditas in sanguine permansit. & per illam calefaciunt: ac tale est vinum, quod simul & quãtitatem, & qualitatem sanguinis augmentat, & calefactio, quæ inde fit, propria vini dicitur. quare vinum plus agit, vt conuersum, quàm ante, & maxime calefacit, inquantum factũ sanguis. sic autem & rationem habet alimẽti magis, quàm medicamenti, nec ex hoc sequitur, vt vinum per se frigidum sit, & quod sit calidum in potentia essentiali, sed magis in potentia accidentali, vt dictum iam est. Reassumendo igitur, quæ dicta sunt, tripliciter calidum potentia dici potest vinum, potentia accidentali, & potentia essentiali, & potentia passiua. Ex his vero tribus quum proprius & per se sit solus il-

le

le modus,qui eſt in potentia accidentali,certum eſt,quòd vinum non debemus calidum pronunciare,nec quod ſit tale potentia eſſentiali,nec tale potentia paſſiua,ſed ſolum,quod potentia accidentali tale ſit: hoc enim eſt eſſe per ſe, & ſimpliciter tale. Ac de frigiditate,& caliditate vini hactenus dictum ſit.

Quot modis dicatur quippiam exſiccare, & humectare,& vtrum faciat vinum.

CAP. VII.

DE humiditate vero,& ſiccitate nũc dicamus: ſed prius,quot modis dicatur aliquid exſiccare,& humectare,particularius explicemus. nõ enim vno modo dicimus : ſed multipliciter, & quod diſtinguendum ſit.Exſiccant igitur alia formaliter: ita enim vocemus claritatis gratia,quęcunque per qualitatem ipſam, quæ eſt ſiccitas, exſiccant : alia vero exſiccant quidem ſed per aliud,quàm per ſiccitatem,inter quæ communiſſima,& efficaciſſima eſt caliditas. nam & ipſa exſiccat, ſed per accidens. per ſe enim non niſi calefacere poteſt.quoniam vero cum frigido,quod calefit,& euaporat, coniuncta eſt & humiditas, & ſimul abit, hac de cauſa caliditas dicitur exſiccare. Alia vero exſiccant per imbibitionem. Ita enim vocare poſſumus. talia autem ſunt, quæcunque foraminulenta exiſtentia humidis corporibus cohærent. in foraminibus enim eorum loco aëris abeuntis ſuccedit humidum corpus ob vacuum,ſiue habeat aër,quod denſetur, ſiue pellatur à contrario, ſiue attractio aliqua fiat humidi à re foraminulenta,ſiue aliter contingat.

clarum enim eſt per huiuſmodi imbibitionem exſiccationem multorum fieri. ita exſiccant. quęcunque puluerulenta, & in farinam redacta ſunt. Sal vero omnibus exſiccat modis, nam & formaliter per ſiccitatem, & per accidens per caliditatem, & poſtremo per imbibitionem exſiccat, maximè autem per imbibitionem: cuius ſignum eſt, quod in eo humidum alium, non vapor ſicut à caliditate fit, ſed actu humidum imbibitur, atque extillat. Nonnulla exſiccant exprimendo humidum, vt frigus. Quædam poſtremo congelando. Ex his autem modis omnibus ſolus primus proprie exſiccare dicitur, reliqui per accidens ſunt: quanquam exſiccationem, quæ à calido fit. Solent nonnunquam tum Medici, tum Philoſophi ceu propriam accipere, quoniam in generationibus, & mixtionibus caliditas multum operatur exſiccando, & maxima pars exſiccationum ab ea fit. ſiccitas enim formalis paruæ ſatis actionis eſt reſpectu calliditatis. Humectant vero conſimiliter alia formaliter per humiditatem ipſam, alia per caliditatem: quod fit vel liquando concreta, vel extendendo humidum, & penetrare faciendo. interdum & per prædictam imbibitionem humectatio fit. Sicut enim id exſiccatur, à quo humidum aufertur, ita id humectatur, in quod imbibitur, licet formaliter res humectata non ſit. Aliqua vero humectant prohibentia humidum exhalare, vt frigus. Ex his vero omnibus, quæ formaliter eſt humectatio propria, & per ſe eſt. Verum, quoniam & hæc paruæ actionis eſt in mixtioni-

tionibus, solent Philosophi & eam humectationem, vti per se, accipere, quæ per inbibitionem fit. His sic constitutis dicimus primo vinum actu humidum esse tum formaliter, tum etiam imbibitione, quod nemini dubium est. Verum ex hoc naturam eius accipiendam nõn esse dictum est supra, quoniam potest esse tale per accidens, vti certe est, quemadmodum nunc ostendemus. Dicemus præterea vinum potentia accidentali, & per se siccum esse eo pacto, quo aquæ thermatum. vrina, & lixinium potentia sunt sicca. omnia enim hæc ex particulis calidis, & siccis quàm plurimis constant, per quas actu per se forent, nisi per accidens impedirentur. impediuntur autem valde diuisis particulis, & redactis ad minima, ac sepultis in humidis, vt supra de calidis dictum est: remoto autem accidente, & soluta mixtione actu fiunt. quòd autem ita sit, & authoritates in primis sunt illustrium omnium medicorum, & rationes ad hæc, vt arbitror, demonstratiuæ. Hipp. primum inde victus ratione, vinum, inquit, calidum quid, & siccum est. Gal. 8. simpl. vinum vetus calidum ex 3. ordine dixit, medium in 2. nouum in primo, caliditati autem proportione respondere siccitatem. propter quod & in de virtutibus naturalibus diuidens vinum in florem vocatum, & fæcem, comparat fæcem melancholiæ, florem verò choleræ.

Paulus etiam ipse, vbi naturam simplicium prosequitur, vinum vetus calidum & siccum in 2. nouum calidum & siccum in 1. Oribasius,

vbi de ficcis in 3. agit, vinum vetus enumerat, vbi de ficcis in 2. medium, vbi de ficcis in primo, nouum, ita & Aetius eodem penè ordine. ita & Serapio, & Isaac, & Constantinus, & Haliabas, & multi alij, quos omnes vt ostendamus non temere loquutos, iam rationes ostendamus, inter quas illa prima, & sola sufficere possit, quod supra demonstratum est vinum per se calidum esse. Qua igitur ratione calidum est, eadem & siccum esse conuincitur. omnis enim caliditas aut ignea est, aut aerea. At, si ostendemus vini caliditatem igneam esse, vtique manifestum erit & siccitati coniunctam esse. Quare, si potentia calidum est vinum, ita & siccum esse necesse erit. At, quòd ignea sit, quæ in vinum accedit caliditas, ostendit primo Gal. in 3. de acut. super text. 20. quum: inquit, alteratio vini aquosi, dum vua eius est in vite, parua admodum est, & admiscetur ei parua quantitas & substantia terræ, & ignis. Vini autem vinosi dispositio non est talis. multum enim abest ab aqua, & quantitas caliditatis, quam acquirit, multa est. vnde & odorem habet. Arist. quoque in probl. eo præsertim problemate, quo quæritur, cur post fructus aut aqua aut vinum potens superbibendum est, igneam vocat vini calidatem. ita & Plato in iis, quæ de legibus, cum vino pueris interdicit. Nec alia loca abducam, cum multa alia etiam eiusdem sententiæ sint, quoniam rationibus agendum est: iis dico, quæ ex posteriorib. sumi possunt. Quæ enim è prioribus sunt, natura ipsa, quæ facit, & gignit, notæ sunt

sunt. Primum igitur, quòd ignea sit vini caliditas, id ostendit, quòd maxime inebriat. Lac autem, & aqua, inquit Arist. non inebriant, quòd spirituosa non sunt. Est autem aliud spiritus, aliud vapor. vapor quidem ille dicitur, qui ab humido exhalat, spiritus, qui à terreo adusto. hic autem solus inebriat, quoniam siccus est, & acris, & multæ materiæ. vapor autem non inebriat, vtpote lenis, & raræ materiæ, propter quod vinum inebriat magis spirituosum existens, lac autem, & aqua non, vtpote vaporosa magis. Signum quoque præbet effumatio, quæ à vino ebulliente exhalat. tantæ enim acrimoniæ est, & austeritatis, vt nec ferri possit. Idem monstrat & aqua illa, quæ aqua vitæ vocatur, è vino statim confecta, siccissima omnium liquidorum. monstrat & vini mordacitas, siue in oculum iniectum sit, siue & intra assumptum. omnes enim hausto vino, si meracum sit, sentimus non solum caliditatem, sed etiam acrimoniam eius : acrimonia autem à sicco igneo est. Vetus præterea vinum idem ostendit. siccissimum enim creditur, & supra, quàm naturæ vini conueniat. Vnde & amarum fit, & odorem, & saporem vini amittit: quod non alia de causa fit, quàm, vt diximus, ex actione ignearum partium, ex quibus constat, quam naturam & antiquos Philosophos voluisse significare per fabularum velamenta antiquum monstrat epigramma, vt intelligere liceat non temere ab antiquis fabulatum fuisse Bacchum ex igne ortum cōbusta Semele matre. Quamobrem, vt ad propositū

gamur, vt quæramus, quæ in vino prædominetur qualitas, dicemus medicum illum, qui asserit vinum calidum & humidum, male profecto asserere, quoniam sic humidum est vinum quidem, calidum autem nequaquam. aquea enim est, quæ in eo dominatur humiditas, cũ qua & frigidas necessario coniuncta est. Si enim in vino maior esset caliditas, quàm frigiditas, & supra medium insisteret, vtique actu calidum esse vinum oporteret, quemadmodum & aqua calefacta actu humida est. sed vera quæstio hæc sub illo sensu diiudicanda à nobis non est. Superest igitur, vt calidum, frigidum, humidũ, siccum per comparationem ad hominem audiamus in hac quæstione. sic enim & ambigua est, & quæsitu digna: & sic semper intellecta, & ab alijs tanta fuit. sub hoc igitur sensu de vino agemus, primum de caliditate & frigiditate inquirentes, mox de humiditate & siccitate.

An vinum sit calidum, vel frigidum.

Cap. VI.

IN primis igitur dicimus vinum, quatenus actu est, frigidum esse, & nos frigefacere, ꝙ vel sensu ipso manifestũ est, sed ex hoc solo rem non esse denominandam talem secundum naturam supra demonstratum est, quoniam sæpe talis actu per accidens est, & secundum quid. neque enim si hæc aqua calefacta calida est, iã & aqua simpliciter calida est, nisi tale actu per se sit. sic enim & actu, & potentia, & semper tale erit. at vinum, tametsi actu frigidum sit, constat tamen aliter potentia esse. quare actu per

fe

se frigidum non est, sed per accidens. In proposita igitur q. cùm de vini natura quæratur, qualis sit, actualis quidem operatio abiicienda erit à proposito nostro. nulla enim natura determinari talis potest per ea, quæ sunt per accidens. relinquitur igitur, vt de vino quæramus, quale potentia sit.

Quoniam autem duplex erat potentia, actiua, & passiua, prius de actiua dicamus: quæ rursus duplex erat, accidentalis, & essentialis. igitur potentia accidentali vinum dicimus calidum proculdubio esse. constat enim per se ex particulis calidis multis, per quas quidem per se actu esset, & calefaceret, nisi impeditum per accidens foret. quare potentia fit, sed per accidens. impedimentum autem inde est, quòd in vini mixtione particulæ illæ calidæ diuisæ sũt, redactæque ad minima, ac in frigidis humidis sepultæ, quemadmodum in Pipere, & Euphorbio diximus. quam ob causam, si actu fieri per eas debet vinum, remoueri necesse est accidens impediens, quod fit à calore nostro, qui soluit vini mixtionem, ac separat calidas partes: quæ separatę à frigidis, atque inter se vnitæ nec iam minimæ, actu fiunt, & agunt, quod per se erat: humidarum verò partium aliæ absumuntur, aliæ cum sanguine admiscentur, &, vtcũque aliquæ remaneant, minoris actionis sunt, quã calidæ, quum actu fiũt. Quòd autem ex multo calido constet per se vinum, nemo est, qui dubitet, quum videat vini generationem per tantum æstum atque ebullitionem fieri, videátque

quod

quod ab eo exhalat. Item ostendit, quòd celeriter vinum in spiritus & sanguinem vertitur. diximus enim quæ talia sunt, oportere non longe gradu distare. Ostendit & illud, quod per vetustatem videmus vinum ardens fieri: quod cum extrinseca nulla de causa contingat, necesse est euenire ob continuam calidarum partium actionem, quæ introrsum fit. neque enim vnum quid est vinum, quamquam vnum videatur, sed diuersis constat, quorum hoc agere, illud pati potest. ex quo fit, vt multę aqueę partes euaporent, multæ terreæ vrãtur, multæ igneæ vnientur: vnde tandem quasi ardens fit vinum. Fit præterea è vino aqua illa, quæ aqua vitæ vocatur, notissimæ caliditatis, ardétque more olei. quæ omnia ostendunt vinum ex multo calido per se constare. quare & in potentia accidentali calidum esse, remoto autem accidente actu fieri, vt dictum est. Insuper dicimus vinum essentiali potentia, tum & passiua non solum calidum esse, sed eo gradu calidum, quo & spiritus nostri. manifestum est autem hoc, quoniam ex se quidem tantam caliditatem non habet, quantam spiritus, transmutari autem potest, ac conuerti in spiritus, ac sic calidum fieri: quę potentia est passiua: factum autem calidum, vt spiritus, agit iam: quæ erat potentia essentialis. idem enim re sunt passiua potentia, & essentialis. Quoniam autem, quæ passiua potentia erát talia, alia aptitudinem habebant, & per se calefactabilia dicebantur, alia talia erant potentia remota, manifestum, quòd vinum ex his est,

quæ

quæ per se calefactibilia sunt. nam nihil penè est,quod tam prompte in sanguinem mutetur, quoniam & liquidæ substantiæ est,& totum cũ toto bene miscibile, & gradu propinquum satis. Nulla præterea in ipso est spiritualis qualitas,quæ aut attractionem prohibeat, aut contactum. propter quæ quàm citissime in sanguinem verti natum est. Diximus autem,quæ habent propinquitatem hanc & aptitudinem, talia etiam denominari ab actu.quare & vinum, quod celerrime calefactibile sit, calidum etiam dici nonnunquã solet.sed hæc appellatio quod non per se sit & proprie, sed per accidens & abusiue,dictum est supra.Nemo autem decipiatur videns Galen.3. de temperamentis dicẽtem vinum calefactum à nobis , recalefacere nos, nec calefacere, nisi conuersum in sanguinem: atque etiam per caliditatem in nos non agere, vt medicamentum, quasi non per aliam caliditatem agat in nos vinum,quàm per acquisitam, & quatenus factum est sanguis, & alimentum. quæ omnia, si superficietenus accipiantur , & falsa quidem erunt,& iis contraria, quæ Galenus alibi de vino scripsit. falsa quidem, quoniã non calefacere vinum per propriam caliditatem, & calidum non esse potentia accidentali, vt dictum est , longè alienum est à veritate. sic enim frigidum per se vinum foret,calidum vero non,nisi potentia essentiali,& per accidens, non suapte natura,vt omnes volunt. Contrariũ præterea est iis,quæ Galenus scribit, & eodem tertio de temperamentis,& 8.de simplici-
bu

bus, hic enim inter medicamenta vinum ponit: illic vinum dicit esse magis alimentum, quàm medicamentum. esse igitur medicamentum vult. sunt ergo intelligenda, quæ Galenus hic scribit, vt nil aliud velit, quàm significare celerem vini alterationem, & conuersionem. adeo enim cito alteratur, vt non sine acquisita caliditate agat: quinimmo & maxime calefacit, vt conuersum in sanguinem, non ita tamen, vt calefaciat per sanguinis caliditatem, sed per propriam, quæ in sanguine remansit. aliqua enim sunt, quæ, quum conuertuntur in sanguinem, augent solam quantitatem: & hæc calida sunt per accidens, & calefaciunt in quantum sanguis, & per caliditatem sanguinis. aliqua verò simul augent & qualitatem: & hæc sunt per se calida: quæ licet conuersa sint, tamen eorum caliditas in sanguine permansit. & per illam calefaciunt: ac tale est vinum, quod simul & quãtitatem, & qualitatem sanguinis augmentat, & calefactio, quæ inde fit, propria vini dicitur. quare vinum plus agit, vt conuersum, quàm ante, & maxime calefacit, inquantum factũ sanguis. sic autem & rationem habet alimẽti magis, quàm medicamenti, nec ex hoc sequitur, vt vinum per se frigidum sit, & quod sit calidum in potentia essentiali, sed magis in potentia accidentali, vt dictum iam est. Reassumendo igitur, quæ dicta sunt, tripliciter calidum potentia dici potest vinum, potentia accidentali, & potentia essentiali, & potentia passiua. Ex his vero tribus quum proprius & per se sit solus il-

le

le modus,qui est in potentia accidentali,certum est,quòd vinum non debemus calidum pronunciare,nec quod sit tale potentia essentiali,nec tale potentia passiua,sed solum,quod potentia accidentali tale sit: hoc enim est esse per se, & simpliciter tale. Ac de frigiditate,& caliditate vini hactenus dictum sit.

Quot modis dicatur quippiam exsiccare, & humectare, & vtrum faciat vinum.

CAP. VII.

DE humiditate vero,& siccitate nũc dicamus: sed prius,quot modis dicatur aliquid exsiccare,& humectare,particularius explicemus. nõ enim vno modo dicimus : sed multipliciter, & quòd distinguendum sit.Exsiccant igitur alia formaliter: ita enim vocemus claritatis gratia,quęcunque per qualitatem ipsam, quæ est siccitas, exsiccant : alia vero exsiccant quidem sed per aliud,quàm per siccitatem,inter quæ communissima,& efficacissima est caliditas. nam & ipsa exsiccat, sed per accidens. per se enim non nisi calefacere potest.quoniam vero cum frigido,quod calefit,& euaporat, coniuncta est & humiditas, & simul abit, hac de causa caliditas dicitur exsiccare. Alia vero exsiccant per imbibitionem. Ita enim vocare possumus. talia autem sunt, quæcunque foraminulenta existentia humidis corporibus cohærent. in foraminibus enim eorum loco aëris abeuntis succedit humidum corpus ob vacuum,siue habeat aër,quod densetur, siue pellatur à contrario, siue attractio aliqua fiat humidi à re foraminulenta,siue aliter contingat.

tionibus,solent Philosophi & eam humectationem, vti per se, accipere,quæ per inbibitionem fit. His sic constitutis dicimus primo vinum actu humidum esse tum formaliter , tum etiam imbibitione, quod nemini dubium est. Verum ex hoc naturam eius accipiendam non esse dictum est supra,quoniam potest esse tale per accidens, vti certe est, quemadmodum nunc ostendemus. Dicemus prætere a vinum potentia accidentali, & per se siccum esse eo pacto, quo aquæ thermatum. vrina, & lixiuium potentia sunt sicca. omnia enim hæc ex particulis calidis, & siccis quàm plurimis constant, per quas actu per se forent,nisi per accidens impedirentur.impediuntur autem valde diuisis particulis, & redactis ad minima, ac sepultis in humidis, vt supra de calidis dictum est : remoto autem accidente, & soluta mixtione actu fiunt. quòd autem ita sit, & authoritates in primis sunt illustrium omnium medicorum,& rationes ad hæc, vt arbitror, demonstratiuæ. Hipp. primum inde victus ratione, vinum, inquit, calidum quid, & siccum est. Gal.8.simpl. vinum vetus calidum ex 3. ordine dixit, medium in 2. nouum in primo, caliditati autem proportione respondere siccitatem. propter quod & in de virtutibus naturalibus diuidens vinum in florem vocatum, & fæcem, comparat fæcem melancholiæ, florem verò choleræ.

Paulus etiam ipse, vbi naturam simplicium prosequitur, vinum vetus calidum & siccum in 2. nouum calidum & siccum in 1. Oribasius,

vbi de ſiccis in 3. agit, vinum vetus enumerat, vbi de ſiccis in 2. medium, vbi de ſiccis in primo, nouum, ita & Aetius eodem penè ordine. ita & Serapio, & Iſaac, & Conſtantinus, & Haliabas, & multi alij, quos omnes vt oſtendamus non temere loquutos, iam rationes oſtendamus, inter quas illa prima, & ſola ſufficere poſſit, quod ſupra demonſtratum eſt vinum per ſe calidum eſſe. Qua igitur ratione calidum eſt, eadem & ſiccum eſſe conuincitur. omnis enim caliditas aut ignea eſt, aut aerea. At, ſi oſtendemus vini caliditatem igneam eſſe, vtique manifeſtum erit & ſiccitati coniunctam eſſe. Quare, ſi potentia calidum eſt vinum, ita & ſiccum eſſe neceſſe erit. At, quòd ignea ſit, quæ in vinum accedit caliditas, oſtendit primo Gal. in 3. de acut. ſuper text. 20. quum: inquit, alteratio vini aquoſi, dum vua eius eſt in vite, parua admodum eſt, & admiſcetur ei parua quantitas & ſubſtantia terræ, & ignis. Vini autem vinoſi diſpoſitio non eſt talis. multum enim abeſt ab aqua, & quantitas caliditatis, quam acquirit, multa eſt. vnde & odorem habet. Ariſt. quoque in probl. eo præſertim problemate, quo quæritur, cur poſt fructus aut aqua aut vinum potens ſuperbibendum eſt, igneam vocat vini calidatem. ita & Plato in iis, quæ de legibus, cum vino pueris interdicit. Nec alia loca abducam, cum multa alia etiam eiuſdem ſententiæ ſint, quoniam rationibus agendum eſt: iis dico, quæ ex poſteriorib. ſumi poſſunt. Quæ enim è prioribus ſunt, naturæ ipſi, quæ facit, & gignit, notæ ſunt

ſunt. Primum igitur, quòd ignea ſit vini caliditas,id oſtendit, quòd maxime inebriat. Lac autem, & aqua, inquit Ariſt. non inebriant,quòd ſpirituoſa non ſunt. Eſt autem aliud ſpiritus, aliud vapor.vapor quidem ille dicitur,qui ab humido exhalat, ſpiritus, qui à terreo aduſto. hic autem ſolus inebriat, quoniam ſiccus eſt, & acris, & multæ materiæ. vapor autem non inebriat, vtpote lenis, & raræ materiæ, propter quod vinum inebriat magis ſpirituoſum exiſtens, lac autem, & aqua non, vtpote vaporoſa magis. Signum quoque præbet effumatio, quæ à vino ebulliente exhalat. tantæ enim acrimoniæ eſt,& auſteritatis, vt nec ferri poſſit. Idem monſtrat & aqua illa, quæ aqua vitæ vocatur, è vino ſtatim confecta, ſicciſſima omnium liquidorum. monſtrat & vini mordacitas, ſiue in oculum iniectum ſit, ſiue & intra aſſumptum. omnes enim hauſto vino, ſi meracum ſit, ſentimus non ſolum caliditatem, ſed etiam acrimoniam eius : acrimonia autem à ſicco igneo eſt. Vetus præterea vinum idem oſtendit. ſicciſſimum enim creditur, & ſupra, quàm naturæ vini conueniat. Vnde & amarum fit, & odorem, & ſaporem vini amittit: qnod non alia de cauſa fit,quàm, vt diximus, ex actione ignearum partium, ex quibus conſtat, quam naturam & antiquos Philoſophos voluiſſe ſignificare per fabularum velamenta antiquum monſtrat epigramma, vt intelligere liceat non temere ab antiquis fabulatum fuiſſe Bacchum ex igne ortum cōbuſta Semele matre. Quamobrem,vt ad propoſitū

reuertamur, si ignea est vini caliditas, vtique & sicca erit. Quare, & si actu sit per caliditatem per se, vtique & actu fiet per siccitatem per se. Ad hæc autem, quòd siccum potentia sit, & alia ratione videri potest, via scilicet illa, quam solam infallacem Gal. dixit, hoc est experientia. tripliciter autem experientia hæc de vino fieri potest, tactu, per intra assumptionem, & per extra applicationem. at tactus, & intra assumptio fallacia magis sunt, vt Gal. docet: tactus quidem, quoniam iudicat solum rem actu talem. hoc autem ad demonstrandam naturam fallax est, quoniam sæpe est talis per accidens. Assumptio vero, quæ intra fit, etiam fallax est, quoniam per accidens multa patitur. sæpe enim res assumpta nimis diuiditur, & dissipatur quodam modo: sæpe alteri rei admiscetur. Propter quod propriam naturam non monstrat. vnde nec Sinapis, nec Cepe intra exulcerant. At applicatio, quæ extra fit, minime omnium fallit, sed maxime propriam naturam ostendit, præsertim si diu perseueret applicatio. propter quod in dignoscendis naturis in hac potissimum innitendum esse Gal. iubet: & hinc experientia sumenda, lauando, rigando, fouendo.

At certe, quòd vinum & oculis applicitum lacrymas exsiccet, & toti corpori manifestam inducat siccitatem, demonstrari non indiget. propter quod & vlceribus vtile Gal. dixit. tum & metallica vino lauari docet, quòd sic multo licciora reddantur: quòd si & eam quoque experientiam, quæ per intus assumptionem fit

quis

quis desideret, non desunt certè indicia multa, quòd vinum potentia exsiccet. ac primùm, quod meracum vinum, si multum haustum sit, non solum sitim non tollit, sed auget magis. Item & ebriorum labia semper exsiccata videntur. quod vero idem maxime ostendit, illud est, quod morbos frigidos, & humidos, quos per actualem humiditatem sæpe inducit vinum, vt spasmum, paralysim, & id genus, eosdem mox innata sua caliditate, siccitatéque potentiali tollere solet: quod Galenus super aphorism. v. quintæ particulæ probè declarat. Item & 8. de morbis secundum partes de cura passionum hepatis, Optimè, inquit, operantur ea, quæ cum hoc, quod sanant dyscrasiam, etiam nutrire possunt. propter quod vinum optimum est eis, qui absque phlegmone, aut erysipelate, aut dyscrasia calida laborant. Etenim & nutrit, & digerit, & vigorat, & putredini resistit, & si dyscrasia facta fuerit secundum humiditatem, & frigiditatem, instanter, & infallenter eam curat. porrò macilenti quicunque sunt, si nimio vino vtantur, non modò macriores redduntur, sed & sæpe consumpti pereunt. quod & Arist. tradit circa problemata. Ex quibus omnibus manifestum esse potest vinum eo modo, quo potentia calidum est, eodem, atque eadem de causa & siccum facultate per se esse. quare, actu quum humidum esset, per accidens esse tale certum est. Insuper & illud dicimus, tametsi vinum potentia hac accidentali siccum sit, potentia autem essentiali, & passiua humidum dici posse. Per se enim quum

humidum non ſit,ſed ſiccum,poteſt tamen conuerti in ſanguinem, & quantitatem eius augere, qui per ſe humidus eſt. ſed hoc per accidens eſſe ſupra monſtratũ eſt:ſi quidem non inquantum ipſum,ſed inquantum aliud tale eſt. Verùm illud intelligendum eſt,quod,quæ in aliud,conuertuntur, & talia ob id dicuntur, alia augent ſolam quantitatem illius, alia ſimul quantitatem, & qualitatem. quæ igitur ſolam augent quantitatem,& ob id dicuntur calida,aut humida,eã propriè ſunt talia potentia eſſentiali, & per accidens, ac ſecundum quid, quoniam per nihil ſui ſunt talia,ſed per aliud,in quod conuerſa ſunt.vt ſi palea combuſtiua dicatur,quod potentia ignis eſt,qui per ſe comburit,palam,quod hoc non ineſt paleæ per ſe,ſed inquantum ignis fieri poteſt. quæ vero ſimul augent quantitatem, & qualitatem,hæc nec ſunt in potentia eſſentiali,nec per accidens agunt: ſed talia ſunt per ſe, licet, conuerſa agant, quoniam per aliquid ſui agunt, per qualitatem ſcilicet quæ reſeruata fuit in conuerſione. non enim quando aliquid conuertitur, neceſſe eſt pati ſecundum omnia. Vinum autem, quando in ſanguinem vertitur,in caliditate quidem auget tum quantitatem eius, tum qualitatem, in humiditate autem non auget, niſi quantitatem. qualitatem enim exſiccat, quoniam per ſe ſiccum eſt,& ſanguis, qui ex eo fit, ſiccior eſt per ſe, quàm prius. dico autem per ſe, quoniam nihil prohibet, quod exſiccatum eſt in ſanguine, à partibus nihil paſſis reduci ad priſtinam humiditatem: ſicut aqua calefacta à ſe ipſa infrigida-

tur per partes nihil passas. propter hoc igitur, si vinum humidum dicatur potentia, vtique potentia essentiali & passiua tale dicetur, quod per accidens est, & secundum quid tale. quare simpliciter & per se vinum calidum & siccum pronunciandum est, quando tale est potentia accidentali: humidum vero per accidens, secundum quid, & potentiali essentiali, aut actu solum.

Inducuntur duo modi dicendi vinum siccum, licet sit verè humidum, & refelluntur.

CAP. VIII.

SVnt quidam amici nostri, & magni ingenij, & magnæ doctrinæ viri, qui non audentes negare authoritates tantorum hominum per nos adductas, nec effectus siccitatis, qui in vino apparent, concedunt quidem exsiccare vinum, verum hoc per accidens esse. non enim inquantum siccum, sed inquantum calidum id facere. nec aliud velle authores, qui vinum calidum & siccum dicunt. quod quidem si ignoscant, longè est à veritate: & ab eo iudicio, quod in aliis præ se ferre consueti sunt, non solum propter prædicta: quod ignea sit, quæ in vino est, caliditas: sed propter alia multa. Primùm quis Gal. non rideat promittentem de natura simplicium dicere, clamantem vero, ac protestantem naturas rerum non determinandas esse per ea, quæ sunt per accidẽs, mox statim de vino agentem dicere, quod per accidẽs sit? quis non rideat & Hippo. & Paulũ, & Oribasiũ, & alios de vino loquentes nihil de eo dicere,

quod

quod per se est, sed de eo solo, quod est per accidens? Quòd si siccitatem factam à vino, quatenus calido, veluti per se accipere, non distinguẽtes ab ea, quæ propriè fit, & si hoc sufficit ad denominandam rem siccam, recte quidem à nobis dictum erit vinum potentia siccum esse. Præterea percunctemur an maior sit siccitas facta per accidens, an humiditas facta per se à vino. siquidem maior est humiditas per se facta, hinc maxime ridendi, ac cachinnis prosequendi erunt Hippocr. & Galen. & alij, dicentes vinum siccum non solum, quia per accidens hoc fit, sed quoniam fit humectatio vini maior, quàm exsiccatio. at, si maior est siccitas, quanquam per accidens facta, quàm humiditas, quídnam per deos mouet, ac persuadet magni ingenij viros, vt certare velint vinum humidum potentia esse, quum effectus vini videatur esse siccitas, ratio autem & authoritas omnis clament vinum siccum esse facultate: postremo & illud animaduertant, quod Galenus in de curandi methodo scribit, humidum nullum vlceribus conuenire, siue per se humidũ sit, siue per accidens? Vinum ergo cum vlceribus cõuenire affirmet, sequitur quod nec per se, nec per accidens humidum fit, quatenus vlceribus conuenit. conuenit autem non, qua actu tale est: sed qua potestate tale. quare potentia nec per se, nec per accidens hnmidum est.

Propter hæc igitur & alia, quæ prolixitati parcentes omittimus, nec collegæ nostri, nec principalis in causa hac Bartholomæus GALO-

NVS hanc opinionem sequuti sunt, sed ab ea recedentes concedunt vinum potentia, & per se, quantum ad qualitates, & complexionem attinet, calidum & siccum esse. Scuto autem alio se tegentes confugiunt ad nutrimentum. dicunt enim, etsi vinum, quatenus medicamentum, siccum est, tamen, quatenus alimentum, humidum esse: quod satis est ad verificandam quæstionem propositam. quæ cum indistincte posita sit, si sensu aliquo verificari possit, victoriam sibi promittit. propter hæc igitur quædam pauca de vino dicemus, quatenus alimentum est, cum, quæ dicta hactenus sunt, de vino secundum se dicta sint.

Dicitur ergo proprie cibus, qui futurus est alimentum: alimentum autem, quod aut restaurat, aut proximum est, vt restauret, quod deperditum est in membris. differt autem alimentum à medicina, quòd alimentum per se non agit, nec alterat, sed patitur solum, & restaurat. Medicinæ autem ratio in eo est, quòd alterat, & agit. Verum illud bene aduertendum est, quòd, licet cibus & alimentum à medicina differant, cibus tamen calidus aut humidus, & alimentum calidum aut humidum non differunt à medicina calida aut humida, sed eandem rationem habent: quod multi medici non considerant. Id enim quod alit, quatenus alit, nec calidum est, nec frigidum: quoniam verò cum eo, quòd alit, coniunctæ sunt qualitates, volentes nos temperiem & intemperiem significare, appellamus calidum cibum, & calidum alimentum, frigidum

dum cibum, & frigidum alimentum, & temperatum cibum, & alimentum. ita & humidum, & ſiccum. temperatum quidem dicimus, quod corpus noſtrum nec calefacit, nec refrigerat: & hoc proprie & ſolum alimentum eſt, ſiquidem non alterat: at calidum cibum dicimus, qui calefacere poteſt cum hoc, quod nutrit: frigidum, qui frigefacere. quare in hoc non differt cibus à medicina. vtranque enim conſiderant, vt alterans. & cibus omnis, qui calidus eſt, etiam & medicina calida eſt: omnis quoque medicina, quæ etiam cibus eſt, ſi calida eſt, & cibus calidus eſt, & nutrimentum ex ea factum eſt calidum. calidum autem nutrimentum eſt, quod reſtaurat, quod deperditum eſt, calidius, quàm prius. quare eadem eſt conſideratio cibi humidi, & calidi, & medicinæ calidæ, & humidæ ob id quod nomina hæc calidum, frigidum, humidum, ſiccum ſemper qualitatem ſignificant, & complexionem. Simpliciter igitur cibus calidus, vel alimentum calidum, & medicamentum calidum eſt, vel fuit: & calidum medicamentum, calidus etiam cibus, & alimentum, ſi cibus, & alimentum ſit. Sed illud repetendum eſt, quòd illud, quod conuertitur, & alimentum fit, vel auget quantitatem ſolam, vel ſimul auget quantitatem, & qualitatem. ſi quidem vtrunque augeat, ſimpliciter talis cibus, & tale alimentum dicitur. Si verò ſolam augeat quantitatem, in potentia eſſentiali tale eſt, & per accidens tale dicitur. vt lactuca calida potentia eſſentiali eſt, & cibus calidus per accidens, &

ex

ex ea factus sanguis calidus quidem quantitate est solum, non autem qualitate. Quum igitur dicunt collegæ nostri vinum humidum, vt alimentum, quærimus, quo pacto intelligunt. Vtrum vinum sit cibus & alimentum humidum per se,& simpliciter, an humidum, quoniam augeat quantitatem sanguinis, qui humidus est. siquidem primo modo dicunt, tunc falsò certe dicunt, quoniam cibus & nutrimentum per se tale, non solum quantitatem, sed etiam qualitatem sanguinis adauget. Quomodo igitur potest vinum qualitatem sanguinis augere, si concedunt per se potentia siccum esse vinum, & complexione? si verò dicunt idcirco humidum dici, quòd quantitatem sanguinis humani augeat, verum quidem dicunt, sed hoc non per se, & simpliciter tale est, sed per accidens, & secundum quid, vt toties est demonstratum. quam ob causam, siue vt nutrimentum, siue vt agens accipiatur vinum, simpliciter siccum est dicendum, & per se. Quapropter nullæ latebræ, nulla diuerticula relinquuntur dicentibus vinum calidum & humidum, ad quæ confugiant. superest igitur aut ipsi arma dent, aut nos postremo arma demamus. dememus autem, si tandem adduxerimus tum authoritates quasdam, tum rationes, quibus, vt existimamus, decepti, & male freti ausi sunt in pugnam prodire. sunt autem fere hæc.

Quòd vinum sit humidum, contra veritatem & determinata ostenditur.

CAPVT IX.

IN primis igitur, quòd humidum & actu, & poten-

potentia, & semper sit vinum, ex hoc aliquis posset existimare quòd in omni prima digestione, secunda, & tertia, & ante conuersionem, & post vinum semper liquidum est. omne autem liquidum est actu humidum: vinum igitur semper humidum erit. præterea aquam dicit Gal. frigiditatem amittere posse, humiditatem autem non. vinum autem est aquæ species, vt in quarto metho. declaratur. qua igitur ratione aqua humiditatem non amittit, eadem nec vinum, quod confirmatur. si enim amittit, quærimus, à quo: non quidem à sanguine, qui humidus est: non à calore nostro innato, qui & ipse humidus est: à membris autem si id recipit, quũ ficciora sint: humidius igitur erit vinum, quàm membra. Ad hæc autem dictum est supra, quod in aliud facillime vertitur, oportere proximum gradu illi esse. at vinum facillime omnium in sanguinem vertitur. proximum igitur gradu oportet sanguini esse, non solum caliditate, sed etiam humiditate. alioquin, si altera qualitate longe distet, non cito vertetur in ipsum. igitur, quum sanguis longo interuallo humidior sit, quàm membra, vinum quoque, quod sanguini proximum est, humidus erit, quàm membra. Item vinum aut est humectabile, aut humectatiuum. humectabile autem quomodo sit, quod maxime humidum est? Igitur erit humectatiuum. Adde, quòd sitim tollit, somnum & lætitiam facit, impinguat, morbos humidos efficit: quæ omnia non nisi ab humido fiunt. Arist. in prob. de vino scribens, vinum calidum & humidum

dum pronuntiat. Galenus porrò in iis, quæ de tuenda sanitate, vinum pueris dandum negat, quod calidi sint,& humidi: quare, si vino vtantur, plus æquo vtraque qualitate augeantur. hoc enim facere vinum senibus non concedit, quod frigidi & sicci sint. Per contraria enim curare eos iubet. Alia autem sunt, inquit, vinum, balnea, & ciborum quicunque calefacere similiter, ac humectare possunt. In iis quoque, quæ de pulsibus, vinum scribit calidum & humidum. Item in de acutis ait, vinum humectare magis quàm aquam. Auicen. quoque primo canonum suorum. Vinum, inquit, fortiter humectat: & in regimine siccarum, & frigidarum complexionum vinum conuenire scribit, quod contrarium sit vtrique qualitati. Idem & in capite de melancholia. Sunt & alia multa, quæ, quoniam eundem habent intellectum, omittimus. Atque hæc arma illa sunt, quibus, dum muniti erunt & freti, nunquam manus dent: nos vero & imbecillia satis esse, & quę primo congressu cito dissiliant, ostendemus.

Soluuntur veritati obiecta.

CAP. X.

PRimum quidem, quod dicit liquidum omne actu humidum est, vinum vero in omni digestione liquidum esse, peccat nimirum vtrumque. Liquidum enim omne humidum est non ad hominem facta comparatione. sic enim & succus nucum, & vinum omphacinum, & acetum, & aqua ardens vocata humida essent. Sed neque illud recte dicitur. Vinum in omni digestione liquidum esse, quando præter primam

mam digestionem, quæ in stomacho fit, non existit vinum, sed inexistit. admiscetur enim sanguini secundum diuersas partes, cæterum calidis & siccis præpotentibus. Aquam vero nunquam humiditatem amittere verum est, dum aqua remanet, ita & vinum, dum vini prima mixtio manet. & aquæ species nunquam amittit humiditatem, at, cùm actu fit, & soluitur mixtio, humectatio amittitur. Amittitur autem à calore nostro, non quòd exsiccet vini humiditatem, sed quòd separet mixtionem, & eleuet partes calidas, & vniat, vt dictum est. Vinum autem oportere non longè à sanguine qualitatum gradu distare, & si non semper necessarium est in eis, quæ cito transmutantur: sufficit enim interdum sola possibilitas subiecti, & magna proportio agentis, tamen & nos confiteamur. Verum illud oportet considerare, quòd nec vinum, nec sanguis vnum quid sunt, nec, vt Græci dicunt, homogenea, sed vtrumque è diuersis constat partibus, aliis quidem calidis, aliis humidis. Quum autem vinum in aliud vertitur, miscentur quidem, ac separantur partes illæ: quæ verò calidæ sunt vini partes, in calidas sanguinis facillimè transeunt, humidæ vero in humidas. Quare verum est non distare gradu vinum ab alio: sed oportet referre sua suis, & consimilia consimilibus. cùm hoc tamen stat plures, & maioris actionis esse in ea miscella calidas & siccas partes, quàm humidas: quare & sanguinem inde sicciorem reddi, quàm prius esset, nisi partes sanguinis nihil passæ contra agant

gant, vt dictum est. humectabile vero est vinum, non quatenus actu est, sed quatenus est potentia siccum. quum enim actu sit per suas partes, agit per illas, & sanguinem exsiccat: à quo cùm reparatur, humectabile qui de hoc pacto fit, quatenus quidem siccum est. sitim autem tollit, quanquam potentia siccum sit, per eam humiditatem, quam actu habet, quod & aquæ thermarum faciunt. sufficit enim humiditas illa, quoniam sitis appetitus est humidi ob deperditum superficiale humidum, quod restaurat vinum prius, quàm actu sit factum siccum. Somnum etiam affert per primam euaporationem, quæ è vino fit, in qua partes tum calidæ, tum humidæ euaporant: sursum autem latæ, & à cerebro infrigidatæ caput grauant, & somnum adducunt. Lætitiam vero apportat vinum, quoniam tum sanguinem multum, tum spiritus multos facit, quæ animæ sunt instrumenta. Vnde & illa dispositio inducitur, cum qua anima optimè se habet. hæc autem ad læta bene parata est. de quo plura dicenda essent. Impinguat vero vel maximè vinum, si moderatè sumptum sit. Auget enim sanguinem, & pabulum caloris, quatenus vinum est: quatenus vero temperatum, & paucum sumitur, non addit nocumentum in sanguine propter suam siccitatem, quoniam cito illa remittitur pauca existens, sanguine sese ipso ad pristinam naturam restituente per partes nihil passas. quod si non moderate sumptum fuerit, non solum non impinguat, sed emaciat magis, & sæpe absum-

pto pabulo caloris perdit. Humidum vero dicere per se vinum, quod humidos morbos faciat, sic quidem est & frigidum dicere, quod morbos adducat frigidos. dicemus autem iam, quo pacto in nobis morbos faciat. Quum vero Aristoteles vinum calidum & humidum profert, illud intelligi oportet, nihil aliud velle ipsum, quàm quod vinum ex multo calido, & multo humido constat. Demonstraturus enim causas quorũdam effectuum, qui à vino fiunt, quorum alij à calido, alij à frigido contingunt, duas assumit propositiones: quarum altera est, quod vinum ex multo calido, & multo humido constat: altera, quod humidum remanens humidum, aut à quo euaporat calidum, frigidum est, quare & humido tunc vtitur per accidens: vt intelligere liceat hic non tradere complexionem vini. hausto igitur vino, si non obtineatur, & digeratur à calore nostro, sed remaneat, quale erat humidum, scilicet aut alteretur eo solum, quo calidum euaporet, tunc vinum frigidum redditur. Vnde & effectus, qui consequuntur frigus, proueniunt. ebriosorum enim multi & frigent, & rigent, & solem amant, & infœcundi sunt semine: quod & Galenus optimè 2. *de Temperamentis* declarauit. &, si à calore nostro obtineatur vinum, & in venas distribuatur, ac demum actu fiat, potens autem, aut multum sit, tunc effectus calidi proueniunt. sic enim & furentes facit, & sitim auget, & emaciat, ac etiam absumit consumpto humido. quare humiditatem actualem vult eo loco Philosophus. Quod vero Galen. vinum

nium pueris prohibeat, quòd iis obsit humectatione: senibus verò concedat, quòd prosit, & nos recte dictum affirmamus. duos enim inde temperamentis esse modos declarauerat, quibus aliquid calidum, frigidum, humidum, siccum dicitur: quorum vnus est de eo, quod auget quantitatem calidi, frigidi, humidi, sicci: alter de eo, quod simul auget & qualitatem. Secundum ergo priorem modum locutus est in iis, quæ de tuenda sanitate: quod ipsemet declarat in de virtutibus animalibus. vbi reddit rationem, cur est, quòd Plato vinum pueris negauerit. dicit enim pueros calidos esse, nam & multo sanguine abundare in venis, & si vino vtantur, plus nimio aucturos esse sanguinem; & sic calidiores & humidiores futuros, quàm par sit. humidiores autem non solum quantitate, sed etiam qualitate, quoniam sanguis plurimus in pueris, quanquam etiam siccior primo fiat à vino, mox tamen sese ipse ad primam naturam restituit. Sed certe propter hoc, quòd ita Gal. humectatiuum dicit vinum, quod est in potentia essentiali & per accidens, accipere vinum per se humidum esse, est profecto, quod per accidens est, accipere pro eo, quod per se est. Quum verò & Auic. dicit fortiter humectare, & senibus, & melancholicis, & naturæ spirituum conuenire, verissima omnia sunt bono sensu. nihil enim est, quod humectet nos magis, quàm vinum: primum enim actuali sua humiditate multum operatur, quæ satis longo tempore perdurat. Vinum enim prius actu cali-

dum fit, quàm siccum. dupliciter nanque fit exiccatio, & à siccitate, & à caliditate. quæ igitur à siccitate fit, paruæ actionis est: quæ verò à caliditate, maioris quidem actionis est, sed oportet caliditatem quàm multum prius agere, quàm exiccare possit. Propter quod vinum actu humidum aliquanto tempore perdurat. vnde & sitim tollit, & iuncturas emollit. Mox verò actu fit tum caliditate, tum siccitate. Deinde transmutatum in sanguinem eius quantitatem magnopere auget, per quam humectatio etiam fit in toto corpore magna. quoniam enim calor innatus continue absumit humidum, & substantiam membrorum exiccat, siquidem sero & parum reapponatur de eo, quod deperditum est, consumptio quàm maxime procedit. At, si cito & large reapponatur, quod est deperditum, prohibetur exiccatio procedere. habet enim calor vnde pabuletur. & interea sanguis, qui per se humidus est, qualitate etiam membra humectat. Propter igitur omnia hæc vinum vel maxime humectare dicitur, sed certe vtranque humectationem per accidens habet. quæ enim humectatio actu est, per accidens quidem est, vt prædiximus, quæ vero fit augendo sanguinem, etiam per accidens, & secundum quid. quare neque per hunc, neque per illum modum simpliciter humidum dicendum est vinum, sed simpliciter, & per se siccum eo modo, quo dictum est. In iis vero, quæ de pulsibus, humiditatem actualem vini vult, qua etiam vtitur, vt causa per accidens vel materiali ad mutandum

dum pulsum. si quidem per se causa est vini calidas, humiditas vero solum facit, vt citò passibile sit per venas. Vniuersaliter, si qua authoritas humidum facit vinum, ea quidem aut de actuali aut de potentiali passiua, & essentiali est.

Quæstionis decisio, iudicisque sententia.

CAPVT XI.

DEterminantes igitur, diffinientes, ac etiam iudicantes propositam nobis quæstionem, declaramus, atque pronunciamus medicum illum, qui asserit vinum calidum & humidū, malè proculdubio asserere, eum verò, qui negauit propositionem, atque impugnauit, rectè iustéque negasse, atque impugnasse. quocunque enim modo intelligatur, propositio simpliciter falsa est. Si enim intelligatur per comparationem ad prædominantem qualitatem, sic falsum quidem assumit, vinum calidum esse: si verò per comparationem ad hominem, falsum est humidum esse. Humidum enim cùm sit vinum, aut actu per accidens, aut potentia essentiali, vel passiua tantum, siccum verò sit potentia accidentali, hic autem modus per se, & simpliciter talis est illi secundum quid, & per accidens, manifestum, quòd vinum simpliciter calidum & siccum est pronunciandum: siue vt medicina, siue vt cibus, & alimentum sumatur. atque ita propositionem simpliciter prolatam, & nobis simpliciter declarandam propositam, falsam esse dicimus. Quis enim tam fatuus iudex sit, qui proposita sibi quæstione, vtrum hyems frigida sit an calida, calida dicat, quòd calefaciat corpo-

dum cibum, & frigidum alimentum, & temperatum cibum, & alimentum. ita & humidum, & siccum. temperatum quidem dicimus, quod corpus nostrum nec calefacit, nec refrigerat: & hoc proprie & solum alimentum est, siquidem non alterat: at calidum cibum dicimus, qui calefacere potest cum hoc, quod nutrit: frigidum, qui frigefacere. quare in hoc non differt cibus à medicina. vtranque enim considerant, vt alterans. & cibus omnis, qui calidus est, etiam & medicina calida est : omnis quoque medicina, quæ etiam cibus est, si calida est, & cibus calidus est, & nutrimentum ex ea factum est calidum. calidum autem nutrimentum est, quod restaurat, quod deperditum est, calidius, quàm prius. quare eadem est consideratio cibi humidi, & calidi, & medicinæ calidæ, & humidæ ob id quod nomina hæc calidum, frigidum, humidum, siccum semper qualitatem significant, & complexionem. Simpliciter igitur cibus calidus, vel alimentum calidum, & medicamentum calidum est, vel fuit : & calidum medicamentum, calidus etiam cibus, & alimentum, si cibus, & alimentum fit. Sed illud repetendum est, quòd illud, quod conuertitur, & alimentum fit, vel auget quantitatem solam, vel simul auget quantitatem, & qualitatem. si quidem vtrunque augeat, simpliciter talis cibus, & tale alimentum dicitur. Si verò solam augeat quantitatem, in potentia essentiali tale est, & per accidens tale dicitur. vt lactuca calida potentia essentiali est, & cibus calidus per accidens, &

ex

ex ea factus sanguis calidus quidem quantitate est solum, non autem qualitate. Quum igitur dicunt collegæ nostri vinum humidum, vt alimentum, quærimus, quo pacto intelligunt. Vtrum vinum sit cibus & alimentum humidum per se,& simpliciter, an humidum, quoniam augeat quantitatem sanguinis, qui humidus est.siquidem primo modo dicunt, tunc falsò certe dicunt, quoniam cibus & nutrimentum per se tale, non solum quantitatem, sed etiam qualitatem sanguinis adauget. Quomodo igitur potest vinum qualitatem sanguinis augere, si concedunt per se potentia siccum esse vinum, & complexione? si verò dicunt idcirco humidum dici, quòd quantitatem sanguinis humani augeat,verum quidem dicunt, sed hoc non per se, & simpliciter tale est, sed per accidens, & secundum quid, vt toties est demonstratum. quam ob causam, siue vt nutrimentum, siue vt agens accipiatur vinum, simpliciter siccum est dicendum, & per se. Quapropter nullæ latebræ, nulla diuerticula relinquuntur dicentibus vinum calidum & humidum, ad quæ confugiant. superest igitur aut ipsi arma dent, aut nos postremo arma demamus. dememus autem, si tandem adduxerimus tum authoritates quasdam, tum rationes, quibus,vt existimamus,decepti,& male freti ausi sunt in pugnam prodire. sunt autem fere hæc.

Quòd vinum sit humidum,contra veritatem & determinata ostenditur.

CAPVT IX.

IN primis igitur, quòd humidum & actu,& poten-

potentia, & ſemper ſit vinum, ex hoc aliquis poſſet exiſtimare quòd in omni prima digeſtione, ſecunda, & tertia, & ante conuerſionem, & poſt vinum ſemper liquidum eſt. omne autem liquidum eſt actu humidum: vinum igitur ſemper humidum erit. præterea aquam dicit Gal. frigiditatem amittere poſſe, humiditatem autem non. vinum autem eſt aquæ ſpecies, vt in quarto metho. declaratur. qua igitur ratione aqua humiditatem non amittit, eadem nec vinum, quod confirmatur. ſi enim amittit, quærimus, à quo: non quidem à ſanguine, qui humidus eſt: non à calore noſtro innato, qui & ipſe humidus eſt: à membris autem ſi id recipit, quũ ſicciora ſint: humidius igitur erit vinum, quàm membra. Ad hæc autem dictum eſt ſupra, quod in aliud facillime vertitur, oportere proximum gradu illi eſſe. at vinum facillime omnium in ſanguinem vertitur. proximum igitur gradu oportet ſanguini eſſe, non ſolum caliditate, ſed etiam humiditate. alioquin, ſi altera qualitate longe diſtet, non cito verretur in ipſum. igitur, quum ſanguis longo interuallo humidior ſit, quàm membra, vinum quòque, quod ſanguini proximum eſt, humidus erit, quàm membra. Item vinum aut eſt humectabile, aut humectatiuum. humectabile autem quomodo ſit, quod maxime humidum eſt? Igitur erit humectatiuum. Adde, quòd ſitim tollit, ſomnum & lætitiam facit, impinguat, morbos humidos efficit: quæ omnia non niſi ab humido fiunt. Ariſt. in prob. de vino ſcribens, vinum calidum & humi-

dum

dum pronuntiat. Galenus porrò in iis, quæ de tuenda sanitate, vinum pueris dandum negat, quod calidi sint,& humidi: quare, si vino vtantur, plus æquo vtraque qualitate augeantur. hoc enim facere vinum senibus non concedit, quod frigidi & sicci sint. Per contraria enim curare eos iubet. Alia autem sunt, inquit, vinum, balnea, & ciborum quicunque calefacere similiter, ac humectare possunt. In iis quoque, quæ de pulsibus, vinum scribit calidum & humidum. Item in de acutis ait, vinum humectare magis quàm aquam. Auicen. quoque primo canonum suorum. Vinum, inquit, fortiter humectat: & in regimine siccarum, & frigidarum complexionum vinum conuenire scribit, quod contrarium sit vtrique qualitati. Idem & in capite de melancholia. Sunt & alia multa, quæ, quoniam eundem habent intellectum, omittimus. Atque hæc arma illa sunt, quibus, dum muniti erunt & freti, nunquam manus dent: nos vero & imbecillia satis esse, & quę primo congressu cito dissiliant, ostendemus.

Soluuntur veritati obiecta.

CAP. X.

PRimum quidem, quod dicit liquidum omne actu humidum est, vinum vero in omni digestione liquidum esse, peccat nimirum vtrumque. Liquidum enim omne humidum est non ad hominem facta comparatione. sic enim & succus nucum, & vinum omphacinum, & acetum, & aqua ardens vocata humida essent. Sed neque illud recte dicitur. Vinum in omni digestione liquidum esse, quando præter primam

mam digeſtionem, quæ in ſtomacho fit, non exiſtit vinum, ſed inexiſtit. admiſcetur enim ſanguini ſecundum diuerſas partes, cæterum calidis & ſiccis præpotentibus. Aquam vero nunquam humiditatem amittere verum eſt, dum aqua remanet, ita & vinum, dum vini prima mixtio manet. & aquæ ſpecies nunquam amittit humiditatem, at, cùm actu fit, & ſoluitur mixtio, humectatio amittitur. Amittitur autem à calore noſtro, non quòd exſiccet vini humiditatem, ſed quòd ſeparet mixtionem, & eleuet partes calidas, & vniat, vt dictum eſt. Vinum autem oportere non longè à ſanguine qualitatum gradu diſtare, & ſi non ſemper neceſſarium eſt in eis, quæ cito tranſmutantur: ſufficit enim interdum ſola poſſibilitas ſubiecti, & magna proportio agentis, tamen & nos confiteamur. Verum illud oportet conſiderare, quòd nec vinum, nec ſanguis vnum quid ſunt, nec, vt Græci dicunt, homogenea, ſed vtrumque è diuerſis conſtat partibus, aliis quidem calidis, aliis humidis. Quum autem vinum in aliud vertitur, miſcentur quidem, ac ſeparantur partes illæ: quæ verò calidæ ſunt vini partes, in calidas ſanguinis facillimè tranſeunt, humidæ vero in humidas. Quare verum eſt non diſtare gradu vinum ab alio: ſed oportet referre ſua ſuis, & conſimilia conſimilibus. cùm hoc tamen ſtat plures, & maioris actionis eſſe in ea miſcella calidas & ſiccas partes, quàm humidas: quare & ſanguinem inde ſicciorem reddi, quàm prius eſſet, niſi partes ſanguinis nihil paſſæ contra agant.

gant

gant, vt dictum est. humectabile vero est vinum, non quatenus actu est, sed quatenus est potentia siccum. quum enim actu sit per suas partes, agit per illas, & sanguinem exsiccat: à quo cùm reparitur, humectabile qui de hoc pacto fit, quatenus quidem siccum est. sitim autem tollit, quanquam potentia siccum sit, per eam humiditatem, quam actu habet, quod & aquæ thermarum faciunt. sufficit enim humiditas illa, quoniam sitis appetitus est humidi ob deperditum superficiale humidum, quod restaurat vinum prius, quàm actu sit factum siccum. Somnum etiam affert per primam euaporationem, quæ è vino fit, in qua partes tum calidæ, tum humidæ euaporant: sursum autem latæ, & à cerebro infrigidatæ caput grauant, & somnum adducunt. Lætitiam vero apportat vinum, quoniam tum sanguinem multum, tum spiritus multos facit, quæ animæ sunt instrumenta. Vnde & illa dispositio inducitur, cum qua anima optimè se habet. hæc autem ad læta bene parata est.. de quo plura dicenda essent. Impinguat vero vel maximè vinum, si moderatè sumptum sit. Auget enim sanguinem, & pabulum caloris, quatenus vinum est: quatenus vero temperatum, & paucum sumitur, non addit nocumentum in sanguine propter suam siccitatem, quoniam cito illa remittitur pauca existens, sanguine sese ipso ad pristinam naturam restituente per partes nihil passas. quod si non moderate sumptum fuerit, non solum non impinguat, sed emaciat magis, & sæpe absumi-

pto pabulo caloris perdit. Humidum vero dicere per se vinum, quod humidos morbos faciat, sic quidem est & frigidum dicere, quod morbos adducat frigidos. dicemus autem iam, quo pacto in nobis morbos faciat. Quum vero Aristoteles vinum calidum & humidum profert, illud intelligi oportet, nihil aliud velle ipsum, quàm quod vinum ex multo calido, & multo humido constat. Demonstraturus enim causas quorūdam effectuum, qui à vino fiunt, quorum alij à calido, alij à frigido contingunt, duas assumit propositiones: quarum altera est, quod vinum ex multo calido, & multo humido constat: altera, quod humidum remanens humidum, aut à quo euaporat calidum, frigidum est, quare & humido tunc vtitur per accidens: vt intelligere liceat hic non tradere complexionem vini. hausto igitur vino, si non obtineatur, & digeratur à calore nostro, sed remaneat, quale erat humidum, scilicet aut alteretur eo solum, quo calidum euaporet, tunc vinum frigidum redditur. Vnde & effectus, qui consequuntur frigus, proueniunt. ebriosorum enim multi & frigent, & rigent, & solem amant, & infœcundi sunt semine: quod & Galenus optimè 2. *de Temperamentis* declarauit. &, si à calore nostro obtineatur vinum, & in venas distribuatur, ac demum actu fiat, potens autem, aut multum sit, tunc effectus calidi proueniunt. sic enim & furentes facit, & sitim auget, & emaciat, ac etiam absumit consumpto humido. quare humiditatem actualem vult eo loco Philosophus. Quod vero Galen. vinum

num pueris prohibeat, quòd iis obsit humectatione: senibus verò concedat, quòd prosit, & nos recte dictum affirmamus. duos enim inde temperamentis esse modos declarauerat, quibus aliquid calidum, frigidum, humidum, siccum dicitur: quorum vnus est de eo, quod auget quantitatem calidi, frigidi, humidi, sicci: alter de eo, quod simul auget & qualitatem. Secundum ergo priorem modum locutus est in iis, quæ de tuenda sanitate: quod ipsemet declarat in de virtutibus animalibus. vbi reddit rationem, cur est, quòd Plato vinum pueris negauerit. dicit enim pueros calidos esse, nam & multo sanguine abundare in venis, & si vino vtantur, plus nimio aucturos esse sanguinem; & sic calidiores & humidiores futuros, quàm par sit. humidiores autem non solum quantitate, sed etiam qualitate, quoniam sanguis plurimus in pueris, quanquam etiam siccior primo fiat à vino, mox tamen sese ipse ad primam naturam restituit. Sed certe propter hoc, quòd ita Gal. humectatiuum dicit vinum, quod est in potentia essentiali & per accidens, accipere vinum per se humidum esse, est profecto, quod per accidens est, accipere pro eo, quod per se est. Quum verò & Auic. dicit fortiter humectare, & senibus, & melancholicis, & naturæ spirituum conuenire, verissima omnia sunt bono sensu. nihil enim est, quod humectet nos magis, quàm vinum: primum enim actuali sua humiditate multum operatur, quæ satis longo tempore perdurat. Vinum enim prius actu cali-

dum pulsum. si quidem per se causa est vini calidas, humiditas vero solum facit, vt cito passibile sit per venas. Vniuersaliter, si qua authoritas humidum facit vinum, ea quidem aut de actuali aut de potentiali passiua, & essentiali est.

Quæstionis decisio, iudicisque sententia.

CAPVT XI.

DEterminantes igitur, diffinientes, ac etiam iudicantes propositam nobis quæstionem, declaramus, atque pronunciamus medicum illum, qui asserit vinum calidum & humidū, malè proculdubio asserere, eum verò, qui negauit propositionem, atque impugnauit, rectè iustéque negasse, atque impugnasse. quocunque enim modo intelligatur, propositio simpliciter falsa est. Si enim intelligatur per comparationem ad prædominantem qualitatem, sic falsum quidem assumit, vinum calidum esse: si verò per comparationem ad hominem, falsum est humidum esse. Humidum enim cùm sit vinum, aut actu per accidens, aut potentia essentiali, vel passiua tantum, siccum verò sit potentia accidentali, hic autem modus per se, & simpliciter talis est illi secundum quid, & per accidens, manifestum, quòd vinum simpliciter calidum & siccum est pronunciandum: siue vt medicina, siue vt cibus, & alimentum sumatur. atque ita propositionem simpliciter prolatam, & nobis simpliciter declarandam propositam, falsam esse dicimus. Quis enim tam fatuus iudex sit, qui proposita sibi quæstione, vtrum hyems frigida sit an calida, calida dicat, quòd calefaciat corpo-

ra noſtra,& digeſtionem vigoret? aut propoſita quæſtione, an bonum ſit proiicere merces in mare, bonum decernat, quod in tempeſtate ſit bonum? Quare & nos,cum propoſitio illa plurimis modis intelligi poſſit, quorum alij per ſe, & ſimpliciter tales ſint, alij ſecundum quid, & per accidens, ridiculi quidem iudices dicemur, ſi ſimplicem ſenſum relinquentes veram illam decernamus, quòd per accidens, & ſecundum quid vera eſſe poſſit. Quam ob cauſam, vt tandem ſermonem claudamus, dubij huius victorem ANTONIVM FVMANELLVM declaramus,& pronunciamus.

Hoc Hieronym. Fracaſtor. 1534. die IX. Septem. Prætore clariſs. Ioanne Contareno.

VETVS EPIGRAMMA.

Infantem Nymphæ Bacchum, quo tempore ab igne
Prodijt, inuentum ſub cinere abluerant.
Ex illo Nymphis cum Baccho gratia multa eſt,
Seiunctus quod ſit ignis, & vrat adhuc.

Hiero-

HIERONYMI FRACASTORII SYPHILIDIS, SIVE MORBI GALLICI LIBRI TRES.

AD PETRVM BEMBVM.

LIBER I.

QVi *casus rerum varij, quæ semina morbũ*
Insuetũ, nec longa vlli per sæcula visum
Attulerint: nostra qui tẽpestate per omnẽ
Europam, partimque Asiæ, Libyæque per vrbes
Sæuijt: in Latium verò per tristia bella
Gallorum irrupit, noménque à gente recepit:
Necnon & quæ cura, & opis quid comperit vsus,
Magnáque in angustis hominum solertia rebus,
Et monstrata Dei auxilia, & data munera cœli
Hinc canere, & longe secretas quærere causas
Aëra per liquidum, & vasti per sydera Olympi
Incipiam: dulci quando nouitatis amore
Correptum, placidum naturæ suauibus horti
Floribus inuitant, & amantes mira Camœnæ.
BEMBE *decus clarum Ausoniæ, si fortè vacare*
Consultis Leo magnis à te paulisper, & alta
Rerum mole sinit, totum quà sustinet orbem:
Et iuuat ad dulces paulum secedere Musas:
Ne nostros contemne orsus, medicúmque laborem,
Quicquid id est. Deus hæc quõdã dignat⁹ Apollo est:
Et paruis quoque rebus inest sua sæpe voluptas.

Scilicet hac tenui rerum sub imagine multum
Naturæ, fatique subest, & grandis origo.
Tu mihi quæ rerum causas, quæ sydera noscis,
Et cœli effectus varios, atque aëris oras,
Vranie, (sic dum puro spatiaris Olympo,
Metirisque vagi lucentes ætheris ignes,
Concentu tibi diuino cita sydera plaudant)
Ipsa ades, & mecum placidas Dea lude per vmbras,
Dum tenues auræ, dum myrtea sylua canenti
Aspirat, resonátque cauis Benacus ab antris.
Dic Dea, quæ causa nobis post secula tanta
Insolitam peperere luem? num tempore ab illo
Vecta mari occiduo nostrum peruenit in orbem,
Ex quo lecta manus soluens de littore Ibero
Aula fretum tentare, vagique incognita ponti est
Æquora, & orbe alio positas perquirere terras?
Illic námque ferunt æterna labe per omnes
Id morbi regnare vrbes, passímque vagari
Perpetuo cœli vitio, atque ignoscere paucis.
Commerci ne igitur causa accessisse putandum est
Delatam contagem ad nos, quæ parua sub ipsis
Principiis, mox & vires & pabula sensim
Suscipiens, sese in terras diffuderit omnes?
Vt sæpe in stipulas cecidit quum fortè fauilla
De face, neglectam pastor quam liquit in aruo,
Illa quidem tenuis primum, similisque moranti
Incedit: mox, vt paulatim increuit eundo,
Tollitur, & victrix messem populatur & agros,
Vicinúmque nemus; flammásque sub æthera iactat:
Dat sonitum longe crepitans Iouis auia sylua,
Et cœlum latè circum, campique relucent.
At vero, si ritè fidem obseruata merentur,
Non ita censendum: nec certè credere par est

Esse peregrinam nobis tránsque æquora vectem
Contagem: quoniam in primis ostendere multos
Possumus, attactu qui nullius hanc tamen ipsam
Sponte sua sensere luem, primique tulere.
Præterea & tantum terrarum tempore paruo
Contages non vna simul potuisset obire.
Aspice per Latij populos, quique herbida Sagræ
Pascua, & Ausonios saltus, & Iapygis ora
Arua colunt: specta, Tyberis quà labitur, & quà
Eridanus centum fluuiis comitatus in æquor,
Centum vrbes rigat, & placidis interfluit vndis:
Vno nónne vides vt tempore pestis in omnes
Sæuit? vt sortem pariter transegimus vnam?
Quinetiam externos eadem per tempora primum
Excepisse ferunt: nec eam cognouit Ibera
Gens prius, ignotum quæ scindere puppibus æquor
Ausa fuit, quàm quos disterminat alta Pyrene,
Atque freta, atque Alpes cingunt, Rhenúsq; bicornis
Quam reliqui, quos læta tenet gelida ora sub Arcto.
Tempore non alio Pœni sensistis, & omnes
Qui lætam Ægyptum metitis, fœcundáque Nilo
Aura, & palmifera syluas tondetis Idumes.
Quæ cùm sic habeant sese, nempe altius isti
Principium labi, rerumque latentior ordo,
(Ni fallor) grauiórque subest, & maior origo.

Principio quæque in terris, quæque æthere in alto
Atque mari in magno Natura educit in auras,
Cuncta quidem nec sorte vna, nec legibus iisdem
Proueniunt: sed enim, quorum primordia constant
E paucis, crebro ac passim pars magna creantur:
Rarius ast alia apparent, & non nisi certis
Temporibusve, locisve, quibus violentior ortus,
Et longe sita principia: ac nonnulla prius, quam

Erumpant tenebris, & opaco carcere noctis,
Mille trahunt annos, spatiosáque sæcula poscunt.
Tanta vi coeunt genitalia semina in vnum.
Ergo & morborum quoniam non omnibus vna
Nascendi est ratio, facilis pars maxima visu est,
Et faciles ortus habet, & primordia præsto.
Rarius emergunt alij, & post tempore longo
Difficiles causas, & inextricabile fatum,
Et serò potuere altas superare tenebras.
Sic Elephas sacer Ausoniis incognitus oris,
Sic Lichen latuere diu, quibus incola Nili
Gens tantùm, regióque omnis vicina laborat.
De genere hoc est dira lues, quam nuper in auras,
Exijt, & tandem sese caligine ab atra
Exemit, duróſque ortus, & vincula rupit.
Quam tamen (æternum quoniam dilabitur æuum)
Non semel in terris visam, sed sæpe fuisse
Ducendum est, quanquam nobis nec nomine nota
Hactenus illa fuit: quoniam longæua vetustas
Cuncta situ inuoluens, & res & nomina delet:
Nec monumenta Patrum seri videre nepotes:
Oceano tamen in magno sub Sole cadente,
Quà misera inuentum nuper gens accolit orbem:
Paßim oritur, nullisque locis non cognita vulgo est.
Vsque adeo rerum causæ, atque exordia prima
Et cœlo variare, & longo tempore possunt.
Quódque illic fert sponte aër, & idonea tellus,
Huc tandem annorum nobis longa attulit ætas.
Cuius fortè suo si cunctas ordine causas
Nosse cupis, magni primum circumspice mundi
Quantum hoc infecit vitium, quot adiuerit vrbes.
Quúmque animaduertas tam vasta semina labis

Esse

Esse nec in terræ gremio, nec in æquore posse,
Haud dubie tecum statuas, reputesque, necesse est,
Principium sedémque mali consistere in ipso
Aere, qui terras circum diffunditur omnes,
Qui nobis sese insinuat per corpora vbique,
Suetus, & has generi viuentum immittere pestes.
Aer quippe pater rerum est, & originis auctor.
Idem sæpe graues morbos mortalibus affert,
Multimode natus tabescere corpore molli,
Et facile affectus capere, atque inferre receptos.
Nunc vero, quonam ille modo contagia traxit,
Accipe: quid mutare queant labentia sæcla.
In primis tum Sol rutilus, tum sydera cuncta
Tellurem, liquidásque auras, atque æquora ponti
Immutant, agitántque: vtque ipso sydera cœlo
Mutare vicem, & sedes liquere priores,
Sic elementa modis varijs se grandia vertunt.
Aspice, vt hybernus rapidos vbi flexit in Austrum
Phœbus equos, nostrúmque videt depressior orbem,
Bruma riget, durátque gelu, spargitque pruina
Tellurem, & gelida glacie vaga flumina sistit.
Idem, vbi nos Cancro propior spectauit ab alto,
Vrit agros, arent nemora, & sitientia prata,
Siccáque puluereis æstas squallescit in aruis.
Nec dubium quin & noctis nitor, aurea Luna,
Cui maria alta, omnis cui rerum obtemperat humor:
Quin & Saturni graue sydus, & æquior orbi
Stella Iouis: quin pulchra Venúsq; , & Martius ignis
At reliqua astra etiam mutent elemēta, trahántque
Perpetuum, & late magnos dent vndique motus?
Præcipue sedem si quando plurima in vnam
Conuenere, suo, vel multum deuia cursu

Lon-

Longe alias tenuere vias, hæc scilicet annis
Pluribus, & rapidi post multa volumina cœli
Eueniunt, Dijs fata modis voluentibus istis.
Vt vero euenisse datum est, numerúmque diésque
Exegere suos, præfixáque tempora fatis,
Proh quanta aerios tractus, salsa æquora quanta,
Tellurémque manent, alibi quippe omnia late
Cogentur spatia in nubes, cælum imbribus omne
Soluetur, summisque voluti montibus amnes
Præcipites secum syluas, secum aspera saxa,
Secum armēta trahent: medius pater impete magno
At Padus, aut Gāges superet nemora alta, domósq;
Turbidus, æquabit pelago freta lata sonante.
Æstates alibi magna condentur, & ipsa
Flumina speluncis flebunt arentia Nymphæ.
Aut venti cuncta inuertent, aut obice clausi
Excutient tellurem imam, & cum turribus vrbes.
Forsitan & tempus veniet, poscentibus olim
Natura, fatisque Deum, cum non modo tellus
Nunc culta, aut obducta mari, aut deserta iacebit,
Verum etiam Sol ipse nouum (quis credere possit)
Curret iter, sua nec per tempora diffluet annus.
Ast insueti æstus, insuetáque frigora mundo
Insurgent, & certa dies animalia terris
Monstrabit noua, nascentur pecudésque feræque
Sponte sua, primáque animas ab origine sument.
Forsitan & maiora audens producere tellus
Cœumque Enceladúmq; feret, magnúmq; Typhoea,
Ausuros patrio superos detrudere cælo,
Conuulsumque Ossam nemoroso imponere Olympo.
Quæ cum perspicias, nihil est, cur tempore certo
Admirere nouis magnum marcescere morbis

Aera,

Aera, contagésque nouas viuentibus agris
Sydere sub certo fieri, & per sacula longa.
Bis centum fluxere anni, cum flammea Marte
Lumina Saturno tristi immiscente, per omnes
Aurora populos, per qua rigat aquora Ganges,
Insolita exarsit febris, qua pectore anhelo
Sanguineum sputum exagitans (miserabile visu)
Quarta luce frequens fato perdebat acerbo.
Ille eadem Assyria gentes, & Persidos, & qua
Euphratem, Tigrimque bibunt, post tempore paruo
Corripuit, ditésque Arabas, mollémque Canopum:
Inde Phrygas, inde & miserum trans aquora vecta
Infecit Latium, atque Europa sauiit omni.
Ergo age iam mecum, semper sese athera circum
Voluentem, superúmque domos, ardentiáque astra
Contẽplare, animúmque agitans per cũcta, require,
Quis status illorum fuerit, qua signa dedere
Sydera, quid nostris cœlum portenderit annis.
Hinc etenim tibi forte noua contagis origo
Omnis, & euentus tanti via prima patescet.
Aspice, candentes magni qua Cancer olympi
Excubat ante fores, & brachia pandit aperta.
Hinc dira faces, hinc se diuersa malorum
Ostendent portenta: vna hac sub parte videbis
Magna coisse simul radijs ardentibus astra,
Et coniuratas sparsisse per aëra flammas:
Flammas, quas longe tumulo Sirenis ab alto
Prospiciens senior vates, quem dia per omnes
Calicolúmque domos duxit, docuitque futura
Vranie: miseras, inquit defendite terras
O superi, insolitam video per inania ferri
Illuuiem, & magnos cali tabescere tactus.

Bulla

Bella etiam Europæ miseræ, bella impia, & agros
Ausoniæ passim currentes sanguine cerno.
Dixit, & illa etiam scriptis ventura notauit.
Mos superû est, vbi sæcla vagus sol certa peregit,
Ab Ioue decerni fata, & cuncta ordine pandi,
Quæcunque euentura mouent terrásque, polúmque.
Quod tempus quum iam nostris venientibus annis
Instaret, rerum summus sator, & superûm Rex
Iuppiter acciri socios in rebus agendis
Saturnum, Martémque iubet: bipatentia Cancer
Limina portarum referat, diísque atria pandit.
Conueniunt, quibus est fatorum cura gerenda.
Impiger ante alios flammis ferróque coruscans
Bellipotens Mauors, animis cui prælia & arma,
Vindictaque manent, & ouantes sanguine cædes.
Post placidus curru inuectus Rex Iuppiter aureo
Insequitur (ni fata obstent) pater omnibus æquus.
Postremus longáque via tardatus & annis
Falcifer accedit senior, qui haud immemor iræ
Innatum veteris, nato & partre recusans,
Sæpe etiam cessit retro, & vestigia torsit,
Multa minans, multûque animo indignatus iniquo:
Iuppiter at solio ex alto, quo se solet vno
Tollere, percenset fata, & ventura resoluit,
Multum infœlicis miserans incommoda terræ,
Belláque, fortunásque virûm casuráque rerum
Imperia, & prædas adapertáque limina morti:
In primis ignota noui contagia morbi:
Morbi, qui humanæ nulla mansuescat opis vi.
Assensere Dei reliqui: concussus Olympus
Intremuit, tactísque nouis defluxibus æther.
Paulatim aerij tractus, & inania lata

Acce-

Accepere luem, vacuásque insuetus in auras
Marcor yt, cœlúmque tulit contagia in omne.
Siue quòd ardenti tot concurrentibus astris
Cum Sole, è pelago multos terraque vapores
Traxerit ignea vis, qui misti tenuibus auris
Correptique nouo vitio, contagia visu
Perrara attulerint: aliud siue æthere ab alto
Demissum latè aërias corruperit oras.
Quanquã animi haud fallor, quid agat, quóve ordine cœlũ,
Dicere, & in cunctis certas perquirere causas
Difficile esse: adeò interdum per tempora longa
Effectus trahit, interdum (quod fallere possit)
Miscentur fors, & varij per singula casus.
Nunc age non id te lateat, super omnia miram
Naturam, & longè variam contagibus esse.
Solis nam sæpe arboribus fit noxius aër,
Et tenerum germen florúmque infecit honorem:
Interdum segetem, & sata læta, annique labores
Corripuit, scabráque vssit rubigine culmos.
Et vitiata parens produxit semina tellus.
Interdum pœnas animalia sola dedêre,
Aut multa, aut certa ex ipsis. memini ipse malignã
Luxuriem vidisse anni, multóque madentem
Autumnum perflatum Austro, quo protinus omne
Caprigenum pecus è cunctis animantibus vnum
Corruit. à stabulis lætas ad pabula pastor
Ducebat: tum fortè, alta securus in vmbra
Dum caneret, tenuique gregem mulceret auena,
Ecce aliquam tussis subito irrequieta tenebat,
Nec longè via mortis erat: namque acta repente
Circum præcipiti lapsu, remouénsque supremam
Ore animam, socias inter moribunda cadebat.

Fortè enim nostros olim legisse nepotes,
Et signa, & faciem pestis nouisse iuuabit.
Námque iterum, cùm fata dabunt, labentibus annis
Tempus erit, cum nocte atra sopita iacebit
Interitu data: mox iterum post secula longa
Illa eadem exurget, cœlúmque auráſque reuiſet,
Atque iterum ventura illam mirabitur ætas.
In primis mirum illud erat, quod labe recepta,
Sæpe tamen quater ipsa suum compleuerat orbem
Luna priùs, quam signa satis manifesta darentur.
Scilicet extemplo non sese prodit apertè,
Vt semel est excepta intus, sed tempore certo
Delitet, & sensim vires per pabula captat.
Interea tamen insolito torpore grauati,
Sponteque languentes animis & munera obibant
Ægrius, & toto segnes se corpore agebant.
Ille etiam suus ex oculis vigor, & suus ore
Deiectus color haud læta de fronte cadebat.
Paulatim caries fœtis enata pudendis
Hinc atque hinc inuicta locos, aut inguen edebat.
Tum manifesta magis vitij se prodere signa.
Nam, simulac pura fugiens lux alma diei
Cesserat, & noctis tristes induxerat vmbras:
Innatúsque calor noctu petere intima suetus
Liquerat extremum corpus, nec membra fouebat
Obsita mole pigra humorum, tum vellier artus,
Brachiáque, scapulæque, graui, suræque colore.
Quippe, vbi per cunctas ieram contagia venas,
Humoréſque ipsos, & nutrimenta futura
Polluerant, Natura malum secernere iucta
Infectam partem pellebat corpore ab omni
Exterius: verum crasso quia corpore tarda

Hæc erat, & lentore tenax, multa inter eundum
Hærebat membris exanguibus, atque lacertis.
Inde graues dabat articulis extenta dolores.
Parte tamen leuiore, magisque erumpere nata,
Summa cutis pulsa, & membrorũ extrema petebat.
Protinus informes totum per corpus achores
Rumpebant, faciémque horrendam, & pectora fœdè
Turbabant: species morbi noua: pustula summa
Glandis ad effigiem, & pituita marcida pingui:
Tempore quæ multo non post adaperta dehiscens,
Mucosa multum sanie, tabéque fluebat.
Quinetiam erodens alte, & se funditus abdens
Corpora pascebat miserè: nam sæpius ipsi
Carne sua exutos artus, squallentiáque ossa
Vidimus, & fœdo rosa ora dehiscere hiatu,
Ora, atque exiles reddentia guttura voces.
Vt sæpe aut cerasis, aut Phillidis arbore tristi
Vidisti pinguem ex vdis manare liquorem
Corticibus: mox in lentum durescere gummi.
Haud secus hac sub labe solet per corpora mucor
Diffluere: hinc demum in turpem concrescere callũ.
Vnde aliquis ver ætatis, pulchrámque iuuentam
Suspirans, & membra oculis deformia toruis
Prospiciens, fœdósque artus turgentiáque ora,
Sæpe Deos, sæpe astra miser crudelia dixit.
Interea dulces somnos, noctisque soporem
Omnia per terras animalia fessa trahebant:
Illis nulla quies aderat, sopor omnes in auras
Fugerat: ijs oriens ingrata Aurora rubebat:
Iis inimica dies, inimicáque noctis imago.
Nulla Ceres illos, Bacchi non vlla iuuabant
Munera: non dulces epulæ, non copia rerum,

Non

Non urbis, non ruris opes, non ulla voluptas,
Quamuis sæpe amnes nitidos, iucundáque Tempe,
Et placidas summis quæsissent montibus auras.
Dijs etiam sparsæque preces, insensáque templis
Thura, & diuitibus decorata altaria donis:
Dij nullas audire preces, donisve moueri.
Ipse ego Canomanū memini, quà pinguia diuos
Pascua Sebina præterfluit Ollius vnda,
Vidisse insignem IVVENEM, *quo clarior alter*
Non fuit, Ausonia nec fortunatior omni:
Vix pubescentis florebat vere iuuentæ,
Diuitijs, proauisque potens, & corpore pulchro:
Cui studia aut pernicis equi compescere cursum,
Aut galeā induere, & pictis splendescere in armis,
Aut iuuenile graui corpus durare palæstra,
Venatuque feras agere, & præuertere ceruos
Illum omnes Olliquæ Deæ, Eridanique puellæ
Optarunt, nemorumque Deæ, rurisque puellæ:
Omnes optatos suspirauere hymenæos.
Forsan & vltores superos neglecta vocauit
Non nequicquā aliqua, & votis pia numina mouit.
Nam nimium fidentem animis, nec tanta timentem
Inuasit miserum labes, quæ sæuior vsquam
Nulla fuit, nulla vnquam alijs spectabitur annis.
Paulatim ver id nitidum, flos ille iuuentæ
Disperijt, vis illa animi: tum squallida tabes
Artus (horrendum) miseros obduxit, & alte
Grandia turgebant fœdis abscessibus ossa.
Vlcera, (proh diuûm pietatem) informia pulchros
Pascebant oculos, & diæ lucis amorem,
Pascebántque acri corrosas vulnere nares.
Quo tandem infœlix fato, post tempore paruo

Ætheris inuisas auras, lucémque reliquit.
Illum Alpes vicinæ, illum vaga flumina flerunt.
Illum omnes Olliq́ue Deæ, Eridanique puellæ
Fleuerunt, nemorúmque Deæ, rurísque puellæ:
Sebinúsque alto gemitum lacus edidit amne.
Ergo hanc per miseras terras Saturnus agebat
Pestem, atrox, nec sæua minus crudelis & ipse
Miscebat Mauors, coniunctáque fata ferebat.
Quippe luc hac nascente putem simul omnia diras
Eumenidas cecinisse fera & crudelia nobis.
Tartareos etiam baratro dira omnia ab imo
Exciuisse lacus, Stygiáque ab sede laborem,
Pestémque, horribilémq; famem, bellúmque, necémque.
Dij patrij, quorum Ausonia sub numine, túque
Tu Latij Saturne Pater, quid gens tua tantum
Est merita? an quicquam superest dirique grauisque,
Quod sit inexhaustum nobis? ecquod genus vsquam
Auersum vsque adeo cœlum tulit? ipsa labores
Parthenope dic prima tuos, dic funera regum,
Et spolia, & prædas, captiuáque colla tuorum.
An stragem infandā memorem, sparsúmq; cruorem
Gallorúmque, Italúmque pari discrimine cum iam
Sanguineum, & defuncta virûm, defunctáq; equorū
Corpora voluentem, cristásque atque arma trahentē
Eridanus pater acciperet rapido agmine Tarrum?
Te quoque spumantem, & nostrorum cæde tumentē
Abdua, non multo post tempore, te pater idem
Eridanus gremio infœlix suscepit, & alium
Indoluit tecum, & fluuio solatus amico est.
Ausonia infœlix, en quò discordia priscam
Virtutem, & mundi imperium perduxit auitum.
Angulus anne tui est aliquis, qui barbara non sit

Serui

Seruitia, & prædas, & tristia funera passu?
Dicite vos, nullos soliti sentire tumultus,
Vitiferi colles, quà flumine pulcher amœno
Erethenus fluit, & plenis lapsurus in æquor
Cornibus, Euganeis properat se iungere lymphis.
O patria, ô longum fœlix, longúmque quieta
Ante alias, patria ô diuûm sanctissima tellus,
Diues opum, fœcunda viris, lætissima campis
Vberibus, rapidóque Athesi & Benacide lymphæ,
Ærumnas memorare tuas, summámque malorum
Quis queat, & dictis nostros æquare dolores,
Et turpes ignominias, & barbara iussa?
Abde caput Benace, tuo & te conde sub amne,
Victrices nec iam Deus interlabere Lauros.
An etiam, ceu nos agerent crudelia nulla,
Nec lachrymæ, planctusve forent, en dura tot inter,
Spes Latij: spes & studiorum, & Palladis illa
Occidit: ereptum Musarum è dulcibus vlnis
Te miseram ante diem crudeli funere MARCE
ANTONI, *ætatis primo sub flore cadentem*
Vidimus extrema positum Benacide ripa,
Quam media inter saxa sonans sacra abluit vnda.
Te ripæ fleuere Athesis, te voce vocare
Auditæ per noctem vmbræ, manésque Catulli,
Et patrios mulcere noua dulcedine lucos.
Tempestate illa Ausoniam Rex Gallus opimam
Vertebat bello, & Ligurem ditione premebat,
Parte alia, Cæsar ferro superabat & igni
Euganeos, placidúmque Silin, Carnumque rebellem
Et totum luctus Latium, mœrórque tenebat.

LIBER II.

NVnc age, quæ vitæ ratio, quæ cura adhibenda
Perniciē aduersus tantā, quid tempore quoque
Conueniat (nostri quæ pars est altera cœpti)
Expediam, & miranda hominum comperta docebo.
Quippe noua quum re attoniti, multa irrita primū
Tentassent, tamen angustis solertia maior
In rebus, crescénsque vsu experientia longo
Enicere: datúmque homini protendere longè
Auxilia, & certis pestem compescere vinclis,
Victorem, & sese claras attollere in auras.
Credo equidem & quædam nobis diuinitus esse
Inuenta, ignaros fatis ducentibus ipsis.
Nam, quanquam fera tempestas, & iniqua fuerunt
Sydera, non tamen omnino præsentia diuûm
Abfuit à nobis, placidi & clementia cœli.
Si morbum insolitum, si dura & tristia bella
Vidimus, & sparsos dominorum cæde penates,
Oppidáque, incensásque vrbes, subuersáque regna,
Et templa, & raptis temerata altaria sacris:
Flumina deiectas si perrumpentia ripas
Euertere sata, & medijs nemora eruta in vndis,
Et pecora, & domini, correptáque rura natarunt:
Obseditque inimica ipsas penuria terras:
Hæc eadem tamen, hæc ætas (quod fata negarunt
Antiquis) totum potuit sulcare carinis
Id pelagi, immensum quod circuit Amphitrite.
Nec visum satis extremo ex Atlante repostos
Hesperidum penetrare sinus, Prassúmque sub Arcto:
Inspectare alta, præruptáque littora Rhapti,
Atque Arabo aduehere, & Carmano ex æquore merces,
Auroræ, sed itū in populos Titanidis vsque est

Supra

Supra Indũm, Gangémque suprà, quà terminus olim
Catygare noti orbis erat: superata Cyambe,
Et dites ebeno, & fœlices macere sylua.
Denique & à nostro diuersum gentibus orbem,
Diuersum cœlo, & clarum maioribus astris
Remigio audaci attigimus, ducentibus & Diis.
Vidimus & vatem egregium, cui pulchra canenti
Parthenope, placidusque cano Sebethus ab antro
Plauserunt, vmbraque sacri manésque Maronis,
Qui magnos stellarum orbes cantauit, & hortos
Hesperidum, cœlique omnes variabilis oras.
Te vero vt taceam, atque alios, quos fama futura
Post mutos cineres, quos & venientia sæcla
Antiquis conferre volent, at BEMBE *tacendus*
Inter dona Deûm nobis data non erit vnquam
Magnanimus LEO, *quo Latiũ, quo maxima Roma*
Attollit caput alta, patérque ex aggere Tybris
Assurgit, Romaque fremens gratatur ouanti.
Cuius ab auspiciis iam nunc mala sydera mundo
Cessere, & læto regnat iam Iuppiter orbe,
Puráque pacatum diffundit lumina cœlum.
Vnus, qui ærumnas post tot, longósque labores
Dulcia iam profugas reuocauit ad ocia Musas,
Et leges Latio antiquas, rectumque, piumque
Restituit: qui iusta animo iam concipit arma
Pro re Romana pro religione Deorũm.
Vnde etiam Euphrates, etiam late ostia Nili,
Et tantum Euxini nomen tremit vnda refusi,
Atque Aegea suos confugit Doris in Isthmos.
Ergo, alij dum tanta canent, dumque illius acta
Inclyta component, dum fortè accingeris & tu
Condere, & æternis victurum intexere chartis,

Nos, quos fata vocant haud tanta ad munera lusus
Inceptos, quantum tenuis, fert Musa, sequamur.
Principio, quoniam affecti non sanguinis vna
Est ratio, tibi sit morbo spes maior in illo,
Sanguine qui insedit puro: verum, quibus atra
Bile tument, spissóque resultant sanguine venæ,
Maior in ijs labor est, pestisque tenacius hæret.
Quare operæ pretium est validis atque acribus vti
Omnibus hos contra, miseris nec parcere membris.
Quinetiam meliora sibi promittere cuncta
Ille potest, qui principiis nouisse sub ipsis
Serpentem tacite valuit per viscera labem.
Namque, vbi pasta diu, vires per pabula longa
Auxerit, & iam se vitium firmaucrit intra,
Heu quanto tibi libertas speranda labore est.
Ergo omnem impendens operam te opponere paruis
Principijs, memorique animo hæc præcepta reconde.
In primis ego non omni te assuescere cœlo
Exhortor: fuge perpetuo quod flatur ab Austro,
Quod cæno, immundæque graue est sudore paludis.
Protenti potius campi mihi liber & agri
Tractus, & apricis placeant in collibus auræ,
Et molles Zephyri, pulsisque Aquilonibus aer
Hic (iubeo) tibi nulla quies, nulla otia sunto.
Rumpe moras, agita assiduis venatibus apros
Impiger, assiduis agita venatibus vrsos.
Nec tibi sit labor aerij cursu ardua montis
Vincenti rapidum in valles deflectere ceruum.
Et longa lustrare altos indagine saltus.
Vidi ego sæpe malum, qui iam sudoribus omne
Emisset, syluisque luem liquisset in altis.
Sed nec turpe puta dextram summittere aratro,

Et

Et longum trahere incuruo sub vomere sulcum:
Néue bidente solum, & duras proscindere glebas,
Et valida aeriam quercum exturbare bipenni,
Atque imis altam eruere ab radicibus ornum.
Quinetiam, exercere domi quo te quoque possis,
Paruam mane pilam versa mihi, vespere versa,
Et saltu, & dura potes exudare palæstra.
Vince malum: nec te fallat, quòd desidis oci
Assidue desiderium, lectique sequetur.
Tu lecto ne crede, graui ne crede sopori.
His alitur vitium, & placida sub imagine pacis
Decipit, è duplicique trahit fomenta quiete,
Necnon interea effugito, quæ tristia mentem
Sollicitant: procul esse iube curásque, metúmque
Pallentem, vltricésque iras, omnémque Mineruæ
Addictum studijs animum, sed carmina, sed te
Delectent, iuuenúmque chori, mixtæque puellæ.
Parce tamen Veneri, molléisque ante omnia vitæ
Concubitus, nihil est nocuum magis: odit & ipsa
Pulchra Venus, teneræ contagem odere puellæ.
Quod sequitur, victus ratio tibi maxima habẽda est
Nec sit cura tibi, néve obseruantia maior.
Principio quoscunque amnes, quascunque paludes,
Quósque lacus liquidi pascũt, quósque æquora, pisces
Omne genus procul amoueo, sunt, quos tamen vsus
Liberius, quum res cogit, concedere possit.
Omnibus his est alba caro, non dura tenáxque,
Quos petræ & fluuiorum aduersa marisque fatigãt:
Tales nant pelago phycides, rutilæque per vndas
Auratæ, gabiique, & amantes saxea percæ.
Talis dulcisluũm fluuiorum scarus ad ora
Solus saxa inter depastas ruminat herbas.

Sed

Sed neque, quæ stagnis volucres, quæque amnib⁹ altis
Degere amant, liquidisque cibũ perquirere in vndis
Laudarim: tibi pinguis anas, tibi crudior anser
Vitetur, potiusque vigil Capitolia seruet:
Viteturque graui coturnix tarda sagina.
Tu teneros lactes, tu pandæ abdomina porcæ,
Porcæ heu terga fuge, & lumbis ne vescere aprinis,
Venatu quamuis toties confeceris apros.
Quin neque te crudus cucumis, non tubera captent,
Neve famem cinara, bulbisve salacibus exple.
Non placeat mihi lactis amor, non vsus aceti,
Non fumosa mero spumantia pocula Baccho,
Qualia Cyrnæi colles, campique Falerni,
Et Pucinus ager mittunt: atque qualia nostris
Rhetica dat paruo de collibus vua racemo.
Nempe Sabina magis placeant, dilutáque tellus
Quæ tulit, & multo domuerunt Naiades amne.
At, tibi si ex horto victus, mensæque Deorum
Sunt animo, atque olerũ simplex & inepta voluptas,
Non menta virides: non læta si symbria desunt,
Intybáque, & toto florentes frigore sonchi,
Etesia fontanis semper gaudentia riuis,
Et thymbra suaues, & odorifera calamintha:
Læta meliphylla, & riguo buglossus ab horto
Carpantur, plenisque ferax erucula palmis,
Atque olus, atq; rumex, & falsi gramina chrithmi.
Ipsa lupum dumeta ferent: hinc collige primos
Asparagos, albæ asparagos hinc collige vitis,
Quum nondum explicuit ramos, vmbracula nondũ
Texuit, & virides iussit pendere corymbos.
Singula: sed longum est, nec percensere necesse,
Iámque aliud vocor ad munus, iuuat in noua Musas

Naturæ nemora Aoniis deducere in vmbris:
Vnde mihi si non è lauro intexere fronti
Serta volent, tantáque caput cinxisse corona,
At saltem obseruata hominum tot millia, dignum
Censuerint querna redimiri tempora fronde.
Vere nouo si quem morbus tenet, aut & in ipso
Autumno, si firma ætas, si sanguis abundat,
Regalem, mediámve lacerti incidere venam
Proderit, atque fœdatum haurire cruorem.
Præterea, quocunque habeat te tempore pestis,
Corruptum humorem, & contagem educere turpem
Ne pigeat, facilique luem deponere ab aluo:
Ante tamen ducenda para: concreta resolue,
Et crassa attenua, & lentore tenacia frange.
Ergo Coryciúmque thymum si cura, thymúmque
Pamphylium, thymbræ similis qui durior exit,
Prima tibi coxisse, lupique volumine gramen,
Pœniculúmque, apiúmque, & amari germina capni.
His polyporum hirtos imita filicula cirros
Additur, & Lymphis tangi renuens adiantus:
His sterile asplenum, his pictam phyllitida iunge:
Quorum vbi decoctum permultis ante diebus
Ebiberis, crudúmque humorem incoxeris omnem,
Tum scilla medicare acri, & colocynthide amara,
Helleboróque graui, necnon quæ in littore surgens,
Quà ludit maris vnda, ter euariata colorem,
Ter flores mutata die rem nomine signat,
Herba potens radice, suum cui zinziber adde:
Adde etiã anguineũ cucumin, Nabathæáq; thura,
Myrrámque, bdelénque, hammoniacique liquorem,
Et lacrymam panaceam, & dulci colchica bulbo.
His actis, si fortè tibi frigentia corda

Et molles animi fuerint, nec acerba placebit
In primis tentare, breuique extinguere pestem,
Sed placidis agere, & per tempora lenibus uti,
Tum superest tibi cura animum ad fomenta relicta
Vertere, contagisque ad tenuia semina cæca,
Illa quidem consueta modis inserpere miris.
Profuerint igitur, quæque exiccantia, quæque
Marcori resinosa solent obsistere putri.
Tales sunt myrrhæ lacrymæ, sunt talia thura,
Cedrúsque, aspalatúsque, immortalisque cupressus,
Et bene cum calamo spirans redolente cyperus.
Ergo nec desint casiæ, nec desit amomum,
Macérve, agalocúmve tibi, nec cinnama odora.
Est etiam in pratis illud, iuxtáque paludes
Scordior, omnigenis quod tantum obstare venenis,
Contagique solet, paruo quærenda labore
Herba tibi: viret ipsa comis imitata chamædrym,
Flore rubens, referénsque alli cum voce saporem.
Aurora nascente huius frondémque comantem
Radicésque coque, atque haustu te prolue largo.
Sed neque carminibus neglecta silebere nostris
Hesperidum decus, & Medarum gloria citre
Syluarum: si fortè sacris cantata Poetis
Parte quoque hac medicam nō dedignabere Musa.
Sic tibi sit semper viridis coma, semper opaca
Semper flore nouo redolens: sic semper honesta
Per viridem pomis syluam pendentibus aureis.
Ergo ubi nitendum est cæcis te opponere morbi
Seminibus, vt mira arbor cithereia præstat.
Quippe illam Citherea, suum dum plorat Adonim,
Munere donauit multo, & virtutibus auxit.
Quorundā inuentū est, vitrei intra concaua vasis,

Cui

Cui collum oblongum est, venter turgescit in orbem,
Aut hederæ folia, aut Ida mittente maniplos
Dictamni, Illyricámve irim, Rhamnive nigrantẽ
Radicem aut inulas coquere: in sublime solutus
Effertur vapor, & tenuis vacua omnia complet:
Ast, vbi frigenti occursauit ab aere vitro,
Cogitur, & rorem liquidus densatur in vdum,
Decurritque vagis per aperta canalia riuis.
Distillantis aquæ cyathum sub lumina prima
Luciferi potare iubent, stratisque potare
Sudorem, nec certe ab re: vis vtilis olli est
Relliquias morbi tenues dispergere in auras.
Interea si membra dolor conuulsa malignus
Torqueat, œsypo propterea lenire dolorem,
Mastichinóque oleo: lentũ quibus anseris vnguen,
Emulsúmque potes lini de semine mucum,
Narcissúmq; inulámque liquentiáque addere mella,
Coryciúmque crocum, & vilem componere amurcam.
At, fauces atque ora malus si eroserit herpes,
Tange nitro, & viridi medicata ærugine lympha
Semina inure mala, & serpentem interfice pestem.
Verum ipsos ope non alia consumere achores,
Vrentum quàm vi, poteris, quibus addere debes
Pingue aliquid, quod secum intus siccantia portet.
Hæc eadem, & miseros artus si qua vlcera pascunt,
Tollere, concretósque valebunt soluere callos.
Si vero aut hæc nequicquam tentasse videbis,
Aut vires animique valent ad fortia quæque,
Nec differre cupis, quin te committere acerbis
Festines, dirámque breui consumere pestem,
Hinc alia inuenta expediam, quæ tristia quanto
Sunt magis, hoc tanto [illegible] finire labores

Aer

Ærumnásque mali poterunt. quippe effera labes
Inter prima tenax, & multo fomite viuax
Nedum se haud vinci placidis & mitibus, at nec
Tractari sinit, & mansuescere dura repugnat.
Sunt igitur styracem in primis qui, cinnabarimque
Et nimiū, & stymmi agglomerāt, & thura minuta
Quorum suffitu pertingunt corpus acerbo,
Absumuntque luem miseram, & contagia dira.
At vero & partim durum est medicamen & acre,
Partim etiam fallax, quo faucibus angit in ipsis
Spiritus, eluctánsque animam vix continet ægram.
Quocirca totum ad corpus nemo audeat vti
Iudice me: certis fortasse erit vtile membris,
Quæ Papula informes, Chironiáque vlcera pascunt.
Argento melius persoluunt omnia viuo
Pars maior: miranda etenim vis insita in illo est:
Siue quòd id natum est subitò frigúsque calorémque
Excipere, vnde in se nostrum cito contrahit ignem,
Quodque est condensum, humores dissoluit, agitque
Fortius, vt candens ferrum flamma acrius vrit:
Siue acres, vnde id constat compagine mira,
Particulæ nexuque suo vinclisque solutæ
Introrsum, vt potuere seorsum in corpora ferri,
Colliquant concreta, & semina pestis inurunt.
Siue aliam vim fata illi, & natura dedere,
Cuius & inuentum medicamen munere Diuûm
Digressus referam. quis enim admiranda Deorum
Munera prætereat? Syriæ nam forte sub altis
Vallibus, vmbrosi nemora inter glauca salicti,
Callirhoe qua fonte sonans decurrit amœno,
Fama est cultorem Dijs sacri agrestibus horti.
Cultorem nemorum, sectatorémque ferarum,

Ilcea

Ilcea labe grauem tanta, dum molle cyperum,
Et casiam, & syluam late fragrantis amomi
Irrigat, hæc orasse Deos, & talia fatum.
Dij, quos ipse diu colui, túque optima tristes
Callirhoe, quæ sancta soles depellere morbos,
Cui nuper ramosa ferens ego cornua cerui
Aëria victor fixi capita horrida quercu:
Dij mihi crudelem misero si tollere pestem
Hanc dabitis, quæ me afflictat noctésque diésque,
Ipse ego purpureas, ipse albas veris & horti
Primitias, vobis violas, ego lilia vobis
Alba legam, primásque rosas, primósque hiacynthos,
Vestráque odoratis onerabo altaria sertis.
Gramen erat iuxtà viridans: Sic fatus, vt astu
Fessus erat, viridi desedit graminis herba.
Hic Dea, vicino quæ sese fonte lauabat,
Callirhoe liquido ex antro per lubrica musco
Saxa fluens, iuueni dulci blandita susurro,
Lethæum immisit somnum, sparsitque sopore
Graminea in ripa, & salicum nemus inter opacum:
Atque illi visa est sacro se flumine tollens
In somnis coràm esse, pia & sic voce locuta.
Ilceu in extrema Diis tandem audite labore
Cura mei, tibi nulla salus, quæcunque videt Sol,
Speranda est terram magnam super. hoc tibi pœna
Dat Triuia, & precibus Triuiæ exoratus Apollo.
Ob sacrum iaculo percussum ad flumina ceruum,
Et nostris affixa tibi capita horrida truncis.
Nã, postquã illa feram exanimẽ per gramina vidit
Abscisso capite, & sacro sparsa arua cruore,
Omnibus ingemuit syluis, dirúmque precata est
Authori. orante Latona tanta sorori

Affuit

Affuit, & pestem misero immisere nefandam
Durus vterque tibi: quin & quæcunque videt Sol,
Interdixit opem: quare tellure sub ima,
Si qua salus superest, cæca sub nocte petenda est.
Est specus, arboribus tectum, atque horrore verēdum
Vicina sub rupe, Iouis quà plurima sylua
Accubat, & raucum reddit coma cedria murmur.
Huc, vbi se primis Aurora emittet ab vndis,
Ire para, & nigrantem ipsis in faucibus agnam
Mactato supplex, atque Ops tibi maxima, dic, hāc,
Dic, ferio, nigram tum Noctem, vmbrásque silentes,
Vmbrarúmque Deos, ignotáque numina Nymphas
Et Thia venerare, atra & nidore Cupressi.
Hic tibi narranti causam, auxiliúmque vocanti
Haud aberit Dea, quæ cæca in penetralia terræ
Deducat te sancta, & opem tibi sedula præstet.
Surge, age, nec vani speciem tibi concipe somni.
Illa ego sum, quæ culta vago per pinguia fonte
Dilabor, Dea vicinis tibi cognita ab vndis:
Sic ait, & se cæruleo cita condidit amne.
Ille autem, vt placidus cessit sopor, omnia lætus
Accipit, & Nympham precibus veneratur amicam.
O sequor, ô quæcunque vocas pulcherrima fontis
Vicini Dea Callirhoë. Tum postera primum
Exurgens Aurora, suos vbi protulit ortus,
Monstratum Iouis in sylua sub rupibus altis
Antrum ingens petit, & nigrantem tergora primo
Vestibulo sistit pecudem, magnaque trementem
Mactat Opi: tibiq;, inquit, ego hāc Ops maxima ma-
Tum Noctem, Noctisq; Deas, ignota precatur [cte.
Numina, iámque simul Thian, atrámque Cupressum
Vrebat, quum vox terræ reuoluta cauernis

Longè

Longe audita sacras Nympharum perculit aures:
Nympharum, quibus æra solo sunt condita curæ.
Ex templo commotæ omnes, ac cœpta reponunt,
Sulphureos fortè vt latices: & flumina viui
Argenti, mox, vnde nitens concresceret aurum:
Tractabant, gelidóque premente fonte coquebant.
Centum ignis spissi radios, centum ætheris vsti,
Bis centum concretorum terræque marísque
Miscuerant, nostros fugientia semina visus.
At Lipare, Lipare, argenti cui semina & auri
Cura data, & sacrum flammis adolere bitumen,
Continuò obscuræ latebrosa per auia terræ
Ilcea adit, firmánsque animum, sic incipit ipsa.
Ilcea (namque tuum nec nomen, nec mihi labes
Ignota est, nec quid venias) iam corde timorem
Exsue, nequidquam non te huc carissima mittit
Callyrhoë: tibi parta salus tellure sub ima est,
Tolle animos, & me per opaca silentia terræ
Insequere: ipsa adero, & præsenti numine ducam.
Sic ait, & se antro gradiens præmittit opaco.
Ille subit, magnos terræ miratus hiatus,
Squallentésque situ æterno, & sine lumine vastas
Speluncas, terrámque meantia flumina subter.
Tū Lipare: hoc quodcūq; patet, quā maxima terra est
Hunc totum sine luce globum, loca subdita nocti
Dij habitant: imas retinet Proserpina sedes,
Flumina supremas, quæ sacris concita ab antris
In mare per latas abeunt resonantia terras.
In medio dites Nymphæ, genera vnde metalli,
Aërisque, argentique, aurique nitentis origo:
Quarum ego nunc ad te miserans ipsa vna sororum
Aduenio, illa ego, quæ venas per montis hiantes,

Callirhoæ haud ignota tuæ, fumantia mitto
Sulphura. sic ibant terra & caligine tecti,
Iámque exaudiri crepitantes sulphure flammæ,
Conclusique ignes, stridentiáque æra caminis.
Hæc regio est latè, variis vbi fœta metallis,
Virgo ait. est tellus: quorum vos tanta cupido
Exercet, superas cœli qui cernitis auras.
Hæc loca mille Deæ cæcis habitamus in antris,
Nocte Deę & Tellure satæ, quis munera mille,
Mille artes. studium est aliis deducere riuos,
Scintillas aliis rimari, & sparsa per omnem
Semina tellurem flammarum, ignisque corusci.
Materiam miscent aliæ, massámque coërcent
Obicibus, multa & gelidarum inspergine aquarum.
Non procul eruptis fumantia tecta caminis
Aetnæi Cyclopes habent, versántque coquuntque
Vulcano stridente, atque æra sonantia cudunt.
Læua hac abstrusum per iter via ducit ad illos.
Dextera: sed sacri fluuij te sistet ad vndam,
Argento fluitantem vndam, viuóque metallo,
Vnde salus speranda. & iam aurea tecta subibant.
Rotantésque domos spoliis, fuliginéque atra
Speluncas variè obductas, & sulphure glauco.
Iámque lacus latè vndantes, liquidóque fluentes
Argento iuxta astabant, ripásque tenebant.
Hic tibi tantorum requies inuenta laborum,
Subsequitur Lipare, postquàm ter flumine viuo
Perfusus, sacra vitium omne relìqueris vnda.
Sic fatur, simul argenti ter fonte salubri
Perfundit, ter virgineis dat flumina palmis
Membra super, iuuentum toto ter corpore lustrat
Mirantem exuuias turpes, & labe maligna

Eux-

Exutos artus, pestémque sub amne relictam.
Ergo age, quum primum cæli te purior aer
Accipiet, nitidámque diem, Solémque videbis,
Sacra para, & castam supplex venerare Dianam,
Indigenásque deos, & numina fontis amici.
Sic virgo, & iuuenem tanto pro munere grates
Soluentem è nocte ætherias educit in oras,
Dimittitque alacrē, atque optata in lumine reddit.
Accepit noua fama fidem, populósque per omnes
Produit haud fallax medicamen: cœptáque primum
Misceri argento fluitanti axungia porcæ.
Mox etiam Oricia simul adiuncta est terebinthi,
Et laricis resina aeriæ. sunt, qui vnguen equinum
Vrsinúmve adhibent, bdelæ, cedrique liquorem.
Nonnulli & myrrhæ guttas, & mascula thura
Adiiciunt, miniúmque rubens, & sulphura viua.
Haud vero mihi displiceat, componere si quem
Trita melampodia, atque arentem iuuerit irim,
Galbanáque, & laser graue olens, oliúmque salubre
Lentisci, atque oleum haud experti sulphuris ignē.
His igitur totum oblinere, atque obducere corpus
Ne obscœnum, ne turpe puta: per talia morbus
Tollitur, & nihil esse potest obscœnius ipso.
Parce tamen capiti, & præcordia mollia vita.
Tum super & vittas stringe, & stuppea necte
Vellera, dein stratis tegmento imponere multo,
Dum sudes, fœdæque fluant per corpora guttæ.
Hæc tibi bis quinis satis est iterasse diebus,
Durum erit ac, quicquid poscat res ipsa, ferēdum est.
Aude animis. tibi certa salus stans limine in ipso
Signa dabit: liquefacta mali excrementa videbis
Assidue sputo immundo fluitare per oras,

Callirhoa haud ignota tua, fumantia mitto
Sulphura. sic ibant terra & caligine tecti,
Iámque exaudiri crepitantes sulphure flamma,
Conclusique ignes, stridentiáque ara caminis.
Hac regio est latè, variis vbi fœta metallis,
Virgo ait. est tellus: quorum vos tanta cupido
Exercet, superas cœli qui cernitis auras.
Hac loca mille Dea cacis habitamus in antris,
Nocte Dea & Tellure sata, quis munera mille,
Mille artes. studium est aliis deducere riuos,
Scintillas aliis rimari, & sparsa per omnem
Semina tellurem flammarum, ignisque corusci.
Materiam miscent alia, massámque coërcent
Obicibus, multa & gelidarum inspergine aquarum
Non procul eruptis fumantia tecta caminis
Aetnai Cyclopes habent, versántque coquuntque
Vulcano stridente, atque ara sonantia cudunt.
Laua hac abstrusum per iter via ducit ad illos.
Dextera: sed sacri fluuij te sistet ad vndam,
Argento fluitantem vndam, viuóque metallo,
Vnde salus speranda. & iam aurea tecta subibant.
Rotantésque domos spoliis, fuligineque atra
Speluncas variè obductas, & sulphure glauco.
Iámque lacus latè vndantes, liquidóque fluentes
Argento iuxta astabant, ripásque tenebant.
Hic tibi tantorum requies inuenta laborum,
Subsequitur Lipare, postquàm ter flumine viuo
Perfusus, sacra vitium omne reliqueris vnda.
Sic fatur, simul argenti ter fonte salubri
Perfundit, ter virgineis dat flumina palmis
Membra super, iuuentum toto ter corpore lustrat
Mirantem exuuias turpes, & labe maligna

Eux-

Exutos artus, pestémque sub amne relictam.
Ergo age, quum primum cœli te purior aer
Accipiet, nitidámque diem, Solémque videbis,
Sacra para, & castam supplex venerare Dianam,
Indigenásque deos, & numina fontis amici.
Sic virgo, & iuuenem tanto pro munere grates
Soluentem è nocte ætherias educit in oras,
Dimittitque alacrē, atque optata in lumine reddit.
Accepit noua fama fidem, populósque per omnes
Prodiit haud fallax medicamen: cœptáque primum
Misceri argento fluitanti axungia porcæ.
Mox etiam Oricia simul adiuncta est terebinthi.
Et laricis resina aeriæ sunt, qui vnguen equinum
Vrsinúmve adhibent, bdela. cedrique liquorem.
Nonnulli & myrrhæ guttas, & mascula thura
Adiiciunt, miniúmque rubens, & sulphura viua.
Haud vero mihi displiceat, componere si quem
Trita melampodia, atque arentem iuuerit irim,
Galbanáque, & laser graue olens, oliúmque salubre
Lentisci, atque oleum haud experti sulphuris ignē.
His igitur totum oblinere, atque obducere corpus
Ne obscœnum, ne turpe puta: per talia morbus
Tollitur, & nihil esse potest obscœnius ipso.
Parce tamen capiti, & præcordia mollia vita.
Tum super & vittas stringe, & stupea necte
Vellera, dein stratis tegmento imponere multo,
Dum sudes, fœdæque fluant per corpora guttæ.
Hæc tibi bis quinis satis est iterasse diebus,
Durum erit: ac quicquid poscat res ipsa, ferēdum est.
Aude animis. tibi certa salus stans limine in ipso
Signa dabit: liquefacta mali excrementa videbis
Assidue sputo immundo fluitare per oras,

Et largum ante pedes tabi mirabere flumen.
Ora tamen fœda erodent vlcuſcula: quæ tu
Lacte foue, & cocto citini viridiſque liguſtri.
Tempora non alio generoſi pocula Bacchi
Annuerim ſumenda tibi, purúmque Falernum,
Et Chia, & pateris ſpumantia Rhetica largis.
Sed iam age vicinæ victor gratare ſaluti:
Vltima adeſt tibi cura, eadẽ & placidiſſimã, corpus
Abluere, & luſtrare artus, ac membra piare
Stœchade, amaricinique omnis, & rore marino,
Verbenáque ſacra, & bene olentibus heracleis.

LIBER III.

SEd iam me nemora alterius fœlicia mundi.
Externiq; vocant ſaltus: longe aſſonat æquor
Herculeas vltra metas, & littora longe
Applaudunt ſemota. mihi nunc magna Deorum
Munera, & ignoto deuecta ex orbe canenda,
Sancta arbos, quæ ſola modum requiémque dolori,
Et finem dedit ærumnis. age diua beatum
Vrania venerare nemus, crinéſque reuinctam
Fronde noua, iuuet in medica procedere palla
Per Latium, & ſanctos populis oſtendere ramos:
Et iuuet haud vnquam noſtrorum ætate parentum
Viſa prius, nullive vnquam memorata referre.
Vnde aliquis forſan nouitatis imagine mira
Captus, & heroas, & grandia dicere facta
Aſſuetus, canat auſpicijs maioribus auſas
Oceani intacti tentare pericula puppes.
Nec non & terras varias, & flumina, & vrbes,
Et varias memoret gentes, & monſtra reperta:
Dimenſáſque plagas, alióque orientia cœlo
Sydera, & inſignem ſtellis maioribus Arctōn.

Nec

Nec taceat noua bella, omnémque illata per orbem
Signa nouum, & positas leges, & nomina nostra.
Et canat (auditum quod vix venientia credant
Sæcula) quodcunque Oceani complectitur æquor
Ingens, omne, vna obitum mensúmque carina.
Fœlix cui tantum dederit Deus at mihi vires
Arboris vnius satis est, vsumque referre:
Et quo inuenta modo fuerit, nostrásque sub auras
Aduena per tantum pelagi peruenerit æquor.
Oceano in magno, ardenti sub sydere Cancri,
Sol vbi se nobis media iam nocte recondit,
Hac ignota tenus, tractu iacet insula longo:
Hispanam gens inuentrix cognomine dixit:
Auri terra ferax: sed longe ditior vna
Arbore, voce vocant patrij sermonis Hyacum
Ipsa teres, ingénsque ingentem vertice ab alto
Diffundit semper viridem, semper comantem
Arbuteis syluam folijs: nux parua, sed acris
Dependet ramis, & plurima frondibus hæret.
Materia indomita est, duro & penè æmula ferro
Robora, quæ resinam sudant incensa tenacem.
Dissecta color haud simplex. in cortice lauri
Exteriore viret leuor, pars altera pallet
Buxea: at interior nigro suffusca colore est,
Iuglandémque ebenũque inter, quod si inde ruberet,
Iam poterat varijs æquare coloribus irim.
Hanc gens illa colit, studióque educere multo
Nititur: hac late colles campique patentes,
Hac omnis vestitur ager: nec sanctius illis
Est quicquam, aut potiore vsu: quippe omnis in illa
Spes iacet hanc contra pestem, quæ cælitus illic
Perpetua est, validos abiecto cortice ramos

Multa vi tundunt aut in segmenta minuta
Elimant, puróque scobes in fonte reponunt,
Dum bibulas noctémque diémque emaceret humor.
Inde coquunt: necnon illos ea cura fatigat,
Vulcano ne fortè furens erumpat aqua vis,
Et superabundantem spumam proiectet in ignes.
Spuma quippe linunt, si quicquam è corpore toto
Abscedit: si quicquam ægros depascitur artus.
Dimidia absumpta, superest quodcunque, reponunt,
Diuini laticis. quin & segmenta relicta
Rursus, vt ante, coquunt, addentes suaue liquēs mel.
Scilicet hunc vnum mensis accedere potum
Et lex ipsa iubet gentis, mandátque Sacerdos.
Seruatum at laticem, & decocti pocula primi
Bina die quaque assumunt, quum surgit ab ortu
Lucifer, & sero egreditur cum Vesper Olympo.
Nec prius absistunt potu quàm menstrua cursum
Bina suum, & totum peragrans perfecerit orbem,
Fraternásque iterum conuenerit æmula bigas.
Interea cæcis sese penetralibus abdunt,
Quò neque vis venti, non halitus aëris vllus
Insinuet sese, & gelidis afflatibus obsit.
Quid mirandum æquè memorem super omnia victū
Quàm tenuem, quàm magna sibi ieiunia poscant?
Quippe solet satis esse, ipsum dum corpus alatur:
Dum superet vita, & tantum ne membra fatiscant.
Ne tamen ah ne tanta time, sacer ilicet haustus
Ille modò ambrosiæ, vires reficitque fouétque,
Inque occulta gerit ieiunis pabula membris.
Nectare ab epoto binas, non amplius horas
Imponunt sese stratis, medicamen vt intro
Largè eat, & calido sudorem è corpore ducat.

In-

Interea vacuas pestis vanescit in auras:
Et (dictu mirum) apparet iam pustula nulla:
Iámque nema cessere omnes, iam fortia liquit
Membra dolor, primóque redit cum flore iuuenta:
Et iam Luna suum remeans noua circuit orbem.
Quis Deus hos illis populis monstrauerit vsus:
Qui demum & nobis casus, aut fata tulere
Hos ipsos: vnde & sacra data copia syluæ,
Nunc referam. Missa quæsitum abscondita Nerei
Aequora, in occasum, Solisque cubilia, pinus
Littoribus longè patriis, Calpéque relictis
Ibant Oceano in magno, pontumque secabant,
Ignaræque viæ, & longis erroribus actæ.
Quas circum innumeræ properãtes gurgite ab omni
Ignoti noua monstra maris Nereides vdæ
Adnabant, celsas miratæ currere puppes,
Salsa super pictis volitantes æquora velis.
Nox erat, & puro fulgebat ab æthere Luna,
Lumina diffundens tremuli per marmora ponti,
Magnanimus quum tanta heros ad munera fatis
Delectus, dux errantis per cærula classis,
Luna, ait, ô pelagi cui regna hæc humida parent,
Quæ bis ab aurata curuasti cornua fronte,
Curua bis explesti, nobis errantibus ex quo
Non vlla apparet tellus, ad littora tandem
Aspicere, & dudum speratos tangere portus,
Noctis honos, cœlique decus Latonia virgo.
Audiit orantem Phœbe, delapsáque ab alto
Aethere, se in faciem mutat, Nereia quali
Cymothoe, Clothóque natant, iuxtáque carinam
Astitit, & summo pariter nans æquore fatur:
Ne nostræ dubitare rates: lux crastina terras

Ostendet, fidéque dabit succedere portu.
Sed vos littoribus primis ne insistite: nanque
Vltra fata vocant, medio magna insula ponto
Est Ophyre, huc iter est vobis, hic debita sedes
Imperiique caput. simul hæc effata, carinam
Impulit: illa leui cita dissecat æquora cursu.
Aspirant faciles auræ, & iam clarus ab vndis
Surgebat Titan, humiles quum surgere colles
Vmbrosi procul, & propior iam terra videri
Incipit. acclamant nautæ, terrámque salutant,
Terram exoptatam. tum portu & littore amice
Excepti, diis vota piis in littore soluunt.
Quassatásque rates, defessáque corpora curant.
Inde, vbi quarta dies pelago, crepitánsque vocauit
Vela Notus, remis insurgitur, altáque rursum
Corripiunt maria, & læti freta cærula sulcant.
Linquitur incerto fluitans Anthylia ponto,
Atque Hagia, atque alta Ammeric, execratáq; tellus
Cannibalum, & ripa Gyane nemorosa virenti.
Protinus innumeræ panduntur turribus altis
Insulæ Oceano in vasto, quas inter opacis
Vndantem syluis vnam, cursúque sonantem
Fluminis aspiciunt, magno qui spumens alueo
In mare fulgentes auro subuectat arenas.
Huius in ora placet pronas appellere puppes.
Inuitant nemora, & dulces è flumine lymphæ.
Iámque solo viridante alacres, ripáque potiti
In primis terram ignotam, Nymphásque salutant
Indigenas, Geniúmque loci, téque aurifer amnis,
Quisquis in ora maris nitida perlaberis vnda
Tum duram Cererem, & patrii carchesia Bacchi
Aggere in herboso expediunt: dein quærere, si qui
Mor-

Mortales habitent : pars fuluam fluminis vndam
Mirari, mixtámque auro disquirere arenam,
Fortè per vmbrosos syluarum plurima ramos
Assiduè volitabat auis, quæ picta nitentes
Cæruleo pennas, rostro variata rubenti
Ibat natiuo, secura per auia luco.
Has iuuenum manus vt syluas videre per altas,
Continuo caua terrificis horrentia bombis
Aëra, & flammiferum tormenta imitantia fulmen
Corripiunt, Vulcane tuum, dum Theutonas armas,
Inuentum, dum tela Iouis mortalibus affers.
Nec mora, signantes certam sibi quisque volucrem,
Inclusam, salicum cineres, sulphurque, nitrumque,
Materiam accendunt seruata in reste fauilla.
Fomite correpto diffusa repente furit vis
Ignea circumsepta, simúlque cita obice rupto
Intrusam impellit glandem : volat illa per auras
Stridula: & exanimes passim per prata iacebant
Deiecta volucres : magno micat ignibus aër
Cum tonitru, quo sylua omnis, ripæque recurua,
Et repercussa imo sonuerunt æquora fundo.
Pars auium nemus in densum conterrita, & altos
Se recipit scopulos: quorum de vertice summo
Horrendum vna canit (dictu mirabile) & aures
Terrificis implet dictis, ac talibus infit.

Qui Solis violatis aues, sacrásque volantes,
Hesperij, nunc vos, quæ magnus cantat Apollo,
Accipite, & nostro vobis quæ nunciat ore.
Vos quanquam ignari, longumque sita, secundi
Tandem parta Ophyræ tetigistis littora ventis.
Sed non ante nouas dabitur summittere terras,
Et longa populos in libertate quietos.

Mol-

Ostendet, fidéque dabit succedere portu.
Sed vos littoribus primis ne insistite: nanque
Vltra fata vocant, medio magna insula ponto
Est Ophyre, huc iter est vobis, hic debita sedes
Imperiique caput. simul hæc effata, carinam
Impulit: illa leui cita dissecat æquora cursu.
Aspirant faciles auræ, & iam clarus ab vndis
Surgebat Titan, humiles quum surgere colles
Vmbrosi procul, & propior iam terra videri
Incipit. acclamant nautæ, terrámque salutant,
Terram exoptatam. tum portu & littore amice
Excepti, dijs vota pijs in littore soluunt.
Quassatásque rates, defessáque corpora curant.
Inde, vbi quarta dies pelago, crepitánsque vocauit
Vela Notus, remis insurgitur, altáque rursum
Corripiunt maria, & læti freta cærula sulcant.
Linquitur incerto fluitans Anthylia ponto,
Atque Hagia, atque alta Ammeric, execratáq; tellus
Cannibalum, & ripa Gyane nemorosa virenti.
Protinus innumeræ panduntur turribus altis
Insulæ Oceano in vasto, quas inter opacis
Vndantem syluis vnam, cursúque sonantem
Fluminis aspiciunt, magno qui spumens alueo
In mare fulgentes auro subuectat arenas.
Huius in ora placet pronas appellere puppes.
Inuitant nemora, & dulces é flumine lymphæ.
Iámque solo viridante alacres, ripáque potiti
In primis terram ignotam, Nympháſque salutant
Indigenas, Geniúmque loci, téque aurifer amnis,
Quisquis in ora maris nitida perlaberis vnda
Tum duram Cererem, & patrij carchesia Bacchi
Aggere in herboso expediunt: dein quærere, si qui

Mor-

Mortales habitent : pars fuluam fluminis vndam
Mirari, mixtámque auro disquirere arenam,
Fortè per vmbrosos syluarum plurima ramos
Assiduè volitabat auis, quæ picta nitentes
Cæruleo pennas, rostro variata rubenti
Ibat natiuo secura per auia luco.
Has iuuenum manus vt syluas videre per altas,
Continuo caua terrificis horrentia bombis
Aëra, & flammiferum tormenta imitantia fulmen
Corripiunt, Vulcane tuum, dum Theutonas armas,
Inuentum, dum tela Iouis mortalibus affers.
Nec mora signantes certam sibi quisque volucrem,
Inclusam, salicum cineres, sulphurque, nitrumque,
Materiam accendunt seruata in reste fauilla.
Fomite correpto diffusa repente furit vis
Ignea circumsepta, simúlque cita obice rupto
Intrusam impellit glandem : volat illa per auras
Stridula: & exanimes passim per prata iacebant
Deiectæ volucres : magno micat ignibus aër
Cum tonitru, quo sylua omnis, ripæque recurua,
Et repercussa imo sonuerunt æquora fundo.
Pars auium nemus in densum conterrita & altos
Se recipit scopulos: quorum de vertice summo
Horrendum vna canit (dictu mirabile) & aures
Terrificis implet dictis, ac talibus infit.

Qui Solis violatis aues, sacrásque volantes,
Hesperij, nunc vos, quæ magnus cantat Apollo,
Accipite, & nostro vobis quæ nunciat ore.
Vos quanquam ignari, longumque sita, secundi
Tandem parta Ophyræ tetigistis littora ventis.
Sed non ante nouas dabitur summittere terras,
Et longa populos in libertate quietos.

Mol-

Moliri'que vrbes, ritúsque ac sacra nouare,
Quàm vos infandos pelagi terraque labores
Perpessi, diuersa hominum post prælia, multi
Mortua in externa tumuletis corpora terra.
Nauibus amissis pauci patria arua petetis,
Frustra alij socios quæretis magna remensi
Æquora: nec nostro deerunt Cyclopes in orbe.
Ipsa inter sese vestras discordia puppes
In rabiem ferrumque trahet: nec sera manet vos
Illa dies, fœdi ignoto quum corpora morbo
Auxilium sylua miseri poscetis ab ista,
Donec pœniteat scelerum. nec plura loquuta
Horrendum stridens densis sese abdidit vmbris.
Ollis ossa rigor subitus percurrit, & omnis
Palluit, ac gelida fugit formidine sanguis.
Tum verò sacras volucres, diuósque precati,
In primis solem, & sanctum seruantia lucum
Numina supplicibus veneramur agrestia votis
Pacem orant, rursumq; Ophyren, fluuiúmq; salutat.
Interea è syluis nigrum genus ora comásque,
Ad naues noua turba virûm concurrit inermis,
Pectora nudi omnes, euincti frondibus omnes
Paciferis: tanta qui celsas mole carinas
Mirati, vestésque virûm, fulgentiáque arma,
Vix satis expleri possunt: & ab æthere missi
Siue homines, siue heroes sint, siue Deorum
Numina, adorantum ritu, precibúsque salutant:
Ante alios ipsum regem, cui munera læta,
E ripis collectum aurum, & cerealia dona,
Et patrios fructus, & mella liquentia portant,
Vestibus ipsi etiam nostris, & munere multo
Donanti, exceptique mero noua gaudia miscent.

Non

Non aliter, quàm si mensis dapibúsque Deorum
Mortalis quisquam adscitus, fœlixque
Hauriat æternum, cœlestia pocula, nectar.
Ergo, vbi amicitiæ securos fœdere vtrinque
Firmauere animos, habita & commercia gentis,
Ipsi inter sese Reges in littore læti
Complexu iungunt dextras, & fœdera firmant,
Alter gossipio tenui pectúsque femúrque,
Præcinctus. viridi limbum pingente smaragdo,
Ora niger: iaculo armatur cui dextera acuto,
Squamosi spolium sustentat læuo draconis.
Alter at intexto lænam circundatus auro,
Quam subter rutila arma micant, capiti ærea cassis
Insidet, & picta volitant in vertice cristæ:
Fulgenti ex auro torques cui candida colla
Cingunt, atque ensis lateri dependet Iberus.
Et iam commixti populi, hospitióque recepti,
Hi tectis domibúsque, altis in nauibus illi,
Lætitia ludisque dies per pocula ducunt.
Fortè loco lux festa aderat, Solique parabant
Vltori facere vmbroso sacra annua loco.
Hesperiæque, Ophyræque manus conuenerat omnis.
Hic conualle caua, ripæ viridantis in herba,
Selectorum ingens numerus, matrésque virique
Confusi, plebs atque patres, puerique, senésque
Astabant, animis tristes, & corpora fœdis,
Squallentes crustis omnes, tabóque fluentes:
Quos circunfusos albenti in veste sacerdos
Pura lustrat aqua, & ramo frondentis Hyaci,
Tum niueum ante aras cædit de more iuuencum,
Et iuxta positum pastorem sanguine cæsi
Respergit, pateráque rigat: Solique potenti

Ad

Ad numeros pæana canit: nec cætera turba
Non sequitur, mactántque sues, mactántque bidentes,
Visceribúsque veru tostis epulantur in herba.
Obstupuit gens Europæ ritúsque sacrorum,
Contagémque alio non vsquam tempore visam.
At dux multa animo tacitus secum ipse volutans,
Hic erat ille, inquit, morbus, (Dij auertite casum)
Ignotum interpres Phœbi quem dira canebat.
Tum regem indigenã, (vt sermo fandíque facultas
Iam communis erat) cui sint solennia Diuûm,
Scitatur: quid tanta astet conualle sub alta
Languentum miseranda manus: quid pastor ad aras
Sacra inter, cæsi respersus sanguine tauri.
Quem contra, Hesperiæ ô heros fortissime pubis,
Rex ait, hi gentis ritus, hæc sacra quotannis
Vltori de more Deo celebramus: origo
Antiqua est, veteréśque patrum fecere parentes.
Quòd si externorum mores, hominúmque labores
Audiuisse iuuat, primæua ab origine causam
Sacrorum, & pestis miseræ primordia pandam.
Forsitan Atlantis vestras peruenit ad aures
Nomen, & ex illo generis longo ordine ducti.
Hac & nos, longa serie, de stirpe profecti
Dicimur, heu quondam fœlix & chara Deûm gens,
Dum cœlum colere, & superis accepta referre
Maiores sueuere boni: sed, numina postquam
Contemni cœptum est luxu fastúque nepotum,
Ex illo quæ sint miseros, quantaque secutæ
Aerumnæ, vix fando vnquam comprendere possem.
Insula eum prisci regis de nomine dicta
Ingenti terræ concussa Atlantia motu
Corruit, absorpta Oceano: quem mille carinis

Sul-

Sulcauit toties, terra regina marisque,
Ex illo & pecudes,& grandia quadrupedantum
Corpora,non vllis vnquam reparata diebus
Æternùm periere: externáque victima sacris
Cæditur,externus nostras cruor imbuit aras.
Tum quoq; & hæc infanda lues, quã nostra videtis
Corpora depasci,quam nulli aut denique pauci
Vitamus, Diuûm offensis, & Apollinis ira
De cœlo demissa omnes grassatur in vrbes:
Vnde hæc sacra noua primum solennia ritu
Instituere patres,quorum hæc perhibetur origo.
Syphilus(vt fama est)ipsa hæc ad flumina pastor
Mille boues,niueas mille hæc pabula regi
Alcithoo pascebat oues:& fortè sub ipsum
Solstitium vrebat sitientes Syrius agros:
Vrebat nemora:& nullas pastoribus vmbras
Præbebant syluæ:nullum dabat aura leuamen.
Ille gregem miseratus, & acri concitus æstu,
Sublimem in Solem vultus & lumina tollens,
Nam quid Sol te,inquit,rerum patrémque Deúmque
Dicimus,& sacras vulgus rude ponimus aras,
Mactatóque boue, & pingui veneramur acerra,
Si nostri nec cura tibi est,nec regia tangunt
Armenta: an potius superos vos arbitrer vri
Inuidia: mihi mille niuis candore iuuencæ,
Mille mihi pascuntur oues: vix est tibi Taurus
Vnus,vix Aries cælo (si vera feruntur)
Vnus,& armenti custos Canis arida tanti.
Demens quin potius Regi diuina facesso,
Cui tot agri,tot sunt populi, cui læta ministrant
Æquora,& est Superis, ac Sole potentia maior?
Ille dabit facilésque auras, frigúsque virentum

Dulce

Dulce feret nemorum armentis, aestúmque leuabit.
Sic fatus, mora nulla, sacras in montibus aras
Instituit regi Alcithoo, & diuina facessit.
Hoc manus agrestum, hoc pastorum caetera turba
Exequitur: dant thura focis incensa, litántque
Sanguine Taurorum, & fumantia viscera torrent.
Quae postquam rex, in solio dum fortè sederet
Subiectos inter populos, turbámque frequentem,
Agnouit, Diuûm exhibito gauisus honore
Non vllum tellure coli se vindice numen
Imperat, esse nihil terra se maius in ipsa:
Caelo habitare Deos, nec eorũ hoc esse, quod infra est.
Viderat haec qui cuncta videt, qui singula lustrat,
Sol pater, atque animo secum indignatus, iniquos
Intorsit radios, & lumine fulsit acerbo.
Aspectu quo Terra parens correptáque ponti
Aequora, quo tactus viro subcanduit aer.
Protinus illuuies terris ignota profanis
Exoritur. primus, regi qui sanguine fuso
Instituit diuina, sacrásque in montibus aras,
Syphylus, ostendit turpes per corpus achores,
Insomnes primus noctes conuulsaque membra
Sensit, & à primo traxit cognomina morbus,
Syphilidémque ab eo labem dixere coloni.
Et mala iam vulgò cunctas diffusa per vrbes
Pestis erat, regi nec saeua pepercerat ipsi.
Itur ad Ammericen sylua in Carthaeside Nympham,
Cultricem nemorum Ammericen, quae maxima luco
Interpres Diuûm responsa canebat ab alto.
Scitantur, quae causa mali, quae cura supersit,
Illa refert: spreti vos ô, vos numina Solis
Exercent: nulli fas est se aequare Deorum

Morta-

Mortalem: date thura Deo,& sua ducite sacra,
Et numen placate, iras non proferet vltra.
Quam tulit, aeterna est, nec iam reuocabilis vnquam
Pestis erit: quicunque solo nascetur in isto,
Sentiet, ille lacus Stygios, fatumque seuerum
Iurauit: sed enim si iam medicamina certa
Expetitis, niueam magnae mactate iuuencam
Iunoni, magnae nigrantem occidite vaccam
Telluri: illa dabit faelicia semina ab alto:
Haec viridem educet foelici è semine syluam:
Vnde salus. simul obticuit, specus intus,& omne
Excussum nemus,& circumstetit horror vbique
Illi obeunt mandata: sua ipsi altaria Soli
Instituunt: niueam Iuno tibi magna iuuencam,
Nigrantem Tellus mactant tibi maxima vaccam.
Mira edam.(at diuos iuro,& monumenta parentũ)
Haec sacra, quam nemore hoc toto, vos cernitis, arbor.
Ante solo nunquam fuerat quae cognita in isto,
Protinus è terra virides emittere frondes
Incipit,& magna campis pubescere sylua.
Annua confestim Soli facienda Sacerdos
Vltori noua sacra canit. deducitur ipse
Sorte data qui pro cunctis cadat vnus ad aram,
Syphilus: & iam farre sacro, vitisque paratis
Purpureo stabat tincturus sanguine cultros:
Tutatrix vetuit Iuno,& iam mitis Apollo,
Qui meliorem animam miseri pro morte iuuencum
Supposuere, feroque solum lauere cruore:
Ergo eius facti aeternùm vt monumenta manerent,
Hunc morem antiqui primùm statuere quotannis
Sacrorum, ille tuum testatur Syphile crimen,
Victima vana, sacras deductus pastor ad aras.

Illa omnis, quam cernis, inops miserandáque turba
Tacta Deo est, veterúmque luit cōmissa parentum.
Cui votis precibúsque piis numerisque Sacerdos
Conciliat vates Diuos, & Apollinis iras.
Lustrati ingentes ramos, & robora sancta
Arboris aduectant tectis: libamine cuius
Vi mira infandæ labis contagia pellunt.
Talibus, atque aliis tempus per multa trahebāt
Diuersis populis commixti è partibus orbis.
Interea, Europæ fuerant quæ ad cara remissæ
Littora, iam rursus puppes freta lata remensæ
Mira ferunt: latè (proh fata occulta Deorum)
Contagem Europæ cœlo crebrescere eandem,
Attonitásque vrbes nullis agitare medelis.
Quinetiam grauior naues it rumor in omnes,
Illo eodem classem morbo, iuuenumque teneri
Haud numerum exiguum, & totis tabescere mēbris.
Ergo haud immemores, diras cecinisse volucres
Affore, quum sylua auxilium poscatur ab illa,
Continuo faciles Nymphas, Solémque precati,
Intacti nemoris ramos, & robora ab alto
Conuectare parant luco, medicatáque sumunt
Pocula, pro ritu gentis: quo munere tandem
Contagem pepulere feram. quin dona Deorum
Haud patriæ obliti, & fœlicem ad littora syluam
Nostra iubent ferri, cœlo si forsitan isto
Assimilem pellant labem: nec fata secundos
Ipsa negant Zephyros, facilisque aspirat Apollo.
Munera vos Diuûm primi accepistis Iberi,
Præsens mirati auxilium: nunc cognita Gallis,
Germanisque, Scythisque, orbe & gauiso Latino
Iam nunc Europam vecta est Huyacus in omnem.

Salue

Salue magna Deûm manibus sata semine sacro,
Pulchra comis, spectata nouis virtutibus arbos:
Spes hominum externi decus, noua gloria mundi:
Fortunata nimis, natam si numina tantum
Orbe sub hoc, homines inter gentémque Deorum
Perpetua sacram voluissent crescere sylua.
Ipsa tamen, si qua nostro te carmine Musa
Ferre per ora virûm poterunt: hac tu quoque parte
Nosceris, cœlóque etiam cantabere nostro,
Si non te Bactra, & tellus extrema sub Arcto,
Non Meroë, Libycisque Ammon combustus arenis,
At Latium, at viridis Benaci ad flumina ripa
Audiet, & molles Athesi labente recessus,
Et sat erit, si te Tiberim ad fluminis vndam.
Interdum leget, & referat tua nomina BEMBVS.

Index rerum ac verborum memorabilium, quæ in hoc Opere continentur.

A

F

Phi-

Spe-

T

Ter-

FINIS.